Hermann Hesse

Jocul cu mărgele de sticlă

Traducere ***Ion Roman***

O încercare de biografie a lui Josef Knecht, magister ludi, *împreună cu scrierile postume ale lui Knecht publicate de* Hermann Hesse

Celor ce vizitează Orientul Apropiat

CUPRINS

Jocul cu mărgele de sticlă

BIOGRAFIA LUI JOSEF KNECHT, MAGISTER LUDI

CHEMAREA

WALDZELL

ANI DE STUDIU

DOUĂ ORDINE

MISIUNEA

MAGISTER LUDI

ÎN SERVICIU

CEI DOI POLI

O CONVORBIRE

PREGĂTIRI

CIRCULARA

LEGENDA

SCRIERILE POSTUME ALE LUI JOSEF KNECHT

POEZIILE DIN VREMEA ŞCOLII ŞI A STUDENŢIEI

CELE TREI BIOGRAFII

Aducătorul de ploaie

Duhovnicul

Biografie indiană

Jocul cu mărgele de sticlă

O încercare de introducere pe înţelesul tuturor în istoria lui

… non entia enim licet quodammodo levibusque hominibus facilius atque incuriosius verbis reddere quam entia, verumtamen pio diligentique rerum scriptori plane aliter res se habet: nihil tantum repugnat ne verbis illustretur, at nihil adeo necesse est ante hominum oculos proponere ut certas quasdam res, quas esse neque demonstrări neque probări potest, quae contra eo ipso, quod pii diligentesque viri illas quasi ut entia tractant, enti nascendique facultăţi paululum appropinquant.

Albertus Secundus tract. De cristall. Spirit, ed. Clangor et Collof. Lib. I. Cap. 28

În tălmăcirea manuscrisă a lui Josef Knecht:

… căci într-o anumită privinţă şi pentru oamenii uşuratici lucrurile fără de fiinţă pot fi mai lesne şi mai cu nepăsare redate prin vorbe decât cele în fiinţă, dar pentru istoricii cucernici şi conştiincioşi este totuşi tocmai dimpotrivă: nimic nu se opune într-atâta înfăţişării prin vorbe şi nimic nu este totuşi mai necesar să fie pus în faţa ochilor omeneşti decât anumite lucruri a căror existenţă nu poate fi nici dovedită, nici probată, care însă, tocmai prin aceea că oamenii cucernici şi conştiincioşi le tratează într-o măsură ca pe lucruri existente, sunt apropiate cu un pas de existenţă şi de putinţa lua naştere.

Intenţia noastră este să cuprindem în această carte puţinul material biografic pe care l-am putut găsi în legătură cu Josef Knecht, *ludi magister*[1] Josephus III, cum e numit în arhivele jocului cu mărgele de sticlă. Nu trecem cu vederea faptul că această încercare se află, sau pare să se afle, într-o anumită măsură în contradicţie cu legile şi datinile ce stăpânesc viaţa spirituală. Unul dintre principiile majore ale vieţii noastre spirituale constă tocmai în disoluţia factorului individual, în încadrarea pe cât posibil desăvârşită a insului în ierarhia autorităţii educative şi a ştiinţelor. Iar acest principiu s-a

[1] Maestrul jocului *(lat.)*

înfăptuit printr-o tradiţie îndelungată în aşa măsură, încât astăzi este nemaipomenit de greu, ba chiar în multe cazuri cu totul imposibil să mai găseşti amănunte biografice şi psihologice despre persoanele, luate individual, care au slujit într-un mod eminent această ierarhie; în foarte multe cazuri, nu mai pot fi stabilite nici măcar numele persoanelor. Una dintre caracteristicile vieţii spirituale a Provinciei noastre rezidă în aceea că organizarea ei ierarhică are drept ideal anonimatul şi că se apropie foarte mult de realizarea acestui ideal.

Dacă, totuşi, am stăruit în încercarea noastră de a stabili câte ceva asupra vieţii lui *ludi magister* Josephus III şi de a schiţa fugar imaginea personalităţii sale, am făcut-o nu din vreun cult al personalităţii şi nici din nesupunere faţă de obiceiuri, ci dimpotrivă, după cum credem, numai în sensul unui serviciu adus adevărului şi ştiinţei. E o idee veche: cu cât formulăm o tează mai ritos şi mai categoric, cu atât mai irezistibil îşi cheamă ea antiteza, încuviinţăm şi respectăm ideea care stă la baza anonimatului autorităţii noastre şi a vieţii noastre spirituale.

Dar o privire aruncată în preistoria chiar a acestei vieţi spirituale, îndeosebi în evoluţia jocului cu mărgele de sticlă, ne arată într-un mod incontestabil că fiecare fază a evoluţiei, fiecare amplificare, fiecare modificare, fiecare cotitură esenţială, indiferent dacă ar trebui considerată progresivă sau conservatoare, îl dezvăluie indubitabil nu numai pe autorul unic şi propriu-zis, ci şi chipul limpede al acestuia tocmai în persoana celui care a introdus modificarea, care a fost instrumentul transformării şi al perfecţionării.

Fireşte, ceea ce înţelegem noi astăzi prin personalitate se deosebeşte considerabil de sensul pe care-l dădeau noţiunii biografii şi istoricii din timpurile mai vechi. Pentru ei, şi mai ales pentru autorii din acele epoci, care aveau o pronunţată înclinare spre biografie, esenţialul la o personalitate pare a fi fost, am zice, trăsătura excepţională, anomalia şi unicul, ba chiar, adesea, de-a dreptul patologicul, în vreme ce noi, cei de astăzi, vorbim în genere despre personalităţi marcante abia atunci când întâlnim oameni care, dincolo de orice originalităţi şi bizarerii, au reuşit să se încadreze pe cât posibil complet în generalitate, să se pună pe cât posibil mai deplin în serviciul a

ceea ce se află mai presus de persoane. Dacă privim cu mai multă atenţie, constatăm că şi Antichitatea a cunoscut acest ideal: întruchiparea „înţeleptului” sau a „desăvârşitului” la vechii chinezi, de pildă, sau idealul învăţăturii socratice despre virtute aproape că nu se deosebesc prin nimic de idealul nostru actual, iar unele mari organizaţii spirituale, cum ar fi biserica romană în epocile ei de grandoare, au cunoscut principii similare, şi unele dintre figurile lor cele mai mari, ca sfântul Toma din Aquino, ne apar, aidoma statuilor din vechea Grecie, mai mult ca nişte reprezentări clasice ale unor tipuri decât ca persoane individuale. Cu toate acestea, în vremurile reformării vieţii spirituale, care a început în secolul al douăzecilea şi ai cărei moştenitori suntem, acel vechi ideal pur aproape că s-a pierdut, în mod vădit, cu totul. Suntem uimiţi când în biografiile din acele timpuri găsim povestindu-se cam prea pe larg câţi fraţi şi câte surori a avut eroul sau câte urme şi cicatrice sufleteşti i-au lăsat desprinderea de copilărie, pubertatea, lupta pentru afirmare în viaţă, căutările în dragoste.

Pe noi, cei de astăzi, nu ne interesează patologia, nici istoria familială, nici viaţa instinctuală sau digestia şi somnul eroului; pentru noi nu sunt deosebit de importante nici chiar preistoria lui spirituală, educaţia prin studiile preferate, lecturile îndrăgite şi aşa mai departe. Pentru noi, erou şi om vrednic de un interes deosebit devine numai acela care este pus de natură şi prin educaţie în situaţia să-şi dizolve aproape pe de-a-ntregul persoana în funcţia ei ierarhică, fără ca totuşi prin aceasta să-şi piardă impulsul puternic, proaspăt, demn de admirat, care constituie mireasma şi valoarea individului. Iar când între persoană şi ierarhie se ivesc conflicte, noi vedem chiar în aceste conflicte piatra de încercare a dimensiunilor unei personalităţi. Pe cât de puţin suntem de acord cu rebelul pe care poftele şi pasiunile îl împing la ruptura cu ordinea stabilită, pe atât de mult venerăm amintirea unui sacrificiu, a ceva cu adevărat tragic.

Interesul pentru persoană, pentru nume, pentru înfăţişare şi gesturi ni se pare acum îngăduit şi firesc la ei, la eroi, la aceşti oameni într-adevăr exemplari, fiindcă până şi în cea mai desăvârşită ierarhie, în organizaţia cea mai lipsită de fricţiuni

noi nu vedem nicidecum o maşinărie înjghebată din piese moarte şi indiferente în sine, ci un corp viu, alcătuit din părţi şi animat de organe care îşi au fiecare chipul propriu şi independenţa sa şi participă la minunea vieţii, în acest sens ne-am străduit să adunăm informaţii despre viaţa maestrului jocului cu mărgele de sticlă Josef Knecht, îndeosebi din cele scrise de el însuşi, dând la iveală şi mai multe manuscrise, pe care le considerăm vrednice de citit.

Ceea ce avem de împărtăşit asupra persoanei şi vieţii lui Knecht este desigur cunoscut în întregime sau în parte unora dintre membrii Ordinului, în special jucătorilor cu mărgele de sticlă, şi tocmai din acest motiv cartea noastră se adresează nu doar acestui cerc, ci nădăjduieşte să-şi afle cititori plini de înţelegere şi dincolo de el.

Pentru acest cerc restrâns, cartea noastră nu ar avea nevoie de nicio introducere şi de niciun comentariu, întrucât însă dorim ca biografia şi scrierile eroului nostru să aibă cititori şi în afara Ordinului, ne revine sarcina cam dificilă sa începem cartea cu o mică introducere populară, destinata cititorilor mai puţin avizaţi, despre sensul şi istoria jocului cu mărgele de sticlă.

Subliniem că această introducere este şi doreşte să fie una cu caracter popular şi că nu are nicio pretenţie să lămurească problemele jocului şi ale istoriei lui care sunt încă discutate în însuşi interiorul Ordinului. Momentul pentru o expunere obiectivă a acestei teme este încă foarte departe.

Aşadar, să nu se aştepte de la noi o istorie şi o teorie completă a jocului cu mărgele de sticlă; nici chiar autorii mai vrednici şi mai iscusiţi decât noi nu ar fi astăzi în stare de aşa ceva. Sarcina aceasta rămâne pe seama viitorului, dacă nu cumva sursele şi premisele spirituale pentru aşa ceva nu se vor pierde până atunci. Iar un manual despre jocul cu mărgele de sticlă poate fi studiul nostru cu atât mai puţin; un asemenea manual nici nu se va scrie vreodată. Regulile acestui joc al jocurilor se învaţă numai pe calea obişnuită, prescrisă, care cere câţiva ani, şi nimeni dintre iniţiaţi nu ar putea avea vreun interes să facă aceste reguli ale jocului mai uşor de învăţat.

Aceste reguli, limbajul semnelor şi gramatica jocului reprezintă un fel de limbaj secret foarte perfecţionat, la care

participă mai multe discipline ştiinţifice şi ramuri ale artei, mai ales însă matematica şi muzica (respectiv, ştiinţa muzicii) şi care este în măsură să exprime şi să pună în relaţii reciproce conţinutul şi rezultatele celor mai multe ştiinţe. Jocul cu mărgele de sticlă este, aşadar, un joc care sintetizează toate conţinuturile şi valorile culturii noastre, se joacă cu ele, cam cum trebuie să se fi jucat cu vopselele de pe paleta sa un pictor din perioadele de înflorire a artelor. Tot ceea ce a produs umanitatea ca ştiinţă, gândire înaltă şi opere de arta în epocile ei creatoare, tot ceea ce perioadele ulterioare de studiu savant au exprimat în concepte şi au transformat în tezaur intelectual, tot acest material uriaş de valori spirituale este adus în joc de jocul cu mărgele de sticlă, aşa cum o orga e făcută să cânte de către organist, iar această orgă este de o perfecţiune aproape de neconceput, clapele şi pedalele ei ating întregul cosmos spiritual, registrele ei sunt aproape nenumărate, astfel încât, teoretic, cu acest instrument poate fi reprodus în joc întregul conţinut spiritual al lumii.

Clapele pedalele şi registrele sunt acum precis statornicite, modificările şi încercările de perfecţionare în ceea ce priveşte numărul şi aşezarea lor sunt de fapt posibile numai în teorie: îmbogăţirea limbajului jocului prin introducerea unor noi conţinuturi este subordonată celui mai sever imaginabil control exercitat de conducerea supremă a jocului. Dimpotrivă, în interiorul acestei alcătuiri solide sau, ca să rămânem la metafora noastră, în interiorul complicatei mecanici a acestei orgi uriaşe, fiecărui jucător îi stă la îndemână un univers întreg de posibilităţi şi combinaţii, iar ca printre mii de jocuri executate strict să se asemene două măcar, mai mult decât superficial, este ceva aproape cu neputinţă. Chiar dacă s-ar întâmpla vreodată ca doi jucători să-şi compună jocul, fără vreo intenţie, din acelaşi mic mănunchi de teme, aceste două jocuri ar putea să arate şi să se desfăşoare cu totul diferit, după felul de a gândi, după caracterul, dispoziţia sufletească şi virtuozitatea jucătorilor.

În ultimă instanţă, cât de departe vrea să împingă istoricul înapoi începuturile şi preistoria jocului cu mărgele de sticlă este un lucru asupra căruia poate hotărî el, după bunul său plac.

Căci, ca orice idee mare, jocul acesta nu are propriu-zis un început, ci, ca idee, a existat întotdeauna. Ca idee, ca intuiţie şi ideal îl găsim imaginat încă în epocile vechi, aşa de exemplu la Pitagora, apoi, în perioada târzie a culturii antice, în cercul elenistic al gnosticilor, nu mai puţin la vechii chinezi, apoi iarăşi în momentele culminante ale vieţii spirituale arabo-maure, iar, mai departe, urmele preistoriei sale ne conduc prin scolastică şi umanism spre academiile de matematicieni din veacurile al şaptesprezecelea şi al optsprezecelea şi până la filosofiile romantice şi semnele runice din visurile magice ale lui Novalis[2]. Aceeaşi idee eternă, care s-a întruchipat pentru noi în jocul cu mărgele de sticlă, a stat w baza tuturor mişcărilor pentru realizarea idealului unei *Universitas Litterarum*[3], tuturor academiilor platonice, tuturor asociaţiilor unei elite spirituale, tuturor tentativelor de apropiere între ştiinţele exacte şi cele libere, tuturor încercărilor de conciliere a ştiinţei cu arta sau a ştiinţei cu religia.

Spirite ca Abelard[4], ca Leibniz, ca Hegel au nutrit fără îndoială visul de a cuprinde universul spiritual în sisteme concentrice şi de a reuni frumuseţea vie a fenomenului spiritual şi a artei cu magica putere de formulare a disciplinelor exacte, în vremurile în care muzica şi matematica au trăit aproape concomitent o perioadă clasică, alianţele şi fecundările dintre

[2] Pentru *Novalis* (Friedrich Leopold von Hardenberg) (1772 — 1801), poet romantic german, reprezentant al „idealismului magic", lumea subiectivă era singura realitate, iar visul un izvor de adevăruri absolute. Runele sunt cele mai vechi semne grafice germanice. În limba gotă, rûna – secret, taină

[3] Aici, cu sensul de totalitate a studiilor literare şi ştiinţifice

[4] *Pierre Abilard* (1079 — 1142), filozof şi teolog scolastic francez, este întemeietorul conceptualismului, poziţie filozofică înaintată pentru vremea sa, care respingea teza că generalul ar exista ca o realitate independentă de lucrurile individuale. Conform conceptualismului, generalul există totuşi pe planul logic, sub forma noţiunilor, a „conceptelor". Filozoful francez a combătut fanatismul religios, pledând pentru aşezarea credinţei pe baze raţionale, fapt care a fost condamnat ca erezie de către biserică. Pe plan literar, Abelard a devenit eroul unei celebre povestiri medievale despre dragostea lui nefericită pentru Héloïse

cele două discipline au fost numeroase. Iar cu două veacuri mai înainte, la Nikolaus von Kues[5] găsim fraze care aparţin aceleiaşi atmosfere, cum ar fi aceasta: „Spiritul se modelează conform potenţialităţii, pentru a măsura totul în modul potenţialităţii, conform necesităţii absolute, pentru a măsura totul în modul unităţii şi simplităţii, cum o face Dumnezeu, şi conform necesităţii de conexiune, pentru a măsura totul în funcţie de specificul său, în sfârşit se modelează conform potenţialităţii determinate, pentru a măsura totul în raport cu existenţa sa. Mai departe însă, spiritul măsoară şi simbolic, prin comparaţie, ca atunci când se slujeşte de numele şi de figurile geometrice şi se raportează la ele, luându-le ca elemente de referinţă". De altfel, nu numai această idee a lui Cusanus pare a viza, aproape, jocul cu mărgele de sticlă sau a corespunde şi izvorî dintr-o direcţie imaginativă similară aceleia a acestui joc de idei; pot fi indicate la el mai multe alte intuiţii asemănătoare. Dragostea lui pentru matematici,capacitatea şi plăcerea lui de a utiliza figuri şi axiome din geometria euclidiană ca elemente alegorice pentru noţiuni teologico-filozofice par a se afla foarte aproape de mentalitatea jocului şi, uneori, latineasca lui (ale cărei vocabule nu sunt rareori propriile-i invenţii libere, fără ca prin aceasta să rămână de neînţeles pentru vreun cunoscător al latinei) ne aminteşte de plasticitatea liberă de rigori a limbajului jocului.

După cum a putut-o arăta însuşi motto-ul pus în fruntea studiului nostru, Albertus Secundus se numără în egală măsură printre străbunii jocului cu mărgele de sticlă. Presupunem de asemenea — ce-i drept, fără a o putea dovedi cu citate — că ideea jocului i-a stăpânit şi pe acei muzicieni învăţaţi din secolul al şaisprezecelea, al şaptesprezecelea şi al optsprezecelea, care puneau la baza compoziţiilor lor muzicale speculaţii matematice. Ici şi colo în vechile literaturi dăm peste legende despre jocuri înţelepte şi magice, care erau scornite şi jucate de către cărturari, călugări sau la curţi princiare cu dragoste de cele spirituale, de exemplu în forma unor jocuri de şah, ale căror figuri şi câmpuri aveau în afara semnificaţiilor obişnuite şi

[5] *Nikolaus von Kues (Cusa, Cues* sau *Cusanus)* (1401 — 1464), cardinal şi filozof german, a cărui gândire panteistă conţine elemente dialectice remarcabile. A propus fundamentarea studiului naturii pe matematică

alte înţelesuri, tainice. Sunt cunoscute îndeobşte acele relatări, povestiri şi mituri din epocile timpurii ale tuturor culturilor, care atribuiau muzicii, cu mult mai presus de orice valoare pur artistică, o forţă capabilă să domine sufletele şi popoarele, făcând din ea un factor tutelar misterios sau un cod de legi pentru oameni şi state. De la China cea mai veche până la mitologia greacă, concepţia unei vieţi ideale, celeste a oamenilor, sub hegemonia muzicii, şi-a jucat rolul său. Cu acest cult al muzicii („În eternele preschimbări, misterioasa forţă a muzicii ne salută pe-al nostru tărâm” — Novalis) se află în cea mai intimă conexiune şi jocul cu mărgele de sticlă.

Admiţând că ideea jocului este veşnică şi că, prin aceasta, a existat şi s-a manifestat întotdeauna cu mult înainte de realizarea ei în practică, concretizarea ei în forma cunoscută de noi are totuşi o anumită istorie a sa, ale cărei etape mai importante vrem să încercăm a le înfăţişa pe scurt.

Mişcarea spirituală ale cărei roade sunt, între multe altele, constituirea Ordinului şi jocul cu mărgele de sticlă, îşi are începuturile într-o perioadă istorică ce poartă numele de... Epoca foiletonistică", nume dat de istoricul literar Plinius Zienghalβ, autor al unor cercetări fundamentale.

Asemenea nume sunt frumoase, însă pline de primejdii şi iscă întotdeauna tentaţia de a aprecia nejust o oarecare stare de lucruri din viaţa trecută a umanităţii; epoca „foiletonistică” n-a fost nicidecum lipsită de spirit, ba nici măcar săracă spiritualiceşte. Dar, aşa se pare după opinia lui Ziegenhalβ, a ştiut să-şi valorifice prea puţin spiritul sau, mai mult încă, n-a ştiut să afle pentru spirit locul şi funcţia corespunzătoare în economia vieţii şi a statului. S-b mărturisim deschis, noi cunoaştem foarte prost această epocă, deşi ea este terenul pe care a crescut aproape tot ceea ce constituie astăzi caracteristicile vieţii noastre spirituale. A fost, după Ziegenhalβ, o epocă într-o măsură deosebită „burgheză” şi favorabilă individualismului exacerbat, iar dacă, pentru a-i contura atmosfera, citǎm câteva trăsături aşa cum reies din descrierea lui i Ziegenhalβ, un lucru cel puţin ştim cu toată certitudinea, anume că aceste trăsături nu sunt inventate sau exagerate prea mult şi definite eronat, căci marele cercetător le probează cu un

număr nesfârşit de documente literare şi de altă natură. Ne raliem deci savantului, singurul ce-a învrednicit până acum epoca „foiletonistică” cu o cercetare serioasă, şi, referitor la aceasta, nu vrem să uităm că este ceva uşuratic şi nerod să strâmbi din nas când vine vorba despre greşeli şi rele obiceiuri din timpuri îndepărtate.

Începând de la sfârşitul Evului Mediu, evoluţia vieţii spirituale în Europa pare a fi avut două mari tendinţe: eliberarea gândirii şi a credinţei de orice influenţă autoritară, aşadar lupta raţiunii ce se simţea suverană şi matură împotriva dominaţiei bisericii romane, şi — pe de altă parte — căutarea tainică, dar pasionantă în direcţia unei legitimări a acestei libertăţi, pentru aflarea unei autorităţi noi, izvorâte din gândirea însăşi şi adecvată ei. Generalizând, se poate spune: în mare, spiritul a câştigat această luptă, adesea uimitor de contradictorie, pentru atingerea celor două ţeluri în principiu opuse. Nu ne e îngăduit să ne întrebăm dacă biruinţa contrabalansează nenumăratele sacrificii, dacă ordinea actuală a vieţii noastre spirituale este destul de desăvârşită şi va dura suficient de mult, pentru ca toate suferinţele, convulsiile şi anomaliile, de la procesele pentru vrăjitorie şi ruguri până la soarta multor „genii” care au sfârşit prin nebunie sau sinucidere, să poată apărea ca nişte jertfe pline de sens. Istoria s-a consumat — nu are nicio însemnătate dacă a fost bună, dacă ar fi fost preferabil să nu fi existat, dacă suntem în măsură să-i apreciem „sensul”.

Oricum, luptele pentru „libertatea spiritului” au avut loc, iar ca o consecinţă a lor, în chiar această târzie epocă foiletonistică, spiritul s-a bucurat, de fapt, de o independenţă nemaiauzită şi insuportabilă pentru el însuşi, deoarece, înlăturând total tutela bisericească şi parţial pe cea statală, n-a găsit încă o lege autentică, formulată şi respectată de el însuşi, o nouă autoritate şi legitimitate reală. Exemplele de degradare, de venalitate, de auto-abandon al spiritului din acel timp, pe care ni le relatează Ziegenhalβ, sunt, în parte, cu adevărat uimitoare.

Trebuie să mărturisim că nu suntem în măsură să dăm o definiţie clară a producţiilor după care denumim epoca, adică a „foiletoanelor”. Cum se pare, aceste foiletoane, ca parte deosebit de agreată din materialul presei cotidiene, erau

produse cu milioanele, formau hrana principală a cititorilor setoşi de cultură, informau, sau mai curând „flecăreau”, despre mii de subiecte ştiinţifice şi, pare-se, cei mai inteligenţi dintre foiletonişti îşi luau adesea în derâdere propria lor activitate, în orice caz Ziegenhalβ ne destăinuie că a dat peste numeroase lucrări pe care el este înclinat să le considere drept nişte autopersulări ale autorilor, scrierile fiind cu totul ininteligibile. E foarte probabil ca în aceste articole produse pe scară industrială să se includă o cantitate de ironie şi autoironie, către înţelegerea căreia cheia abia ar trebui să fie regăsită. Fabricanţii de asemenea palavre aparţineau în parte redacţiilor gazetelor, în parte erau scriitori „liber profesionişti”, adesea erau numiţi chiar poeţi, însă se pare că foarte mulţi dintre ei se recrutau dintre învăţaţi, fiind până şi profesori universitari de renume. Conţinutul îndrăgit al unor astfel de articole îl constituiau anecdotele din viaţa bărbaţilor şi a femeilor celebre, precum şi corespondenţa lor, purtau titluri cam ca acestea: *Friederich Nietzsche şi moda feminină de la 1870,* sau *Mâncărurile preferate ale compozitorului Rossini,* sau *Rolul căţeilor de salon în viaţa marilor curtezane şi* altele asemănătoare. Se mai bucurau de apreciere studiile cu caracter istoric asupra unor teme actuale din conversaţia celor avuţi, ca acestea: *Visul producerii pe cale artificială a aurului de-a lungul veacurilor,* sau î*ncercările de a influenţa prin mijloace chimico-fizice starea vremii şi* sute de alte lucruri similare.

Când citim titlurile unor astfel de flecăreli, citate de Ziegenhalβ, uimirea noastră provine mai puţin din faptul că se găseau oameni care le devorau ca lectură de fiecare zi, cât mai ales din acela că autori reputaţi şi de rang şi cu bună formaţie contribuiau la „deservirea” acestui uriaş consum de nimicuri aşa-zis interesante, cum şi glăsuia în mod semnificativ expresia; expresia indică dealtfel şi relaţia din acea vreme dintre om şi maşină. Când şi când, deosebit de bine primite erau interviurile luate unor personalităţi cunoscute asupra unor chestiuni la ordinea zilei, interviuri cărora Zienghalβ le dedică un capitol special şi cu prilejul cărora, de exemplu, mari chimişti sau virtuoşi ai pianului îşi dădeau părerea asupra politicii, îndrăgiţi actori, dansatori, sportivi, aviatori şi chiar poeţi se pronunţau

asupra foloaselor şi dezavantajelor celibatului, asupra presupuselor cauze ale crizelor financiare şi aşa mai departe. Intenţia era exclusiv aceea de a reuni un nume cunoscut cu o temă actuală: citiţi în studiul lui Zienghalβ exemplele parţial frapante, sunt sute. Cum s-a spus, probabil că în această activitate se amesteca o considerabilă cantitate de ironie, era poate chiar o ironie demonică, deznădăjduită, însă ne e foarte greu s-o putem înţelege; dar toate aceste lucruri groteşti erau primite neîndoielnic cu o seriozitate de bună-credinţă de către marea mulţime a celor ce par să fi fost pe atunci izbitor de dornici de lectură. Când un tablou celebru îşi schimba posesorul, când un manuscris preţios era vândut la licitaţie, când un castel vechi ardea, când purtătorul unui răsunător nume aristocratic se găsea amestecat într-un scandal, atunci cititorii nu numai că aflau în mii de foiletoane despre faptul în sine, dar căpătau chiar în aceeaşi zi sau în următoarea încă o mulţime de materiale anecdotice, istorice, psihologice, erotice şi de altă natură; peste fiecare replică, peste fiecare fapt divers se revărsa un potop de scrieri redactate la repezeală, iar producerea, trierea şi formularea tuturor acestor reportaje purtau pecetea categorică a mărfurilor de larg consum fabricate în grabă şi fără spirit de răspundere. De altfel, genului foiletonistic îi aparţineau, se pare, şi anumite jocuri, în practicarea cărora erau atraşi cititorii înşişi şi prin mijlocirea cărora era activizată supraalimentarea lor cu cunoştinţe; despre aceasta ne informează o lungă notă a lui Zienghalβ asupra ciudatei teme numite „jocuri de cuvinte încrucişate”. Pe vremea aceea, mii şi mii de oameni, dintre care o parte îndeplineau munci trudnice şi duceau o viaţă grea, şedeau ghemuiţi în orele lor libere deasupra unor careuri şi încrucişări de litere, ale căror spaţii albe le umpleau după anumite reguli ale jocului.

Vrem să evităm a vedea numai aspectul ridicol şi nătâng al exerciţiului şi să ne abţinem a face ironii pe seama lui. Acei oameni, cu şaradele lor puerile şi cu articolele lor de culturalizare, nu erau nicidecum nişte copii lipsiţi de griji sau nişte feaci[6] cu chef de joacă, se aflau, dimpotrivă, mai curând

[6] *Feaci* — popor legendar menţionat în *Odiseea;* pe insula lor a ajuns Ulise, fiind întâmpinat de Nausicaa, fiica regelui

îngroziţi, în mijlocul unor fierberi şi cutremure politice, economice şi morale, luaseră parte la un număr de teribile războaie şi de războaie civile, iar micile lor jocuri culturale nu erau numai nişte copilării plăcute şi stupide, ci corespundeau unei nevoi adânci de a închide ochii şi de a se refugia din marasmul problemelor nerezolvate şi al înspăimântătoarelor presimţiri ale prăbuşirii, într-o lume fictivă pe cât posibil paşnică, învăţau cu perseverenţă şoferia, grele jocuri de cărţi şi se dedicau, visători, dezlegării careurilor de cuvinte încrucişate — căci se aflau aproape fără apărare în faţa morţii, a spaimei, a durerii, a foamei, în vreme ce bisericile nu mai aveau puterea să-i aline, iar spiritul nu-i mai consilia. Ei, care citeau atâtea articole şi audiau atâtea conferinţe, nu-şi acordau timp şi nu-şi dădeau osteneala să se fortifice împotriva fricii, să combată în sufletul lor teama de moarte, trăiau tresărind şi nu mai credeau în nicio dimineaţă.

Se ţineau şi conferinţe, astfel că va trebui să luăm în discuţie pe scurt şi această specie întrucâtva mai de soi a foiletonului. Specialişti, ca şi bandiţi intelectuali ofereau cetăţenilor din acea vreme, care mai ţineau încă foarte mult la noţiunea de cultură, sărăcită însă de vechiul ei înţeles pe lângă articole şi un număr mare de conferinţe, nu numai sub forma unor discursuri festive în ocazii speciale, ci într-o concurenţă sălbatică şi într-o cantitate aproape de neconceput. Pe-atunci, un cetăţean dintr-un oraş de mărime mijlocie sau soţia lui puteau audia conferinţe cam în fiecare săptămână, în marile oraşe însă, cam în fiecare seară, iar în aceste conferinţe erau instruiţi asupra unor teme teoretice oarecare, asupra operelor de artă, asupra scriitorilor, învăţaţilor, exploratorilor, călătoriilor în jurul lumii; la conferinţe, auditoriul rămânea pur pasiv, relaţiile lui cu conţinutul lor, un oarecare fond aperceptiv, o anumită pregătire şi receptivitate erau lucruri presupuse tacit, fără ca ele să existe efectiv în cele mai multe cazuri.

Existau conferinţe distractive, pline de temperament sau hazlii, să zicem, despre Goethe, în care acesta se dădea jos, în frac albastru, din diligente şi seducea fete din Strasbourg[7] sau

[7] La Strasbourg, unde Goethe şi-a continuat, în 1770, studiile începute la Leipzig, se situează dragostea lui pentru Friederike Brion, fiica

Wetzlar, sau despre cultura arabă, în care un număr de cuvinte intelectuale la modă erau amestecate ca într-un cornet pentru zaruri, şi fiecare ascultător se bucura când recunoştea cu aproximaţie vreunul dintre acele cuvinte. Oamenii audiau conferinţe despre poeţi ale căror opere nu le citiseră niciodată şi nici nu le trecuseră prin minte să le citească, le plăcea să li se înfăţişeze diapozitive, cu aparatul de proiecţie şi se străduiau să răzbată, întocmai cum o făceau când foiletonul din ziare, printr-un noian de valori culturale fragmentate şi crâmpeie de cunoştinţe, sărăcite de sensul lor. Pe scurt, se aflau foarte aproape de acea îngrozitoare devalorizare a cuvintelor, care a chemat la viaţă, mai întâi în cercuri secrete şi foarte restrânse, reacţia eroică şi ascetică ce-a devenit repede vizibilă şi puternică, constituind originea unei noi autoeducaţii şi demnităţi a spiritului.

În starea de incertitudine şi în falsitatea vieţii spirituale din acea vreme, care a vădit totuşi în anumite privinţe energie şi măreţie, noi, cei de astăzi, descifrăm simptomul groazei care a pus stăpânire pe spirit, atunci când, la sfârşitul unei epoci aparent victorioase şi prospere, s-a aflat deodată faţă în faţă cu neantul: simptomul unei mari mizerii materiale, al unei perioade de furtuni politice şi războinice, al unei neîncrederi, răsărite peste noapte, faţă de sine însuşi, faţă de propria-i putere şi demnitate şi chiar faţă de propria-i existenţă. In acea perioadă de decadenţă au avut loc şi unele succese spirituale majore, între altele începuturile unei ştiinţe a muzicii, ai cărei legatari plini de recunoştinţă suntem.

Dar pe cât este de uşor să se încastreze, frumos şi ingenios, orice capitole ale trecutului în istoria universală, pe atât de incapabil este fiecare prezent să-şi *realizeze* propria-i ordine şi

---

pastorului din Sesenheim. Dar, evident, lucrul cel mai important, pe care l-a trăit în acest oraş, a fost renaşterea sa spirituală datorită îndrumărilor lui Herder. La Wetzlar, tânărul scriitor a funcţionat ca referent pe lângă Camera imperială de justiţie. Aici a cunoscut-o pe Charlotte Buff, logodnica unui coleg, îndrăgostit de ea, a izbutit să plece Ia timp pentru a evita un deznodământ dureros ca acela din *Suferinţele tânărului Werther,* operă rezultată din chiar acest episod real

astfel, atunci când exigenţele şi realizările spirituale au decăzut repede până la un nivel foarte modest, o înfricoşătoare nesiguranţă şi deznădejde şi-au făcut loc tocmai printre intelectuali. Chiar atunci s-a descoperit (o descoperire intuită ici şi colo încă de la Nietzsche) că, o dată cu tinereţea, s-a încheiat şi perioada creatoare a culturii noastre, că aii început bătrâneţea şi amurgul, iar prin această înţelegere simţită brusc de toată lumea şi formulată dur de mulţi au fost lămurite atât de numeroasele semne îngrijorătoare ale timpului: mecanizarea plictisitoare a vieţii, grava decădere morală,scepticismul popoarelor, lipsa de originalitate a artei, întocmai ca în acele stranii basme chinezeşti, răsunase „muzica pieirii", vibrase decenii de-a rândul ca un bas de orgă bubuind îndelung, pătrunsese repede sub forma corupţiei în scoli, în ziare, în academii, răzbătuse sub înfăţişarea melancoliei şi a dementei printre cei mai mulţi artişti şi critici ai vremii ce mai puteau fi luaţi în serios, se dezlănţuise în toate ramurile artei, luând chipul unei superproducţii barbare şi diletante. Faţă de acest inamic ce se stăpânise şi nu mâi putea fi alungat prin vreo formulă magică, au existat atitudini diferite. Amarul adevăr putea fi recunoscut tacit şi suportat cu stoicism; aceasta au şi făcut-o unii dintre cei mai buni. Se putea încerca contestarea lui, iar în sensul acesta crainicii literari ai tezei despre prăbuşirea culturii ofereau câteva puncte lesne vulnerabile; în afară de aceasta, cel ce se angaja în lupta împotriva profeţilor ameninţători găsea audienţă şi influenţă în rândurile burghezilor, deoarece pentru burghez faptul că s-ar fi stins cultura, pe care încă ieri credea că o posedă şi de care era atât de mândru, faptul că arta şi cultura agreate de el n-ar mai fi o artă şi cultură veritabile, erau ceva tot atât de neruşinat şi insuportabil ca şi o bruscă inflaţie monetară şi ca o ameninţare prin revoluţia capitalurilor sale. În afară de aceste atitudini faţă de simţământul profund al prăbuşirii, mai exista şi o poziţie cinică; parcă în paşi de dans, orice grijă în ceea ce Priveşte viitorul era declarată drept o neghiobie de moşnegi, se intonau foiletoane pline de bună dispoziţie despre sfârşitul artei, al ştiinţei, al limbii, în această lume foiletonistică, construită din hârtie, se înstăpânea, cu o anume voluptate de sinucigaşi, o

demobilizare completă a spiritului, o inflaţie a noţiunilor şi se proceda ca şi când s-ar ii asistat cu o resemnare cinică sau cu o exaltare de bacante nu numai la crepusculul artei, spiritului, moravurilor, onestităţii, ci chiar al Europei şi al „lumii”.

Pe cei buni îi stăpânea un pesimism tăcut şi sumbru, pe cei răi, unul maliţios, şi trebuia să se producă mai întâi lichidarea a ceea ce supravieţuise şi o anume dezorganizare a lumii şi a moralei prin politică şi război, pentru ca abia după aceea cultura să devină şi ea aptă pentru auto-reconsiderare şi o nouă orânduială.

Totuşi, de-a lungul deceniilor de tranziţie, această cultură n-a zăcut în somn, ci tocmai în timpul descompunerii şi al aparentei sale auto-abandonări săvârşite prin artişti, profesori şi foiletonişti a cunoscut în conştiinţa câtorva o stare de cea mai ascuţită" vigilenţă şi autoanaliză. Chiar în miezul perioadei de înflorire a foiletonului existau pretutindeni grupe izolate şi mici, decise să rămână devotate spiritului şi să se străduiască din răsputeri pentru a salva până după scurgerea acestei perioade un grăunte din tradiţia sănătoasă, bunele moravuri, metodele şi conştiinţa intelectuală, în măsura în care evenimentele ne sunt cunoscute, procesul de autoanaliză, de reflecţie şi de rezistenţă conştientă împotriva corupţiei pare să se fi desfăşurat în principal în două direcţii. Conştiinţa culturală a învăţaţilor s-a refugiat în cercetările şi metodele de predare a istoriei muzicii, deoarece această ştiinţă a atins punctul culminant tocmai atunci, şi chiar în mijlocul lumii foiletonistice două seminarii devenite celebre cultivau într-un grad înalt o metodă de lucru exemplar de pură şi de scrupuloasă. Şi ca şi când soarta ar fi vrut să încuviinţeze consolator aceste strădanii ale unei minuscule cohorte eroice, în vremea cea mai tulbure s-a produs acea minune încântătoare, datorată de fapt hazardului, dar care a căpătat semnificaţia unei confirmări divine: regăsirea celor unsprezece manuscrise ale lui Johann Sebastian Bach aflate cândva în posesiunea fiului său Friedemann.[8] Un al doilea punct de rezistenţă împotriva degenerării a fost Liga călătorilor în

[8] *Wilhelm Friedemann Bach* (1710 —1784), fiul cel mai mare al lui Johann Sebastian Bach; a fost el însuşi compozitor dotat şi organist vestit.

Orientul apropiat, ai căror membri-fraţi s-au îndeletnicit mai puţin cu educaţia intelectuală, cât cu cea sufletească, adică au cultivat cucernicia şi veneraţia; din direcţia aceasta, forma actuală a educaţiei noastre spirituale şi a jocului cu mărgele de sticlă a căpătat impulsuri importante, îndeosebi sub latura contemplativă.

Călătorii în Orientul apropiat şi-au adus partea de contribuţie şi în formarea noilor opinii asupra esenţei culturii noastre, ca şi asupra posibilităţilor ei de dăruire, desigur, nu atât prin realizări de analiză ştiinţifică, cât prin capacitatea de pătrundere magică în epoci şi stări culturale îndepărtate, obţinută pe baza unor vechi practici secrete. Existau printre ei, de exemplu, muzicanţi şi cântăreţi despre care suntem asiguraţi că posedau capacitatea de a executa bucăţi muzicale din epoci trecute cu cea mai desăvârşită puritate veche, aşa de pildă interpretau la vreun instrument sau vocal o compoziţie muzicală de la 1600 sau 1650 întocmai ca şi când toate modele, rafinamentele, virtuozităţile aduse ulterior ar fi fost încă necunoscute. Faptul acesta era ceva nemaiauzit în acea vreme, când domneau mania dinamicii şi supralicitarea interpretării muzicale şi când, din interes pentru modul de execuţie şi „concepţia” dirijorului, muzica însăşi era aproape uitată; se relatează că atunci când o orchestră călătorilor în Orientul apropiat interpreta în premieră publică o suită din epoca dinainte de Handel, absolut fără niciun crescendo sau decrescendo, cu naivitatea şi pudoarea din altă epocă şi lume, ascultătorii rămâneau în parte complet neînţelegători, în parte însă îşi ascuţeau auzul şi li se părea că aud muzică pentru prima oară în viaţa lor. Unul dintre membri construise în sala ligii, situată între Bremgarten şi Morbio[9], o orgă bachiană întocmai cum ar fi pus Johann Sebastian Bach să i se facă, dacă ar fi avut mijloace şi posibilităţi. Conform unui principiu instaurat încă de pe atunci în cadrul ligii, constructorul orgii şi-a tăinuit numele şi

[9] Localităţi din Elveţia.

şi-a spus Silbermann[10], după predecesorul său din secolul al optsprezecelea.

Cu acestea ne-am apropiat de sursele din care a rezultat conceptul nostru actual de cultură. Una dintre cele mai însemnate a fost cea mai tânără dintre disciplinele ştiinţifice, istoria muzicii şi estetica muzicală, urmată numaidecât de un avânt al matematicii, la care s-au adăugat o picătură de ulei din înţelepciunea călătorilor în Orientul apropiat şi, în cea mai strânsă conexiune cu noua concepţie şi înţelegere a muzicii, o luare de poziţie eroică, senină şi resemnată totodată, în problema vârstei culturii.

Ar fi inutil să vorbim pe larg despre aceste lucruri, ele fiind cunoscute de toată lumea. Consecinţa cea mai de seamă a acestei noi atitudini, mai curând a acestei noi încadrări în procesul cultural, a fost renunţarea pe scară largă la crearea de opere de artă, eliberarea treptată a intelectualilor din procesul producţiei mondiale, dar şi — ca o urmare nu mai puţin importantă — înflorirea întregului: jocul cu mărgele de sticlă.

Asupra începuturilor jocului, cea mai mare influenţă imaginabilă a avut-o aprofundarea ştiinţei muzicii, care a apărut îndată după 1900, chiar în mijlocul perioadei de maximă înflorire a foiletonului. Noi, moştenitorii acestei ştiinţe, cunoaştem, după cum credem, mai bine şi într-un anume sens şi înţelegem mai bine muzica din marile secole creatoare, în special din secolele al şaptesprezecelea şi al optsprezecelea, decât toate epocile anterioare (inclusiv cele de muzică clasică). Firește, ca succesori, ne aflăm în cu totul alte raporturi faţă de muzica clasică decât oamenii din epocile care au creat-o;veneraţia spiritualizată şi nu întotdeauna suficient eliberată de sub stăpânirea unei melancolii resemnate, nutrită de noi faţă de adevărata muzică, este cu totul altceva decât senina plăcere naivă iscată de muzică în vremurile în care a apărut şi pe care suntem înclinaţi a le invidia ca mai fericite, ori de câte ori uităm circumstanţele şi destinele muzicii lor. Încă de mai multe generaţii, spre deosebire de aproape tot secolul al douăzecilea,

[10] *Gottfried Silbermann* (1683—1753), celebru constructor german de orgi Şi piane din Freiburg. Familia Silbennann a practicat construcţia de orgi tacă din secolul al XVII-lea

noi nu mai considerăm filosofia sau chiar literatura drept marea realizare trainică a perioadei culturale dintre sfârşitul Evului Mediu şi vremurile noastre, ci matematica şi muzica. De când am renunţat — cel puţin în mare — să concurăm pe plan creator cu acele generaţii, de când am părăsit, în modul în care interpretăm muzica, cultul preponderenţei armoniei şi al dinamicii pur senzoriale, cult care a dominat în practica muzicii timp de două secole, cam de la Beethoven şi începuturile romantismului, credem — în felul nostru, firește, în felul nostru necreator, epigonic, dar plin de respect! — că vedem într-o lumină mai pură şi mai just imaginea culturii ai cărei moştenitori suntem. Noi nu mai posedăm nici urmă din voluptuoasa plăcere de a produce, existentă pe vremuri, pentru noi este un spectacol aproape de neînţeles faptul că, în secolele al cincisprezecelea şi al şaisprezecelea, stilurile muzicale s-au menţinut atât de mult într-o puritate neschimbată, că în cantitatea uriaşă de muzică scrisă atunci pare a nu exista în genere nimic neizbutit, că secolul al optsprezecelea chiar, acela al degenerării incipiente, a dezlănţuit un adevărat foc bengal, cu străluciri repezi şi conştiente de stiluri, mode şi scoli — dar suntem de părere că, în ceea ce numim astăzi muzică clasică, am înţeles secretul, spiritul, virtutea şi pietatea generaţiilor de demult şi le-am luat ca model.

Noi, cei de astăzi, nu ne-am însuşit, de exemplu, nimic, sau prea puţin, din teologia şi cultura bisericească a secolului al optsprezecelea ori din filosofia Iluminismului, dar vedem în cantatele, pasiunile şi preludiile lui Bach suprema sublimare a culturii creştine.

De altfel, relaţia dintre cultura noastră şi muzică mai are un model străvechi şi foarte venerabil, căruia jocul cu mărgele de sticlă îi poartă un respect profund. Ne amintim că în China legendară a „vechilor regi” muzicii îi revenea un rol de frunte în viaţa de stat şi de curte; prosperitatea muzicii era identificată pur şi simplu cu aceea a culturii şi a moralei, ba chiar cu aceea a imperiului, iar maeştrii de muzică aveau îndatorirea să vegheze cu străşnicie întru apărarea şi menţinerea în stare pură a „vechilor tonalităţi”. Dacă decădea muzica, aceasta era un semn sigur că şi guvernământul şi statul vor intra în declin.

Scriitorii istoriseau povestiri terifiante despre tonalităţi interzise, demonice şi înstrăinate de ceruri, ca de exemplu tonalitatea *Tzing Sang* şi *Tzin Tze*, a „muzicii pieirii”, la a cărei nelegiuită intonare în palatul regal bolta cerească se întuneca deodată, zidurile se cutremurau şi se prăbuşeau, iar monarhul şi ţara decădeau. În loc de a cita multe alte cuvinte din autorii cei vechi, vom transcrie aici câteva pasaje din capitolul dedicat muzicii de către Liu Bu-ve în lucrarea *Primăvara şi toamna:*

„Obârşiile muzicii se află într-un trecut îndepărtat. Muzica ia fiinţă din măsură şi-şi trage sevele din marele Unic. Marele Unic este genitorul celor doi poli; cei doi poli dau mişcare puterii întunericului şi a luminii.

Când lumea se bucură de pace, când toate lucrurile stau în linişte şi toate îşi urmează în ale lor schimbări mai-marele, atunci muzica îşi cunoaşte împlinirea.

Când dorinţele şi pasiunile nu se-ndreaptă pe căi greşite, atunci muzica atinge desăvârşirea. Muzica desăvârşită îşi are sorgintea ce-o determină. Ea provine din echilibru. Echilibrul provine din drept, dreptul provine din înţelesul lumii. De aceea poţi vorbi despre muzică numai cu un om care a aflat înţelesul lumii.

Temeiul muzicii rezidă în armonia dintre cer şi pământ, în împăcarea dintre întunecime şi lumină.

Fireşte, nici statele aflate în decadenţă şi oamenii în pragul declinului nu duc lipsă de muzică, dar muzica lor nu este senină. De aceea: cu cât muzica devine mai zgomotoasă, cu atât mai melancolici devin oamenii, cu atât mai în primejdie se află ţara, cu atât mai jos decade principele, în felul acesta se pierde şi fiinţa însăşi a muzicii.

Ceea ce au preţuit toţi sfinţii principi în muzică a fost seninătatea ei. Tiranii Gyesi Giu Sin[11] au făcut o muzică zgomotoasă. Ei considerau frumoase sunetele forte şi interesante efectele de masă. S-au străduit să descopere noi şi ciudate efecte sonore, tonuri pe care nicio ureche nu le-a mai auzit; amândoi au căutat să întreacă şi să depăşească măsura şi scopul.

[11] Regi din dinastia Giu Sin (sec. XI—221 î. Chr.)

Pricina decăderii statului Ciu[12] a fost faptul că s-a descoperit muzica magică. O asemenea muzică era destul de zgomotoasă, dar în realitate ea se îndepărtase de esenţa muzicii. Deoarece se îndepărtase de esenţa adevăratei muzici, această muzică nu este senină. Dacă muzica nu este senină, poporul murmură, iar viaţa e vătămată. Toate acestea se datorează faptului că se nesocoteşte esenţa muzicii şi se pune preţ numai pe efecte sonore zgomotoase.

De aceea, muzica unui ev de bună rânduială este liniştită şi senină, iar guvernământul, cumpănit. Muzica unui ev neliniştit este agitată şi cumplită, iar guvernământul lui, anapoda. Muzica unui stat în declin este sentimentală şi tristă, iar guvernământul său, pândit de pericole."

Frazele acestui chinez ne indică relativ clar originile şi sensul real, aproape uitat al oricărei muzici, întocmai ca dansul şi oricare altă practică artistică, muzica a fost în epocile preistorice un mijloc magic, unul dintre vechile şi legitimele mijloace ale magiei, începând cu ritmul (bătăi din palme, tropăituri, izbirea unor bucăţi de lemn, arta timpurie a toboşarilor), ea a fost un mijloc puternic şi verificat folosit pentru „a pune de acord" o mulţime mare şi foarte mare de oameni pentru a imprima acelaşi tact respiraţiei lor, bătăilor inimii şi stării lor sufleteşti, pentru a-i stimula pe oameni să cheme şi să conjure puterile eterne, să danseze, să se ia la întrecere, să pornească la război, să întreprindă acţiuni mistice.

Iar această esenţă originară, pură şi plină de o forţă străveche, esenţa unei practici magice, s-a conservat în muzică mai mult decât în celelalte arte; să ne amintim numai de numeroasele consideraţii asupra muzicii, datorate istoricilor şi scriitorilor, de la vechii greci până la nuvelele lui Goethe. Marşul şi dansul nu şi-au pierdut niciodată însemnătatea practică. Dar să ne întoarcem la tema noastră propriu-zisă!

Acum ne propunem să notăm pe scurt ceea ce este vrednic de ştiut despre începuturile jocului cu mărgele de sticlă. El a apărut, pare-se, concomitent în Germania şi Anglia, şi anume în ambele ţări ca un mijloc de amuzament în cercurile restrânse de muzicologi şi muzicieni care activau şi studiau în noile seminarii

[12] Perioada dintre anii 770—475 î. Chr., în cadrul dinastiei Giu Sin.

de teorie a muzicii. Dacă am compara aspectul incipient al jocului cu cel de mai târziu şi de astăzi, ar fi întocmai ca şi cum am compara un manuscris de note muzicale de dinainte de 1500 şi semnele lui de notare primitivă, dintre care lipsesc chiar şi barele de măsură, cu o partitură din secolul al optsprezecelea ori chiar cu una din secolul al nouăsprezecelea, a căror abundenţă derutantă de indicaţii prescurtate pentru dinamică, tempo-uri, frazare şi aşa mai departe făcea din tipărirea unor asemenea partituri o dificilă problemă tehnică.

La început, jocul n-a fost altceva decât un fel de hazliu exerciţiu mnemotehnic şi de combinaţii, răspândit printre studenţi şi muzicanţi, şi, aşa cum s-a spus, s-a practicat atât în Anglia, cât şi în Germania încă înainte de a fi fost „descoperit" aici, la Conservatorul de muzică din Colonia, şi de a-şi fi căpătat numele pe care-l poartă şi astăzi, după atâtea generaţii, deşi de multă vreme nu mai are nimic a face cu mărgelele de sticlă. Inventatorul jocului, Bastian Perrot din Calw[13], un teoretician al muzicii cam ciudat, dar isteţ, sociabil şi cu dragoste de oameni, s-a folosit de aceste mărgele de sticlă în locul literelor, cifrelor, notelor muzicale sau al altor semne grafice.

Perrot, care, de altfel, a lăsat şi un studiu despre *înflorirea şi declinul contrapunctului,* a găsit la seminarul din Colonia o reglementare a jocului relativ dezvoltată de către studenţi: îşi strigau reciproc, în formule prescurtate, motive liber alese din ştiinţe sau începuturi ale unor compoziţii clasice, la care cel numit trebuia să răspundă fie prin continuarea bucăţii, fie, încă mai bine, printr-o voce mai înaltă sau mai gravă, printr-o contratemă contrastantă şi aşa mai departe. Era un exerciţiu mnemotehnic şi de-improvizaţie, foarte asemănător cu cel ce va fi fost uzual (chiar dacă nu teoretic, în formule, ci practic, la clavecin, cu lăuta, flautul sau vocea) printre zeloşii învăţăcei în ale muzicii şi contrapunctului de pe vremea lui Schütz[14], Pachebel[15] şi Bach. Bastian Perrot, amator de muncă manuală, care şi-a construit singur mai multe piane şi clavecine de tipul

[13] *Calw,* oraş din Württemberg, locul de naştere al lui Hermann Hesse.

[14] *Heinrich Schütz* (1585—1672), important compozitor german de muzică religioasă, autor de pasiuni, motete, madrigaluri, precum şi al primei opere germane *(Daphne),* din care s-a păstrat numai textul.

celor vechi, care, foarte probabil, făcea parte din Liga călătorilor în Orientul apropiat şi despre care legenda afirmă că ştia să cânte la violină după procedeul vechi, uitat de la 1800, cu arcuşul foarte curbat şi cu un sistem manual de acordare — Perrot, aşadar, şi-a construit, după modelul naivelor numărători cu bile pentru copii, un cadru cu câteva duzini de sârme pe care puteau fi înşirate mărgele de sticlă de diferite dimensiuni, forme şi culori. Sârmele corespundeau liniilor unor portative, mărgelele, notelor şi aşa mai departe, iar în felul acesta Perrot putea să alcătuiască, prin aşezarea mărgelelor de sticlă, citate muzicale sau teme improvizate, le modifica, transpunea, dezvolta, le schimba între ele şi le punea în opoziţie. Din punct de vedere tehnic, înjghebarea era într-adevăr o jucărie, dar a plăcut studenţilor, a fost imitată şi a ajuns la modă, până şi în Anglia, iar o vreme jocul de exersare a muzicii a fost practicat în felul acesta primitiv şi atrăgător. Ca de atâtea ori, ceva durabil şi important şi-a luat numele de la un lucru secundar şi efemer.

Ceea ce a rezultat mai târziu din jocul studenţilor şi din mărgelele înşirate pe sârmă ale lui Perrot poartă şi astăzi numele, ajuns popular, de joc cu mărgele de sticlă.

Numai după două, trei decenii, jocul pare să-şi fi pierdut popularitatea printre studenţii în muzică, dar, în schimb, pare să fi fost preluat de matematicieni şi multă vreme, în istoria jocului, o trăsătură caracteristică a lui a constat în aceea că a fost preferat, utilizat şi perfecţionat de fiecare dată de ştiinţele care cunoşteau o deosebită înflorire sau renaştere. La matematicieni, jocul a obţinut o mare mobilitate şi capacitate de sublimare şi a câştigat chiar un fel de conştiinţă de sine şi a posibilităţilor sale, iar aceasta s-a produs paralel cu progresul general al conştiinţei culturale de pe atunci, care a ieşit cu bine din marea criză şi, după cum se exprimă Plinius Zienghalβ, „a jucat cu reţinută mândrie rolul unei culturi târzii, al unei stări de lucruri oarecum corespunzătoare Antichităţii târzii, epocii elenistice alexandrine".

Atât, din opiniile lui Zienghalβ. Acum vom căuta să încheiem rezumatul acestei istorii a jocului cu mărgele de sticlă şi să

[15] *Johann Pachebel* (1653—1706), compozitor german, autor de lucrări pentru orgă.

stabilim: Trecând de la seminariile de muzică la cele de matematică (un transfer care în Franţa şi Anglia s-a petrecut încă mai repede decât în Germania), jocul s-a dezvoltat atât de mult, încât putea să exprime procedee matematice prin semne şi abreviaţii speciale; jucătorii se serveau unul pe altul, dezvoltându-le reciproc, cu aceste formule abstracte, reprezentau reciproc desfăşurări de serii şi alte posibilităţi ale ştiinţei lor. Această formă matematic-astronomică a jocului solicita o mare atenţie, vigilenţă şi concentrare, încă de pe atunci faima unui bun jucător cu mărgele de sticlă fiind la mare preţ printre matematicieni, considerându-se drept egală cu aceea a unui foarte bun matematician.

Jocul î fost preluat pentru un răstimp şi imitat, adică adaptat la domeniul lor, de aproape toate ştiinţele, fapt atestat şi pentru domeniul filologiei clasice şi al logicii. Considerarea analitică a valorilor muzicale a dus la captarea acordurilor muzicale în formule fizico-matematice. Ceva mai târziu a început să lucreze cu metoda aceasta şi filologia, exprimând formaţiile lingvistice în valori matematice, cum o face cu fenomenele din natură fizica; s-a adăugat studiul artelor plastice, dintre care arhitectura are încă de multă vreme relaţii cu matematica.

Iar acum, între formulele abstracte obţinute pe această cale s-au ivit noi relaţii, analogii şi corespondenţe, în acest scop, fiecare dintre ştiinţele care şi-au însuşit jocul a creat un limbaj alcătuit din formule, abreviaţii şi posibilităţi de combinaţii; jocurile cu serii de formule şi dialoguri în formule erau îndrăgite pretutindeni, în rândurile elitei tinerimii studioase. Fără a fi numai un exerciţiu şi un mijloc de recreere, jocul stimula şi un viu amor-propriu, provenit din conştiinţa participării la o activitate de educaţie spirituală, îndeosebi matematicienii îl practicau cu o virtuozitate similară celei ascetice ori sportive şi cu stringenţă formală, găsind în el o satisfacţie care le uşura renunţarea la plăcerile şi năzuinţele lumeşti, renunţare pusă în practică încă de atunci, cu toată consecvenţa, de către intelectuali. Jocul cu mărgele de sticlă a avut o mare parte de contribuţie la victoria deplină împotriva foiletonului şi la trezirea acelei plăceri noi de a-şi instrui spiritul prin exerciţiile cele mai exacte, căreia îi datorăm apariţia unei noi educaţii

spirituale de o rigoare monahală. Lumea se schimbase. Viaţa spirituală din epoca foiletonului ar putea fi asemuită cu o plantă degenerată, care şi-a pierdut vlaga dând lăstari hipertrofiaţi, iar corecturile ulterioare, cu retezarea plantei până la rădăcină. Tinerii de acum, care voiau să se dedice studiilor intelectuale, nu mai înţelegeau prin aceasta a ciupi câte ceva pe la universităţi, unde profesori vestiţi şi buni de gură, dar fără autoritate, să le prezinte resturi din vechea cultură superioară; ei trebuiau să înveţe cu aceeaşi străşnicie, ba chiar mai straşnic şi mai metodic decât o făceau cândva inginerii pe la politehnici. Luau pieptiş un urcuş anevoios, erau obligaţi să-şi purifice şi să-şi întărească puterea de gândire cu ajutorul matematica şi a exerciţiilor scolastice aristotelice, iar în afară de aceasta trebuiau să renunţe cu desăvârşire la toate bunurile considerate până atunci de către învăţaţii mai multor generaţii ca vrednice de obţinut: câştigul bănesc rapid şi lesnicios, celebritatea şi onorurile publice, elogiile presei, căsătoriile cu fete de bancheri şi industriaşi, răsfăţul şi luxul în viaţa materială. Scriitorii cu opere trase în tiraje mari, cu premii Nobel şi vilişoare drăguţe la ţară, medicii faimoşi, cu decoraţii la cheutori şi valeţi în livrea, academicienii cu neveste bogate şi saloane pline de strălucire, chimiştii cu fotolii în consiliile de administraţie din industrie, filosofii cu fabrici de foiletoane şi conferinţe în săli arhipline, cu entuziaste aplauze şi buchete de flori — toate aceste figuri dispăruseră şi nu au mai apărut până astăzi.

Fireşte, mai existau şi acum mulţi tineri dotaţi, pentru care acele figuri rămăseseră totuşi modele vrednice de invidiat, dar căile spre onorurile publice, spre bogăţie, celebritate şi lux nu mai treceau prin amfiteatre universitare, prin seminarii şi teze de doctorat, în ochii lumii profesiunile intelectuale, decăzute, dăduseră faliment, iar prin aceasta spiritul îşi recucerise capacitatea de dăruire ispăşitoare şi fanatică. Talentele care năzuiau mai mult spre strălucire şi huzur trebuiau să întoarcă spatele preocupărilor intelectuale căzute în dizgraţie şi să-şi aleagă acele profesiuni pe seama cărora fuseseră lăsate prosperitatea şi profiturile materiale.

Am merge prea departe, dacă am voi să descriem mai amănunţit în ce mod s-a impus spiritul, după a sa purificare, şi

în treburile statului. S-a făcut foarte repede constatarea că este suficient ca numai câteva generaţii să primească o educaţie spirituală laxă şi lipsită de scrupule, pentru ca şi viaţa practică să fie alterată sensibil, priceperea şi simţul de răspundere în toate profesiunile superioare, inclusiv cele tehnice, să devină mereu mai rare, şi astfel cultivarea spiritului în stat şi în masa poporului, în primul rând în întreg sistemul şcolar, a fost monopolizată mereu mai mult de către membrii ordinelor, încât şi astăzi, în aproape toate ţările Europei, şcoala, în măsura în care n-a rămas sub controlul bisericii romane, se află în mâinile ordinelor anonime recrutate din elita intelectualilor. Oricât de incomode ar fi devenit uneori, pentru opinia publică, severitatea şi aşa-numitul orgoliu al acestei caste, oricât s-ar fi revoltat câte unii împotriva ei, noua direcţie instaurată s-a menţinut pe picioare, îşi păstrează şi-şi apără şi astăzi nu numai integritatea, hotărârea de a renunţa la alte bunuri şi avantaje decât cele spirituale, ci şi convingerea sau intuiţia, de mult devenite generale, că aceste şcoli severe sunt neapărat necesare pentru dăinuirea civilizaţiei. Se ştie sau se intuieşte: când gândirea îşi pierde puritatea şi vigilenţa, iar respectul faţă de spirit se stinge, atunci vapoarele şi automobilele circulă anapoda, valabilitatea şi autoritatea riglei de calcul inginereşti, ca şi acelea ale matematicii băncilor şi bursei se clatină, apare haosul.

A durat totuşi destul de mult până când şi-a făcut drum recunoaşterea faptului că şi laturile exterioare ale civilizaţiei, că şi tehnica, industria, comerţul şi aşa mai departe aii nevoie de aceeaşi bază generală constând din moralitate ş onestitate spirituală.

Ceea ce mai lipsea încă pe acea vreme jocului cu mărgele de sticlă era capacitatea de universalitate, ridicarea într-ut plan superior, deasupra diverselor discipline ştiinţifice. Astronomii, chimiştii, latiniştii, scolasticii, studenţii de la conservatoarele muzicale îşi practicau jocurile riguros structurate intelectualiceşte, dar jocul avea un limbaj propriu şi un cod de reguli diferite pentru fiecare facultate, disciplină şi ramurile lor. A trebuit să treacă o jumătate de secol, până să se facă primul pas pentru depăşirea acestor hotare. Cauza încetinelii a fost

fără îndoială mai mult una morală, decât una formală şi tehnică: mijloacele de universalitate s-ar fi găsit desigur, însă morala foarte riguroasă a noii intelectualităţi era dominată de o fobie puritană faţă de „frivolitate”, faţă de mixtura disciplinelor şi a categoriilor, de o profundă şi îndreptăţită oroare faţă de o nouă cădere în păcatul amuzamentului şi al foiletonismului.

Ridicarea jocului cu mărgele de sticlă, aproape printr-un singur pas, până la conştiinţa posibilităţilor sale şi, cu aceasta, până în pragul capacităţii lui de a deveni un instrument universal de cultură, a fost fapta unui singur om şi din nou legătura cu muzica a fost aceea care a impulsionat acest progres al jocului. Cel care a dat jocului noua lui orientare şi i-a creat astfel posibilitatea unei dezvoltări maxime a fost un muzicolog elveţian, în acelaşi timp un pasionat adorator al matematicii. Numele cetăţenesc al acestui om mare nu mai poate fi stabilit — epoca lui nu mai cunoştea cultul personalităţii în domeniul spiritual, în istorie a rămas cu numele de Lusor (de asemenea: Joculator[16]) Basiliensis. Invenţia lui, ca orice invenţie, au fost realizarea şi harul său absolut personal, dar ea n-a izvorât nicidecum numai dintr-o necesitate şi străduinţă particulară, ci a fost pusă în mişcare de o forţa motrice mult mai mare. Printre intelectualii vremii luase naştere pretutindeni o pasionantă năzuinţă spre un mijloc de expresie corespunzător noului conţinut al gândirii, se tindea spre filosofie, spre sinteză, plăcerea procurată până; atunci de retragerea pe domeniul propriei discipline era considerată drept neîndestulătoare, ici şi colo câte un savant depăşea limitele specialităţii sale şi încerca să răzbată spre generalizare, se visa un nou alfabet, un nou limbaj grafic, cu ajutorul căruia să fie posibile înregistrarea şi comunicarea noilor trăiri spirituale.

Mărturie despre aceasta depune, cu deosebită tărie, scrierea unui învăţat parizian din acei ani, intitulată *Avertismentul chinez.* Autorul acestei scrieri, luat pe vremea lui în râs, ca un fel de Don Quijotte, altminteri un savant preţuit în domeniul său, filologia chineză, expune pericolele care pândesc ştiinţa şi instruirea intelectuală, în ciuda ţinutei lor oneste, dacă renunţă la constituirea unui limbaj grafic internaţional care, la fel cu

[16] *Joculator* şi *Lusor* — Glumeţul, Hâtrul, dar şi Jucătorul *(lat).*

vechea scriere chinezească, ar permite exprimarea, înţeleasă de toţi învăţaţii lumii, a celor mai complicate lucruri, fără eliminarea fanteziei şi forţei creatoare personale. Chiar acum, Joculator Basiliensis a făcut pasul decisiv spre realizarea acestei cerinţe. El a descoperit pentru jocul cu mărgele de sticlă principiile unui nou limbaj, anume un limbaj de semne şi de formule, la care au colaborat în mod egal matematica şi muzica şi care făcea posibilă legarea formulelor astronomice cu cele muzicale, aducerea matematicii şi muzicii la acelaşi numitor. Chiar dacă prin aceasta evoluţia jocului n-a fost nicidecum încheiată, totuşi necunoscutul din Basel a pus atunci bazele întregului progres viitor ce ar mai fi putut apărea în istoria preţiosului nostru joc.

Jocul cu mărgele de sticlă, odinioară mijloc special de amuzament când pentru matematicieni, când pentru filologi, când pentru muzicieni, a adus din ce în ce mai mult toate activităţile cu adevărat spirituale sub puterea vrăjii lui. Câteva vechi academii, unele loji şi mai ales străvechea Ligă a călătorilor în Orientul apropiat şi-au îndreptat atenţia spre el. Chiar şi unele ordine catolice au presimţit aici o nouă atmosferă spirituală şi s-au lăsat fermecate de ea, mai ales în unele mânăstiri benedictine s-a acordat jocului un interes atât de viu, încât încă de atunci s-a pus acut problema, reactualizată mai târziu când şi când, dacă în definitiv biserica şi curia papală ar trebui să tolereze, să sprijine sau să interzică acest joc.

De la marea realizare a învăţatului din Basel, jocul a evoluat rapid şi pe deplin spre ceea ce este şi astăzi: chintesenţa activităţilor intelectuale şi a muzicii, cultul sublim, acea *Unio Mystica*[17] a părţilor distincte ale întregii *Universitas Litterarum.* În viaţa noastră, el a preluat în parte rolul artei, în parte pe cel al filosofiei speculative şi a fost numit nu rareori, de exemplu în vremea lui Plinius Zienghalβ, cu acea expresie ce provine încă din literatura epocii foiletonistice şi care pentru acea epocă exprima ţelul visat de multe spirite capabile de intuiţie: teatru magic.

Dacă, de la începuturile lui, jocul cu mărgele de sticlă progresase incomensurabil ca tehnică şi volum al materiei şi, în

[17] *Unio Mystica* — unitate mistică *(lat).*

ceea ce priveşte exigenţele spirituale impuse jucătorilor, devenise o artă şi ştiinţă superioare, totuşi, în vremea învăţatului din Basel îi mai lipsea încă ceva esenţial. Anume, fiecare joc era până atunci o înscriere, ordonare, grupare şi opunere de reprezentări concentrate din numeroase domenii ale gândirii şi ale frumosului, o rapidă reamintire de valori şi forme eterne, un iute şi virtuos zbor prin imperiul spiritului. Abia mult mai târziu şi treptat s-a adăugat jocului şi noţiunea de contemplaţie, provenită din inventarul spiritual al învăţământului şi îndeosebi din deprinderile şi practicile călătorilor în Orientul apropiat. S-a observat inconvenientul că maeştrii în mnemotehnică, altminteri lipsiţi de orice alte virtuţi, practicau jocuri pline de virtuozitate şi capabile să ia ochii partenerilor, care puteau fi buimăciţi şi derutaţi prin rapida succesiune a nenumăratelor reprezentări. Cu timpul, această virtuozitate a fost pusă sub o interdicţie mereu mai severă, iar contemplaţia a devenit o parte componentă foarte importantă a jocului, ba chiar chestiunea principală pentru spectatorii şi auditorii fiecărui joc. Aici apare orientarea spre religiozitate. Nu mai era vorba doar de a se urmări intelectualiceşte, cu o atenţie foarte vie şi cu o memorie exersată, succesiunea ideilor şi întregul mozaic spiritual al unui joc, ci şi de a satisface cerinţa unei profunde dăruiri sufleteşti. Anume, după fiecare semn, invocat de conducătorul jocului respectiv, participanţii păstrau asupra semnului, conţinutului, originii, sensului său o severă şi tăcută meditaţie, care-l obliga pe fiecare părtaş să-şi reprezinte cu toată intensitatea prezenţa organică a conţinutului semnului.

Tehnica şi practica contemplării au fost partea de contribuţie a membrilor Ordinului şi a asociaţiilor de joc din şcolile de elită, unde se acorda cea mai mare grijă artei contemplaţiei şi meditaţiei. Prin aceasta, ieroglifele jocului au fost puse la adăpost de pericolul de a deveni nişte simple litere.

Până atunci, în ciuda preferinţei pe care i-o arătaseră învăţaţii, jocul cu mărgele de sticlă rămăsese o practică pur privată. Putea fi jucat individual, în doi, în mai mulţi şi, e adevărat, unele jocuri deosebit de ingenioase, bine compuse şi izbutite ieşeau în evidenţă când şi când, fiind cunoscute, admirate sau criticate de la un oraş la altul, de la o ţară la alta.

Dar abia acum jocul a început să capete cu încetul o nouă funcţiune, devenind o festivitate publică. Şi în zilele noastre oricine poate practica liber jocul în particular, îndeosebi tineretul exersându-l astfel cu toată sârguinţa. Astăzi însă, expresia „jocul cu mărgele de sticlă” evocă oricui în primul rând jocurile publice festive. Ele se desfăşoară sub conducerea câtorva maeştri cu o pregătire superioară, care se află în fiecare ţară sub autoritatea unui *ludi magister* sau maestru al jocului şi care sunt ascultaţi cu veneraţie de către invitaţi şi cu cea mai concentrată atenţie de către auditorii din lumea întreagă; unele dintre aceste jocuri durează zile şi săptămâni întregi, iar, în vremea cât sunt celebrate, toţi partenerii, ca şi auditorii, trăiesc după aceleaşi prescripţii, care se extind până şi asupra numărului orelor de somn, o viaţă de abstinenţă şi uitare de sine, de meditaţie profundă, similară vieţii de pocăinţă, sever reglementate, duse de participanţii la unul din exerciţiile ordinului sfântului Ignaţiu[18].

Puţine lucruri ar mai fi de adăugat. Prin hegemonia alternativă când a uneia, când a alteia dintre ştiinţe sau arte, jocul jocurilor s-a perfecţionat, devenind un fel de limbaj universal, prin mijlocirea căruia jucătorii erau în măsură să exprime valori în semne sugestive şi să le pună în relaţii reciproce, în toate perioadele, jocul s-a aflat în strânsă legătură cu muzica şi s-a supus mai ales unor rigori muzicale sau matematice.

O temă, două teme, trei teme erau stabilite, dezvoltate, variate şi suportau un tratament similar aceluia al teniei unei fugi sau al unei compoziţii concertistice. De exemplu, un joc putea să înceapă de la o configuraţie astronomică dată, sau de la tema unei fugi de Bach, sau de la o frază din Leibniz ori din *Upanişade*[19] şi, pornind de la această temă, ideea directoare sugerată putea să-şi îmbogăţească expresia, conform intenţiei şi talentului jucătorului, fie prin continuări şi dezvoltări, fie prin acorduri cu reprezentări înrudite. Dacă, de pildă, cel ce făcea

[18] *Ignaţiu de Loyola* (1491—1556) — fondator al ordinului iezuiţilor şi autor al unor *Exerciţii spirituale.*

[19] *Upanişade* — scrieri cu caracter religios şi filozofic, bază teoretică a brahmanismului şi a filozofiei tradiţionale indiene.

începutul era capabil să stabilească, prin semnele jocului, paralele între muzica clasică şi formula unei legi din natură, atunci, la cunoscători şi maeştri, jocul se putea elibera de tema incipientă ajungând la combinaţii nelimitate. Vreme îndelungată, mult îndrăgite de către anumite scoli de jucători au fost alăturarea, opunerea şi în cele din urmă îmbinarea armonică a două teme sau idei adverse, ca legea şi libertatea, individul şi colectivitatea, iar într-un astfel de joc se punea mare preţ pe dezvoltarea absolut echivalentă şi fără părtinire a ambelor tematici sau teme, astfel încât, din teze şi antiteze, sinteza să decurgă în modul cel mai pur cu putinţă, în general, lăsând la o parte unele excepţii geniale, jocurile cu soluţii negative sau sceptice, dis-armonice nu erau agreate şi, uneori, de-a dreptul interzise, ceea ce se explică prin semnificaţia pe care jocul, ajuns la acest nivel înalt, o avea pentru jucători. El devenise o aleasă formă simbolică a năzuinţei spre desăvârşire, o alchimie sublimă, o apropiere de spiritul unic în sine, pe deasupra tuturor imaginilor şi pluralităţilor, aşadar o apropiere de Dumnezeu. Aşa cum, de exemplu, gânditorii pioşi din epocile mai vechi îşi reprezentau viaţa creată ca pe o cale spre Dumnezeu şi concepeau varietatea lumii aparente ca desăvârşindu-se şi atingându-şi ţelul final în unitatea divină, tot astfel figurile şi formele jocului cu mărgele de sticlă construiau, făceau muzică şi filosofau într-un limbaj universal, hrănit de toate ştiinţele şi artele, jucându-se şi năzuind spre perfecţionare, spre sensul pur, spre realitatea desăvârşit împlinită.

„A realiza” era o expresie preferată printre jucători, care o interpretau ca pe o cale eficientă de la devenire la existenţă, de la posibilitate la realitate. Fie-ne îngăduit, aici, să amintim încă o dată frazele lui Nikolaus Cusanus citate mai sus.

De altfel, tezele teologiei creştine, în măsura în care fuseseră formulate la modul clasic şi păreau astfel a aparţine; tezaurului cultural general, erau desigur preluate în limbajul de semne al jocului, iar concepte fundamentale ale credinţei sau texte biblice, o frază dintr-un părinte al bisericii ori din textul latinesc al misei puteau fi exprimate tot aşa de uşor şi e exact şi preluate în joc ca şi o axiomă de geometrie sau ca o melodie de Mozart.

Aproape că nu am exagera deloc, dacă am cuteza să spunem: pentru cercul restrâns al adevăraţilor jucători cu mărgele de sticlă, jocul, deşi se abţinea de la orice teologie proprie, avea cam aceeaşi semnificaţie cu un serviciu religios.

În lupta lor pentru a-şi menţine existenţa în mijlocul forţelor lumii nespirituale, atât jucătorii cu mărgele de sticlă, cât şi biserica romană depindeau reciproc într-o măsură mult lai mare, decât dacă s-ar fi ajuns la aşa ceva printr-o hotărâre comună, deşi s-ar fi găsit pentru asta nenumărate căzii, deoarece la ambele puteri lealitatea intelectuală şi impulsul pur spre o formulare precisă, clară duceau la o separaţie de restul lumii.

Niciodată totuşi n-a fost ratificată vreo hotărâre. Roma se mulţumea să ia faţă de joc o atitudine când binevoitoare, când ostilă, în congregaţii, căci doar n rândurile clerului înalt şi foarte înalt se manifestau excelente aptitudini de jucători. Jocul, de când existau jocuri publice şi un *ludi magister,* se afla sub protecţia Ordinului şi a autorităţilor educative, care, amândouă, se comportau faţă Roma cu cea mai mare curtenie şi cavalerism. Papa Pius al XV-lea, care fusese pe când era cardinal un bun şi zelos jucător cu mărgele de sticlă, nu numai că, devenit papă, îşi luă rămas bun pentru totdeauna de la joc, ci chiar încerca să-i deschidă un proces; în acele împrejurări aproape că se ajunsese ca jocul să fie interzis catolicilor.

Dar papa muri mai înainte de a se ajunge până acolo, iar o biografie foarte căutată de cititori a acestui bărbat nu lipsit de însemnătate înfăţişă atitudinea lui faţă de jocul cu mărgele de sticlă ca pe o pasiune profundă, pe care, ca papă, a putut să şi-o domine doar prin acţiuni ostile.

Practicat mai întâi liber de către persoane izolate şi de asociaţii prieteneşti, însă, ce-i drept, protejat încă de multă vreme cu simpatie de autorităţile şcolare, jocul a căpătat o formă de organizare publică mai întâi în Franţa şi Anglia, celelalte ţări urmând relativ repede. Ajungându-se aici, în fiecare ţară, s-au numit câte o comisie de joc şi un conducător suprem al jocului, cu titlul de *ludi magister,* iar jocurile oficiale,

desfăşurate sub conducerea personală a magistrului, au fost ridicate la rangul de festivităţi spirituale. Fireşte, ca toţi înalţii şi foarte înalţii slujbaşi ai organizaţiei de educaţie spirituală, magistrul rămânea anonim; cu excepţia celor câteva persoane ce-i erau apropiate, nimeni nu-l cunoştea după numele său personal. Mijloacele oficiale şi internaţionale de difuzare, precum radioul şi aşa mai departe, stăteau numai la dispoziţia jocurilor mari, oficiale, de care era răspunzător *ludi magister.* În afară de conducerea jocurilor publice, magistrul mai avea îndatorirea de a-i încuraja pe jucători şi şcolile de joc, dar ceea ce trebuiau să facă în primul rând magiştrii era să vegheze cu cea mai mare străşnicie asupra propăşirii jocului. Singură comisia internaţională, în care erau reprezentate toate ţările, hotăra asupra acceptării în registrul jocului a unor semne şi formule noi (caz aproape nemaiîntâlnit astăzi), asupra unor eventuale extinderi ale regulilor jocului, asupra oportunităţii sau inutilităţii afilierii a noi domenii. Dacă privim jocul ca pe un fel de limbaj internaţional, al intelectualilor, atunci comisiile de joc din diversele ţări, sub conducerea magistrului lor, pot fi considerate în totalitatea lor ca o academie care supraveghează existenţa, progresul şi puritatea acestui limbaj. Fiecare comisie naţională are în grija sa arhiva jocului, adică arhiva totalităţii semnelor şi cheilor verificate şi acceptate până acum, al căror număr a depăşit de mult, considerabil, pe cel al semnelor vechiului alfabet chinezesc, în general, examenul de absolvire a unui institut de învăţământ superior, îndeosebi însă a institutelor de elită, este considerat ca o pregătire preliminară suficientă pentru un jucător cu mărgele de sticlă, totuşi, în mod tacit, se presupunea şi se presupune şi stăpânirea, la un nivel peste cel mediu, a uneia dintre ştiinţele principale sau a muzicii.

A ajunge cândva membru al comisiei de joc sau chiar *ludi magister* era visul mai tuturor tinerilor de cincisprezece ani din şcolile de elită. Dar chiar şi printre doctoranzi foarte puţini mai erau aceia care să mai nutrească în mod serios ambiţia de a putea sluji activ jocul cu mărgele de sticlă şi progresul lui. Toţi aceşti pasionaţi ai jocului se exersau sârguincios în ştiinţa jocului şi în meditaţii şi, la „marile” jocuri, ei formau acel cerc interior de participanţi reculeşi şi dăruiţi, care conferă jocurilor

publice caracterul lor festiv şi le feresc de a se degrada ca acte pur decorative. Pentru aceşti jucători propriu-zişi şi pasionaţi, *ludi magister* este un fel de principe sau mare preot, aproape o divinitate.

Pentru fiecare jucător luat în parte şi chiar pentru magistru, jocul cu mărgele de sticlă este în primul rând un mod de a face muzică, oarecum în acest înţeles al cuvântului pe care l-a precizat odată Josef Knecht vorbind despre esenţa muzicii clasice:

„Noi considerăm muzica clasică drept chintesenţa şi substanţa culturii noastre, deoarece ea constituie cea mai clară, cea mai caracteristică întruchipare şi expresie a acesteia, în muzica clasică se concentrează pentru noi moştenirea Antichităţii şi a creştinismului, un spirit de cucernicie mai senin şi mai eroic, o morală cavalerească desăvârşită. Căci, la urma urmelor, orice act de cultură clasică reprezintă o morală, un model de comportare umană concentrat într-un gest. Între 1500 şi 1800 s-au făcut, e adevărat, mai multe feluri de muzică, stilurile şi mijloacele de expresie au fost foarte diferite, dar spiritul, mai curând morala este pretutindeni aceeaşi. Atitudinea omenească, a cărei expresie este muzica clasică, rămâne întotdeauna aceeaşi, întotdeauna se bizuie pe acelaşi mod de interpretare a vieţii şi tinde spre acelaşi mod de dominare a hazardului.

Înţelesul concretizat de muzica clasică rezidă în: cunoaşterea fondului tragic al umanităţii, afirmarea destinului omenesc, eroism, seninătate! Fie că avem a face cu graţia unui menuet de Händel sau de Couperin, cu senzualitatea sublimată în gesturi delicate ca la mulţi italieni sau ca la Mozart, cu liniştita, resemnata acceptare a ideii de moarte ca la Bach, întotdeauna în muzică există un duh de opoziţie, o bravadă la adresa morţii, un spirit cavaleresc şi ecoul unui râs suprauman, al unei seninătăţi nemuritoare. Toate acestea trebuie să capete glas şi în jocurile noastre cu mărgele de sticlă, în întreaga noastră viaţă, activitate şi suferinţă."

Aceste cuvinte au fost notate de un discipol al lui Knecht. Cu ele încheiem consideraţiile noastre despre jocul cu mărgele de sticlă.

BIOGRAFIA LUI JOSEF KNECHT, *MAGISTER LUDI*

CHEMAREA

Despre originea lui Josef Knecht nu a ajuns până la noi nicio ştire. Aşa cum s-a întâmplat cu mulţi alţi elevi de elită, fie din pricină că şi-a pierdut de timpuriu părinţii, fie din cauza unor circumstanţe neprielnice, autoritatea educativă l-a luat din sânul familiei şi l-a adoptat, în orice caz, Knecht a fost scutit de conflictele dintre şcoala de elită şi familie, care au împovărat anii tineri ai altora asemeni lui, au îngreunat intrarea lor în Ordin şi, în unele cazuri, au transformat băieţi foarte dotaţi în caractere dificile ce-au pus educatorilor numeroase probleme. Josef Knecht face parte dintre fericiţii ce par născuţi şi predestinaţi anume pentru Castalia, pentru Ordin şi pentru intrarea în serviciul autorităţii educative; chiar dacă zbuciumul iscat de viaţa spirituală nu i-a rămas nicidecum necunoscut, i-a fost dat totuşi să trăiască fără vreo deosebită amărăciune personală acel tragism specific oricărei vieţi ce se dedică spiritului. De altfel, nu atât acest tragism însuşi ne-a ispitit să dedicăm personalităţii lui Josef Knecht studiul nostru amănunţit; ne-a atras mult mai mult modul calm, senin, ba chiar strălucitor în care şi-a înfăptuit destinul, talentul, chemarea. Ca toţi oamenii de seamă, are şi el al său *daimonion*[20] *şi amor fati*[21], dar acest *amor fati* ni se revelează liber de orice mohoreală şi fanatism. Fireşte, noi nu cunoaştem cele ascunse şi nu vrem să uităm că, oricât de sobri am fi şi cu oricâtă bunăvoinţă am căuta obiectivitatea, a scrie istorie înseamnă tot a face literatură, iar a treia dimensiune a celei dintâi este ficţiunea.

Astfel, pentru a alege exemple de prima mână, noi nu ştim nicidecum dacă, de pildă, Johann Sebastian Bach sau Wolfgang Amadeus Mozart au trăit corespunzător unui mod de viaţă voios, ori, dimpotrivă, dificil. Pentru noi trăsătura specifică a lui Mozart este graţia emoţionantă şi amabilă a desăvârşirii timpurii, iar a lui Bach, resemnarea reconfortantă şi alinătoare în faţa inevitabilităţii suferinţei şi a morţii, ca în faţa voinţei

[20] Geniu, imbold interior, conştiinţă *(grec.).*

[21] Acceptarea cu drag a sorţii (lat).

paterne a lui Dumnezeu, dar toate acestea nu le descifrăm de loc din biografiile sau din faptele vieţii lor private păstrate de tradiţie, ci numai din opera lor, din muzica lor. Apoi, fără să vrem, profilului lui Bach, a cărui biografie ne e cunoscută şi a cărui imagine ne-o închipuim conform muzicii sale, îi mai adăugăm şi soarta lui postumă: în fantezia noastră îl facem să ştie într-o oarecare măsură încă din timpul vieţii, surâzător şi păstrând tăcerea, că întreaga lui operă va fi uitată îndată după moarte, că manuscrisele sale se vor nimici ca maculatură, că, în locul lui, unul dintre fiii săi va deveni „marele Bach" şi va recolta succese, că opera lui, după ce va reînvia, se va lovi de neînţelegerea şi barbariile din epoca foiletonistică şi aşa mai departe. Şi tot astfel suntem înclinaţi să-i atribuim, sau să punem literaturiceşte pe seama lui Mozart, încă în viaţă şi aflat în plină activitate sănătoasă şi înfloritoare, conştiinţa că se afla sub aripa morţii, presentimentul că moartea îi dădea târcoale. Oriunde există o operă, istoricul nu poate proceda altfel, el înmănunchează opera şi viaţa unui creator ca două jumătăţi ale unei unităţi vii. Aşa facem cu Mozart sau cu Bach, aşa o facem şi cu Knecht, deşi acesta aparţine epocii noastre în esenţă necreatoare şi deşi nu a lăsat în urma lui o „operă" în sensul aceleia a pomeniţilor maeştri.

Dacă încercăm să reconstituim viaţa lui Knecht, facem totodată tentativa de a o lămuri; în calitatea noastră de istorici, regretăm profund absenţa aproape totală a informaţiilor sigure privitoare la ultima parte a acestei vieţi, dar tocmai împrejurarea că această ultimă parte a vieţii lui Knecht a devenit legendară este aceea care ne-a dat curaj în întreprinderea noastră. Preluăm deci această legendă şi suntem de acord cu ea, indiferent dacă e sau nu doar un produs al fanteziei cucernice. Precum nu posedăm nicio ştire despre naşterea şi originea lui Knecht, tot astfel nu ştim nimic despre sfârşitul său. Nu avem însă nici cea mai mică îndreptăţire să avansăm ipoteza că acest sfârşit ar fi fost fortuit.

Atât cât o cunoaştem, viaţa lui Knecht ni se arată a fi alcătuită dintr-o clară succesiune de trepte, iar dacă în presupunerile noastre asupra sfârşitului său ne raliem de bunăvoie legendei şi o preluăm considerând-o credibilă, facem aceasta fiindcă ceea

ce prezintă legenda ca ultimă treaptă a acestei vieţi pare a corespunde întru totul celor anterioare. Recunoaştem, aşadar, că trecerea acestei vieţi în legendă ne apare ca organică şi îndreptăţită, întocmai cum dăinuirea unei stele, care a pierit pentru ochii noştri şi „a căzut", nu ne provoacă niciun fel de scrupule de credinţă. In această lume în care trăim noi, autorul şi cititorul însemnărilor de faţă, Josef Knecht a atins şi a realizat cele mai înalte valori imaginabile, fiind, ca *magister ludi,* conducătorul şi modelul celor ce posedau o cultură spirituală sau năzuiau spre ea, administrând şi sporind într-un mod exemplar moştenirea spirituală preluată de la înaintaşi, având calitatea de mare preot al unui templu sfânt pentru fiecare dintre noi. Dar Knecht nu numai că a atins şi a ocupat domeniul unui maestru, vârful cel mai înalt al ierarhiei noastre; el l-a şi depăşit, ridicându-se mai presus, ca să atingă dimensiuni pe care noi le putem doar bănui cu evlavie, şi tocmai prin aceasta ni se pare că şi biografia lui, pe deplin adecvată şi corespunzătoare vieţii sale, a depăşit dimensiunile obişnuite şi a trecut la sfârşit în legendă. Acceptăm acest fapt minunat şi ne bucurăm de el, fără a mai voi să aducem multe lămuriri. Dar, în măsura în care viaţa lui Knecht e istorie — ceea ce şi este până într-o zi foarte precisă —, o vom trata ca atare şi ne-am străduit să redăm ştirile păstrate de tradiţie întocmai cum le-am aflat în cursul cercetărilor noastre.

Din copilăria lui, adică din vremea când a fost primit în şcolile de elită, cunoaştem doar o singură întâmplare, dar o întâmplare însemnată şi cu o importanţă simbolică, deoarece ea constituie primul mare apel pe care i l-a adresat spiritul, primul act al chemării, şi este semnificativ că acest prim apel i-a venit nu din partea ştiinţei, ci a muzicii. Datorăm cunoaşterea acestui fragment de biografie, ca aproape tot ceea ce ştim despre viaţa personală a lui Knecht, însemnărilor unui învăţăcel în jocul cu mărgele de sticlă, un admirator devotat care a aşternut pe hârtie multe cuvinte şi povestiri rostite de marele său învăţător.

Pe vremea aceea, Knecht trebuie să fi avut doisprezece sau treisprezece ani şi era elev la şcoala de latină din orăşelul Berolfingen situat la marginea pădurii Zaber, orăşel ce-a fost probabil şi locul naşterii sale. E adevărat, băiatul era de multă

vreme bursier al şcolii de latină, iar colegiul profesoral, dar mai ales profesorul de muzică, îl şi recomandase de două sau de trei ori autorităţilor superioare, pentru a fi primit în şcolile de elită, fără însă ca el să ştie ceva şi fără să fi avut vreun contact cu elita sau chiar cu maeştrii din cadrul autorităţii educative celei mai înalte, într-o zi, profesorul său de muzică (pe atunci lua lecţii de violină şi lăută) l-a încunoştinţat că la Berolfingen va veni probabil în curând maestrul muzicii, pentru a inspecta modul în care e predată în scoală muzica, aşa că el, Josef, să exerseze cu sârguinţă, pentru a nu se pune pe sine şi pe profesorul său în încurcătură. Vestea l-a tulburat profund pe băiat, deoarece el ştia fireşte foarte bine cine este maestrul muzicii şi că acesta nu vine — ca de pildă inspectorii şcolari ce apăreau de două ori pe an — din vreuna din zonele superioare ale autorităţilor educative, ci că este unul dintre cei doisprezece semizei, unul dintre cei doisprezece conducători supremi ai acestei autorităţi vrednice de cel mai mare respect, reprezentând pentru toată ţara instanţa supremă în ceea ce priveşte muzica. Aşadar, maestrul muzicii însuşi, *magister musicae* în persoană, urmează să vină la Berolfingen în toată lumea mai exista doar o singură fiinţă care putea să-i apară băiatului Josef şi mai legendară şi tainică: maestrul jocului cu mărgele de sticlă. Sufletul lui era plin de o evlavie uriaşă şi temătoare faţă de maestrul muzicii, care-şi vestise sosirea; şi-l imagina pe acest bărbat când ca pe un rege, când ca pe un vrăjitor, când ca pe unul dintre cei doisprezece apostoli sau ca pe unul dintre marii artişti legendari din epocile clasice — de pildă un Michael Prätorius[22], un Claudio Monteverdi, un J.J. Froberger[23] sau Johann Sebastian Bach — şi se bucura tot pe atât pe cât se temea de clipa când avea să apară astrul.

Faptul că unul dintre semizei şi arhangheli, unul dintre conducătorii misterioşi şi atotputernici ai lumii spirituale va apărea în carne şi oase în orăşel şi în şcoala de latină, că avea

[22] *Michael Prätorius,* pseudonimul lui Schultheiss (1571—1621), compozitor de muzică bisericească pe mai multe voci.

[23] *Johann Jakob Froberger* (1616—1667), organist şi compozitor german, a creat în Germania suita pentru pian; a mai scris lucrări pentru orgă, foarte preţuite de J.S. Bach.

să-l vadă, că, poate, maestrul îi va adresa cuvântul, îl va examina, îl va dojeni sau lăuda, toate acestea reprezentau un mare eveniment, un fel de minune şi o rară apariţie cerească; după afirmaţiile profesorilor, era pentru prima dată de câteva decenii când un *magister musicae* în persoană vizita oraşul şi mica scoală de latină. Băiatul îşi imagina evenimentul iminent în multe chipuri, se gândea mai ales la o mare festivitate şi recepţie publică, aşa cum fusese aceea la care asistase cu prilejul instalării în funcţie a primarului, cu muzică de alămuri şi străzi pavoazate cu steaguri, poate chiar focuri de artificii, iar colegii lui Knecht îşi închipuiau lucrurile la fel şi nutreau aceleaşi speranţe. Bucuria lui anticipativă era umbrită numai de gândul că el însuşi se va afla probabil prea aproape de acest bărbat ilustru şi că, în faţa marelui cunoscător, s-ar putea face de râs cu muzica şi cu răspunsurile sale într-un mod cu totul insuportabil. Dar teama aceasta era nu numai chinuitoare, ci şi dulce, iar, în toată taina şi fără să şi-o mărturisească, găsea că întreaga serbare aşteptată, cu steaguri şi focuri de artificii, nu va fi nici pe departe atât de frumoasă, de impresionantă, de importantă şi, în ciuda tuturor, atât de minunat de veselă ca împrejurarea că el, micul Josef Knecht, avea să-l vadă din imediata apropiere pe acest bărbat, ba chiar că dânsul vizita orăşelul Berolfingen niţelus şi din pricina lui, a lui Josef, căci maestrul venea doar pentru a inspecta modul de predare a muzicii, iar profesorul de muzică socotea vădit drept posibil să-l examineze şi pe el.

Dar poate că, ah, poate că nu se va ajunge până acolo, era aproape cu neputinţă, maestrul va avea cu siguranţă altceva de făcut decât să asculte nişte băieţaşi cântând la vioară, dânsul va dori să-i vadă şi să-i audă numai pe şcolarii mai mari şi mai avansaţi. Cu aceste gânduri a aşteptat băiatul ziua vizitei, iar ziua a sosit şi a început cu o dezamăgire: pe uliţe n-a răsunat nicio fanfară, faţadele caselor n-au fost împodobite cu niciun fel de steaguri şi cununi, au trebuit să-şi ia cărţile şi caietele ca-n fiecare zi şi să se ducă la obişnuitele ore de curs, şi nici măcar în sălile de clasă nu s-a văzut nici cea mai mică urmă de pavoazare festivă, totul arăta ca într-o zi obişnuită.

Au început cursurile, profesorul, îmbrăcat în costumul lui de totdeauna, n-a pomenit prin nicio cuvântare şi prin nicio vorbă despre marele oaspete de onoare.

În a doua sau a treia oră de curs, evenimentul s-a produs totuşi; cineva a bătut la uşă, în clasă a intrat pedelul şcolii, l-a salutat pe învăţător şi î anunţat că elevul Josef Knecht trebuie să se prezinte într-un sfert de oră la profesorul de muzică, pieptănat cuviincios, cu mâinile şi unghiile curate. Knecht a pălit de teamă, a părăsit şcoala clătinându-se, a trecut în fugă la internat, şi-a lepădat cărţile, s-a spălat şi s-a pieptănat, şi-a luat tremurând cutia de vioară şi caietul de exerciţii, apoi a păşit, sugrumat de emoţie, spre sălile de muzică din construcţia anexă. Un coleg, pradă aceleiaşi tulburări, l-a întâmpinat pe scară, i-a arătat o cameră de exerciţii şi i-a adus la cunoştinţă:

— Trebuie să aştepţi aici, până când vei fi chemat.

N-a durat mult, dar lui i s-a părut o veşnicie până când chinul aşteptării a luat sfârşit. Nu l-a chemat nimeni, însă în încăpere a intrat un bărbat, un bărbat foarte bătrân, după cum i s-a părut la început, un bărbat nu prea înalt, cu părul alb, cu o faţă frumoasă şi luminoasă şi cu ochi pătrunzători de un albastru deschis, de privirea cărora te-ai fi putut teme, numai că nu erau doar pătrunzători, ci şi veseli, de o veselie nu râzătoare sau zâmbitoare, ci calmă şi sclipind potolit. Bărbatul i-a întins mâna şi l-a salutat cu o înclinare a capului, s-a aşezat gânditor pe taburetul din faţa vechiului pian pentru exerciţii şi i-a spus:

— Tu eşti Josef Knecht? Profesorul tău pare mulţumit de tine, cred că îi eşti drag. Hai să facem împreună puţină muzică.

Knecht îşi scosese mai dinainte vioara din cutie, bătrânul lovi clapa notei *la,* băiatul îşi acordă instrumentul, apoi îl privi întrebător şi cu teamă pe maestrul muzicii.

— Ce ţi-ar plăcea să cânţi? întrebă maestrul. Şcolarul nu reuşi să îngaime o vorbă de răspuns, sufletul îi era plin de veneraţie faţă de bătrân, nu mai văzuse niciodată până atunci un om ca el. Şovăind, îşi luă caietul de note şi îl întinse maestrului.

— Nu, spuse acesta, aş dori să cânţi pe dinafară, şi nu o bucată de exerciţiu, ci orice altceva, ceva ce ştii pe de rost, poate vreun cântec care ţi-e drag.

Knecht însă era tulburat şi vrăjit de această faţă şi de aceşti ochi şi n-a răspuns nimic; îi era tare ruşine de zăpăceala lui, dar de vorbit nu putea. Maestrul nu părea zorit. Bătu cu un deget pe clapele pianului primele note ale unei melodii, îl privi întrebător pe băiat, acesta dădu din cap şi cântă numaidecât şi bucuros, împreună cu maestrul; melodia era unul dintre cântecele cele vechi, cântate adesea în şcoală.

— Încă o dată! spuse maestrul.

Knecht repetă melodia, iar bătrânul cântă acum vocea a doua. Cântecul răsună astfel pe două voci în mica încăpere pentru exerciţii.

— Încă o dată!

Knecht cântă, şi maestrul îl acompanie cu vocile a doua şi a treia. Frumosul cântec răsună în cameră pe trei voci.

— Încă o dată!

Şi maestrul ţinu acompaniamentul pe trei voci.

— Frumos cântec! zise maestrul încet. Cântă-l acum o dată în tonalitatea veche!

Knecht urmă îndemnul şi cântă, maestrul îi dăduse primul ton, apoi îl acompanie intonând celelalte trei voci. Şi bătrânul spunea tot mereu:

— Încă o dată!

Cântecul suna de fiecare dată mai voios. Knecht cântă melodia principală, tenorul, acompaniat mereu de două până la trei contravoci. Astfel intonară Cântecul de multe ori; nu mai era necesară nicio înţelegere prealabilă, şi cu fiecare repetare cântecul se îmbogăţea de la sine cu noi ornamente şi triluri. Mica încăpere goală, învăluită în lumina veselă dinainte de amiază, vibra sărbătoreşte de ecoul notelor.

După un răstimp, bătrânul puse capăt exerciţiului.

— Ne oprim aici? întrebă el.

Knecht răspunse negativ cu o clătinare a capului şi începu cântecul din nou, celălalt interveni bucuros cu cele trei voci ale sale, iar cele patru voci îşi trasară liniile subţiri şi limpezi, dialogară între ele, se sprijiniră una pe alta, se întretăiară, se rotiră una în jurul celeilalte alcătuind arcuri şi figuri voioase, băiatul şi bătrânul nu se mai gândeau la nimic altceva, se dăruiră frumoaselor linii înfrăţite şi figuri pe care acestea le

compuneau întâlnindu-se, făceau muzică prinşi în plasa lor, se legănau uşor o dată cu ele, dând ascultare unui dirijor nevăzut.

Până când, melodia ajungând din nou la sfârşit, maestrul întoarse capul şi întrebă:

— Ţi-a plăcut, Josef?

Knecht îl privi cu ochi luminoşi şi plini de recunoştinţă. Strălucea, dar nu scoase o vorbă.

— Ştii, îl întrebă acum maestrul, ce este o fugă?

Knecht făcu o figură deznădăjduită. Ascultase până atunci fugi, dar la cursuri încă nu ajunseseră până la studierea acestei forme muzicale.

— Bine, spuse maestrul, atunci am să-ţi arăt eu. Cel mai repede ai să pricepi dacă vom improviza noi înşine o fugă. Aşadar: în primul rând fuga are o temă, iar tema n-o vom căuta prea mult, o vom lua din cântecul nostru.

Bătrânul cântă la pian o mică succesiune de note, o părticică din melodia cântecului, care suna minunat, chiar aşa fragmentată, fără cap şi coadă. Repetă tema, apoi numaidecât continuă, prima intrare apăru îndată, a doua preschimbă cvinta într-o cvartă, a treia intrare o repetă pe cea dintâi cu o octavă mai sus, la fel a patra pe a doua, după care expoziţiunea se încheie cu o clauzulă în tonalitatea dominantei. A doua executare a fragmentului aduse modulaţii încă mai libere în alte tonalităţi, a treia, cu o înclinaţie spre subdominantă, se încheie cu o clauzulă în tonul fundamental. Băiatul şedea cu privirile aţintite asupra iscusitelor degete albe ale celui ce cânta la pian, vedea oglindindu-se uşor pe chipul concentrat al acestuia evoluţia dezvoltării temei muzicale, în timp ce ochii bătrânului se odihneau sub pleoapele pe jumătate închise. Inima băiatului clocotea de veneraţie, de iubire pentru maestru, iar urechile lui percepeau fuga, i se părea că astăzi ascultă pentru prima dată muzică, dincolo de opera muzicală ce lua fiinţă în faţa lui simţea spiritul, armonia dătătoare de fericire dintre lege şi libertate, dintre supunerea slujitorului şi puterea stăpânului; sufletul i se umplea de devotament şi dăruire faţă de acest spirit şi acest maestru, se vedea pe sine şi viaţa lui şi vedea în aceste clipe lumea întreagă condusă, pusă în bună rânduială şi lămurită de duhul muzicii; iar când cântecul ajunse la sfârşit, îl mai văzu un

scurt răstimp pe cel venerat, pe vrăjitor şi pe rege, aplecat înainte peste clapele pianului, cu pleoapele pe jumătate închise, cu faţa uşor luminată din interior, şi nu ştia dacă trebuia să jubileze de fericirea acestor clipe sau să plângă fiindcă trecuseră.

Atunci bărbatul cel bătrân se ridică încet de pe taburetul din faţa pianului, îl privi cu ochii albaştri şi voioşi, iscoditor şi în acelaşi timp nespus de prietenos şi spuse:

— Niciodată doi oameni nu pot deveni mai lesne prieteni decât atunci când fac împreună muzică. Frumos lucru. Nădăjduiesc că vom rămâne prieteni, tu şi cu mine. Poate că ai să înveţi şi tu, Josef, se compui fugi.

Zicând acestea, îi dădu mâna şi se îndreptă spre ieşire; în uşă se mai întoarse o dată şi-l salută de despărţire cu o privire şi cu o mică înclinare prietenească din cap.

După mulţi ani, Knecht îi va povesti elevului său: Când a ieşit din clădire, oraşul şi lumea i s-au părut mult mai schimbate şi mai pline de farmec decât dacă ar fi fost împodobite cu drapele şi cununi, cu panglici şi focuri de artificii. Trăise evenimentul chemării, care pe bună dreptate poate fi numit o sfântă taină: întruchiparea vizibilă şi ademenitoarea deschidere a porţilor lumii ideale, pe care tânărul lui suflet n-o cunoscuse până atunci, decât, parte, din auzite, parte din visurile lui înflăcărate. Această lume exista nu numai undeva în depărtare, în trecut sau în viitor, nu, era acolo şi era activă, îşi arunca razele, trimitea crainici, apostoli, soli, bărbaţi ca acest bătrân maestru, care, de altminteri, după cum voia să creadă acum Josef, nici nu era propriu-zis chiar aşa de bătrân. Iar din această lume, printr-unul dintre venerabilii săi soli, îi sosise o bunavestire şi o chemare şi lui, micului elev al unei şcoli de latină! Această însemnătate o căpătase pentru el împrejurarea trăită, şi au trebuit să se scurgă câteva săptămâni, până când să ştie cu adevărat şi să se convingă că evenimentului magic din acel ceas binecuvântat îi corespunde şi un eveniment concret din lumea reală, că acea chemare nu fusese numai o fericire şi o bunavestire tăinuite în propriu-i suflet şi în propria-i conştiinţă, ci şi un dar şi o bunavestire venite din partea puterilor lumeşti. Căci vreme îndelungată n-a putut rămâne ascuns faptul că vizita maestrului

muzicii nu fusese olimpia întâmplare şi nicio inspecţie şcolară propriu-zisă. Încă de mai mult timp, pe baza rapoartelor trimise de profesorii săi, numele lui Knecht se afla pe listele şcolarilor ce păreau vrednici să-şi facă educaţia în şcolile de elită sau care erau propuşi în acest scop autorităţilor superioare, întrucât acest băiat cu numele de Knecht fusese nu numai elogiat ca latinist şi ca un caracter plăcut, ci şi recomandat şi lăudat în mod special de profesorul său de muzică, maestrul muzicii se oferise ca, folosind prilejul unei călătorii oficiale, să dedice câteva ore unei vizite în orăşelul Berolfingen, unde să-l examineze pe respectivul şcolar.

Pe maestru nu-l preocupaseră prea mult latina, nici dexteritatea băiatului în mânuirea viorii (în privinţa asta se bizuia pe certificatele profesorilor, pentru studierea cărora şi-a dedicat totuşi o oră), cât mai ales dacă băiatul are în întreaga lui fiinţă stofă de muzician în sensul înalt al cuvântului, dacă e înclinat către slujirea entuziastă, subordonată, cucernică a cultului, în genere, profesorii de la şcolile publice superioare erau, din bune motive, de-a dreptul generoşi în recomandarea de elevi pentru „elită”, în orice caz se iveau câteodată cazuri de favoritism din intenţii mai mult sau mai puţin necinstite, şi nu rareori câte un profesor recomanda stăruitor, din lipsă de perspectivă, vreun elev preferat care, în afară de sârguinţă, ambiţie şi atitudine şireată faţă de profesor, avea puţine alte calităţi. Maestrul muzicii era pornit cu deosebire împotriva unor asemenea recomandări, el vedea dintr-o privire dacă cel examinat este conştient că în acea clipă e vorba de viitorul şi cariera sa şi vai de şcolarul care-l întâmpina cu prea multă amabilitate, cu o înţelegere prea sigură a importanţei momentului şi cu viclenie sau chiar încerca să-l aduleze; un asemenea elev era în unele cazuri respins mai înainte ca vreo examinare să fi început.

Şcolarul Knecht îi plăcuse însă maestrului muzicii, îi plăcuse foarte mult, încă în timpul călătoriei de întoarcere se gândise cu satisfacţie la el; nu-şi făcuse despre dânsul niciun fel de notiţe şi însemnări în caiet, ci purta cu sine amintirea băiatului proaspăt şi modest şi, îndată după înapoiere, îi scrise cu propria-i mână

numele pe lista elevilor examinaţi personal de un membru al autorităţilor supreme şi găsit vrednic de a fi acceptat.

Josef auzise în scoală vorbindu-se ocazional, şi pe tonuri cu totul diferite, despre această listă, numită printre elevii cursului de latină „cartea de aur”, dar pomenită câteodată şi cu titlul batjocoritor de „catalog al parveniţilor”. Când vreun profesor se referea la această listă, fie şi mimai pentru a admonesta un elev, spunându-i că unui ins ca el nu-i poate trece, fireşte, niciodată prin minte că va ajunge atât de departe, până la paginile ei, atunci vocea sa căpăta un ton solemn, respectuos şi chiar inflexiunea caracteristică omului ce-şi dă importanţă. Când însă despre catalogul parveniţilor vorbeau şcolarii, d făceau de cele mai multe ori cu dispreţ şi cu o indiferenţă cam exagerată. Odată, Josef îl auzise pe un elev spunând:

— Ei, na, eu scuip pe tâmpenia asta de catalog al parveniţilor! Merită să te bizui numai pe ăla care nu ajunge să fie înscris în el. Profesorii trimit acolo numai târâturile şi lingăii.

După minunatul eveniment pe care-l trăise, pentru Knecht a urmat o perioadă memorabilă. Mai întâi n-a ştiut nicidecum că făcea parte dintre *electi*[24], că aparţinea şi el acelei *flos juventutis*[25], cum erau numiţi în cadrul Ordinului elevii de elită; la început nu s-a gândit deloc la urmările practice şi la consecinţele palpabile pe care evenimentul avea să le aibă asupra sorţii sale şi a vieţii lui de toate zilele şi, în vreme ce pentru profesorii săi era un şcolar de pe acum selecţionat şi gata de plecare, el însuşi îşi trăia chemarea aproape numai ca pe un fenomen pur interior. Chiar şi aşa, faptul constituia o cotitură bruscă în viaţa lui. Deşi ora petrecută cu marele vrăjitor împlinea sau apropia de inima lui ceva presimţit mai de mult, totuşi tocmai acea oră separa clar ziua de azi de cea de mâine, trecutul de prezent şi viitor, întocmai cum cineva deşteptat dintr-un vis nu se poate îndoi că e treaz, chiar când s-a sculat în aceleaşi împrejurimi pe care le-a văzut şi în somn. Există multe feluri şi forme ale chemării, miezul şi sensul trăirii rămân însă mereu aceleaşi: sufletul e trezit la viaţă, metamorfozat sau sporit de faptul că, în loc de vise şi presentimente interioare,

[24] Aleşi *(lat.).*

[25] *2* Floarea tinerimii *(lat.).*

răsună deodată şi pătrunde în el din afară un apel, un fragment al realităţii, în cazul lui Knecht, fragmentul de realitate fusese fiinţa maestrului: maestrul muzicii, ştiut numai ca o figură îndepărtată, venerabilă, de semizeu, un arhanghel din cele mai înalte sfere celeste, apăruse în faţa lui în carne şi oase, avusese ochi albaştri atotştiutori, se aşezase pe un taburet la pianul de exerciţii, făcuse muzică împreună cu Josef, o muzică minunată, îl arătase aproape fără cuvinte ce este propriu-zis muzica, îl binecuvântase şi apoi pierise iar.

Mult prea plin şi preocupat de ecoul imediat, interior al evenimentului trăit, Knecht n-a fost la început deloc în stare să reflecteze asupra a ceea ce avea probabil să urmeze şi să rezulte din toate acestea, întocmai cum o plantă tânără, dezvoltându-se o vreme în linişte şi şovăind, începe brusc să respire şi să crească mai viguros, ca şi cum ar fi devenit conştientă dintr-o dată, într-un ceas al minunilor, de legea fiinţei sale, iar acum se străduieşte din toată inima spre propria-i împlinire, tot astfel, după ce-l atinsese mâna vrăjitorului, băiatul începu să-şi adune şi să-şi încordeze puterile, repede şi cu patimă; se simţea transformat, se simţea crescând, simţea că între el şi lume au apărut noi relaţii de tensiune şi armonie, era în stare în unele ore să rezolve la muzică, latină, matematici teme ce depăşeau cu mult vârsta lui şi capacitatea colegilor săi, simţindu-se atunci capabil de orice realizare; în alte ore putea să uite totul şi să viseze cu o duioşie şi dăruire noi pentru el, să asculte vântul sau ploaia, să rămână cu privirile aţintite asupra unei flori ori asupra undei unei ape curgătoare, nepricepând nimic, intuind totul, răpit de simpatie, de curiozitate, de dorinţa de a înţelege, târât dinspre propriu-i eu către ceilalţi, către lume, către mister şi sfintele taine, către jocul chinuitor de frumos al fenomenelor.

Începând astfel din interior şi crescând până la întâlnirea şi confirmarea reciprocă dintre lumea lui lăuntrică şi lumea exterioară, chemarea s-a desăvârşit pentru Josef Knecht într-o absolută puritate; băiatul i-a suit toate treptele, i-a gustat toate momentele de fericire şi spaimele. Nobilul fenomen, istoria adolescenţei şi preistoria tipică a oricărui spirit de elită, a ajuns la împlinire, fără să fie tulburat de dezvăluiri şi indiscreţii

bruşte; lumea interioară şi cea din afară au acţionat şi s-au dezvoltat una către cealaltă într-un mod armonios şi echilibrat. Când, la sfârşitul acestei evoluţii, şcolarul a devenit conştient de situaţia lui şi de soarta sa exterioară, când s-a văzut tratat de către profesori ca un coleg şi ca un oaspete de onoare, a cărui plecare era aşteptată în fiece clipă, iar de către colegi pe jumătate admirat sau invidiat, pe jumătate ocolit, ba chiar suspectat, batjocorit şi urât de unii adversari, mereu mai izolat şi părăsit de prietenii de până atunci — în acel moment un fenomen similar de despărţire şi însingurare se desăvârşise încă de mult în el, iar în sufletul său, în propria-i simţire interioară profesorii se transformaseră tot mai mult din superiori în camarazi, prietenii de altădată deveniseră nişte tovarăşi de drum pe care îi lăsa în urmă, în şcoala şi în oraşul său nu se mai simţea ca între ai săi şi în locul ce i se cuvenea; toate acestea erau pătrunse acum de o moarte stranie, de un fluid al irealităţii, aidoma unor lucruri ce aparţineau trecutului, deveniseră ceva provizoriu, ca nişte haine uzate ce nu mai puteau fi purtate nicidecum.

Iar această dislocare dintr-un mediu familiar armonios şi îndrăgit până atunci, această desprindere dintr-un mod de trai ce nu-i mai aparţinea şi devenise pentru el necorespunzător, această viaţă a celui care-şi ia rămas bun, care e chemat altundeva, o viaţă întreruptă de ore de cea mai mare fericire şi de o strălucitoare simţire de sine, deveniseră spre sfârşit un chin teribil, o apăsare şi o suferinţă aproape insuportabile, căci băiatul se vedea părăsit de toate, fără să-şi dea seama dacă nu cumva el e cel ce se leapădă de cele din jur, dacă nu cumva această stingere în moarte şi înstrăinare în mijlocul lumii familiare şi îndrăgite se produc din vina lui, datorită orgoliului său, aroganţei, trufiei, lipsei sale de pietate şi de iubire. Printre suferinţele pe care le aduce cu sine orice chemare adevărată acestea sunt cele mai amare. Pentru cel ce-a primit-o, chemarea nu reprezintă numai un dar şi o poruncă, ci şi povara unui fel de vină, întocmai cum se întâmplă cu soldatul ales din rândurile camarazilor şi avansat ofiţer şi care se dovedeşte cu atât mai vrednic de această avansare, cu cât o plăteşte mai scump cu un

sentiment de vinovăţie, ba chiar cu o conştiinţă împovărată de remuşcări faţă de camarazii săi.

Totuşi Knecht era decis să suporte această evoluţie, netulburat şi în deplină nevinovăţie: când, în cele din urmă, consiliul profesoral îi aduse la cunoştinţă că a fost evidenţiat şi că va fi primit în curând în şcolile de elită, vestea l-a surprins o clipă, deşi îndată după aceea noutatea i-a părut ceva de mult ştiut şi aşteptat. Abia atunci i-a venit în minte faptul că încă de câteva săptămâni auzise când şi când strigându-se după el, ca o batjocură, cuvântul *electus* sau „băiat de elită". Auzise cuvântul, dar numai pe jumătate, iar acest cuvânt nu exprimase niciodată altceva decât ironie. Nu *electus* voiseră să-l numească băieţii, credea el, ci „Tu, ăla, care în trufia ta te ţii drept un *electus*!"

Uneori suferise mult din pricina acestor răbufniri ale sentimentului de înstrăinare dintre el şi colegii lui, dar un *electus* nu se considerase propriu-zis niciodată: devenise conştient de chemarea sa nu ca de o ridicare în rang, ci ca de o bună-vestire şi o promovare interioară. Şi totuşi: în ciuda tuturor, n-a ştiut el ce va urma, n-a intuit mereu, n-a simţit-o de sute de ori? Acum rodul se copsese, avânturile lui de fericire erau confirmate şi legitimate, suferinţele lui avuseseră un sens, haină veche de nepurtat şi strimtă putea fi lepădată, i se pregătise alta nouă.

O dată cu primirea lui în rândurile elitei, viaţa lui Knecht fusese transplantată pe alt teren, băiatul făcuse primul pas decisiv în evoluţia sa. Nu întotdeauna acceptarea oficială a unul elev distins în rândurile elitei corespunde cu trăirea unei chemări interioare. Acesta este un har sau dacă am voi să ne exprimăm cu vorbe banale, e o întâmplare norocoasă. Viaţa celui ce se întâlneşte cu ea are un plus întocmai cum posedă un plus cel căruia norocul i-a dăruit fericite însuşiri trupeşti şi sufleteşti. Majoritatea şcolarilor de elită, ba chiar aproape toţi, îşi consideră selecţionarea pe un mare noroc, ca pe o distracţie de care sunt mândri şi foarte mulţi dintre ei şi-au dorit cu înfocare această distincţie. Dar trecerea de la obişnuitele şcoli din locurile natale în şcolile din Castalia e pentru majoritatea celor selecţionaţi mai anevoioasă decât şi-au închipuit şi aduce cu sine unele dezamăgiri neaşteptate. Trecerea aceasta este o

despărţire şi o renunţare foarte grea mai ales pentru toţi acei şcolari s-au bucurat de fericire şi dragoste în casa părintească, astfel că se şi produce, îndeosebi în primii doi ani petrecuţi în şcolile de elită, un număr deloc neglijabil de retrageri al lor motiv nu coristă în lipsa de talent şi râvnă, ci în incapacitatea şcolarilor de a se deprinde cu viaţa de internat şi, mai ales) cu gândul de a se desprinde în viitor din ce în ce mai mult de legăturile cu familia şi cu patria şi de a nu mai cunoaşte şi respecta în cele din urmă altă apartenenţă decât aceea ţa Ordin. Există când şi când şi şcolari pentru care, dimpotrivă, Acceptarea în rândurile elitei reprezenta în principal tocmai eliberarea din casa părintească şi dintr-o şcoală nesuferit. Aceştia, scăpaţi de sub tutela unui tată sever sau a unui învăţător ce le era antipatic, răsuflau uşuraţi, ce-i drept, un răstimp, dar, sperând că trecerea va reprezenta o schimbare fundamentală şi, de fapt, imposibilă a întregii lor vieţi, cădeau repede pradă deziluziei.

Nici chiar ambiţioşii propriu-zişi şi elevii model, pedanţii, nu puteau rezista întotdeauna în Caş talia; nu pentru că n-ar fi fost apţi pentru studiu, ci pentru că în şcolile de elită nu era vorba numai de studii şi de o pregătire specială, ci şi de obiective educative şi artistice în faţa cărora unul sau altul depuneau armele. Totuşi, în sistemul celor patru mari şcoli de elită, cu numeroasele lor subdiviziuni şi sucursale, era loc pentru afirmarea a diverse aptitudini, iar un matematician sau un filolog sârguincios, dacă dădea cu adevărat semne de viitor savant, nu trebuia să vadă un pericol în lipsa de talent muzical sau filosofic. Câteodată existau chiar şi în Castalia tendinţe categorice în direcţia cultivării unei specializări ştiinţifice pure, sobre, iar campionii acestor tendinţe nu numai că luau o atitudine critică şi batjocoritoare faţă de „fantezişti”, adică faţă de cei cu înclinaţii muzicale şi artistice, ci şi renegau şi prohibeau uneori de-a dreptul în cercurile lor orice fel de preocupare artistică, îndeosebi jocul cu mărgele de sticlă.

Deoarece viaţa lui Knecht, în măsura în care ne e cunoscută, s-a desfăşurat în întregime în Castalia, cel mai liniştit şi vesel district din ţara noastră muntoasă, numit adesea pe vremuri, după o expresie a poetului Goethe, şi „Provincia pedagogică”,

voim să conturăm pe scurt încă o dată, cu pericolul de a-l plictisi pe cititor cu lucruri de mult cunoscute, această vestită Castalie şi structura şcolilor sale. Aceste şcoli, numite pe scurt şcolile de elită, constituie un înţelept şi elastic sistem de selecţie, prin mijlocirea căruia conducerea (un aşa-numit „consiliu de studiu" format din douăzeci de consilieri, dintre care zece reprezintă autorităţile şcolare, iar zece Ordinul) îi strânge laolaltă pe elevii cei mai dotaţi din toate părţile şi şcolile ţării, în scopul pregătirii noilor cadre pentru Ordin şi pentru toate funcţiile importante din instituţiile educative şi din învăţământ. Numeroase şcoli normale, gimnazii şi aşa mai departe din ţara noastră, fie umaniste, fie tehnice şi de ştiinţe naturale sunt pentru mai mult de nouăzeci la sută dintre tinerii noştri studioşi nişte scoli pregătitoare în vederea practicării aşa-numitelor profesiuni libere, se încheie cu examenul de maturitate, poarta de intrare în instituţiile de învăţământ superior, unde este absolvit un anumit program de cursuri pentru fiecare specialitate.

Acestea sunt etapele şcolare normale, cunoscute oricui, pe care le parcurg tinerii noştri studioşi; şcolile respective impun exigenţe mai mult sau mai puţin severe şi-i elimină după posibilităţi pe cei nedotaţi. Paralel sau deasupra acestor scoli evoluează însă sistemul şcolilor de elită, în care sunt acceptaţi numai elevii care se dovedesc foarte distinşi în ceea ce priveşte talentul şi caracterul. Depistarea lor nu se face prin mijlocirea unor examene; elevii de elită sunt selecţionaţi de profesorii lor, după libera apreciere a acestora, şi recomandaţi autorităţilor din Castalia. Astfel, într-o zi, un elev de unsprezece-doisprezece ani este încunoştinţat de profesorul său că s-ar putea ca în semestrul viitor să treacă la o şcoală castaliană şi că ar fi bine să se autoanalizeze dacă se simte chemat şi atras de aşa ceva. Dacă, după scurgerea timpului de reflecţie, elevul răspunde afirmativ, răspuns care include şi încuviinţarea necondiţionată a ambilor părinţi, atunci elevul este supus la probe de către una dintre şcolile de elită. Conducătorii şi profesorii superiori ai acestor şcoli (care nu sunt profesori universitari) formează „autoritatea educativă", sub îndrumarea căreia se află întregul învăţământ şi toate organizaţiile spirituale din ţară. Pentru cel care a devenit elev de elită, în cazul în care nu eşuează într-o

oarecare etapă a şcolarităţii şi nu trebuie să fie trimis înapoi în şcolile obişnuite, problema studiului în vederea specializării şi a câştigării existenţei nu se mai pune, căci dintre elevii de elită se recrutează membrii „Ordinului" şi componenţii ierarhiei autorităţii cărturăreşti, de la profesori până la cei ce deţin funcţiile cele mai înalte: cei doisprezece directori de studii sau „maeştri" şi *ludi magister,* conducătorul jocului cu mărgele de sticlă. De cele mai multe ori, ultima etapă a învăţământului din şcolile de elită se încheie la vârsta de douăzeci şi doi până la douăzeci şi cinci de ani, şi anume prin primirea în Ordin. De aici înainte, la dispoziţia foştilor elevi de elită se află aşezămintele culturale şi institutele de cercetări ale Ordinului şi ale autorităţii educative: universităţile de elită rezervate pentru ei, bibliotecile, arhivele, laboratoarele şi aşa mai departe, împreună cu un mare corp profesoral şi cu amenajările pentru practicarea jocului cu mărgele de sticlă.

Cel care dă dovadă, în vremea anilor de scoală, de aptitudini deosebite pentru o anumită specialitate, pentru limbi, pentru filosofie, pentru matematici sau orice altceva, este transferat, odată ajuns pe treptele superioare ale şcolilor de elită, la acel curs care oferă talentului său hrana optimă; cei mai mulţi dintre aceşti elevi sfârşesc ca profesori de specialitate la şcolile şi universităţile publice şi, chiar dacă au părăsit Castalia, rămân toată viaţa membri ai Ordinului, adică se menţin la distanţă şi într-o rezervă strictă faţă de cei „obişnuiţi" (care nu au absolvit o scoală de elită) şi nu pot deveni niciodată — decât cu condiţia ieşirii din Ordin — specialişti „liber profesionişti", ca medicul, avocatul, tehnicianul şi aşa mai departe, ci se supun toată viaţa regulilor Ordinului, care impun, între altele, renunţarea la orice proprietate personală şi celibatul; poporul îi numeşte, pe jumătate în derâdere, pe jumătate respectuos, „mandarini". In modul acesta, cei mai mulţi dintre foştii elevi de elită îşi află destinaţia definitivă. Ceilalţi, foarte puţini, aleşi printr-o ultimă şi extrem de fină selecţie din rândurile elevilor de la şcolile castaliene, sunt reţinuţi pentru a se dedica unui studiu liber pe o durată nelimitată şi unei vieţi spirituale contemplative şi zeloase. Elementele foarte dotate, care nu sunt totuşi apte să devină profesori sau să ocupe funcţii de răspundere în cadrul

autorităţii educative superioare sau inferioare din cauza unor inegalităţi de caracter ori din alte motive, ca de pildă unele defecte fizice, continuă să studieze, să facă cercetări, să colecţioneze tot restul vieţii, ca pensionari ai autorităţii, contribuţia lor în cadrul colectivităţii constând mai ales în activităţi pur savante. Unii sunt repartizaţi, în calitate de consilieri, pe lângă comisiile de redactare a dicţionarelor, pe lângă arhive, biblioteci şi aşa mai departe, alţii îşi desfăşoară munca savantă după deviza *lartpour lart,* câţiva dintre aceştia şi-au dedicat viaţa unor lucrări de un interes foarte restrâns şi adesea bizare, ca, de exemplu, acel Lodovicus Crudelis[26] care, după o strădanie de treizeci de ani, a tradus în limba greacă şi în sanscrită toate textele egiptene păstrate, sau acel cam ciudat Chattus Calvensis II, care a lăsat, în patru impozante volume in-folio manuscrise, o operă despre *Pronunţia latină în Universităţile Italiei meridionale către sfârşitul secolului al doisprezecelea.* Această operă fusese concepută ca o primă parte dintr-o *Istorie a pronunţiei latine din secolul al doisprezecelea până în cel de-al şaptesprezecelea,* dar în ciuda celor o mie de file manuscrise ale sale, nu constituie decât un fragment care n-a mai fost continuat de nimeni.

E lesne de înţeles că pe seama unor asemenea lucrări pur savante se făceau unele glume, iar valoarea lor reală pentru viitorul ştiinţei şi obştea poporului nu poate fi în niciun fel calculată. Cu toate acestea, este cunoscut că ştiinţa, întocmai ca în vremurile mai vechi arta, are nevoie de un câmp de afirmare cu limite destul de largi, iar când şi când cercetătorul, dedicându-se unei teme oarecare, de care nu se mai interesează nimeni altcineva în afară de el, poate acumula cunoştinţe ce aduc servicii extrem de preţioase colegilor săi contemporani, întocmai ca un dicţionar sau o arhivă, în măsura posibilităţilor, lucrările savante, ca acelea citate, erau şi tipărite. Oamenilor de ştiinţă propriu-zişi li se îngăduia să-şi desfăşoare studiile şi jocurile într-o libertate aproape deplină şi nu li se imputa că unele dintre lucrările lor nu aduceau aparent niciun folos direct poporului şi colectivităţii, putând să apară în ochii necărturarilor ca o joacă şi un lux. Unii dintre aceşti savanţi

[26] Ludovic cel Crud *(lat.).*

erau luaţi în râs din pricina conţinutului studiilor lor, dar dojeniţi nu erau niciodată şi nici nu li se retrăgeau privilegiile. Faptul că se bucurau totuşi şi în masa poporului de respect, nefiind numai toleraţi, chiar dacă pe seama lor circulau multe glume, se datora recunoaşterii sacrificiului cu care membrii cercului de savanţi îşi plăteau libertatea spirituală, învăţaţii beneficiau de multe înlesniri în ceea ce priveşte confortul, li se repartizau, fără să se depăşească limitele modestiei, hrană, îmbrăcăminte şi locuinţă, aveau la dispoziţie splendide biblioteci, colecţii, laboratoare, dar în schimbul tuturor acestora ei nu numai că renunţau la bunul trai, la căsătorie şi familie, ci, ca membri ai unei comunităţi monahale, erau excluşi din lupta generală pentru afirmare în lume, nu posedau nicio proprietate, niciun titlu sau distincţie şi, în ceea ce priveşte cele materiale, trebuiau să se mulţumească cu o viaţă foarte simplă. Când vreunul voia să-şi irosească toţi anii ce-i avea de trăit pentru descifrarea unei singure inscripţii antice, era liber s-o facă, ba i se acordau şi înlesniri; dacă însă pretindea un trai bun, haine elegante, bani sau titluri, se lovea de o interdicţie necruţătoare, iar în cazul că asemenea apetituri se arătau a fi serioase, omul se întorcea de cele mai multe ori încă de tânăr în „lume”, devenea profesor de specialitate salariat, sau profesor particular, sau ziarist, ori se căsătorea, ori căuta, să-şi aranjeze într-un fel sau altul viaţa după gustul său.

Când a sosit clipa ca băiatul Josef Knecht să-şi ia rămas bun de la Berolfingen, cel care l-a condus la gară a fost profesorul său de muzică. Despărţirea de profesor l-a îndurerat, iar când, în goana trenului, frontonul în trepte, zugrăvit în culori deschise, al vechiului turn de castel s-a scufundat: parcă şi a pierit, inima i-a fost năpădită de un simţământ de f singurătate şi incertitudine. Pentru alţi şcolari, această primă călătorie începea cu sentimente mult mai violente, descurajant şi în lacrimi. Josef însă era cu inima încă de pe acum mai mult în locul către care se îndrepta, decât în cel pe care-l lăsa în urmă, aşa că o suportă uşor. Iar călătoria nu avea să fie lungă.

Fusese repartizat la şcoala Eschholz. Imagini ale acestei şcoli văzuse el încă mai de mult în cabinetul rectorului său. Eschholz era cea mai mare şi cea mai nouă colonie şcolară din Castalia,

toate construcţiile datau dintr-o epocă recentă, nu exista în apropiere niciun oraş, ci numai o mică aşezare similară unui sat, strâns înconjurată de copaci; dincolo de aceştia se desfăşura până departe, vastă şi veselă, instituţia, plasată într-un dreptunghi mare, deschis, în mijlocul căruia, orânduiţi ca cele cinci puncte ale unui zar, cinci magnifici: arbori de sequoia îşi ridicau în înălţimi coroanele întunecate. Spaţiul uriaş era acoperit parte cu brazde de iarbă, parte cu nisip, fiind întrerupt numai de două mari bazine de înot cu apă curgătoare, către care coborau trepte late şi netede. La intrarea în acest spaţiu însorit se afla clădirea şcolii, singura construcţie înaltă a instituţiei, având două aripi cu câte un vestibul la fiecare, împodobit cu chici coloane. Toate celelalte construcţii, care împrejmuiau din trei părţi, fără nicio lacună, întregul spaţiu, erau foarte joase, cu acoperiş orizontal şi lipsite de ornamente, repartizate în unităţi exact de aceeaşi mărime, fiecare unitate fiind legată de spaţiul central printr-o boltă de verdeaţă şi o scară cu câteva trepte, iar în cele mai multe deschideri ale bolţilor de verdeaţă se aflau ghivece de flori.

După tradiţia castaliană, băiatul n-a fost întâmpinat la sosire de vreun servitor al şcolii, nici de vreun rector sau membru al colegiului profesoral, ci de un camarad, un băiat frumuşel, înalt, îmbrăcat într-un costum albastru din pânză de in, cu câţiva ani mai mare decât Josef, care i-a dat mâna şi i-a spus:

— Sunt Oskar, cel mai vârstnic din casa Hellas, unde vei locui şi tu, şi e îndatorirea mea să-ţi urez bun sosit şi să te introduc în cele de pe-aici. La scoală eşti aşteptat abia mâine, avem timp din belşug să-ţi arăt niţeluş toate, ai să te orientezi repede. Te mai rog ca, la început, până când te vei adapta, să mă consideri prietenul şi mentorul tău, chiar şi protectorul tău, pentru cazul că te-ar necăjit vreun coleg; unii dintre băieţi cred că trebuie să-i chinuiască întotdeauna pe cei noi. Rău n-o să fie, ţi-o pot făgădui. Acum o să te conduc mai întâi la Hellas, căminul nostru, ca să vezi unde vei locui.

În acest mod tradiţional l-a salutat pe novice Oskar, numit de către directorul căminului mentor al lui Josef, şi în fapt şi-a şi dat osteneala să-şi joace bine rolul; aproape întotdeauna rolul acesta le face plăcere seniorilor, iar când un băiat de

cincisprezece ani îşi dă osteneala să-l captiveze pe unul de treisprezece, folosind un ton camaraderesc amabil şi luând o atitudine uşor protectoare, seducţia îi va reuşi desigur întotdeauna, în primele zile petrecute la Eschholz, Josef fu aşadar tratat de mentorul său întocmai ca un oaspete, de la care doreşti ca, trebuind să plece chiar mâine, să păstreze o bună impresie despre casă şi gazdă. Josef fu condus în dormitorul pe care urma să-l împartă cu alţi doi băieţi, i se oferiră biscuiţi şi un pahar de suc de fructe, i se arătă „Casa Hellas", una din parcelele de locuinţe de pe o latură a marelui dreptunghi, i se indică unde avea să-şi agate prosopul când va face baie în aer liber şi în ce colţ putea să ţină ghivece cu flori, în cazul că aşa ceva i-ar face plăcere, fu condus, încă înainte de a se lăsa seara, la maistrul însărcinat cu îngrijirea rufăriei, în magazia de echipament, unde i se alese şi i se ajusta un costum albastru din pânză de in. Din prima clipă, Josef se simţi bine aici şi îşi însuşi cu plăcere tonul lui Oskar; abia se mai observa la dânsul o uşoară sfială, deşi băiatul mai vârstnic şi aflat în Castalia ca la el acasă de multă vreme îi apărea, firește, ca un semizeu. I-au plăcut chiar şi micile fanfaronade şi poze teatrale, de pildă când Oskar şi-a împănat vorbirea cu un complicat citat în elină, pentru ca îndată să-şi aducă aminte cu amabilitate că noul elev nu l-ar putea, desigur, înţelege, oare cine ar pretinde de la el aşa ceva!

În rest, viaţa de internat nu era ceva nou pentru Knecht; s-a încadrat rigorilor ei fără osteneală. Din anii pe care i-a petrecut la Eschholz, nu ni s-au păstrat date despre evenimente importante; nu se poate să mai fi apucat acolo teribilul incendiu din clădirea şcolii. Certificatele sale, în măsura în care au fost găsite, indică întâmplător la muzică şi latină cifrele cele mai mari, la matematică şi elină se menţin ceva deasupra mediei bune, în *Canea căminului* se află ici-colo notaţii despre dânsul, ca *„ingenium valde capex, studia non angusta, mores probantur*[27] sau *„ingenium felix et profectuum avidissimum, moribus placet officiosis*[28]*".* Ce sancţiuni va fi căpătat la Eschholz nu se mai poate stabili, condica pedepselor a căzut

[27] Talent foarte multilateral, preocupări pentru studii largi, caracter dovedit" *(lat.).*

pradă focului împreună cu atâtea altele. Un coleg va afirma mai târziu că în cei patru ani petrecuţi la Eschholz Knecht a fost pedepsit o singură dată (interzicându-i-se participarea la excursia săptămânală), şi anume pentru că a refuzat cu obstinaţie să dea pe faţă numele unui camarad ce săvârşise ceva interzis. Anecdota sună credibil, deoarece, fără îndoială, Knecht a fost întotdeauna un bun *commilitone*[29] şi nu s-a arătat nicicând slugarnic faţă de cei de sus; ca acea pedeapsă să fi fost însă într-adevăr singura în cei patru ani pare să fie totuşi puţin probabil.

Întrucât suntem atât de săraci în documente privitoare la prima perioadă petrecută de Knecht în şcolile de elită, vom extrage aici un pasaj din prelegerile sale de mai târziu asupra jocului cu mărgele de sticlă. Ce-i drept, nu dispunem de manuscrisele redactate de Knecht însuşi ale acestor prelegeri l ţinute pentru începători, avem doar stenogramele aşternute pe hârtie de un elev, în timpul expunerii libere a profesorului. În pasajul acela, Knecht vorbeşte despre analogii şi asodaţii în jocul cu mărgele de sticlă şi face, privitor la cele din urmă, distincţia între asociaţiile „legitime", adică general înţelese, şi cele „particulare" sau subiective.

El spune: „Pentru a vă da un exemplu de asemenea asociaţii particulare, care nu-şi pierd valoarea intimă prin aceea că în jocul cu mărgele de sticlă sunt necondiţionat interzise, am să vă istorisesc despre o astfel de asociaţie din vremea propriei mele şcolarităţi. Aveam vreo paisprezece ani şi era la un început de primăvară, prin februarie sau martie, când un camarad m-a poftit să ies într-o după-amiază cu el la câmp, ca să tăiem câteva ramuri de soc, pe care voia să le folosească, golindu-le de măduvă, ca ţevi la construcţia unei mici mori de apă. Am plecat aşadar, şi trebuie să fi fost o zi deosebit de frumoasă în lume sau în sufletul meu, căci mi-a rămas în amintire şi mi-a şi prilejuit trăirea unui mic eveniment. Câmpul era umed, dar liberat de învelitoarea zăpezii, malurile cursurilor de apă înverziseră bine,

[28] Fire fericită şi foarte avidă de progrese, place oficialilor datorită caracterului său" *(lat.).*

[29] Tovarăş de luptă *(lat),* nume cu care se adresau unii altora studenţii de la vechile Universităţi din Occident; corespunde termenului mai recent de „camarad".

pe ramurile golaşe mugurii şi cei dintâi mâţişori deschişi aşterneau un abur de culoare, în aer pluteau miresme, un miros de viaţă şi un amestec de izuri contradictorii, mirosea a pământ jilav, a frunziş putred şi a colţi de plante tinere, în fiece clipă te aşteptai să adulmeci parfumul celor dintâi violete, deşi violetele încă nu răsări-seră. Am ajuns la tufele de soc, aveau muguraşi minusculi, dar nici urmă de frunză, iar când am retezat o ramură, m-a izbit un miros intens amărui-dulce, care parcă înmănunchea, concentra şi potenţa în el toate celelalte miresme ale primăverii. Răpit cu totul, mi-am mirosit briceagul, mi-am mirosit mâna, am mirosit ramura de soc; seva acesteia avea acel iz atât de pătrunzător şi irezistibil. N-am vorbit nimic despre asta, dar camaradul meu mirosea şi el îndelung şi gânditor ramura lui de soc, şi lui îi grăia mireasma. Ei, în fiece întâmplare rezidă ceva magic, iar minunea întâmplării pe care o trăiam se afla în aceea că primăvara apropiată, ce mi se revelase cu putere, insuflându-mi un sentiment de fericire, încă pe când străbăteam lunca şi pământul umed îmi clefăia sub paşi şi simţeam mireasma de pământ şi de muguri, se concentrase şi sporise acum în acest fortissimo al mirosului de soc, devenind o metaforă senzorială şi o vrajă. Poate că n-aş fi uitat acest miros niciodată, chiar dacă mărunta întâmplare ar fi rămas liberă de orice asociaţie; mai mult chiar, probabil că orice reîntâlnire viitoare cu acest miros mi-ar fi trezit mereu până la bătrâneţe amintirea acelei prime împrejurări în care am luat act de el în mod conştient.

Acum însă se adaugă al doilea lucru. Pe vremea aceea găsisem la profesorul meu de pian un vechi volum de note, care exercita asupra mea o puternică atracţie, era o culegere a liedurilor lui Franz Schubert. Trebuind odată să-l aştept ceva cam mult pe profesor, răsfoisem volumul, iar profesorul la rugămintea mea, mi-l împrumutase pentru câteva zile. In orele mele libere am trăit atunci pe de-a-ntregul încântarea unei descoperiri; nu ştiusem până în momentul acela nimic despre Schubert şi compozitorul acesta mă fermecase cu totul. Şi iată că în ziua în care ne-am dus să tăiem ramuri de soc, sau a doua zi, am descoperit liedul de primăvară al lui Schubert *Adierile înmiresmate s-au trezit,* iar primele acorduri ale

acompaniamentului de pian m-au izbit ca ceva ştiut de mult şi recunoscut: aceste acorduri miroseau la fel ca tânăra ramură de soc, amărui-dulce, la fel de intens şi pătrunzător, la fel de pline de presimţirea primăverii apropiate! Din acel ceas asociaţia primăvară apropiată-miros de soc-acorduri schubertiene a rămas pentru mine ceva stabil şi absolut valabil, cântând la pian acordul, simt din nou imediat şi obligatoriu mireasma aspră de plantă, iar acord şi miros însemnează împreună: primăvară apropiată. Pentru mine, această asociaţie particulară reprezintă ceva foarte frumos, ceva de care nu m-as lipsi pentru nimic în lume. Dar asociaţia aceasta, ivirea a două trăiri senzoriale când îmi vine în minte ideea de „primăvară apropiată", este o chestiune pur intimă a mea. Fireşte, poate fi relatată, aşa cum v-am istorisit-o aici. Dar nu poate fi transmisă, îmi stă în putere să vă fac să înţelegeţi asociaţia mea, însă nu pot să determin nici măcar la unul singur dintre voi ca asociaţia mea particulară să devină întocmai un semnal valabil, un mecanism care reacţionează infailibil şi se desfăşoară întotdeauna la fel."

Unul dintre colegii lui Knecht, care l-a însoţit mai târziu până la funcţia de prim-arhivar al jocului cu mărgele de sticlă, povesteşte că Josef era întru totul un băiat liniştit şi voios, că atunci când făcea muzică avea uneori o expresie de ciudată concentrare sau de beatitudine, că rareori putea să fie văzut manifestând impetuozitate şi pasiune, iar aceasta îndeosebi în timpul jocului ritmic cu mingea, care-i plăcea foarte mult. Deodată însă băiatul prietenos, sănătos provoca uimire, trezea batjocuri sau chiar griji; anume, în cazurile când erau eliminaţi unii elevi, fapt ce devenea necesar îndeosebi la şcolile inferioare de elită.

Când s-a întâmplat pentru prima dată ca un camarad de clasă să lipsească de la cursuri şi de la joc şi n-a apărut nici în ziua următoare, aşa că a început să circule vorba că nu ar fi bolnav, ci că a fost eliminat şi expediat şi nu se va mai întoarce, Knecht a devenit nu numai trist, ci zile în şir a avut de-a dreptul aerul cuiva care parcă e înspăimântat. În legătură cu aceasta, el însuşi a mărturisit mai târziu, după câţiva ani, următoarele: „Când un elev era eliminat de la Eschholz şi ne părăsea, faptul îmi apărea de fiecare dată ca un deces. Dacă m-ar fi întrebat

cineva din ce pricină mă cuprindea jalea, aş fi răspuns că îl compătimeam pe bietul băiat ce-şi distrusese viitorul prin nepăsare şi trândăvie şi că se mai adăuga şi teama, teama că mi s-ar putea întâmpla şi mie odată aceiaşi lucru. Abia după ce am fost martorul mai multor eliminări şi ajunsesem să nu mai cred nicidecum în fundul sufletului meu că ar fi posibil să cunosc şi eu aceeaşi soartă, am început să văd lucrurile ceva mai în adâncime. Atunci mi-am dat seama că eliminarea unui *electus* nu reprezenta întotdeauna o nenorocire şi o pedeapsă, am înţeles că în unele cazuri înşişi cei eliminaţi se întorceau foarte bucuroşi acasă. Simţeam acum că un uşuratic putea nu numai să cadă victimă judecăţii şi sancţiunii, ci că «lumea» din afară, din mijlocul căreia venisem cândva noi toţi cei aleşi, nu încetase să mai existe în măsura în care mi se părea mie, că, mai mult încă, pentru unii reprezenta o realitate importantă, cu o mare putere de atracţie, ce-i ademenea şi-i chema în cele din urmă înapoi. Şi poate că «lumea» reprezenta aşa ceva nu doar pentru unii, ci pentru toţi, poate că nu era deloc sigur că aceia pe care lumea îndepărtată îi atrăgea cu atâta putere erau cei slabi şi cei de o valoare inferioară: probabil că aparenta prăbuşire, cărora le cădeau victimă, nu reprezenta nicidecum o cădere şi o pagubă, ci un salt şi o faptă, poate că cei slabi şi laşi eram noi, noi cei care rămâneam cuminţi la Eschholz." Vom vedea că aceste gânduri au devenit pentru el, ceva mai târziu, foarte vii şi apropiate.

O mare bucurie era pentru el orice revedere cu maestrul muzicii. Acesta sosea la Eschholz cel puţin la două sau trei luni o dată, asista şi venea în inspecţie la orele de muzică, era prieten cu unul dintre profesorii de acolo şi nu rareori se bucura de găzduirea acestuia pentru câteva zile.

Odată a condus el însuşi ultimele repetiţii pentru executarea unei vecernii de "Monteverdi. Mai ales însă îi ţinea sub ochi pe cei mai dotaţi dintre elevii cursurilor de muzică, iar Knecht se număra printre cei pe care-i învrednicea cu o prietenie părintească. Când şi când, şedea cu el o oră într-una din camerele pentru exerciţii la pian, relua cu elevul opere ale compozitorilor preferaţi sau vreun exemplu din vechile studii de compoziţie.

„A construi cu maestrul muzicii un canon sau a-l asculta ducând *ad absurdum*[30]

un canon rău construit era ceva adesea iară asemănare de sărbătoresc sau vesel, uneori abia puteai să-ţi ţii lacrimile, alteori nu mai reuşeai să te opreşti din râs. După o oră particulară de muzică petrecută cu el ieşeai ca dintr-o baie şi după un masaj."

Când perioada şcolarităţii lui Knecht la Eschholz se apropie de sfârşit — urma să fie primit într-o scoală de pe treapta superioară, împreună cu vreo duzină de alţi şcolari de nivelul său — rectorul ţinu o dată acestor candidaţi obişnuita cuvântare, în care puse din nou în faţa ochilor celor promovaţi sensul şi normele şcolilor castaliene şi, oarecum în numele Ordinului, le trasă drumul la capătul căruia ar avea dreptul de a intra ei înşişi în Ordin. Această cuvântare solemnă face parte din programul unei zile festive pe care şcoala o organizează în cinstea celor ce-au absolvit-o şi în cursul căreia aceştia sunt trataţi de către profesori şi colegi ca oaspeţi, întotdeauna, cu prilejul unor asemenea zile, au loc concerte pregătite cu mare grijă — de astă dată era o mare cantată din secolul al şaptesprezecelea —, iar maestrul muzicii însuşi venise s-o asculte. După cuvântarea rectorului, în drumul spre sala de mese anume împodobită, Knecht se apropie de maestru, cu o întrebare:

— Rectorul, zise el, ne-a povestit cum stau lucrurile în afara Castaliei, în şcolile şi institutele obişnuite de învăţământ superior. Ne-a spus că elevii de-acolo se pregătesc la universităţile lor pentru profesiunile „libere". Dacă am înţeles bine, acestea ar fi în cea mai mare parte profesiuni pe care noi, cei din Castalia, nu le cunoaştem deloc.

Ce interpretare să dau acestui lucru? De ce sunt numite „libere" aceste profesiuni? Şi de ce tocmai noi, castalienii, să fim excluşi de la practicarea lor?

Magister musicae îl trase pe tânăr deoparte şi se opri sub un arbore sequoia. Un surâs aproape şiret îi încreţi pielea în jurul ochilor, când îi răspunse:

---

[30] La absurd *(lat.).*

— Numele tău e Knecht[31], dragul meu, probabil de aceea cuvântul „liber” are atâta farmec pentru tine. În cazul acesta însă, nu-l lua prea în serios! Când cei din afara Castaliei vorbesc despre profesiuni libere, poate că vorba sună foarte serios şi chiar patetic. Noi însă îi dăm un înţeles ironic. Libertatea unei profesiuni constă numai în aceea că tânărul studios îşi alege el însuşi profesiunea. Faptul acesta dă o aparenţă de libertate, deşi în cele mai multe cazuri alegerea e făcută mai puţin de elev cât de familia lui, iar câte o dată şi-ar musca mai bine limba decât să lase cu adevărat această liberă alegere pe seama fiului său. Dar poate că asta-i o defăimare; să lăsăm deoparte obiecţiile! Aşadar, libertatea există, dar se limitează la actul unic al alegerii profesiei. După aceasta s-a terminat cu libertatea, încă din timpul studiilor în facultăţi, doctorul, juristul, tehnicianul sunt constrânşi să urmeze un program de cursuri foarte rigid, care se încheie cu o serie de examene. Dacă le-au făcut faţă cu succes, îşi primesc diploma şi, iarăşi într-o aparentă libertate, pot începe practicarea profesiunii. Cu aceasta însă „liber profesionistul” devine sclavul unor forţe inferioare, depinde de succes, de bani, de propria lui ambiţie, de dorinţa de a câştiga faimă, de simpatia pe care i-o arată sau i-o refuză oamenii. E obligat să se supună alegerilor, să câştige bani, ia parte la luptele lipsite de scrupule dintre castele concurente, dintre familii, dintre partide, dintre ziare. Prin toate acestea îşi asigură libertatea de a avea succese şi de a deveni înstărit, de a fi urât de cei lipsiţi de succese — sau dimpotrivă! în toate privinţele, lucrurile stau cu totul altfel pentru elevul şcolilor de elită şi viitorul membru al Ordinului. Acesta nu-şi „alege” o profesiune. El nu crede că-şi poate aprecia talentele mai bine decât profesorii. Se lasă întotdeauna pus în acel loc al ierarhiei şi aşezat în acea funcţie pe care i le aleg superiorii, aceasta, firește, în măsura în care lucrurile nu se petrec întrucâtva invers, şi calităţile, talentele şi greşelile elevului sunt acelea care-i constrâng pe profesori să-l pună într-un loc sau altul, înăuntrul acestei aparente lipse de libertate, orice *electus* se bucură, după încheierea primelor sale cursuri, de cea mai mare libertate imaginabilă.

[31] În limba germană, *Knecht* = slugă.

În timp ce „liber”-profesionistul se pregăteşte pentru specialitatea sa supunându-se unui program de cursuri îngust şi rigid şi unor examene de asemenea rigide, libertatea unui *electus*, îndată ce începe să studieze în mod independent, merge atât de departe, încât există mulţi care îşi dedică viaţa întreagă, după propria lor alegere, unor studii cu totul străine de realitate şi adesea aproape extravagante, iar nimeni nu-i tulbură, câtă vreme nu depăşesc limitele bunelor moravuri. Cel apt să jdevină profesor devine profesor, cel apt să devină educator e numit educator, cel care are talent de traducător e pus să; facă traduceri, fiecare îşi găseşte ca de la sine locul, în care poate sluji şi, slujind, poate fi liber. Iar în afară de asta este salvat pentru toată viaţa de acea *libertate* a profesiunii, care însemnează în realitate o sclavie atât de înspăimântătoare. Nu ştie nimic despre strădania de a câştiga bani, glorie, ranguri, nu cunoaşte niciun fel de partide, nicio prăpastie între persoană şi funcţie, între particular şi oficial, nu depinde în niciun fel de succes. Vezi bine, fiul meu: când se vorbeşte despre profesiuni libere, cuvântul „liber” e întrebuinţat oarecum în glumă.

Plecarea lui Knecht de la Eschholz a însemnat în viaţa lui trecerea unui hotar trasat precis, ca o incizie. Dacă până acum trăise o copilărie fericită, într-o orânduială şi armonie acceptate de bunăvoie şi aproape lipsite de frământări, de aci înainte a început pentru el o perioadă de luptă, de dezvoltare şi de probleme. Avea vreo şaptesprezece ani când li s-a adus la cunoştinţă, lui şi unei serii de *commilitoni,* că vor fi transferaţi încurând într-o scoală de pe o treaptă superioară, iar un scurt răstimp n-a mai existat pentru cei aleşi nicio chestiune mai importantă şi mai discutată decât locui în care va fi transplantat fiecare dintre ei. Conform tradiţiei, locul acesta era comunicat abia în ultimele zile înainte de plecare, iar în intervalul dintre serbarea de despărţire şi plecare aveau vacanţă, în această vacanţă, Knecht trăi un eveniment frumos şi important: maestrul muzicii îl invită să-i facă o vizită venind pe jos, şi să fie timp de câteva zile oaspetele său.

Era o cinste mare şi rară. Însoţit de un camarad de asemenea promovat — Knecht făcea încă parte din şcoala de la Eschholz, iar elevilor de pe această treaptă nu le era îngăduit să

călătorească singuri — el plecă în zori de zi, îndreptându-se către pădure şi munte, iar când, după trei ore de ascensiune prin umbra codrului, ajunseră pe o culme rotunjită şi lipsită de copaci, cei doi văzură zăcând sub ei, micşorată şi lesne de cuprins cu privirea, aşezarea de la Eschholz ce putea fi recunoscută de departe datorită masei întunecate a celor cinci copaci uriaşi, a dreptunghiului străbătut de brazde de iarbă cu iazurile ce străluceau ca oglinda, cu înalta clădire a scolii, cu administraţia, cu sătucul, cu vestita dumbravă Eschen. Cei doi tineri stătură locului şi priviră în jos; priveliştea aceasta dragă, care stăruie în amintirea unora dintre noi pe vremea aceea nu se deosebea prea mult de cea de astăzi, deoarece, după marele incendiu, clădirile au fost reconstruite aproape aidoma, iar dintre cei cinci copaci înalţi trei au supravieţuit pârjolului. Băieţii îşi priveau deci de departe şcoala, patria lor de ani de zile, de la care aveau să-şi ia în curând rămas bun, şi amândoi îşi simţiră inima înduioşată de priveliştе.

— Cred, spuse însoţitorul lui Josef, că niciodată încă n-am văzut bine cât e de frumoasă. Ei, da, asta poate fiindcă o văd pentru prima oară ca pe un loc pe care am să-l părăsesc şi de la care am să-mi iau adio.

— Aşa e, zise Knecht, ai dreptate, şi eu simt la fel. Dar chiar dacă vom pleca de-aici, nu vom părăsi propriu-zis şi cu adevărat Eschholzul. Cu adevărat l-au părăsit cei ce-au plecat pentru totdeauna, ca de exemplu acel Otto care ştia să facă atât de minunate versuri glumeţe în latineşte, sau bietul nostru Charlemagne, care putea să înoate atât de mult pe sub apă, şi ceilalţi. Ei şi-au luat într-adevăr adio şi s-au despărţit. De mult nu m-am mai gândit la ei, acum mi-au venit din nou în minte. Să nu râzi de mine, dar aceşti dezertori au totuşi pentru mine ceva impunător, după cum apostatul înger Lucifer îmi apare învestit cu o anume măreţie. Probabil că au săvârşit o greşeală, mai mult chiar, e neîndoielnic că au greşit, dar cu toate acestea ei au făptuit ceva, au realizat ceva, au cutezat un salt, pentru asta îţi trebuie curaj. Noi, ceilalţi, am fost sârguincioşi, am avut răbdare, ne-am purtat fredonabil, dar de făptuit n-am făptuit nimic, n-am făcut niciun salt!

— Nu ştiu, fu de părere celălalt, dacă vreunul dintre ei a făptuit sau a cutezat ceva; pur şi simplu au trândăvit, până f când li s-a dat răvaş de drum. Dar poate că nu pricep eu bine. Ce-nţelegi tu prin salt?

— Înţeleg să poţi să te desprinzi, să faci ceva serios, adică, ce mai — să sări! N-aş dori să fac un salt înapoi în fosta mea patrie şi în viaţa mea dinainte, nu mă atrag, "aproape că le-am uitat. Dar îmi doresc asta: odată, când va veni ceasul şi va fi necesar, să pot şi eu să mă desprind şi să fac un salt, nu înapoi, într-o existenţă mai limitată, ci înainte şi mai sus.

— Păi vezi, acum asta vom şi face. Eschholz a fost o treaptă, următoarea va fi mai înaltă, iar în cele din urmă ne aşteaptă Ordinul.

— Da, dar eu m-am referit la altceva. Hai să ne continuăm drumul, amice, e frumos să baţi potecile, am să-mi recapăt voia bună. Prea ne-a copleşit melancolia.

Cu această dispoziţie sufletească şi cu aceste cuvinte, pe care le cunoaştem din însemnările acelui coleg, se şi anunţa epoca furtunoasă a tinereţii lui Knecht.

După două zile de călătorie pe jos, băieţii au ajuns la locul de reşedinţă din acea vreme a maestrului muzicii, Monteport, aşezare aflată la altitudine, unde maestrul tocmai ţinea un curs pentru dirijori. Colegul lui Knecht fu găzduit în casa de oaspeţi, în timp ce el însuşi obţinu o chilioară în locuinţa magistrului. Nici nu apucase bine să-şi desfacă rucsacul şi să se spele, când gazda lui se şi arătă. Venerabilul bărbat îi strânse tânărului mâna, se aşeză cu un uşor suspin pe un scaun, închise pentru câteva clipe ochii, aşa cum o făcea când era foarte obosit, apoi spuse cu o privire prietenoasă:

— Iartă-mă, nu sunt deloc o gazdă bună. Ai sosit după o călătorie pe jos şi trebuie să fii trudit; cinstit vorbind sunt şi eu, ziua mea e cam supra încărcată, dar dacă nu te doboară prea rău somnul, as vrea să te iau chiar acum pentru un ceas în odaia mea. Poţi rămâne aici două zile, mâine îl poţi pofti la mine la masă şi pe însoţitorul tău, dar din păcate mult timp nu-ţi pot dărui, de aceea trebuie să vedem cum s-o scoatem la capăt în cele câteva ore de câte am nevoie pentru tine. Începem aşadar numaidecât, nu?

Îl conduse pe Knecht într-o chilie mare, cu tavanul boltit, în care nu exista alt mobilier decât un pian vechi şi două scaune. Se aşezară amândoi.

— Îân curând vei urca pe o nouă treaptă, spuse maestrul. Acolo vei învăţa fel de fel de lucruri noi, printre ele sunt şi multe agreabile, ai să începi să guşti câte puţin şi din jocul cu mărgele de sticlă. Toate astea sunt frumoase şi îşi au însemnătatea lor, dar altceva e mult mai important decât toate celelalte; ai să înveţi să meditezi. Aparent toţi o învaţă, dar e preferabil să nu cauţi întotdeauna să vezi cum. De la tine doresc să înveţi just şi bine, tot atât de bine ca şi muzica; restul vine de la sine. De aceea aş dori să-ţi dau eu însumi primele două sau trei lecţii, acesta a fost motivul pentru care te-am invitat aici. Aşadar, astăzi, mâine şi poimâine vom încerca să medităm câte o oră, şi anume despre muzică. Vei căpăta acum un pahar cu lapte, ca să nu te tulbure setea şi foamea, cina ni se va aduce abia mai târziu.

Bătu la uşă şi fu adus un pahar cu lapte.

— Bea încet, încet, îi atrase atenţia, nu te grăbi şi nu vorbi în acest timp.

Knecht îşi bău laptele rece încet de tot; în faţa lui şedea venerabilul bărbat şi ţinea din nou ochii închişi, chipul lui arăta foarte bătrân, dar prietenos, era plin de pace, zâmbea în sine, ca şi când ar fi coborât în propriile-i gânduri precum un om frânt de oboseală îşi vâră picioarele în apă. Din fiinţa lui izvora calmul. Knecht simţi asta, şi calmul se înstăpâni şi în sufletul său.

Acum magistrul se răsuci pe scaun şi puse mâinile pe clapele pianului. Cântă o temă şi o dezvoltă mai departe cu variaţii; părea să fie o bucată de un maestru italian. Ii indică oaspetelui său să-şi reprezinte desfăşurarea acestei bucăţi muzicale ca pe un dans, ca pe o seriere întreruptă de exerciţii de echilibristică, o succesiune de paşi mai mici sau mai mari pornind din centrul unei axe de simetrie, şi să nu fie atent la nimic altceva decât la figura pe care o desenau aceşti paşi. O măsura încă o dată, apoi medita în tăcere la ea, o cântă iar şi rămase liniştit de tot, cu mâinile pe genunchi, cu ochii pe jumătate închişi, fără nicio mişcare, repetând muzica în el însuşi şi contemplând-o.

Învăţăcelul o auzea şi el răsunând în interior, vedea parcă aievea în faţa lui fragmente de portative, vedea ceva care se mişca, păşea, dansa şi plutea, încerca să recunoască mişcarea şi s-o descifreze, întocmai cum ar fi urmărit curbele unui zbor de pasăre.

Totul se încurca şi se pierdea, trebuia s-o ia de la capăt, o clipă puterea de concentrare îl părăsea, plutea în gol, se uita încurcat în juru-i şi zărea chipul scufundat în linişte al maestrului plutind palid în amurg, se regăsea în acel spaţiu spiritual din care alunecase afară, auzea din nou muzica răsunând în el, o vedea păşind acolo, o vedea trasându-şi linia mişcării, vedea şi medita la paşii de dans ai celor nevăzute...

I se păru că a trecut timp îndelungat, când alunecă din nou în afara spaţiului interior, când simţi iar scaunul sub el, pardoseala de lespezi acoperită cu rogojini, lumina aproape stinsă a amurgului dincolo de ferestre, îşi dădu seama că îl priveşte cineva, ridică ochii şi întâlni privirea maestrului muzicii care-l cerceta cu atenţie. Maestrul înclină capul uşor de tot, încât mişcarea ar fi putut trece aproape neobservată, cântă pianissimo, cu un deget, ultima variaţiune a melodiei italiene şi se ridică.

— Rămâi aici, spuse el, am să mă întorc. Caută încă o dată muzica în tine însuţi, fii atent la figură! Dar nu te constrânge, nu-i decât un joc. Dacă între timp ai să adormi, nu face nimic.

Bătrânul ieşi; îl mai aştepta încă o îndatorire, rămasă din această zi prea plină, o muncă nu uşoară şi plăcută, una pe care nu şi-ar fi dorit-o. Printre cei ce urmau cursul de dirijori se găsea un bărbat dotat, dar vanitos şi arogant, cu care trebuia să mai stea de vorbă, să-i reproşeze necuviinţele, să-i dovedească lipsa de dreptate, să se arate faţă de el plin de grijă, dar să-şi vădească şi superioritatea, să-l trateze cu dragoste, dar şi cu autoritate. Bătrânul suspină. Nu se mai pune o dată pentru totdeauna ordine, nu se mai termină cu extirparea greşelilor bine ştiute! Mereu şi mereu trebuie să fie combătute aceleaşi greşeli, trebuie smulse aceleaşi buruieni! Talentul fără caracter, virtuozitatea fără respectul faţă de ierarhie, care au dominat viaţa muzicală odinioară, în epoca foiletonistică, şi care, smulse

din rădăcini şi lichidate în timpul Renaşterii muzicale, au şi început să lăstărească din nou şi să dea muguri.

Când se întoarse de la treburile sale ca să ia cina împreună cu Josef, îl găsi liniştit dar mulţumit, eliberat cu totul de oboseala de mai înainte.

— A fost foarte frumos, spuse băiatul visător. Muzica a pierit cu totul pentru mine, s-a transformat.

— Las-o să vibreze mai departe în tine, zise maestrul şi îl conduse într-o mică încăpere, unde fusese pregătită b masă cu pâine şi fructe.

Mâncară, iar maestrul îl invită să participe a doua zi la o parte din cursul pentru dirijori. Mai înainte de a se retrage şi de a-şi conduce oaspetele în chilia Iui, îl sfătui:

— În timp ce meditai, ai văzut ceva, muzica ţi-a apărut sub forma unei figuri, încearcă, dacă-ţi face plăcere, s-o schiţezi pe hârtie.

În chilia sa, Knecht găsi pe masă o coală de hârtie şi creioane, iar mai înainte de a se dedica odihnei încercă să deseneze figura în care se transformase, pentru el, muzica. Trase o linie şi, pornind de la această linie, alte linii laterale, scurte, oblice, cu capetele îndepărtate spre exterior şi aşezate la intervale ritmice; schiţa îi amintea întrucâtva aşezarea frunzelor pe o ramură de copac. Ceea ce rezultase nu-l mulţumea, dar îi făcu plăcere sa încerce iar şi iar, până când în cele din urmă încovoie linia în joacă, trasând un cerc, din care liniile laterale porneau radial în afară, întocmai ca florile din cercul unei cununi. Apoi se vârî în pat şi adormi numaidecât. În vis se pomeni din nou pe culmea rotunjită de deasupra pădurilor, unde făcuse în ajun popas cu camaradul său, şi văzu zăcând în vale iubitul Eschholz; iar în timp ce privea într-acolo, dreptunghiul scolii se rotunji în forma unui oval, apoi a unui cerc, ca o cunună, şi cununa începu să se rotească încet, se roti cu o iuţeală crescândă, se învârti în cele din urmă nebuneşte, până când plesni şi zbură în bucăţi ca nişte stele sclipitoare.

După ce se trezi, nu-şi mai aminti nimic, dar când, în timpul unei plimbări de dimineaţă, maestrul îl întrebă dacă nu cumva a visat ceva, avu impresia că a trăit în vis ceva bginos sau

tulburător, reflectă o clipă, îşi regăsi visul în amintire, îl povesti şi fu uimit de naivitatea lui. Maestrul ascultă atent.

— Trebuie să dăm vreo atenţie viselor? întrebă Josef. Pot fi ele explicate?

Maestrul îl privi în ochi şi răspunse scurt:

— Trebuie să dăm atenţie la orice, căci totul poate fi explicat.

După câţiva paşi însă întrebă părinteşte:

— La ce şcoală ţi-ar plăcea cel mai mult să te duci?

Acum Josef roşi. Spuse repede şi aproape în şoaptă:

— Cred că la Waldzell.

Maestrul aprobă cu o înclinare a capului.

— Mă gândeam eu. Cunoşti desigur vechea zicală: *Gignit autem artificiosam...*

Cu obrajii încă roşii-gotcă, Rnecht duse până la capăt zicala cunoscută de toţi elevii: *Gignit autem artificiosam lusorum gentam Cella Silvestris.* În traducere: Waldzell însă odrăsleşte micul popor artistic al jucătorilor cu mărgele de sticlă[32].

Bătrânul îl privi cu drag.

— Poate că aceasta-i calea ta, Josef. Tu ştii că nu toată lumea e de acord cu jocul cu mărgele de sticlă. Adversarii lui spun că ar fi un surogat al artelor, iar jucătorii nişte beletrişti, că aceştia n-ar mai trebui consideraţi oameni cu preocupări spirituale propriu-zise, ci artişti diletanţi care fantazează liber. Ai să vezi desigur tu însuţi ce e adevărat din toate astea. Poate că tu însuţi ţi-ai făcut despre jocul cu mărgele de sticlă o părere prea bună şi vei fi dezamăgit, poate tocmai dimpotrivă. Că jocul acesta este plin de pericole e adevărat. Tocmai de aceea ne e drag, pe căi lipsite de primejdii îi trimiţi numai pe cei slabi. Nu trebuie să uiţi însă niciodată ceea ce ţi-am mai spus până acum de atâtea ori: hotărârea noastră este să recunoaştem contradicţiile ca îndreptăţite, mai întâi în calitatea lor de contradicţii, apoi însă ca poli ai unei unităţi. La fel stau lucrurile şi în ceea ce priveşte jocul cu mărgele de sticlă. Naturilor artistice le e drag acest joc, fiindcă, practicându-l, pot fantaza; specialiştii în ştiinţele exacte îl dispreţuiesc — ceea ce fac şi unii muzicieni — deoarece i-ar lipsi acel grad de precizie în disciplină, pe care-l pot atinge

[32] În limba germană, *Waldzell* are sensul de Chilia de (din) Pădure, înţeles redat în latină prin *Cella Silvestris.*

diversele ramuri ale ştiinţelor. Sigur, tu ai să cunoşti aceste contradicţii şi ai să descoperi cu timpul că nu sunt contradicţii obiective, ci subiective, că, de pildă, un artist înzestrat cu fantezie nu ocoleşte matematica sau logica pură fiindcă ar fi înţeles ceva din ele şi ar avea ceva de spus împotriva lor, ci pentru că o înclinaţie instinctivă îl îndrumă în altă direcţie. Cu siguranţă că după asemenea înclinaţii şi adversităţi instinctive şi imperative tu ai să recunoşti sufletele mici. În realitate, adică în sufletele mari şi în spiritele superioare, aceste pasiuni nu există. Fiecare dintre noi nu e decât un om, o experienţă, o fiinţă aflată în drum spre ceva. Dar trebuie să se afle îndrum spre desăvârşire, să năzuiască spre centru, nu spre periferie. Ţine minte: poţi fi logician sau gramatic pur şi totuşi plin de fantezie şi cu dragoste de muzică. Poţi fi muzician sau jucător cu mărgele de sticlă şi totuşi plin de devotament faţă de norme şi ordine. Omul la care ne gândim şi pe care-l dorim, pe care ni-l propunem ca model ar putea să-şi schimbe în fiecare zi ştiinţa sau arta cu oricare alta, ar face să strălucească în jocul cu mărgele de sticlă logica cea mai limpede şi în gramatică fantezia cea mai creatoare. Aşa ar trebui să fim, ar trebui ca în fiecare ceas să putem fi puşi în alt post, fără să ne împotrivim şi fără să cădem în derută.

— Cred că înţeleg, spuse Knecht. Dar cei care au preferinţe şi aversiuni atât de intense nu sunt pur şi simplu naturile pasionale, în vreme ce ceilalţi sunt naturile mai liniştite şi mai blajine?

— Aşa s-ar părea, şi totuşi nu este aşa, râse maestrul. Ca să fii vrednic să faci orice şi să fii îndreptăţit pentru orice, îţi trebuie cu siguranţă nu un minus ca forţă sufletească, avânt şi căldură, ci un plus. Ceea ce numeşti tu pasiune, nu este forţă sufletească, ci fricţiune între suflet şi lumea exterioară. Acolo unde domneşte pasiunea nu există un plus de forţă în dorinţe şi năzuinţe, ci doar orientarea spre un ţel unic şi fals, de aici atmosfera plină de tensiune şi sufocantă. Cel ce-şi îndrumă puterea de a dori, încordată la maximum către centru, spre adevărata existenţă, spre desăvârşire, acela pare mai potolit decât omul stăpânit de pasiuni, deoarece flacăra focului ce arde în el nu se vede întotdeauna, deoarece, de exemplu, în timpul

unei dispute, nu strigă şi nu gesticulează cu braţele. Dar îţi spun: el trebuie să dogorească şi să ardă!

— Ah, strigă Knecht, dacă am putea deveni ştiutori! Dacă ar exista o învăţătură, ceva în care să putem crede! Toate se contrazic între ele, toate se ciocnesc, nimic nu e certitudine. Toate pot fi explicate aşa şi pot fi lămurite şi altminteri, întreaga istorie universală poate fi tălmăcită ca o evoluţie şi un progres, şi tot aşa poţi să vezi în ea doar decadenţă şi nonsens.

Oare adevărul nu există? Nu există nicio învăţătură adevărată şi definitivă?

Maestrul nu-l auzise încă niciodată vorbind atât de tare.

Mai făcu câţiva paşi, apoi spuse:

— Adevărul există, dragul meu! Dar „învăţătura" pe care o râvneşti, învăţătura absolută, desăvârşită, singura care să te poată face înţelept, aceea nu există. Nu trebuie nicidecum să năzuieşti către o învăţătură desăvârşită, prietene, ci către propria ta desăvârşite. Dumnezeirea se află în tine însuţi, nu în noţiuni şi în cărţi. Adevărul este trăit, nu predat ie la catedră. Fii gata de luptă, Josef Knecht, bag de seamă i ea a şi început, în aceste zile, Josef avu prilejul să-l vadă pentru prima dată pe maestrul iubit în viaţa şi în munca lui de toate zilele şi fu cuprins de admiraţie, deşi nu putea urmări decât o mică parte din activitatea zilnică a bătrânului. Cel mai mult însă maestrul îl câştigă prin aceea că îi purta atâta grijă, că îl invitase la el, că, în mijlocul ocupaţiilor sale, bărbatul supraîncărcat de obligaţii şi adesea cu înfăţişarea aşa de obosită îi dăruia ore întregi, şi nu numai ore! Dacă introducerea în meditaţii îi făcuse o impresie atât de adâncă şi durabilă, aceasta s-a datorat, cum avea să-şi dea seama mai târziu, nu tehnicii deosebit de subtile şi originale, ci numai persoanei, exemplului maestrului. Profesorii săi de mai târziu, care-l vor instrui în anii următori în arta meditaţiei, i-au dat mai multe îndrumări, învăţături mai exacte, l-au controlat mai riguros, i-au pus mai multe întrebări, s-au priceput să-l corijeze mai bine. Sigur de puterea sa asupra acestui tânăr, maestrul muzicii aproape că n-a rostit o vorbă, nu i-a dat aproape nicio indicaţie, se mulţumea de fapt să-i propună doar temele şi să facă începutul prin propriu-i exemplu. Knecht vedea cum maestrul său arăta adesea atât de bătrân şi dus pe

gânduri, îl vedea scufundându-se în el însuşi, cu ochii pe jumătate închişi, pentru ca mai apoi să-l poată învălui într-o privire atât de liniştită, de puternică, de senină şi prietenoasă — nimic n-ar fi reuşit să-i dezvăluie mai convingător şi mai intim calea spre izvoare, drumul de la nelinişte la calm. Câte ceva din cele ce maestrul avea de spus în vorbe despre toate acestea, Knecht afla ocazional în timpul unei scurte plimbări sau la cină.

Mai ştim că în acea vreme Knecht a căpătat de la magistru şi câteva prime sugestii şi îndrumări în ceea ce priveşte jocul cu mărgele de sticlă, dar nu ni s-a păstrat niciun cuvânt despre asta. Asupra lui Josef a făcut impresie şi faptul că gazda sa şi-a dat o oarecare osteneală ca însoţitorul său să nu aibă prea mult sentimentul că e o simplă anexă. La toate părea că se gândeşte acest maestru.

Scurta şedere la Monteport, cele trei ore de meditaţii, asistarea la cursul pentru dirijori, cele câteva convorbiri cu maestrul au însemnat foarte mult pentru Knecht; cu siguranţă că bătrânul alesese momentul cel mai propice pentru scurta sa intervenţie. Scopul principal al invitaţiei fusese de a cuceri inima tânărului pentru meditaţie, dar nu mai puţin vizita însemnase în sine însăşi o distincţie, un semn că i se acorda atenţie, că se aşteaptă ceva de la el: era al doilea grad al chemării. I se îngăduise o privire în cercul intim; când unul dintre cei doisprezece maeştri îl chema atât de aproape de sine pe un elev de pe această treaptă, faptul nu era doar expresia unei bunăvoinţe personale. Tot ceea ce întreprindea un maestru era mai mult decât o chestiune personală.

La plecare, cei doi elevi căpătară mici daruri, Josef un caiet cu preludii a două corale de Bach, camaradul său o elegantă ediţie de buzunar a operei lui Horaţiu. Când Knecht îşi luă rămas bun de la dânsul, maestrul îi spuse:

— În câteva zile vei afla la ce şcoală ai fost repartizat. Acolo am să vin mai rar decât la Eschholz, dar ne vom revedea poate şi acolo, de voi fi sănătos. Dacă-ţi va face plăcere, îmi poţi scrie o dată pe an, mai ales despre progresul studiilor tale muzicale. Criticile la adresa profesorilor tăi nu-ţi sunt interzise, dar pun prea puţin preţ pe ele. Se aşteaptă mult de la tine, nădăjduiesc că te vei arăta la înălţime. Castalia noastră nu trebuie să fie o

simplă selecţie, trebuie să fie înainte de toate o ierarhie, o construcţie, în care fiecare piatră îşi capătă sensul numai de la întreg. Nu există niciun drum care să ducă în afara acestui întreg, iar cine urcă mai sus şi capătă însărcinări mai mari nu obţine mai multă libertate, ci mai multe răspunderi. La revedere, tânărul meu prieten, a fost o bucurie pentru mine că te-am avut aici.

Cei doi elevi porniră înapoi, tot pe jos, amândoi fură pe drum mai veseli şi mai vorbăreţi decât la venire, cele câteva zile în care trăiseră în altă atmosferă şi în mijlocul altor imagini, contactul cu alte sfere de viaţă îi relaxaseră, îi făcuseră să se simtă mai desprinşi de Eschholz, îi mai eliberaseră de apăsarea nostalgiei pricinuite de apropiata plecare şi le dublase dorinţa de a trăi schimbarea şi de a se avânta în viitor.

În timpul popasurilor făcute în pădure sau în defileurile abrupte ale ţinutului Monteport, îşi scoaseră din buzunar flautele de lemn şi cântară pe două voci câteva lieduri. Iar când ajunseră din nou pe înălţimea de deasupra Eschholzu-lui, de unde se deschidea priveliştea asupra instituţiei şi copacilor, discuţia pe care o purtaseră aici li se păru amândurora foarte îndepărtată în trecut, toate lucrurile căpătaseră acum altă înfăţişare; nu-şi adresară niciun cuvânt, le era întrucâtva ruşine de simţămintele şi vorbele de-atunci, care deveniseră atât de repede depăşite şi lipsite de sens.

La Eschholz aflară chiar a doua zi ce se hotărâse cu ei. Knecht fu repartizat la Waldzell.

WALDZELL

„Waldzell însă odrăsleşte micul popor artistic al jucătorilor cu mărgele de sticlă” — spune vechea zicală despre această scoală vestită. Printre şcolile castaliene de treapta a doua şi a treia era cea mai artistică; adică, dacă la alte şcoli domina foarte explicit o anumită ştiinţă, ca de exemplu la Keuperheim filologia clasică, la Porta sistemul gândirii aristotelice şi scolastice, la Planvaste matematica, la Waldzell, dimpotrivă, era cultivată tradiţional o tendinţă spre universalitate şi spre înfrăţirea ştiinţei şi artei, iar sim6olul suprem al acestor tendinţe era jocul cu mărgele de sticlă. E adevărat, şi aici, ca în toate celelalte şcoli, acesta nu era nicidecum predat oficial şi ca o materie obligatorie; totuşi, studiul particular al elevilor de la Waldzell îi era dedicat aproape exclusiv, apoi orăşelul Waldzell mai era şi sediul jocului oficial cu mărgele de sticlă şi al instituţiilor sale; aici era celebra sală pentru jocurile festive, aici era uriaşa arhivă a jocului cu funcţionarii şi bibliotecile sale, aici reşedinţa lui *ludi magister.* Chiar dacă toate aceste instituţii aveau o existenţă absolut de sine stătătoare şi nu erau în niciun fel legate de şcoală, aici domnea totuşi spiritul acelor instituţii, iar în atmosfera locului plutea ceva din harul marilor jocuri oficiale.

Orăşelul însuşi era foarte mândru de faptul că adăpostea nu numai o scoală, ci şi jocul; pe elevi, populaţia îi numea „studenţi”, iar pe cei ce studiau jocul cu mărgele de sticlă şi pe oaspeţii reaudiau vreun curs, *luser,* deformare a cuvântului *lusores*[33].

În rest, scoală de la Waldzell era cea mai mică dintre şcolile castaliene, numărul elevilor abia depăşea uneori şaizeci şi cu siguranţă că şi faptul acesta îi conferea o notă deosebită şi aristocratică, o făcea să apară ca ceva distins, ca elita cea mai

[33] 1 Jucători *(lat.).*

restrânsă dinăuntrul elitei; de altfel, din această venerabilă scoală se ridicaseră în ultimele decenii mulţi magiştri şi toţi maeştrii jocului cu mărgele de sticlă. Cu toate acestea, faima strălucită a scolii de la Waldzell nu era nicidecum scutită de contestări; ici şi colo stăruia părerea că cei de la Waldzell nu sunt cu adevărat spirite luminate, ci doar nişte încrezuţi şi un fel de prinţi răsfăţaţi care, în afară de jocul cu mărgele de sticlă, nu-s buni de nimic; când şi când, în multe alte şcoli erau la modă vorbele de ocară şi usturătoare la adresa waldzellienilor, dar tocmai ascuţimea acestor glume şi critici arăta că existau motive de gelozie şi invidie. Una peste alta, transferul la Waldzell egala cu p netăgăduită distincţie; Josef Knecht ştia şi el asta şi, deşi nu era un vanitos în sensul vulgar al cuvântului, a primit totuşi distincţia cu o bucuroasă mândrie.

A ajuns la Waldzell împreună cu mai mulţi camarazi, după o călătorie făcută pe jos; plin de cele mai mari speranţe şi de zel, a intrat pe poarta de la sud, fiind numaidecât câştigat şi fermecat de străvechiul orăşel cafeniu şi de clădirea foarte întinsă a fostei mănăstiri cisterciene[34], care adăpostea şcoala, îndată după gustarea ce li s-a servit la sosire în sala portarului, şi mai înainte de a primi îmbrăcămintea ce se purta aici, a pornit-o la drum de unul singur, ca să-şi cunoască noua patrie, a dat de potecuţa spre rămăşiţele zidului de odinioară al oraşului, în sus, peste râu, s-a oprit pe podul boltit şi a ascultat vâjâitul apei la stăvilarul morii, a trecut pe lângă cimitir, păşind la vale pe aleea mărginită de tei, a văzut şi a recunoscut dincolo de gardul înalt aşa-numitul *Vicus Lusorum*[35], micul oraş deosebit al jucătorilor cu mărgele de sticlă: sala de festivităţi, arhiva, sălile de studiu, casele de oaspeţi şi locuinţele profesorilor.

Din una dintre aceste case a văzut venind un bărbat îmbrăcat în vesmântul jucătorilor cu mărgele de sticlă şi prin minte i-a trecut că acesta va fi fiind unul dintre legendarii *lusores,* poate chiar *magister ludi* însuşi. Simţea intens vraja acestei atmosfere, totul i se părea aici bătrân, venerabil, sfinţit, încărcat de tradiţie; la Waldzell te aflai cu un pas mai aproape de centru

[34] Ordin călugăresc întemeiat în Franţa, la Citeaux, ale cărui orânduieli au fost statornicite în 1113 de către sfântul Bernard.
[35] Satul jucătorilor *(lat.).*

decât la Eschholz. Întorcându-se de pe domeniul jocului cu mărgele de sticlă, simţi un alt farmec, poate mai puţin venerabil, dar tot aşa de tulburător. Era micul oraş, bucăţica de lume profană, cu forfota şi negoţul său, cu câini şi copii, cu iz de magazine şi de ateliere meşteşugăreşti, cu târgoveţi bărboşi şi femei durdulii aşteptând dincolo de uşile prăvăliilor, cu copii care se jucau şi chiuiau, cu fete care priveau sfidător. Multe îi reaminteau de îndepărtatele lumi prin care trecuse mai înainte, de Berolfingen; crezuse că uitase cu desăvârşire toate acestea. Acum însă, straturile adânci ale sufletului său dădeau răspuns la tot ce-l înconjura, la imagini, la sunete, la mirosuri. Se părea că aici îl aştepta o viaţă mai puţin liniştită, dar mai plină de culoare şi mai bogată decât fusese aceea de la Eschholz.

Fireşte, şcoala era înainte de toate continuarea precisă a celei anterioare, chiar dacă se adăugau şi câteva materii noi. Cu adevărat noi nu erau totuşi aici decât exerciţiile de meditaţie, şi chiar şi acestora le cunoscuse gustul, datorită lecţiilor date de maestrul muzicii. A abordat meditaţia cu voie bună, fără să vadă la început în ea mai mult decât un joc de agreabilă relaxare. Abia ceva mai târziu îi va recunoaşte pe viu valoarea propriu-zisă şi superioară, fapt asupra căruia vom stărui mai departe. Director al scolii de la Waldzell era Otto Zbinden, un bărbat original şi întrucâtva temut, pe vremea aceea în vârstă de vreo şaizeci de ani; de mâna lui sunt scrise, cu trăsături caligrafice vădind un suflet pasionat, câteva din însemnările asupra elevului Josef Knecht, pe care le-am văzut. Totuşi, cei ce-au trezit la început curiozitatea tânărului au fost mai puţin profesorii, cât colegii, îndeosebi cu doi dintre ei a întreţinut însufleţite şi variate relaţii prieteneşti şi de confesiune reciprocă. Unul, de care s-a simţit legat încă din primele luni, Carlo Ferromonte (a răzbătut mai târziu până la al doilea rang în ierarhia organizaţiei, devenind locţiitor al maestrului muzicii), era de aceeaşi vârstă cu Knecht; îi datorăm, între altele, o istorie despre stilul muzicii de lăută din secolul al şaisprezecelea.

În scoală i se spunea „Mâncătorul de orez” şi era preţuit ca un plăcut camarad de joc; prietenia lui cu Josef a început prin discuţii despre muzică şi a dus la studii şi exerciţii comune, care

au durat mai mulţi ani şi despre care suntem informaţi în parte de scrisorile, puţine, dar bogate în conţinut, adresate de Knecht maestrului muzicii, în prima sa scrisoare, Knecht îl numeşte pe Ferromonte „un specialist şi un cunoscător în ale muzicii cu o ornamentică bogată, înfloriturі, triluri etc.”; cânta cu el Couperin, Purceii şi alţi maeştri de pe la 1700. În una dintre aceste scrisori, Knecht vorbeşte amănunţit despre aceste exerciţii şi despre această muzică, „În care, pe alocuri, mai fiecare notă e însoţită de înfloriturі”. „După ce ai bătut câteva ore-n şir — continuă el — numai duble apogiaturi[36], triluri şi mordanţi[37], degetele îţi sunt ca încărcate cu electricitate."

În muzică a şi făcut, de fapt, progrese, în al doilea şi al treilea an petrecut la Waldzell, citea şi cânta relativ curent partiturile, cheile, abreviaţiile, basul cifrat[38], din toate secolele şi stilurile şi se familiarizase cu muzica occidentală, în măsura în care ni s-a păstrat, în acel mod deosebit care derivă din meşteşug şi nu dispreţuieşte cultivarea plină de grijă a senzorialului şi tehnicii, cu scopul de a pătrunde spiritul unei opere. Tocmai zelul său în sesizarea senzorialului, efortul lui de a descifra spiritul diferitelor stiluri muzicale din aspectul lor senzorial, din sonorităţi, din senzaţiile auditive l-au împiedicat izbitor de multă vreme să se ocupe de pregătirea preliminară pentru jocul cu mărgele de sticlă. Mai târziu, în prelegerile sale, a spus o dată aceste cuvinte: „Cine cunoaşte muzica numai în extracte, cine a distilat din ea jocul cu mărgele de sticlă, acela poate fi un bun jucător cu mărgele de sticlă, dar un muzician nu e nici pe departe, probabil că nu e nici istoric. Muzica nu constă numai în vibraţiile şi reprezentările spirituale pe care le-am extras din ea printr-un proces de abstractizare, în toate secolele a constat în primul rând în bucuria iscată de factorul senzorial, în ritmul respiraţiei, în bătaia tactului, în culorile, ciocnirile şi farmecul

[36] Ornamente formate din două note scurte care preced nota reală de altă înălţime.

[37] 2 Semne muzicale aşezate deasupra unor note, indicând un fel de triluri frânte, Determinate.

[38] Sistem prescurtat de notaţie muzicală, constând în indicarea acordurilor prin cifre.

ce rezultă din amestecul vocilor, din participarea mai multor instrumente la executarea unei melodii.

Evident, spiritul reprezintă factorul principal, iar inventarea a noi instrumente şi modificarea celor vechi, introducerea unor noi tonalităţi şi a noi reguli sau interdicţii în construcţie şi armonie rămân mereu simple gesturi şi aspecte exterioare, la fel cum portul naţional şi modele existente la diverse popoare nu sunt decât nişte factori exteriori; dar, pentru a înţelege epocile şi stilurile pornind de la caracteristicile lor exterioare şi senzoriale, este necesar ca acestea să fie percepute şi gustate imens prin simţuri. Facem muzică, oricum, cu mâinile şi cu degetele, cu gura, cu plămânii, nu numai cu creierul, iar cel ce ştie să citească notele, dar nu şi să cânte perfect la un instrument, acela să nu discute despre muzică. De asemenea, istoria muzicii nu poate fi nicidecum înţeleasă doar ca o istorie abstractă a stilurilor; astfel, de pildă, epocile de decadenţă a muzicii ar rămâne absolut neînţelese, dacă n-am vedea în ele întotdeauna precumpănirea senzorialului şi a factorilor cantitativi asupra celui spiritual."

O vreme s-a părut că Josef Knecht e decis să nu devină nimic altceva decât muzician; a neglijat în aşa măsură, în favoarea muzicii, toate celelalte materii de studiu agreate de elevi, printre ele primele iniţieri în jocul cu mărgele de sticlă, încât către sfârşitul primului semestru directorul l-a chemat să stea de vorbă cu el. Elevul Knecht nu s-a lăsat intimidat, s-a plasat cu obstinaţie pe poziţia drepturilor garantate celor din şcoală, îi va fi spus directorului: „Dacă as neglija un obiect de studiu oficial, aţi avea dreptul să mă admonestaţi, dar nu v-am dat niciodată prilejul pentru aşa ceva. Dimpotrivă, eu am tot dreptul să dedic muzicii trei pătrimi sau chiar patru pătrimi din timpul liber de care dispun. Statutele sunt în sprijinul meu." Directorul Zbinden era destul de abil ca să nu insiste, dar l-a luat la ochi, firește, pe acest elev şi probabil că l-a tratat multă vreme cu o rece severitate.

Această perioadă ciudată din viaţa de şcolar a lui Knecht a durat mai mult de un an, poate cam un an şi jumătate: note normale, dar nu strălucite, o retragere în sine liniştită şi — cum pare după incidentul cu directorul — întrucâtva încăpăţânată,

niciun fel de prietenii însufleţite, ci numai această neobişnuit de pătimaşă sârguinţă în a face muzică, paralel cu abţinerea de la aproape toate materiile speciale, inclusiv jocul cu mărgele de sticlă. Câteva trăsături din acest portret de tânăr sunt fără îndoială semne ale pubertăţii; probabil că pe reprezentantele celuilalt sex, întâlnite întâmplător, le-a privit în această perioadă cu suspiciune, bănuim că — asemenea multora dintre elevii de la Eschholz, care nu aveau surori acasă — era sfios bine. Citise mult şi îndeosebi filosofi germani: Leibniz, Kant şi romanticii, dintre care Hegel exercita asupra lui cea mai mare atracţie.

Va trebui acum să stăruim ceva mai amănunţit asupra celuilalt coleg, care a jucat un rol decisiv în viaţa lui Knecht la Waldzell, *hospitantul* Plinio Designori. Acesta era *hospitant,* adică urma cursurile şcolilor de elită ca oaspete, fără intenţia de a rămâne permanent în Provincia pedagogică şi de a intra în Ordin. Asemenea hospitanţi existau când şi când, desigur destul de rar, căci autoritatea educativă n-a pus fireşte niciodată preţ pe cultivarea unor şcolari care, după scurgerea timpului petrecut în şcolile de elită, intenţionau să se întoarcă în casa părintească şi în lume. Existau însă în tară câteva vechi familii aristocratice, care-şi câştigaseră merite deosebite faţă de Castalia pe vremea ctitoririi acesteia şi în sânul cărora se înstăpânise obiceiul, ce dăinuie încă şi astăzi, de a încredinţa la răstimpuri şcolilor de elită câte un fiu, ca să-şi primească acolo, ca oaspete, educaţia, în cazul în care eradotat suficient pentru aşa ceva; pentru cele câteva familii, dreptul acesta devenise o tradiţie. Deşi se supuneau în toate privinţele aceloraşi reguli ca şi ceilalţi elevi ai şcolilor de elită, aceşti hospitanţi formau în comunitatea elevilor o excepţie chiar şi prin aceea că ei nu se înstrăinau de la un an la altul de patrie şi familie, ci îşi petreceau acolo toate vacanţele şi rămâneau mereu între colegii lor nişte oaspeţi şi nişte străini, întrucât îşi păstrau obiceiurile şi modul de a gândi din patrie, îi aşteptau casa părintească, o carieră profană, profesia şi căsătoria, şi numai rareori s-a întâmplat ca un asemenea elev oaspete să fie captivat de spiritul provinciei şi, la sfârşit, să rămână totuşi în Castalia, intrând în Ordin, cu consimţământul familiei. Mai mulţi cunoscuţi bărbaţi de stat din istoria ţării noastre au fost în tinereţe elevi-oaspeţi şi

au intervenit energic în favoarea şcolilor de elită şi a Ordinului, ori de câte ori opinia publică a luat o poziţie critică faţă de acestea, dintr-un motiv sau altul.

Un asemenea hospitant era aşadar Plinio Designori, pe care Josef Knecht, ceva mai mic decât el, l-a cunoscut la Waldzell. Era un tânăr foarte înzestrat, strălucitor mai ales în expuneri şi dezbateri, un om înfocat şi cam neliniştit, care-i făcea multe probleme directorului Zbânden, deoarece, deşi ca elev se purta bine şi nu oferea motive de dojana, nu se străduia de fel să-şi uite poziţia excepţională de hospitant, încadrându-se cât mâi desăvârşit posibil, ci dimpotrivă îşi afirma deschis şi combativ concepţia necastaliană şi profană. N-a putut rămâne neobservat faptul că între cei doi elevi s-au statornicit relaţii deosebite: amândoi erau doldora de talent şi se simţeau chemaţi, ceea ce îi înfrăţea, dar în toate celelalte privinţe se aflau în contradicţie. Ar fi fost nevoie de un profesor înzestrat cu o înţelegere şi o artă neobişnuit de mari, pentru a scoate din această împrejurare chintesenţa şi a face mereu posibilă, după regulile dialectice, sinteza dintre contradicţii şi deasupra acestora. Directorului Zbinden nu i-ar fi lipsit darul şi voinţa pentru aşa ceva, nu făcea parte dintre profesori incomozi pentru genii, dar în cazul acesta îi lipsea premisa cea mai importantă: încrederea celor doi elevi. Plinio, care se complăcea în rolul de *outsider* şi revoluţionar, rămânea mereu în gardă faţă de director; cu Josef Knecht se întâmplase din păcate amintitul incident, din cauza studiilor sale particulare, aşa că nici el nu ar fi fost receptiv pentru vreun sfat al lui Zbinden. Din fericire însă, exista maestrul muzicii. Lui i se adresă Knecht, cerându-i sprijinul şi sfatul, iar bătrânul şi înţeleptul muzician luă lucrurile în serios şi conduse jocul cu măiestrie, precum vom vedea. Cel mai mare pericol şi cea mai grea ispită din viaţa tânărului Knecht deveni o temă excelentă în mâinile maestrului, iar acesta se arătă la înălţimea ei. Istoria intimă a prieteniei şi adversităţii dintre Josef şi Plinio, sau muzica aceasta bazată pe două teme, sau jocul acesta dialectic dintre două spirite, a fost oarecum următoarea:

Mai întâi, cel ce l-a abordat pe partener şi l-a atras spre el a fost, firește, Designori. Era nu numai cel mai vârstnic, nu numai un tânăr drăguţ, focos şi elocvent, ci, înainte de toate, urmi „din

afară”, un necastalian, unul ce aparţinea lumii, un om cu tată şi mamă, cu unchi, mătuşi, fraţi şi surori, unul pentru care Castalia, cu toate ale sale legi, tradiţii şi idealuri însemna doar o etapă, o bucată de drum, un popas temporar.

Pentru această pasăre rară, Castalia nu reprezenta lumea, pentru Designori Waldzell era o şcoală ca oricare alta, pentru el întoarcerea în „lume” nu constituia o ruşine şi o pedeapsă, pe el nu-l aştepta Ordinul, ci o carieră, căsătoria, politica, pe scurt acea „viaţă reală”, a cărei mai bună cunoaştere reprezenta pentru toţi castalienii o desfătare tăinuită, căci pentru castalieni „lumea” era acelaşi lucru ca odinioară pentru penitenţi şi monahi: ce-i drept, ceva de o valoare scăzută şi interzis, dar nu mai puţin misterios, ispititor, fascinant. Iar Plinio nu făcea într-adevăr niciun secret din apartenenţa sa la lume, nu se ruşina deloc din pricina acestei apartenenţe, se mândrea cu ea. Cu o râvnă pe jumătate încă băieţească şi din care-şi făcea o poză, pe jumătate totuşi conştientă şi intenţionată, el îşi afirma făţiş poziţia deosebită şi folosea orice prilej pentru a opune concepţiile şi normele sale profane celor castaliene şi pentru a le înfăţişa ca mai bune, mai juste, mai fireşti, mai omeneşti. Făcând asta, opera mult cu referiri la „natura” şi la „raţiunea omenească sănătoasă”, pe care le opunea spiritului deformat şi străin de viaţă ce domnea în şcoală, nu era zgârcit în lozinci şi ridicări de ton, totuşi deschis la minte şi cu gust, nu se mulţumea cu provocări grosolane, ci respecta formele discuţiei în contradictoriu uzuale la Waldzell. Voia să apere „lumea” şi viaţa naivă împotriva „spiritualităţii scolastice trufaşe” din Castalia, dar voia să şi arate că e în stare s-o facă folosind armele adversarului; în niciun caz n-ar fi dorit să apară ca un om necultivat, care umblă haihui, orb prin grădina de flori a educaţiei spirituale.

Când şi când, Knecht se aflase, retras, ca un spectator tăcut, dar atent, în câte o mică grupă de elevi, al cărei centru şi orator era Designori. Curios, cu nelinişte şi teamă, îl auzise pe acest vorbitor criticând în fraze nimicitoare tot ceea ce în Castalia era socotit autoritate şi lucru sacru, punând sub semnul îndoielii, considerând discutabile şi luând în râs lucrurile în care el însuşi credea. E drept, Knecht băgă de seamă că nu toţi auditorii luau

în serios multă vreme aceste fraze, unii le ascultau, vădit, pe jumătate batjocoritori, aşa cum e ascultat un palavragiu de Mici, adesea auzea şi replici, în care atacurile lui Plinio erau ironizate sau respinse cu seriozitate.

Mereu însă în jurul lui Plinio se aflau adunaţi câţiva camarazi, mereu acesta era în centrul atenţiei şi, fie că se găsea sau nu un oponent, el îşi exercita întotdeauna forţa de atracţie şi un fel de seducţie. Şi astfel, cu Josef s-a petrecut la fel ca şi cu ceilalţi care se grupau în jurul vioiului vorbitor, ascultându-i tiradele cu uimire sau cu râsete; în ciuda sentimentului de nelinişte, chiar de teamă, care-l încerca ascultându-l pe Designori, se simţea atras de vorbele acestuia într-un mod ciudat, şi nu numai pentru că ar fi fost amuzante, nu, i se părea că-l solicită şi într-un chip serios. Nu pentru că în forul său intim ar fi fost de acord cu isteţul vorbitor, dar iată că apărea o îndoială, de a cărei existenţă sau posibilitate era suficient numai să ştii, ca să şi începi să suferi. Mai întâi n-a fost o suferinţă chinuitoare, ci doar o emoţie confuză şi o neliniştе, un simţământ rezultat dintr-un amestec de porniri puternice şi o conştiinţă vinovată.

Trebuia să vină clipa, şi a venit, când Designori avea să bage de seamă că printre ascultătorii săi se află unul pentru care cuvintele lui însemnau mai mult decât o distracţie şocantă şi satisfacerea plăcerii de a discuta în contradictoriu: un băiat blond, tăcut, frumuşel şi delicat, dar care părea cam timid şi care se înroşea şi dădea răspunsuri încurcate, scurte, atunci când i se adresa prieteneşte. Plinio înţelese că tânărul acesta era vădit atras de el de mâi multă vreme şi se gândi să-l răsplătească şi să-l cucerească definitiv printr-un gest amical: îl invită să-l viziteze într-o după-amiază în odaia lui. Dar băiatul cel timid şi năzuros nu putea fi câştigat atât de uşor. Spre surprinderea lui, Plinio se văzu respins, Josef nu voi să stea de vorbă cu el şi nu-i acceptă nici invitaţia; faptul acesta îl îmboldi şi mai mult pe cel mai vârstnic, care din acea zi începu să stăruie în a şi-l apropia pe tăcutul Knecht, mai întâi numai din amor propriu, apoi luând lucrurile în serios, deoarece simţea în persoana băiatului un partener, poate un viitor prieten, poate dimpotrivă, îl vedea pe Josef apărând mereu în preajma sa şi-şi

dădea seama că îl ascultă cu cea mai mare atenţie, însă timidul dădea înapoi îndată ce voia să se apropie de el.

Comportarea aceasta avea cauzele ei. Josef intuise de mult că din partea lui Plinio îl aştepta ceva important, poate ceva frumos, o lărgire a orizontului, o aprofundare a înţelegerii lucrurilor, o limpezire, poate, de asemenea, o ispită şi un pericol, în orice caz ceva ce merita să fie luat în seamă.

El împărtăşi primele îndoieli şi porniri de critică, trezite de luările de cuvânt ale lui Plinio, prietenul său Ferromonte, dar acesta îl luă prea puţin în seamă, îl califică pe Plinio drept un închipuit şi un ins ce-şi dă aere, un individ la care n-are rost să-ţi pleci urechea, apoi se adânci numaidecât din nou în exerciţiile sale muzicale. Josef simţea că instanţa căreia ar trebui să-şi destăinuie îndoielile şi neliniştile ar fi directorul, dar, de la micul conflict cu acesta, se simţea înstrăinat sufleteşte de el şi evitase să mai aibă în vreun fel a face cu dânsul: acum se temea că nu-l va înţelege; mai mult încă, se temea că o convorbire în legătură cu rebelul Plinio ar fi interpretată în cele din urmă de director ca un fel de denunţ. Aflat în această încurcătură, care devenea mereu mai penibilă datorită încercărilor prieteneşti de apropiere ale lui Plinio, se adresă protectorului şi geniului său bun, maestrului muzicii, printr-o lungă scrisoare ce ni s-a păstrat, îi scrise între altele: „încă nu mi-e limpede dacă Plinio speră să câştige în mine un tovarăş de idei sau numai un partener de discuţii. Nădăjduiesc că e vorba de cazul din urmă, căci a mă converti la concepţiile sale ar însemna să mă ademenească la necredinţă şi să-mi distrugă viaţa, care acum a prins rădăcini în Castalia; nu am părinţi şi prieteni în lumea din afară, la care m-as putea întoarce, dacă într-adevăr aş dori vreodată s-o fac. Dar chiar dacă vorbele ireverenţioase ale lui Plinio n-ar urmări nicidecum să mă convertească şi să mă influenţeze, totuşi mă simt pus în încurcătură de ele. Căci, stimate maestre ca să fiu cât se poate de sincer cu dumneavoastră: în modul de a gândi al lui Plinio aflu ceva la care nu pot răspunde simplu printr-un *nu*, trezeşte în mine o voce foarte dispusă uneori să-i dea dreptate. Probabil că e vocea naturii, aflată într-o stridentă contradicţie cu educaţia mea şi cu concepţiile noastre curente. Atunci când Plinio îi numeşte pe

profesorii şi maeştrii noştri o castă preoţească, iar pe noi, elevii, o turmă de castraţi ţinuţi sub tutelă ca nişte copii, toate acestea sunt desigur nişte vorbe grosolane şi umflate, totuşi ele conţin probabil un grăunte de adevăr, altminteri nu m-ar putea nelinişti atât. Plinio e în stare să spună nişte lucruri uimitoare, capabile să te ducă la deznădejde. De exemplu: jocul cu mărgele de sticlă e o reîntoarcere la epoca foiletonistică, o simplă joacă iresponsabilă cu literele, prin care am nimicit diversele limbaje ale artelor şi ale ştiinţelor; el constă exclusiv din nişte asociaţii şi pune în joc doar nişte analogii.

Sau: o dovadă a lipsei de valoare a întregii noastre formaţii şi ţinute spirituale se află în sterilitatea noastră resemnată. De pildă, spune el, noi analizăm legile şi tehnicile tuturor stilurilor şi perioadelor muzicii, dar nu producem niciun fel de muzică nouă. Citim şi-i explicăm, zice el, pe Pindar sau pe Goethe, dar ne ruşinăm să facem noi înşine versuri. Acestea sunt reproşuri pe care nu le pot lua în râs. Şi totuşi, nu sunt cele mai grave, nu sunt cele care mă rănesc cel mai mult. Rău e, de pildă, când spune că noi, castalienii, ducem o viaţă asemănătoare aceleia a păsărilor cântătoare crescute în colivii, fără să ne câştigăm pâinea, fără să cunoaştem nevoile şi lupta pentru existenţă, fără să ştim ceva şi fără să vrem a şti ceva despre acea parte a omenirii pe munca şi sărăcia căreia se bizuie existenţa noastră de lux." Scrisoarea se încheia cu vorbele: „Poate că, reverendissime, am abuzat de bunăvoinţa şi bunătatea dumneavoastră şi sunt gata să vă primesc mustrarea. Dojeniţi-mă şi porunciţi-mi să mă pocăiesc, vă voi mulţumi pentru asta. Dar am cea mai mare nevoie de un sfat. Multă vreme n-aş mai putea face faţă actualei situaţii. Nu-mi stă în putere să-l ajut eu pe el, dându-i o orientare justă şi rodnică, pentru asta sunt prea slab şi lipsit de experienţă, iar ceea ce-i mai rău este că nu mă pot destăinui domnului director, deşi mi-aţi cerut în termeni categorici s-o fac. De aceea v-am şi necăjit cu un lucru care începe să devină pentru mine un greu impas."

Răspunsul scris negru pe alb al maestrului la acest strigăt de ajutor ar fi fost pentru noi un document de o valoare excepţională. Dar răspunsul a fost dat pe cale orală. Scurtă vreme după scrisoarea lui Knecht, *magister musicae* însuşi a

venit la Waldzell să prezideze un examen de muzică, iar în zilele şederii sale acolo i-a arătat micului său prieten cea mai mare grijă. Ştim asta din povestirile de mai târziu ale lui Knecht. Maestrul n-a luat lucrurile uşor. A început prin a examina cu atenţie notele obţinute de Knecht la cursuri şi, mai ales, studiile sale particulare, găsind că aceste studii sunt prea unilaterale, fapt care l-a determinat să-i dea dreptate directorului şi să-i impună lui Knecht să recunoască şi el aceasta, în ceea ce priveşte comportarea lui Knecht faţă de Designori, maestrul a dat indicaţii precise şi nu a plecat mai înainte de a discuta şi această problemă cu directorul Zbinden.

Consecinţa a fost nu numai o luptă cu aspect sportiv, am zice, între Designori şi Knecht, o luptă remarcabilă şi de neuitat pentru participanţi, ci şi stabilirea de relaţii cu totul noi între Josef şi director. Ca şi mai înainte, n-au fost relaţii cordiale, stimulate de tainice resorturi intime, ca acelea cu maestrul muzicii, însă clare şi eliberate de încordare.

Rolul ce i-a revenit acum lui Knecht i-a decis viaţa pentru multă vreme. I s-a îngăduit să accepte prietenia lui Designori, să se expună influenţei şi atacurilor acestuia, fără amestecul sau supravegherea profesorilor, însărcinarea pe care i-o dăduse mentorul său era însă de a apăra Castalia împotriva celui ce o critica şi de a ridica până la nivelul cel mai înalt contradicţia dintre cele două concepţii; între altele, aceasta însemna că Josef trebuia să-şi însuşească stăruitor principiile orânduielilor ce domneau în Castalia şi în Ordin şi să şi le reîmprospăteze necontenit. Disputele dintre cei doi adversari, legaţi prin relaţii de prietenie, ajunseră în curând vestite; elevii se înghesuiau să le asculte. Tonul agresiv şi ironic al lui Designori deveni mai rafinat, formulările sale mai riguroase şi mai pline de răspundere, critica sa mai la obiect. Până acum, cel căruia i se arătase preferinţă în această luptă fusese Plinio; acesta venea din „lume”, avea experienţa ei, îi cunoştea metodele, mijloacele de atac şi ceva din lipsa ei de scrupule, din convorbirile cu adulţii de acasă, ştia tot ceea ce lumea reproşa Castaliei. Acum, replicile lui Knecht îl siliră să-şi dea seama că într-adevăr cunoştea lumea destul de bine, mai bine decât oricare dintre castalieni, dar nu cunoştea nicidecum la fel de bine Castalia şi

spiritul ei ca aceia ce erau aici la ei acasă şi pentru care Castalia reprezenta patria şi soarta. El se deprinse să priceapă şi, treptat, să admită că aici e un oaspete, nu un băştinaş, că nu numai în lumea din afară, ci şi aici, în Provincia pedagogică, există experienţe şi lucruri de la sine înţelese, statornicite de veacuri, că şi aici există o tradiţie, chiar şi o „natură" pe care o cunoştea numai parţial şi asupra cerinţelor căreia fusese făcut atent acum de către partenerul său în discuţii, Josef Knecht. Acesta, la rându-i, pentru a face faţă rolului său de apologet, era nevoit să-şi însuşească mereu mai clar, mai intim şi mai conştient, cu ajutorul studiului, meditaţiei şi autodisciplinei, tot ceea ce trebuia să apere, în ceea ce priveşte retorica, cel ce-şi păstră superioritatea era Designori; în afară de natura sa înfocată şi orgolioasă îi venea în ajutor o anumită şcoală a lumii şi capacitatea de a mânui ironia; se pricepea, mai ales, ca şi atunci când era înfrânt să se gândească la auditori şi să-şi asigure o retragere demnă sau măcar hâtră, în vreme ce Knecht, strâns cu uşa de adversar, spunea cam aşa: „La asta trebuie să mă mai gândesc, Plinio. Aşteaptă câteva zile, am să-ţi reamintesc eu de lucrul acesta."

Dacă relaţiile dintre cei doi luaseră o formă demnă, ba chiar ajunseseră pentru partenerii şi auditorii disputei un element de care viaţa şcolărească de la Waldzell nu s-ar mai fi putut dispensa pe atunci, pentru Knecht impasul şi conflictul nu deveniseră deloc mai uşoare. Stimulat de marea încredere şi răspunderea ce i se acordaseră, el a făcut faţă sarcinii date şi faptul că a reuşit fără prejudicii vădite constituie dovezi ale forţei şi calităţilor remarcabile ale naturii sale. În tăcere, a avut însă mult de suferit. Acceptând amiciţia lui Plinio, şi-a deschis sufletul nu numai pentru camaradul victorios şi spiritual, pentru acest Plinio priceput în ale lumii şi în ale oratoriei, ci, nu mai puţin, şi pentru lumea străină pe care o reprezenta prietenul şi adversarul său, pe care el o cunoştea sau numai o bănuia din chipul, cuvintele şi gesturile acestuia — acea aşa-numită lume „reală", în care existau mame şi copii plini de gingăşie, oameni flămânzi şi cocioabe mizere, ziare şi bătălii electorale, o lume primitivă şi în acelaşi timp rafinată; în ea se întorcea Plinio în toate vacanţele pentru a-şi vizita părinţii şi fraţii, pentru a face

curte fetelor, pentru a lua parte la adunări muncitoreşti sau a fi oaspete al unor cluburi distinse, în timp ce el, Knecht, rămânea în Castalia. Făcea excursii şi înota cu camarazii, exersa câte un ricercar de Froberger sau îl citea pe Hegel.

Compoziţie de factură polifonică, constituită din câteva secţiuni, fiecare cu tema sa, cântate fără întrerupere. Tema e preluată rând pe rând de instrumente, ca şi când acestea ar căuta-o. Ricercarul a apărut în secolul al XIV-lea şi a fost destinat iniţial unui singur instrument (lăută, orgă, clavecin).

Pentru Josef nu era o problemă faptul că aparţine Castaliei şi că duce de drept viaţa castaliană, o viaţă fără familie, fără cine ştie ce distracţii nemaipomenite, o viaţă fără ziare, dar şi fără mizerie şi foamete — de altfel nici Plinio, care era în stare să le impute cu atâta înverşunare elevilor de elită viaţa lor de trântori, nu flămânzise niciodată până atunci şi nici nu-şi câştigase singur pâinea. Nu, acea lume a lui Plinio nu era cea mai bună şi cea mai dreaptă. Dar ea exista, era în fiinţă şi, aşa cum ştia din istoria universală, existase întotdeauna şi fusese întotdeauna la fel ca astăzi, iar multe popoare nici nu cunoscuseră altă viaţă, nu avuseseră habar de şcoli de elită şi provincii pedagogice, de Ordin, maeştri şi jocul cu mărgele de sticlă. Marea majoritate a oamenilor de pe întreg pământul trăia altfel decât se trăia în Castalia, o viaţă mai simplă, mai primitivă, mai plină de primejdii, mai puţin pusă la adăpost şi mai lipsită de orânduială. Iar această lume primitivă era înnăscută fiecărui om, simţeai ceva din ea în propria-ţi inimă, un fel de curiozitate, de nostalgie, de compasiune faţă de ea. Erai dator să fii echitabil cu ea, să-i asiguri în inima ta un anumit drept de cetăţenie şi, cu toate acestea, să nu recazi în imperiul ei. Căci, alături şi deasupra acestei lumi, exista o a doua, cea castaliană, cea spirituală, o lume artificială, în cea mai bună ordine, pusă mai la adăpost, dar care impunea o supraveghere şi exerciţii permanente, o ierarhie. Calea cea dreaptă era să slujeşti Castalia, fără ca totuşi să nedreptăţeşti sau chiar să dispreţuieşti cealaltă lume, fără să tragi cu coada ochiului spre ea, împins de dorinţe şi nostalgii tulburi. Căci mica lume castaliană o slujea pe cea mare, îi dădea profesori, cărţi, metode, se îngrijea de păstrarea purităţii funcţiunilor spirituale

şi a moralei, îşi ţinea porţile deschise ca şcoală şi adăpost pentru acel mic număr de oameni al căror destin părea să fie acela de a-şi pune viaţa în slujba spiritului şi a adevărului. De ce oare cele două lumi nu trăiau aparent în armonie frăţească, alături şi întrepătrunzându-se, de ce nu puteai să le cuprinzi şi să le uneşti pe amândouă în sufletul tău?

O dată, una din rarele vizite ale maestrului muzicii pică într-un moment când Josef, obosit şi epuizat de sarcina lui, se trudea din greu să menţină echilibrul.

Maestrul fu în măsură să înţeleagă situaţia din cele câteva aluzii ale tânărului, dar o pricepu încă mai limpede din înfăţişarea lui extrem de încordată, din privirile lui neliniştite, din comportamentul său cam agitat, îl sondă prin câteva întrebări, se izbi de reticenţe şi de un fel de aversiune, renunţă la întrebări şi, serios îngrijorat, îl luă cu dânsul într-o cameră de exerciţii sub pretextul că vrea să-i împărtăşească o mică descoperire muzicală, îi ceru să aducă şi să acordeze un clavicord[39] şi-l încâlci atâta într-un *privatissimum*[40] despre apariţia formei sonatei, până când elevul îşi uită în oarecare măsură impasul, se lasă antrenat şi-i ascultă plin de recunoştinţă şi destins cuvintele şi cântecul. Răbdător, bătrânul nu făcu economie cu timpul, străduindu-se astfel să-i inculce disponibilitatea şi receptivitatea care-i lipsiseră. Iar când efortul îi fu încununat de succes, când ajunse la sfârşitul prelegerii sale şi termină de cântat o sonată de Gabrieli[41], se ridică în picioare, începu să se plimbe de colo până colo prin mica încăpere, povestind:

— Sonata aceasta m-a preocupat odată foarte mult, cu mulţi ani în urmă. Era încă pe vremea anilor mei de studiu liber, mai înainte de a fi numit profesor, apoi maestru al muzicii. Pe vremea aceea aveam ambiţia să scriu o istorie a sonatei privite

[39] Instrument muzical cu coarde şi claviatură, apărut prin secolul al XV-lea,
strămoş al pianului.

[40] Cuvânt de origine latină, întrebuinţat în germană pentru a denumi o prelegere sau un exerciţiu universitar destinat unui cerc foarte restrâns.

[41] *Andrea Gabrieli* (1510—1586), organist şi compozitor veneţian.

din puncte de vedere noi, dar veni o clipă în care nu numai că nu mai avansam deloc, ci începui să mă îndoiesc din ce în ce mai mult că aceste cercetări muzicale şi istorice ar avea vreo valoare, că ar fi într-adevăr mai mult decât o simplă joacă de pierde-vară şi un surogat ieftin de activitate spirituală şi artistică menit să ia locul vieţii de adevărată trăire. Pe scurt, aveam de înfruntat una din acele crize, când studiul, străduania spirituală, tot ceea ce aparţine în general spiritului devine pentru noi îndoielnic şi fără valoare, când suntem înclinaţi să invidiem orice ţăran de la coarnele plugului, orice pereche de îndrăgostiţi zăriţi în amurg, ba chiar orice pasăre ce cântă în copac şi orice greiere ce ţopăie în iarba verii, deoarece ni se pare că toate acestea duc un trai aşa de firesc, de plenar şi de fericit, iar despre impasurile, asprimile, pericolele şi suferinţele vieţii lor noi nu ştim nimic, în două vorbe, îmi cam pierdusem echilibrul, era o situaţie nu prea plăcută şi destul de greu suportabilă.

Vânturam în minte cele mai bizare posibilităţi de fugă şi eliberare, mă gândeam să plec în lume ca muzicant, să cânt pentru dansatori pe la nunţi, iar dacă, aşa cum se întâmplă în vechile romane, ar fi apărut un agent de recrutare străin şi m-ar fi poftit să îmbrac o uniformă pentru a urma indiferent ce trupă în indiferent ce război, m-aş fi dus cu el. Aşa cum se întâmplă de obicei adesea în asemenea situaţii, s-a întâmplat şi cu mine: mi-am pierdut în aşa măsură stăpânirea de sine, încât nu mă mai puteam descurca singur şi aveam nevoie de un ajutor.

Rămase locului o clipă şi râse. Apoi continuă:

— Fireşte, aşa cum prevede regulamentul, aveam un îndrumător pentru studii şi, fireşte, ar fi fost rezonabil şi just şi de a mea datorie să-i cer sfatul. Numai că lucrurile stau aşa, Josef: tocmai atunci când te-ai împotmolit în dificultăţi şi te-ai abătut de pe drumul cel bun şi ai cel mai mult nevoie de o corectare, tocmai atunci simţi cea mai mare repulsie faţă de o revenire pe drumul normal şi faţă de corectarea normală, îndrumătorul studiilor mele nu fusese satisfăcut de rezultatele pe care le obţinusem în ultimul trimestru, îmi făcuse reproşuri serioase, eu însă credeam că mă aflu pe cale de a ajunge la noi descoperiri sau înţelesuri, aşa că-i luasem oarecum în nume de

rău reproşurile. Pe scurt, nu m-aş fi dus la el, nu m-aş fi umilit şi nu aş fi convenit că are dreptate. Nu voiam să mă destăinuiesc nici camarazilor, dar în vecinătatea mea se afla un om original, pe care-l cunoşteam numai din vedere şi din auzite, un savant în cultura sanscrită, poreclit „Yogin". Într-un moment, în care starea mea devenise peste măsură de insuportabilă, m-am dus la bărbatul acesta, de a cărui înfăţişare solitară şi cam stranie făcusem haz tot atât de mult pe cât şi o admirasem în taină. L-am căutat în chilia lui, voiam să-i vorbesc, dar l-am găsit adâncit în sine însuşi, şedea în poziţia rituală indiană şi era inabordabil, plutea surâzând uşor într-o desăvârşită înstrăinare de lume, nu puteam face altceva decât să rămân la uşă şi să aştept până când va reveni din adâncimile în care se scufundase.

A durat foarte mult, a durat o oră, două ore, în cele din urmă m-a biruit oboseala şi m-am lăsat să alunec pe podea; am rămas stând aşa, rezemat de zid şi am aşteptat mai departe. La sfârşit l-am văzut pe bărbatul acela trezindu-se încet, şi-a mişcat puţin capul, şi-a îndreptat umerii, şi-a desfăcut picioarele încrucişate şi, în timp ce se pregătea să se ridice, privirile i-au căzut pe mine. „Ce vrei?" m-a întrebat. M-am sculat în picioare şi am răspuns, fără să stau pe gânduri şi fără să ştiu prea bine ce spun: „Sonatele lui Andrea Gabrieli". S-a ridicat de jos, m-a pus să stau pe singurul lui scaun, s-a aşezat pe muchia mesei şi mi-a spus: „Gabrieli? Ce ţi-a făcut cu sonetele lui?" Am început să-i istorisesc ce mi se întâmplase, să mă spovedesc ce-i cu mine. Mi-a pus întrebări, cu o minuţie ce mi s-a părut pedantă, despre povestea mea, despre studiile asupra lui Gabrieli şi a senatei, voia să ştie: când mă trezeam de dimineaţă, cât de mult citeam, cât timp dedicam exerciţiilor muzicale, la ce oră mâncam şi mă duceam la culcare. Mă încredinţasem lui, ba chiar dădusem buzna peste el, trebuia să-i suport întrebările şi să-i răspund, dar aceste întrebări mă făceau să mă jenez, pătrundeau mereu mai necruţător spre amănunte, viaţa mea spirituală şi morală din ultimele săptămâni şi luni fu astfel temeinic analizată. Apoi Yogin tăcu brusc, iar cum mintea mea nu se limpezise nici atunci, el ridică din umeri şi spuse: „Nu vezi şi singur unde e greşeala?" Nu, nu reuşeam s-o văd. El recapitula retrospectiv, uimitor de exact, tot ceea ce aflase de la mine prin întrebările

pe care mi le pusese, până la primele semne de oboseală, de dezgust şi de stingere a interesului faţă de cele spirituale, apoi îmi atrase atenţia că aceasta se poate întâmpla numai unui tânăr studios ce-a scăpat din mână hăţurile autodisciplinei şi că a sosit pentru mine ceasul al doisprezecelea, când trebuie să-mi regăsesc, cu un ajutor din afară, autocontrolul pierdut şi să redevin stăpân pe propriile mele forţe. Dacă îmi luasem libertatea, îmi mai atrase el atenţia, să renunţ la exerciţiile regulate de meditaţie, trebuia ca, cel puţin la cele dintâi consecinţe păgubitoare, să-mi reamintesc de această omisiune şi să îndrept lucrurile. Şi avea întru totul dreptate. Nu numai că neglijasem multă vreme meditaţiile, n-avusesem timp, fusesem mereu lipsit de chef şi risipit sau prea preocupat şi interesat de studii, dar cu timpul îmi pierdusem total conştiinţa îndelungatului păcat al neglijenţei şi abia acum, când eram în pragul naufragiului şi al deznădejdei, trebuia să mi-o reamintesc datorită altcuiva, într-adevăr, a fost nevoie să depun cele mai mari eforturi pentru a mă smulge de sub stăpânirea neglijenţei, a trebuit să mă întorc la exerciţiile şcolăreşti şi de începător în ale meditaţiei, pentru a-mi însuşi din nou, treptat, capacitatea de concentrare şi de adâncire în mine însumi.

Maestrul îşi încheie plimbarea prin încăpere cu un suspin uşor şi cu vorbele:

— Aşa mi s-a întâmplat atunci, şi astăzi încă mi-e oleacă ruşine să vorbesc despre toate astea. Dar lucrurile stau aşa, Josef: cu cât mai mult pretindem de la noi înşine sau cu cât mai mult cere de la noi sarcina ce ni s-a încredinţat, cu atât mai vârtos trebuie să facem apel la izvorul de forţe al meditaţiei, la mereu înnoita reconciliere dintre spirit şi suflet. Şi aş putea să-ţi mai dau câteva exemple: cu cât mai mare este exigenţa pe care ne-o impune o sarcină, când stimulându-ne şi înălţându-ne, când obosindu-ne şi doborându-ne, cu atât mai lesne ni se poate întâmpla să neglijăm acest izvor, după cum aprofundarea într-o muncă intelectuală iscă lesne înclinaţia de a-ţi neglija corpul şi îngrijirea lui. Oamenii cu adevărat mari din istoria lumii fie că au ştiut să mediteze, fie că au descoperit empiric drumul spre ţinta către care pe noi ne conduce meditaţia. Ceilalţi, chiar cei mai înzestraţi şi cei mai viguroşi, au eşuat şi au fost învinşi în

cele din urmă deoarece sarcina lor sau visul lor ambiţios a pus în aşa măsură stăpânire pe ei, i-a posedat sau i-a făcut nişte posedaţi într-atâta, încât şi-au pierdut capacitatea de î se desprinde şi distanţa mereu de ceea ce reprezenta un interes pur actual. Ei, toate astea tu le ştii, se învaţă încă de la primele exerciţii. E un adevăr inexorabil. Cât de inexorabil este acest adevăr, îţi dai seama atunci când ai rătăcit drumul.

Povestirea aceasta avu asupra lui Josef un efect atât de mare, încât el îşi dădu seama de pericolul în care se afla şi îşi reluă exerciţiile cu o reînnoită dăruire. Faptul că maestrul îi dezvăluise pentru prima dată o părticică din viaţa sa personală, din tinereţea şi anii săi de studii a făcut asupra lui o puternică impresie; pentru întâia oară îi fu dat să înţeleagă că şi un semizeu, un maestru a fost odată tânăr şi a putut să rătăcească drumul. El primi cu recunoştinţă încrederea pe care venerabilul bărbat i-o arătase prin confesiunea făcută.

Puteai deci să te abaţi de pe calea cea bună, să oboseşti, să săvârşeşti greşeli, să încâlci prescripţiile, iar apoi să pui din nou capăt la toate acestea, să te regăseşti şi în cele din urmă să devii totuşi un maestru. Josef ieşi cu bine din criză.

În cei doi-trei ani cât dură la Waldzell prietenia dintre plinio şi Knecht, şcoala asistă la spectacolul acestei prietenii, edificate pe contradicţii, ca la o piesă de teatru, la care participau cu toţii câte puţin, de la director până la cel mai mic dintre elevi! în Knecht şi Designori se întruchipaseră cele două lumi, cele două principii; fiecare îl stimula pe celălalt, fiecare dispută devenea o întrecere festivă şi un fel de reprezentaţie care-i interesa pe toţi. Şi după cum Plinio revenea cu forţe noi după fiecare vacanţă şi după fiecare contact cu pământul natal, tot astfel Josef se adapă cu puteri proaspete din fiecare meditaţie, din fiecare lectură, din fiecare exerciţiu de introspecţie, din fiecare reîntâlnire cu maestrul muzicii, devenea mereu mai apt să îndeplinească oficiul de reprezentant şi avocat al Castaliei. Odată, copil încă, îşi trăise prima chemare. Acum o cunoscu pe a doua, iar anii aceştia îi făuriră şi-i stanţară personalitatea de castalian desăvârşit. Absolvise de mult şi primele cursuri despre jocul cu mărgele de sticlă, începând încă de pe atunci, să conceapă, în vacanţe şi sub îndrumarea unui conducător de joc, jocuri proprii

cu mărgele de sticlă, în această activitate descoperi el sursele cele mai fertile de bucurie şi de destindere interioară; de pe vremea exerciţiilor la clavecin şi clavicord, pe care le făcuse cu Carlo Ferromonte şi de care nu se mai sătura pe-atunci, nimic nu-i mai făcuse atât de bine, nu-l răcorise, fortificase, confirmase şi fericise ca aceste prime zboruri în constelaţia jocului cu mărgele de sticlă.

Din chiar aceşti ani provin poeziile tânărului Josef Knecht care ni s-au păstrat în transcrierea lui Ferromonte; e posibil să fi fost mai multe decât cele ce-au ajuns până la noi şi este de presupus că şi aceste poezii, dintre care cele dintâi datează încă din vremea iniţierii lui Knecht în jocul cu mărgele de sticlă, l-au ajutat să-şi joace rolul ce i se încredinţase şi să iasă cu bine din acei ani critici, în aceste versuri, în parte de mare valoare artistică, în parte vădit aşternute în grabă, oricare cititor va descoperi ici şi colo urme ale profundei zguduiri şi crize prin care a trecut atunci Knecht, sub influenţa lui Plinio.

În unele versuri răsună o profundă nelinişte, o îndoială principială faţă de sine însuşi şi de sensul existenţei sale, până când în poezia *Jocul cu mărgele de sticlă* autorul pare să fi izbutit a ajunge la o pioasă dăruire, în rest, aflăm o anume concesie făcută lumii lui Plinio, o fărâmă de rebeliune împotriva anumitor legi ale administraţiei castaliene, constând în însuşi faptul că a scris aceste poezii şi le-a şi arătat ocazional mai multor colegi. Căci dacă în general Castalia a renunţat la crearea unor opere de artă (chiar şi creaţia muzicală e cunoscută şi tolerată acolo numai în forma unor exerciţii compoziţionale riguros legate de aspectul stilistic), scrierea unor poezii se consideră drept lucrul cel mai absurd, cel mai ridicol şi vrednic de batjocură. Aceste poezii nu sunt, aşadar, o joacă, un fel de broderii sau gravură inutilă; a fost nevoie de o presiune puternică pentru a da ghes acestei productivităţi şi de o doză de curaj şi obstinaţie pentru a scrie aceste versuri de confesiune.

Trebuie spus că, sub influenţa antagonistului său, Plinio Designori a trăit şi el transformări şi evoluţii importante, şi nu numai în sensul rafinării metodelor sale de luptă, în vremea anilor de scoală, ca prieten şi adversar al lui Knecht, l-a văzut pe

partenerul său dezvoltându-se, printr-un proces neîntrerupt de creştere ca un castalian exemplar, spiritul Provinciei l-a întâmpinat mereu mai vădit şi mai viu în persoana prietenului său şi, precum el însuşi l-a contaminat pe acela, până la un anumit grad al fermentării, cu atmosfera lumii sale, tot astfel a şi respirat aerul castalian şi i-a receptat farmecul şi influenţa, în ultimul an de scoală, după o dispută de două ore asupra idealurilor monarhismului şi asupra pericolelor acestuia, pe care o desfăşuraseră în prezenţa claselor superioare ale cursului dedicat jocului cu mărgele de sticlă, l-a poftit pe Knecht la o plimbare, în timpul căreia i-a făcut următoarea confesiune, pe care o citǎm după o scrisoare a lui Ferromonte:

„Eu ştiu, firește, de mult, Josef, că tu nu eşti piosul jucător cu mărgele de sticlă şi sfântul provinciei, al cărui rol îl joci atât de remarcabil. Fiecare dintre noi doi ocupă în luptă o poziţie expusă şi fiecare dintre noi ştie bine că obiectivul pe care-l apără există pe drept şi-şi are valoarea incontestabilă. Tu te afli de partea cultivării înalte a spiritului, eu de aceea a vieţii legate de natură, în cursul luptei noastre, ai învăţat să descoperi pericolele existente în viaţa firească şi sa le prinzi în călare: îndatorirea ta este să arăţi cum viaţa legată de natură, naivă, lipsită de educaţia spiritului se transformă într-o mlaştină, trebuind să ducă neapărat la animalitate şi încă mai jos.

La rându-mi, am datoria să reamintesc mereu cât de riscantă, plină de primejdii şi în cele din urmă stearpă e o viaţă aşezată exclusiv pe temelia spiritului. Ei bine, fiecare apără ceea ce crede că trebuie să se afle pe primul plan: tu spiritul, eu natura. Dar, nu mi-o lua în nume de rău, uneori mi se pare că tu mă consideri cu naivitate şi de fapt un fel de duşman al organizaţiei voastre castaliene, un om pentru care studiile, exerciţiile şi jocurile voastre ar fi în fond numai nişte mofturi, chiar dacă o vreme particip dintr-un motiv sau altul la ele. Ah, dragul meu, cât de mult ai greşi, dacă ai crede într-adevăr asta! Vreau să-ţi mărturisesc că iubesc de-a dreptul la nebunie ierarhia voastră, că adesea ea mă farmecă şi mă ademeneşte ca fericirea însăşi. Mai vreau să-ţi mărturisesc că acum câteva luni, când am fost un timp acasă la părinţi, am avut cu tata o discuţie explicativă anevoioasă la sfârşitul căreia am obţinut îngăduinţa să rămân

castalian şi să intru în Ordin dacă, la sfârşitul studiilor, aceasta ar continua să-mi fie dorinţa şi hotărârea, am fost fericit că în cele din urmă şi-a dat încuviinţarea. Acum însă nu voi mai face uz de ea, o ştiu de puţină vreme. O, nu pentru că nu aş mai dori-o! Dar văd din ce în ce mai limpede: rămânerea mea la voi ar egala cu un refugiu, poate un refugiu onest, nobil, dar un refugiu totuşi. Mă voi întoarce între ai mei şi voi deveni un om de lume. Dar un om de lume care rămâne recunoscător Castaliei voastre, unul care va practica şi mai departe câteva din exerciţiile voastre şi va lua parte în fiecare an la marele joc cu mărgele de sticlă!"

Adânc mişcat de această confesiune a lui Plinio, Knecht i-o împărtăşi prietenului său Ferromonte. În scrisoarea de mai sus, acesta adăugă la povestire următoarele cuvinte:

„Pentru mine, ca muzician, confesiunea lui Plinio, pe care l-am nedreptăţit adesea, a fost aidoma unei trăiri muzicale, în ochii mei, lupta a două principii ireconciliabile — opoziţia lume şi spirit sau opoziţia Plinio şi Josef — s-a sublimat într-un concert."

Când îşi încheie cursul şcolar de patru ani şi urma să se întoarcă acasă, Plinio prezentă directorului o scrisoare prin care tatăl său îl invita pe Josef Knecht să-şi petreacă vacanţa la ei.

Era o pretenţie neobişnuită, învoirile pentru călătorii şi pentru şederi temporare în afara Provinciei pedagogice, îndeosebi în vederea unor studii, nu erau rare de tot, totuşi constituiau oricum o excepţie şi se dădeau studioşilor mai în vârstă şi mai verificaţi, niciodată însă elevilor. Dar cum invitaţia venea din partea unei case şi a unui bărbat ce se bucurau de o atât de mare consideraţie, directorul Zbinden o consideră destul de importantă casă n-o respingă el însuşi, ci o supuse comitetului autorităţii educative, care răspunse îndată cu un categoric *nu.* Cei doi prieteni trebuiră să-şi ia rămas bun unul de la altul.

— Vom face o nouă încercare mai târziu, spuse Plinio, o dată şi o dată vom izbuti. Trebuie să vii într-o zi în casa tatălui meu şi să-i cunoşti pe ai mei, să vezi că şi noi suntem oameni şi nu doar nişte lepădături de filfizoni şi afacerişti. Ai să-mi lipseşti mult. Şi-acuma, Josef, vezi de-ajunge repede sus, în această

complicată Castalie; eşti cu adevărat foarte apt să devii membru al ierarhiei, dar, după părerea mea, ţi se potriveşte mai bine un rol de bonz decât de *famulus*[42], în ciuda numelui pe care-l porţi, îţi prezic un viitor mare, într-o zi vei deveni magistru şi te vei număra printre excelenţe. Josef îl privi cu tristeţe.

— Bate-ţi joc de mine! zise el, luptând cu emoţia despărţirii. Eu nu sunt atât de ambiţios ca tine, şi dacă voi ajunge cândva într-o funcţie, tu vei fi atunci de mult preşedinte sau primar, profesor universitar sau consilier federal. Adu-ţi aminte cu prietenie de noi, Plinio, şi de Castalia; nu te înstrăina cu totul de noi! Trebuie să existe şi în lumea voastră oameni care să ştie despre Castalia mai mult decât glumele ce se fac acolo pe socoteala noastră.

Îşi strânseră mâinile, iar Plinio plecă, în timpul ultimului an petrecut la Waldzell, în jurul lui Josef se înstăpâni o linişte deplină, funcţia lui de persoană oarecum oficială, care îl scosese în prim-plan şi-l istovise, încetase brusc; Castalia nu mai avea nevoie de niciun apărător. Timpul liber şi-l dedică în cursul acestui an mai ales jocului cu mărgele de sticlă, care-l atrăgea din ce în ce mai mult. Un caieţel de notiţe, datând din acea vreme, despre importanţa şi teoria jocului începe cu fraza: „în ansamblul ei, viaţa, atât cea spirituală cât şi cea fizică, este un fenomen dinamic, din care jocul cu mărgele de sticlă cuprinde în fond numai latura estetică, anume o cuprinde preponderent în imaginea fenomenelor ritmice.”

[42] Cuvânt latin folosit în germană cu sensul de *ajutor, slugă*

ANI DE STUDIU

Acum, Josef Knecht avea vreo douăzeci şi patru de ani. O dată cu sfârşitul perioadei petrecute la Waldzell, se încheiase şi şcolaritatea lui şi începură anii de studiu liber; cu excepţia anilor fără griji trăiţi de băiat la Eschholz, aceştia sunt fără îndoială cei mai senini şi mai fericiţi din viaţa lui. Întotdeauna există un farmec proaspăt şi o frumuseţe mişcătoare în bucuria neîngrădită de a descoperi şi cuceri lucruri noi, care-l încearcă pe un tânăr ieşit pentru prima dată de sub rigoarea disciplinei şcolare şi pornit spre orizontul nesfârşit al vieţii spirituale, un tânăr netrădat de nicio iluzie, neîmpovărat încă de nicio îndoială atât de ceea ce priveşte capacitatea lui de a se dărui fără rezerve, cât şi în ceea ce priveşte întinderea fără sfârşit a vieţii spirituale. Pentru talentele de felul lui Josef Knecht, care nu sunt constrânse de o aptitudine dominantă să se concentreze de timpuriu asupra unei specialităţi, ci năzuie, conform alcătuirii lor, spre totalitate, sinteză şi universalitate, primăvara aceasta a studiului liber este nu rareori o perioadă de fericire intensă, chiar de entuziasm; fără educaţia primită anterior în şcolile de elită, fără igiena sufletească exerciţiilor de meditaţie şi fără controlul exercitat cu delicateţe de către autoritatea educativă, această libertate ar fi pentru asemenea talente un pericol grav şi pentru multe dintre ele ar deveni fatală, aşa cum s-a şi întâmplat cu nenumăraţi oameni de mare talent în epocile anterioare orânduielii noastre, în secolele precastaliene. Uneori, în acele vremuri, pe la universităţi mişunau pur şi simplu naturi faustiene, care se avântau cu toate pânzele sus pe întinsa mare a ştiinţelor şi a libertăţii academice, trebuind să sufere toate naufragiile unui diletantism fără frâu; Faust însuşi este prototipul diletantismului genial Şi al tragismului acestuia.

În Castalia, libertatea spirituală a celor ce studiază este acum nesfârşit mai mare decât la universităţile din epocile mai vechi, deoarece posibilităţile de studiu aflate la dispoziţie sunt mult mai vaste, apoi, în afară de aceasta, în Castalia lipsesc cu desăvârşire presiunile şi limitările exercitate de reţineri materiale, ambiţii, teamă, sărăcia părinţilor, grija pentru asigurarea existenţei şi a unei cariere şi aşa mai departe, în academiile, seminariile, bibliotecile, arhivele, laboratoarele Provinciei, fiecare studios se bucură de cea mai desăvârşită egalitate, în ceea ce priveşte originea şi perspectivele sale; ierarhia se constituie numai pe baza aptitudinilor şi calităţilor intelectuale şi de caracter ale elevilor. Sub aspect material şi spiritual, în Castalia lipsesc, dimpotrivă, cele mai multe dintre libertăţile, tentaţiile şi pericolele cărora le cad victimă la universităţile profane numeroşi tineri dotaţi; există şi aici destule pericole, ispite demonice şi ademeniri — în ce loc s-ar putea mântui fiinţa umană de ele? —, dar studentul castalian este scutit de anumite rătăciri, decepţii şi prăbuşiri. Nu i se poate întâmpla să cadă pradă beţiei, nu-şi poate pierde anii tinereţii, ca anumite generaţii de studenţi din epocile mai vechi, cu fanfaronade şi cu practici de asociaţie secretă, nu face într-o bună zi descoperirea că certificatul său de absolvire a Universităţii a fost o greşeală şi că abia în cursul anilor ulteriori de studiu se loveşte de lacune ce nu mai pot fi umplute; de toate aceste neajunsuri îl apără orânduiala castaliană. Nu e mare nici pericolul de a se risipi datorită femeilor sau exceselor sportive, în privinţa femeilor, studentul castalian nu cunoaşte nici căsătoria cu seducţiile şi pericolele ei, nici falsa pudicitate din anumite epoci trecute, care, fie că-l con-strângeau pe student la o asceză sexuală, fie că-i lăsau la discreţia unor femei mai mult sau mai puţin profesioniste cu plată şi prostituate, întrucât castalianul nu se căsătoreşte, pentru el nu există nici vreo morală a dragostei orientată în direcţia căsătoriei. Ne-având bani şi avere personală, castalianul este străin şi de comercializarea iubirii, în Provincie s-a statornicit obiceiul ca fetele cetăţenilor să nu se mărite prea devreme, iar înainte de căsătorie studentul şi învăţatul li se par acestora foarte atrăgători ca iubiţi; castalianul nu se interesează de familie şi

avere, este obişnuit să preţuiască cel puţin în mod egal calităţile intelectuale şi pe cele vitale, are de cele mai multe ori fantezie şi umor şi, fiind lipsit de bani, e obligat să plătească mai mult decât alţii cu însuşirile lui personale.

Iubita unui student din Castalia nu-şi pune întrebarea: mă va lua de soţie? Nu, el nu se va căsători cu dânsa. E adevărat, s-a întâmplat şi asta câteodată; când şi când, s-a ivit cazul rar ca un student de elită să se întoarcă pe calea căsătoriei în lumea profană, renunţând la Castalia şi la apartenenţa la Ordin. Dar aceste câteva cazuri de apostazie din istoria şcolilor şi a Ordinului aproape că nu joacă alt rol decât pe acela al unei curiozităţi.

După absolvirea şcolilor pregătitoare, libertatea foştilor elevi de a-şi alege un domeniu ştiinţific şi de cercetare atinge într-adevăr un grad înalt, în măsura în care aptitudinile şi interesele nu sunt de la început mai limitate, această libertate este îngrădită numai de obligaţia fiecărui student de a prezenta semestrial câte un plan de studii, a cărui realizare e supravegheată cu indulgenţă de către autorităţi. Pentru cei dotaţi cu aptitudini multilaterale şi interesaţi de domenii diverse — iar Knecht făcea parte dintre aceştia — cei câţiva ani de studiu de la început au, datorită acestei largi libertăţi, ceva minunat de ispititor şi încântător. Tocmai acestor tineri cu preocupări multilaterale, evident cu condiţia să nu se lase pe tânjeală, autoritatea le îngăduie o independenţă aproape paradiziacă; elevul poate să se orienteze după dorinţă în toate ştiinţele, să amestece cele mai diverse domenii de studiu, să se pasioneze în acelaşi timp după sase sau opt ştiinţe sau să se limiteze încă de la început la un număr restrâns; în afară de respectarea regulilor de viaţă morale, obligatorii pentru Provincie şi Ordin, nu i se cere altceva decât o dovadă anuală cuprinzând indicarea prelegerilor audiate, a lecturilor şi a activităţii în institute. Un control mai amănunţit şi examinarea rezultatelor obţinute se fac numai în cazul când studentul urmează cursuri şi seminarii de specialitate, printre care se numără şi acelea destinate jocului cu mărgele de sticlă, ca şi conservatoarele de muzică; în cazul acesta, evident, fiecare student trebuie să se supună examenelor oficiale şi să facă

lucrările cerute de conducătorul seminarului, ceea ce e altminteri de la sine înţeles. Dar nimeni nu-l constrânge să urmeze aceste cursuri, el îşi poate petrece după pofta inimii semestre şi ani întregi doar în biblioteci şi te prelegeri. Aceşti studenţi, care rămân multă vreme prizonieri ai unui singur domeniul ştiinţific, îşi amână astfel primirea în Ordin, dar se bucură de cea mai mare îngăduinţă, ba chiar sunt încurajaţi în incursiunile lor prin toate ştiinţele şi domeniile de studiu posibile.

În afară de respectarea normelor morale, nu li se pretinde altceva decât redactarea anuală a unei biografii. Acestui obicei vechi şi adesea luat în râs îi datorăm faptul că suntem în posesia a trei biografii ale lui Knecht scrise în anii săi de studiu, în căzui acestor materiale este vorba de ceva normal şi oficial, şi nu de un fel de activitate literară voluntară şi neoficială, ba chiar tainică şi mai mult sau mai puţin interzisă, ca în cazul poeziilor scrise ia Waldzell. Încă din primele timpuri ale Provinciei pedagogice, se luase obiceiul ca studioşii mai tineri, adică cei ce nu fuseseră încă primiţi în Ordin, să fie obligaţi din când în când să redacteze un fel de articol sau exerciţiu stilistic, o aşa-numită biografie care consta de fapt într-o autobiografie fictivă, plasată într-o epocă veche aleasă după dorinţă. Elevul trebuia să se transpună în mediul, cultura şi climatul spiritual al unei epoci oarecare din trecut şi să-şi imagineze acolo o existenţă corespunzătoare felului său de a fi; după timpuri şi modă, erau preferate Roma imperială, Franţa secolului al şaptesprezecelea sau Italia secolului al cincisprezecelea, Atena lui Penele sau Austria din vremea lui Mozart, iar printre filologi se crease tradiţia ca romanele vieţii lor să fie redactate în limba şi stilul ţării şi al epocii în care se desfăşurau; erau compuse uneori biografii de o foarte mare virtuozitate în stilul curiei papale din Roma de pe la 1200, în latineasca monahală, în italiana celor *O sută de nuvele*[43], în franceza lui Montaigne, în germana barocă a lui Schwan von Boberfeld. În această formă liberă şi cu aspect de joc dăinuiau reminiscenţe din vechea credinţă asiatică în reîncarnare şi metempsihoză; toţi profesorii şi studenţii aveau libertatea să-şi imagineze că existenţa lor actuală a putut fi

[43] *Decameronul* lui Boccaccio.

precedată de altele, în alte corpuri, în alte timpuri, în alte condiţii. Evident, aceasta nu reprezenta în sensul strict al cuvântului o credinţă, cu atât mai puţin o teorie; era un exerciţiu, un joc al imaginaţiei, constând în reprezentarea propriului eu aşezat în situaţii şi în medii schimbate.

Aşa cum se proceda în multe seminare de critică stilistică şi destul de des în jocul cu mărgele de sticlă, studenţii, scriind biografiile, se exersau în explorarea atentă a culturilor, epocilor şi ţărilor de odinioară, se deprindeau să considere propria lor persoană ca o mască, aşadar ca un veşmânt trecător al unei entelehii[44]

. Obiceiul de a scrie asemenea biografii avea farmecul său şi unele avantaje, altminteri nu s-ar fi menţinut atâta vreme, în rest, numărul studenţilor care credeau nu numai în ideea reincarnării, ci şi în adevărul biografiilor scornite de ei înşişi nu era mic. Căci, firește, cele mai multe dintre aceste existenţe anterioare imaginate nu erau doar exerciţii de stil şi studii istorice, ci şi autoportrete ideale în dimensiuni mărite: autorii celor mai multe biografii se descriau în costumul şi cu caracterul cu care ar fi dorit să apară şi care le întruchipau dorinţele şi idealul. Altminteri, biografiile nu erau o idee rea din punct de vedere pedagogic, întrucât ofereau un canal legitim pentru impulsurile literare firești tinereţii. Dacă, de multe generaţii, adevărata şi serioasa creaţie literară era interzisă, fiind înlocuită în parte prin ştiinţe, în parte prin jocul cu mărgele de sticlă, pornirile artistice şi creatoare specifice tinereţii nu fuseseră lichidate; aceste porniri îşi aflau un câmp îngăduit de afirmare în biografii, lucrări dezvoltate adesea până la dimensiunile unor mici romane. Se întâmpla ca, prin mijlocirea lor, unii autori să facă primii paşi în domeniul cunoaşterii de sine. Mai des se ivea cazul ca unii studenţi să-şi folosească biografiile ca un mijloc de manifestare a atitudinii critice şi revoluţionare faţă de lumea actuală şi faţă de Castalia,

[44] Noţiune idealistă din filozofia lui Aristotel, denumind tendinţa spre Perfecţiune ce rezidă ta fiecare lucru. Leibniz şi reprezentanţii vitalismului contemporan au dat acestei noţiuni sensul de principiu imaterial al vieţii.

fapt pe care profesorii îl tratau de cele mai multe ori cu o înţelegere plină de bunăvoinţă. Dincolo de toate acestea, în perioada în care studenţii se bucurau de cea mai mare libertate şi nu erau supuşi unui control riguros, biografiile ofereau profesorilor posibilitatea de a trage concluzii şi de a se lămuri adesea surprinzător asupra vieţii şi stării spirituale şi morale ale autorilor.

De la Josef Knecht ne-au rămas trei asemenea biografii; le vom reproduce cuvânt cu cuvânt şi le considerăm a fi poate cea mai preţioasă parte a cărţii noastre. Dacă el n-a scris decât aceste trei biografii, dacă nu cumva s-au mai pierdut din ele, acestea sunt lucruri asupra cărora se pot face doar ipoteze.

Cu certitudine ştim numai că, după predarea celei de-a treia, adică a biografiei „indiene", Knecht a fost stăruitor sfătuit de către cancelaria autorităţii educative ca în următoarea biografie să se transpună într-o epocă istorică mai apropiată şi mai bogată în documente, precum şi să dea mai multă atenţie detaliului istoric. Din relatări orale şi din scrisori ştim că, după ce i s-a făcut această recomandare, el s-a şi documentat într-adevăr pentru o biografie plasată în secolul al optsprezecelea. Voia să apară în ea sub chipul unui teolog din Suabia, care mai târziu avea să schimbe slujirea bisericii cu muzica, devenind elev al lui Johann Albrecht Bengel[45], prieten al lui Oetinger[46] şi o vreme oaspete al ordinului fondat de Zinzendorf[47]. Ştim că pe vremea aceea a citit şi conspectat o mare cantitate de literatură veche, în parte greu accesibilă, despre orânduielile bisericeşti, despre pietism[48] şi Zinzendorf, despre liturghia şi muzica bisericească a acelei epoci. Mai ştim că de figura prelatului magic Oetinger era pur şi simplu înamorat, că aceleia a magistrului Bengel îi purta o adevărată dragoste şi o profundă

[45] *Johann Albrecht Bengel* (1687—1752), teolog evanghelic german, a stimulat fanatismul religios în Suabia şi în alte părţi.

[46] *Friedrich Christoph Oetinger* (1702—1782), pietist şi Württemberg.

[47] *Nikolaus Ludwig,* conte *de Zinzendorf* (1700—1760), poet pietist, întemeietor al ordinului fraţilor moravi, în 1722.

[48] Doctrină ascetică a unei secte protestante întemeiate în 1671 de teologul german Philipp Jakob Spener (1635—1705); propovăduia atitudinea bigota şi misticismul excesiv.

stimă — a comandat o copie fotografică a portretului acestuia şi a ţinut-o o vreme pe masa sa de lucru — şi că s-a străduit cu toată sinceritatea să-l aprecieze pe Zinzendorf, care-l interesa şi-i repugna în egală măsură. Până la urmă a renunţat la redactarea lucrării, mulţumindu-se cu ceea ce învăţase în timpul documentării şi declarând că nu se simte în stare să facă din toate acestea o biografie, deoarece întreprinsese mult prea multe studii de amănunt şi adunase prea multe detalii. Renunţarea ne îndreptăţeşte pe deplin ca în cele trei biografii să vedem mai curând creaţiile şi confesiunile unui om cu talent literar şi ale unui caracter nobil, decât lucrările unui savant, concluzie prin care credem că nu-i facem vreo nedreptate.

Pentru Knecht, la libertatea acordată studentului ce şi-a ales singur studiile s-a adăugat încă o altă libertate şi relaxare. El nu fusese un pupil oarecare, ca toţi ceilalţi: nu numai că se aflase sub strălucirea ordinei şcolare, obligat să-şi împartă exact ziua de lucru, supravegheat şi controlat atent de către profesori, supus tuturor eforturilor cerute unui elev de elită, dar, pe lângă toate acestea şi cu mult mai mult, datorită relaţiilor sale cu Plinio, obţinuse un rol şi o răspundere care-l stimulaseră spiritualiceşte şi sufleteşte până la limitele posibilului, dar îl şi împovăraseră. Era un rol activ şi reprezentativ în egală măsură, o răspundere care, la drept vorbind, depăşise propriu-zis anii şi forţele lui şi căreia Knecht, aflat destul de des în primejdie, i-a făcut faţă numai datorită surplusului său de voinţă şi talent şi pe care n-ar fi putut-o duce până la capăt fără asistenţa viguroasă, de departe, a maestrului muzicii. La sfârşitul neobişnuiţilor săi ani de şcoală de la Waldzell, pe absolventul de vreo douăzeci şi patru de ani îl aflăm într-adevăr mai copt decât tinerii de vârsta sa şi ceva cam prea istovit, dar, în mod surprinzător, cu sufletul lipsit de vădite leziuni păgubitoare. Nu avem mărturii nemijlocite din care să ştim la ce încercări i-au supus întreaga fiinţă rolul şi povara cei se încredinţaseră, ducându-l aproape până la epuizare, dar le putem deduce din modul în care absolventul şcolii a făcut uz în primii ani de libertatea câştigată şi desigur adesea dorită din adâncul inimii. Knecht, care în ultimii săi ani de şcoală se aflase atât de la vedere şi făcuse într-o anumită măsură parte dintre oficialităţi, s-a retras dintr-o dată

şi pe deplin în singurătate; umblând pe urmele vieţii lui de atunci, avem această impresie: cel mai mult i-ar fi plăcut să se facă nevăzut, niciun mediu şi nicio societate nu puteau fi destul de inofensive pentru el, nicio formă de existenţă, destul de potrivită pentru setea lui de izolare. Aceasta reiese şi din faptul că la câteva lungi şi furtunoase scrisori ale lui Designori a răspuns mai întâi pe scurt şi fără plăcere, apoi n-a mai răspuns deloc. Vestitul elev Knecht a dispărut şi nu mai putea fi scos la iveală; numai la Waldzell faima lui continua să înflorească, devenind cu vremea aproape o legendă.

Din motivele arătate, la începutul anilor săi de studiu liber a evitat Waldzellul şi a renunţat temporar la cursurile superioare şi la cele mâi înalte ce se predau pentru perfecţionarea în jocul cu mărgele de sticlă. Cu toate acestea, chiar dacă un observator superficial s-ar fi putut grăbi atunci să conchidă că Josef Knecht neglijează într-un mod surprinzător jocul cu mărgele de sticlă, noi ştim că, dimpotrivă, întreg mersul studiilor sale libere, în aparenţă capricios şi incoerent, în orice caz destul de neobişnuit, era influenţat de jocul cu mărgele de sticlă şi-l îndruma înapoi spre acesta şi spre slujirea lui. Stăruim ceva mai amănunţit asupra acestui lucru, deoarece el ni se pare caracteristic; Josef Knecht a profitat de libertatea studiilor sale în modul cel mai uimitor şi bizar, într-un mod deconcertant, de o tinerească genialitate, în timpul anilor petrecuţi la Waldzell, urmase, ca toţi ceilalţi, prelegerile introductive despre jocul cu mărgele de sticlă şi cursul recapitulativ; apoi, câştigându-şi în ultimii ani de scoală şi în cercul amicilor săi renumele unui bun jucător, fusese captivat în aşa măsură de farmecul jocului jocurilor încât, după absolvirea încă a unui curs, fusese primit printre jucătorii de treapta a doua, ceea ce pentru un elev al şcolilor de elită egala cu o distincţie destul de rară.

Câţiva ani mai târziu, el avea să povestească unui coleg de la cursul recapitulativ oficial, prietenul şi viitorul său asistent Fritz Tegularius[49], o întâmplare care nu numai că l-a decis să se dedice jocului cu mărgele de sticlă, dar a şi avut cea mai mare influenţă asupra mersului studiilor sale. Scrisoarea ni s-a păstrat, pasajul respectiv sună astfel: „îngăduie-mi să-ţi

[49] Cărămidarul *(lat.).*

amintesc de o anumită zi şi de un anumit joc de pe vremea când noi doi, repartizaţi în aceeaşi grupă, dădeam urmare cu atâta zel primelor noastre înclinaţii spre jocul cu mărgele de sticlă. Conducătorul nostru de grupă ne dăduse felurite îndemnuri şi ne propusese spre alegere diverse teme, ne aflam tocmai în dificila perioadă de trecere de la astronomie, matematică şi fizică la filologie şi istorie, iar conducătorul era un virtuos în arta de a ne întinde curse, nouă, începătorilor plini de râvnă, şi de a ne ispiti să ne angajăm pe gheţuşul lunecos al abstracţiunilor şi al anologiilor hazardate, ne trecea pe la nas cu captivante jocuri de etimologie şi de filologie comparată şi se bucura foarte când vreunul dintre noi se lăsa prins în capcană.

Număram până oboseam silabe lungi eline, pentru ca deodată terenul să ne fugă de sub picioare, atunci când eram puşi în faţa posibilităţii, ba chiar a necesităţii unei scandări accentuate, în locul celei metrice şi multe altele asemenea. Omul făcea toate acestea cu o strălucire şi o corectitudine formală, chiar dacă într-un spirit ce nu-mi plăcea, ne indica drumuri greşite şi ne momea cu speculaţii eronate; e drept, cu buna intenţie de a ne face să cunoaştem pericolele posibile, dar niţeluş şi ca să râdă de prostia noastră tinerească şi ca să toarne cât mai mult scepticism cu putinţă în însufleţirea celor mai zeloşi. Cu toate acestea, tocmai sub conducerea lui şi în timpul unuia dintre experimentele sale complicate şi cu ascunzişuri nebănuite, încercând să rezolv, cu ezitări şi teamă, o problemă de joc numai pe jumătate corectă, am sesizat brusc, ca printr-o neaşteptată revelaţie, semnificaţia şi măreţia jocului nostru, simţindu-mă zguduit până în străfundurile sufletului. Disecam o problemă de istorie a limbii şi priveam într-o oarecare măsură din apropiere culmea şi strălucirea unei limbi, parcurgeam în câteva minute o evoluţie pentru care ea avusese nevoie de câteva secole, iar pe mine spectacolul caducităţii mă captiva cu putere: parcă sub ochii noştri, un organism atât de complicat, bătrân, respectabil, edificat pe încetul prin contribuţia multor generaţii, ajungea la înflorire, iar înflorirea conţinea de pe acum germenele decăderii; întreaga construcţie cu întocmirea ei logică începea să se încline, să degenereze, să se îndrepte spre prăbuşire — şi totodată, cu o tresărire şi cu un fel de spaimă

amestecată cu bucurie, descopeream că decăderea şi moartea acelei limbi nu se sfârşiseră în neant, că tinereţea, înflorirea, prăbuşirea ei rămăseseră în amintirea noastră, prezente în faptul că ştim despre ea şi-i cunoaştem istoria, că limba aceea continua să trăiască în semnele şi formulele ştiinţei, ca şi în formulările tainice ale jocului cu mărgele de sticlă, putând fi oricând reconstruită. Am înţeles atunci dintr-o dată că în limbă, sau cel puţin în spiritul jocului cu mărgele de sticlă, totul era un fapt plin de semnificaţie, că fiecare simbol şi fiecare combinaţie de simboluri nu duc numai într-o direcţie sau alta, la exemple, experimente şi dovezi singulare, ci spre centru, spre taina şi miezul cel mai dinăuntru al lumii, spre cunoaşterea esenţială, în strălfulgerarea acelei clipe am înţeles că fiecare trecere de la tonul major la cel minor într-o sonată, fiecare schimbare a unui mit sau a unui cult, fiecare formulare artistică clasică nu sunt altceva, la o cercetare cu adevărat meditativă, decât un drum nemijlocit spre focarul tainic al lumii noastre, acolo unde, în alternanţa dintre inspiraţie şi expiraţie, dintre cele celeste şi cele telurice, dintre Yin şi Yang, cel sfânt îşi află în veci împlinirea.

E adevărat, până atunci mai luasem parte ca auditor la câteva jocuri bine alcătuite şi bine duse la capăt, prilejuri cu care trăisem clipe de minunată înălţare şi de fericite intuiţii, totuşi fusesem mereu înclinat să mă îndoiesc de valoarea propriu-zisă a jocului şi de calităţile sale superioare, în definitiv, orice rezolvare a unei probleme de matematici putea să-ţi ofere satisfacţii spirituale, orice audiere şi, încă mai mult, interpretare a unei bucăţi de muzică bună putea să-ţi înalţe sufletul şi să-i dea dimensiunile măreţiei, orice meditaţie pioasă putea să-ţi calmeze inima şi s-o pună la unison cu universul înconjurător, dar tocmai de aceea, îmi şopteau îndoielile, jocul cu mărgele de sticlă nu e probabil decât o artă formală, o îndemânare ingenioasă, o combinaţie de duh, aşa că mai bine să nu joci acest joc, ci să te ocupi cu matematica pură şi cu muzica bună. Acum însă auzisem eu însumi pentru întâia oară vocea interioară a jocului, îi pricepusem sensul, mă cucerise şi-mi pătrunsese în suflet, iar din ceasul acela sunt convins că jocul nostru regesc este cu adevărat o *lingua sacra,* un grai sfânt şi

dumnezeiesc, îţi vei aminti, desigur, deoarece tu însuţi ai observat-o încă de atunci, că în mine s-a produs o schimbare şi a răsunat glasul unei chemări. Pot asemui această revelaţie numai cu acea chemare de neuitat ce mi-a transformat şi mi-a înălţat inima şi viaţa atunci când, ca băiat micuţ, am fost examinat de *magister musicae* şi chemat în Castalia. Tu ţi-ai dat seama de faptul acesta, am simţit-o lămurit atunci, chiar dacă n-ai spus niciun cuvânt; nu vom mai vorbi nici astăzi mai multe despre acea întâmplare. Vreau însă să-ţi adresez o rugăminte şi, pentru a ţi-o face explicită, trebuie să-ţi spun ceva ce nu ştie şi nu trebuie să ştie nimeni, anume că studiul meu liberde astăzi nu porneşte din cine ştie ce capriciu, ci urmează cu mult mai mult un plan foarte precis, îţi aminteşti, cel puţin în linii mari, jocul cu mărgele de sticlă pe care l-am exersat atunci, cu ajutorul conducătorului nostru de grupă, ca elevi ai celui de-al treilea curs, şi în timpul desfăşurării căruia a răsunat în sufletul meu vocea aceea şi am trăit chemarea de *lusor.*

Ei bine, exerciţiul acela, care începea cu analiza ritmică a temei pentru o fugă şi în centrul căruia se afla o frază pusă pe seama lui Cun ţzî[50], jocul acela în întregul său, de la început până la sfârşit, face astăzi obiectul studiului meu, adică îl prelucrez în toate datele lui, îl retălmăcesc din limbajul jocului în limbajele de origine, în matematică, în ornamentică, în chineză, elină şi aşa mai departe. Vreau, cel puţin o dată în viaţă, să studiez şi să reconstruiesc ştiinţific întregul conţinut al unui joc cu mărgele de sticlă; prima parte am şi terminat-o şi am avut nevoie pentru ea de doi ani. Îmi vor mai trebui, firește, încă vreo câţiva ani. Fiindcă dispunem însă de faimoasa noastră libertate de studiu din Castalia, vreau să profit de ea în modul acesta. Obiecţiile îmi sunt cunoscute. Cei mai mulţi dintre profesorii noştri ar zice: am descoperit şi am perfecţionat jocul cu mărgele de sticlă în decursul câtorva secole, făcând din el un limbaj şi o metodă universală, ca să poată exprima toate valorile şi noţiunile spirituale şi artistice şi să le aducă la acelaşi numitor. Iar tu vii acum şi vrei să reexaminezi totul de la capăt, ca să vezi dacă lucrurile stau chiar aşa! Ai să-ţi prăpădeşti cu asta viaţa întreagă şi ai să te căieşti. Fie, îmi voi dedica toată

[50] *Cun ţzî* sau *Cun Fu-fzî* — Confucius.

viaţa acestui studiu şi nădăjduiesc că nu mă voi căi. Iar acum, iată rugăciunea mea: fiindcă lucrezi în prezent la arhiva jocului şi fiindcă din motive speciale vreau să evit încă pentru multă vreme Waldzellul, te voi solicita din când în când să-mi răspunzi la unele întrebări, adică să-mi comunici într-o formă neprescurtată cheile şi simbolurile oficiale, păstrate în arhivă, pentru diverse tematici. Mă bizui pe tine şi, la rându-ţi, fii sigur că-ţi stau la dispoziţie ori de câte ori voi fi în măsură să-ţi fac vreun contraserviciu."

Poate că tot aici e locul să transcriem şi celălalt pasaj dintr-o scrisoare a lui Knecht, referitor la jocul cu mărgele de sticlă, deşi scrisoarea respectivă, adresată maestrului muzicii, a fost redactată cel puţin cu un an sau doi mai târziu.,.Mă gândesc, îi scrie Knecht protectorului său, că cineva poate fi un jucător cu mărgele de sticlă foarte bun, ba şi un virtuos, probabil chiar şi un vrednic *magister ludi* fără să intuiască taina propriu-zisă a jocului şi sensul suprem al acestuia.

Mă gândesc că tocmai unul care le-ar intui şi le-ar şti, devenind specialist în jocul cu mărgele de sticlă sau conducătorul lui, ar putea fi mai periculos pentru dăinuirea jocului decât oricare altul. Căci latura intimă, esoterica jocului, ţinteşte, ca orice esoterica, spre unitate şi totalitate, spre profunzime, acolo unde domneşte, într-o deplină independenţă, numai veşnica respiraţie, constituită dintr-o eternă inspiraţie şi expiraţie. Cel ce-ar trăi în sufletul său evenimentul descoperirii fără rest a sensului jocului n-ar mai fi propriu-zis un jucător, n-ar mai stărui în diversitate şi n-ar mai fi capabil să guste bucuria de a inova, construi şi combina, deoarece ar cunoaşte cu totul alte desfătări şi bucurii, întrucât cred că mă aflu aproape de dezvăluirea sensului jocului cu mărgele de sticlă, ar fi mai bine pentru mine şi pentru alţii să nu-mi fac o profesie din joc, ci să mă dedic mai curând muzicii."

Maestrul muzicii, de obicei foarte zgârcit în privinţa corespondenţei, a fost vădit îngrijorat de această mărturisire şi i-a răspuns printr-un prietenos avertisment: „Este bine că tu însuţi nu pretinzi de la un maestru în jocul cu mărgele de sticlă să fie un esoteric în sensul precizat de tine, căci, sper, n-ai spus-o cu intenţii ironice. Un maestru sau un profesor de joc, care s-

ar interesa în primul rând de faptul dacă s-a apropiat îndestul de «sensul cel mai intim», ar fi un foarte rău profesor. Ca să vorbesc deschis, eu, de exemplu, n-am rostit în viaţa mea în faţa elevilor o vorbă măcar despre «sensul» muzicii; dacă există vreunul, nu are nevoie de mine, ca să-l scot la iveală. Dimpotrivă, am pus întotdeauna mare preţ pe faptul ca elevii mei să-şi numere frumuşel foarte corect optimile şi şaisprezecimile. Fie că vei deveni profesor, savant sau muzician, eşti liber să porţi cel mai mare respect «sensului», dar nu-l considera drept ceva pe care alţii să-l poată învăţa de la tine. Odinioară, din dorinţa aceasta de a dezvălui altora «sensul», filosofii istoriei au dus de râpă jumătate din istoria universală, au deschis drum epocii foiletonistice şi s-au făcut vinovaţi de o mare parte din sângele vărsat. Chiar dacă, de pildă, ar trebui să călăuzesc paşii unor elevi spre Homer şi tragicii greci, n-aş încerca sa le sugerez că poezia e o formă de întruchipare a celor dumnezeieşti, ci m-as strădui să le fac accesibilă poezia prin cunoaşterea exactă a mijloacelor ei de expresie lingvistică şi ritmică, îndatorirea profesorului şi a învăţatului constă în cercetarea mijloacelor şi în grija de a transmite cunoaşterea acestora, conservarea purităţii metodelor, nu trezirea şi accelerarea trăirilor care nu mâi pot fi exprimate prin cuvinte şi care sunt rezervate celor aleşi — aceştia fiind adesea cei loviţi şi sacrificaţi.”

În rest, corespondenţa din acei ani a lui Knecht, care, de altfel, nu pare să fi fost prea mare sau se va fi şi pierdut în parte, nu mai pomeneşte nicăieri despre jocul cu mărgele de sticlă şi despre concepţia sa „esoterică”; cea mai susţinută şi mai bine conservată corespondenţă, aceea cu Ferromonte, tratează oricum aproape exclusiv despre probleme de muzică şi de analiză stilistică a muzicii.

În zigzagul caracteristic descris de evoluţia studiului întreprins de Knecht şi care nu era altceva decât trasarea precisă şi prelucrarea desfăşurată timp de mai mulţi ani a unei singure scheme de joc, noi vedem aşadar concretizarea unui sens şi a unei intenţii foarte clare. Pentru a-şi însuşi conţinuturile acestei unice scheme de joc pe care, elev fiind, o compusese în numai câteva zile, ca pe un simplu exerciţiu, şi

care, în limbajul jocului cu mărgele de sticlă, putea fi descifrată într-un singur sfert de oră, i-au trebuit ani în şir, şi-a făcut veacul prin săli de lectură şi biblioteci, i-a studiat pe Froberger şi Alessandro Scarlatti, construcţii de fugi şi sonate, a recapitulat matematicile, a învăţat limba chineză, a scornit un sistem de reprezentare grafică a sunetelor şi a adâncit teoria lui Feustel asupra corespondenţei dintre scara culorilor şi tonalităţile muzicale. Te întrebi de ce îşi va fi ales acest drum anevoios, bizar şi, înainte de toate, singular, de vreme ce ţinta sa finală (în afara Castaliei s-ar fi spus: alegerea profesiei sale) rămânea fără îndoială jocul cu mărgele de sticlă. Dacă ar fi intrat, mai întâi ca *hospitant şi* fără să se lege prin vreo obligaţie, în unul dintre institutele din *Vicus Lusorum*, reşedinţa jucătorilor cu mărgele de sticlă de la Waldzell, toate studiile speciale referitoare la joc i-ar fi fost înlesnite, ar fi putut obţine în orice clipă îndrumări şi informaţii şi, pe deasupra, în loc de a se chinui singur şi adesea ca într-un fel de exil voluntar, şi-ar fi desfăşurat studiile între camarazi şi oameni cu aceleaşi preocupări. Oricum va fi fost, el şi-a urmat drumul.

Presupunem că a evitat Waldzellul nu numai pentru a şterge cât mai deplin posibil din mintea lui şi a altora rolul jucat acolo ca elev şi amintirea acelui rol, ci şi pentru a nu ajunge din nou într-un rol similar în cadrul comunităţii jucătorilor cu mărgele de sticlă. Căci încă de atunci trebuie să fi simţit în el ca un fel de soartă ce-l predestina pentru funcţia de conducător şi de personalitate reprezentativă, din care pricină a făcut tot ce i-a stat în putinţă să se sustragă acestui destin. Presimţea povara răspunderii, o intuise încă de la Waldzell, văzând însufleţită admiraţie pe care o trezise printre colegii săi şi de care se eliberase, îşi dădea seama de ea mai ales după purtarea lui Tegularius, despre care ştia instinctiv că ar fi intrat şi în foc pentru el. În vreme ce acea predestinare voia să-l împingă în rândul din faţă şi spre o funcţie oficială, Knecht şi-a căutat aşadar refugiul în izolare şi linişte. Cam aşa interpretăm noi starea lui sufletească de atunci. Mai exista totuşi încă un motiv sau un impuls important care-l ţinea departe de cursurile obişnuite de la şcolile superioare unde se preda jocul cu mărgele de sticlă şi-l determina să evite a deveni un outsider,

anume o nepotolită dorinţă de a întreprinde cercetări, pe care se bazau în sufletul lui îndoielile de odinioară cu privire la jocul cu mărgele de sticlă. Desigur, simţise gustul şi avusese revelaţia faptului că jocul poate fi într-adevăr jucat într-un sens foarte înalt şi sfânt, dar îşi dăduse totodată seama şi că majoritatea jucătorilor şi a elevilor, ba chiar şi o parte dintre conducători şi profesori nu erau nicidecum jucători în acel sens înalt şi sfânt, că toţi aceştia nu vedeau în limbajul jocului o *lingua sacra,* ci un fel de stenografie ingenioasă, aşa că practicau jocul ca pe o specialitate interesantă sau amuzantă, ca pe un sport intelectual sau ca pe un campionat al ambiţiilor. Da, aşa cum reiese din scrisoarea lui către maestrul muzicii, el intuise încă de atunci că este posibil ca nu întotdeauna calitatea de jucător să fie determinată de căutarea sensului ultim, că jocul are nevoie şi de o exoterică; în sfârşit, că acest joc este şi o tehnică, o ştiinţă şi o instituţie socială. Pe scurt deci, existau îndoieli şi dezacorduri, jocul era o problemă vitală, devenise pentru moment marea problemă principală a vieţii lui, şi nici nu-i trecea prin minte să-ţi uşureze luptele prin intervenţia unor binevoitori păstori sufleteşti sau să le vadă bagatelizate prin zâmbetul profesorilor gata să-l abată cu amabilitate din drum.

Natural, şi-ar fi putut fundamenta studiile pe oricare dintre zecile de mii de jocuri cu mărgele de sticlă jucate până atunci sau pe oricare dintre milioanele de jocuri posibile. Ştia asta, şi totuşi şi-a luat ca punct de plecare planul de joc combinat ocazional la curs de el şi de camarazii săi. Era jocul care-i prilejuise pentru prima dată înţelegerea sensului tuturor jocurilor cu mărgele de sticlă şi-i revelase chemarea de jucător, în anii la care ne referim, purta permanent la dânsul o schemă a acelui joc, trasată în grafia prescurtată uzuală, în semnele, cheile, simbolurile şi abreviaţiile limbajului jocului apăreau în schemă o formulă de matematică astronomică, principiul formal al unei vechi sonate, o frază de Cun fu-ţzî şi aşa mai departe. Unui cititor care n-ar fi cunoscut jocul cu mărgele de sticlă, o asemenea schemă de joc i s-ar fi părut oarecum similară cu schema unei partide de şah, numai că semnificaţia figurilor şi posibilităţile relaţiilor şi înrâuririlor reciproce erau mult mai complicate, iar fiecărei figuri, fiecărei constelaţii, fiecărei

mişcări de şah i-ar fi corespuns un conţinut real, indicat simbolic chiar prin această mişcare, configuraţie şi aşa mai departe. Anii de studiu ai lui Knecht nu şi-au propus ca sarcină numai cunoaşterea cât mai exactă a conţinuturilor, principiilor, operelor şi sistemelor cuprinse în planul de joc sau aflarea unui drum pe care să parcurgă secole trecute, prin diverse culturi, ştiinţe, limbi, arte; nu mai puţin el îşi trasase drept scop ceva cu totul necunoscut vreunuia dintre profesorii săi, anume ca, pornind de la aceste obiecte, să examineze cât mai exact sistemele şi posibilităţile de expresie ale artei jocului cu mărgele de sticlă.

Pentru a dezvălui de la bun început rezultatul: Knecht a găsit ici-colo o lacună, o insuficienţă, în ansamblu însă jocul nostru cu mărgele de sticlă a rezistat riguroasei lui examinări, căci altminteri nu s-ar fi reîntors în cele din urmă la el.

Dacă am scrie aici un studiu de istorie a culturii, atunci cu siguranţă că vreun loc sau vreo scenă din vremea anilor de studiu ai lui Knecht ar fi vrednice de descriere. Atât cât îi stătea în putere, el prefera locurile în care putea să lucreze singur sau împreună cu foarte puţini alţii, iar unora dintre aceste locuri le-a păstrat o afecţiune plină de recunoştinţă. Adesea şedea la Monteport, câteodată ca oaspete al maestrului muzicii, alteori ca participant la vreun seminar de istoria muzicii.

De două ori îl aflăm la Hirsland, reşedinţa conducerii Ordinului, ca părtaş la „marele exerciţiu", constând în douăsprezece zile de post şi meditaţie. Cu o deosebită plăcere, chiar cu gingăşie avea să povestească intimilor săi despre Bambusgeholz *1, îngrăditul ermitaj, scena studiilor sale în *I-Ching*[51]. Aici nu numai că a învăţat şi a trăit lucruri hotărâtoare, dar, călăuzit de o intuiţie sau o îndrumare minunată, a şi găsit un mediu unic şi un om neobişnuit, pe aşa-numitul „Frate mai Mare", creatorul şi locuitorul ermitajului chinezesc Bambusgeholz[52]. Ni se pare indicat să descriem ceva mai

[51] *I-Ching (Cartea transformărilor)* este cea dintâi dintre cele cinci cărţi sfinte ale vechilor chinezi, reprezentând în esenţă un manual de divinaţie.

[52] Dumbrava de bambuşi *(germ.).*

amănunţit acest episod, cel mai remarcabil din vremea studiilor sale.

Knecht începuse studiul limbii chineze şi al clasicilor în celebrul institut est-asiatic pendinte, de mai multe generaţii, de fundaţia de învăţământ pentru filologia veche „Sankt Urban". Acolo făcuse rapid progrese în scris şi citit, se împrietenise cu câţiva chinezi ce lucrau în cadrul institutului şi învăţase pe de rost un număr din cântecele din *Ci-Chin*[53], când în al doilea an al şederii sale acolo a început să se intereseze de *I-Ching, Cartea transformărilor*. La stăruinţele sale, chinezii îi dăduseră, e drept, fel de fel de informaţii, dar o introducere sistematică, un profesor pentru aşa ceva nu existau la institut, iar cum Knecht îşi formula mereu cererea de a i se pune la dispoziţie un profesor, cu ajutorul căruia să se poată ocupa serios de I-Ching, i se povesti despre „Fratele cel Mare" şi despre sihăstria lui. Knecht observase de mai multă vreme că interesul său pentru *Cartea transformărilor* se situa într-un domeniu nu prea agreat de institut, deveni mai precaut în cererile sale de informaţii, iar când începu să solicite noi lămuriri despre legendarul „Frate mai Mare" nu putu să nu observe că acest ermit se bucura într-adevăr de un anumit respect, ba chiar de o certă faimă, însă mai mult de aceea a unui outsider ciudat, decât de a unui savant, îşi dădu seama că în chestiunea aceasta trebuie să se ajute singur, duse la capăt cât putu de repede o lucrare de seminar începută şi-şi luă ziua bună.

A pornit la drum pe jos către ţinutul în care îşi sădise cândva dumbrava de bambuşi acel om învăluit în mister, poate un înţelept şi un maestru, poate un nebun. Aflase despre el cam atât: cu vreo douăzeci şi cinci de ani în urmă fusese studentul de care se legaseră cele mai mari speranţe la secţiunea chineză, părea născut şi chemat pentru aceste studii, îi depăşea pe cei mai buni profesori, fie ei chinezi născuţi în patrie sau în Occident, în tehnica scrierii cu pensula şi în descifrarea vechilor scrieri, bătea totuşi niţel la ochi prin zelul cu care încerca să devină până la exces chinez. Astfel, el se adresa cu obstinaţie

[53] *Ci-Ching (Cartea cântecelor),* cea mai veche colecţie de poezie chinezească (sec. XI—VI î.Chr.), cuprinde peste trei sute de cântece de muncă, de recoltă, de dans şi dragoste, culte şi populare.

tuturor superiorilor, de la conducătorul unui seminar până la maeştri, nu cu titlurile lor şi cu acel „dumneavoastră” prescris de regulament, aşa cum o făceau toţi studenţii, ci cu formula „fratele meu mai mare”, formulă care i s-a aninat în cele din urmă lui însuşi, pentru totdeauna, ca o poreclă ironică. O deosebită atenţie acorda el jocului de oracole din *I-Ching*, pe care îl practica desăvârşit cu ajutorul tradiţionalului mănunchi de traista-ciobanului. Alături de vechile comentarii la cartea oracolelor, cartea lui preferată era aceea a lui Ciuang-ţzî[54]. Se pare că în secţia chineză a institutului, aşa cum l-a cunoscut Knecht, spiritul raţionalist şi mai curând antimistic, riguros confucianist se simţea încă de pe atunci, căci într-o bună zi Fratele mai Mare părăsi institutul, care l-ar fi reţinut cu dragă inimă ca profesor de specialitate, şi porni în călătorie, înarmat cu pensule, tăleraşe de tuş şi două, trei cărţi. Vizită sudul ţării, fu când ici, când colo oaspetele fraţilor din Ordin, căută şi găsi locul potrivit pentru sihăstria pe care o plănuise, obţinu prin stăruitoare jalbe şi cereri orale de la autorităţile civile şi de la cele ale Ordinului dreptul de a planta acel loc, în calitate de colonist. De atunci trăia acolo o viaţă idilică orânduită riguros după modul chinezesc vechi, când luat în râs ca un ins bizar, când venerat ca un fel de sfânt, în pace cu sine şi cu lumea, petrecându-şi zilele cu meditaţii Şi transcrierea vechilor suluri manuscrise, în măsura în care nu îl solicita munca în dumbrava lui de bambuşi, apărată de vântul de nord printr-o grădiniţă chinezească cultivată cu grijă.

Într-acolo, aşadar, porni la drum Josef Knecht, făcând dese popasuri şi fermecat de peisajul cu care, după ce străbătu păsurile din munţi, îl întâmpină sudul albastru şi înmiresmat, cu însorite terase acoperite cu viţă-de-vie, cu ziduri cafenii pe care mişunau şopârle, cu impunătoare livezi de castani, un amestec savuros de regiune meridională şi ţinut montan. Când a ajuns la Bambusgeholz, era după-amiază târziu; intră şi văzu cu uimire un pavilion chinezesc ridicat în mijlocul unei grădini minunate, o

[54] *Ciuang-ţzî* (1020—1077), filozof şi umanist materialist chinez, a indicat existenţa unor legi în evoluţia fenomenelor şi a intuit lupta dialectică dintre contrarii care, în cele din urmă, ajung, după el, la împăcare.

fântână cu apa ţâşnind zgomotos din ţevi de lemn, ca să curgă mai departe printr-un şanţ cu albia de pietriş şi să umple un bazin zidit, în ale cărui crăpături creşteau fel de fel de plante şi în a cărui apă limpede şi liniştită înotau câţiva crapi de aur. Cu mişcări potolite şi gingaşe, panaşele bambuşilor se legănau în vârful tulpinilor zvelte, dar viguroase, brazdele de iarbă erau întrerupte de lespezi de piatră, pe care se puteau citi inscripţii în stilul clasic. Un bărbat uscăţiv, înveşmântat în pânză cenuşiu-gălbuie, cu ochi albaştri în expectativă dincolo de ochelari, se ridică de lângă un strat de flori, deasupra căruia zăbovise ghemuit, porni fără grabă spre vizitator, nu neprietenos, dar cu acea reţinere cam stângace pe care o au câteodată oamenii retraşi şi singuratici, îşi îndreptă privirea întrebătoare către Knecht şi rămase în aşteptarea a ceea ce avea să-i spună. Acesta rosti nu fără sfială cuvintele chinezeşti pe care şi le pregătise ca formulă de salut:

— Tânărul discipol îşi ia îngăduinţa de a face o vizită Fratelui mai Mare.

— Oaspetele meu cu purtări alese fie binevenit, spuse Fratele mai Mare, întotdeauna un coleg mai tânăr este binevenit la mine, la o ceaşcă cu ceai şi la o mică discuţie plăcută, şi chiar şi un colţişor pentru odihna de noapte afla-va dânsul, dacă îl doreşte.

Knecht făcu un *kotao şi* mulţumi, fu condus în căsuţă şi i se oferi un ceai; îndată după aceea îi fură arătate grădina, pietrele cu inscripţii, iazul, peştii de aur, a căror vârstă îi fu indicată. Până la cină statură sub bambuşii ce fluturau în vânt, schimbară amabilităţi, rostiră versuri din cântece şi spuse ale clasicilor, admirară florile şi se desfătară privind apusul trandafiriu ce se ofilea deasupra lanţurilor de munţi.

Apoi se întoarseră în casă, Fratele mai Mare aduse pâine şi fructe, prăji la o vatră minusculă nişte excelente plăcintele pentru el şi pentru oaspete, iar după ce mâncară, studentul fu întrebat despre scopul vizitei sale, în germană, iar el povesti tot în germană cum a ajuns până aici şi care-i era rugămintea, anume de a rămâne la Dumbrava de bambuşi cât îi va îngădui Fratele mai Mare, şi de a fi discipolul său.

— Vom vorbi mâine despre asta, spuse ermitul şi-i arătă culcuşul pe care i-l oferea pentru odihnă.

A doua zi de dimineaţă, Knecht se aşeză pe marginea bazinului cu peşti de aur, îşi adânci privirea în mica lume răcoroasă de obscuritate şi lumină, în care jucau culori de vrajă şi se legănau, în umbrosul verde-albăstrui cu întunecimi de cerneală, corpurile de aur şi, uneori, chiar în clipa când întreaga lume părea fermecată şi adormită pentru totdeauna şi adâncită în vis, aruncau deodată în noaptea somnului, cu o mişcare graţios-elastică şi totuşi cu spaimă, fulgere de cristal şi aur. Se uita în adânc, scufundându-se din ce în ce, visând mai mult decât contemplând, şi nu simţi când Fratele mai Mare veni cu paşi uşori din casă, se opri şi-şi cercetă îndelung cu privirea oaspetele atât de pierdut în gânduri. Când Knecht, scuturându-se, ieşi în sfârşit iar la suprafaţă din visare, gazda pierise, dar vocea sa îl pofti îndată din casă la ceai. Schimbară un scurt salut, băură ceai, statură fără o vorbă şi ascultară cum susură prin liniştea dimineţii mica ţâşnitură de apă a fântânii, ca o melodie a eternităţii. Apoi ermitul se ridică, îşi făcu de lucru ici-colo prin camera de o formă neregulată, îl privi între timp pe Knecht de câteva ori, clipind din ochi, şi-l întrebă deodată:

— Eşti gata să-ţi pui încălţările şi să pleci numaidecât? Knecht avu o clipă de şovăială, apoi spuse:

— Dacă trebuie, sunt gata.

— Şi, dacă s-ar întâmpla să poţi rămâne aici un scurt răstimp, eşti oare gata să dai ascultare şi să stai mut ca un peste de aur?

Studentul răspunse din nou afirmativ.

— Bine, zise Fratele mai Mare. Voi cumpăni acum feţişoarele şi voi întreba oracolul.

În timp ce Knecht şedea şi se uita cu un respect tot atât de mare cât şi curiozitatea, mut „ca un peste de aur”, gazda lui scoase dintr-o cupă de lemn, mai curând un fel de tolbă, o mână de beţişoare; erau nişte tulpinile de traista-ciobanului, le numără cu atenţie, puse o parte din mănunchi înapoi în vas, aşeză un beţişor de-o parte, la împărţi pe celelalte în două mănunchiuri de mărime egală, păstră unul în mâna stângă, luă cu dreapta, cu degete subţiri şi sensibile, mici mănunchiuri din celălalt, le numără, le aşeză la o parte, până când mai rămaseră

numai câteva tulpiniţe, pe care le strânse între două degete ale mâinii stângi. După ce reduse astfel un mănunchi, prin numărători rituale, la o singura tulpiniţă, procedă la fel cu celălalt mănunchi. Puse deoparte beţişoarele numărate, luă din nou ambele mănunchiuri, unul după altul, le numără, strânse între două degete ceea ce mai rămăsese din mănunchiuri, iar toate acestea degetele lui le făceau cu o agilitate calmă, fără mişcări de prisos, părea un misterios joc de îndemânare călăuzit de reguli precise, exersat de mii de ori şi ajuns la o virtuozitate desăvârşită. După ce procedă astfel de mai multe ori, rămaseră trei mănunchioare, din numărul beţişoarelor acestora citi un semn şi îl zugrăvi cu vârful pensulei pe un petic de hârtie. Acum, tot exerciţiul cel complicat începu din nou, beţişoarele fură distribuite în două mănunchiuri egale, fură numărate, unele beţişoare fură puse deoparte, altele prinse între degete, până când la sfârşit rămaseră iar trei mănunchiuri minuscule, al căror rezultat dădu un al doilea semn. Ca într-un dans, cu pocnete uscate abia auzite, beţişoarele se izbeau unul de altul, îşi schimbau locurile, formau mănunchiuri, erau despărţite, din nou numărate, se mişcau ritmic, cu o precizie fantomatică. La sfârşitul fiecărui exerciţiu, degetul nota un semn, iar la urmă semnele pozitive şi cele negative formară şase rânduri suprapuse. Tulpiniţele fură adunate şi puse cu grijă înapoi în recipientul lor, magicianul se cinchi joc de podea, pe o rogojină de trestie, având în faţă, scris pe o foaie, rezultatul cercetării oracolului, pe care-l examina îndelung în tăcere.

— Este semnul Mong, spuse el. Semnul poartă numele de: nebunie a tinereţii. Sus muntele, jos apa, sus Gen, jos Can. La poalele muntelui ţâşneşte izvorul, simbol al tinereţii Sentinţa însă spune aşa:

Nebunia tinereţii e biruitoare.
Nu eu îl caut pe tânărul nebun,
Nebunul cel tânăr mă caută pe mine.

Răspunsul îl dau la întâiul oracol. De mă-ntreabă de mai multe ori, mă necăjeşte. Dacă mă necăjeşte, nu mai dau niciun răspuns. A cerceta însemnează a stărui.

De încordare şi atenţie, Knecht îşi ţinuse răsuflarea, în liniştea ce urmă, scoase fără voie un suspin. Nu îndrăzni să pună nicio întrebare. Dar credea că înţelesese: tânărul nebun era acceptat, i se îngăduia să rămână. Se simţise captivat încă din timpul sublimului joc de marionete al degetelor şi tulpiniţelor, la care asistase prins şi fermecat atâta timp, care i se păruse convingător şi plin de sens, deşi nu putea să-i ghicească înţelesul. Oracolul vorbise, hotărâse în favoarea lui.

Nu am fi descris aşa de amănunţit episodul, dacă Josef Knecht însuşi nu l-ar fi narat atât de des şi cu o anumită plăcere prietenilor şi elevilor săi. Acum să ne întoarcem la relatarea obiectivă, Knecht a rămas la Bambusgeholz vreme de mai multe luni şi a învăţat manipularea tulpiniţelor de traista-ciobanului aproape tot atât de perfect ca profesorul său. Acesta a exersat cu el o oră în fiecare zi numărătoarea de tulpiniţe, l-a introdus în gramatica şi simbolica limbajului oracolului, l-a pus să se exerseze în scrierea şi memorizarea celor şaizeci şi patru de semne, i-a citit din vechile comentarii, i-a istorisit când şi când, în zilele deosebit de reuşite, câte o povestire de Ciuang-tzî. În rest, discipolul a învăţat să îngrijească grădina, să spele pensulele, să frece tuşul, a deprins să fiarbă supă şi ceai, să culeagă orez, să fie atent la mersul vremii şi să se orienteze după calendarul chinezesc. Rarele sale încercări de a aduce vorba, în zgârcitele lor convorbiri, şi despre jocul cu mărgele de sticlă ori despre muzică s-au dovedit cu totul zadarnice, fie că se adresa parcă unui surd, fie că erau respinse cu un zâmbet îngăduitor sau cu o zicală, ca de pildă: „Nourii deşi nu aduc ploaie”, sau „Cel ce-i nobil n-are pată”. Totuşi, când Knecht ceru să i se trimită de la Monteport un mic clavecin şi începu să cânte câte un ceas în fiecare zi, gazda nu ridică nicio obiecţie. Odată, Knecht îi mărturisi profesorului său că ar dori să Ajungă până într-acolo încât să fie în stare a include sistemul I-*Ching* în jocul cu mărgele de sticlă. Fratele mai Mare în râs.

— Haida de! strigă el. Ai să-ţi dai tu singur seama. Ca să făureşti o grădiniţă de bambuşi înăuntrul lumii, asta da, e ceva ce se poate.

Dar ca grădinarul să reuşească a vârî lumea înăuntrul dumbrăvii lui de bambuşi, asta mi se pare totuşi îndoielnic.

Destul despre toate acestea. Mai pomenim numai că, după câţiva ani, când Knecht devenise o persoană foarte stimată la Waldzell, Fratele mai Mare, invitat de el să ţină acolo un ciclu de lecţii, nici măcar nu a răspuns.

Mai târziu, Josef Knecht a calificat lunile din viaţa sa petrecute la Bambusgeholz nu numai ca pe o perioadă deosebit de fericită, ci şi, încă mai des, ca pe „începutul trezirii mele", iar din acea vreme imaginea trezirii apare mai frecvent în spusele lui, cu un înţeles similar, deşi nu chiar identic, aceluia pe care-l dăduse mai înainte imaginii chemării. Este de presupus că „trezirea" înseamnă cunoaşterea treptată de sine şi a locului în care se află înăuntrul orânduielii castaliene şi a celei omeneşti în genere, totuşi accentul pare să fi trecut din ce în ce mai mult pe autocunoaştere, în sensul că, de la „începutul trezirii" Knecht s-a apropiat din ce în ce mai mult de sentimentul poziţiei şi destinaţiei lui deosebite, unice, în timp ce noţiunile şi categoriile ierarhiei tradiţionale în general şi ale celei castaliene în special deveneau pentru el mereu mai relative.

Studiile chineze n-au încetat nicidecum o dată cu plecarea de la Bambusgeholz, ci au continuat; Knecht a depus eforturi îndeosebi pentru cunoaşterea vechii muzici chinezeşti. La toţi scriitorii chinezi mai vechi, el a dat peste elogiul muzicii ca una din sursele primordiale ale oricărei ordini, ale oricărei morale, frumuseţi şi sănătăţi, dar această concepţie cuprinzătoare şi etică asupra muzicii i se dezvăluise de mult, prin mijlocirea maestrului muzicii, care putea fi considerat întruchiparea ei însăşi. Fără a renunţa la planul fundamental al studiilor sale, aşa cum îl cunoaştem din scrisoarea către Fritz Tegularius, Knecht aborda generos şi energic tot ceea ce, după intuiţia sa, conţinea ceva esenţial pentru el, adică toate obiectivele către care părea să-l conducă drumul „trezirii". Unul dintre rezultatele pozitive ale perioadei de studiu petrecute la Fratele mai Mare constă în aceea că se eliberă de rezerva faţă de întoarcerea la Waldzell. Luă parte acolo în fiecare an la vreunul din cursurile superioare, devenind de pe acum, fără a şti anume cum se ajunsese la aşa ceva, o personalitate privită în *Vicus Lusorum* cu interes şi preţuire; făcea parte dintre factorii cei mai intimi şi mai sensibili ai întregii organizaţii a jocului,

aparţinea acelei grupe anonime de jucători încercaţi, în mâinile cărora se află propriu-zis soarta momentană sau cel puţin direcţia şi moda de moment a jocului.

Această grupă de jucători, din care nu lipseau nici funcţionarii de la instituţiile jocului, dar nu dominau de fel, putea fi găsită de obicei în câteva încăperi izolate, liniştite ale arhivei jocului, ocupată cu studii de critică a jocului, militând în favoarea sau împotriva introducerii unor noi materii de joc, dezbătând pro sau contra anumitor orientări mereu schimbătoare ale gustului, în ceea ce priveşte forma, utilizarea procedeelor exterioare, aspectele sportive ale jocului cu mărgele de sticlă; fiecare dintre cei ce aveau oarecare vechime aici era un virtuos al jocului, fiecare cunoştea foarte bine talentele şi însuşirile celuilalt, era ca în cercurile unui minister sau într-un club aristocratic, unde se întâlnesc şi se cunosc cei ce vor ajunge la putere şi vor ocupa funcţii de răspundere mâine sau poimâine. Aici domnea un ton potolit şi politicos, mocneau ambiţii ascunse, sălăşluiau o atenţie concentrată şi spirit critic până la exces. Pentru mulţi din Castalia şi chiar pentru unele persoane din restul ţării, această elită a cadrelor de mâine din *Vicus Lusorum* trecea drept floarea cea mai de preţ a tradiţiei castaliene, crema unei intelectualităţi exclusiv aristocratice, iar câte un tânăr ambiţios se legăna ani în şir în visul că va aparţine cândva faimoasei grupe. Pentru alţii, dimpotrivă, acest cerc select de pretendenţi la demnităţile superioare în ierarhia jocului cu mărgele de sticlă era ceva vrednic de ură, o adunătură de rataţi, o clică de pierde-vară cu nasul pe sus, de genii cu fantezie bogată, e adevărat, dar irosită în van, fără simţul realităţii şi rupte de viaţă, o societate de cilibii şi arivişti aroganţi, însă în fond nişte paraziţi, a căror profesie şi al căror conţinut de viaţă consta într-o joacă, într-o desfătare stearpă a spiritului.

Knecht luă cunoştinţă cu indiferenţă de ambele atitudini; pentru el nu avea nicio însemnătate că în pălăvrăgelile lor studenţii îl venerau ca pe o fiinţă miraculoasă sau îl batjocoreau ca pe un parvenit şi un ambiţios. Ceea ce rămânea important pentru el erau numai studiile sale, care se încadraseră acum toate în sfera jocului. Importantă pentru el, dincolo de aceasta,

era poate şi întrebarea dacă jocul este într-adevăr lucrul cel mai sublim din Castalia şi ceva vrednic să-i dedice viaţa.

Căci, pe măsură ce pătrunsese în tainele mereu mai ascunse ale regulilor şi posibilităţilor jocului, pe măsură ce se familiarizase cu labirintul pestriţ al arhivei şi al lumii interioare atât de complexe a simbolisticii jocului, îndoielile sale nu fuseseră aduse necondiţionat la tăcere, aflase încă de atunci, din propria-i experienţă spirituală, că certitudinea şi îndoiala se leagă una de alta, că se condiţionează reciproc ca inspiraţia şi expiraţia, iar o dată cu progresele sale în toate domeniile microcosmosului jocului i se dezvoltaseră firește şi perspicacitatea şi sensibilitatea pentru întreaga problematică a jocului. Pentru un scurt răstimp, probabil că idila de la Bambusgeholz îl liniştise sau îl şi deconcertase; exemplul Fratelui mai Mare îi arătase că există totuşi căi de ieşire din orice situaţie problematică, puteai să te faci, de pildă, ca acela, chinez, să te fereci înapoia unui zaplaz de grădină şi să trăieşti într-un fel destul de frumos de desăvârşire. Probabil că puteai deveni şi pitagorician sau monah şi scolastic, dar toate acestea erau ieşiri din impas, renunţări, puţin posibile şi îngăduite, la universalitate, o renunţare la astăzi şi mâine de dragul unei perfecţiuni trecătoare, era un mod sublim de bejenie, iar Knecht simţise între timp că acesta nu era un drum pentru el. Dar care era drumul lui? în afară de marele său talent pentru muzică şi pentru jocul cu mărgele de sticlă, ştia că mai există în el şi alte forţe, o anume independenţă interioară, o îndărătnicie de ordin superior, care nu-i interziceau şi nu-i îngreunau deloc capacitatea de a sluji, dar îi porunceau să se pună numai în serviciul stăpânului celui mai mare. Iar această forţă, această independenţă, această îndărătnicie nu alcătuiau numai o trăsătură a portretului său moral, nu erau întoarse şi active numai spre interior, îşi vădeau eficienţa şi în afară, încă din timpul anilor de şcoală, şi mai ales în perioada rivalităţii sale cu Plinio Designori, Knecht constatase deseori că unii tineri de vârsta lui, şi cu atât mai mult camarazii mai mici, nu numai că îi arătau simpatie şi-i căutau prietenia, dar erau înclinaţi să se lase conduşi de el, să-i ceară sfatul, să intre sub influenţa lui, iar această constatare se repetase de atunci adesea. Avea o latură

foarte plăcută şi măgulitoare constatarea aceasta, satisfăcea ambiţia şi dădea tărie conştiinţei de sine. Dar avea şi o cu totul altă latură, una întunecată şi înspăimântătoare, deoarece aplecarea urechii spre colegii care-i cereau sfatul şi doreau să-şi facă din el un conducător şi un model, ei fiind slabi, lipsiţi de voinţă şi demnitate, bucuria tainică, ivită când şi când (cel puţin mental) de a face din ei nişte sclavi supuşi erau ceva neîngăduit şi respingător, în afară de aceasta, pe vremea disputelor cu Plinio, începuse să-şi dea seama cu câtă răspundere, încordare şi apăsare interioară este plătită orice poziţie strălucită şi reprezentativă; ştia şi cu câtă greutate o suportă uneori pe a sa maestrul muzicii.

Era ceva frumos şi ademenitor să ai putere asupra oamenilor şi să străluceşti înaintea altora, dar şi demonic şi periculos, iar istoria universală consta dintr-un şir neîntrerupt de domnitori, conducători, despoţi şi comandanţi, care cu extrem de puţine excepţii au început frumos şi au terminat rău, care cu toţii, cel puţin după cum au pretins ei înşişi, au luptat pentru putere împinşi de bune intenţii, pentru ca, după aceea, să devină posedaţi şi orbiţi de putere şi s-o iubească numai de dragul ei. Trebuia ca acea putere cu care-l înzestrase natura să fie sfinţită şi făcută utilă, trebuia ca el să se pună în serviciul ierarhiei; lucrul acesta îi apăruse întotdeauna ca de la sine înţeles. Dar care era locul în care forţele sale ar putea să slujească mai bine şi să dea roade? Capacitatea de a-i atrage pe alţii, îndeosebi pe tineri, şi a exercita asupra lor o influenţă mai mare sau mai mică ar fi avut valoare pentru un ofiţer sau un politician, dar aici în Gastalia nu existau asemenea profesii, aici aceste capacităţi îi puteau sluji propriu-zis numai profesorului şi educatorului, iar tocmai asemenea activităţi nu-l atrăgeau deloc pe Knecht. Dacă ar fi fost după voia lui, ar fi profesat mai întâi de orice viaţa savantului independent — sau pe aceea a jucătorului cu mărgele de sticlă. Se afla astfel în faţa vechii, chinuitoarei întrebări: era într-adevăr acest joc cel mai sublim, era el într-adevăr regele domeniului spiritual? Nu era el oare, la urma urmelor şi în ciuda tuturor, doar un simplu joc? Era jocul cu mărgele de sticlă vrednic de o dăruire deplină, de o viaţă întreagă pusă în serviciul lui? Cu generaţii în urmă, acest joc faimos începuse ca

un fel de surogat al artei, iar acum, pentru mulţi, în orice caz, se afla pe cale de a deveni treptat un soi de religie, o posibilitate de concentrare, înălţare Şi adoraţie pioasă pentru inteligenţele foarte dezvoltate. Cum se vede, în sufletul lui Knecht se desfăşura vechiul conflict dintre estetic şi etic.

Întrebarea, niciodată formulată explicit, dar nici adormită cu totul vreodată, era aceeaşi care apăruse ici-colo, atât de sumbru şi ameninţător, în poeziile sale scrise ca elev la Waldzell, era o întrebare ce nu privea numai jocul cu mărgele de sticlă, ci Castalia în genere.

Odată, tocmai în vremea când această problematică îl apăsa stăruitor şi când retrăia adeseori în vis disputele cu Designori, trecând printr-o curte vastă din oraşul jucătorilor de la Waldzell, îşi auzi numele strigat din urmă de o voce pe care n-o recunoscu numaidecât, dar care totuşi îi era foarte familiară. Când se întoarse, văzu un bărbat tânăr, înalt, cu faţa împodobită de o bărbuţă, care se repezi furtunos spre el. Era Plinio şi, cu sufletul inundat de amintiri şi duioşie, îl salută din toată inima, îşi dădură întâlnire pentru aceeaşi seară. Plinio, care îşi terminase de multă vreme studenţia la universităţile profane şi devenise funcţionar, aflându-se într-un scurt concediu, venise ca oaspete la un curs despre jocul cu mărgele de sticlă, curs cum mai absolvise unul cu câţiva ani în urmă. Întâlnirea din acea seară îi puse totuşi repede în încurcătură pe cei doi prieteni. Plinio era aici un elev-oaspete, un diletant din afară, tolerat, care, ce-i drept, îşi urma cu mult zel cursul, dar un curs pentru amatori, pentru cei ce nu făceau parte din Castalia, distanţa dintre ei era mult prea mare; oaspetele se afla în faţa unui specialist şi iniţiat care, chiar menajându-l şi făcând concesii amabile de dragul prieteniei, nu se putea să nu-l facă să simtă că pentru el nu e un coleg, ci un copil, unul ce-şi află mulţumire la periferia unei ştiinţe cunoscute de dânsul până în profunzime. Knecht încercă să abată discuţia de la joc, îl rugă pe Plinio să-i povestească despre serviciul lui, despre munca lui, despre viaţa pe care o ducea în lumea din afară, în această direcţie, Josef era cel rămas în urmă, copilul ce punea întrebări de ignorant şi era dăscălit cu menajamente de celălalt. Plinio lucra ca jurist, se străduia să-şi facă drum în politică, era pe cale să se logodească cu fiica unui

şef de partid, vorbea o limbă înţeleasă de Josef numai pe jumătate, multe expresii adesea repetate sunau pentru el goale de înţeles, în orice caz nu aveau pentru dânsul niciun conţinut. Seputea totuşi deduce că, în lumea lui, Plinio era cineva, ştia multe şi avea teluri ambiţioase. Dar cele două lumi, care cu zece ani în urmă se atinseseră şi se adulmecaseră în cei doi tineri, cu o proaspătă curiozitate şi nu fără simpatie, se arătau acum despărţite ca de o prăpastie, străine şi de neîmpăcat.

Desigur, se putea observa că acest om de lume şi politician îşi păstrase un anumit ataşament faţă de Castalia şi-şi sacrifica pentru a doua oară un concediu de dragul jocului cu mărgele de sticlă; dar, în definitiv, gândi Josef, asta era cam aşa ca şi cum el, Knecht, s-ar găsi, pentru o zi, în sfera de activitate a lui Plinio şi ar lua parte ca un spectator curios la nişte şedinţe ale tribunalului sau ar cere să i se arate câteva fabrici ori instituţii de asistentă publică. Amândoi fură dezamăgiţi. Knecht găsea că prietenul său de odinioară devenise superficial şi cam grosolan; Designori, la rându-i, vedea în fostul său camarad un orgolios închistat în spiritualitatea şi esoterica lui exclusivistă, un ins unilateral, fermecat excesiv de sine însuşi şi de sportul pe care-l practica. Cu toate acestea, amândoi îşi dădură osteneala, iar Designori ştia să povestească de toate, despre studiile şi examenele lui, despre călătoriile în Anglia şi în Sud, despre adunările politice şi despre parlament. La un moment dat, el rosti o vorbă care sună ca o ameninţare sau ca un avertisment:

— Ai să vezi, vor veni în curând vremuri tulburi, poate război, şi nu e imposibil ca întreaga voastră existenţă castaliană să fie pusă din nou în mod serios sub semnul întrebării.

Josef nu luă lucrurile prea în serios, se mulţumi doar să întrebe:

— Şi tu, Plinio? Tu vei fi pentru Castalia sau împotriva ei?

— Ah, răspunse Plinio cu un râs forţat, mie n-o să-mi ceară nimeni părerea, încolo, firește, sunt pentru dăinuirea netulburată a Castaliei, altminteri nu m-as găsi aici. Totuşi, oricât de modeste ar fi pretenţiile voastre materiale, Castalia costă ţara o sumă destul de frumuşică pe an.

— Da, râseyúèøef, suma asta atinge, cum mi s-a spus, cam a zecea parte din ceea ce a cheltuit ţara noastră pe arme şi numiţii în vremea secolului însângerat de războaie.

S-au mai întâlnit de câteva ori şi, cu cât se apropia sfârşitul cursului urmat de Plinio, cu atât mai zeloşi se arătau în a-şi da dovezi de amabilitate. Dar amândoi se simţiră uşuraţi când cele două sau trei săptămâni trecură şi Plinio plecă.

Maestru al jocului cu mărgele de sticlă era pe vremea aceea Thomas von der Trave, un bărbat celebru, umblat prin lume şi monden, conciliant şi extrem de politicos faţă de ori, cine se apropia de el în chestiuni privitoare la joc, dar de o străşnicie ascetică şi foarte trează, un muncitor de o mare hărnicie, ceea ce nici n-ar fi bănuit cei ce-l cunoşteau numai prin prisma funcţiei oficiale, de exemplu în veşmântul festiv de conducător al marilor jocuri sau la primirea delegaţiilor din străinătate.

Se şoptea despre el că ar fi un suflet de gheaţă, un om stăpânit de o reţinere rece, care tratează artele cu un fel de stimă curtenitoare, iar uneori printre tinerii şi entuziaştii amatori de joc se auzeau despre el aprecieri mai curând negative — aprecieri greşite, chiar dacă nu era un entuziast şi la marile jocuri publice evita să atingă teme mari şi emoţionante; totuşi, pentru cunoscători, jocurile sale strălucit construite, desăvârşite ca formă, vădeau o familiaritate deplină cu problemele fundamentale ale universului jocului, într-o zi, *magister ludi* trimise după Josef Knecht, îl primi în locuinţa sa, în haină de casă, şi îl întrebă dacă ar putea şi i-ar face plăcere să-l viziteze în zilele următoare, la aceeaşi oră, pentru câte o jumătate de ceas. Knecht, care nu mai fusese niciodată singur la maestru, primi ordinul cu uimire. Deocamdată, *magister ludi* îi puse înainte un manuscris mare, o propunere ce-i parvenise de la un organist, una dintre nenumăratele propuneri a căror examinare face parte din activitatea celor mai înalţi membri ai ierarhiei jocului. De cele mai multe ori e vorba de propuneri privitoare la acceptarea în arhivă a noii materii: unul, de pildă, prelucrase deosebit de amănunţit istoria madrigalului şi descoperise în evoluţia stilului o curbă, pe care o reprezentase muzical şi matematic, astfel încât să fie preluată în limbajul jocului. Altul studiase latina lui Iuliu Cezar din unghiul de

vedere al calităţilor sale ritmice şi descoperise o coincidenţă izbitoare cu rezultatul cunoscutului studiu al intervalelor în muzica bisericească bizantină. Un exaltat inventase o nouă cabală[55] pentru notaţia din secolul al cincisprezecelea, ca să nu mai vorbim despre scrisorile furtunoase ale unor experimentatori aberanţi care, de pildă, scoteau cele mai surprinzătoare chei dintr-o paralelă între horoscopul lui Goethe şi cel al lui Spinoza şi le anexau adesea desene geometrice, multicolore, foarte frumoase şi cu aspect veridic.

Knecht aborda cu toată sârguinţa propunerea ce i se înmânase; el însuşi avusese de mai multe ori în cap propuneri de acest fel, chiar dacă nu le trimisese niciodată; fiecare jucător activ cu mărgele de sticlă visează la o continuă extindere a domeniului jocului, până la cuprinderea lumii întregi, mai mult chiar, realizează aceste extinderi în reprezentările sale şi în exerciţiile lui particulare de joc şi doreşte ca acelea care par a-şi afla confirmarea să fie acceptate oficial. Fineţea propriu-zisă, supremă a jocului practicat în particular de jucătorii foarte avansaţi constă tocmai în aceea că ei stăpânesc în aşa măsură forţele expresive, apelative şi plastice ale legilor jocului, încât pot cuprinde în orice joc cu valori obiective şi istorice până şi reprezentările strict individuale, unice, în această ordine de idei, un apreciat botanist a rostit odată această butadă: „În jocul cu mărgele de sticlă trebuie să fie posibil orice, chiar şi, de pildă, ca o plantă să se întreţină pe latineşte cu domnul Linné”.

Knecht îl ajută deci pe magistru în analiza schemei propuse: jumătatea de ceas trecu repede, a doua zi se prezentă punctual şi astfel veni zilnic, vreme de două săptămâni, să lucreze singur cu *magister ludi.* Chiar din primele zile observă cu surprindere că acesta îi punea chestiuni de o importanţă minoră, a căror inutilitate se vădea de la prima privire, lăsându-l totuşi să le prelucreze critic, cu grijă, până la sfârşit; se minună că maestrul are timp de aşa ceva, dar treptat începu să bage de seamă că aici nu era vorba numai de a face un serviciu maestrului şi de a prelua o părticică din munca lui, ci că această activitate, deşi utilă şi în sine, era în primul rând un prilej ca el însuşi, tânărul

[55] Aici, cuvântul are sensul de simbolistică fantastică a numerelor şi literelor, de felul celei folosite de cabalişti.

adept, să fie examinat cu cea mai mare grijă, într-o formă cât se poate de amabilă. I se întâmplă atunci ceva asemănător cu ceea ce i se întâmplase în copilărie la apariţia maestrului muzicii, remarcă brusc consecinţele şi în comportarea camarazilor săi, care deveniră mai sfioşi, mai distanţi, uneori ironic-respectuoşi; se pregătea ceva, o simţea, dar îl încerca mai puţină bucurie ca altădată.

După ultima lor şedinţă, maestrul jocului cu mărgele de sticlă îi spuse cu vocea sa cam înaltă, politicoasă, rostind cuvintele fără nicio solemnitate, dar cu precizia de accent care-i era caracteristică:

— Bine, mâine nu mai e nevoie să vii, treburile noastre au luat pentru moment sfârşit, în curând însă va trebui să te obosesc din nou. Îţi mulţumesc mult pentru colaborarea ta, mi-a fost de mare folos. In altă ordine de idei, sunt de părere că ar trebui să formulezi cererea de a fi primit în Ordin; nu vei avea dificultăţi, am şi încunoştinţat autorităţile Ordinului. Eşti de acord? Apoi adăugă, ridicându-se: încă un cuvânt — probabil că şi tu eşti înclinat, ca majoritatea bunilor jucători cu mărgele de sticlă în tinereţe, să foloseşti uneori jocul nostru ca pe un fel de instrument pentru a filosofa. Cuvintele mele singure nu te vor tămădui de asta, totuşi îţi spun: pentru a filosofa trebuie folosite mijloace legitime, cele ale filosofiei. Jocul nostru nu este nici filosofie, nici religie, e o disciplină proprie, înrudită prin caracterul ei cel mai mult cu arta, este o artă *sui generis.* Ajungi mai departe dacă ţii seama de acest adevăr, decât dacă îl admiţi abia după o sută de insuccese. Filosoful Kant — azi e puţin cunoscut, dar a fost o minte de primul rang — a numit filosofia teologică „o lanternă magică ce proiectează fantome”. Nu trebuie să facem şi din jocul nostru cu mărgele de sticlă aşa ceva.

Josef fu surprins, iar acest ultim avertisment aproape că nici nu-l auzi din pricina emoţiei, pe care altminteri nu şi-o dădu pe faţă. Fulgerător îi trecu prin minte: cuvintele magistrului puneau capăt libertăţii lui, însemnau sfârşitul perioadei studiilor lui independente, primirea în Ordin şi apropiata încadrare în ierarhie. Mulţumi cu o adâncă plecăciune şi se duse numaidecât la cancelaria din Waldzell a Ordinului, unde se şi găsi într-

adevăr pe lista noilor candidaţi. Ca toţi studenţii de pe treapta sa, cunoştea destul de bine regulile Ordinului şi-şi aminti prescripţia că învestitura putea fi săvârşită de oricare membru al Ordinului care deţinea o funcţie oficială de un rang superior. Ca atare, îşi formulă rugămintea ca îndeplinirea ceremoniei să fie încredinţată maestrului muzicii, i se înmână o dovadă şi i se acordă un scurt concediu, iar chiar a doua zi porni la drum spre Monteport, la protectorul şi prietenul său. Îl găsi pe venerabilul bătrân cum suferind, totuşi fu întâmpinat cu bucurie:

— Vii de parcă te-as fi chemat eu, spuse bătrânul. În curând n-aş mai fi avut împuternicirea să te primesc ca tânăr frate în Ordin. Sunt pe cale să-mi părăsesc funcţia, demisia mea a şi fost aprobată.

Ceremonia în sine fu simplă. A doua zi, aşa cum cereau statutele, maestrul muzicii pofti la el, ca martori, doi fraţi din Ordin; Knecht primise mai înainte, ca temă a unui exerciţiu de meditaţie, un paragraf din regulile Ordinului. Era paragraful acesta: „Dacă te cheamă autoritatea superioară vre-o funcţie, atunci să ştii: fiecare urcare a unei trepte în serviciu nu e un pas spre libertate, ci spre încătuşare. Cu cât mai înaltă e funcţia, cu atât mai strânsă e încătuşarea. Cu cât e mai mare puterea pe care ti-o dă funcţia, cu atât e mai riguroasă obligaţia de a sluji. Cu cât mai puternică e personalitatea, cu atât mai prohibit arbitrarul.” Acum toţi cei chemaţi să fie de faţă se adunaseră în chilia maestrului muzicii, aceeaşi în care Knecht primise cândva prima sa iniţiere în arta meditaţiei; maestrul ceru celor de faţă să interpreteze, în cinstea acestui ceas, un preludiu coral de Bach, apoi unul dintre martori dădu citire unui text prescurtat al regulilor Ordinului, iar maestrul muzicii însuşi adresă tânărului său prieten întrebările rituale şi îi luă jurământul. După aceea, bătrânul îi mai dărui încă o oră din timpul său, stătu cu el în grădină, îi dădu indicaţii amicale în ce sens să-şi însuşească regulile Ordinului şi să trăiască în conformitate cu ele.

— E minunat, spuse el, că tocmai în clipa în care eu mă retrag, tu intri ca să umpli acest gol; e ca şi când aş avea un fiu, care în viitor va fi bărbat în locul meu.

Când văzu că faţa lui Josef exprimă întristare, magistrul adăugă:

— Nu fi tulburat, nici eu nu sunt. Sunt tare obosit şi mă bucur de tihna de care mai vreau să am parte şi din a cărei desfătare te vei împărtăşi şi tu adesea, după cum trag nădejde. Iar data viitoare când ne vom revedea spune-mi „tu”. Nu ţi-am putut îngădui asta câtă vreme am fost în funcţie.

Maestrul îl concedie cu acel surâs cuceritor de inimi, pe care Josef îl cunoştea de douăzeci de ani.

Knecht se întoarse în grabă la Waldzell; obţinuse de acolo un concediu de numai trei zile. Abia ajunsese, când fu chemat de *magister ludi,* care-l primi cu o voioşie colegială Şi-l felicită pentru primirea în Ordin.

— Ca să fim pe deplin colegi şi camarazi de muncă, reluă el, mai e nevoie de încadrarea ta într-un anumit loc din ierarhia noastră.

Josef se sperie puţin. Aşadar, acum trebuia să-şi piardă libertatea.

— Ah, zise el cu timiditate, sper că voi fi folosit într-un oarecare post modest. Nădăjduiam totuşi, ca să vorbesc deschis, că-mi voi mai putea continua o vreme studiile libere.

Magistrul îl privi ţintă în ochi cu zâmbetul lui şiret, niţel ironic:

— O vreme, spui tu, dar cât de lungă? Knecht râse stingherit.

— Sincer să fiu, nu ştiu.

— Mă gândeam eu la asta, conveni maestrul, tu mai vorbeşti încă limbajul studenţesc şi gândeşti în noţiuni de student, Josef Knecht, şi nu-i nimic rău în asta, dar în curând n-o să mai fie bine, deoarece avem nevoie de aportul tău. Tu ştii că şi mai târziu, chiar dacă vei ocupa cele mai înalte funcţii în ierarhia noastră, vei putea obţine concedii pentru studii, dacă vei reuşi să convingi autoritatea de valoarea acestor studii; predecesorul şi profesorul meu, de exemplu, era *magister ludi* şi un om bătrân când a cerut şi a căpătat un concediu de un aii întreg, ca să întreprindă studii de arhivă la Londra. Dar concediul i s-a dat nu pentru „o vreme”, ci pentru un număr precis de luni, săptămâni, zile. Aşa că în viitor va trebui să te deprinzi să numeri. Iar acum am să-ţi fac o propunere: avem nevoie de un om de încredere, necunoscut încă în afara cercului nostru, pentru o misiune specială.

Era vorba de următoarea însărcinare: mânăstirea benedictină Mariafels — unul dintre cele mai vechi lăcaşe de cultură din ţară, cu care Castalia întreţinea raporturi prieteneşti şi care de câteva decenii participa la jocul cu mărgele de sticlă — ceruse să i se trimită pentru câtva timp un tânăr profesor, ca să ţină lecţii introductive despre joc şi să-i stimuleze pe cei câţiva jucători mai avansaţi din mânăstire, iar alegerea magistrului căzuse pe Josef Knecht. De aceea acesta îl şi examinase cu atâta grijă, de aceea se urgentase primirea lui în Ordin.

DOUĂ ORDINE

Într-o anumită privinţă se procedase cu el cam la fel ca pe vremea când era elev la şcoala de latină, după vizita maestrului muzicii. Lui Josef nici nu-i trecea prin minte că trimiterea lui la Mariafels era o distincţie deosebită şi că egala cu urcarea primei trepte importante pe scara ierarhiei; dacă ar fi deschis mai bine ochii la cele din jurul său, şi-ar fi dat seama limpede de asta, după atitudinea şi comportamentul colegilor săi.

De câtăva vreme făcea parte din cercul cel mai restrâns al elitei jocului cu mărgele de sticlă; acum, prin neobişnuita însărcinare ce i se dăduse, fusese scos în evidenţă ca unul pe care superiorii îl ţineau sub ochi şi de care intenţionau să se folosească. Camarazii şi tovarăşii de năzuinţe de până ieri nu se dădură chiar înapoi şi nici nu deveniră neprietenoşi, aşa ceva manierele din acest cerc foarte aristocratic nu îngăduiau, dar o distanţă apăru totuşi între Knecht şi ceilalţi; camaradul de ieri putea fi superiorul de poimâine, iar asemenea stratificări şi diferenţieri în relaţiile reciproce erau înregistrate şi exprimate de acest cerc prin oscilaţii abia simţite.

Excepţie făcu Fritz Tegularius, pe care, alături de Ferromonte, îl putem considera drept cel mai devotat prieten din viaţa lui Josef Knecht. Acest bărbat, pe care aptitudinile îl îndreptăţeau să ajungă în funcţiile cele mai înalte, dar care era grav stânjenit de sănătatea precară, de lipsa echilibrului şi a încrederii în sine, avea aceeaşi vârstă cu Knecht; aşadar, la primirea acestuia în Ordin, împlinise vreo treizeci şi patru de ani; se întâlniseră pentru prima dată cam cu un deceniu în urmă la un curs despre jocul cu mărgele de sticlă, iar Knecht simţise încă de atunci cât de mult era atras de el acest tânăr tăcut şi cam melancolic. Cu flerul său în aprecierea oamenilor, care-i era propriu încă de atunci, deşi nu-şi dădea seama în mod conştient

de el, a intuit şi natura acestei simpatii; era o prietenie şi o stimă gata de dăruirea cea mai necondiţionată şi dornică de subordonare, aprinsă de o exaltare aproape religioasă, dar umbrită şi ţinută în frâu de nobleţea sufletească şi de presentimentul apăsător al tragismului interior. Pe atunci, încă zguduit şi sensibilizat de epoca lui Designori, devenit de-a dreptul suspicios, Knecht îl ţinuse pe acest Tegularius la distanţă, cu o asprime consecventă, deşi se simţea şi el atras de acest camarad interesant şi neobişnuit. Pentru caracterizare, să ne folosim de o filă din însemnările oficiale secrete ale lui Knecht, redactate cu ani mai târziu, exclusiv pentru informarea autorităţii superioare.

Textul sună astfel:

„Tegularius. Prieten personal al referentului. Elev eminent la diverse discipline în şcoala din Keuperheim, bun cunoscător al filologiei clasice, foarte interesat de filosofie, i-a studiat pe Leibniz, Bolzano[56], apoi pe Platon. Cel mai talentat, cel mai strălucit jucător cu mărgele de sticlă pe care îl cunosc. Ar fi un predestinat *magister ludi*, dacă pentru aceasta caracterului său nu s-ar dovedi cu totul nepotrivit, ca o consecinţă a sănătăţii sale delicate. T. Nu va trebui să ajungă niciodată într-o funcţie de conducere, reprezentativă sau organizatorică; ar fi o nenorocire atât pentru el, cât şi pentru funcţie. Fizic, lipsurile sale se exteriorizează prin stări de depresiune, perioade de somnolenţă şi suferinţe nervoase; sufleteşte, e stăpânit periodic de melancolie, simte imperios nevoia de singurătate, îl încearcă frica de datorie şi de răspundere, e de presupus că-l chinuie şi gândul sinuciderii. Acest om asaltat de atâtea primejdii se ţine pe picioare datorită meditaţiei şi unei solide autoeducaţii, cu atâta eroism, încât cei mai mulţi din jurul său nici nu bănuiesc măcar gravitatea suferinţelor lui şi nu iau cunoştinţă decât de timiditatea şi de firea lui rezervată. Dacă aşadar T. Nu e, din păcate, apt pentru posturi de conducere superioare, el rămâne totuşi în *Vicus Lusorum* o bijuterie de om, o comoară cu totul de neînlocuit. Stăpâneşte tehnica jocului nostru aşa cum un mare muzician e stăpân pe instrumentul său, descoperă cu ochii

[56] *Bernhard Bolzano* (1781—1848), matematician şi filozof catolic, autor al unei *Teorii a ştiinţei*

închişi nuanţele cele mai subtile şi nu poate fi ignorat nici ca profesor. La cursurile recapitulative superioare şi la cele mai înalte — pentru cele inferioare e păcat de ei — aproape că n-aş mai putea-o scoate la capăt fără dânsul; este ceva unic modul cum analizează el jocurile de probă ale tinerilor, fără a-i descuraja, cum îi prinde cu ocaua mică şi cum recunoaşte infailibil şi dă la iveală orice contrafacere sau exerciţiu pur decorativ, cum descoperă sursele de erori şi le indică, de parcă ar fi nişte preparate anatomice ireproşabile, la jocurile încă nesigure şi rău compuse. Această privire incoruptibilă şi ascuţită pusă în valoare în activitatea de analiză şi corectare este, înainte de toate, calitatea ce-i asigură respectul elevilor şi al colegilor, respect care, altminteri, ar fi grav pus în pericol de comportarea sa nesigură şi inegală, sfielnică şi timidă.

Aş vrea să ilustrez printr-un exemplu cele spuse mai sus despre genialitatea lui T. Ca jucător cu mărgele de sticlă, genialitate cu totul fără egal. La începutul prieteniei mele cu el, pe vremea când noi doi nu prea mai găseam la cursuri multe de învăţat în privinţa tehnicii, T. Mi-a arătat, într-un ceas de confesiune plină de o deosebită încredere, câteva jocuri compuse de el atunci. La prima privire le-am găsit strălucitoare şi într-un fel inovatoare şi originale ca stil; l-am rugat să-mi dea schemele grafice ca să le studiez şi am găsit în aceste compoziţii de joc nişte adevărate poeme, ceva atât de surprinzător şi de personal, încât am socotit că nu pot să le trec sub tăcere. Aceste jocuri erau nişte mici drame, având aproape o structură de monolog pur, şi reflectau ca un autoportret desăvârşit al autorului viaţa lui spirituală individuală, în egală măsură pândită de pericole şi genială. Pe de o parte, diversele teme şi grupuri de teme pe care se baza jocul, şi a căror suită şi opoziţie vădeau o mare ingeniozitate, erau concentrate şi puse în conflict într-un mod dialectic; pe de alta, sinteza şi armonizarea vocilor contrarii nu duceau spre un final obţinut în felul obişnuit, clasic; mai curând a-ceastă armonizare suferea un şir de fracturi şi rămânea de fiecare dată ca istovită şi deznădăjduită, în pragul soluţiei, pierzându-se în întrebări şi îndoieli. Datorită acestor însuşiri, jocurile căpătau o cromatică emoţionantă şi, după ştirea mea, încă nemai încercată vreodată; mai mult chiar,

jocurile în întregul lor deveneau expresia unei îndoieli şi renunţări tragice, căpătau aspectul unei demonstraţii simbolice a caracterului îndoielnic al oricărei strădanii spirituale. Cu toate acestea, în spiritualitatea lor, ca şi în caligrafia şi desăvârşita lor realizare tehnică, erau atât de neobişnuit de frumoase, încât simţeai nevoia să plângi. Fiecare dintre aceste jocuri năzuia atât de intim şi serios spre o soluţie şi renunţa în cele din urmă la oricare cu o atât de nobilă resemnare, încât căpăta caracterul unor elegii în sens absolut, care deplângea caducitatea intrinsecă oricărei frumuseţi şi zădărnicia, în ultimă instanţă, a oricărui ţel spiritual superior.

— *Idem*[57], în cazul că mi-ar supravieţui mie sau duratei cât îmi voi ocupa funcţia, îl recomand pe Tegularius ca pe un bun extrem de gingaş şi preţios, dar aflat în primejdie.

Trebuie să se bucure de multă libertate, sfatul său trebuie luat în seamă în toate problemele importante privitoare la joc. Totuşi să nu i se încredinţeze niciodată elevi puţini numai sub singura lui îndrumare."

În cursul anilor, acest om remarcabil a devenit într-adevăr prietenul lui Knecht. Faţă de acesta, la care, în afară de spirit admira şi firea lui de stăpân, Tegularius nutrea un devotament mişcător, şi multe din cele ce ştim despre Knecht ne-au parvenit datorită lui. Probabil că în cercul cel mai restrâns al tinerilor jucători cu mărgele de sticlă el a fost singurul care nu l-a invidiat pe prietenul său din cauza însărcinării primite şi singurul pentru care plecarea aceluia pentru un timp nelimitat a însemnat o pierdere şi o suferinţă adâncă, aproape insuportabilă.

Îndată ce s-a putut elibera de o anumită teamă pricinuită de pierderea bruscă a libertăţii îndrăgite, Josef însuşi şi-a acceptat noua situaţie cu bucurie; se gândea cu plăcere că va călători, că va munci, era curios să cunoască lumea străină în care fusese trimis. De altfel, tânărul frate al Ordinului n-a fost lăsat să plece la Mariafels fără nicio pregătire; mai înainte a fost vârât timp ce trei săptămâni la „politie”. Aşa era numită printre studenţi acea mică secţiune din aparatul autorităţii educative, care ar putea fi asimilată cu departamentul ei politic sau chiar cu un minister de

[57] De asemenea *(lat).*

externe, dacă acestea n-ar fi denumiri prea răsunătoare pentru un lucru aşa de mărunt. Acolo, Knecht a luat cunoştinţă de regulile de comportare ce trebuiau respectate de fraţii din Ordin în timpul şederii lor în lumea din afară, iar aproape în fiecare zi domnul Dubois, şeful acestui serviciu, i-a acordat personal o oră. E drept că acestui bărbat priceput i se părea cam nepotrivită trimiterea într-un asemenea post exterior a unui om încă lipsit de experienţă şi cu totul ignorant în ale lumii; el n-a făcut niciun secret din faptul că nu era de acord cu hotărârea maestrului jocului cu mărgele de sticlă şi şi-a dat o îndoită osteneală în a-l lămuri cu grijă amicală pe tânărul frate din Ordin asupra pericolelor din lumea exterioară şi asupra mijloacelor de a le preîntâmpina eficace. Atitudinea grijulie, părintească şi loială a şefului s-a întâlnit într-un chip atât de fericit cu dorinţa tânărului bărbat de a se lăsa instruit, încât, în timpul acestor ore de iniţiere în regulile de comportare în lume, Josef Knecht a câştigat inima profesorului său şi în cele din urmă acesta i-a îngăduit să plece în misiunea lui cu sufletul împăcat şi cu o totală încredere.

A încercat chiar, mai mult din bunăvoinţă decât din vreo intenţie politică, să-i mai încredinţeze şi un fel de mandat personal. Domnul Dubois, ca unul dintre puţinii „politicieni” ai Castaliei, făcea parte din acea grupă restrânsă de funcţionari, ale cărei idei şi studii priveau în cea mai mare parte dăinuirea juridică şi economică a Castaliei, relaţiile cu lumea exterioară şi dependenţa faţă de ea. Cei mai mulţi castalieni, funcţionarii nu mai puţin decât savanţii şi studenţii, trăiau în provincia lor pedagogică şi în Ordinul lor ca într-un univers stabil, etern şi de la sine înţeles, despre care ştiau fireşte că nu existase din-totdeauna, că odată luase fiinţă, anume că se cristalizase încetul cu încetul în vremuri *de* mare impas şi prin lupte amare, la sfârşitul epocii războinice, din conştiinţa de sine şi din străduaniile intelectualilor, ca şi din nevoia profundă de ordine, norme, raţiune, lege şi măsură, resimţită de popoarele epuizate, însângerate şi fără apărare. Ei ştiau asta şi cunoşteau funcţiunea tuturor ordinelor şi a „provinciilor” din lume: să se abţină de la guvernare şi de la concurenţa pentru putere şi, în schimb, să asigure permanenţa şi trăinicia fundamentelor

spirituale prin tot felul de măsuri şi reguli. Ei nu ştiau însă că această ordine a lucrurilor nu este nicidecum de fa sine înţeleasă, că ea presupune o anumită armonie între lume şi spirit, armonie mereu în pericol de a fi tulburată, că istoria universală, luată în ansamblul ei, nu năzuieşte şi nu favorizează nicidecum ceea ce e cu adevărat dezirabil, rezonabil şi frumos, ci, cel mult, tolerează când şi când câte o excepţie; tăinuitul caracter problematic al existenţei Castaliei nu era în fond ignorat de mai toţi castalienii, dar chestiunea era lăsată pe seama celor câtorva capete politice printre care se număra şi directorul Dubois. După ce-i câştigase încrederea, de la el, de la Dubios, a obţinut Knecht o sumară iniţiere în bazele politice ale Castaliei, fapt care, ca mai tuturor fraţilor din Ordin, mai întâi i-a repugnat şi i s-a părut neinteresant, apoi însă i-a readus în memorie remarca lui Designori asupra pericolului posibil ce ameninţa Castalia şi, o dată cu aceasta, gustul amar, aparent de mult pierit şi uitat, al disputelor lui tinereşti cu Plinio, în cele din urmă iniţierea devenind dintr-o dată foarte importantă şi o treaptă pe drumul trezirii sale.

La sfârşitul ultimei lor întâlniri, Dubois i-a spus:

— Cred că te pot lăsa să pleci. Vei fi exigent în îndeplinirea însărcinării pe care ţi-a dat-o venerabilul *magister ludi* şi nu mai puţin în respectarea regulilor de comportare pe care ţi le-am comunicat aici. Mi-a făcut plăcere să-ţi pot fi de ajutor; vei vedea că cele trei săptămâni în care te-am reţinut aici nu au fost irosite în zadar. Iar dacă vreodată vei dori să-mi arăţi mulţumirea pentru informaţiile căpătate de la mine şi pentru cunoştinţa noastră, am să-ţi indic acum o cale. Ai să pătrunzi într-un aşezământ benedictin, iar în cazul că vei rămâne acolo o vreme şi vei câştiga încrederea cuvioşilor *patres*[58], vei avea probabil prilejul" să auzi discuţii politice şi să sesizezi opinii politice în cercul respectabililor domni şi al oaspeţilor lor. Ţi-aş fi recunoscător dacă m-ai informa ocazional despre ele. Înţelege-mă bine: nu trebuie nicidecum să te consideri un fel de spion sau să crezi că trădezi încrederea *cuvioşilor patres.* Nu eşti obligat să-mi dai informaţii pe care ti le interzice conştiinţa ta. Mă fac chezaş că eventualele informaţii ce-mi vor parveni de

[58] Părinţi *(lat.).*

la tine vor fi reluate şi valorificate de noi numai în interesul Ordinului nostru şi al Castaliei. Nu suntem nişte politicieni adevăraţi şi nu avem nicio putere, dar depindem de o lume ce are nevoie de noi sau măcar ne suportă. După împrejurări, ne e de folos să ştim când vine la mânăstire un om politic, când se spune că papa e bolnav sau când noi pretendenţi sunt trecuţi pe lista viitorilor cardinali. Nu avem nevoie neapărată de informaţiile tale, dispunem de unele surse, dar o mică sursă în plus nu strică. Poţi să pleci, nu eşti obligat să răspunzi astăzi la propunerea mea nici prin da, nici prin nu. Nu-ţi propun altceva decât să-ţi îndeplineşti bine, înainte de toate, misiunea oficială şi să ne reprezinţi cu cinste în mijlocul cuvioşilor părinţi, îţi urez drum bun.

În *Cartea drumeţiilor,* pe care o consultă înainte de plecarea în călătorie, îndeplinind ceremonialul tulpiniţelor de traista-ciobanului, Knecht dădu peste semnul Lü, care însemnează „Drumeţul", cu sentinţa „Succes prin lucruri mărunte. Călătorul ajunge la reuşită prin stăruinţă". Pe al doilea loc găsi un sase şi deschise cartea la această lămurire:

Drumeţul ajunge la gazdă.

Îşi are averea cu sine.

Dobândeşte statornicia unui tânăr slujitor.

Despărţirea avu loc într-o atmosferă de voioşie, numai ultima conversaţie cu Tegularius fu pentru amândoi o grea probă de stăpânire de sine. Fritz îşi stăpâni pornirile cu putere şi, în răceala pe care şi-o impuse, era ca încremenit; o dată cu prietenul său, simţea că se desparte de tot ce avea mai bun. În ceea ce-l priveşte pe Knecht, firea lui nu-i îngăduia o legătură atât de pasionată şi exclusivistă cu un prieten, la nevoie se şi putea lipsi de prietenia cuiva, revărsându-şi raza simpatiei, fără reţinere, asupra a noi lucruri şi oameni. Ca atare, despărţirea nu fu pentru el o pierdere resimţită dureros; însă îşi cunoştea încă de atunci destul de bine prietenul, ca să ştie ce zguduire şi ce examen greu era pentru el această despărţire şi să-şi facă griji în privinţa lui. Reflectase adesea la această prietenie; o dată discutase despre ea şi cu maestrul muzicii şi se deprinsese până la un anumit grad să-şi obiectivizeze şi să-şi aprecieze critic propriile-i trăiri şi simţăminte. Ajunsese astfel la concluzia

că ceea ce-l lega de celălalt şi-i trezea o adevărată pasiune nu era propriu-zis, sau numai, marele talent al aceluia, ci tocmai coexistenţa acestui talent cu lipsuri atât de grave, cu o slăbiciune atât de mare, că unilateralitatea şi exclusivismul iubirii pe care i-o arăta Tegularius, avea unu numai frumuseţe şi farmec, ci şi un aspect periculos, constând anume în tentaţia de a face să-i fie simţită puterea de către cel mai slab în forţe, nu însă în iubire, în cele din urmă îşi făcuse o datorie din a-şi impune în această prietenie o mare reţinere şi autodisciplină. În viaţa lui Knecht, celălalt, oricât de drag îi era, n-ar fi avut nicio importanţă mai profundă, dacă prietenia cu acest om delicat, fascinat de amicul său cu mult mai robust şi mai sigur de sine nu i-ar fi dezvăluit forţa de atracţie şi puterea care îi era dat să le aibă asupra unor oameni. Knecht a ajuns să înţeleagă că ceva din această putere capabilă să atragă şi să influenţeze pe alţii face parte dintre calităţile de bază ale unui profesor şi educator, prezentând însă pericole şi impunând răspundere. Tegularius era numai inul printre alţii, Knecht se vedea fixat de multe priviri gata de supunere. Totodată, în ultimul an, atmosfera de tensiune din Satul jucătorilor devenise pentru el mereu mai limpede Şi mai bine înţeleasă. Aici, el aparţinuse unui cerc fără existenţă oficială, dar foarte strict limitat, un cerc sau o stare, făcuse parte din mănunchiul select cel mai restrâns al candidaţilor şi repetitorilor, un cerc din mijlocul căruia, e adevărat, unul sau altul era chemat în serviciul auxiliar al magistrului, la arhivă sau la cursurile de joc, dar nimeni nu era pus în slujba funcţionarilor şi profesorilor de rang inferior sau mediu; ei formau rezerva din care erau promovaţi titularii posturilor de conducere.

Aici se cunoşteau foarte bine unul pe altul, penibil de bine, aproape că nu exista nicio posibilitate să se înşele cineva în privinţa talentelor, caracterului şi realizărilor celorlalţi. Şi tocmai pentru că aici, între aceşti repetitori ai studiilor de joc şi aspiranţi la demnităţile superioare, fiecare reprezenta o forţă remarcabilă, deasupra mediei, fiecare era de primul rang în privinţa performanţelor, a ştiinţei, a certificatelor, trăsăturile şi coloratura caracterelor, care predestinau pe un pretendent să devină conducător şi om de succes, jucau un rol deosebit de

mare, urmărit cu atenţie. Un plus sau un minus ca ambiţie, ca bună comportare, dimensiuni ale corpului sau înfăţişare agreabilă, un mic plus sau minus ca farmec, amabilitate, influenţă asupra celor mai tineri sau asupra autorităţii atârnau aici greu la cântar şi puteau decide în alegerea între mai mulţi concurenţi. Dacă, de pildă, Fritz Tegularius aparţinea acestui cerc numai ca outsider, ca oaspete şi tolerat şi se situa într-o anume măsură la periferia lui, fiindcă, vădit, nu poseda niciun fel de talent de conducător, Knecht, în schimb, făcea parte din însuşi focarul lui. Ceea ce-l recomanda tinerilor şi-i câştiga adoratori erau prospeţimea şi farmecul lui încă foarte juvenil, care-i dădeau aparenţa unui suflet inabordabil pentru pasiuni, incoruptibil şi chiar copilăreşte iresponsabil, într-un cuvânt, aşadar, o anumită inocenţă. Iar ceea ce-l făcea plăcut în ochii superiorilor era cealaltă latură a acestei nevinovăţii: lipsa aproape totală de orgoliu şi sete de parvenire.

Ecourile trezite de personalitatea sa, mai întâi printre inferiori şi abia treptat şi în cele din urmă şi printre superiori, deveniră evidente pentru tânărul bărbat foarte de timpuriu, iar când ajunse la această înţelegere şi privi în urmă descoperi cele două linii trasate înapoi în viaţa lui până în vremea când era un băieţaş, şi ele se evidenţiau în: prietenia competitivă pe care i-o arătau camarazii şi colegii mai mici, pe de o parte, iar pe de alta atenţia plină de bunăvoinţă cu care-l trataseră mulţi superiori. Existaseră şi excepţii, ca rectorul Zbinden, dar, în schimb, şi distincţii deosebite, ca protecţia pe care i-o arătaseră maestrul muzicii, iar acum de curând domnul Dubois şi *magister ludi.* Lucrurile erau limpezi, şi totuşi Knecht nu voise să le vadă şi să le admită niciodată pe de-a-ntregul.

Vădit, drumul lui, prestabilit, era să ajungă pretutindeni în elită, ca de la sine şi fără eforturi să întâlnească prietenii admirative şi protectori sus-puşi, drumul lui era să nu poată rămâne în umbră la baza ierarhiei, ci să se apropie necontenit de vârful acesteia şi de lumina lui vie Avea să fie nu un subaltern şi un erudit rămas în voia lui cu un stăpân. Faptul că observase aceasta mai târziu decât alţii cu o situaţie similară îi dădea acel indescriptibil plus de farmec, acea nevinovăţie de care vorbeam. Dar de ce observase el cum stau lucrurile aşa de

târziu şi cu atâta nemulţumire? Deoarece nu năzuise deloc la toate acestea şi nu le dorea deoarece nu simţea nevoia să stăpânească nu-i făcea plăcere să dea porunci, deoarece îl tenta mai mult o viaţă contemplativă decât una activa şi ar fi fost mulţumit să rămână încă vreo câţiva ani, dacă nu toată viaţa, un cercetător neluat in seamă, un pelerin plin de curiozitate şi pios prin ţara sfântă a trecutului, prin catedralele muzicii, grădinile şi pădurile mitologiei, limbilor şi ideilor. Acum, când se vedea împins fără cruţare în *vita activa,* simţea în juru-i, cu mult mă intens decât înainte, tensiunile setei de a parveni, ale spiritului de concurentă, ale ambiţiei, îşi dădea seama că Docenţa lui e periclitată şi nu şi-o va mai putea păstra. A pricepu totul că trebuie să vrea şi să primească ceea ce i se încredinţase şi i se hotărâse fără vrerea lui, fiindcă numai aşa putea să-şi biruie simţământul că e pus în cătuşe şi nostalgia după pierduta libertatea ultimilor zece ani, iar cum sufletul lui era încă pregătit pentru noua situaţie, temporara plecare din Waldzell şi din Provincie, ca şi călătoria în lumea din afară apăruseră ca o mântuire.

De-a lungul multelor veacuri de când exista aşezământul şi mânăstirea Mariafels îşi adusese partea de contribuţie de suferinţă la mersul istoric al Occidentului, trăise epoci de înflorire, de decadentă, de renaştere şi noi prăbuşiri iar m unele epoci se bucurie de o faimă plină de strălucire m diferite domenii. Odinioară lăcaş al erudiţiei scolastice şi al artei discuţiilor în contradictoriu, astăzi încă m posesia unei uriaşe biblioteci de teologie medievală, se ridicase după epoci de amorţeală şi inerţie la o nouă strălucire, de astă dată prin cultura ei muzicala şi mult lăudatul ei cor, prin missele şi oratoriile scrise şi interpretate de cuvioşii ei *patres;* de atunci încoace adăpostea între zidurile sale o frumoasă tradiţie muzicală şi o jumătate de duzină de sipete din lemn de nuc, pline de manuscripte muzicale, şi cea mai frumoasă orgă din ţară.

Apoi venise epoca politică a mânăstirii; şi această epocă lăsase în urmă o anumită tradiţie şi o experienţă câştigată. În vremurile de cruntă sălbăticie războinică, Mariafels devenise de mai multe ori o mică insulă a chibzuinţei şi a raţiunii, unde

capetele cele mai de ispravă din partidele adverse se căutau reciproc cu prudenţă şi tatonau terenul pentru o înţelegere, iar odată — acesta a fost ultimul moment culminant al istoriei sale — Mariafels ajunsese locul de naştere al unui tratat de pace, care satisfăcuse pentru o vreme setea de linişte a popoarelor epuizate. Când, după aceea, începu o nouă perioadă şi fu întemeiată Castalia, mânăstirea se ţinu în expectativă, făcu chiar opoziţie, probabil nu fără a fi primit indicaţii în acest sens de la Roma. O cerere a autorităţii educative, prin care se solicita găzduirea amicală a unui învăţat ce voia să lucreze câtva timp în biblioteca scolastică a mânăstirii, fu respinsă într-o formă politicoasă, ca şi invitaţia adresată celor de la Mariafels de a trimite un reprezentant la o consfătuire dedicată istoriei muzicii. Abia în vremea abatelui Pius, care, deşi la o vârstă înaintată, începu să arate un viu interes jocului cu mărgele de sticlă, Mariafels şi Castalia iniţiată legături şi schimburi, care de atunci se dezvoltaseră, luând forma unor relaţii dacă nu foarte intense, totuşi amicale. Se făcea schimb de cărţi, se acordau reciproc găzduiri; protectorul lui Knecht, maestrul muzicii, stătuse şi el câteva săptămâni la Mariafels, copiase manuscrise muzicale şi cântase la faimoasa orgă. Knecht ştia asta şi se bucura că va fi oaspetele unui aşezământ despre care venerabilul maestru îi povestise ocazional cu bucurie.

Fu primit cu un respect şi cu o amabilitate ce-i întreceau aşteptările şi aproape că-l făcură să se simtă stingherit. De altfel, pentru prima oară Castalia punea la dispoziţia mânăstirii, pe un timp nelimitat, un profesor din elita specialiştilor în jocul cu mărgele de sticlă. Dubois îl avertizase că, mai ales la începutul rolului său de oaspete la Mariafels, trebuia să se considere nu o persoană particulară, ci doar un reprezentant al Castaliei şi, ca atare, să ia cunoştinţă de şi să răspundă la toate amabilităţile şi, eventual, la toate atitudinile rezervate numai ca un ambasador; indicaţia aceasta îl ajută să suporte cu bine sfielile de la început.

Făcu faţă şi sentimentului incipient de înstrăinare şi de teamă, ca şi uşoarei surescitări din timpul primelor nopţi, când dormi puţin, iar, pentru că abatele Gervasius îi arătă o bunăvoinţă blinda şi voioasă, nu după multă vreme începu să se

simtă în largul lui în mediul cel nou. Îl bucurau prospeţimea şi forţa peisajului, o aspră regiune montană, cu pereţi de stâncă abrupţi şi păşuni cu iarbă grasă, pe care păşteau multe vite frumoase; se simţea fericit privind soliditatea şi vastitatea vechilor clădiri, unde se puteau descifra semnele istoriei multor veacuri, îl cuceriră frumuseţea şi confortul simplu al locuinţei sale, două încăperi situate la etajul superior al spaţiosului arhondaric, îi plăceau expediţiile prin micul stat impunător, cu două biserici, ganguri boltite, arhive, bibliotecă, stăreţie, mai multe curţi, cu grajduri încăpătoare pline de vite bine îngrijite, fântâni ţâşnitoare, uriaşe beciuri boltite, pentru vin şi pentru fructe, cu două refectorii, cu vestita sală a capitulului, cu grădini îngrijite, ca şi cu ateliere ale fraţilor pielari, dogari, ciubotari, croitori, fierari şi aşa mai departe, care formau un mic sat în jurul curţii celei mai mari. Numai-decât avu acces la bibliotecă, organistul îi arătă fără întârziere orga magnifică şi îi dădu permisiunea să cânte la ea, şi nu puţin îl ispitiră sipetele cu note muzicale, unde ştia că se află un număr impunător de manuscrise nepublicate, în parte încă necunoscute, datând din epoci mai vechi.

Cei de la mânăstire nu păreau să aştepte cu prea multă nerăbdare începerea activităţii lui oficiale; au trecut nu numai zile, ci şi săptămâni până când să se ia în vedere în mod serios scopul propriu-zis al prezenţei lui aici. E adevărat că încă din primele zile *câţiva patres,* printre ei şi abatele însuşi, s-au întreţinut cu plăcere cu Josef despre jocul cu mărgele de sticlă, dar despre vreun curs sau despre orice altă activitate sistematică încă nu se adusese vorba, în genere, Knecht remarcă în comportarea, stilul de viaţă şi tonul cuvioşilor un ritm necunoscut de el până atunci, o anume încetineală ceremonioasă, o răbdare statornică şi blajină pe care păreau să şi le fi însuşit toţi părinţii, chiar cei ce personal nu arătau deloc a fi lipsiţi de temperament. Era spiritul ordinului lor, era respiraţia milenară a unei străvechi orânduieli privilegiate, probate de sute de ori în împrejurări fericite şi în vremuri grele, la care participau cu toţii, aşa cum fiecare albină împărtăşeşte soarta şi existenţa stupului ei, îi doarme somnul, îi îndură suferinţele, îi tremură tremuratul, în comparaţie cu stilul de

viaţă al Castaliei, traiul acesta benedictin părea la prima vedere mai puţin spiritual, mai puţin agil şi iscoditor, mai puţin activ, în schimb însă mai calm, mai nefluenţabil din afară, mai bătrânesc, mai verificat; aici părea că domnesc un spirit şi o concepţie redevenite de multă vreme natură.

Knecht primi în sufletul său, cu mare interes şi curiozitate, chiar cu o mare uimire ecoul acestei vieţi mânăstireşti, care pe vremea când Castalia nici nu luase fiinţă era aici aproape la fel ca astăzi, care cu un mileniu şi jumătate mai înainte fusese tot atât de veche şi care convenea atât de mult laturii contemplative a naturii sale. Era oaspete, i se arăta respect, era stimat cu mult peste aşteptări şi îndatoriri, totuşi simţea limpede: acestea erau forma şi uzul, şi nu se refereau nici la persoana lui, nici la spiritul Castaliei sau la jocul cu mărgele de sticlă, erau curtenia maiestuoasă a unei vechi mari puteri faţă de una mai recentă. Fusese pregătit pentru aşa ceva numai parţial, iar după o vreme, în ciuda vieţii tihnite pe care o ducea la Mariafels, se simţi atât| de dezorientat, încât ceru de la autoritatea sa prescripţii mai precise în privinţa comportamentului său. *Magister ludi* îi scrise personal câteva rânduri. „Să nu-ţi pară rău, îl sfătui magistrul, că îţi jertfeşti oarecare timp pentru studiul vieţii de acolo. Foloseşte-ţi zilele, învaţă, caută să te faci iubit şi util, în măsura în care cei de-acolo sunt receptivi la aşa ceva, dar nu fi grăbit, nu te arăta niciodată nerăbdător, nu lăsa să se vadă că ai mai puţin răgaz decât gazdele tale. Chiar dacă te-ar trata un an întreg ca şi când te-ai afla în prima zi a sosirii tale în casa lor, acceptă situaţia cu calm şi poartă-te ca şi când nici doi sau zece ani n-ar mai avea vreo importanţă pentru tine. Consideră aceasta ca o întrecere întru exersarea răbdării. Meditează cu grijă! Dacă ai timp, dedică în fiecare zi câteva ceasuri, nu mai mult de patru, unei munci organizate, ca de pildă studierea sau copierea unor manuscrise. Dar să nu laşi impresia că lucrezi, fă-ţi timp pentru oricine are chef să stea la taifas cu tine.”

Knecht urmă sfatul şi, în curând, se simţi din nou mai liber. Până acum se gândise prea mult la misiunea sa precisă de profesor, chemat să predea unor împătimiţi ai jocului cu mărgele de sticlă, în timp ce părinţii din mânăstire îl tratau mai

curând ca pe un ambasador al unei puteri prietene, a cărui bunăvoinţă voiau s-o păstreze.

Când, în cele din urmă, abatele Gervasius îşi aminti totuşi această misiune profesorală şi îi repartiza mai întâi câ*ţiva patres,* care îşi făcuseră prima iniţiere în arta jocului cu mărgele de sticlă şi cu care trebuia să ţină un curs de un nivel mai înalt, Knecht descoperi spre surprinderea sa şi, la început, spre profunda sa dezamăgire că în acest loc ospitalier toată cultura nobilului joc era foarte superficială şi diletantistică, cei de-aici mulţumindu-se, aparent, cu un extrem de modest bagaj de cunoştinţe în ceea ce priveşte jocul. Ca o urmare a acestei constatări, i se impuse cu începutul şi cealaltă: arta jocului cu mărgele de sticlă şi cultivarea lui în mânăstire nu erau nicidecum motivele pentru care fusese trimis aici. Sarcina de a-i mai instrui întrucâtva, în mod elementar, pe aceşti *câtivapatres* cu oarecare interes pentru joc şi de a le procura satisfacţia unor realizări sportive modeste era uşoară, prea uşoară şi orice alt candidat la joc ar fi putut să-i facă faţă, chiar dacă n-ar fi aparţinut nici pe departe elitei. Aşadar, cursul acesta nu putea fi scopul propriu-zis al misiunii sale. Knecht începu să priceapă că fusese trimis mai puţin pentru a-i învăţa pe alţii, cât mai ales pentru a învăţa el însuşi.

Firește, când îşi formă această părere, autoritatea lui în mânăstire i se păru iarăşi brusc mult mai importantă, iar sentimentul valostk „le i se impuse de asemenea dintr-o dată, fapt explicabil, deoarece, oricât de plin de farmec şi de agreabil fusese rolul său de oaspete, misiunea ce i se încredinţase îi apăruse uneori aproape ca un surghiun. Se mai întâmplă ca, într-o zi, în timpul unei conversaţii cu abatele, să-i scape întâmplător o aluzie la chinezescul *I-Ching;* abatele ciuli urechea, puse câteva întrebări şi nu-şi mai putu ascunde bucuria, când constată că oaspetele său este neaşteptat de competent în cele chinezeşti şi în *Cartea drumeţiilor.* Abatele nutrea un viu interes pentru *I-Ching* şi, deşi nu ştia limba chineză, iar în ceea ce priveşte cunoştinţele sale asupra *Cărţii oracolelor şi* a altor taine chinezeşti era de aceeaşi superficialitate naivă cu care actualii locuitori ai mânăstirii păreau să se mulţumească în mai toate domeniile ştiinţifice,

totuşi se putea observa că omul acesta inteligent şi, în comparaţie cu oaspetele său, atât de experimentat şi cunoscător în ale lumii, nu era străin de spiritul înţelepciunii cu care vechii chinezi tratau problemele de viaţă şi de stat.

Rezultă o discuţie neobişnuit de însufleţită, care se abătu pentru prima dată de la curtenia existentă până atunci între gazdă şi oaspete şi duse la aceea că Josef Knecht fu rugat să dea respectabilului domn câte două lecţii pe săptămână despre *I-Ching.*

În timp ce relaţiile sale cu abatele-gazdă se înviorară astfel şi deveniră mai eficiente, prietenia colegială cu organistul prospera, iar micul stat monahal în care trăia îi deveni din ce în ce mai familiar, făgăduinţa oracolului, pe care îl interogase înainte de plecarea din Castalia, se apropie şi ea de îndeplinire. I se promisese lui, drumeţului ce-şi ducea averea cu sine, nu numai că va ajunge la o gazdă, ci şi „statornicia unui tânăr slujitor". Faptul că făgăduinţa începea să se împlinească putea fi luat de drumeţ ca un semn bun, ca un semn că într-adevăr „îşi poartă averea cu sine", că şi departe de scoli, profesori, camarazi, protectori şi sprijinitori, departe de atmosfera familiară a Castaliei, care-i hrănea sufletul şi-l ajuta, el purta concentrate în sine spiritul şi forţele datorită cărora se îndrepta spre o viaţă activă şi valoroasă. Prevestitul „tânăr slujitor" se apropie de el în persoana unui novice cu numele de Anton; şi chiar dacă acest tânăr însuşi n-a jucat niciun rol în viaţa lui Knecht, el a fost totuşi în acea ciudată perioadă de început, plină de îndoieli, de la mânăstire o dovadă, un herald al unor lucruri noi şi mari, un vestitor al evenimentelor viitoare. Anton, un tânăr tăcut, dar focos şi cu privirea isteaţă, aproape copt ca să fie primit în cercul monahilor, îl întâlni relativ des pe jucătorul cu mărgele de sticlă, a cărui origine şi artă continuau să fie atât de misterioase pentru el, în timp ce mica ceată a jucătorilor, adăpostiţi într-o aripă izolată a clădirii, inaccesibilă pentru oaspete, îi rămânea aproape necunoscută şi departe de priviri. Novicilor le era interzisă participarea la cursurile despre joc. Acest Anton era însă de serviciu la bibliotecă de mai multe ori pe săptămână, ca ajutor; aici îl întâlni Knecht, stătu ocazional de vorbă cu el şi, cu timpul, observă că omul acesta

tânăr, cu ochii întunecaţi şi iscoditori sub groase sprâncene negre, i se devota cu aceeaşi dragoste fanatică şi gata de a servi, o dragoste de tânăr discipol şi elev respectuos pe care o mai întâlnise de atâtea ori şi în care recunoscuse de mult un element viu şi important în viaţa Ordinului, deşi, ori de câte ori i se arătase, simţise dorinţa să o respingă.

Aici, în mânăstire, se decise să fie de două ori mai rezervat; a căuta să-l influenţeze pe acest tânăr aflat încă în faza de noviciat monahal i-ar fi apărut ca un fel de atentat împotriva ospitalităţii; cunoştea prea bine şi porunca severă a castităţii, care domnea aici, şi fu de părere că, în aceste împrejurări, libovia unui tânăr băiat putea fi cu atât mai periculoasă, în orice caz, trebuia să evite orice posibilitate de scandal şi procedă în consecinţă.

La bibliotecă, singurul loc în care îl întâlnea mai des pe Anton, Knecht mai făcu cunoştinţă cu un bărbat, pe care la început aproape că nici nu-l băgă în seamă, atât era de insignifiant, pe care însă cu vremea îl cunoscu mai bine, ca să ajungă a-i acorda pentru toată viaţa o stimă plină de recunoştinţă, cam la fel numai cu aceea purtată bătrânului maestru al muzicii. Era *pater* Jakobus, desigur cel mai de seamă istoric al ordinului benedictinilor, pe atunci în vârstă de vreo şaizeci de ani, un bărbat bătrânicios, uscăţiv, cu un cap de uliu pe un gât lung şi vânos, cu un chip care din faţă, mai ales din pricina pleoapelor mai totdeauna lăsate, părea lipsit de viaţă şi stins, dar care din profil indica o personalitate viguroasă şi voluntară, datorită liniei frontale avântate cutezător, scobiturii adânci de la rădăcina nasului coroiat şi ascuţit, precum şi datorită bărbiei cam scurte, dar precis pregnante. Bătrânul bărbat liniştit, care, de altfel, cunoscut mai de aproape, se arăta foarte plin de temperament, avea un pupitru personal întotdeauna acoperit de cărţi, manuscrise şi hărţi, situat în încăperea mai mică din fundul bibliotecii, şi părea să fie singurul învăţat ce muncea cu adevărat serios în această mânăstire care poseda tomuri de o valoare inestimabilă. De altfel, cel care-i atrase atenţia lui Josef Knecht, asupra *lui pater* Jakobus fără nicio intenţie, fu novicele Anton. Knecht băgase de seamă că încăperea din fundul bibliotecii, unde savantul îşi avea pupitrul, era considerată aproape ca o cameră personală de

studiu, în ea intrând numai puţini dintre cercetătorii bibliotecii, şi aceia numai la mare nevoie, călcând uşor, respectuos, în vârful picioarelor, deşi învăţatul *pater* ce lucra acolo nu dădea deloc impresia că ar putea fi aşa de uşor tulburat.

Fireşte, Knecht îşi impuse îndată ca o lege grija celorlalţi de a nu-l deranja pe *pater,* dar tocmai prin aceasta bătrânul cel harnic ieşi din sfera observaţiei sale. Într-o zi, Anton îl servi pe savant cu nişte cărţi, iar când reveni din încăperea din fond, pe Knecht îl izbi faptul că novicele rămăsese un răstimp în uşa deschisă, cu privirea aţintită asupra celui scufundat în lucru deasupra pupitrului său, cu o expresie exaltată de admiraţie şi veneraţie, amestecată cu acel simţământ de grijă şi serviabilitate aproape tandră pe care tinerii cuminţi îl arată uneori faţă de pleşuvia şi neputinţa bătrânească. Mai întâi, priveliştea aceasta îl bucură pe Knecht; era frumoasă şi în sine, dar totodată îi vădi că faţă de oamenii mai bătrâni şi admiraţi Anton putea nutri şi o exaltare lipsită de erotism. După o clipă îi veni în minte un gând mai curând ironic, de care aproape că-i fu ruşine, şi anume gândul acesta: cât de puţin dedaţi studiului trebuiau să fie cei din acest institut, dacă singurul savant cu activitate serioasă din mânăstire era admirat de un tânăr ca o apariţie fantastică şi o fiinţă din basme. Oricum, această privire aproape tandră de stimă admirativă, cu care Anton îl fixa pe bătrân, i-a deschis lui Knecht ochii asupra persoanei învăţatului *pater* şi, observându-l de atunci când şi când, în trecere, îi descoperi profilul roman şi mai descoperi treptat şi alte trăsături ale lui *pater* Jakobus, care păreau a da în vileag un spirit şi un caracter nu obişnuit. Ştia că e istoric şi că trece drept unul dintre cunoscătorii cei mai iniţiaţi ai istoriei benedictinilor.

Într-o zi, *pater* Jakobus îi adresă cuvântul; glasul lui nu avea nici urmă din tonul sfătos, apăsat binevoitor, voit bine dispus şi cam tutelar, care părea să aparţină stilului casei. Istoricul îl pofti pe Josef să-i facă o vizită în chilia lui, după vecernie.

— Nu veţi afla în mine, spuse el cu o voce înceată şi aproape sfioasă, dar cu un accent uimitor de precis, un cunoscător al istoriei Castaliei şi mai puţin încă un jucător cu mărgele de sticlă, dar pentru că acum, după cât se pare, cele două ordine

ale noastre, atât de diferite, leagă o prietenie mereu mai strânsă, n-aş vrea să fac excepţie şi aş dori să trag şi personal unele foloase, când şi când, de pe urma prezenţei dumneavoastră aici.

Vorbea cu o deplină seriozitate, dar vocea lui înceată şi faţa lui bătrânească, isteaţă, dădeau cuvintelor sale extrem de curtenitoare acea duplicitate curioasă şi jucăuşă între seriozitate şi ironie, între devoţiune şi oarecare batjocură, între patos şi uşurătate, pe care o poţi afla în jocul plin de politeţe şi răbdare al nesfârşitelor plecăciuni cu care se salută doi sfinţi sau doi principi ai bisericii. Pentru Knecht, această mixtură de superioritate şi batjocură, de înţelepciune şi ceremonial îndărătnic, atât de bine cunoscută de la chinezi, fu ca o băutură înviorătoare; îşi dădu seama că nu mai auzise de multă vreme acest ton, pe care-l stăpânea perfect şi maestrul jocului cu mărgele de sticlă, Thomas; primi invitaţia cu bucurie şi recunoştinţă. Seara, în timp ce căuta locuinţa lui *pater* Jakobus, situată departe, la capătul unei tăcute aripi laterale, şi se întreba la ce uşă să bată, auzi spre surprinderea lui muzică interpretată la pian. Se opri să asculte; era o sonată de Purceii, interpretată fără pretenţii şi fără virtuozitate, dar curăţel şi cu precisa respectare î ritmului; muzica pură, simţită ş i prietenoasă, intim-voioasă, cu dulcile ei acorduri triple răsună parcă în întâmpinarea lui şi-i amintea vremea petrecută la Waldzell, când exersase asemenea bucăţi la diferite instrumente, cu prietenul său Ferromonte. Aşteptă, ascultând cu desfătare, încheierea sonatei; aceasta răsună în coridorul tăcut, învăluit în umbrele amurgului, atât de însingurată şi străină de lume, atât de cutezătoare şi inocentă, atât de copilărească şi meditativă în acelaşi timp, cum răsună orice muzică bună în mijlocul neizbăvitei mulţimi a lumii. Bătu la uşa, *pater* Jakobus strigă: „Intră!” şi-l primi cu modesta lui demnitate; pe micul pian continuau să ardă două luminări. Da, spuse *pater* Jakobus, răspunzând la o întrebare a lui Knecht, în fiecare seară cântă câte o jumătate de ceas sau un ceas întreg, îşi încheie munca zilnică la lăsarea întunericului, iar în orele dinainte de culcare renunţă la lectură şi scris. Statură de vorbă despre muzică, despre Purceii, despre Händel, despre străvechea cultivare a

muzicii la benedictini, un ordin cu adevărat iubitor de artă, a cărui istorie Knecht se arătă curios s-o afle. Convorbirea se însufleţi şi atinse sute de probleme, cunoştinţele istorice ale bătrânului păreau într-adevăr admirabile, dar acesta nu ascunse faptul că istoria Castaliei, a gândirii castaliene şi a Ordinului de acolo îl preocupase şi îl interesase puţin, nu făcu o taină nici din poziţia lui critică faţă de această Castalie, al cărei „Ordin" era după el o imitaţie a congregaţiilor catolice, în fond chiar o imitaţie blasfematorie, întrucât ordinul castalian nu avea drept fundament nicio religie, niciun Dumnezeu şi nicio biserică.

Ascultând această critică, Josef Knecht rămase un auditor respectuos, totuşi atrase atenţia că în afară de concepţiile benedictine şi romano-catolice asupra religiei, a lui Dumnezeu şi a bisericii mai existau şi existaseră şi altele posibile, cărora nu li se puteau nega nici puritatea voinţei şi a strădaniilor, nici profunda influenţă asupra vieţii spirituale.

— Just, spuse Jakobus, vă gândiţi între altele la protestanţi. Aceştia nu numai că au reuşit să-şi menţină religia şi biserica, dar au şi arătat uneori mult eroism şi au avut oameni exemplari. Au fost câţiva ani din viaţa mea, când diversele tentative de împăcare dintre diferitele crezuri şi biserici creştine vrăjmaşe au făcut parte dintre obiectele mele predilecte de studiu, în special tentativele de conciliere din epoca de pe la 1700, când oameni ca filosoful şi matematicianul Leibniz şi, după el, admirabilul conte Zinzendorf s-au străduit să-i unească din nou pe fraţii înduşmăniţi. Îndeosebi secolul al optsprezecelea, oricât de superficial şi diletantistic ar putea să apară spiritul său, este deosebit de interesant sub aspectul istoriei religioase, având o îndoită semnificaţie, şi tocmai protestanţii din acel secol m-au preocupat mai adesea. Am descoperit o dată printre ei un filolog, profesor şi educator de mari dimensiuni, altminteri pietist şvab, un bărbat a cărui influenţă morală poate fi urmărită clar de-a lungul a două secole ulterioare întregi — dar cu asta ajungem în alt domeniu, aşadar să revenim la problema legitimităţii şi misiunii istorice a ordinelor propriu-zise...

— Ah, nu, strigă Knecht, vă rog să mai rămâneţi la acest profesor, despre care tocmai voiaţi să vorbiţi; cred că aproape l-am ghicit.

— Atunci, ghiciţi-l.

— Mai întâi mi-a venit în minte Francke[59] din Halle, dar trebuie să fie un şvab, aşa că nu mă pot gândi la altul decât la Johann Albrecht Bengel.

Învăţatul izbucni în râs şi faţa îi străluci de bucurie.

— Mă surprindeţi, dragul meu, strigă el, cu vioiciune, chiar Bengel este cel la care mă gândeam. De unde aţi aflat despre el? Sau e ceva de la sine înţeles în ciudata voastră provincie să cunoaşteţi lucruri şi nume atât de îndepărtate şi uitate? Fiţi sigur: dacă i-aţi întreba pe toţi părinţii, profesorii şi şcolarii din mânăstirea noastră, şi chiar de i-aţi putea întreba şi pe cei din ultimele generaţii, nici măcar unul singur n-ar cunoaşte acest nume.

— Şi în Castalia l-ar cunoaşte puţini: poate că nimeni în afară de mine şi doi dintre prietenii mei. M-am ocupat odată cu studierea secolului al optsprezecelea şi cu pietismul, dintr-un motiv personal, iar cu acest prilej mi s-au impus câţiva teologi şvabi şi mi-au câştigat admiraţia şi respectul, iar printre ei îndeosebi acest Bengel mi s-a părut pe atunci un profesor şi conducător ideal pentru tineret. Am fost atât de captivat de acest om, încât am pus chiar să mi se facă o copie fotografică după imaginea lui dintr-o carte veche şi am ţinut-o o vreme agăţată deasupra mesei mele de lucru.

Pater Jakobus continua să râdă.

— Ne întâlnim sub un semn neobişnuit, spuse el. Este remarcabil însuşi faptul că dumneavoastră şi cu mine am fost împinşi de studiile noastre către acest bărbat uitat. Poate că mult mai de mirare este că acest protestant şvab a putut impresiona în egală măsură pe *un pater* benedictin şi un castalian jucător cu mărgele de sticlă. Altminteri, eu îmi imaginez jocul vostru cu mărgele de sticlă ca pe o artă care necesită multă fantezie şi mă minunez că un om atât de rigid şi sobru ca Bengel v-a putut atrage în aşa măsură.

Acum fu rândul lui Knecht să râdă satisfăcut.

---

[59] *August Hermann Francke* (1663—1727), teolog şi pedagog evanghelic, pietist, fondator al unui aşezământ ce-i purta numele, Ia Halle pe Saale, cuprinzând şcoli, un azil de bătrâni, o editură etc

— Ei bine, zise el, dacă vă amintiţi de studiul întreprins mulţi ani în şir de către Bengel asupra *Revelaţiilor* sfântului Ioan şi asupra sistemului său de interpretare a profeţiilor din această carte, atunci va trebui să conveniţi că prietenul nostru nu era cu totul străin nici de polul opus al sobrietăţii.

Apocalipsul Sfântului Ioan. Bengel, comentând *Apocalipsul,* a stabilit ca dată a venirii lui Antichrist anul 1836. Calculele sale au făcut mare impresie, iar în 1740 s-a constituit şi un ordin cu numele de „Apocalipsul sfântului Ioan lămurit".

— Aşa este, acceptă cu voioşie *pater* Jakobus. Şi cum vă explicaţi asemenea contradicţii?

— Dacă mi-aţi îngădui o glumă, aş zice aşa: ceea ce i-a lipsit lui Bengel şi ceea ce a căutat şi râvnit el fără să-şi dea seama, dar cu patimă, a fost jocul cu mărgele de sticlă, îl socotesc printre predecesorii şi strămoşii secreţi ai jocului nostru.

Devenind prudent şi din nou serios, Jakobus spuse:

— Mi se pare că vi-l anexaţi cam cutezător tocmai pe Bengel la galeria strămoşilor dumneavoastră. Şi cum justificaţi asta?

— A fost o glumă, dar o glumă care poate fi apărată, încă din anii săi tineri, mai înainte de a-l preocupa marea lucrare asupra *Bibliei,* Bengel a împărtăşit odată prietenilor săi un plan, prin mijlocirea căruia nădăjduia să ordoneze şi să sintetizeze sinoptic şi simetric, în jurul unui centru, într-o operă enciclopedică, toate cunoştinţele din vremea sa. Asta nu-i nimic altceva decât ceea ce face şi jocul cu mărgele de sticlă.

— Aceasta-i gândirea enciclopedică, strigă *pater* Jakobus, cu care s-a jucat tot secolul al optsprezecelea.

— Într-adevăr, admise Knecht, numai că Bengel nu se gândea doar la o alăturare a domeniilor ştiinţei şi cercetării, ci la o întrepătrundere, la o orânduire organică a lor, era pe calea căutării numitorului comun. Iar aceasta este una dintre ideile elementare ale jocului cu mărgele de sticlă. As afirma încă şi mai mult, anume: dacă Bengel ar fi fost în posesia unui sistem similar jocului nostru, poate că ar fi fost scutit de lunga lui cale greşită, cu toate acele calcule de convertire a numerelor profetice, cu prevestirea lui Antichrist şi a imperiului de o mie de ani. Pentru diverse talente, pe care le reunea în persoana lui, Bengel n-a găsit pe de-a-ntregul dorita direcţie spre un ţel

comun, şi astfel talentul său matematic, în colaborare cu perspicacitatea filologică, a dat acea bizară „ordine a timpurilor”, un amestec de acribie şi fantastic, care l-a preocupat timp de câţiva ani.

— E bine, fu de părere Jakobus, că nu sunteţi istoric, aveţi o certă înclinaţie spre fantazare. Dar înţeleg ce vreţi să spuneţi; pedant nu sunt decât în specialitatea mea.

A fost o discuţie fertilă, un prilej de cunoaştere reciprocă, un fel de împrietenire. Pentru învăţat era mai mult decât o întâmplare, sau cel puţin o întâmplare cu totul deosebită faptul că amândoi, el, cel supus rigorilor benedictine, şi tânărul, subordonat celor castaliene, făcuseră această descoperire şi dăduseră de bietul preceptor mânăstiresc wurttem-berghez, acest bărbat cu o inimă pe cât de gingaşă, pe atât de tare ca stânca, acest om, pe cât de visător, pe atât de sobru; probabil că era ceva care-i lega pe amândoi, exercitând asupra amândurora aceeaşi ascunsă putere magnetică. Din acea seară, care începuse cu sonata lui Purceii, acel ceva, acel fir de legătură fu simţit de amândoi. Jakobus era bucuros să schimbe păreri cu un spirit tânăr atât de învăţat şi încă maleabil, această plăcere nu i se oferea prea des, iar pentru Knecht relaţiile începute cu istoricul şi cele ce putea învăţa de la el deveniră o nouă treaptă pe drumul trezirii, spre care a năzuit toată viaţa. Pentru a nu face risipă de vorbe: Josef Knecht a învăţat de la *pater* Jakobus istorie, a învăţat legitatea şi contradicţiile studiului istoric şi ale istoriografiei, iar în anii următori a învăţat încă mai mult, anume: a privi prezentul şi propria lui viaţă ca pe o realitate istorică. Discuţiile lor se transformau adesea în adevărate dispute, atacuri şi justificări; la început, cel ce se arăta mai agresiv fu, firește, *pater* Jakobus. Cu cât cunoştea mai bine spiritul tânărului său prieten, cu atât îl durea mai mult să-l ştie pe acest foarte promiţător tânăr lipsit de educaţie religioasă şi crescut într-o fals orientată spiritualitate intelectual-estetică. Tot ceea ce găsea reprobabil în modul de gândire al lui Knecht — îndepărtarea de realitate, înclinaţia spre jocul abstracţiunilor — trecea în contul acestui spirit castalian „modern”. Atunci când Knecht îl surprindea prin concepţii şi mărturisiri juste, îndeaproape înrudite cu propriul său mod de a gândi, trăia un

sentiment de triumf, provenit din aprecierea că natura cea bună a tânărului său prieten opusese o rezistenţă atât de viguroasă educaţiei castaliene. Josef asculta în toată liniştea criticile la adresa Castaliei, iar atunci când i se părea că bătrânul domn, în pasiunea sa, împinge prea departe lucrurile, îi respingea atacurile cu răceală. De altfel, printre opiniile negative ale lui *pater* Jakobus asupra Castaliei erau şi unele pe care Josef se vedea nevoit să le considere îndreptăţite, iar într-un anume punct şi-a schimbat cu totul părerea, în timpul petrecut la Mariafels.

Era vorba de raportul dintre spiritul castalian şi istoria universală, de ceea ce *pater* Jakobus numea „totala lipsă de simţ istoric".

— Matematicienii şi jucătorii voştri cu mărgele de sticlă, spunea el, v-au distilat o istorie universală care constă exclusiv dintr-o istorie a spiritului şi a artei, istoria voastră e lipsită de sânge şi nu are nicio contingenţă cu realitatea; voi cunoaşteţi în amănunt decăderea sintaxei latine în al doilea sau al treilea secol şi n-aveţi habar de Alexandru cel Mare, Cezar sau Isus Christos. Voi trataţi istoria universală la fel cum matematicianul tratează matematica, în care există numai legi şi formule, dar nu realităţi, bine şi rău, în care nu există timp, niciun ieri şi niciun mâine, ci doar prezent veşnic, neted, matematic,

— Dar cum să te îndeletniceşti cu istoria, fără a pune ordine în ea? întrebă Knecht.

— Evident că trebuie să pui ordine în istorie, tună Jakobus. Orice ştiinţă este, între altele, o ordine, o simplificare, o activitate care face asimilabil pentru spirit ceea ce acesta n-ar putea mistui altminteri. Suntem de părere că am recunoscut în istorie câteva legi şi încercăm să ne referim la ele, pentru a distinge adevărul istoric. Aceasta e cam la fel cum i se întâmplă anatomistului care, făcând disecţia unui corp, nu se pomeneşte în faţa unor descoperiri cu totul şi cu totul surprinzătoare, ci în toată alcătuirea de organe, muşchi, ligamente şi oase găsite sub epidermă, află confirmarea unei scheme ştiute dinainte. Când însă anatomistul nu vede decât o schemă şi din cauza ei neglijează realitatea unică, individuală a obiectului său, atunci el e un castalian, un jucător cu mărgele de sticlă, face

matematici cu un obiect nepotrivit pentru aşa ceva. Cine ia în considerare istoria, acela trebuie să aducă cu sine, după opinia mea, cea mai mişcătoare şi proaspătă încredere în puterea ordonatoare a spiritului nostru şi a metodelor noastre, dar, în afara şi în ciuda acestui lucru, trebuie să trateze cu respect adevărul inefabil, realitatea, unicitatea evenimentului. A te îndeletnici cu istoria, dragul meu, nu este o glumă şi un joc iresponsabil. A te îndeletnici cu istoria presupune convingerea că năzuieşti spre ceva imposibil şi totuşi necesar şi de maximă importanţă.

A te îndeletnici cu istoria însemnează: a te lăsa în seama haosului şi a-ţi păstra totuşi credinţa în ordine şi sens. Este o misiune foarte serioasă, tinere, şi probabil una tragică.

Dintre cuvintele lui *pater* Jakobus, pe care Knecht le-a făcut cunoscute atunci prietenilor săi prin scrisori, mai trebuie relevat unul, de asemenea caracteristic.

— Oamenii mari sunt pentru tinerime stafidele din cozonacul istoriei universale, ei şi formează desigur substanţa propriu-zisă a acesteia, dar nu este nicidecum atât de simplu şi de uşor, cum se crede, să distingi pe cei cu adevărat mari de cei doar aparent mari. La cei aparent mari, ceea ce le dă aparenţa de mărime este momentul istoric, cu tot ceea ce acesta a crezut că intuieşte şi a găsit atractiv la ei; nu lipsesc istoricii şi biografii, ca să nu mai vorbim de jurnalişti, pentru care aceste intuiţii şi înţelegeri limitate dintr-un moment istoric, vreau să spun: succesul momentan, egalează cu semnele distinctive ale marii personalităţi. Caporalul care ajunge de azi pe mâine dictator, curtezana care reuşeşte să decidă pentru o vreme buna sau reaua dispoziţie a unui stăpânitor al lumii sunt figuri predilecte ale unor asemenea istorici. Şi, dimpotrivă, tinerii cu porniri idealiste îndrăgesc cel mai mult figurile tragice, pe cei lipsiţi de succes, pe martirii care au venit pe lume o clipă prea devreme sau prea târziu. Pentru mine, care sunt, fireşte, înainte de toate un istoric al ordinului nostru benedictin, ceea ce are istoria universală cel mai atractiv, mai uimitor şi mai vrednic de studiu nu sunt persoanele şi nici loviturile de teatru, succesele sau prăbuşirile, ci fenomenele pe care le găsesc vrednice de dragoste şi care-mi trezesc o curiozitate insaţiabilă, cum ar fi

congregaţia noastră, una dintre acele organizaţii foarte longevive, în care se face încercarea de a se aduna, educa şi forma oamenii, cu grijă pentru spiritul şi sufletul lor, de a-i transforma prin educaţie, nu prin eugenie, prin spirit, nu prin sânge, într-un fel de aristocraţie capabilă în egală măsură să slujească şi să domnească. Pe mine, în istoria grecilor m-a captivat nu constelaţia eroilor şi nici strigătele pătrunzătoare din agora, ci încercări ca acelea ale pitagoreicilor sau ale academiei platoniciene; la chinezi niciun alt fenomen nu m-a interesat mai mult decât longevitatea sistemului confucianist, iar în istoria noastră occidentală ceea ce mi s-au părut valori istorice de prim rang au fost înainte de toate biserica creştină şi ordinele ce fac parte din ea şi o slujesc.

Faptul că un aventurier a avut o dată noroc şi a cucerit sau a fondat un imperiu care a durat după aceea douăzeci, sau cincizeci, sau chiar o sută de ani, sau că un rege ori împărat idealist şi bine intenţionat a practicat un mod onest de politică sau a încercat să realizeze un ideal cultural, că, impulsionat puternic, un popor sau altă colectivitate au fost capabile să săvârşească sau să suporte ceva nemaiauzit, toate acestea nu mă mai interesează de mult în măsura în care mă interesează, iară şi iară, încercările de a se constitui înjghebări cum e ordinul nostru şi faptul că unele dintre aceste încercări au putut dăinui o mie sau două mii de ani. Despre însăşi sfânta biserică nu vreau să vorbesc; pentru noi, credincioşii, ea se află mai presus de orice discuţie. Dar faptul că asemenea congregaţii cum este aceea a benedictinilor, a dominicanilor, mai târziu a iezuiţilor şi aşa mai departe au atins vârsta de câteva sute de ani şi, în ciuda acestor sute de ani, în ciuda progreselor, a degradărilor, a acomodărilor şi a silniciilor, şi-au păstrat chipul şi vocea proprie, gesturile, sufletul individual, faptul acesta este pentru mine fenomenul cel mai remarcabil şi cel mai respectabil din istorie.

Knecht îl admira pe *pater* Jakobus şi în judecăţile sale nedrepte rostite la mânie. Pe atunci încă nu ştia deloc cine e în realitate acest *pater;* vedea în el doar un savant profund şi genial şi nu avea habar că, în afară de aceasta, era şi un bărbat care se afla el însuşi, în mod conştient, implântat în miezul

istoriei universale, conducătorul politic al congregaţiei lui, un cunoscător al istoriei politice şi al politicii contemporane, solicitat din multe părţi pentru informaţii, sfaturi, intervenţii mediatoare. Timp de vreo doi ani, până la primul său concediu, Knecht l-a tratat pe *pater* Jakobus, în relaţiile lor, numai ca pe un învăţat şi n-a cunoscut din viaţa, activitatea, faima şi influenţa acestuia decât o singură faţetă, aceea ce i se arătase, învăţatul domn ştia să şi păstreze tăcerea, chiar faţă de prieteni, iar fraţii din mânăstire se pricepeau la aşa ceva mai bine decât i-ar fi crezut în stare Josef.

După vreo doi ani, Knecht se încadrase în viaţa mânăstirii în modul cel mai desăvârşit posibil pentru un oaspete şi un om de aiurea, îi fusese de ajutor organistului în strădania acestuia de a duce mai departe pe o linie subţire şi modestă, cu micul său cor de mottete, o mare şi străveche tradiţie.

Făcuse unele descoperiri în arhiva muzicală a mânăstirii şi expediase la Waldzell şi mai ales la Monteport copiile câtorva opere vechi. Formase o mică clasă de începători în jocul cu mărgele de sticlă, printre care elevul cel mai sârguincios era tânărul Anton, îl învăţase pe abatele Gervasius, e adevărat, nu limba chineză, dar, oricum, manipularea tulpiniţelor de traista-ciobanului şi o mai bună metodă de meditaţie asupra zicerilor din *Cartea oracolelor;* abatele se obişnuise foarte tare cu el şi renunţase de mult la tentativele de la început de a-l face pe oaspetele său să bea, la ocazii, vin. Rapoartele asupra activităţii lui Josef Knecht la Mariafels, prin care răspundea semestrial la chestionarul oficial al maestrului jocului cu mărgele de sticlă erau întotdeauna elogioase, în Castalia însă, cu mai multă atenţie decât aceste rapoarte, erau examinate listele de lecţii şi de atestate privind cursul de joc ţinut de Knecht; nivelul cursului era considerat modest, dar factorii din conducere erau satisfăcuţi de modul în care profesorul se adaptase acestui nivel şi, mai ales, moravurilor şi spiritului mânăstirii. Dar autoritatea castaliană era mulţumită în gradul cel mai înalt şi cu adevărat surprinsă, fireşte, fără a-l lăsa pe Knecht să observe aceasta, de relaţiile strânse, bazate pe încredere reciprocă, în cele din urmă aproape prieteneşti stabilite de trimisul lor cu vestitul *pater* Jakobus.

Aceste relaţii dăduseră fel de fel de roade, despre care fie-ne îngăduit să spunem o vorbă, anticipând oarecum desfăşurarea povestirii, sau cel puţin să vorbim despre acel rod care i-a fost cel mai drag lui Knecht. S-a copt încet, încet, a crescut anevoie şi cu bănuială parcă, aşa cum cresc plantele de munte semănate în solul fertil al văilor joase: seminţele acestora, predate unui pământ gras şi unei clime blânde, poartă în sine, ca o moştenire, reţinerea şi neîncrederea cu care au crescut părinţii lor, ritmul încet de creştere face parte dintre însuşirile lor ereditare. Aidoma acestor plante, isteţul bătrân, deprins să controleze cu suspiciune orice posibilitate de a fi influenţat din afară, a îngăduit numai cu ezitări şi cedând pas cu pas să prindă rădăcini în el spiritul castalian adus de tânărul său prieten, colegul de la polul opus.

Cu toate acestea, spiritul castalian a încolţit treptat în sufletul său, şi din toate cele bune trăite de Knecht în anii petrecuţi la mânăstire lucrul cel mai plăcut şi mai de preţ a fost încrederea receptivă a experimentatului bătrân, care, după începuturi aparent lipsite de speranţă, s-a dezvoltat cu şovăieli, a germinat încet, transformându-se încă mai încet într-o mărturisită înţelegere nu numai a ceea ce era remarcabil în persoana tânărului, ci şi a ceea ce constituia pecetea specific castaliana a acestuia. Tânărul, în aparenţă aproape numai discipol, auditor şi învăţăcel, l-a condus pas cu pas pe *pater* Jakobus, care pronunţase la început cuvintele „castalian” sau „jucător cu mărgele de sticlă” numai cu o intonaţie ironică, sau le folosise direct ca vorbe de ocară, spre recunoaşterea, mai întâi îngăduitoare şi abia în cele din urmă convinsă şi respectuoasă, şi a acestei modalităţi spirituale, şi a ordinului castalian, ca o încercare de formare a unei aristocraţii spirituale. *Pater* Jakobus a încetat a mai lua în râs tinereţea ordinului, care, cu a sa existenţă de numai două secole şi ceva, se afla, firește, cu mult mai prejos de ordinul benedictin, vechi de un mileniu şi jumătate[60], a încetat de a vedea în jocul cu mărgele de sticlă

[60] Ordinul benedictinilor a fost întemeiat de sffntul Benedict de Nurcia la Monte Cassino, în Italia, în anul 529. Este cel mai vechi ordin monahal din cadrul bisericii

doar un dandysm estetic, în sfârşit, a încetat de a mai respinge ca imposibile în viitor prietenia şi alianţa celor două ordine de o vârstă atât de inegală. Knecht nici n-a bănuit o vreme că autoritatea vedea în această parţială câştigare a lui *pater* Jakobus, care pentru el era doar un succes personal şi particular, realizarea culminantă a misiunii sale la Mariafels.

Când şi când, el reflecta, fără a ajunge la vreo concluzie, asupra situaţiei sale de fapt în mânăstire, întrebându-se dacă face într-adevăr ceva şi e de folos aici, dacă nu cumva trimiterea lui în acest loc, care la început i se păruse o promovare şi o distincţie şi pentru care fusese invidiat de concurenţi, nu se transforma cu timpul mai curând într-o sinecură obscură sau într-o împingere a lui pe o linie moartă. De învăţat se putea învăţa oriunde, de ce nu şi aici? Dar în sensul castalian, mânăstirea de la Mariafels, cu excepţia lui *pater* Jakobus, nu era deloc o grădină şi un model de zel la învăţătură şi, în ceea ce-l privea, nu-şi putea da seama de nu cumva, izolat între diletanţi

---

catolice, iar tradiţia sa culturală este cu adevărat glorioasă. La începuturile Evului Mediu, aşezământul benedictin a salvat şi a conservat pentru posteritate majoritatea operelor capitale ale literaturilor latină şi elină; mulţi membri ai ordinului au ajuns celebri ca oameni de ştiinţă şi literaţi, în secolul al X-lea, ordinul a fost reformat şi centrul său s-a mutat la abaţia de la Cluny, în Franţa, de unde mişcarea de înnoire a monahismului s-a extins în întreaga lume catolică. Ordinul cistercienilor, al trapiştilor, camaldulilor, celestinilor s.a. sânt ramuri derivate din congregaţia benedictinilor. Revoluţia franceză din 1789 a suprimat această congregaţie, dar în 1839 ea a luat din nou fiinţă şi în 1893 a cunoscut o nouă reorganizare, adusă la îndeplinire de papa Leon al XIII-lea. Congregaţia are şi mânăstiri de călugăriţe, care se consideră ctitorite de sfânta Scolastica, sora geamănă a sfântului Benedict. Se poate spune că în istoria mânăstirii de la Mariafels, Hesse sintetizează întreaga istorie a Ordinului.

în majoritate fără pretenţii, nu a şi început să prindă rugină şi să facă regrese ca jucător cu mărgele de sticlă, în vreme ce se simţea copleşit de incertitudini, de un real ajutor i-au fost absenţa oricărei dorinţe de parvenire şi acel *amor fati,* încă de pe atunci relativ larg cuprinzător. Una peste alta, viaţa de oaspete şi specialist mărunt, dusă în această tihnită lume mânăstirească, îi plăcea mai mult decât ultima perioadă de la Waldzell, când se aflase în cercul unor ambiţioşi, iar dacă soarta avea să-l uite pentru totdeauna în acest mic post colonial, va încerca să schimbe câte ceva din viaţa lui, de pildă să încerce a manevra pe vreunul dintre prietenii săi de aici sau, cel puţin anual, să obţină câte un concediu mai îndelungat pe care să-l petreacă în Castalia, dar rămânând în rest mulţumit cu ceea ce avea.

Cititorul acestei schiţe biografice aşteaptă probabil informaţii despre o altă latură a vieţii duse de Knecht la mânăstire, anume despre latura religioasă. Nu cutezăm să dăm în privinţa aceasta decât unele indicaţii prudente. Că Josef Knecht a avut la Mariafels un contact mai intim cu religia, cu creştinismul practicant de fiecare zi este un fapt nu numai plauzibil, el reiese limpede şi din unele declaraţii şi atitudini ulterioare ale sale; totuşi ne vedem siliţi să lăsăm fără răspuns întrebarea dacă şi în ce măsură a devenit el acolo creştin, domeniul acesta rămânând inabordabil pentru cercetarea noastră.

Dincolo de respectul faţă de cele religioase cultivat în Castalia, Knecht nutrea un fel de veneraţie, pe care am putea-o numi de-a dreptul pioasă, fusese bine instruit în scoli, în special la studiul muzicii bisericeşti, asupra învăţăturii creştine şi a formelor ei clasice, înainte de toate îi erau cunoscute taina missei şi ritualul liturghiei solemne. La benedictini, aflase nu fără mirare şi respect că religia pe care o cunoscuse până atunci teoretic şi istoric era încă vie, lua parte la multe slujbe religioase şi, îndeosebi după ce aprofundase câteva lucrări ale lui *pater* Jakobus şi resimţise influenţa discuţiilor purtate cu dânsul, fenomenul acestui creştinism i se dezvălui vădit şi pe deplin, un creştinism devenit de atâtea ori, de-a lungul secolelor, nemodern şi depăşit, învechit şi închistat şi totuşi mereu şi mereu reîntors la sursele sale, reînnoit, lăsând în urmă

ceea ce fusese modern şi victorios ieri. Nu se pusese serios în gardă împotriva gândului, iscat când şi când în cursul discuţiilor cu *pater* Jakobus, că poate şi cultura castaliană nu e decât o formă anexă şi târzie, profană şi caducă a culturii creştin-occidentale, care va fi cândva din nou resorbită şi asimilată de aceasta. Dacă va fi aşa, îi spuse el părintelui o dată, atunci locul şi serviciul său rămân totuşi în cadrul ordinului castalian, şi nu în al celui benedictin, în Castalia trebuie să-şi aducă contribuţia şi să-şi afle verificarea, indiferent dacă orânduirea al cărei membru era avea pretenţia să dăinuiască veşnic sau numai o vreme îndelungată; o convertire i s-ar fi părut o formă de evadare nu prea demnă. Ca şi el, acel respectat Johann Albrecht Bengel a fost la vremea sa în serviciul unei biserici mici şi trecătoare, fără a-şi trăda obligaţia de a sluji cele veşnice. Pietatea, adică împlinirea cu devotament şi credinţă, până la sacrificiul vieţii, a unei obligaţii de slujitor, este posibilă pentru orice crez şi pe orice treaptă, iar pentru justeţea şi valoarea fiecărei pietăţi personale, această voinţă de a sluji şi acest devotament reprezintă singura probă valabilă.

Knecht se afla la părinţii benedictini de vreo doi ani, când în mânăstire apăru un oaspete, care fu vizibil ţinut departe de el cu mare grijă, evitându-se până şi o prezentare fugitivă.

Devenind din cauza aceasta curios, el îl observă cu atenţie pe străin, care de altfel nu rămase la Mariafels decât câteva zile, şi făcu fel de fel de ipoteze. Veşmântul monahal pe care-l purta străinul i se păru o travestire. Cu abatele, şi mai ales cu *pater* Jakobus, necunoscutul ţinu lungi şedinţe cu uşile închise, primea adesea mesaje urgente şi expedia altele. Knecht, care ştia puţine lucruri, şi numai din zvonuri, despre Relaţiile şi tradiţiile politice ale mânăstirii, ajunse la presupunerea că oaspetele trebuie să fie un înalt om de stat aflat în misiune secretă sau un principe călătorind incognito; în timp ce reflecta asupra observaţiilor sale, îşi aminti că şi în lunile trecute mai fuseseră în mânăstire nişte oaspeţi care acum, când îi aprecia retrospectiv, i se păreau tot atât de misterioşi şi de plini de importanţă. Cu acest prilej îi veni deodată în minte şeful *„poliţiei”,* prietenosul domn Dubois cu rugămintea acestuia de a deschide când şi când ochii asupra unor asemenea întâmplări

din mânăstire şi, chiar dacă inima nu-i dă ghes şi nici nu se simţea apt pentru astfel de rapoarte, conştiinţa îl mustra că de atâta vreme nu-i scrisese binevoitorului bărbat, cu siguranţă dezamăgindu-l. Îi adresă deci domnului Dubois o lungă scrisoare, încercă să-şi justifice tăcerea şi povesti, pentru a da totuşi scrisorii oarecare substanţă, câte ceva despre relaţiile sale ca *pater* Jakobus. Nu bănuia cu câtă grijă şi de cine va fi citită această scrisoare a sa.

MISIUNEA

Cea dintâi şedere a lui Knecht la mânăstire a durat doi ani; pe vremea despre care e vorba aici avea treizeci şi şapte de ani. La sfârşitul găzduirii sale la mânăstirea Mariafels, cam la două luni după lunga scrisoare adresată lui Dubois, abatele îl chemă într-o dimineaţă în vorbitor. Knecht îşi spuse că afabilul domn are chef să se întreţină niţel despre cele chinezeşti şi făcu anticamera fără nicio grijă. Gervasius îl întâmpină cu o scrisoare în mână.

— Multpreţuitule, mi se face onoarea unui comision pentru dumneavoastră, strigă el bine dispus, în felul său uşor protector, şi trecu numaidecât la tonul glumeţ-ironic, care era de fapt o creaţie a lui *pater* Jakobus şi o expresie a relaţiilor amicale, încă insuficient clarificate, dintre ordinul monahal şi cel castalian.

De altfel, toată cinstea pentru al vostru *magister ludi!* Omul ăsta se pricepe să scrie scrisori! Mie mi-a scris în latineşte, Dumnezeu ştie de ce; la voi, castalienii, nu se ştie niciodată, când întreprindeţi ceva, dacă aveţi intenţii amabile sau batjocoritoare, dacă faceţi un gest de cinstire sau daţi o povăţuire. Aşadar, acest venerabil *dominus*[61] mi-a scris în latineşte, şi anume într-o latinească pe care nimeni n-ar descurca-o astăzi în ordinul nostru, exceptându-l cel mult *pe pater* Jakobus. E o latină ca provenită direct de la şcoala lui Cicero şi totuşi parfumată cu o picătură bine cântărită de lătinie bisericească, despre care iarăşi nu se ştie, evident, dacă vrea să fie o momeală naivă, pentru noi, popii, sau rezultă dintr-o intenţie ironică, ori, pur şi simplu, dintr-un impuls ne-înfrânat spre joc, rafinament stilistic şi decorativ. Aşadar, preacinstitul îmi scrie: cei din Castalia doresc să vă revadă şi să vă îmbrăţişeze, totodată să constate în ce măsură v-a influenţat

[61] Domn *(lat.).*

lunga şedere între noi, semibarbarii, în stare să vă corupem moraliceşte şi stilisticeşte. Pe scurt, atât cât am reuşit să pricep şi să lămuresc bine lunga operă literară, vi se acordă un concediu, iar eu sunt solicitat să-mi trimit oaspetele acasă la Waldzell, pentru un răstimp nestabilit, totuşi nu pentru totdeauna, căci în intenţia autorităţilor de-acolo este să vă întoarceţi curând, dacă aşa ceva ar intra în dorinţele noastre. Ei bine, iertaţi-mă, n-aş fi în stare nici pe departe să interpretez cum se cuvine toate fineţurile epistolei, cred că magistrul Thomas nici nu s-a aşteptat la aşa ceva de la mine. Scrisorica asta de-aici trebuie să vi-o predau, şi-acum duceţi-vă şi reflectaţi dacă şi când vreţi s-o porniţi la drum. Vă vom simţi lipsa, dragul meu, iar dacă va fi să rămâneţi prea mult plecat, nu vom uita să vă cerem înapoi de la autoritatea dumneavoastră.

În scrisoarea ce-i fusese înmânată, Knecht era informat de autoritate că i se acorda un concediu ca să se odihnească şi să discute cu superiorii, aşa că era aşteptat curând la Waldzell. Să nu-şi facă nicio problemă din întreruperea cursului curent pentru începătorii în jocul cu mărgele de sticlă, dacă abatele nu va formula în mod expres dorinţa de a-l duce până la capăt înainte de plecare.

Fostul maestru al muzicii îi trimite salutări. La lectura acestor rânduri, Knecht şovăi şi deveni gânditor: cum a putut fi însărcinat autorul scrisorii, *magister ludi,* cu transmiterea acestor salutări, care de altfel nici nu prea se potriveau într-o corespondenţă oficială? Probabil că avusese loc o conferinţă generală a autorităţii, la care participase şi fostul maestru al muzicii. Ei da, şedinţele şi hotărârile autorităţii educative nu-l priveau, dar acest salut îl mişca într-un mod curios, i se părea că suna ciudat de colegial. Pe de o parte, indiferent ce problemă fusese înscrisă în ordinea de zi a acelei conferinţe, salutul dovedea că superiorii discutaseră cu acest prilej şi despre Josef Knecht. Îl aşteptau lucruri noi? Era rechemat de aici? Şi era asta o promovare sau o retrogradare? Scrisoarea nu vorbea însă decât despre un concediu. Da, concediul acesta îi făcea o mare bucurie, ar fi dorit din toată inima să plece chiar mâine. Trebuia însă cel puţin să-şi ia rămas bun de la elevii săi şi să le lase unele îndrumări. Anton va fi foarte tulburat de vestea plecării.

Şi câtorva dintre *patres* va trebui să le facă o vizită personală de rămas bun. Se gândi apoi la Jakobus şi, aproape spre surprinderea sa, simţi o uşoară durere în suflet, o emoţie care-i arăta că acest Mariafels îi câştigase inima mai mult decât îşi dăduse seama până acum. Îi lipseau aici multe lucruri cu care se obişnuise şi care îi erau dragi; în cursul celor doi ani, Castalia, fiind departe de ea şi ducându-i dorul, devenise şi mai frumoasă în imaginaţia lui; în clipa aceasta însă înţelegea limpede: ceea ce reprezenta pentru el *pater* Jakobus era ceva de neînlocuit, iar în Castalia îi va simţi absenţa. Gândul acesta îl făcu să vadă mai clar decât până acum ce trăise şi învăţase aici, arătându-i totodată că bucuria şi speranţa provocate de călătoria la Waldzell, cu revederile, jocul cu mărgele de sticlă, vacanţele şi satisfacţiile de acolo ar fi fost mai mici fără certitudinea că se va întoarce la Mariafels.

Luând o hotărâre bruscă, îl căută *pe pater,* îi povesti despre chemarea lui în concediu şi cât de surprins fusese el însuşi de a descoperi de pe acum, dincolo de bucuria reîntoarcerii acasă şi a revenirii cu ai lui, bucuria revenirii la mânăstire, iar pentru că această bucurie se datora în primul rând preacinstitului pater, şi-a luat inima în dinţi şi îndrăzneşte să-i facă o mare rugăminte, anume ca, îndată ce se va întoarce aici, să-l primească pe lângă dânsul ca discipol, acordându-i fie şi numai o oră sau două pe săptămână.

Jakobus râse, dând înapoi, şi-şi formulă din nou preafrumoasele complimente ironice la adresa culturii castaliene, o cultură multilaterală de neîntrecut, în faţa căreia el, ca simplu frate monah ce era, nu poate decât să caşte ochii mut de admiraţie şi să clatine capul de uimire; Josef îşi dădu seama numai decât că refuzul nu era serios, iar când îi întinse mâna de rămas bun, *pater* îi spuse prieteneşte că nu trebuie să-şi facă nicio grijă în privinţa rugăminţii lui, i-o va satisface pe cât îi va sta în putinţă; apoi se despărţiră în modul cel mai cordial.

Knecht plecă spre casă, în vacanţă, cu bucurie, sigur în inima lui că timpul petrecut la mânăstire nu fusese fără folos. La plecare se simţi de parcă ar fi fost un băiat, îşi dădu seama fireşte numaidecât că nu mai e băiat şi nici măcar un tânăr;

înţelese asta după sentimentul de jenă şi de rezistenţă interioară care i se iscă în suflet îndată ce voia să răspundă cu un gest, un strigăt, o mică copilărie la bucuria şcolărească de a se vedea liber şi de a pleca în vacanţă. Nu, ceea ce odinioară fusese de la sine înţeles şi izbăvitor, un strigăt de triumf către păsările din copaci, un marş cântat cu voce tare, câteva mişcări plutitoare şi ritmice de dans — toate acestea nu mai mergeau acum, ar fi fost ţepene şi artificiale, ar fi fost prosteşti şi puerile. Knecht simţea că e bărbat, un bărbat tânăr în simţiri şi în puteri, dar care nu mai putea să se lase în seama dispoziţiei sufleteşti de moment, care nu mai era liber, ci treaz, dependent şi obligat — de cine? De funcţie? De sarcina de a-şi reprezenta ţara şi Ordinul printre călugări? Nu, era Ordinul însuşi, era ierarhia în care, cu prilejul acestei bruşte introspecţii, se văzu încadrat şi sudat într-un chip de neînţeles, era sentimentul de răspundere, sinteza de valori universale şi majore, datorită căreia unii tineri puteau să pară bătrâni şi unii bătrâni tineri, care pe unul îl înlănţuia, pe celălalt îl sprijinea şi în acelaşi timp îi răpea libertatea, întocmai ca tutorele de care e legat un copac tânăr, care unuia îi lua inocenţa, în timp ce de la celălalt solicita tocmai o puritate mereu candidă.

La Monteport îl salută pe fostul maestru al muzicii, care fusese el însuşi cândva, în anii săi tineri, oaspete al mânăstirii de la Mariafels, unde studiase muzica benedictină, şi care îl întrebă acum despre multe lucruri.

Îl găsi pe bătrânul domn, e adevărat, mai domol în mişcări şi mai încovoiat, dar cu o înfăţişare mai robustă şi mai senină decât ultima dată; oboseala îi pierise de pe chip, iar după ce-şi părăsise funcţia devenise, nu mai tânăr, ci mai arătos şi mai distins. Knecht fu surprins că-l întreabă despre orgă, despre dulapurile cu note şi despre muzica corală de la Mariafels; voia să ştie şi dacă mai există copacul din grădina crucii, dar nu părea deloc curios să afle amănunte despre activitatea lui acolo, despre cursul dedicat jocului cu mărgele de sticlă, despre scopul concediului său. Totuşi, înainte ca Josef să-şi continue călătoria, bătrânul lăsă să-i scape o vorbă de mare preţ pentru el.

— Am aflat, spuse el pe un ton ca de glumă, că ai fi devenit un fel de diplomat. Nu-i propriu-zis o meserie frumoasă, dar se pare că lumea e mulţumită de tine. Gândeşte despre asta cum vrei! Dacă însă ambiţia ta nu e să rămâi pentru totdeauna în funcţia aceasta, atunci fii atent, Josef, cred că vor să te prindă în cursă. Fereşte-te, ai dreptul s-o faci. Nu, nu mă întreba, nu mai suflu o vorbă. Ai să vezi.

În ciuda acestui avertisment, pe care-l purta ca pe un ghimpe în inimă, sosind la Waldzell, bucuria reîntoarcerii în patrie şi a revederii îi umplu sufletul ca niciodată; i se părea nu numai că acest Waldzell e patria lui şi locul cel mai frumos de pe lume, ci că între timp devenise încă mai frumos şi mai interesant, sau el revenise aici cu alţi ochi şi cu altă capacitate, superioară, de a vedea. Părerea aceasta îmbrăţişa nu numai porţile, turnurile, copacii şi râul, curţile şi sălile, persoanele şi chipurile cunoscute demult, în timpul concediului lui resimţi şi pentru spiritul Waldzellului, pentru Ordin şi pentru jocul cu mărgele de sticlă o simpatie sporită, înţelegerea mai adâncă şi plină de recunoştinţă a celui ce s-a întors acasă, care a fost plecat, care a devenit mai matur şi mai înţelept.

— Am impresia, îi spuse el prietenului său Tegularius, la sfârşitul unui însufleţit ditiramb în cinstea Waldzellului şi a Castaliei, am impresia că toţi anii mei de-aici i-am petrecut în somn, e adevărat, fiind fericit, dar nu conştient, iar acum parcă m-am trezit şi văd precis şi limpede realitatea. Cum au putut să-mi ascută astfel privirile doi ani de înstrăinare!

S-a bucurat de concediu ca de o sărbătoare, a gustat din plin mai ales jocurile şi discuţiile cu camarazii, în cercul elitei din *Vicus Lusorum,* s-a desfătat revăzându-şi prietenii şi redescoperind minunatul *genius loci*[62] de la Waldzell. Desigur, acest viu sentiment de fericire şi bucurie a ajuns la înflorire abia după prima audienţă la maestrul jocului cu mărgele de sticlă; până atunci, în bucuria lui se amestecase şi o cantitate de teamă.

Magister ludi puse mai puţine întrebări decât se aşteptase Knecht; abia pomeni despre cursul de joc pentru începători şi despre studiul lui Josef în arhiva muzicală, numai despre *pater*

[62] 1 Geniul tutelar al locului *(lat).*

Jakobus nu se mai sătura să audă, revenea mereu la el, nu i se păru deloc prea mult ceea ce îi povesti Josef despre acest bărbat. Că erau mulţumiţi de el şi de felul cum îşi îndeplinise misiunea la benedictini, chiar foarte mulţumiţi, Knecht putu să deducă nu numai din marea amabilitate a maestrului, ci aproape încă mai mult din conduita domnului Dubois, la care magistrul îl trimisese numaidecât.

— Ţi-ai îndeplinit excelent sarcina, spuse acesta şi adăugă cu un râs uşor: Instinctul meu a dat greş atunci când am cerut să nu fii trimis la mânăstire. Faptul că în afară de abate l-ai captivat şi pe marele *pater* Jakobus, determinându-l să devină favorabil faţă de Castalia, însemnează mult, mai mult decât a cutezat cineva să spere.

După două zile, maestrul jocului cu mărgele de sticlă îl invită la masă, împreună cu Dubois şi cu directorul de atunci al scolii de la Waldzell, succesorul lui Zbinden, iar la discuţia de o oră de după masă mai fură de faţă, în chip neprevăzut, şi noul maestru al muzicii, ca şi arhivarul Ordinului, aşadar alţi doi membri ai autorităţii superioare, iar unul dintre ei îl conduse la sfârşit pe Knecht la casa de oaspeţi, unde statură îndelung de vorbă. Această invitaţie îl introduse pe Knecht, prima dată vizibil pentru toată lumea, în cercul cel mai restrâns al candidaţilor la posturile înalte şi ridică între el şi media jucătorilor de elită o barieră sensibilă imediat, de care îşi dădu şi el foarte bine seama, acum când înţelegerea lucrurilor i se ascuţise. Încolo, i se dădu un concediu provizoriu de patru săptămâni şi i se înmânară dovezile necesare funcţionarilor pentru a obţine găzduire la casele de oaspeţi din Provincie.

Deşi nu i se impuseseră niciun fel de însărcinări, nici măcar pe aceea de a se prezenta autorităţilor locale, a putut totuşi observa că e supravegheat de sus, căci atunci când făcu într-adevăr câteva vizite şi excursii, la Keuperheim, la Hirsland şi la aşezământul de studii est-asiatice, primi numaidecât invitaţii din partea funcţionarilor superiori de acolo; în aceste câteva săptămâni avu astfel prilejul să-i cunoască propriu-zis pe toţi componenţii autorităţii educative şi pe cei mai mulţi magiştri şi conducători de studii. Dacă n-ar fi fost aceste invitaţii şi luări de contact foarte oficiale, atunci excursiile sale ar fi însemnat

pentru Knecht o reîntoarcere în lumea şi libertatea anilor săi de studii. S-a limitat doar la vizitele amintite, de hatârul lui Tegularius, care suporta greu orice întrerupere a reîntâlnirii lor, dar şi de dragul jocului cu mărgele de sticlă, deoarece ţinea foarte mult să ia parte şi să se verifice la cele mai noi exerciţii şi probleme, iar în această privinţă Tegularius i-a adus servicii de neînlocuit. Celălalt prieten apropiat, Ferromonte, făcea parte din statul-major al noului maestru al muzicii şi nu l-a putut vedea în timpul acesta decât de două ori; l-a găsit muncind de zor şi bucuros de muncă, începuse studiul unei mari teme de istorie a muzicii privind muzica greacă şi perpetuarea ei în dansurile şi cântecele populare din Balcani; dornic să vorbească despre preocupările lui, i-a povestit prietenului său despre cele dintâi lucrări şi descoperiri, care îmbrăţişau epoca decăderii treptate a muzicii baroce, începând cam de pe la finele secolului al optsprezecelea, şi despre pătrunderea unei noi substanţe muzicale din direcţia muzicii populare slave.

Cea mai mare parte a vacanţei sale cu mireasmă de sărbătoare Knecht şi-a petrecut-o însă la Waldzell şi la jocul cu mărgele de sticlă, a repetat cu Fritz Tegularius notiţele luate de acesta la *in privatissimum* ţinut de magistru, în ultimele două semestre, pentru cei mai avansaţi şi s-a reîncadrat cu toate puterile, după doi ani de nedorită renunţare, în nobila lume a jocului, al cărei farmec părea tot atât de nedespărţit şi intim legat de viaţa lui, ca şi cel al muzicii.

Abia în ultimele zile ale concediului, *magister ludi* reluă vorba despre misiunea lui Josef la Mariafels, despre viitorul apropiat şi sarcinile ce-l aşteptau. Mai întâi pe un ton de taifas, apoi din ce în ce mai serios şi stăruitor îi povesti despre un plan al autorităţii, la care ţineau foarte mult majoritatea magistrilor, ca şi domnul Dubois, anume planul de a statornici în viitor o reprezentanţă permanentă a Castaliei pe lângă Sfântul Scaun de la Roma. Venise momentul istoric, continuă maestrul Thomas în felul său cuceritor şi într-o formă de exprimare desăvârşită, sau în orice caz acest moment era aproape, pentru a se arunca o punte peste vechiul abis dintre Roma şi Ordin; în eventuale primejdii viitoare, Roma şi Ordinul vor avea certamente inamici comuni, vor urma aceeaşi soartă, ca aliaţi fireşti, iar starea de

până acum nu mai putea dura, fiind de-a dreptul nedemnă: cele două puteri din lume, a căror sarcină istorică stătea în conservarea şi cultivarea spiritului şi a păcii, nu mai puteau convieţui mai departe izolate şi aproape străine una de alta. În ciuda grelelor pierderi pe care le suferise, biserica romană rezistase zguduirilor şi crizelor din timpul ultimei epoci de mari războaie şi dăinuia reînnoită şi purificată în focul acelor încercări, în timp ce aşezămintele ştiinţifice şi şcolare laice se angajaseră în procesul de decadenţă a culturii; Ordinul şi gândirea castaliană se ridicaseră abia pe ruinele acestora din urmă. Tocmai de aceea, precum şi datorită vârstei sale venerabile, bisericii trebuia să i se dea un loc de frunte, ea era cea mai veche, cea mai nobilă, era puterea verificată în furtuni mai numeroase şi mai mari. Cel dintâi obiectiv care trebuia atins era trezirea şi cultivarea şi la Roma a conştiinţei înrudirii celor două puteri şi a poziţiei lor comune în toate crizele viitoare.

(Aici, Knecht gândi: „Oh, aşadar vor să mă trimită la Roma, şi te pomeneşti că pentru totdeauna!” şi, amintindu-şi avertismentul fostului maestru al muzicii, se pregăti numaidecât în sinea lui de apărare).

Maestrul Thomas continuă: un mare pas în direcţia acestei evoluţii dorite de mult de partea castaliană fusese făcut prin misiunea lui Knecht la Mariafels. Această misiune, în sine numai o încercare, un gest de curtenie şi care nu obliga la nimic, fusese hotărâtă fără nicio altă intenţie la invitaţia venită de la partenerul de acolo, altminteri n-ar fi fost utilizat fireşte un jucător cu mărgele de sticlă fără nicio pregătire politică, ci de pildă vreun funcţionar tânăr din serviciul domnului Dubois.

Iată că această încercare, această mică misiune inocentă dăduse un rezultat surprinzător de bun; datorită ei un spirit conducător al catolicismului actual, *pater* Jakobus, cunoscuse mai îndeaproape concepţia Castaliei şi-şi formase o idee mai favorabilă despre această concepţie pe care până acum o respinsese cu hotărâre. Îi sunt recunoscători lui Knecht pentru rolul pe care-l jucase în această privinţă. Aici rezidau sensul şi succesul misiunii sale şi, pornind din acest punct, trebuiau luate în considerare şi continuate nu numai chestiunea generală a unei încercări de apropiere, ci, îndeosebi, şi sarcina şi munca lui

Knecht. I se acordase un concediu care ar mai putea fi prelungit, dacă ar dori-o, s-a vorbit cu el în linii mari, i s-a dat prilejul să-i cunoască pe cei mai mulţi membri ai autorităţii supreme, superiorii şi-au exprimat încrederea în Knecht, şi-l însărcinaseră acum pe el, maestrul jocului cu mărgele de sticlă, să-l trimită pe Knecht, cu o misiune specială şi cu competenţe lărgite, înapoi la Mariafels, unde poate fi sigur, din fericire, că i se va face o primire prietenoasă.

Ajuns aici, maestrul făcu o pauză, ca pentru a-i da celui ce-l asculta răgaz să pună vreo întrebare, dar acesta, cu un gest politicos de supunere, îi dădu să înţeleagă că a fost atent la tot ce i se spusese şi că e gata să primească însărcinarea.

— Însărcinarea pe care ţi-o transmit, spuse acum magistrul, este aşadar aceasta: noi plănuim, pentru un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, să stabilim o reprezentanţă permanentă a Ordinului nostru la Vatican, pe cât posibil pe bază de reciprocitate. Ca mai tineri, suntem dispuşi să luăm faţă de Roma o atitudine, e adevărat, nu servilă, dar foarte respectuoasă, să acceptăm cu dragă inimă rangul al doilea şi să i-l lăsăm ei pe primul. Probabil că papa ar accepta propunerea noastră chiar astăzi, ştiu întrucâtva lucrul acesta, precum îl ştie şi domnul Dubois; ceea ce însă trebuie să evităm neapărat este un răspuns negativ dat de acolo. Cunoaştem un singur om la care putem ajunge şi al cărui cuvânt are cea mai mare pondere la Roma, pe *pater* Jakobus.

Iar misiunea ta este să te întorci la mânăstirea benedictină, să trăieşti acolo ca şi până acum, să faci studii, să ţii un inofensiv curs despre jocul cu mărgele de sticlă şi să-ţi îndreptţi toată atenţia şi grija spre *pater* Jakobus, pentru a-l câştiga de partea noastră şi pentru a-l face să-şi dea consimţământul la proiectul nostru privitor la Roma. De data aceasta, ţinta finală a misiunii tale este aşadar precis delimitată. De cât timp vei avea nevoie ca s-o atingi, aceasta rămâne o chestiune secundară; ne gândim că va dura cel puţin încă un an, dar ar putea fi şi doi, şi mai mulţi Cunoşti ritmul benedictin şi te-ai deprins să i te adaptezi, în niciun caz nu trebuie să dăm impresia că suntem nerăbdători şi avizi să ne atingem scopul; lucrurile trebuie să se coacă treptat, ca de la sine, până când să ajungem la o discuţie

deschisă, nu-i aşa? Nădăjduiesc că eşti de acord cu misiunea ce ţi se încredinţează şi te rog să-ţi exprimi deschis orice obiecţie ai de făcut. Dacă vrei, ai la dispoziţie câteva zile, ca să reflectezi.

Knecht, pentru care misiunea ce i se încredinţase nu mai constituia o surpriză după alte câteva discuţii anterioare, declară că nu mai avea nevoie de timp ca să reflecteze, accepta cu supunere însărcinarea, dar adăugă:

— Ştiţi că misiunile de acest fel reuşesc cel mai bine dacă persoana căreia i s-au încredinţat mi are de luptat cu opoziţii şi reţineri interioare. Nu am nicio opoziţie fată de misiunea însă şi, îi înţeleg importanţa şi sper să fiu vrednic de ea. Mă încearcă însă o anume teamă şi apăsare sufletească în ceea ce priveşte viitorul meu; fiţi atât de bun, magister, şi ascultaţi-mi o rugăminte şi o mărturisire cu totul personale şi egoiste. Sunt, precum ştiţi, jucător cu mărgele de sticlă, ca b consecinţă a trimiterii mele printre cuvioşii *patres* mi-am întrerupt timp de doi ani întregi studiile, nu am făcut niciun progres şi mi-am neglijat arta, iar acum se va mai adăuga cel puţin încă un an, probabil mai mulţi. N-aş vrea ca în acest timp să dau şi mai mult înapoi. De aceea vă rog să-mi asiguraţi scurte concedii mai dese, în timpul cărora să vin la Waldzela, precum şi contactul permanent prin radio cu prelegerile şi exerciţiile speciale din cadrul seminarului dumneavoastră pentru avansaţi.

— Sunt de acord cu plăcere, strigă maestrul, rostind cuvintele pe tonul celui gata să-şi concedieze interlocutorul; atunci însă Knecht ridică vocea şi-şi exprimă şi cealaltă temere, anume că, în cazul când acţiunea lui la Mariafels ar reuşi, să nu cumva să fie trimis la Roma ori să fie utilizat pentru alte servicii diplomatice.

— Şi această perspectivă, încheie el, m-ar apăsa sufleteşte şi m-ar stânjeni în ostenelile mele la mânăstire. Căci mi-ar displăcea extrem să fiu abătut pe calea serviciul diplomatic o vreme mai îndelungată.

Magistrul încruntă din sprâncene şi ridică un deget a dojana:

— Vorbeşti de o abatere, cuvântul e într-adevăr rău ales, nimeni nu s-a gândit aici la o abatere, mai curând la o distincţie, la o promovare. Nu sunt autorizat să te informez asupra modului

în care vei fi utilizat mai târziu sau să-ţi fac promisiuni. Totuşi îţi înţeleg reticenţele şi poate că îţi voi putea fi de ajutor, dacă temerile tale se vor arăta întemeiate. Şi acum ascultă: tu posezi o certă calitate de a te face agreabil şi îndrăgit, un răuvoitor aproape că te-ar putea numi un *charmeur*[63]*:* probabil că şi acest dar a determinat autoritatea să te trimită pentru a doua oară la mânăstire. Dar nu abuza prea mult de darul tău, Josef, şi nu căuta să ridici preţul realizărilor tale. Dacă vei ajunge la un rezultat fericit în misiunea ta pe lângă *pater* Jakobus, atunci vei găsi momentul potrivit să adresezi autorităţii o rugăminte personală. Astăzi mi se pare prea devreme. Dă-mi de veste când eşti gata de plecare.

Josef ascultă aceste cuvinte în tăcere, mai sensibil la bunăvoinţa pe care o mascau decât la dojana, şi nu după multă vreme plecă înapoi la Mariafels.

Acolo, siguranţa pe care o dă misiunea precis trasată avu asupra lui un efect binefăcător, în afară de aceasta, însărcinarea era importantă şi de mare cinste, iar într-o privinţă coincidea cu o dorinţă personală a trimisului: aceea de a fi cât mai mult posibil în preajma lui *pater* Jakobus şi de a-i câştiga pe deplin prietenia. Că noua lui misiune era luată în serios şi aici, la mânăstire, şi că el era privit ca o persoană ridicat în rang a reieşit şi din atitudinea întrucâtva schimbată a personalului din conducerea aşezământului, în special a abatelui; această atitudine fu la fel de amicală, însă cu un spor sensibil de stimă. Josef nu mai apărea ca un oaspete tânăr fără niciun rang, primit cu amabilitate numai din pricina locului de unde venea şi din bunăvoinţă faţă de propria-i persoană, acum fu primit şi tratat mai curând ca un funcţionar superior din Castalia, cam ca un ambasador cu puteri depline.

Nemaifiind acum orb la asemenea lucruri, îşi trase din toate acestea concluziile sale.

La *pater* Jakobus n-a putut descoperi desigur nicio schimbare de atitudine: amiciţia şi bucuria cu care îl salută monahul, precum şi reamintirea înţelegerii de a lucra împreună, fără nicio rugăminte şi referire la ea din partea lui Knecht, îl mişcară profund pe acesta. Planul de muncă şi programul său zilnic

63 Seducător *(franc.).*

căpătară acum o cu totul altă înfăţişare decât înainte de concediu, în acest plan de muncă şi în sfera îndatoririlor sale, cursul despre jocul cu mărgele de sticlă nu mai ocupa de astă dată nici pe departe locul întâi, iar despre studiile în arhiva muzicală, ca şi despre colaborarea colegială cu organistul nici nu mai era vorba. Mai presus de toate se aflau acum orele de studiu *ca pater* Jakobus, un studiu dedicat mai multor ramuri ale istoriei, căci savantul îl iniţia pe discipolul său preferat nu numai în preistorie şi în istoria timpurie a ordinului benedictin, ci şi în ştiinţa surselor privind Evul Mediu timpuriu, iar în afară de aceasta, într-o oră specială, citi împreună cu el pe unul dintre vechii cronicari, după textul original. Lui pater Jakobus îi făcu plăcere faptul că Josef îl asalta cu rugămintea de a-i îngădui şi tânărului Anton să ia parte la ore, dar nu-i fu greu să-l convingă că un al treilea participant, oricât de bine intenţionat, ar stânjeni considerabil acest fel de studiu foarte particular, şi astfel Anton, care nu ştia nimic despre intervenţia lui Knecht, fu invitat numai când şi când la lecturile din cronicari, fapt care-l făcu foarte fericit. Fără îndoială că orele acestea au fost pentru tânărul frate, despre a cărui viaţă nu mai ştim nimic altceva, o evidenţiere, o plăcere şi un stimulent de cel mai mare preţ; i se îngăduia să ia parte niţel ca auditor şi tânăr recrut la activitatea şi schimbul de opinii a două dintre spiritele cele mai pure şi capetele cele mai originale din vremea sa. Partea de contribuţie a lui Knecht consta, după fiecare lecţie de epigrafie şi de ştiinţă a izvoarelor, în continuarea iniţierii lui *pater* Jakobus în istoria şi structura Castaliei şi în ideile călăuzitoare ale jocului cu mărgele de sticlă, împrejurare când elevul devenea profesor, stimatul profesor, auditor atent, greu de mulţumit când punea întrebări şi formula critici Suspiciunea bătrânului faţă de mentalitatea castaliană rămânea mereu trează; regretând lipsa unei atitudini religioase propriu-zise, *pater* Jakobus se îndoia de eficienţa educativă a acestei mentalităţi în direcţia creării unui tip uman vrednic de luat în serios, deşi în persoana lui Knecht avea în faţă un rezultat atât de nobil al acestei educaţii.

Chiar şi după ce se săvârşise cu el, de mult şi pe cât era cu putinţă, un fel de convertire, datorită iniţierii şi exemplului lui Knecht, şi luase de mult hotărârea de a pleda pentru apropierea

dintre Roma şi Castalia, neîncrederea lui pater Jakobus tot nu se stinsese cu totul; însemnările lui Knecht abundă în exemple categorice, notate de fiecare dată pe moment, din care extragem unul: Pater.

— Sunteţi mari savanţi şi esteticieni, voi, castalienii, cântăriţi greutatea unei vocale într-o poezie antică şi-i puneţi formula în raport cu orbita unei planete. Lucrul acesta este încântător, dar nu-i decât un joc. Un joc este şi marele vostru mister şi simbol, jocul cu mărgele de sticlă. Recunosc şi că faceţi încercarea de a înălţa jocul acesta plăcut la nivelul unui fel de sacrament sau cel puţin la acela al unui mijloc de elevaţie spirituală. Dar din asemenea eforturi nu rezultă nicio sfântă taină, jocul rămâne joc.

Josef:

— Vă referiţi, *pater,* la faptul că ne lipseşte fundamentul teologiei?

Pater:

— Ah, despre teologie nu vom vorbi nimic acum, de aşa ceva sânteţi încă foarte departe. V-aţi putea sprijini cu folos pe alte fundamente, pe antropologie de exemplu, o teorie adevărată şi o ştiinţă adevărată despre om. Voi nu-l cunoaşteţi pe om, nu-i cunoaşteţi nici bestialitatea, nici chipul făurit după asemănarea lui Dumnezeu. Nu cunoaşteţi altceva decât pe castalian, o specialitate, o castă, o încercare aparte de educaţie.

Pentru Knecht era o împrejurare excepţional de fericită faptul că în aceste ore i se deschidea câmpul cel mai larg imaginabil şi cel mai favorabil pentru misiunea sa de a-l câştiga pe pater în favoarea Castaliei şi de a-l convinge de valoarea unei alianţe. I se oferea o situaţie care corespundea atât de desăvârşit dorinţei şi năzuinţelor sale, încât în curând începu să resimtă mustrări de conştiinţă, căci i se părea ruşinos şi nedemn să-l vadă pe stimatul bărbat stând plin de încredere şi devotament în faţa lui sau plimbându-se cu el încolo şi încoace prin gangul boltit al mânăstirii, în vreme ce nu era decât obiectul şi ţinta unor intenţii şi afaceri politice tăinuite.

Knecht n-ar fi putut suporta multă vreme această situaţie în tăcere şi nu se mai gândea decât la forma în care să se

autodemaşte, când, spre surprinderea sa, bătrânul veni în întâmpinarea acestui gând.

— Dragă prietene, spuse el într-o zi ca în treacăt, am găsit aici un mod într-adevăr extrem de plăcut şi, sper, rodnic de a schimba păreri, în orele noastre de muncă comună am descoperit o frumoasă combinaţie nouă a celor două activităţi care mi-au fost cele mai dragi toată viaţa — a învăţa, de la alţii şi a învăţa pe alţii —, iar pentru mine asta s-a întâmplat tocmai în momentul cel mai potrivit, deoarece încep să îmbătrânesc şi nici nu mi-aş fi putut imagina o cură şi o reîmprospătare mai bune decât orele noastre. Aşadar, în ceea ce mă priveşte, în schimbul nostru de idei eu sunt, oricum, cel câştigat. În schimb însă, nu sunt chiar atât de sigur dacă şi dumneavoastră prietene, şi mai cu seamă cei al căror trimis sunteţi şi în al căror serviciu vă aflaţi, aveţi de câştigat din toată treaba asta atât cât probabil speraţi. Aş vrea să previn o viitoare dezamăgire, iar în afară de asta n-aş dori să rezulte între noi relaţii neclare, de aceea îngăduiţi unui bătrân cu spirit practic să pună o întrebare: oricât de plăcută mi-ar fi prezenţa dumneavoastră în mica noastră mânăstire, am reflectat, fireşte, adesea asupra ei. Până de curând, anume până la recentul dumneavoastră concediu, am avut impresia că nici dumneavoastră personal nu v-au fost deloc clare sensul şi ţelul vizitei la noi. Observaţia mea corespunde adevărului?

Când Knecht răspunse afirmativ, *pater* Jakobus continuă:

— Bine. După ce v-aţi întors din concediu, lucrurile s-au schimbat. Nu vă mai faceţi gânduri şi griji în privinţa scopului prezenţei dumneavoastră aici, ci ştiţi bine ce urmăriţi. Aşa e?

— Bine, deci nu m-am înşelat. Probabil că nu greşesc nici în presupunerea pe care o fac în legătură cu însărcinarea pe care o aveţi la Mariafels. Aveţi o misiune diplomatică, iar aceasta nu se referă nici la mânăstirea noastră, nici la domnul abate, ci la mine.

— Vedeţi, mare lucru n-a mai rămas din secretul dumneavoastră. Pentru a clarifica deplin situaţia, fac ultimul pas şi vă sfătuiesc să-mi spuneţi în întregime tot restul. Cum sună deci însărcinarea pe care o aveţi?

Lui Knecht îi sărise inima şi şedea surprins, stingherit, aproape consternat.

— Aveţi dreptate, strigă el, venindu-mi în întâmpinare, mă uşuraţi şi totodată mă faceţi de ocară, încă de mai multă vreme mă tot gândesc cum să limpezesc raporturile dintre noi, pe care le-aţi definit atât de rapid acum. Din fericire, rugămintea de a-mi da lecţii şi învoiala noastră cu privire la iniţierea în ştiinţa dumneavoastră au avut loc înainte de concediul meu, altminteri, poate, s-ar fi părut că toate astea au fost o diplomaţie din partea mea, iar studiile noastre doar un pretext.

Bătrânul îl linişti prietenește:

— N-am dorit nimic altceva decât să ne ajutăm pe amândoi să facem un pas înainte. Sinceritatea intenţiilor dumneavoastră nu are nevoie de niciun gaj. Dacă v-am venit în întâmpinare şi v-am oferit un prilej pe care oricum îl doreaţi, atunci totul e în ordine.

Privitor la obiectul misiunii lui Knecht, pe care acesta i-l împărtăşi acum, *pater* Jakobus spuse:

— Domnii din Castalia voastră nu sunt tocmai geniali, dar diplomaţi foarte acceptabili sunt totuşi; pe deasupra, mai au şi noroc. Voi reflecta în toată liniştea la însărcinarea dumneavoastră, iar hotărârea mea va depinde în parte de măsura în care veţi reuşi să mă iniţiaţi în concepţia şi lumea de idei castaliană şi să mi le faceţi plauzibile. Ne vom lua timp pentru toate astea.

Când îl văzu pe Knecht încă stingherit, râse în hohote şi zise:

— Dacă vreţi, îmi puteţi interpreta modul în care am procedat tot ca un fel de lecţie. Suntem doi diplomaţi şi, ca atare, întâlnirea noastră rămâne mereu o luptă, chiar dacă în forme amicale, în lupta noastră eu am fost până acum în dezavantaj, îmi lipsea cunoaşterea regulilor tocmelii; dumneavoastră ştiaţi mai mult decât mine. Acum suntem deci pe acelaşi plan! Mişcarea piesei de şah a reuşit, a fost aşadar justă.

Dacă Josef Knecht socotea drept preţioasă şi importantă câştigarea lui *pater* Jakobus pentru planurile autorităţii castaliene, mult mai importante i se părea să înveţe cât mâi mult posibil de la el şi, din partea lui, să fie un îndrumător vrednic de încredere al învăţatului şi puternicului bărbat în lumea castaliană.

Knecht era invidiat din multe motive de către prietenii şi elevii săi, aşa cum oamenii eminenţi sunt invidiaţi de obicei nu numai din pricina măreţiei şi energiei lor interioare, ci şi din cauza fericirii lor aparente, a soartei lor aparent privilegiate. Cel mic vede în cel mare ceea ce e în stare să vadă, iar cariera şi ascensiunea lui Knecht şi are, de fapt, pentru orice observator, ceva neobişnuit de strălucitor, de rapid, aparent fără niciun efort; despre acea perioadă a vieţii lui erai tentat să spui: a avut noroc. Nu dorim să facem încercarea de a explica dintr-un unghi de vedere raţional sau moral acest „noroc", fie ca o consecinţă cauzală a unor circumstanţe exterioare, fie ca un fel de răsplată a virtuţii lui deosebite. Norocul nu are nimic a face nici cu raţiunea, nici cu morala, este prin esenţa lui ceva magic, aparţinând unei trepte timpurii, tinereşti a umanităţii. Fericitul naiv, cel dăruit de zâne, cel răsfăţat de zei nu este un obiect de consideraţii raţionale şi, ca atare, nici biografice, el este un simbol şi se află dincolo de factorul personal şi istoric. Cu toate acestea, există oameni eminenţi din viaţa cărora nu poate fi omisă ideea de „noroc", aceasta constând fie şi numai în aceea că ei se întâlnesc şi se confundă în realitate, biografic şi istoric, cu misiunea ce îi se potriveşte, că nu s-au născut nici prea devreme, nici prea târziu; din această categorie se pare că face parte Knecht. Viaţa lui, cel puţin o parte din ea, dă impresia că tot ceea ce e vrednic de dorit i-a căzut ca de la sine în poală. Nu vom nega acest aspect şi nu-l vom omite, l-am putea explica raţional numai printr-o metodă biografică, dar o metodă care nu este a noastră şi nu e dezirabilă şi îngăduită în Castalia, constând în aglomerarea aproape nelimitată de amănunte privitoare la factorii cei mai personali, cei mai particulari, la sănătate şi boală, la oscilaţii şi curbe în simţul vital şi în conştiinţa de sine. Suntem convinşi că o asemenea modalitate biografică, pe de-a-ntregul străină de vederile noastre, ne-ar duce la demonstrarea unui echilibru desăvârşit între „norocul" lui Knecht şi suferinţele lui şi totuşi i-ar falsifica imaginea fiinţei şi a vieţii.

Să punem punct digresiunii. Spuneam că Josef Knecht era invidiat de mulţi dintre cei ce-l cunoşteau sau numai auziseră de el. Dar desigur nimic nu a apărut celor mai mici atât de vrednic

de invidiat ca relaţiile lui cu bătrânul *pater* benedictin, care însemnau însuşire şi predare de cunoştinţe, posibilitatea de a primi şi de a dărui, de a fi cucerit şi de a cuceri, în acelaşi timp o prietenie şi o comunitate intimă de muncă.

De pe vremea Fratelui mai Mare, de la Bambusgeholz, Knecht însuşi nu fusese atât de fericit în urma vreuneia dintre cuceririle sale, de niciuna nu se simţise atât de onorat şi totodată umilit, dăruit şi stimulat ca de aceasta. Nu există mai niciunul dintre elevii săi preferaţi de mai târziu, care să nu depună mărturie cât de des, cu câtă plăcere şi bucurie aducea vorba despre *pater* Jakobus. De la acesta, Knecht a învăţat ceva ce aproape că n-ar fi putut deprinde în Castalia de atunci; el şi-a însuşit nu numai o privire de ansamblu asupra metodelor şi mijloacelor aprecierii şi cercetării istorice şi nu numai că s-a exersat pentru prima dată în folosirea lor, dar mult mai mult decât atâta, el a deprins şi a trăit istoria nu ca pe un domeniu ştiinţific, ci ca pe o realitate, o viaţă; de unde, în consecinţă, transformarea şi ridicarea propriei sale vieţi personale pe planul istoriei. Aşa ceva n-ar fi putut învăţa de la un savant pur şi simplu. Jakobus, cu mult mai mult decât un savant, era şi un vizionar, şi un înţelept. Mai mult încă, el trăia şi participa direct la crearea istoriei, nu-şi folosise locul în care îl pusese soarta pentru a duce în tihnă o existenţă călduţă şi contemplativă, ci făcuse ca furtunile lumii să vâjâie prin odaia lui de învăţat şi ca nevoile şi năzuinţele vremii sale să-i pătrundă în inimă, devenise părtaş la evenimentele epocii sale, îşi adusese partea de contribuţie la ele şi era răspunzător de ele, nu se ocupa numai de sintetizarea, aşezarea în ordine şi explicitarea unor întâmplări de mult trecute, nu avea a face numai cu idei, ci, în egală măsură, şi cu îndărătnicia materiei şi a oamenilor, împreună cu colaboratorul şi partenerul său, un iezuit decedat nu de mult, era considerat drept fondatorul propriu-zis al puterii diplomatice şi morale şi al înaltului prestigiu politic pe care biserica romană şi-l recâştigase după epoci de resemnare şi de totală neputinţă.

Dacă în discuţiile dintre profesor şi elev aproape că nu venea vorba niciodată despre actualitatea politică — faptul acesta se datora nu numai deprinderii lui *pater* Jakobus de a păstra tăcerea şi de a se ţine în rezervă, ci în egală măsură şi temerii

lui Knecht de a se vedea implicat în afacerile diplomatice şi politice — totuşi poziţia şi activitatea politică a benedictinului se infiltraseră atât de mult în concepţia lui asupra istoriei universale, încât din toate opiniile sale, din toate aprecierile asupra haosului comerţului mondial războitea şi punctul de vedere al politicianului cu activitate practică, desigur nu un politician ambiţios, intrigant, nu un şef de stat sau un conducător, nu un ahtiat de putere, ci un sfetnic şi un mijlocitor, un bărbat a cărui activitate era îndulcită prin înţelepciune, ale cărui năzuinţe aveau în vedere insuficienţele şi dificultăţile inerente existenţei umane, dar căruia faima/experienţa profunzimea cunoaşterii oamenilor şi a stărilor de lucruri nu în ultima linie altruismul şi integritatea sa personală de caracter îi confereau o putere însemnată.

Când venise la Mariafels, Knecht nu ştiuse nimic despre toate acestea, nu auzise nici măcar de numele învăţatului *pater.* Majoritatea locuitorilor Castaliei trăiau într-o totală inocenţă şi ignoranţă politică, aşa cum nu rareori se întâmplase şi cu învăţaţii din epocile anterioare; ei nu aveau drepturi şi îndatoriri politice active, ziare aproape că nu le cădeau sub ochi; iar dacă aceasta era atitudinea şi deprinderea castalienilor de mijloc, cu atât mai mult teama de actualitate, de politică, de ziare îi stăpânea pe jucătorii cu mărgele de sticlă, cărora le făcea plăcere să se considere elita şi crema propriu-zisă a Provinciei şi care ţineau foarte mult ca atmosfera rarefiată şi sublimată î existenţei lor de învăţaţi şi artişti să nu fie prin nimic tulburată. La prima lui sosire în mânăstire, Knecht nu fusese deţinătorul unei misiuni diplomatice; venise doar ca profesor de joc cu mărgele de sticlă şi nu avusese alte cunoştinţe politice decât acelea pe care i le predase *monsieur* Dubois timp de câteva săptămâni. Comparativ cu ignoranta lui de atunci, acum ştia mult mai multe, totuşi nu se lepădase nicidecum de repulsia celor din Waldzell faţă de politica actuală. Deşi, aflându-se în preajma lui *pater* Jakobus, fusese iniţiat şi educat multilateral în ceea ce priveşte politica, aceasta nu se întâmplase pentru că el ar fi simţit nevoia de aşa ceva, cum simţise nevoia, de pildă, să se apropie cu o reală curiozitate de istorie, ci se întâmplase ca ceva inevitabil şi ocazional.

În scopul de a-şi întregi pregătirea şi de a fi mai apt pentru sarcina de cinste de a-l avea *pe pater* ca elev la prelegerile sale de *rebus castaliensibus*[64], Knecht adusese cu sine de la Waldzell literatură despre concepţia şi istoria Provinciei, despre sistemul şcolilor de elită şi despre istoria evoluţiei jocului cu mărgele de sticlă.

Unele dintre aceste cărţi îl slujiseră cu douăzeci de ani înainte în disputele sale cu Plinio Designori, dar de atunci nu le mai avusese sub ochi; altele, care-i fuseseră tăinuite pe vremea aceea, deoarece erau scrise special pentru funcţionarii Castaliei, le citi abia acum. În felul acesta, în timp ce domeniile sale de studiu se lărgeau, el se vedea nevoit şi să-şi reconsidere, să-şi adâncească şi să-şi întărească propria lui bază spirituală şi istorică. Când făcu încercarea de a-i înfăţişa *lui pater* Jakobus cât mai simplu şi mai clar posibil esenţa Ordinului şi a sistemului castalian, se izbi de îndată, şi nici nu se putea altfel, de punctul cel mai slab al propriei lui culturi şi, în genere, al celei castaliene; atunci ieşi la iveală faptul că circumstanţele de istorie universală, care făcuseră posibilă şi stimulaseră naşterea Ordinului şi tot ceea ce rezultase de aici, îi apăreau înt r-o imagine schematică şi palidă lipsită de claritate şi ordine. Nefiind *pater* Jakobus, nicidecum un elev pasiv, se ajunse la o colaborare intensă, la un extrem de viu schimb de idei: în timp ce el încerca să relateze istoria ordinului său castalian, *pater* Jakobus îl ajuta ca în anumite privinţe să vadă abia acum just şi să trăiască această istorie, găsindu-i rădăcinile în istoria universală şi statală luată în ansamblul său. Vom vedea că aceste dezbateri intense, care se transformau nu rareori în dispute violente, datorită temperamentului lui Jakobus, aveau să dea rod şi după trecerea mai multor ani, acţionând viu asupra lui Knecht până la sfârşitul existenţei s ale. Pe de altă parte, din întregul comportament de mai târziu al lui *pater* Jakobus s-a vădit cu câtă atenţie a urmărit el expunerile lui Knecht şi în ce măsură a reuşit să cunoască şi să aprecieze pozitiv Castalia datorită acestor expuneri: acordul prosper dintre Roma şi Castalia, existent şi astăzi, care a început printr-o neutralitate binevoitoare şi s-a dezvoltat cu timpul până la o reală colaborare

[64] Despre lucrurile castaliene *(lat).*

şi alianţă, este meritul acestor doi bărbaţi. Jakobus a dorit în cele din urmă să fie iniţiat chiar şi în teoria jocului cu mărgele de sticlă — pe care îl respinsese la început, făcând haz — deoarece intuia foarte bine că în jocul acesta trebuie căutate secretul Ordinului şi într-o anumită măsură credinţa sau religia acestuia, iar acum, primind să pătrundă în acest univers cunoscut numai din auzite şi puţin simpatic, se angaja hotărât, cu tot atâta forţă cât şi viclenie, spre miezul lucrurilor, şi chiar dacă n-a devenit un jucător cu mărgele de sticlă — pentru aşa ceva era de altfel prea bătrân — se poate spune totuşi că spiritul jocului şi al Ordinului mai că nu şi-a câştigat niciodată în afara Castaliei un prieten mai serios şi mai preţios decât marele benedictin.

Uneori, când Knecht îşi lua rămas bun după o şedinţă de lucru, *pater* Jakobus îi dădea de înţeles că în seara aceea era pentru el acasă; după eforturile făcute în timpul lecţiilor şi după tensiunea discuţiilor, acestea erau ceasuri de pace, la care Josef îşi aducea cu sine clavecinul sau vioara, bătrânul se aşeza la pian în lumina blândă a unei luminări, al cărui dulce miros de ceară umplea încăperea, o dată cu muzica lui Corelli, Scarlatti, Telemann sau Bach, pe care o interpretau pe rând sau împreună. Bătrânul domn se retrăgea la culcare devreme, în timp ce Knecht, fortificat de mica vecernie muzicală, îşi prelungea timpul de lucru în noapte, până la limita îngăduită de disciplină.

În afară de activitatea sa de elev şi profesor al lui *pater* Jakobus, de cursul special ţinut cam la voia întâmplării în mânăstire, de câte un colocviu chinezesc cu abatele Gervasius, îl mai găsim pe Knecht ocupat în acea vreme cu o altă muncă vastă; lua parte la concursul anual al elitei din Waldzell, concurs la care absentase în cei doi ani anteriori, în cadrul acestui concurs, se cerea să se prelucreze proiectele unor jocuri cu mărgele de sticlă, pe baza a trei până la patru teme principale prescrise, se punea preţ pe conexarea nouă, ingenioasă şi originală a temelor, pe puritatea formală şi caligrafia cea mai desăvârşită, iar ca o îngăduinţă unică acordată cu acest prilej, se dădea concurenţilor dreptul să depăşească limitele canoanelor, adică li se permitea să utilizeze şi cifrări noi,

inexistente în codul şi în tezaurul oficial de ieroglife. În felul acesta, după marele joc oficial, festiv şi sacru, concursul anual, evenimentul care stârnea cea mai mare vâlvă în Satul jucătorilor, căpăta caracterul unei întreceri între cei mai de frunte pretendenţi la cinstea de a impune noi semne de joc, iar cea mai mare distincţie imaginabilă şi foarte rar acordată unui participant învingător la concurs consta nu numai în aceea că jocul său era interpretat festiv, ci şi în faptul că adaosul de semne propuse pentru gramatica şi limbajul jocului era acceptat şi preluat de arhiva şi vocabularul jocului.

Cu vreo douăzeci şi cinci de ani în urmă, marele Thomas von der Trave, actualul *magister ludi,* se bucurase de această onoare rară, datorită noilor sale abreviaţii pentru semnificaţia alchimistă a figurilor zodiacului, după cum tot *magister* Thomas făcuse şi mai târziu mult pentru cunoaşterea şi preluarea alchimiei ca un domeniu instructiv în direcţia îmbogăţirii limbajului cifrat. De astă dată, Knecht a renunţat să folosească în joc noi valori, deşi se afla în posesia câtorva, ca mai toţi candidaţii; de asemenea, n-a folosit prilejul pentru a-şi manifesta adeziunea la metoda psihologică de joc, ceea ce i-ar fi stat foarte mult la inimă; el a compus un joc, e adevărat, cu o structură şi o tematică modernă şi personală, în primul rând însă având o compoziţie extrem de clară, clasică şi riguros simetrică, ornamentată cu măsură, o realizare care amintea de măiestria din alte vremuri. Poate că l-a constrâns la aceasta faptul că se găsea departe de Waldzell şi de arhiva jocului, poate că n-a putut proceda altfel din cauză că puterile şi timpul său erau prea solicitate de studiile istorice, poate că l-a călăuzit mai mult sau mai puţin conştient dorinţa de a-şi stiliza jocul în aşa fel, încât să fie cât mai mult pe gustul profesorului şi prietenului său, *pater* Jakobus; nu ştim.

Am folosit expresia „metoda psihologică de joc”, pe care probabil nu toţi cititorii noştri o înţeleg fără un supliment de lămuriri; pe vremea lui Knecht, expresia reprezenta o lozincă des auzită. Pe atunci, printre iniţiatorii jocului cu mărgele de sticlă existau desigur curente, mode, dispute, concepţii şi interpretări oscilante, iar dintre acestea, două erau concepţiile asupra jocului, în jurul cărora se purtau discuţiile şi aveau loc

disputele. Se făcea distincţie între două tipuri de joc, cel formal şi cel psihologic, iar noi ştim că atât Rnecht, cât şi Tegularius, chiar dacă acesta din urmă se ţinea departe de disputele publice, făceau parte dintre adepţii şi promotorii ultimului tip; numai că Josef, în loc de „modul psihologic de joc" prefera să vorbească despre „modul pedagogic". Din conţinuturile fiecărui joc, constând în elemente matematice, lingvistice, muzicale şi aşa mai departe, jocul formal năzuia să realizeze o unitate şi o armonie pe cât posibil dense, complete, formal perfecte.

Dimpotrivă, în alegerea, orânduirea, delimitarea, conexiunea şi contradicţia conţinuturilor, jocul psihologic punea mai puţin accentul pe unitate şi armonie, pe rotunjimea şi desăvârşirea unui cosmos, cât mai ales pe meditaţia succesivă fiecărei etape a jocului. Un asemenea joc psihologic sau, după expresia preferată de Knecht, pedagogic nu dădea în exterior impresia de ceva desăvârşit, ci, prin succesiunea lui de meditaţii precis prescrise, îl conducea pe jucător pe calea trăirii perfecţiunii şi a divinului. „Jocul, aşa cum îl concep eu — îi scria odată Knecht fostului maestru al muzicii — îl învăluie pe jucător, după terminarea meditaţiei, întocmai cum suprafaţa unei sfere învăluie centrul acesteia, şi îi conferă sentimentul că din universul stăpânit de hazard şi de confuzii s-a constituit altul, perfect simetric şi armonios) în care s-a încadrat."

Jocul cu care a participat Knecht la acel mare concurs avea aşadar o construcţie formală, nu una psihologică. Probabil că, procedând astfel, el a voit să demonstreze superiorilor şi lui însuşi că şederea la Mariafels şi misiunea sa diplomatică nu-l făcuseră să piardă nimic din exerciţiul, elasticitatea, eleganţa şi virtuozitatea sa de jucător cu mărgele de sticlă, iar această demonstraţie i-a reuşit, întrucât ultima formă şi transcrierea pe curat a proiectului jocului său nu se puteau realiza decât la arhiva specială din Waldzell, el i-a încredinţat aceste operaţii prietenului său Tegularius care, de altfel, se număra şi el printre participanţii la concurs. A avut posibilitatea să-şi predea personal hârtiile lui Tegularius şi să discute cu el, precum şi să examineze împreună şi proiectul acestuia, deoarece reuşise să-şi aducă prietenul pentru trei zile, la el, în mânăstire; magistrul Thomas îi îndeplinise pentru prima dată această rugăminte pe

care i-o mai adresase de două ori. Oricât de mult îl bucura această vizită şi oricât de mare îi era curiozitatea ca insular castalian, Tegularius s-a simţit extrem de stingherit la mânăstire; acest om sensibil aproape că s-a îmbolnăvit din pricina impresiilor bizare şi a societăţii unor oameni, prietenoşi, desigur, dar simpli, sănătoşi şi ceva cam din topor, care n-ar fi priceput nicio iotă din gândurile, grijile şi problemele lui.

— Trăieşti aici pe o planetă străină, îi spuse el prietenului său, nu înţeleg şi mă minunez cum ai putut să faci faţă trei ani încheiaţi. Cuvioşii taţi *patres* sunt foarte amabili cu mine, dar mă simt aici ca alungat şi respins de toate, nimic nu mă atrage, nimic nu-şi dezvăluie de la sine înţelesul, nimic nu se lasă asimilat fără rezistenţă şi fără suferinţă; să trăiesc aici două săptămâni ar fi pentru mine un infern.

Knecht trebui să-şi dea osteneala cu el, văzu pentru prima dată cu neplăcere, ca spectator, marea deosebire dintre cele două ordine şi lumi, şi simţi că prietenul său hipersensibil nu făcea deloc o impresie bună aici din cauza neajutorării sale pline de spaimă. Dar prietenii reuşiră să-şi revadă temeinic şi critic cele două planuri de joc pentru concurs, iar când, după o asemenea oră, Knecht trecea la *pater* Jakobus în cealaltă aripă a mânăstirii, sau la masă, avea şi el sentimentul că e transpus brusc din ţara lui de baştină în alta cu totul diferită, cu alt sol şi altă atmosferă, cu altă climă şi alte constelaţii. După plecarea lui Fritz, el provocă la *pater* Jakobus o discuţie asupra acestei impresii.

— Nădăjduiesc, zise Jakobus, că majoritatea castalienilor vă seamănă dumneavoastră mai mult decât prietenului dumneavoastră. Tipul de om pe care ni l-aţi înfăţişat în persoana lui este unul în care nu te poţi încrede, unul prea rafinat, slab şi, pe deasupra, mă tem, cam orgolios. Vreau să mă menţin la părerea pe care mi-am făcut-o judecând după tipul pe care-l reprezentaţi dumneavoastră, altminteri as deveni nedrept faţă de castalieni. Căci acest biet om sensibil, prea inteligent, prea agitat ar putea păgubi întregii voastre Provincii.

— Ei da, replică Josef Knecht, probabil că şi printre domnii benedictini va fi existat în cursul veacurilor vreun bărbat bolnăvicios, slab la trup, dar cu toate acestea valoros

spiritualiceşte, cum este prietenul meu. A fost probabil o neiscusinţă din parte-mi să-l invit aici, unde există ochi foarte pătrunzători pentru a-i descoperi slăbiciunile, dar nu şi pentru a-i vedea marile calităţi. Mie, prin venirea lui aici, mi-a adus un mare serviciu prietenesc.

După această replică, castalianul îi povesti lui *pater* Jakobus despre participarea sa la concurs. Jakobus întâmpină cu plăcere pledoaria lui Josef întru apărarea amicului său.

— Bine aţi nimerit-o! râse el prieteneşte. Dar, cum se pare, aveţi într-adevăr numai prieteni cu care se întreţin relaţii cam dificile.

După ce degustă confuzia lui Knecht, privindu-i faţa uimită, continuă ca într-o doară:

— De data aceasta mă refer la altul. Mai ştiţi ceva nou despre prietenul dumneavoastră Plinio Designdri?

Uimirea lui Knecht ajunse la culme; foarte atins, ceru lămuriri. I se dădură: într-o scriere politică, cu caracter polemic, Designori îşi expusese punctul de vedere categoric anticlerical şi îl atacase foarte energic şi pe *pater* Jakobus. De la prietenii săi din cadrul presei catolice, acesta obţinuse informaţii asupra lui Designori, în cuprinsul cărora erau menţionate şi perioada şcolarităţii sale castaliene, precum şi cunoscutele raporturi cu Knecht. Josef îşi exprimă dorinţa de a citi articolul lui Plinio; după aceea avu loc prima lui discuţie politică actuală cu *pater* Jakobus, urmată numai de altele câteva.

„A fost pentru mine ceva uimitor şi aproape înspăimântător, îi scrise el lui Ferromonte, să văd persoana lui Plinio al nostru şi, ca un pandant, propria mea persoană împinsă brusc pe scena politicii mondiale, un aspect la posibilitatea căruia nu m-am gândit niciodată până acum.”

În test, *pater* Jakobus a vorbit despre scrierea polemică a lui Designori mai curând favorabil, în orice caz fără susceptibilitate, a elogiat stilul autorului, găsind că în acest stil se răsfrânge evident ecoul şcolii de elită, căci altminteri în politica curentă oamenii se mulţumesc cu mult mai puţin spirit şi cu un nivel mult mai scăzut.

În această vreme, Knecht primi de la prietenul său Ferromonte o copie a primei părţi din lucrarea sa devenită mai

târziu celebră, cu titlul: *Preluarea şi prelucrarea muzicii populare slave în muzica germană cultă, începând de la Josef Haydn.* În scrisoarea de răspuns a lui Knecht, după primirea copiei, citim între altele: „Din studiile tale, la care am putut fi şi eu părtaş, o vreme, ai tras concluzii convingătoare; cele două capitole despre Schubert, în special despre cvartete, se situează printre cele mai temeinice contribuţii recente la istoria muzicii, pe care le cunosc. Adu-ţi aminte şi de mine uneori, eu sunt departe de o recoltă ca aceea ce ţi-a reuşit ţie. Oricât de mulţumit aş putea fi cu existenţa pe care b duc aici — căci misiunea mea la Mariafels pare a nu fi lipsită de succes — lunga mea înstrăinare de Provincie şi de cercul castalian căruia îi aparţin îmi devine uneori apăsătoare.

Învăţ aici multe, nesfârşit de multe, dar ceea ce obţin nu e o creştere în direcţia certitudinii şi a capacităţii profesionale, ci un spor al problematicii. Fireşte, şi o lărgire de orizont, în ceea ce priveşte nesiguranţa, sentimentul de înstrăinare, lipsa de nădejde, de voioşie, de încredere în mine însumi şi toate celelalte rele de care m-am resimţit, îndeosebi în timpul primilor doi ani petrecuţi la Mariafels, sunt acum, evident, mai liniştit: de curând a fost aici Tegularius, a stat numai trei zile, dar oricât s-ar fi bucurat să se afle în preajma mea şi oricât de curios era să cunoască mânăstirea, încă de-a doua zi s-a simţit aproape copleşit de depresiune şi de sentimentul înstrăinării. Cum, în definitiv, o mânăstire este mai curând o lume aflată la adăpost, paşnică şi favorabilă spiritului şi nicidecum o închisoare, o cazarmă sau o fabrică, trag din experienţa mea concluzia că noi, cei din scumpa noastră Provincie, suntem nişte oameni mult mai răsfăţaţi şi mai sensibili decât o bănuim noi înşine."

Chiar în vremea din care datează scrisoarea adresată lui Carlo, Knecht îl determină, fără s-o ştie, pe *pater* Jakobus să-şi comunice, printr-o scurtă notă adresată conducerii Ordinului castalian, consimţământul la problema diplomatică ştiută, adăugind totuşi rugămintea ca „jucătorul cu mărgele de sticlă îndrăgit unanim aici" şi care îi face cinstea de a-i preda un *privatissimum de rebus castaliensibus* să mai fie lăsat un răstimp la Mariafels. Fireşte, cei din Waldzell şi-au făcut o onoare din a-i îndeplini dorinţa. Knecht însă, care crezuse că se

află încă atât de departe de „recolta” sa, primi o dovadă, semnată de conducerea Ordinului şi de domnul Dubois, prin care se confirma faptul că-şi dusese la bun sfârşit misiunea. Ceea ce i se păru pe dată lucrul cel mai important în această hârtie foarte oficială şi îi produse cea mai mare bucurie (i-o împărtăşi aproape triumfând lui Fritz, într-o scrisorică) fu o frază scurtă, prin care i se aducea la cunoştinţă că Ordinul fusese informat de către maestrul jocului cu mărgele de sticlă asupra dorinţei sale de a se reîntoarce în *Vicus Lusorum* şi că era de acord a da urmare acestei dorinţe, după încheierea prezentei însărcinări. Citi acest pasaj şi lui *pater* Jakobus şi-i mărturisi cât de bucuros era, totodată cit de mult se temuse că va rămâne poate pentru multă vreme surghiunit din Castalia şi trimis la Roma. *Pater* Jakobus îi replică râzând:

— Da, prietene, aşa se întâmplă cu ordinele, trăieşti mai bucuros în poala lor decât la periferie sau chiar în exil. Puteţi uita în toată liniştea puţintică politică, în a cărei nemijlocită apropiere v-aţi pomenit aici, căci un politician nu sunteţi. Dar istoriei să nu-i deveniţi necredincios, chiar dacă, probabil, va rămâne doar o specialitate secundară şi de amator pentru dumneavoastră. Căci stofă de istoric aveţi. Iar acum, haideţi să profităm reciproc, de câtă vreme vă mai am aici.

Knecht pare a fi făcut doar puţin uz de îngăduinţa de a întreprinde vizite mai dese la Waldzell; totuşi a fost părtaş, prin mijlocirea aparatului de radio, la unele seminare practice, prelegeri şi jocuri. Tot astfel, stând într-un fotoliu din arătoasa lui cameră de oaspeţi, a luat parte şi la solemnitatea în cadrul căreia s-au comunicat în sala de festivităţi din *Vicus Lusorum* rezultatele şi premiile concursului. Executase o lucrare nu foarte personală şi nicidecum revoluţionară, dar de bună calitate şi foarte elegantă, a cărei valoare o cunoştea, aşteptându-se la o menţiune cu elogii sau la un premiu al treilea ori al doilea. Spre surprinderea sa, auzi acum că i se conferise premiul întâi şi, mai înainte ca surpriza să facă loc bucuriei, purtătorul de cuvânt al serviciului special al maestrului jocului, continuând lectura cu vocea lui profundă şi frumoasă, îl numi ca deţinător al premiului al doilea pe Tegularius. Era oricum un eveniment mişcător şi plin de farmec ca ei doi, mână în mână, să

iasă în evidenţă din acest concurs, ca învingători încununaţi! Sări în picioare şi, fără a asculta mai departe, coborî în fugă treptele şi ieşi repede pe uşile răsunătoare în curte, într-o scrisoare adresată în acele zile fostului maestru al muzicii, citim:

„Sunt foarte fericit, mult stimate, precum îţi şi poţi închipui. Ducerea la bun sfârşit a misiunii mele şi recunoaşterea, ce mă onorează, a acestui fapt de către conducerea Ordinului, perspectiva atât de importantă pentru mine de a mă întoarce curând în patrie, la prietenii mei şi la jocul cu mărgele de sticlă, în loc de a fi utilizat pe mai departe în servicii diplomatice, iar acum acest premiu întâi pentru un joc, la care mi-am dat, e adevărat, osteneala în privinţa aspectelor formale, dar în care din bune motive nu am epuizat tot ceea ce aş fi avut de dat, bucuria de a împărţi succesul acesta cu prietenul meu — toate acestea au fost de fapt mult prea mult deodată. Sunt fericit, da, dar n-aş putea spune că sunt şi vesel. Pentru un răstimp atât de scurt, sau care mi s-a părut astfel, aceste satisfacţii vin cam repede şi sunt prea numeroase pentru simţirea mea; în recunoştinţa mea se amestecă o anumită teamă, întocmai cum te îngrijorează faptul că un vas plin ochi, la adăugarea unui singur strop, ar putea da pe dinafară, făcând ca totul să redevină îndoielnic. Dar, rogu-te, consideră că n-am spus nimic despre toate acestea, orice cuvânt este aici de prisos.”

Vom vedea că vasului clin ochi îi era destinat pe curând mai mult decât un strop, m scurta perioadă care avea să se scurgă până atunci, Knecht şi-a trăit fericirea, şi teama secretă, amestecată în ea, cu o asemenea dăruire şi intensitate, încât parcă ar fi presimţit marea schimbare apropiată. Aceste câteva luni au fost şi *pentru pater* Jakobus o perioadă fericită şi înaripată. Îl durea gândul că va trebui să-l piardă curând pe acest discipol şi coleg, iar în orele de lucru, şi încă mai mult în discuţiile lor libere, căuta să-i transmită şi să-i lase moştenire cât mai mult posibil din ceea ce acumulase în viaţa lui de muncă şi cugetare în ceea ce priveşte înţelegerea înălţărilor şi prăbuşirilor din viaţa oamenilor şi a popoarelor. Uneori discuta cu el şi despre sensul şi consecinţele misiunii lui Knecht, despre posibilitatea şi importanţa unei prietenii şi alianţe politice intre

Roma şi Castalia şi îi recomanda s ă întreprindă studierea epocii, a le cărei roade au fost atât întemeierea Ordinului castalian, cât şi treptata reînălţare a Romei, după o epocă de umilinţe şi încercări, îi mai recomandă două opere asupra reformei şi sciziunii bisericii din secolul al şaisprezecelea, dar cel mai mult îl îndemnă ca, în locul lecturii tomurilor de istorie universală, să prefere studiul temeinic şi direct al izvoarelor, cercetarea limitată la acele sectoare pe care le poate cuprinde cu propria-i privire, în sfârşit nu făcu o taină din profunda lui neîncredere în toate filosofiile istoriei.

MAGISTER LUDI

Knecht luase hotărârea să amâne întoarcerea lui definitivă la Waldzell pentru primăvară, perioada marelui joc oficial cu mărgele de sticlă, a aşa-numitului *ludus anniversarius* sau *sollemnis*[65].

Dacă punctul culminant din istoria memorabilă a acestui joc, epoca jocurilor anuale care durau săptămâni de-a rândul, cu participarea unor demnitari şi reprezentanţi din lumea întreagă, trecuse şi aparţinea pentru totdeauna istoriei, totuşi aceste sesiuni de primăvară, cu un joc solemn ce dura de cele mai multe ori zece până la paisprezece zile, rămâneau marele şi solemnul eveniment al anului pentru toată Castalia, o sărbătoare căreia nu-i lipsea nicio înaltă semnificaţie religioasă şi morală, deoarece reunea sub semnul unui simbol al armoniei reprezentanţi ai tuturor concepţiilor şi tendinţelor din Provincie, nu întotdeauna pe deplin fundamentate, încheia pace între egoismele diferitelor discipline şi redeştepta amintirea unităţii ce le domina varietatea. Pentru credincioşi, jocul solemn poseda forţa sacramentală a unei adevărate miruiri, pentru necredincioşi reprezenta cel puţin un fel de surogat de religie, iar pentru ambele categorii o baie la izvoarele pure ale frumosului, într-un mod similar, *Pasiunile* lui Johann Sebastian Bach — nu atât în perioada când au fost create, cât în aceea a redescoperirii lor din secolul următor — au fost pentru o parte dintre interpreţi şi auditori un act cu adevărat religios şi de înălţare mistică, pentru altă parte o solemnitate ce ţinea locul

[65] Jocul aniversar sau solemn *(lat).*

serviciului divin şi al religiei, iar pentru toţi laolaltă manifestări solemne ale artei şi ale sublimului *Creator spiritus*[66].

Knecht nu a fost nevoit să depună eforturi prea mari ca să obţină aprobarea atât a celor de la mânăstire, cât şi a autorităţii din patrie pentru hotărârea sa. El nu putea să-şi facă o idee limpede asupra poziţiei pe care o va avea după ce se va reîncadra în mica republică din *Vicus Lusorum*, presupunea însă că nu va fi lăsat multă vreme în situaţia existentă, ci va fi în curând împovărat şi onorat cu vreo funcţie sau misiune oarecare. Deocamdată se bucura la gândul că se va întoarce acasă, între prieteni, că va asista la apropiatele festivităţi, gusta din plin ultimele zile de conlucrare cu *pater* Jakobus şi întâmpină cu simpatie şi plăcere manifestările de bunăvoinţa prin care abatele şi mănăstirea îl sărbătoriră cu prilejul plecării. Apoi porni la drum, nu fără întristarea că părăseşte un loc îndrăgit şi o perioadă lăsată în urmă din viaţa lui, dar şi stăpânit de o stare de spirit sărbătorească, obţinută prin suita de exerciţii contemplative preliminare jocului, pe care le executase, e adevărat, fără îndrumare şi camarazi, dar întocmai după litera prescripţiilor.

Această stare de spirit nu i-a fost umbrită de faptul că n-a reuşit să-l convingă pe *pater* Jakobus, de mult invitat solemn de către *magister ludi* la jocul anual, să accepte invitaţia şi să-l însoţească în călătorie, el a înţeles atitudinea rezervată a vechiului anticastalian, aşa că, pentru o clipă, s-a simţit eliberat de orice obligaţii şi îngrădiri, pe deplin pregătit sufleteşte pentru sărbătoarea ce-l aştepta.

Cu solemnităţile se întâmplă lucruri ciudate, în cazul că nu intervin forţe superioare funeste, festivitatea adevărată nu poate rata niciodată; pentru cei cuvioşi, chiar şi o procesiune murată de ploaie îşi menţine caracterul sacru, un banchet nu deziluzionează chiar dacă se servesc bucate arse, la fel orice joc anual îşi păstrează caracterul festiv şi într-o oarecare măsură sacru pentru toţi jucătorii cu mărgele de sticlă. Cu toate acestea, există, cum ştie oricare dintre noi, festivităţi şi spectacole la care factorii se armonizează, se saltă reciproc la un nivel ridicat, înaripează şi înalţă sufletele, ca acele

[66] Spiritul creator *(lat).*

spectacole teatrale şi muzicale ce se ridică, fără motive aparente şi ca printr-o minune, până la un punct culminant, provocând emoţii puternice, în timp ce altele, cu nimic mai rău pregătite, rămân doar nişte realizări cuminţi, în măsura în care emoţia spectatorului derivă din starea lui sufletească, s-ar putea spune că Josef Knecht era cât se poate de bine pregătit: nu-l apăsa nicio grijă, se întorcea acasă cu cinste din străinătate, aştepta cu bucurie cele ce aveau să urmeze.

Dar de astă dată, marele *ludus sollemnis* nu s-a ridicat la un nivel remarcabil, n-a fost învăluit de atmosfera unui miracol şi învestit cu un grad deosebit de sfinţenie şi strălucire. A fost de-a dreptul un joc lipsit de voioşie, neobişnuit de nefericit, aproape ratat. Dacă totuşi mulţi dintre părtaşi s-au putut simţi înviorați şi înălţaţi sufleteşte, organizatorii şi factorii răspunzători propriu-zis i au simţit cu atât mai amar, aşa cum se întâmplă întotdeauna în asemenea cazuri, acea atmosferă de apatie, de nereuşită şi lipsă de har, de reticenţă şi nenoroc, care a ameninţat cerul acestui joc. Deşi a intuit şi el, firește, insuccesul şi s-a văzut oarecum dezamăgit în aşteptările lui pline de emoţie, Knecht nu s-a numărat nicidecum printre cei ce şi-au dat seama foarte limpede de nereuşită: nefiind colaborator şi factor răspunzător la acest joc, a putut urmări în acele zile, ca un participant pios, jocul altminteri construit cu mult spirit, deşi actul a fost lipsit de mireasmă şi har; Knecht s-a adâncit netulburat şi cu elan în meditaţii şi a trăit dăruirea plină de recunoştinţă a tuturor părtaşilor la acest joc, acea binecunoscută trăire sărbătorească a unei jertfe, acea contopire mistică a colectivităţii la picioarele celui divin, de care n-au rămas străini nici cei din cercul restrâns al iniţiaţilor acestui act festiv „nereuşit”. Zodia nenorocoasă care a patronat sărbătoarea l-a mişcat totuşi şi pe el. Jocul însuşi, în planul şi realizarea lui, a fost firește ireproşabil, ca orice joc al maestrului Thomas, a fost chiar unul dintre cele mai expresive, mai simple, mai directe. Interpretarea lui a stat însă sub o zodie deosebit de nenorocoasă, ceea ce istoria Waldzellului n-a uitat nici până acum.

La întoarcerea lui în *Vicus Lusorum*, cu o săptămână înainte de începerea marelui joc, Knecht n-a fost primit, ca să-şi dea

raportul, de către maestrul jocului cu mărgele de sticlă, ci de locţiitorul acestuia, Bertram, care i-a urat cu amabilitate bun venit, dar i-a comunicat pe scurt şi cu mintea cam împrăştiată că stimatul *magister* se îmbolnăvise chiar în acele zile, iar el, Bertram, nu e informat suficient asupra misiunii lui Knecht, ca să-i poată primi raportul, să se prezinte pentru aceasta deci la conducerea Ordinului, la Hirsland, să-şi comunice acolo sosirea şi să aştepte dispoziţii. Când, la plecare, Knecht îşi trăda fără voie, prin voce şi gesturi, o anume surprindere pricinuită de răceala şi durata scurtă a audienţei, Bertram îşi ceru scuze. Să-l ierte colegul, dacă l-a dezamăgit, şi să înţeleagă situaţia specială în care se afla: maestrul s-a îmbolnăvit, marele joc anual bate la uşă şi nu se ştie nicidecum dacă magistrul îl va putea conduce sau dacă nu cumva el, locţiitorul, va trebui să-i îndeplinească oficiul, îmbolnăvirea venerabilului nu putea să cadă într-un moment mai nefavorabil şi mai dificil; ca întotdeauna, era desigur gata să preia îndatoririle magistrului, dar se temea că va fi peste puterile lui ca într-un timp atât de scurt să se pregătească suficient pentru joc şi pentru conducerea acestuia.

Knecht îl compătimi pe omul acesta vădit descurajat şi cam descumpănit, nu mai puţin regretă că răspunderea festivităţii trebuia probabil să treacă în mâinile lui.

Lipsise prea mult din Waldzell, ca să ştie cât de întemeiate erau grijile lui Bertram, căci acesta suferise cel mai mare rău imaginabil pentru un locţiitor: anume, îşi pierduse de la o vreme încrederea elitei, a aşa-numiţilor repetitori, şi se găsea de fapt într-o situaţie foarte grea. Knecht se gândea cu îngrijorare la maestrul jocului cu mărgele de sticlă, acest erou al formei clasice şi al ironiei, un magister şi un castalian desăvârşit; se bucurase la gândul că va fi primit de el, ascultat şi reintegrat în comunitatea jucătorilor, poate într-un post de încredere. Dorinţa lui fusese să vadă jocul solemn celebrat de către maestrul Thomas, să lucreze mai departe sub ochii lui, să-i câştige preţuirea; acum, îndurerându-l şi dezamăgindu-i aşteptările, îl găsea ascuns de boala ce-l doborâse, iar el, Knecht, se vedea rămas la dispoziţia altor instanţe. E adevărat, de toate acestea l-au despăgubit oarecum bunăvoinţa plină de atenţie, chiar

colegialitatea, cu care l-au primit şi l-au ascultat secretarul Ordinului şi domnul Dubois. Încă de la prima convorbire a putut constata că nu se intenţionează deocamdată să fie folosit mai departe pentru realizarea planului privitor la Roma şi că se respectă dorinţa lui de a se întoarce pentru mai multă vreme la joc; mai întâi, fu poftit prieteneşte să se stabilească cu locuinţa în casa de oaspeţi de la *Vicus Lusorum,* să ia din nou contact cu cele de pe aici şi să participe la jocul anual, împreună cu prietenul său Tegularius, a dedicat zilele premergătoare acestuia postului şi exerciţiilor de meditaţie, apoi a luat parte cu evlavie şi recunoştinţă la acel joc neobişnuit, a cărui amintire a rămas în sufletul unora învăluită în tristeţe.

Poziţia unui locţiitor de magistru, numit şi „umbra", îndeosebi pe lângă maestrul muzicii şi pe lângă maestrul jocului, are ceva cu totul particular. Fiecare maestru are un locţiitor, pe care nu-l numeşte autoritatea, ci îl alege el însuşi din cercul restrâns al candidaţilor, asumându-şi întreaga răspundere pentru acţiunile şi semnătura lui. Pentru un candidat, faptul că maestrul său îl numeşte locţiitor este o mare distincţie şi un semn de desăvârşită încredere; ca locţiitor el e considerat colaborator intim şi mâna dreaptă a atotputernicului maestru, îndeplineşte oficiile maestrului când acesta e împiedicat de cine ştie ce motiv şi-l trimite pe el în loc, dar nu pe toate: la scrutinele autorităţii supreme, de pildă, îl poate reprezenta pe maestru numai ca un purtător de cuvânt îndreptăţit să transmită un da sau nu; orator, propunător de moţiuni sau ceva de aceeaşi natură nu poate fi. În vreme ce numirea unui locţiitor îl aşează pe acesta pe un loc foarte înalt şi adesea destul de expus, ea egalează totuşi în acelaşi timp cu un fel de trecere a lui pe o linie secundară, într-o anumită măsură, îi creează o poziţie specială în cadrul ierarhiei oficiale, căci în timp ce adesea e învestit cu funcţiile cele mai importante şi i se acordă o înaltă cinstire, i se retrag totuşi anumite drepturi şi posibilităţi de care se bucură toţi ceilalţi candidaţi. Două sunt puncte le în care poziţia sa specială iese mai clar în evidenţă: locţiitorul nu poartă răspunderea acţiunilor sale de serviciu şi nu mai poate să avanseze în cadrul ierarhiei. Aceasta nu este o lege strictă, însă reiese din istoria Castaliei: la moartea sau la demisia unui magistru, „umbra" acestuia, care-l

reprezentase atât de adesea şi a cărui întreagă existenţă părea a-l predestina ca succesor, nu i-a devenit niciodată urmaş. Este ca şi când în această privinţă tradiţia ar voi să accentueze intenţionat existenţa unei graniţe şi limite aparent labile şi mobile: graniţa dintre magistru şi locţiitor are sensul unui simbol al graniţei dintre funcţie şi persoană. Aşadar, când acceptă înaltul post de răspundere al unui locţiitor, un castalian renunţă implicit la perspectiva de a deveni cândva magistru el însuşi, de a intra cândva cu adevărat în posesia vesmintelor oficiale şi a însemnelor pe care le-a purtat de atâtea ori în calitate de reprezentant, în acelaşi timp obţine dreptul ciudat şi ambiguu de a nu răspunde personal de eventualele sale greşeli în serviciu, ci de a-l împovăra cu ele pe magistru, singurul responsabil în ceea ce-l priveşte.

De fapt, s-a şi întâmplat ca un magistru sau altul să cadă victimă locţiitorului ales de el şi, din cauza vreunei erori mai grave comise de acela, să trebuiască să se retragă din funcţie. Expresia prin care e numit la Waldzell locţiitorul maestrului jocului cu mărgele de sticlă este cât se poate de potrivită pentru a califica poziţia lui caracteristică, dependenţa, aproape cvasi identitatea cu magistrul, ca şi nota himerică ş i de simplă aparenţă a existenţei sale. Locţiitorul e numit acolo „umbra”.

Maestrul Thomas von der Trave a menţinut ani de zile în funcţia respectivă o „umbră” cu numele de Bertram, căruia pare să-i fi lipsit mai mult norocul decât talentul sau bunăvoinţa. Cum se înţelege de la sine, Bertram era un excelent jucător cu mărgele de sticlă, era un profesor cel puţin nu lipsit de dibăcie şi un funcţionar conştiincios, devotat fără rezerve maestrului său; totuşi, în cursul ultimilor ani îşi pierduse simpatiile printre funcţionari şi-şi ridicase împotrivă cea mai tânără pătură de cadre din elită, iar cum nu avea natura cavalerească senină a maestrului său, faptul acesta îi tulbura stăpânirea de sine şi atitudinea calmă.

Magistrul nu renunţase la el, dar de ani de zile îl ferise pe cât posibil de fricţiunile cu elita, îi dădea mereu mai rar însărcinări publice şi-l întrebuinţa mai mult în cancelarii şi în arhivă. Bărbatul acesta integru, dar nu iubit, sau tocmai atunci intrat în dizgraţie, vizibil nefavorizat de noroc, s-a văzut dintr-o dată în

fruntea întregului *Vicus Lusorum,* datorită îmbolnăvirii maestrului său şi, dacă ar fi trebuit într-adevăr să conducă jocul anual, ocupând în cursul festivităţilor postul cel mai la vedere din toată Provincia, s-ar fi arătat totuşi la înălţimea acestei mari îndatoriri numai dacă ar fi fost sprijinit de încrederea majorităţii jucătorilor cu mărgele de sticlă sau măcar a repetitorilor, ceea ce din păcate nu s-a întâmplat. Aşa s-a ajuns deci ca de astă dată marele *ludus sollemnis* să devină o grea încercare, aproape o catastrofă pentru Waldzell.

Abia în ziua din ajunul festivităţii s-a anunţat oficial că magistrul este grav bolnav şi în neputinţă de a conduce jocul. Nu ştim dacă această întârziere a înştiinţării a fost dictată de voinţa magistrului bolnav, care a sperat poate până în ultima clipă că se va restabili şi va putea prezida totuşi jocul. Mai curând presupunem că era prea bolnav ca să se mai gândească la aşa ceva, astfel că „umbra" lui a comis greşeala de a lăsa Castalia până în ceasul al unsprezecelea în neştiinţă asupra situaţiei din Waldzell. Fireşte, ar fi discutabil şi dacă ezitarea aceasta a fost realmente o greşeală. Fără îndoială, ea a rezultat din buna intenţie de a nu discredita dinainte festivitatea şi de a nu-i determina pe admiratorii maestrului Thomas să nu mai vină. Dacă totul ar fi mers bine, dacă obştea jucătorilor din Waldzell ar fi avut încredere în Bertram, atunci — ceea ce e lesne de imaginat — „umbra" ar fi putut îndeplini cu adevărat rolul de locţiitor şi lipsa maestrului ar fi trecut aproape neobservată. Este inutil să mai avansăm în privinţa aceasta şi alte ipoteze; ne-am crezut obligaţi numai să arătăm că acel Bertram nu era neapărat un ratat sau un nedemn, aşa cum îl considera atunci opinia publică din Waldzell. A fost mai curând o victimă decât un culpabil.

Ca în fiecare an, a început să se adune şuvoiul oaspeţilor veniţi la marele joc. Mulţi soseau fără să ştie nimic, alţii îngrijoraţi de starea respectabilului *magister ludi şi* stăpâni ţi de rele presimţiri în legătură cu desfăşurarea festivităţii. Waldzell şi aşezările apropiate s-au umplut de oameni, conducerea Ordinului şi autoritatea educativă se găseau de faţă aproape în întregime; au sosit şi călători animaţi de sentimente sărbătoreşti din părţi îndepărtate ale ţării şi din străinătate, umplând până la

refuz casele de oaspeţi. Ca întotdeauna, în seara din ajunul începerii jocului, festivitatea s-a deschis cu ora de meditaţie, în vreme ce, la sunetul clopotelor, întreaga regiune, plină de participanţii la festivitate, s-a scufundat într-o adâncă şi pioasă linişte. Î doua zi dimineaţă a avut loc primul dintre concerte şi s-au comunicat cel dintâi enunţ al jocului şi meditaţia asupra ambelor teme muzicale cuprinse în acest enunţ. Bertram, în veşmintele solemne ale maestrului jocului cu mărgele de sticlă, şi-a făcut o apariţie de om cumpănit şi stăpân pe sine; era numai foarte palid, pentru ca apoi, de la o zi la alta, să se arate mereu mai epuizat, suferind şi resemnat, astfel că în ultimele zile a ajuns într-adevăr să semene cu o umbră. Chiar în a doua zi a jocului s-a răspândit zvonul că starea maestrului Thomas s-a înrăutăţit şi că viaţa i-ar fi în pericol, iar în seara aceleiaşi zile au început să circule ici şi colo, apoi pretutindeni, printre cei mai iniţiaţi, primele vorbe din care avea să se brodeze treptat legenda din jurul maestrului bolnav şi al „umbrei" sale. Această legendă lansată de cercurile cele mai restrânse din *Vicus Lusorum,* mai exact de către repetitori, susţinea că maestrul se simţise mai bine şi că ar fi fost în putere să conducă şi jocul, dar că făcuse totuşi un sacrificiu pentru a satisface ambiţia „umbrei", lăsându-i în seamă funcţia cu prilejul festivităţii. Acum însă, când Bertram se arătase a nu prea fi la înălţimea înaltului rol ce-şi asumase, şi când jocul ameninţa să-i dezamăgească pe participanţi, magistrul bolnav se simţea răspunzător de mersul jocului, ca şi de insuccesul umbrei sale şi luase asupra sa vina greşelilor acestuia; aici şi nu altundeva se găsea cauza înrăutăţirii bruşte a stării sale şi a ridicării febrei. Fireşte, aceasta n-â fost singura versiune a legendei, dar ea aparţinea elitei şi arăta limpede că elita, cadrele zeloase considerau situaţia drept tragică şi nu erau deloc dispuse să sprijine abaterea tragediei pe calea limpezirii şi a înfrumuseţării.

Aversiunea împotriva „umbrei" era pandantul veneraţiei faţă de maestru, se dorea insuccesul şi căderea locţiitorului, chiar dacă maestrul însuşi trebuia să ispăşească împreună cu acesta. A doua zi iarăşi s-a vorbit că, pe patul său de suferinţă, magistrul i-a conjurat pe locţiitorul său şi pe doi seniori din elită

să nu tulbure pacea şi să nu pună în pericol festivitatea; în altă zi s-a afirmat că şi-a dictat ultimele dorinţe şi a indicat nominal autorităţii pe cel pe care-l dorea ca succesor; s-au rostit şi nume. Paralel cu veştile despre agravarea stării magistrului, au circulat şi aceste zvonuri, precum şi altele, iar în sala de festivităţi, ca şi în casele de oaspeţi dispoziţia favorabilă jocului a scăzut de la o zi la alta, chiar dacă nimeni n-a mers atât de departe încât să renunţe la serbare şi să plece. O atmosferă grea şi sumbră s-a lăsat asupra întregii ceremonii, a cărei evoluţie şi-a menţinut totuşi o formă exterioară corectă, dar d in bucuria şi elevaţia cunoscute şi aşteptate la aceste sărbători se mai simţea prea puţin, iar când, în penultima zi, creatorul jocului festiv a închis pentru totdeauna ochii, eforturile autorităţii de a opri răspândirea veştii n-au fost încununate de succes şi, curios, unii dintre participanţi au întâmpinat acest deznodământ cu un sentiment de eliberare. Deşi înainte de încheierea marelui *ludus sollemnis* nu le era îngăduit nici să pună doliu, nici să întrerupă cât de puţin desfăşurarea, atât de riguros prescrisă în aceste zile, a orelor, cu alternanţa lor de spectacole şi exerciţii contemplative, elevii cursului de joc şi îndeosebi elita au serbat ultimul act şi ultima zi a festivităţilor cu o atitudine şi o dispoziţie unanimă, de parcă ar fi fost o ceremonie funebră pentru veneratul răposat, făcând ca o rece atmosferă de însingurare să se ţească în jurul lui Bertram, care îşi îndeplinea mai departe funcţia, frânt de oboseală, nedormit, palid şi cu ochii pe jumătate închişi.

Josef Knecht, deşi foarte receptiv la toate aceste curente Şi stări sufleteşti, deoarece era un vechi jucător şi, datorită lui Tegularius, se afla în strânse relaţii cu elita, nu s-a lăsat stăpânit de ele, din a patra sau a cincia zi i-a şi interzis chiar prietenului său Fritz să-l mai tulbure cu vesti despre boala magistrului; resimţea şi înţelegea, e adevărat, umbrirea tra-a festivităţii, se gândea cu adâncă îngrijorare şi tristeţe la maestru, cu crescândă neplăcere şi compătimire la moartea concomitentă la care fusese condamnat Bertram — „umbra” —, dar s-a opus statornic şi cu energie oricărei influenţe exercitate asupra-i de veştile reale sau legendare, a practicat cu cea mai riguroasă concentrare, s-a dăruit din toată inima exerciţiilor şi

desfăşurării jocului frumos construit şi a trăit festivitatea într-o stare de serioasă elevaţie, în pofida tuturor dezacordurilor şi înnourărilor.

La sfârşit, Bertram, „umbra”, fu scutit de a-i mai primi după obicei, ca vicemagistru, pe cei veniţi să-l felicite şi pe reprezentanţii autorităţii, de astă dată se renunţa şi la ziua bucuriei sărbătorită tradiţional de cei ce studiau jocul cu mărgele de sticlă, îndată după actul muzical final al serbării, autoritatea a făcut cunoscută moartea magistrului, iar în *Vicus Lusorum* au început zilele de doliu, la care a fost părtaş şi Josef Knecht, adăpostit în casa de oaspeţi, înhumarea merituosului bărbat, care se bucură încă şi astăzi de o mare consideraţie, s-a desfăşurat cu simplitatea obişnuită în Castalia. „Umbra” lui, Bertram, care-şi jucase până la capăt rolul atât de greu din timpul festivităţilor cu preţul epuizării, îşi înţelese situaţia. Ceru un concediu şi plecă în munţi.

În Satul jucătorilor, chiar în întregul Waldzell, domnea întristarea. Poate că nimeni nu avusese cu magistrul defunct relaţii personale foarte prieteneşti, însă chibzuinţă şi puritatea existenţei sale pline de distincţie, laolaltă cu inteligenţa şi simţul său delicat pentru forme făcuseră din el un conducător şi o personalitate reprezentativă cum Castalia, cu organizarea ei în fond foarte democratică, nu promova decât rareori. Provincia fusese mândră de el. Dacă persoana lui părea a fi în afara domeniului pasiunii, a iubirii, a prieteniei, ea era cu atât mai mult aptă să satisfacă nevoia de veneraţie a generaţiilor tinere, iar demnitatea şi graţia princiară, care-i aduseseră de altfel porecla pe jumătate afectuoasă de „excelenţă”, îi asiguraseră o poziţie oarecum specială în consiliul superior, la şedinţele şi activităţile colective ale autorităţii educative, după ce ani în şir întâmpinase opoziţii dârze. Problema înlocuitorului său în înalta funcţie fu discutată, firește, cu aprindere, nicăieri mai aprins ca în elita jucătorilor cu mărgele de sticlă. După retragerea şi plecarea „umbrei”, a cărei cădere fusese dorită şi obţinută de elită, funcţiunile magistrului fuseseră împărţite, prin acordul acestei elite, între trei locţiitori provizorii; era desigur vorba numai de funcţiunile interne din *Vicus Lusorum*, nu şi de cele oficiale din consiliul educaţiei.

După datină, acest consiliu nu putea lăsa neocupată funcţia de magistru mai mult de trei săptămâni. În cazurile în care un magistru răposat sau demisionat lăsa în locul său un succesor hotărât şi fără concurenţi, funcţia era imediat reocupată, după o singură şedinţă plenară a autorităţii. De data aceasta, va dura desigur mai mult. În timpul zilelor de doliu, Josef Knecht discută ocazional cu prietenul său despre jocul încheiat şi despre desfăşurarea lui sub auspicii neobişnuit de sumbre.

— Acest locţiitor, Bertram, spuse Knecht, nu numai că şi-a jucat destul de bine până la capăt rolul, vreau să spun, nu numai că a încercat să joace până la sfârşit rolul unui magistru, dar, după părerea mea, a făcut mult mai mult, s-a jertfit pe sine însuşi în folosul acestui *luduş sollemnis,* îndeplinindu-şi ultima şi cea mai solemnă obligaţie de serviciu. Aţi fost aspri, nu, îngrozitori cu el, aţi fi putut salva festivitatea şi l-aţi fi putut salva pe Bertram şi n-aţi făcut-o, nu-mi iau îngăduinţa să calific atitudinea asta, veţi fi avut motivele voastre. Acum însă, când acest biet Bertram a plecat şi v-aţi realizat dorinţa, ar trebui să fiţi mărinimoşi. Dacă va reveni, ar trebui să-i ieşiţi în întâmpinare şi să-i arătaţi că i-aţi înţeles sacrificiul.

Tegularius clătină din cap.

— L-am înţeles, spuse el, şi l-am acceptat. Tu ai fost foarte fericit să poţi participa la loc de astă dată ca oaspete şi fără părtinire, de aceea desigur n-ai urmărit cu atâta atenţie desfăşurarea festivităţii. Nu, Josef, nu vom mai avea niciun prilej să mai traduce m în faptă vreun sentiment oarecare faţă de Bertram. El ştie că sacrificiul său a fost necesar şi nu va mai încerca să-l anuleze.

Abia acum îl înţelese pe deplin Knecht şi tăcu tulburat, îşi dădea seama că el nu trăise de fapt aceste zile solemne ca un adevărat waldzellian şi ca un camarad, ci, cu adevărat, mai mult ca un oaspete, şi astfel pricepu abia în clipa aceasta cum stăteau propriu-zis lucrurile cu sacrificiul lui Bertram. Până acum, Bertram îi apăruse ca un ambiţios care fusese răpus de o misiune ce-i depăşea puterile, care trebuise să renunţe la alte ţeluri ale ambiţiei sale şi să caute să uite că a fost odată „umbra” unui maestru şi conducătorul unui joc anual.

Abia acum, la auzul ultimelor cuvinte ale prietenului său înţelesese — şi amuţise pe loc — că Bertram fusese condamnat fără apel de către judecătorii săi şi că nu se va mai întoarce niciodată. I se îngăduise să conducă până la capăt jocul festiv şi fusese ajutat numai atât cât să nu iasă scandal, dar se făcuse asta nu pentru a-l cruţa pe Bertram, ci Waldzellul.

Poziţia unei „umbre” cerea nu numai deplina încredere a magistrului — aceasta nu-i lipsise lui Bertram — ci nu mai puţin încrederea elitei, iar din păcate pe aceasta nu putuse s-o obţină. Dacă făcea vreo greşeală, în spatele lui nu stătea, ca în spatele domnului şi modelului său, ierarhia, ca să-l apere. Iar dacă foştii săi camarazi nu-l recunoscuseră pe deplin, nu avea nicio autoritate, astfel încât camarazii săi, re-petitorii, îi deveniseră judecători. Dacă aceştia se arătau necruţători, „umbra” era un om pierdut. Şi într-adevăr, acest Bertram nu s-a mai întors din excursia sa în munţi, iar după o vreme s-a spus că a murit căzând într-o prăpastie. Mai multe nu s-au vorbit despre această întâmplare.

Între timp, în Satul jucătorilor soseau în fiecare zi funcţionari superiori şi foarte înalţi din conducerea Ordinului şi cea a autorităţii educative; în fiecare clipă oameni din elită şi funcţionari erau chemaţi individual şi supuşi unor chestionări, asupra conţinutului cărora vorbea unul sau altul numai în interiorul elitei însăşi. Josef Knecht fu chemat şi el şi chestionat în mai multe rânduri; o dată de doi domni din conducerea Ordinului, o dată de magistrul filolog, apoi de *monsieur* Dubois, şi încă o dată de doi magiştri. Tegularius, care de asemenea fusese invitat la câteva astfel de informări, se înviorase şi glumea pe socoteala atmosferei de conclav, cum o numea el. Încă din timpul zilelor cât se desfăşurase jocul, Josef observase cât de puţin rămăsese din vechea lui legătură strânsă cu elita, iar în timpul perioadei conclavului simţi asta încă mai limpede. Nu numai că locuia în casa de oaspeţi ca un străin şi că superiorii săi păreau a-l trata ca pe un egal; elita însăşi, repetitorii nu-l mai reprimiseră cu vechea încredere şi camaradenie, ci cu o politeţe ironică sau, cel puţin, cu răceala unei atitudini de expectativă; se îndepărtase de ei încă de când fusese chemat la Mariafels, iar atitudinea foştilor săi colegi era

justă şi naturală; cine a făcut o dată pasul de la libertate spre funcţie, de la situaţia de student sau repetitor spre ierarhie, nu mai era un camarad, ci o personalitate pe cale de a deveni superior şi bonz, nu mai aparţinea elitei şi trebuia să ştie că aceasta lua pentru un timp faţă de el o poziţie critică.

Aşa se întâmpla oricui în situaţia sa. Acum simţea deosebit de intens această distanţare şi răceală, mai întâi pentru că elita, rămasă fără părintele ei şi trebuind să primească un nou magistru, se închidea în sine de două ori mai rezervată şi parcă apărându-se, apoi şi pentru că hotărârea şi inflexibilitatea ei se arătaseră de curând atât de dure, determinând soarta „umbrei" Bertram.

Într-o seară, Tegularius veni fuga, extrem de agitat, în casa de oaspeţi, îl căută pe Josef, îl trase într-o odaie goală, închise uşa şi izbucni:

— Josef! Josef! Dumnezeule, doar ar fi trebuit să-mi închipui, ar fi trebuit să ştiu, era limpede pentru oricine... Ah, nu-mi pot veni în fire şi nu ştiu zău dacă trebuie să mă bucur.

Tegularius, care cunoştea foarte bine toate sursele de veşti din Satul jucătorilor, îi comunică într-un suflet: este mâi mult decât probabil, e ca şi sigur că Josef Knecht urmează să fie ales ca maestru al jocului cu mărgele de sticlă. Şeful arhivei, pe care mulţi îl consideraseră drept urmaşul predestinat al maestrului Thomas, fusese încă de alaltăieri eliminat oficial din grupul cel mai restrâns al eligibililor, iar dintre cei trei candidaţi proveniţi din elită — şi ale căror nume să aflaseră până acum pe primul plan în timpul chestionărilor — niciunul nu părea să fie sprijinit de favoarea şi recomandarea vreunui magistru sau a conducerii Ordinului, în timp ce pentru Knecht pledaseră atât doi membri ai conducerii Ordinului cât şi domnul Dubois, la care se adăuga şi vocea fostului maestru al muzicii, care avea atâta greutate şi pe care, după ştiri sigure, mai mulţi magiştri îl vizitaseră personal zilele acestea.

— Josef, au să te facă magistru! izbucni încă o dată, cu glas tare, Tegularius, dar prietenul său îi astupă gura cu mina.

În prima clipă, Josef fu nu mai puţin surprins şi emoţionat decât Fritz de presupusa lui alegere; aceasta îi apărea cu totul şi cu totul imposibilă, dar încă în timp ce amicul său îi comunica

părerile celor din *Vicus Lusorum* asupra stadiului şi evoluţiei „conclavului”, Knecht începu să-şi dea seama că ipoteza prietenului său nu era falsă.

Mai mult chiar, el auzea parcă în sufletul său rostirea unui da, era ca şi cum ar fi avut sentimentul că ştiuse de această alegere şi o aşteptase, că ea era justă şi firească. Acum astupă aşadar cu mâna gura camaradului emoţionat, îl cercetă cu o privire străină şi mustrătoare, ca de la o distanţă şi o depărtare ce-ar fi apărut brusc între ei, şi zise:

— Nu mai turui atâta, amice; nu mai vreau să aud nimic din palavrele astea. Du-te la camarazii tăi.

Oricâte ar mai fi avut de spus, Tegularius amuţi pe loc, îngheţat de această privire cu care îl fixa alt om, necunoscut, deveni palid şi părăsi odaia. Mai târziu, el a povestit că în clipa aceea calmul şi răceala stranie a lui Knecht l-au izbit mai întâi, ca o lovitură şi ca o jignire, de parcă ar fi fost pălmuit, a avut sentimentul unei trădări a vechii lor prietenii intime, tonul de superioritate, care anticipa viitoarea poziţie de demnitar foarte înalt a acestuia, i s-a părut aproape de neînţeles. Abia după ce a plecat — şi a plecat într-adevăr ca un om bătut — i s-a limpezit înţelesul acestei priviri de neuitat, al acestei priviri venite parcă de departe, regeşti, dar nu mai puţin pline de suferinţă, iar atunci a priceput că prietenul său primise hotărârea soartei nu cu orgoliu, ci cu smerenie. El, Tegularius, după cum avea să povestească, s-a simţit atunci nevoit să reflecteze la privirea meditativă a lui Josef Knecht şi la tonul de profundă compătimire din vocea lui, cu care se interesase de curând despre Bertram şi sacrificiul acestuia. Faţa cu care Knecht îl privise atunci pe prietenul său arătase de parcă el însuşi ar fi fost pe cale să se jertfească şi să piară la fel ca „umbra” maestrului Thomas, arătase atât de mândră şi smerită în acelaşi timp, atât de grandioasă şi supusă, însingurată şi resemnată, de parcă ar fi fost un monument al tuturor magiştrilor de totdeauna ai Castaliei. „Du-te la camarazii tăi”, îi spusese. Aşadar, încă din clipa în care aflase pentru întâia oară de noua sa demnitate, Knecht nu mai făcea parte dintre cunoscuţii săi şi privea lumea dintr-un centru nou; nu mai era un camarad, nu avea să mai fie niciodată.

Knecht ar fi putut foarte bine să bănuiască sau măcar să considere posibilă, ori chiar probabilă numirea sa, aceasta ultimă şi cea mai înaltă dintre funcţiile sale; cu toate acestea, l-a surprins, de-a dreptul l-a înspăimântat şi de astă dată.

El însuşi îşi spunea mai pe urmă că ar fi trebuit să se gândească la această numire şi zâmbea amintindu-şi cât de agitat era Tegularius, care e adevărat că nu o aşteptase de la bun început, dar contase pe ea şi o prevestise cu mai multe zile înainte de a se fi luat o hotărâre şi de a fi fost comunicată. De fapt, în cercul autorităţii superioare n-a pledat împotriva alegerii lui Josef nimic altceva decât relativa lui tinereţe; cei mai mulţi dintre colegii săi primiseră înalta funcţie la vârsta de cel puţin patruzeci şi cinci până la cincizeci de ani, în timp ce Josef nu împlinise nici patruzeci. Totuşi o lege care să interzică numirea atât de timpurie nu exista.

Deci atunci când Fritz l-a surprins pe prietenul său comunicându-i rezultatele observaţiilor şi combinaţiilor sale, observaţiile unui jucător de elită cu greutate, care cunoştea până în cele mai mici amănunte complicatul aparat al micii comunităţi din Waldzell, Knecht a priceput că acela avea dreptate, şi-a înţeles şi şi-a acceptat îndată alegerea şi soarta, însă prima lui reacţie la aflarea vestii a constat în aceea că şi-a alungat prietenul cu vorbele că nu vrea să ştie „nimic despre palavrele astea”. Abia plecase celălalt, atins şi aproape jignit, că Josef şi-a căutat un loc de meditaţie, ca să-şi pună gândurile în ordine, iar reflecţia sa a avut ca punct de plecare o imagine din amintire, care i s-a impus în acest ceas cu o neobişnuită putere, în viziunea lui i-a apărut înainte o odaie goală în care se afla un pian, prin fereastră pătrundea o lumină răcoroasă şi veselă de dinainte de amiază, iar în uşa încăperii apărea un bărbat frumos, cu faţa prietenoasă, un bărbat mai în vârsta, cu părul cărunt şi chipul senin exprimând bunătate şi demnitate; el însuşi însă, Josef, era un mic elev al şcolii de latină, care-l aşteptase în odaie, pe jumătate speriat, pe jumătate fericit, pe maestrul muzicii şi-l vedea acum pentru întâia oară pe acest venerabil maestru din legendara Provincie a şcolilor de elită, pe magistrul care venise să-i arate ce este muzica, pentru ca mai apoi să-l pricească şi să-l conducă pas cu pas în Provincia sa, în imperiul

Său, în elită şi în Ordin; colegul şi fratele acestui magistru devenise acum, când bătrânul îşi depusese bagheta de vrăjitor, sau sceptrul, şi se transformase într-o moşneag tăcut şi amabil, tot bun, tot venerabil, tot învăluit în taine, a cărui privire şi al cărui exemplu continuau să planeze asupra vieţii lui Josef şi care-l va depăşi întotdeauna cu o vârstă de om şi câteva trepte de viaţă, cu un incomensurabil spor de demnitate şi în acelaşi timp de modestie, de măiestrie şi taină, însă constrângându-i mereu cu delicateţe, el, patronul şi modelul său, să-i devină succesor, precum un astru ce răsare sau apune îşi trage după sine fraţii.

Câtă vreme Knecht s-a lăsat fără nicio intenţie în voia şuvoiului de imagini interioare care i s-au înfăţişat la începutul stării sale de destindere ca nişte visuri, două reprezentări s-au detaşat mai ales din şuvoi şi au stăruit mai îndelung, două imagini sau simboluri, două alegorii, în una, Knecht, băiat, îl urma prin nişte ganguri pe maestrul ce-l preceda ca un ghid şi, de fiecare dată când se întorcea şi-şi arăta faţa, devenea tot mai bătrân, mai liniştit şi mai venerabil, căpătând vizibil din ce în ce mai mult înfăţişarea unei imagini ideale a înţelepciunii şi demnităţii atemporale, în vreme ce el, Josef Knecht, călca abandonat cu totul şi cuminte pe urmele modelului său, dar rămânea mereu acelaşi băiat, încercat alternativ când de umilinţă, când de o anumită bucurie, ba chiar de un fel de satisfacţie obstinată. Iar a doua imagine era aceasta: scena din camera cu pian, intrarea bătrânului aşteptat de băiat se repeta mereu, la nesfârşit, maestrul şi băiatul se tot succedau reciproc, ca traşi de cablul unui mecanism, în aşa fel încât nu se mai putea şti cine vine şi cine pleacă, cine conduce şi cine urmează, bătrânul sau tânărul. Când părea că tânărul este cel ce arată cinstire şi ascultare bătrânului, autorităţii şi demnităţii; când părea că bătrânul este cel pe care figura, ce-l preceda cu puţin, a tinereţii, a începutului, a voioşiei îl obliga să devină urmaşul ce slujeşte sau adoră. Şi în timp ce Knecht privea acest carusel oniric, şi absurd, şi plin de înţelesuri, el însuşi se simţea identic în vis când cu bătrânul, când cu băiatul, era când cel ce venea, când veneratul, când conducătorul, când cel aflat sub ascultare, iar în cursul acestei schimbări labile veni o clipa când fu

amândoi, în acelaşi timp maestrul şi micul discipol, ba mai mult, chiar se afla mai presus decât amândoi, era organizatorul, născocitorul, conducătorul şi spectatorul caruselului, al întrecerii acesteia dintre bătrâneţe şi tinereţe, care se desfăşura în cerc, fără victoria unuia sau a altuia, şi pe care, cu sentimente schimbătoare, acum o încetinea, acum o pornea în cea mai mare iuţeală.

Din acest studiu luă fiinţă o nouă imagine, mai mult simbolică decât vis, mai mult înţelegere decât tablou, anume imaginea sau mai curând înţelegerea faptului că această alergare în circuit, plină de sens şi absurdă totodată, a maestrului şi a discipolului, această cursă a înţelepciunii după tinereţe, a tinereţii după înţelepciune, acest joc nesfârşit, înaripat era simbolul Castaliei, era jocul vieţii în genere, care curge la nesfârşit, dedublată în bătrâneţe şi tinereţe, în zi şi noapte, în Yang şi Yin. Pornind de-aici, ceea ce medita găsi drumul din lumea de imagini spre linişte şi, după îndelungă scufundare în sine, se reîntoarse întărit şi senin.

Când fu convocat peste câteva zile de conducerea Ordinului, Knecht se prezentă încrezător, primi cu o seriozitate senină salutul frăţesc al superiorilor, constând în strângeri de mână şi îmbrăţişări abia schiţate. I se aduse la cunoştinţă numirea în funcţia de maestru al jocului cu mărgele de sticlă şi fu invitat peste două zile pentru învestitură şi jurământ în sala jocurilor festive, aceeaşi sală în care abia de curând locţiitorul defunctului maestru încheiase sărbătoarea tulburată de nelinişti, aidoma unui animal dus la sacrificiu împodobit cu aur. Ziua liberă dinaintea învestiturii fu destinată unui studiu amănunţit, însoţit de meditaţii rituale, al formulei jurământului şi al „micului regulament pentru magiştri”, sub îndrumarea şi supravegherea a doi superiori; de astă dată, aceştia erau cancelarul Ordinului şi *magister mathematicae,* iar în pauza de odihnă de la prânz, îngăduită în această zi istovitoare, Josef îşi aminti foarte viu primirea lui în Ordin şi expunerea introductivă pe care i-o făcuse atunci maestrul muzicii. De data aceasta, firește, ritualul primirii nu-l conducea, cum se întâmpla anual cu alţii, sute, printr-o poartă largă într-o comunitate mare, ci-l trecea ca prin urechile acului în cercul cel mai înalt şi cel mai

restrâns, acela al maeştrilor. Mai târziu îi va mărturisi fostului maestru al muzicii că în această zi de intens examen de conştiinţă, un gând, o idee foarte comică i-a dat mult de furcă; anume, s-a temut mereu de clipa în care unul dintre maeştri i-ar fi atras atenţia asupra faptului că primea o funcţie supremă la o vârstă neobişnuit de tânără. A avut de luptat serios cu această teamă, cu acest gând de o vanitate puerilă, ca şi cu plăcerea de a replica, în cazul că s-ar fi făcut vreo aluzie la vârsta lui: „Permiteţi-mi să îmbătrânesc în linişte, nu m-am străduit niciodată să obţin această avansare”.

Dar continuarea examenului de conştiinţă i-a arătat că, fără să-şi fi dat seama, gândul promovării şi dorinţa de a se vedea numit nu-i fuseseră chiar aşa de străine; a admis asta, şi-a recunoscut şi s-a dezis de vanitatea gândului său, apoi, în fapt, nici în ziua aceea, nici mai târziu, colegii săi nu s-au referit vreodată la vârsta lui.

Ce-i drept, cu atât mai vârtos a fost discutată şi criticata alegerea maestrului printre cei pentru care Knecht fusese până atunci un concurent. Nu avusese propriu-zis un anumit adversar, dar concurenţi, desigur; printre ei, câţiva care-l depăşeau ca vârsta, iar cercul acestora nu era deloc dispus să accepte numirea altuia decât după o prealabilă luptă şi verificare, cel puţin după un extrem de atent examen critic. Aproape întotdeauna, preluarea funcţiei şi prima perioadă de serviciu a unui nou magistru egalează cu o trecere prin purgatoriu.

Învestitura unui magistru nu este o ceremonie publică, în afară de autoritatea educativă superioară şi de conducere a Ordinului mai participă numai cei mai vârstnici dintre elevi, candidaţii şi funcţionărimea disciplinei care capătă un nou magistru. La solemnitatea din sala de festivităţi, maestrul jocului cu mărgele de sticlă şi-a depus jurământul funcţiei, a primit de la autoritate însemnele acesteia, constând în câteva chei şi peceţi, s-a lăsat învesmântat de către purtătorul de cuvânt al conducerii Ordinului cu costumul de ceremonii, un fel de pelerină pe care magistrul o poartă la cele mai de seamă festivităţi, în primul rând la celebrarea jocului anual. Unui asemenea act îi lipsesc, e adevărat, afluxul de participanţi şi

rumoarea serbărilor publice, e prin natura sa o ceremonie mai curând sobră; în schimb, prezenţa unanimă a ambelor autorităţi supreme îi conferă o demnitate neobişnuită. Mica republică a jocurilor cu mărgele de sticlă capătă un nou conducător care o va îndruma şi o va reprezenta în faţa tuturor autorităţilor; faptul acesta este un eveniment important şi rar; dacă elevii şi studenţii mai ţineţi nu pot încă înţelege pe deplin însemnătatea sa s i văd în festivitate numai o ceremonie oarecare şi o desfătare a ochilor, toţi ceilalţi participanţi sunt conştienţi de aceasta însemnătate, suficient de intim legaţi de comunitatea lor şi asemănători în esenţă pentru a resimţi ecoul evenimentului în propriul lor trup şi în propria lor viaţă.

De astă dată, bucuria serbării era umbrită nu numai de moartea magistrului precedent şi de doliul după el, ci şi de starea de nelinişte ce patronase jocul, ca şi de tragedia locţiitorului Bertram.

Învesmântarea fu săvârşită de purtătorul de cuvânt al conducerii Ordinului şi de arhivarul general al jocului; amândoi ridicară haina de ceremonii şi o aşezară pe umerii noului maestru al jocului. Scurta cuvântare solemnă fu rostită de *magister grammaticae,* maestru de filologie clasică de la Keuperheim, un delegat numit de elita de la Waldzell predă cheile şi sigiliul, iar la orgă fu văzut stând însuşi vechiul maestru al muzicii în persoană, acum bătrân de tot. Venise anume la învestitură, ca să-şi vadă protejatul înveşmântat, să-i facă o surpriză plăcută prin prezenţa lui neaşteptată, poate şi să-i dea un sfat sau altul. Cu dragă inimă moşneagul ar fi interpretat cu propriile-i mâini imnul solemn, dar nu-şi mai putea îngădui un asemenea efort; lăsase deci cântecul pe seama organistului din Satul jucătorilor, dar luase loc în spatele acestuia şi-i întorcea foile partiturii. Cu un zâmbet recules îl privea pe Josef, îl vedea primind veşmântul de ceremonii şi cheile, îl ascultă mai întâi rostind formula de jurământ, apoi alocuţiunea liberă adresată viitorilor săi colaboratori, funcţionari şi elevi. Niciodată băiatul acesta Josef nu-i fusese atât de drag, nu-i făcuse atâta bucurie ca astăzi, când aproape că încetase de a mai fi Josef şi începea să nu mai fie decât purtătorul unui vesmânt de ceremonii şi deţinătorul unei funcţii,

o nestemată într-o diademă, o coloană în construcţia ierarhiei. Putu să stea de vorbă singur doar câteva clipe cu băiatul său Josef. Îi zâmbi cu voioşie şi se gândi să-i recomande:

— Bagă de seamă să te ţii bine în viitoarele trei, patru săptămâni; se va cere mult de la tine. Gândeşte-te mereu la întreg şi nu uita că o scăpare din vedere în amănunte cântăreşte acum puţin. Trebuie să te dedici pe de-a-ntregul elitei, scoate-ţi orice altceva din cap. Ţi se vor trimite doi oameni să te ajute; unul dintre ei, yoghinul Alexander, e instruit de mine, ascultă-l cu încredere, se pricepe bine în treburile lui. Ceea ce-ţi trebuie e să ai o încredere tare ca Stânca în faptul că superiorii au făcut bine că te-au dat în seama lor ai încredere în ei, ai încredere în oamenii ce ţi se trimit în ajutor, încrede-te orbeşte în propriile tale puteri. Elitei însă arată-i o suspiciune senină, mereu trează, ea nici nu se aşteaptă la altceva. Ai să ieşi victorios, Josef, de asta sunt sigur.

Majoritatea îndatoririlor de serviciu ale unui maestru îi erau bine cunoscute noului magistru, de asemenea îi erau familiare diversele activităţi, la care participase şi mai înainte, fie slujind, fie asistând la ele; cele mai de seamă erau cursurile de joc, de la cursurile pentru elevi, începători, de vacanţă, pentru oaspeţi, până la exerciţiile, prelegerile şi seminarele pentru elită. Aceste activităţi, cu excepţia celor din urmă, puteau fi îndeplinite lesne de oricare magistru nou numit, dar funcţiile pe care nu avusese niciodată prilejul să le exercite îi făceau cu mult mai multă grijă şi îi dădeau de furcă. Lui Josef i se întâmplă la fel. El ar fi dorit cel mai mult să se dedice cu tot zelul mai întâi tocmai acestor obligaţii noi, cu adevărat de competenţa exclusivă a unui magistru, şi anume colaborarea în cadrul consiliului educativ suprem, conlucrarea dintre consiliul magiştrilor şi conducerea Ordinului, reprezentarea jocului cu mărgele de sticlă şi al reşedinţei acestuia, *Vicus Lusorutn, î*n cadrul autorităţii generale. Ardea de dorinţa de a se familiariza cu aceste noi activităţi şi de a le înlătura aspectul ameninţător de lucruri necunoscute; ar fi fost foarte bucuros să se dea mai întâi deoparte pentru câteva săptămâni şi să se dedice studiului amănunţit al regulamentului formalităţilor, protocolului şedinţelor şi aşa mai departe. Ştia că pentru a se informa şi a se

instrui în acest domeniu îi stătea la dispoziţie, în afară de domnul Dubois, cel mai experimentat cunoscător şi maestru în chestiunile de forme şi tradiţii privind magistratura, îndeosebi purtătorul de cuvânt al conducerii Ordinului, care, ce-i drept, nu era el însuşi un magistru, avea un rang inferior magiştrilor, dar făcea oficiul de regizor la toate şedinţele autorităţii, veghea să se respecte orânduiala tradiţională, aidoma unui maestru de ceremonii de la o curte princiară. Cât de mult ar fi dorit să-i ceară un *privatissimum* acestui bărbat iscusit, experimentat, impenetrabil în amabilitatea lui plina de strălucire, ale cărui mâini tocmai îl îmbrăcaseră solemn cu veşmântul de ceremonii, dacă şi-ar fi avut locuinţa la Waldzell şi nu la Hirsland, aşezare aflată la o jumătate de zi de drum! Cât de mult ar fi dorit să dea o fugă pentru câtva timp până la Monteport şi să se lase instruit în treburile acestea de către fostul maestru al muzicii!

Numai că la aşa ceva nici nu se putea gândi, asemenea dorinţe particulare şi studenţeşti nu putea să nutrească un magistru, în prima perioadă trebuia mai curând să se dedice cu o grijă şi o dăruire intensă şi exclusivă funcţiilor referitor la care era de părere că nu-i vor cere niciun e fort. Ceea ce intuise în timpul jocului festiv condus de Bertram — când văzuse un magistru lăsat în părăsire de propria-i comunitate, elita, ca să se zbată şi să se sufoce ca în vid, ceea ce îi confirmaseră cuvintele bătrânului de la Monteport în ziua înveşmântării — i se arăta acum în fiecare clipă din cursul unei zile de serviciu şi în fiecare moment de reflecţie asupra situaţiei sale: trebuia să se dedice înainte de toate elitei şi repetitorilor, cursurilor superioare, exerciţiilor de seminar şi relaţiilor foarte personale cu repetitorii. Fără prea mari pagube, putea să lase arhiva pe seama arhivarilor, cursurile pentru începători pe seama profesorilor existenţi, corespondenţa pe seama secretarilor. Elita însă n-o putea lăsa nicio clipă pe seama ei însăşi; trebuia să i se dedice, să i se vâre pe gât şi să i se facă indispensabil, s-o convingă de valoarea capacităţilor sale, de puritatea intenţiilor, trebuia s-o cucerească, să lupte ca s-o câştige, să se măsoare cu fiecare dintre candidaţii ei, care ar fi fost gata la aşa ceva, iar asemenea candidaţi nu lipseau, în această străduinţă îi veni în ajutor ceva ce mai înainte i se păruse puţin folositor, şi anume

lunga lui absenţă de la Waldzell şi din mijlocul elitei, unde acum era iar aproape un *homo novus*[67]. Chiar şi prietenia cu Tegularius i se arătă utilă. Căci Tegularius, outsider-ul ingenios dar suferind, era pentru oricine aşa de vădit inapt de a face o carieră ambiţioasă şi se arăta el însuşi atât de fără pretenţii, încât faptul că noul magistru i-ar fi arătat o eventuală preferinţă n-ar fi fost considerat de concurenţi drept un prejudiciu. Cu toate acestea, Josef Knecht trebuia să îndeplinească partea cea mai mare şi mai bună de muncă pentru a răzbate spre cunoaşterea acestei păturі a lumii jocului, cea mai de sus, cea mai vivace, mai neliniştită şi sensibilă, ca s-o ia în stăpânire precum un călăreţ un cal de soi.

Căci în orice institut castalian, nu numai la jocul cu mărgele de sticlă, elita candidaţilor — formată din oameni cu învăţătura încheiată, dar care continuau să studieze liber, fără a fi încă încadraţi în serviciul autorităţii educative sau al Ordinului, cărora li se mai spune şi repetitori — reprezintă tezaurul cel mai preţios şi rezerva propriu-zisă, floarea şi viitorul, şi pretutindeni, nu numai în Satul jucătorilor, această selecţie orgolioasă de cadre noi pentru învăţământ şi posturile de conducere este foarte înclinată spre o rezervă prudentă şi spre critică, arată unui şef nou doar un dram de respect şi supunere, trebuind să fie câştigată prin efortul exclusiv personal al magistrului, obligat să facă uz de toată puterea lui de captivare, ca s-o convingă şi s-o domine, până când elita îl recunoaşte ca superior şi se supune de bunăvoie conducerii lui.

Knecht îşi asumă această sarcină fără nicio teamă, fiind totuşi mirat de dificultatea ei; şi în timp ce o ducea la capăt, câştigând jocul acesta obositor, de-a dreptul extenuant, celelalte obligaţii şi îndatoriri, la care ar fi fost mai curând înclinat să mediteze cu grijă, trecură de la sine pe un plan secundar şi părură a-i solicita mai puţină atenţie; el a mărturisit unui coleg că la prima plenară a autorităţii a luat parte aproape ca în vis, ducându-se acolo în viteză şi întorcându-se la fel, după încheierea lucrărilor, cărora nu a mai fost în stare să le dedice nici măcar un singur gând, atât de deplin îl preocupa munca lui actuală; chiar în timpul conferinţei înseşi, deşi tema îl interesa şi deşi se prezentase cu

[67] Om nou *(lat.).*

oarecare îngrijorare, fiind întâia lui apariţie în cadrul autorităţii, îşi dădu seama de mai multe ori că nu se află cu gândul între colegi şi la dezbatere, ci la Waldzell, în încăperea zugrăvită în albastru a arhivei, unde ţinea pe vremea aceea, din trei în trei zile, un seminar dialectic pentru numai cinci participanţi; acolo, o oră îi solicita mai multă încordare şi consum de energie decât tot restul zilei de serviciu, care nu era totuşi deloc uşoară şi căreia nu i se putea sustrage în niciun fel, deoarece, aşa cum îl prevenise vechiul maestru al muzicii, autoritatea îi dăduse pentru aceasta primă perioadă un stimulator şi un controlor, ca să-i supravegheze ziua ceas cu ceas, să-l consilieze în alcătuirea programului zilnic, să-l prevină împotriva unilateralităţii şi a oboselii excesive. Knecht îi era recunoscător, şi încă mai multă recunoştinţă purta delegatului conducerii Ordinului, un maestru vestit în arta meditaţiei, pe nume Alexander.

Alexander se îngrijea ca Josef, muncind cu o maximă încordare, să îndeplinească de trei ori pe zi „micul” sau „scurtul” exerciţiu în aşa fel, încât desfăşurarea acestuia şi durata lui până la minut să fie exact respectate. Cu amândoi, cu cel ce-l biciuia în muncă şi cu delegatul Ordinului, care-l îndruma în contemplaţie, îşi recapitula retrospectiv, înaintea meditaţiei serale cotidiene, ziua de serviciu, stabilea progresele şi eşecurile, îşi „lua pulsul”, după o expresie a profesorilor de meditaţie, adică îşi cerceta şi-şi cântărea starea de moment, condiţia fizică, repartizarea forţelor, speranţele şi grijile, îşi aprecia obiectiv realizările zilei, în aşa fel în cât să nu-i rămână nimic nerezolvat pentru timpul nopţii şi pentru a doua zi.

În vreme ce repetitorii asistau, în parte cu simpatie, în parte cu un interes încă ostil la munca uriaşă a magistrului lor, fără să piardă ocazia de a-l supune la mici probe, improvizate, de putere, de răbdare şi spontaneitate, când aţâţându-l, când punându-i piedici în muncă, în jurul lui Teguiarius se făcu un vid fatal. E adevărat, Fritz pricepea că Josef Knecht nu mai putea păstra pentru el nici atenţie, nici timp, nici gânduri, nici interes, cu toate acestea nu reuşea să se înarmeze cu destulă tărie şi indiferenţă în faţa faptului că prietenul său îl lăsa să se scufunde deodată într-o deplină uitare, aceasta cu atât mai mult cu cât nu numai că i se părea că-şi pierde prietenul de la o zi la alta, ci

întâmpina şi o anume neîncredere din partea camarazilor săi, care aproape că nu-i mai adresau cuvântul. Aceasta nu era de mirare, căci dacă Teguiarius nu putea sta în calea celor ambiţioşi, el era totuşi un partizan al tânărului magistru şi-şi avea locul în inima lui. Knecht nu putea ignora toate acestea, şi printre îndatoririle sale de moment era şi aceea de a se desface câtva timp, o dată cu renunţarea la toate cele personale şi particulare, şi de această prietenie. După cum i-a mărturisit mai târziu prietenului său, a făcut-o însă nu conştient şi voluntar, pur şi simplu l-a uitat pe Fritz, devenise în aşa măsură un instrument, încât chestiunile particulare, ca amiciţia, pieriseră ca imposibile, iar când, de exemplu, în acel seminar cu cinci participanţi, fiinţa şi chipul lui Fritz îi apăreau înainte, acela nu era Teguiarius, nu era un prieten, un cunoscut, o persoană, ci un ins din elită, un student, mai curând un candidat şi un repetitor, o parte din munca şi îndatoririle sale, un soldat din trupă, pe care scopul său era să-l instruiască şi să-l conducă la victorie.

Când magistrul i-a adresat pentru prima dată cuvântul pe acest ton, pe Fritz l-a trecut un fior; în clipa aceea a simţit că acest aer străin şi această obiectivitate nu erau simulate, ci reale şi făţişe şi că bărbatul din faţa lui, care-l trata cu această amabilitate neutră şi cu o mare vigilenţă spirituală, nu mai era prietenul său Josef, ci doar un profesor şi examinator, maestrul jocului cu mărgele de sticlă, învăluit şi ferecat în seriozitatea şi severitatea funcţiei sale, ca într-o crustă strălucitoare, parcă turnată pe el la foc şi solidificată, în rest, cu Tegularius s-a mai petrecut în aceste săptămâni fierbinţi şi un mic incident. Nedormit şi istovit sufleteşte de cele ce trăia, s-a făcut vinovat în micul lor seminar de o nepoliteţe, o mică explozie, nu la adresa magistrului, ci a unui coleg care-l călcase pe nervi cu tonul lui ironic. Knecht băgă de seamă asta, observă şi starea de iritare excesivă a delincventului, îl chemă la ordine, fără o vorbă, doar cu o mişcare din deget, după aceea însă îl trimise la el pe maestrul său de meditaţii, ca să acorde asistenţă sufletească celui aflat în impas. După săptămâni întregi de părăsire, Tegularius văzu în această grijă primul indiciu al prieteniei renăscânde, deoarece el o luă drept o atenţie ce i se

arăta personal şi acceptă cu plăcere cura la care era supus, în realitate, Knecht aproape că nici nu băgase de seama faţă de cine se arătase grijuliu, acţionase doar ca magistru: observase la unul dintre repetitori iritare şi lipsă de ţinută şi reacţionase la asta ca un educator, fără a-l privi o clipă măcar pe acest repetitor ca pe o persoană şi a se pune el însuşi în relaţii cu acela. Când, câteva luni mai târziu, prietenul său îi aminti de această scenă, mărturisind cât de mult se bucurase şi se simţise alinat de acel semn de bunăvoinţă, Josef Knecht nu rosti o vorbă, uitase cu desăvârşire incidentul şi nu dezminţi interpretarea falsă ce se dăduse gestului său.

În cele din urmă, obiectivul fu atins şi lupta câştigată; fusese nevoie de multă trudă ca s-o scoată la capăt cu această elită, să facă istovitor instrucţie cu ea, să-i domesticească pe ambiţioşi, să-i câştige pe nehotărâţi, să impună celor vanitoşi; dar a cu m munca fusese dusă la bun sfârşit, candidaţii din Satul jucătorilor îşi recunoscuseră magistrul şi i se devotaseră; dintr-o dată, totul începu să meargă uşor, ca şi când n-ar fi fost nevoie decât de o picătură de ulei.

Stimulatorul mai alcătui cu Knecht ultimul plan de muncă, îi aduse la cunoştinţă atestarea din partea autorităţii şi dispăru; maestrul în meditaţii Alexander, de asemenea. În locul masajului de dimineaţă apăru din nou plimbarea; de studiu sau de lectură nu putea fi vorba deocamdată; totuşi, în unele seri, înainte de a se duce la culcare, Knecht reîncepu să facă puţină muzică. La viitoarea sa apariţie în cadrul autorităţii, el simţi limpede, fără ca aceasta să se exprime în cuvinte, că acum trece printre colegii săi ca un magistru confirmat, egal cu dânşii. După dăruirea din focul luptei purtate pentru a-şi obţine confirmarea, i se păru ca şi când s-ar fi trezit, simţi o răceală şi un fel de deziluzie, se vedea în miezul Castaliei, în rândul cel mai de sus al ierarhiei şi lua cunoştinţă cu o ciudată nepăsare, aproape cu dezamăgire, că şi acest aer foarte rarefiat era respirabil, dar că el, care-l respira, ca şi când n-ar mai fi ştiut de altul, se schimbase, fireşte, foarte mult. Era rodul acestei perioade de grele încercări, care-l călise cum n-o mai făcuse până atunci niciun alt serviciu, niciun alt efort.

Recunoaşterea conducătorului de către elită îşi găsi de astă dată expresia într-un gest deosebit. Când Knecht simţi că au încetat rezistenţele, că a captat încrederea şi consimţământul repetitorilor, că realizase ce fusese mai greu, veni pentru el şi clipa de a-şi alege o „umbră”; de fapt, nu avusese niciodată mai multă nevoie de aşa ceva şi de o destindere decât în momentul victoriei câştigate, când încercarea aproape supraomenească a forţelor lasă brusc locul unei relative libertăţi; unii dintre predecesorii săi se prăbuşiseră tocmai în acest punct al drumului. Atunci Knecht renunţă la dreptul de a alege el dintre candidaţi şi îi rugă pe repetitori să-i pună la dispoziţie o „umbră” la propria lor alegere, încă sub impresia soartei lui Bertram, elita luă această favoare de două ori mai în serios; după mai multe şedinţe şi chestionări secrete, se fixă asupra unui coleg şi îi propuse magistrului ca locţiitor pe unul dintre oamenii ei cei mai buni, care, până la numirea lui Knecht, trecuse drept candidatul cu cele mai mare perspective de a obţine funcţia de magistru.

Acum ceea ce fusese mai greu trecuse; Knecht şi-a putut relua plimbările, a putut reîncepe să facă muzică, cu timpul îi va fi îngăduit să se gândească şi la lectură, va fi posibil să reînnoade prietenia cu Tegularnas, să schimbe când şi când o scrisoare cu Ferromonte, să-şi ia şi vreun concediu pentru a călători.

Numai că toate aceste plăceri vor fi gustate de altcineva, nu de Josef cel de până acum, care se considerase drept un sârguincios jucător cu mărgele de sticlă şi un castalian bunicel şi totuşi nu avusese nicio idee de ceea ce înseamnă miezul cel mâi dinăuntru al orânduielii castaliene, care trăise cu atâta nepăsare pentru sine, atât de copilăreşte, ca într-o joacă, ducând o viaţă limitată într-un mod de neînchipuit la propria-i persoană şi lipsită de răspundere. O dată îi reveniră în minte ironicele cuvinte de avertisment rostite de maestrul Thomas, atunci când îşi exprimase dorinţa de a se mai putea dedica o vreme studiului liber: „O vreme — cât de lungă să fie? Tu mai foloseşti încă limbajul studenţesc, Josef.” Asta se întâmplase cu puţini ani în urmă; îl ascultase cu admiraţie şi cu respect profund, ba chiar şi cu o uşoară spaimă pricinuită de

desăvârşirea şi cultura impersonală a acestui bărbat, simţind cum Castalia vrea să-l prindă şi pe el însuşi, să-l resoarbă în ea, poate pentru a face şi din el un fel de Thomas, un magistru, un conducător şi un slujitor, un instrument perfect. Iar acum se afla el pe locul pe care-l ocupase celălalt, şi când vorbea cu vreunul dintre repetitorii săi, cu vreunul dintre jucătorii şi studioşii aceştia liberi, unşi cu toate alifiile, cu vreunul dintre prinţii aceştia zeloşi şi fuduli, atunci el era cel ce privea spre acela ca spre o altă lume, străină şi frumoasă, minunată şi liberă, întocmai cum odinioară magistrul Thomas îl privise pe dânsul, aflat încă în minunata lui viaţă studenţească.

ÎN SERVICIU

Dacă preluarea funcţiei de magistru părea la început să-i fi adus mai multă pagubă decât câştig, dacă ea-i mistuise aproape în întregime puterile şi viaţa personală, îi ucisese toate deprinderile şi plăcerile, lăsându-i în inimă o linişte îngheţată, iar în cap ceva ca o senzaţie de ameţeală, consecinţă î epuizării, perioada de întremare ce a urmat i-a adus dezmeticirea şi obişnuinţa, pe deasupra noi observaţii şi trăiri. Cea ma i importantă dintre trăiri a fost, odată lupta încheiată, colaborarea plină de încredere şi amicală cu elita, în convorbirile cu „umbra" sa, în munca lui cu Tegularius, pe care-l întrebuinţa de probă ca ajutor în ţinerea corespondenţei, în treptata studiere, reexaminare şi întregire a certificatelor şi a altor notiţe asupra elevilor şi colaboratorilor, lăsate de predecesorul său, Knecht s-a încadrat, cu o dragoste sporită repede, în elita pe care crezuse că o cunoaşte atât de bine, dar a cărei natură o descifra în realitate abia acum, cum descifrase deplin şi caracteristica Satului jucătorilor şi a rolului acestuia în viaţa castaliană.

E adevărat că şi el aparţinuse timp de câţiva ani acestei elite şi cercului repetitorilor, acestui *Vicus Lusorum* din Waldzell, pe cât de artistic, pe atât de ambiţios, şi se considerase întru totul o parte din el. Acum însă nu mai era o parte oarecare, ci se simţea a fi creierul, conştiinţa şi cugetul acestei comunităţi, ale cărei impulsuri şi des tine nu numai că le trăia împreună cu alţii, ci le şi conducea, fiind răspunzător de ele. Într-o oră de însufleţire, la sfârşitul unui curs de perfecţionare a profesorilor de joc pentru începători, s-a exprimat odată astfel:

„Castalia în sine este un stat mic, iar al nostru *Vicus Lusorum* un stăţuleţ din acest stat, o mică dar veche şi mândră republică, aidoma orânduită şi la fel îndreptăţită ca surorile ei, dar întărită şi înălţată în conştiinţa ei de sine prin modul deosebit de artistic şi în oarecare măsură sacru al funcţiunii sale. Căci noi ne bucurăm de distincţia ce ne-o conferă misiunea de a proteja sfinţenia propriu-zisă a Castaliei, taina şi simbolul său unic, jocul cu mărgele de sticlă. Castalia formează excelenţi muzicieni şi istorici ai artelor, filologi, matematicieni şi alţi savanţi. Fiecare institut castalian şi fiecare castalian ar trebui să cunoască numai două ţeluri şi idealuri: să fie pe cât posibil desăvârşit în specialitatea sa şi să menţină vitalitatea şi elasticitatea specialităţii sale şi a lui însuşi, Ştiind necontenit că această specialitate este legată de toate Celelalte discipline şi intim aliată cu toate. Acest al doilea ideal, ideea unităţii interioare a tuturor eforturilor spirituale ale oamenilor, ideea universalităţii, şi-a găsit în jocul nostru Magnific o desăvârşită expresie. Este posibil ca pentru un fizician sau pentru un istoric al muzicii, sau pentru oricare alt savant stăruinţa severă şi ascetică în specialitatea sa să devină uneori imperioasă, obligându-l să renunţe la ideea universalităţii, ca să obţină o realizare excepţională, specială şi de moment — noi, în orice caz, noi, jucătorii cu mărgele de sticlă, nu trebuie să încuviinţăm şi să practicăm niciodată această limitare şi circumscriere tematică, întrucât misiunea noastră constă tocmai în a apăra ideea minunatei *Universitas Litterarum* şi expresia ei supremă, nobilul joc, salvându-l de înclinarea disciplinelor particulare spre circumscriere tematică. Dar putem noi salva ceea ce nu se doreşte din proprie voinţă salvat?

Şi cum îl putem noi constrânge pe arheolog, pe pedagog, pe astronom şi aşa mai departe să renunţe la delimitarea precisă a specialităţii şi să-i deschidem mereu ferestrele spre toate celelalte discipline? N-o putem face prin prescripţii coercitive, introducând de pildă jocul cu mărgele de sticlă în scoli, ca obiect oficial, nu o putem face nici prin simpla reamintire a ţelurilor pe care predecesorii noştri le-au urmărit cu acest joc. Vom izbuti să dovedim că jocul nostru şi noi înşine suntem indispensabili numai dacă îl menţinem necontenit pe culmea

întregii vieţi spirituale, dacă ne însuşim prompt fiecare cucerire nouă, fiecare orientare şi problemă nouă a ştiinţelor şi dacă dezvoltăm şi practicării universalitatea noastră, nobilul şi periculosul nostru joc, conform ideii unităţii, dându-i mereu o înfăţişare atât de nouă, întotdeauna atât de plăcută, de convingătoare, ispititoare şi plină de farmec, încât până şi cercetătorul cel mai sobru, specialistul cel mai zelos să se simtă atras, ademenit şi sedus. Să ne imaginăm că noi, jucătorii, am lucra o vreme cu mai puţină sârguinţă, că ale noastre cursuri de joc pentru începători ar deveni plicticoase şi superficiale, că la jocurile pentru avansaţi savanţii specialişti ar simţi lipsa pulsului viu al vieţii, a actualităţii şi a interesului spiritual, că marile noastre jocuri anuale ar apărea participanţilor, de două, trei ori la rând, ca o ceremonie goală, fără viaţă, ca o rămăşiţă de modă veche, vetustă a trecutului — ce repede s-ar termina cu jocul şi cu noi! încă de pe acum nu ne mai aflăm pe cuhnea plină de strălucire pe care se situa jocul cu mărgele de sticlă în timpul generaţiei trecute, când jocul anual dura nu una sau două, ci trei sau patru săptămâni şi reprezenta apogeul anului nu numai pentru Castalia, ci pentru toată ţara. Astăzi, la acest joc anual nu mai participă decât un reprezentant al guvernului, destul de adesea mai curând ca un oaspete plictisit, precum şi delegaţii câtorva oraşe şi pături sociale; către sfârşitul zilelor de joc, reprezentanţii autorităţilor laice obişnuiesc să lase să se întrevadă ocazional, într-o formă amabilă, că durata prea lungă a festivităţii determină unele oraşe să nu-şi trimită şi ele reprezentanţii şi că ar fi probabil corespunzător cerinţelor epocii noastre fie să se scurteze substanţial serbarea, fie să se ţină în viitor numai la doi, trei ani o dată.

Ei bine, noi nu putem împiedica această evoluţie sau această decadenţă. E foarte posibil ca jocul nostru să nu mai găsească în curând nicio înţelegere în afara Castaliei, e posibil ca festivitatea să nu mâi poată fi organizată decât la cinci, la zece ani o dată sau să nu mai poată fi ţinută niciodată. Ceea ce trebuie şi putem împiedica este discreditarea şi devalorizarea jocului în propria-i patrie, în Provincia noastră. Aici bătălia noastră are cele mai mari şanse de reuşită şi duce mereu la noi victorii, în fiecare zi putem constata că tineri elevi de elită, care

s-au prezentat la cursul lor de joc fără prea multă sârguinţă şi l-au absolvit cuminte, însă şi fără entuziasm, sunt brusc captivaţi de duhurile jocului, de posibilităţile lui intelectuale, de tradiţia lui venerabilă, de forţele lui ce mişcă sufletele şi astfel devin adepţii şi partizanii noştri pasionaţi. De asemenea, ia al nostru *ludus sollemnis* putem vedea în fiecare an savanţi de rang înalt şi renume, despre care ştim că în anul lor de muncă intensă ne privesc pe noi, castalienii, mai curând de sus şi nu doresc întotdeauna instituţiei noastre binele, dar care, în cursul marelui joc, sunt tot mai captivaţi şi cuceriţi de farmecul artei noastre, trăiesc o stare de destindere ş i elevaţie, par întineriţi şi înaripaţi, pentru ca în cele din urmă, întăriţi sufleteşte şi emoţionaţi, să-şi ia rămas bun de la noi, aproape jenaţi, cu vorbe de recunoştinţă. Dacă luăm în considerare o clipă mijloacele ce ne stau la dispoziţie pentru a ne îndeplini misiunea, constatăm că dispunem de un aparat amplu, frumos şi bine organizat, având drept inimă şi centru arhiva jocului, pe care o folosim ceas cu ceas plini de recunoştinţă şi căreia îi slujim noi toţi, de la magistru şi arhivar până la ultimul funcţionar, însuşirea cea mai de preţ şi cea mai vie a institutului nostru este vechiul principiu castalian al selecţiei celor mai buni, a elitei. Şcolile Castaliei îi adună pe cei mai buni elevi din întreaga ţară şi le face educaţia. La fel, aici în Satul jucătorilor, noi căutăm să-i alegem pe cei mai buni dintre cei cărora le e drag jocul şi au talent, să-i ţinem laolaltă şi să-i formăm mereu mai desăvârşit, la cursurile şi seminarele noastre se prezintă sute de oameni şi-i lăsăm să plece, din cei plai buni însă facem jucători adevăraţi, noi şi noi artişti ai jocului, şi fiecare dintre voi ştie că în arta noastră, ca în orice artă, nu există niciun punct final al dezvoltării, că oricare dintre noi, din moment ce aparţine elitei, va munci viaţa întreagă întru perfecţionarea, rafinarea, adâncirea lui însuşi şi a artei noastre, indiferent dacă face sau nu parte dintre funcţionari.

Uneori, existenţa elitei noastre a fost criticată ca fiind un lux, zicându-se că nu ar mai fi necesar să formăm jucători de elită pentru a putea asigura în bune condiţii ocuparea posturilor noastre de funcţionari. Dar, pe de o parte, schema aceasta de funcţiuni nu este o instituţie cu un scop în sine, pe de alta, nu

oricine este apt să ocupe o funcţie, cel puţin tot aşa cum nu fiecare bun filolog e apt să fie profesor. Cel puţin, noi, funcţionarii, ştim şi simţim precis că cercul repetitorilor nu reprezintă numai un rezervor de oameni talentaţi şi experimentaţi în joc, din rândurile cărora ne umplem lacunele şi care ne va asigura succesorii. Aproape aş putea spune că aceasta reprezintă numai o funcţie secundară a elitei jocului, chiar dacă punem un accent deosebit pe ea în faţa ignoranţilor, îndată ce sunt luate în discuţie sensul şi raţiunea existenţei instituţiei noastre. Nu, repetitorii nu sunt în primul rând viitori magiştri, conducători de cursuri, funcţionari de arhivă, ei reprezintă un scop în sine, mica lor ceată este patria şi viitorul propriu-zis al jocului cu mărgele de sticlă; aici, în aceste câteva duzini de inimi şi creiere se produc dezvoltările, adaptările, impulsurile, contradicţiile jocului nostru în raport cu spiritul timpului şi ştiinţele particulare. Propriu-zis şi just, integral şi cu o participare totală numai aici este jucat jocul nostru, doar aici, în elita noastră, jocul este un scop în sine şi o misiune sacră, este liber de orice diletantism sau vanitate culturală, nu mai are nimic a face cu infatuarea, nici cu prejudecăţile, în mâinile voastre, elita din Waldzell, stă viitorul jocului, în Waldzell se află inima şi miezul Castaliei, voi însă sunteţi focarul şi factorul cel mâi viu al aşezării noastre, sunteţi sarea Privinciei, duhul ei, neliniştea ei. Nu există niciun pericol ca numărul vostru să devină prea mare, zelul vostru prea aprins, pasiunea voastră pentru magnificul nostru joc prea înfocată, sporiţi-le, sporiţi-le! Pentru voi, ca pentru toţi castalienii, există în fond o singură primejdie, faţă de care trebuie să fim în gardă cu toţii şi în fiecare zi. Spiritul Provinciei noastre şi al Ordinului nostru este fundat pe două principii: mai întâi pe obiectivitatea şi pe dragostea reala faţă de studiu, apoi pe cultivarea înţelepciunii şi armoniei meditative.

A ţine ambele principii în echilibru însemnează pentru noi să fim înţelepţi şi demni de Ordinul nostru. Ne sunt dragi ştiinţele, fiecăruia a sa, şi totuşi ştim că un bărbat ce se dăruie unei singure ştiinţe nu e scutit necondiţionat de egoism, viciu şi ridicol; istoria e plină de exemple, figura doctorului Faust este popularizarea literară a acestui pericol. Alte secole şi-au căutat

refugiul în reunirea spiritului cu religia, a cercetării cu asceza, în a lor *Universitas Litterarum* domnea teologia. La noi, mijlocul prin care căutăm să alungăm bestia din fiinţa noastră şi demonul ce sălăşluieşte în fiecare ştiinţă este meditaţia, practica yoga, multilaterală şi organizată pe mai multe trepte. Ei da, voi ştiţi tot aşa de bine ca şi mine că şi jocul cu mărgele de sticlă ascunde în sine demonul său, că şi el poate duce la o virtuozitate goală, la desfătare artistică vanitoasă, la parvenitism, la concurenţă pentru puterea asupra altora şi, prin aceasta, la abuz de putere. De aceea avem nevoie şi de o altă educaţie decât cea intelectuală şi ne-am subordonat moralei Ordinului, nu ca să ne preschimbăm viaţa spirituală activă într-o existenţă visătoare, în care sufletul nostru să vegeteze, ci dimpotrivă, ca să devenim apţi de realizări spirituale mărime. Nu trebuie să ne refugiem din *vita activa* în *vita contemplativa*[68], nici invers, ci să ne situăm între amândouă, trăindu-le alternativ, să fim în amândouă la noi acasă, să ne împărtăşim din amândouă."

Am transcris aceste cuvinte ale lui Knecht, similare multora ce ne-au fost păstrate în însemnările elevilor, deoarece pun atât de clar în lumină concepţia sa despre funcţie, cel puţin pentru primii săi ani de magistratură. Că a fost un profesor excelent (de altfel, la început spre propria-i surprindere) reiese din numărul izbitor de mare de notiţe luate la prelegerile sale, ajunse până la noi. Faptul că activitatea profesorală i-a făcut atâta bucurie şi i-a reuşit cu atâta înlesnire s-a înscris printre revelaţiile şi surprizele pe care i le-a adus funcţia încă de la început. Nu s-ar fi gândit niciodată că va obţine asemenea rezultate, deoarece până atunci nu se dedicase propriu-zis nici unei munci la catedră.

Desigur, ca oricare membru al elitei, primise şi el când şi când, în vremea studenţiei târzii, scurte însărcinări didactice, predase ca suplinitor cursuri de diferite niveluri în specialitatea jocului cu mărgele de sticlă, încă mai adesea se aflase la dispoziţia cursanţilor în calitate de corepetitor; totuşi, pe vremea aceea studiul personal liber şi concentrarea singulară în respectivele domenii de studiu îi stătuseră în aşa măsură la

[68] Viaţa activă, viaţa contemplativă *(lat,).*

inimă şi i se păruseră aşa de importante, încât, deşi priceput şi iubit ca profesor, considerase aceste însărcinări mai curând ca pe nişte îndatoriri stânjenitoare şi nedorite, în ultima vreme ţinuse cursuri şi în aşezământul benedictin, dar acelea fuseseră desigur de mică însemnătate în sine şi tot atât de puţin importante şi pentru el; la Mariafels, faptul că a putut fi discipolul *lui pater* Jakobus şi, în general, raporturile sale cu acesta au împins toate celelalte activităţi pe un plan secundar. Pe vremea aceea, năzuinţa lui supremă era să fie un elev bun, să înveţe, să-şi însuşească cunoştinţele şi să se formeze. Acum, elevul devenise profesor, iar ca profesor misiunea lui cea mai de seamă era aceea de a face faţă primei perioade a magistraturii, de a ieşi victorios în lupta pentru câştigarea autorităţii şi pentru identificarea deplină a persoanei cu funcţia. Două au fost descoperirile pe care le-a făcut în acest timp: plăcerea procurată de răsădirea cuceririlor spirituale în minţile altora şi de noua formă şi strălucire căpătate de respectivele cunoştinţe în acest proces, cu alte cuvinte plăcerea de a fi profesor, iar apoi lupta cu personalitatea studenţilor şi a elevilor, câştigarea şi exercitarea autorităţii şi a calităţii de conducător, aşadar plăcerea de a face educaţie. Nu le-â despărţit niciodată, şi în timpul magistraturii sale nu numai că a format un mare număr de buni şi foarte buni jucători cu mărgele de sticlă, ci a şi contribuit la desăvârşirea multora dintre elevii săi ca oameni şi caractere, fiind pentru ei un exemplu şi un model, admonestându-i, comportându-se faţă de ei cu un fel de răbdare severă, punându-le prin forţa personalităţii sale.

Dacă ne e îngăduit să facem aici o anticipare, vom spune că în această activitate a trăit o experienţă caracteristică. La începutul activităţii de magistru a avut a face exclusiv cu elita, cu pătura cea mai de sus a şcolărimii, cu studenţii şi repetitorii, dintre care unii erau de-o vârstă cu el, iar toţii jucători pe deplin formaţi. După ce s-a asigurat de elită, a început să-i dedice acesteia mereu mai puţină energie timp, dar treptat, încet şi prudent, de la un an la altul, până când, cu vremea, şi-a făcut aproape pe de-a-ntregul din membrii ei oameni de încredere şi colaboratori.

Procesul a durat ani de zile, şi de la un an la altul Knecht şi-a deschis drum la prelegerile, cursurile şi exerciţiile conduse de el spre păturile de şcolari mereu mai îndepărtate şi mai tinere, ajungând în cele din urmă, ceea ce rareori făcea un magistru, să predea personal în mai multe rânduri cursuri pentru începători elementelor celor mai tinere, adică celor ce erau încă elevi şi nu studenţi. Cu cât mai tineri şi mai neştiutori îi erau elevii, cu atât mai mare îi era plăcerea de a preda. Uneori, în cursul acestor ani, reîntoarcerea de la tinerii şi foarte tinerii elevi la studenţi sau chiar la elită îi procura dezagremente şi-i cerea un efort sensibil. Câteodată simţea dorinţa de a coborî şi mai jos, făcând încercarea să se ocupe cu şcolari încă mai mici, anume cu aceia pentru care nu existau niciun fel de cursuri şi nici jocul cu mărgele de sticlă; ar fi dorit de pildă să predea la Eschholz sau la vreo altă scoală pregătitoare, învăţându-i pe băieţaşi latina, cântatul sau algebra, discipline care angajau spiritul mai puţin chiar decât cele mai elementare cursuri de joc pentru începători, dar la care ar fi avut a face cu şcolari încă mai apţi să fie instruiţi şi educaţi, cu sufletele mai deschise, un mediu în care instruirea şi educaţia erau legate încă mai mult şi mai intim. De două ori în ultimii doi ani ai magistraturii sale s-a semnat ca „învăţător”, amintind prin aceasta că expresia *magister ludi,* utilizată în Castalia de mai multe generaţii numai cu semnificaţia de „maestru al jocului”, avusese la origine sensul simplu de învăţător [69].Fireşte, despre realizarea unor asemenea dorinţe de învăţător nici nu putea fi vorba, ele erau doar nişte visuri, aşa cum într-o zi cenuşie şi geroasă de iarnă cineva poate să viseze un senin cer din miez de vară. Pentru Knecht, toate drumurile erau barate, îndatoririle îi erau dictate de funcţie, dar întrucât funcţia lăsa în bună măsură pe seama lui răspunderea modului de îndeplinire a obligaţiilor, a putut totuşi, cu trecerea anilor, la început fără a-şi da seama, să-şi îndrepte interesul principal din ce în ce mai mult spre munca de educaţie

[69] Evoluţia sensului a fost posibilă datorită faptului că în limba latină substantivul *ludus* are, între altele multe, şi aceste două înţelesuri: *joc* şi *şcoală.*

şi spre elevii cei mai mici dintre cei care intrau în competenţa sa.

Cu cât el însuşi a înaintat în vârstă, cu atât mai mult a atras spre sine tineretul. Cel puţin aşa am putea spune noi astăzi. Pe-atunci, un critic ar fi trebuit să-şi dea multă osteneală ca să dibuie în modul în care-şi îndeplinea funcţia vreo preferinţă sau vreun capriciu. De altfel, funcţia îl silea să se reîntoarcă iar şi iar la elită, şi chiar în vremurile când a lăsat seminarele şi arhiva aproape în întregime pe seama asistenţilor şi a „umbrei" sale, activităţi de durată ca, de exemplu, concursurile anuale de joc sau pregătirea jocului public din fiecare an îl menţineau într-un contact intens şi zilnic cu elita. O dată i-a spus în glumă prietenului său Fritz: „Au existat principi care s-au torturat o viaţă întreagă pentru a-şi manifesta nefericita lor dragoste faţă de supuşi. Inima le dădea ghes spre ţărani, păstori, meşteşugari, dascăli de scoală şi elevi, dar rareori li s-a întâmplat să capete vreun răspuns de la aceştia, bieţii principi erau înconjuraţi mereu de miniştrii şi ofiţerii lor, care se ridicau între ei şi popor ca un zid. Aşa se întâmplă şi cu un magistru. El năzuieşte spre oameni şi nu vede decât colegi, el tinde spre şcolari şi copii şi vede numai savanţi şi membri ai elitei".

Dar am luat-o cu mult înainte şi trebuie să ne întoarcem la primii ani de funcţie a lui Knecht. După statornicirea relaţiilor dorite cu elita, sarcina lui cea mai importantă era administrarea arhivei, a cărei conducere şi-a asigurat-o cu amabilitate, dar şi cu vigilenţă; altă îndatorire ce intra în structura funcţiei sale era şi aceea de a studia şi ţine în ordine documentele de cancelarie, apoi îi sosea mereu o mare cantitate de scrisori, şedinţele şi circularele autorităţii generale îi trasau mereu sarcini şi îndatoriri, a căror înţelegere şi justă repartizare nu erau uş oare pentru el ca începător. Nu rareori era vorba în toate acestea despre probleme de competenţă, în care erau interesate facultăţile Provinciei, înclinate să se invidieze reciproc, şi doar treptat, dar cu o uimire crescândă, el a descifrat atât funcţiunea secretă, cât şi pe aceea de forţă a Ordinului, descoperind astfel sufletul viu al statului castalian şi al paznicului neadormit al concepţiei acestuia.

S-au scurs astfel luni aspre şi supraîncărcate, fără ca în gândurile lui Knecht să mai rămână loc pentru Tegularius, cu excepţia faptului că, pe jumătate instinctiv, i-a încredinţat prietenului său unele munci, ca să-l împiedice de a avea prea mult timp liber.

Fritz îşi pierduse camaradul, acesta devenise peste noapte un conducător şi un şef suprem, la care nu mai avea acces ca persoană particulară, căruia trebuia să-i dea ascultare şi să i se adreseze cu „dumneavoastră” şi „onorabile”. Totuşi, dispoziţiile maestrului privitoare la el treceau în ochii lui ca indicii ale unei griji şi ale unei atenţii speciale, singuraticul cam ursuz era pe de o parte copleşit de emoţie datorită promovării prietenului său şi ca urmare a tensiunii sufleteşti trăite de întreaga elită, pe de alta, era activizat prin amintitele munci ce i se încredinţau şi care aveau asupra lui un efect salutar; în orice caz, Frâtz a început să suporte situaţia total schimbată mult mai bine decât îşi închipuise el însuşi din clipa în care Knecht, la vestea că va deveni maestru a jocului cu mărgele de sticlă, îi dăduse răvaş de drum. Pe deasupra, era destul de inteligent şi sensibil pentru ca în parte să vadă, în parte cel puţin să intuiască efortul uriaş, o adevărată încercare a puterilor, căruia prietenul său a trebuit să-i facă faţă în acel timp; l-a văzut stând în foc şi arzând, iar ceea ce era mai dureros în aceasta a trăit, probabil, dânsul mai intens decât însuşi cel încercat, în îndeplinirea însărcinărilor primite de la magistru, Tegularius şi-a dat toată osteneala şi dacă şi-a regretat vreodată serios propria-i slăbiciune şi inaptitudinea de a-şi asuma o funcţie şi o responsabilitate, resimţindu-le ca pe o lipsă, aceasta s-a întâmplat atunci când dorea din toată inima să se afle alături de cel admirat şi să-l ajute, ca asistent, ca funcţionar, ca „umbră”.

Pădurile de fagi de deasupra Wadzellului începuseră să se şi înveşmânteze în haina cafenie a toamnei, când într-o zi Knecht luă cu el o cărticică şi se duse în grădina magistrului de lângă locuinţa sa, această mică grădină încântătoare, care-i fusese atât de dragă defunctului magistru Thomas şi de care acesta se îngrijise adesea el însuşi cu o pasiune horaţiană, grădină pe care Knecht, ca toţi elevii şi studenţii, şi-o imaginase cândva ca un lăcaş venerabil, ca locul sacru de odihnă şi reculegere al

maestrului un fel de mică insulă a muzelor şi de fermecător Tusculum[70], în care păşise atât de rar de când era el însuşi magistru şi stăpân al grădinii şi de care aproape că nu se bucurase încă în tihnă. Chiar şi acum venise în grădină doar pentru un sfert de oră, după dejun, şi-şi îngădui numai câţiva paşi de plimbare fără griji încolo şi încoace, printre tufişurile înalte şi arbuşti, între care predecesorul său aclimatizase câteva plante mereu verzi din sud.

Fiindcă la umbră începuse deja să fie răcoare, îşi trase un scaun uşor pe rotile într-un loc expus la soare, se aşeză şi deschise cărticica adusă cu el. Era *Calendarul de buzunar pentru „magister ludi”,* editat cu vreo şaptezeci sau optzeci de ani înainte de jucătorul cu mărgele de sticlă Ludwig Wassermaler, reluat de-atunci de toţi succesorii acestuia, cu cele câteva corecturi, omisiuni sau întregiri impuse de scurgerea vremii. Calendarul era conceput ca un *Vademecum* pentru magiştri, îndeosebi pentru cei lipsiţi de experienţă, aflaţi în primii ani ai funcţiei lor, şi-i îndruma pe aceştia pe întregul an de muncă şi slujbă, săptămână de săptămână, aşezându-le sub ochi obligaţiile cele mai importante, uneori doar prin câteva cuvinte de orientare, alteori prin sfaturi personale şi descrieri ample. Knecht căută pagina despre săptămână în curs şi începu s-o parcurgă cu atenţie. Nu găsi nimic surprinzător sau deosebit de presant, dar la sfârşitul capitolului se aflau următoarele rânduri: „Începe-ţi gândurile îndrumându-le succesiv spre viitorul joc anual. Ar părea devreme, ar putea să ţi se pară prematur. Totuşi te sfătuiesc: Dacă încă nu ai în minte de pe acum un plan de joc, nu mai lăsa de azi înainte să treacă nicio săptămână, necum o lună, fără a-ţi îndrepta gândurile spre jocul viitor. Notează-ţi ideile, ia când şi când cu tine, într-o oră liberă, fie şi în eventualele călătorii de serviciu, schema unui joc clasic. Pregăteşte-te nu numai făcând efortul de a găsi idei bune, ci şi gândindu-te de azi înainte mai des că în lunile ce vin te aşteaptă o îndatorire frumoasă şi solemnă, pentru care trebuie să te fortifici mereu, să te concentrezi şi să te pregăteşti sufleteşte”.

Aceste cuvinte datorate unui bărbat bătrân şi înţelept, un maestru în arta sa, fuseseră scrise cu vreo trei generaţii înainte,

[70] De fapt Tusculunum, vilă a lui Cicero la Tusculum, oraş în Latium.

într-o vreme când de altminteri jocul cu mărgele de sticlă ajunsese formal probabil la nivelul cel mai înalt al cultivării sale, când practica jocului cunoscuse o eleganţă şi o ornamentică pură, similare, de pildă, acelora ale artei arhitectonice şi decorative din stilul gotic tardiv sau din rococo, fiind vreme de două decenii un joc parcă realmente cu mărgele de sticlă, un joc aparent ca de sticlă şi sărac în conţinut, aparent cochet, aparent prezumţios, plin de forme ornamentale delicate, un joc cu aspect de dans, ba chiar cu aspect de dans pe sârmă după o ritmică variabilă; existau jucători care vorbeau despre stilul din acele vremuri ca despre o cheie fermecată pierdută şi alţii care-l considerau excesiv de încărcat cu podoabe, decadent şi efeminat.

Autorul sfaturilor şi al avertismentelor amicale foarte chibzuite din *Calendarul pentru magiştri* fusese unul dintre maeştrii şi creatorii stilului de atunci, iar Knecht, citindu-i cu atenţie pentru a doua sau a treia oară cuvintele, simţi în inimă o pornire senină şi plăcută, cum, după părerea lui, nu-l mai încercase decât o singură dată, fără să se mai repete, iar momentul acela, reflectă el, fusese meditaţia de dinaintea învestiturii; starea sufletească de acum era aceeaşi pe care i-o crease atunci imaginea minunatului carusel, a acelei întreceri în cerc dintre maestrul muzicii şi Josef, dintre maestru şi începător, dintre bătrâneţe şi tinereţe. A fost un om bătrân, un moşneag cel ce-a scris şi a gândit aceste vorbe: „Nu mai lăsa să treacă nicio săptămână…” şi „nu numai făcând efortul de a găsi idei bune”. A fost un bărbat care a ocupat cel puţin douăzeci de ani, poate mai mult, înalta funcţie de magistru al jocului, care, în acea epocă de jucăuş rococo, a avut a face fără îndoială cu o elită extrem de răsfăţată şi sigură de sine, care a scornit şi a celebrat mai mult de douăzeci de jocuri solemne pline de strălucire, jocuri ce mai durau pe-atunci patru săptămâni, un bărbat bătrân, pentru care sarcina, repetată în fiecare an, de a compune un mare joc solemn nu mai constituia de mult o onoare şi o plăcere deosebită, ci cu mult mai mult o povară şi o trudă grea, o sarcină în vederea căreia trebuie să-ţi creezi singur dispoziţia sufletească, să te încurajezi şi să te stimulezi întrucâtva. Faţă de acest bătrân înţelept şi sfetnic încercat,

Knecht simţea nu numai o veneraţie plină de recunoştinţă, deoarece calendarul său îi fusese adesea un îndrumar preţios, ci şi o superioritate bucuroasă, ba chiar veselă şi orgolioasă, superioritatea tinereţii. Căci printre numeroasele griji ale unui maestru în jocul cu mărgele de sticlă, de care luase cunoştinţă, nu se înscria şi aceasta: s-ar putea să nu reflectezi destul de devreme la jocul anual, s-ar putea să întâmpini această îndatorire cu insuficientă bucurie şi concentrare, s-ar putea să-ţi lipsească plăcerea de a-l pune la cale şi chiar ideile. Nu, Knecht, căruia în lunile acestea i se păruse că a şi îmbătrânit, se simţi în acel ceas tânăr şi puternic. N-a putut să se dăruiască îndelung acestui sentiment plăcut, să-l deguste, scurtul răgaz de odihnă aproape că se încheiase.

Dar sentimentul plăcut şi voios îi rămase în inimă, îl luă cu el, şi astfel ceasul de odihnă din grădina magistrului şi lectura "paginii din calendar tot i-au adus ceva, tot au dat naştere la ceva. Folosul n-a constat numai în senzaţia de destindere şi în acea clipă de sporire a bucuriei de a trăi, ci şi în două idei ce i-au venit în minte, devenind în aceeaşi clipă hotărâri. Prima: când va fi bătrân şi obosit, îşi va ceda funcţia chiar în ceasul în care va simţi că alcătuirea unui joc anual a devenit pentru el o îndatorire împovărătoare şi că are dificultăţi în găsirea ideilor. A doua: va începe de îndată să lucreze în vederea primului său joc anual, iar ca ajutor principal şi camarad la această muncă îl va convoca pe Tegularius, fapt ce-ar însemna o satisfacţie şi o bucurie pentru prieten, iar pentru el însuşi un prim pas în încercarea de a da o nouă formă de viaţă acestei prietenii până atunci paralizate. Căci prilejul şi impulsul în această direcţie nu le putea oferi Tegularius, ele trebuiau să pornească de la el, de la magistru.

Prietenul ar avea din belşug de lucru, încă de la Maria-fels, Knecht vântura în minte ideea unui joc cu mărgele de sticlă, pe care voia s-o utilizeze acum pentru primul său joc festiv ca magistru. La baza acestui joc — în asta consta atrăgătoarea idee — urmau să se afle, în ceea ce priveşte structura şi dimensiunile, vechea schemă rituală confucianistă a arhitecturii locuinţei chinezeşti, orientarea după punctele cardinale, porţile, zidul spiritelor, raporturile şi determinările clădirilor şi curţilor,

orânduirea lor în funcţie de constelaţii, de calendar, de viaţa familială, apoi simbolica şi regulile stilistice ale grădinii. Odinioară, în timp ce studia un comentariu la *I-Ching*, ordinea şi semnificaţia mitică a acestor reguli îi apăruseră ca un simbol deosebit de corespunzător şi agreabil al cosmosului şi al încadrării omului în univers, de asemenea în această tradiţie a construirii locuinţei străvechiul spirit mitic popular i se revelase ca fiind într-o relaţie uimitor de intimă cu savantul spirit speculativ al mandarinilor şi magiştrilor. Se ocupase destul de des şi cu plăcere — firește, fără a lua notiţe — cu ideile referitoare la planul acestui joc, pentru ca să-l poarte în mintea lui închegat ca un întreg; abia de la preluarea funcţiei nu se mai gândise la el. Acum se decise fără nicio ezitare să-şi construiască jocul festiv pe această idee de inspiraţie chinezească, iar Fritz, în cazul că va reuşi să intuiască miezul spiritual al ideii, trebuia numaidecât să înceapă studiile pentru construirea jocului şi pregătirile pentru transpunerea acestuia în limbajul specific.

Exista însă un impediment. Tegularius nu cunoştea chineza. Ca s-o înveţe era mult prea târziu. Dar, după indicaţiile pe care i le-ar da în parte Knecht însuşi, în parte Institutul de studii est-asiatice, Tegularius ar putea să pătrundă destul de bine cu ajutorul literaturii în simbolica magică a construcţiei locuinţei chinezeşti; aici nu era vorba de filologie. Cu toate acestea, era nevoie de timp, mai ales în cazul unui om capricios şi nu în fiecare zi dispus să lucreze, cum era prietenul său, aşa că existau bune motive ca munca să înceapă numaidecât; iată, deci, constată Knecht surâzând şi plăcut surprins, că prevăzătorul magistru bătrân avea dreptate în calendarul său de buzunar.

Chiar a doua zi, ora de convorbire terminându-se foarte repede, ceru ca Tegularius să fie chemat la dânsul. Acesta veni, făcu plecăciunea cu acea expresie de supunere şi smerenie întrucâtva exagerate, pe care se deprinsese să i le arate lui Knecht, fu foarte mirat că acesta, altminteri atât de concis şi zgârcit la vorbă de la o vreme, îl întâmpină cu un salut strengăresc şi îl întrebă:

— Îţi mai aduci aminte din timpul anilor noştri de studenţie de un fel de dispute între noi doi, când n-am reuşit să te convertesc la părerea mea? Era vorba despre problema valorii şi a importanţei studiilor est-asiatice, îndeosebi ale celor chineze, şi voiam să te conving să petreci şi tu un răstimp la Institutul de studii şi să înveţi limba chineză. Da, îţi aduci aminte? Ei, azi regret din nou că n-am reuşit să te conving atunci. Ce bine ar fi acum, dacă ai şti chineza! Am putea colabora într-o muncă minunată.

Şi aşa îl tachina niţel pe Tegularius, făcându-l să aştepte cu încordare urmarea, până când îşi formulă propunerea: ar vrea să înceapă imediat elaborarea marelui joc, iar Fritz, dacă i-ar face plăcere, să îndeplinească o mare parte din această muncă, aşa cum îl mai ajutase cândva să-şi alcătuiască jocul prezentat la concursul solemn, pe când el, Knecht, se găsea la benedictin!. Celălalt îl privi aproape nevenindu-i să creadă, adânc surprins şi pătruns de o neliniştе agreabilă din chiar pricina tonului voios şi a feţei zâmbitoare a prietenului, Pe care nu-l mai cunoscuse decât ca stăpân şi magistru. Nu numai că întâmpină mişcat şi bucuros cinstea şi încrederea ce-şi găseau expresia în această propunere, ci încă mai mult, înţelese şi simţi semnificaţia acestui gest frumos; era o încercare de tămăduire, o redeschidere a uşii ce fusese trântită între prieten şi el.

Luă în uşor grijile pe care Knecht şi le făcea în legătură cu limba chineză şi se declară pe loc şi din toată inima gata să se pună la dispoziţia onorabilului, pentru elaborarea jocului său.

— Bine, zise magistrul, contez pe făgăduiala ta. Vom redeveni aşadar pentru anumite ore tovarăşi de muncă şi studiu ca odinioară, în acele vremuri ce ni se par acum nemaipomenit de îndepărtate, când am dus la capăt prin străduanii comune unele jocuri. Mă bucur, Tegularius. Iar acum va trebui înainte de toate să-ţi însuşeşti sensul ideii pe care vreau să-mi construiesc jocul. Trebuie să te deprinzi să înţelegi ce este o casă chinezească şi ce semnificaţie au regulile prescrise pentru construirea ei. Am să-ţi dau o recomandare către Institutul de studii est-asiatice, cei de acolo te vor ajuta. Sau — îmi vine în minte încă ceva, şi mai atrăgător — am putea face o încercare pe lângă Fratele mai Mare, ermitul de la Bambusgeholz, despre care ţi-am povestit

cândva atât de multe. Poate că e mai prejos de demnitatea lui şi prea stânjenitor pentru el să aibă a face cu cineva care nu cunoaşte chineza, dar să încercăm totuşi. Dacă vrea, omul acesta e în stare să facă din tine un chinez.

Un emisar fu trimis la Fratele mai Mare ca să-l invite în modul cel mai cordial să vină pentru câtva timp la Waldzell, ca oaspete al maestrului jocului cu mărgele de sticlă, întrucât funcţia acestuia nu-i îngăduia răgazul unei vizite, şi să-i aducă la cunoştinţă serviciul ce i se cerea. Totuşi chinezul nu-şi părăsi reşedinţa de la Bambusgeholz, solul aduse în locul lui o scrisorică, pictată cu semne chinezeşti în tuş, în care se spunea: „Ar fi o cinste pentru mine să-â văd pe marele bărbat. Dar mersul întâmpină piedici. Două mici bliduri se folosesc la sacrificiu. Pe eminent îl salută învăţăcelul.” Aşa stând lucrurile, Knecht îşi convinse nu fără osteneală prietenul să se hotărască a se duce el însuşi la Bambusgeholz cu rugămintea de a fi primit pentru învăţătură. Scurta călătorie rămase fără succes. Ermitul de la Bambusgeholz îl primi pe Tegularius cu o politeţe aproape slugarnică, fără însă a răspunde măcar la una dintre întrebările lui altfel decât prin sentinţe în limba chineză şi fără a-l pofti să rămână, în ciuda scrisorii de recomandare splendid pictate de *magister ludi* cu mâna lui pe o hârtie frumoasă.

Cu lucrurile neduse la capăt şi mai curând amărât, Fritz se întoarse la Waldzell, aducând ca dar pentru magistru o hârtioară pe care era zugrăvit un stih vechi despre un peşte de aur, apoi trebui totuşi să-şi caute scăpare la Institutul de studii est-asiatice. Aici recomandările lui Knecht fură mai eficiente, Tegularius era un solicitant, un trimis venit din partea unui magistru, i se dădu cu dragă inimă tot ajutorul, şi astfel el se informă asupra temei sale repede şi cât se putea de deplin pentru cineva care nu cunoştea chineza, iar ideea lui Knecht de a pune la baza, planului său această simbolică a casei îi procură o asemenea bucurie, încât se consolă şi uită insuccesul de la Bambusgeholz.

Când ascultă raportul lui Fritz asupra vizitei sale fără succes la Fratele mai Mare şi când, după aceea, citi singur stihul despre peştele de aur, Knecht se simţi mişcat de atmosfera în care se învăluia omul acesta, iar amintirea găzduirii sale de

odinioară în coliba lui, înconjurată de bambuşi ce se legănau în vânt, şi a tulpiniţelor de traista-ciobanului îi trezi o emoţie foarte puternică, era totodată amintirea libertăţii, a timpului petrecut în voie, a anilor de studiu şi a paradisului multicolor al viselor de tinereţe. Cum ştiuse acest brav şi bizar sihastru să se tragă deoparte şi să-şi păstreze libertatea, cum îl ţinea dumbrava lui de bambuşi ascuns de lume, cât de intim şi intens trăia el în mediul ce-i devenise a doua natură, acel mod de viaţă chinezesc, pur, pedant şi înţelept, cât de claustrat, concentrat şi strâns îl înconjura vraja locului în care-şi ducea viaţa de la un an la altul, de la un deceniu la altul, cum îşi transformase grădina într-o Chină reală, coliba în templu, peştii în zeităţi şi pe el însuşi în înţelept! Knecht se eliberă de aceste imagini cu un suspin. El pornise pe altă cale, mai curând fusese îndrumat pe ea, iar acum nu mai putea fi vorba de altceva decât de a merge pe această cale drept înainte şi cu devotament, fără a o mai compara cu drumurile altora.

În colaborare cu Tegularius îşi concepu şi compuse în câteva ore bine folosite jocul, după care lăsă pe seama prietenului munca de selectare la arhivă, ca şi prima şi a doua schiţare. Cu un nou conţinut, prietenia lor căpătă iară formă Şi viaţă, alta decât mai înainte, şi chiar jocul, la care lucrau, cunoscu unele modificări şi îmbogăţiri datorită caracterului şi fanteziei subtile a acestui om cu însuşiri neobişnuite.

Fritz făcea parte dintre acei oameni niciodată mulţumiţi şi totuşi modeşti, care, aplecaţi deasupra unui îngrijit buchet de flori, a unei mese puse, pentru oricine altcineva desăvârşit aranjată, stau ore în şir cu o plăcere neostoită şi continuă să-şi facă de lucru, intervenind mereu cu gesturi afectuoase, ca unii ce ştiu să transforme şi lucrul cel mai neînsemnat într-o activitate cotidiană îndeplinită cu sârguinţă şi adânc devotament. Aşa a rămas şi în anii următori: marele joc solemn era întotdeauna realizarea a două persoane, iar pentru Tegularius colaborarea cerută a însemnat o dublă satisfacţie, una constând în a se arăta util, ba chiar indispensabil pentru prieten şi maestru într-o chestiune atât de importantă, alta în a participa la desfăşurarea publică a jocului ca un coautor anonim, dar bine cunoscut de elită.

Către sfârşitul toamnei din acel prim an de magistratură, în timp ce prietenul său abia îşi începuse studiile privitoare la China, Knecht, cercetând într-o zi în fugă însemnările din registrul cancelariei sale, dădu de o notiţă: „Studentul Petrus din Monteport se prezintă, recomandat de *magister musicae,* aduce salutări speciale din partea fostului maestru al muzicii, solicită găzduire şi acces la arhivă. A fost cazat în casa de oaspeţi pentru studenţi.” Ei da, pe studentul venit să se documenteze putea să-l lase în toată liniştea pe seama personalului de la arhivă, era un caz ce se ivea zilnic. Dar „salutările speciale de la fostul maestru al muzicii” nu-l puteau privi decât pe el personal Dădu dispoziţii ca studentul să fie poftit la dânsul; era un tânăr cu înfăţişare în acelaşi timp visătoare şi focoasă, arăta totuşi a fi un om tăcut şi făcea parte vădit din elita de la Monteport, în orice ca: părea că audienţa la un magistru era pentru el ceva obişnuit. Knecht îl întrebă ce misiune i-a încredinţat fostul maestru al muzicii.

— Salutări, răspunse studentul, cele mai cordiale şi respectuoase salutări pentru dumneavoastră, onorabile, şi îs plus o invitaţie.

Knecht îl pofti pe oaspete de ia loc. Alegând cu grijă cuvintele, tânărul continuă:

— Stimatul fost magistru, ştiind că vin aici, m-a însărcinat, precum v-am spus, să vă transmit salutări din partea dumnealui.

Totodată şi-a exprimat dorinţa de a vă vedea o dată la dânsul, şi anume cât de curând posibil. Vă invită sau vă propune să-i faceţi o vizită într-un viitor apropiat; firește, presupunând că această vizită s-ar încadra într-o călătorie de serviciu şi nu v-ar stânjeni prea mult. Cam aceasta a fost însărcinarea pe care mi-a dat-o.

Knecht îl învălui pe tânăr într-o privire cercetătoare; cu siguranţă că acesta făcea parte dintre protejaţii bătrânului. Îi puse cu prudenţă întrebarea:

— Cât timp crezi că vei avea de lucru la noi la arhivă, *studiose*[71]*?*

Tânărul răspunse:

[71] *Studiosus* — studios, student *(lat.),*

— Exact atât, onorabile domn, până când voi vedea că porniţi în călătorie spre Monteport.

Knecht reflectă.

— Bine, spuse el apoi. Şi de ce nu mi-ai transmis textual mesajul fostului maestru, aşa cum era de fapt de aşteptat?

Petrus făcu faţă cu îndrăzneală privirii lui Knecht şi îşi formulă răspunsul căutând mereu cu aceeaşi prudenţă cuvintele, de parcă ar fi trebuit să se exprime într-o limbă străină.

— Nu există niciun mesaj, onorabile, spuse el, şi ca atare nu putea fi vorba să-l transmit textual, îl cunoaşteţi pe venerabilul meu maestru şi ştiţi că a fost întotdeauna un om extrem de modest; la Monteport se povesteşte că în tinereţea dumnealui, pe când era încă repetitor, dar întreaga elită îl şi considera drept un predestinat maestru al muzicii, i se dăduse porecla de „marele umil”. Acum, de când a îmbătrânit şi mai ales de când s-a retras din serviciu, această modestie şi nu mai puţin pietatea, serviabilitatea şi răbdarea sa au sporit şi mai mult, dar aceasta o ştiţi dumneavoastră mai bine decât mine. Modestia i-ar fi interzis să vă roage, onorabile, să-i faceţi o vizită, chiar dacă ar fi dorit-o încă mai mult decât o doreşte. Aşa s-a făcut, *domine,* că n-am fost onorat cu un mesaj şi totuşi am acţionat ca şi când aş fi adus unul. Dacă s-a ivit în aceasta vreo eroare, aceea vă aparţine, căci aţi considerat drept reală o însărcinare inexistentă.

Knecht schiţă un zâmbet.

— Şi treburile tale la arhiva jocului, iubitule? Au fost un simplu pretext?

— O, nu. Am de excerptat acolo un număr de chei, aşa că oricum, într-un viitor apropiat, tot ar fi trebuit să vă solicit găzduirea. Mi s-a părut însă recomandabil să urgentez întrucâtva mica mea călătorie.

— Foarte bine, se înclină magistrul, redevenind foarte serios. Pot să te întreb care este cauza acestei urgentări?

Tânărul închise o clipă ochii, pe frunte îi apărură cute adânci, ca şi când întrebarea i-ar fi provocat mari chinuri. Apoi îşi îndreptă din nou cu fermitate privirea cercetătoare şi juvenil-critică spre chipul magistrului.

— Nu pot răspunde la întrebare; fără răspuns vă veţi hotărî să lămuriţi mai bine lucrurile.

— Fie deci, strigă Knecht. Aşadar, starea sănătăţii bătrânului maestru e rea, e îngrijorătoare?

Deşi magistrul vorbise cu cel mai mare calm, studentul remarcă grija lui plină de dragoste faţă de bătrân; pentru prima dată de la începutul convorbirii lor, în privirea cam întunecată a tânărului apăru o rază de bunăvoinţă, iar vocea lui răsună puţin mai amical şi mai intim, când se pregăti în sfârşit să-şi exprime deschis gândurile cu care venise.

— Domnule magistru, spuse el, fiţi liniştit, starea sănătăţii venerabilului nu e nicidecum mai rea, dânsul a fost întotdeauna un om de o sănătate exemplară şi a rămas şi acum la fel, chiar dacă vârsta înaintată l-a slăbit firește foarte mult. Nu se poate spune că înfăţişarea lui s-ar fi schimbat vizibil sau că puterile sale s-ar fi împuţinat deodată mai repede; îşi continuă şi acum micile plimbări, face în fiecare zi puţină muzică şi până de curând a dat lecţii de orgă la doi elevi, încă începători, căci întotdeauna i-a plăcut să se înconjoare cu învăţăcei dintre cei mai tineri. Dar faptul că a renunţat de câteva săptămâni şi la aceşti doi ultimi elevi este totuşi un simptom care mi-a bătut la ochi, iar de atunci l-am observat ceva mai atent pe venerabilul domn şi mi-am făcut griji în privinţa lui — acestea sunt motivele pentru care mă aflu aici. Dacă m-a îndreptăţit ceva la asemenea gânduri şi la pasul acesta, apoi a fost faptul că mai înainte m-am numărat eu însumi printre elevii fostului maestru al muzicii, un fel de elev preferat, dacă-mi e permis să mă exprim astfel, şi că succesorul său m-a numit încă de un an un fel de *famulus* şi adjutant al bătrânului domn, însărcinându-mă să mă îngrijesc de starea lui.

A fost pentru mine o însărcinare foarte plăcută, deoarece nu există om faţă de care să nutresc atâta veneraţie şi de care să mă simt atât de legat ca faţă de bătrânul meu profesor şi protector. El a fost cel ce mi-a des-pecetluit taina muzicii şi m-a făcut în stare s-o slujesc, iar tot ceea ce am câştigat pe deasupra ca gândire, ca simţământ pentru Ordin, ca maturitate şi bună rânduială interioară, toate acestea mi le-a dăruit tot dânsul şi sunt opera lui. De un an întreg trăiesc aşadar în casa lui, e

adevărat, ocupându-mă cu studiile şi cursurile mele proprii, dar stând mereu la dispoziţia *lui*, fiindu-i tovarăş la masă, însoţitor la plimbări, întrucâtva şi acompaniator când face muzică, iar noaptea un vecin de cameră. Datorită acestei convieţuiri atât de apropiate, pot observa foarte exact stadiile — ei da, stadiile îmbătrânirii sale, trebuie totuşi să spun ale îmbătrânirii sale trupeşti, iar unii dintre camarazii mei glosează când şi când cu compătimire sau cu ironie pe seama ciudatei funcţii care face dintr-un om atât de tânăr ca mine slujitorul şi însoţitorul unui moşneag. Dar ei nu ştiu, şi în afară de mine nu ştie desigur nimeni atât de bine ce fel de bătrâneţe i s-a sortit acestui maestru, cum devine el mereu mai slab şi mai neputincios trupeşte, cum mănâncă mereu mai puţin şi cum se întoarce mereu mai istovit după micile lui plimbări, fără să fie totuşi bolnav, şi cum totodată în liniştea bătrâneţii lui foarte înaintate devine mereu mai mult duh, cucernicie, demnitate şi modestie. Dacă totuşi slujba mea de *famulus* sau supraveghetor nu e lipsită de unele greutăţi, atunci acestea stau numai în faptul că venerabilul nu vrea să fie deloc slujit şi îngrijit, că dânsul n-ar dori decât să dea întotdeauna şi să nu ia niciodată.

— Îţi mulţumesc, spuse Knecht, mă bucur să ştiu în preajma venerabilului un discipol atât de devotat şi recunoscător. Dar spune-mi acum în sfârşit limpede de ce îţi stă atâta la inimă vizita mea la Monteport, de vreme ce nu vorbeşti din însărcinarea domnului tău.

— Aţi întrebat adineauri cu îngrijorare despre sănătatea domnului fost maestru al muzicii, răspunse tânărul, căci probabil rugămintea mea v-a făcut să vă gândiţi că ar fi bolnav şi că ar fi ceasul din urmă când l-aţi mai putea vizita. Ei bine, eu cred că e ceasul din urmă. E-adevărat, venerabilul nu pare a fi aproape de sfârşitul zilelor sale, dar felul său de a-şi lua rămas bun de la lume are ceva deosebit.

De câteva luni aproape că s-a dezobişnuit să vorbească, şi chiar dacă întotdeauna a preferat vorbirea concisă celei lungi, totuşi acum a ajuns la o concizie şi la o tăcere care mă sperie puţin. Când am băgat de seamă că se întâmplă mereu mai des ca, adresându-i cuvântul sau punându-i o întrebare, să mă lase fără răspuns, m-am gândit mai întâi că a început să-i slăbească

auzul, dar dânsul aude tot atât de bine ca şi altădată, am făcut multe probe pentru asta. A trebuit aşadar să admit că e distrat şi că nu-şi mai poate concentra bine atenţia. Dar nici aceasta nu este o explicaţie satisfăcătoare. Mai curând s-ar putea spune că într-o anume măsură s-a desprins de lume şi nu mai trăieşte cu totul printre noi, ci din ce în ce mai mult în propriul său univers; mereu mai rar vizitează sau pofteşte la dânsul pe câte cineva, zile în şir nu mai vede acum pe nimeni altcineva decât pe mine. Şi de când a început asta, această izolare, această înstrăinare de lume, m-am străduit să mai adun încă o dată în jurul său pe acei câţiva prieteni despre care ştiu că îi sunt cei mai dragi. Dacă i-aţi face o vizită, *domine,* aţi prilejui fără îndoială vechiului dumneavoastră prieten o mare bucurie, de asta sunt sigur, şi-apoi aţi regăsi într-o oarecare măsură acelaşi om pe care l-aţi stimat şi iubit. Peste câteva luni, poate chiar peste câteva săptămâni, bucuria de a vă vedea şi afecţiunea pe care v-ar arăta-o ar fi cu mult mai mici, ba s-ar putea întâmplă chiar să nici nu vă mai recunoască sau nici să nu vă mai ia în seamă.

Knecht se ridică în picioare, se duse la fereastră şi rămase acolo câteva clipe, privind afară şi trăgând aer în piept. Când se reîntoarse spre student, acesta se sculase de pe scaun, ca şi când ar fi considerat audienţa terminată. Magistrul fi întinse mâna.

— Îţi mulţumesc încă o dată, Petrus, spuse el. Vei fi ştiind că un magistru nu are decât îndatoriri. Nu-mi pot pune pălăria în cap şi pleca la drum, mai întâi trebuie să-mi fac timp şi să-mi creez posibilitatea de a pleca. Sper că voi reuşi până poimâine. Eşti mulţumit cu asta şi până atunci ţi-ai putea isprăvi lucrul la arhivă?

— Da? Atunci voi trimite să te cheme când va fi sosit momentul.

Knecht plecă într-adevăr câteva zile mai târzi16đ Monteport, însoţit de Petrus.

Când, ajunşi acolo, păşiră pragul pavilionului din grădină, în care locuia fostul magistru, o sihăstrie plăcută şi foarte liniştită, auziră muzica răzbătând din odaia din fund, o muzică delicată, diafană, dar cadenţată viguros şi de o minunată voioşie; în odaie se afla moşneagul şi chita la pian cu două degete o melodie pe

două voci — Knecht o recunoscu pe dată, trebuia să fie o bucată din *Caietele Biciniene*[72] de la sfârşitul secolului al şaisprezecelea. Aşteptară până când cântecul amuţi, apoi Petrus îl strigă pe maestrul său şi-l vesti că se întorsese şi că adusese cu sine un oaspete. Moşneagul apăru în prag ş i-i salută cu o privire bucuroasă. Surâsul cu care maestrul muzicii obişnuia să-şi întâmpine oaspeţii şi care le era drag tuturor fusese din totdeauna de o cordialitate şi prietenie ingenuă, deschisă, o dăruire radioasă; Josef Knecht îl cunoscuse cu aproape treizeci de ani în urmă, îşi deschisese şi-şi dăruise inima acestui bărbat prietenos în acel ceas dinainte de amiază petrecut în camera de muzică, un ceas de tulburare şi fericire, revăzuse acest surâs de multe ori după aceea şi de fiecare dată cu o bucurie profundă şi cu o emoţie stranie, iar dacă părul cărunt al maestrului atât de afectuos devenise cu timpul cărunt de tot şi mai apoi, treptat-treptat, alb, dacă vocea lui slăbise, dacă mâna lui o strângea pe a ta cu mereu mai puţină putere, dacă mersul lui se făcuse mai trudnic, surâsul său nu pierduse nimic din strălucire şi farmec, din puritate şi cordialitate. Iar acum, îşi dădu seama prietenul şi discipolul său era mai presus de orice îndoială: mesajul radios, cuceritor pe care-l comunica faţa surâzătoare a bătrânului, ai cărui ochi albaştri şi ai cărui obraji de o rumeneală delicată deveniseră o dată cu trecerea anilor mereu mai luminoşi, nu era numai cel de altădată şi cel văzut de atâtea ori, ci unul mult mai intim, mai plin de taină şi mai intens. Abia acum, în clipa în care bătrânul îl întâmpina, Knecht începu să înţeleagă cu adevărat rugămintea stăruitoare a studentului Petrus şi să-şi dea seama că el însuşi, socotind că face un sacrificiu de dragul acestei rugăminţi, era de fapt cel ce beneficia de un dar.

Cel dintâi căruia îi vorbi despre asta fu prietenul său Carlo Ferromonte — pe atunci bibliotecar la celebra Bibliotecă muzicală din Monteport.

Convorbirea din acea oră a fost consemnată de Ferromonte într-o scrisoare.

---

[72] *Bicinium* este numele dat în trecut cântecelor *a capella* pe două voci, cultivate mai ales de către maeştrii din Ţările de Jos, printre care Orlando di Lasso (1532—1594).

— Te-ai numărat, spuse Knecht, printre elevii fostului nostru maestru al muzicii şi ai ţinut foarte mult la el; îl vezi şi acum des?

— Nu, răspunse Carlo, adică îl văd fireşte nu rareori, de pildă în timp ce-şi face plimbarea, iar eu tocmai mă întorc de la bibliotecă, dar de câteva luni n-am mai stat de vorbă cu dânsul. E din ce în ce mai retras şi pare a nu mai suporta societatea cuiva. Mai înainte îşi rezerva o seară pentru oameni ca mine, repetitorii săi de altădată, care sunt acum funcţionari la Monteport; cu asta însă s-a terminat cam de vreun an, iar faptul că a întreprins atunci călătoria până la Waldzell, ca să asiste la învestitura domniei voastre, ne-a uimit peste măsură pe noi toţi.

— Da, zise Knecht, dar dacă-l vezi aşadar când şi când nu te-a izbit nicio schimbare la dânsul?

— O, ba da, vă referiţi la faptul că arată bine, la seninătatea lui, la aspectul său de o strălucire remarcabilă? Fireşte, noi am observat asta. În timp ce puterile-l părăsesc, această seninătate sporeşte din ce în ce. Noi ne-am obişnuit să-l vedem aşa, însă pentru dumneavoastră nici că se putea să nu fie ceva izbitor.

— Petrus, al *său famulus*, strigă Knecht, îl vede mult mai des decât tine, dar nu s-a obişnuit, cum spui tu, cu toate astea. A venit anume la Waldzell, fireşte cu o motivare plauzibilă, ca să mă determine să fac această vizită. Ce părere ai despre el?

— Despre Petrus? E un foarte bun cunoscător al muzicii, de un soi mai curând pedant decât genial, un om cam indolent sau flegmatic. Fostului maestru al muzicii îi e devotat fără rezerve şi şi-ar da pentru el chiar şi viaţa. Cred că serviciul pe care-l îndeplineşte pe lângă acest stăpân şi idol adorat înseamnă pentru el totul, e posedat de bătrân. Nu aveţi şi dumneavoastră această impresie?

— Posedat? Da, dar tânărul acesta, cred eu, nu e pur şi simplu posedat de vreo preferinţă sau pasiune, nu e pur şi simplu îndrăgostit de fostul său profesor, făcându-şi din el un idol, ci e posedat şi vrăjit de un fenomen real şi autentic pe care-l vede mai bine sau îl înţelege intuitiv mai bine decât alţii. Am să-ţi povestesc cum mi-au apărut mie lucrurile.

Aşadar, am sosit astăzi la fostul magistru, pe care nu-l mai văzusem de o jumătate de an, iar după lămuririle lui Petrus mă

aşteptam pentru mine la puţin sau la nimic de la această vizită; mă temeam efectiv că venerabilul domn bătrân ne va părăsi pe neaşteptate în curând şi m-am grăbit încoace, pentru ca măcar să-l mai văd o dată. Când m-a recunoscut şi m-a salutat, faţa lui strălucea; totuşi n-a rostit altceva decât numele meu şi mi-a strâns mâna, şi chiar şi această mişcare şi mâna lui mi se păreau că sunt luminoase — omul din creştet până-n tălpi sau totuşi numai ochii lui, părul lui alb, pielea lui de un trandafiriu delicat parcă împrăştiau o uşoară strălucire rece. Am luat loc în faţa lui, dânsul şi-a concediat studentul, numai cu o privire, şi acum a început cea mai stranie convorbire ce mi-a fost dat s-o am vreodată. La început, desigur, a fost pentru mine ceva ciudat şi deprimant, chiar şi jenant, deoarece îi vorbeam bătrânului iară şi iară sau îi puneam întrebări, şi la toate el nu-mi răspundea altcum decât printr-o privire; nu-mi dădeam seama dacă întrebările şi spusele mele ajungeau la el altfel decât ca un zgomot supărător. Faptul acesta mă deruta, mă dezamăgea, mă obosea, mi se părea că sunt de prisos şi inoportun; la tot ce-i spuneam maestrului, nu obţineam altceva drept replică decât un surâs şi o scurtă privire. Da, dacă aceste priviri nu ar fi fost atât de pline de bunăvoinţă şi de cordialitate, m-as fi gândit că moşneagul face pe faţă haz de mine, de povestirile şi întrebările mele, de toată vremea irosită inutil cu călătoria mea până aici şi de vizita pe care i-o făceam. Ei bine, în fond, tăcerea şi zâmbetul său nu erau lipsite total de această semnificaţie, ele exprimau în realitate o defensivă şi o punere la punct, numai că în alt mod, pe alt plan şi pe altă treaptă a înţelesului decât cel pe care l-ar fi putut avea de pildă nişte vorbe ironice. A trebuit să ajung la epuizare şi să sufăr, după cum mi se părea, un naufragiu total cu încercările mele răbdătoare şi politicoase de a face introducerea unei conversaţii, mai înainte de a începe să înţeleg că bătrânul dispunea de o răbdare, de o perseverenţă şi de o amabilitate de o sută de ori mai mari decât ale mele. A trecut poate un sfert sau o jumătate de oră, mie mi s-a părut o jumătate de zi, am început să mă simt copleşit de tristeţe, de oboseală şi nemulţumire, să regret călătoria, gura mi se uscase, în faţa mea şedea venerabilul bărbat, protectorul meu, prietenul meu cel care, de când am început să gândesc, era stăpânul

inimii şi al încrederii mele şi nu-mi lăsase niciodată vreo vorbă fără răspuns, şedea şi mă auzea vorbind, sau nici nu mă auzea, şedea ascunzându-se cu totul şi baricadându-se în strălucirea şi zâmbetul său, în spatele măştii sale de aur, intangibil, aparţinând altui univers cu alte legi, iar tot ceea ce încercam să transmit prin vorbe de la mine la dânsul, din lumea noastră în a lui, aluneca pe el cum se prelinge ploaia pe o stâncă. În cele din urmă — îmi pierdusem orice speranţă — bătrânul străpunse zidul vrăjii, ajutându-mă în sfârşit, rostind în sfârşit un cuvânt.

A fost singurul cuvânt pe care l-am auzit astăzi din gura lui.

„Te istoveşti, Josef, spuse el încet şi cu o voce plină de acea prietenie şi grijă emoţionante pe care i le cunoşti. Asta a fost tot. „Te istoveşti, Josef." Ca şi când m-ar fi văzut îndelungă vreme îndeplinind o muncă prea obositoare şi ar fi voit acum să mă prevină. A rostit cuvintele cu oarecare trudă, ca şi cum de mult timp nu şi-ar mai fi folosit buzele ca să vorbească. Totodată şi-a pus mâna pe braţul meu, era uşoară ca un fluture, m-a privit stăruitor în ochi şi a zâmbit. În clipa aceasta m-am simţit învins. Ceva din tăcerea lui senină, din răbdarea şi calmul său mi s-a transmis şi mie, şi dintr-o dată m-a pătruns înţelegerea pentru bătrân şi pentru cotitura pe care a făcut-o fiinţa lui, îndepărtându-se de oameni, către tăcere, părăsind cuvintele şi apropiindu-se de muzică, abătându-se de la gânduri şi îndreptându-se spre unitate. Am priceput ceea ce îmi era îngăduit să contemplu aici, am înţeles abia acum şi acest surâs, această iradiere; un sfânt şi un desăvârşit îmi îngăduia să convieţuiesc pentru o oră în strălucirea lui, iar eu, ca un nepriceput, voisem să stau de vorbă cu el, să capăt răspunsuri la întrebări şi să-l ademenesc într-o conversaţie. Slavă Domnului, în mintea mea se făcuse lumină când încă nu era prea târziu. Ar fi putut şi să mă trimită la plimbare şi cu asta să mă respingă pentru totdeauna. As fi fost păgubit astfel de lucrul cel mai remarcabil şi minunat ce mi-a fost dat să trăiesc vreodată.

— Bag de seamă, spuse Ferromonte gânditor, că vedeţi în fostul nostru maestru al muzicii un fel de sfânt, şi e bine că tocmai dumneavoastră sunteţi cel ce mi-o spuneţi. Mărturisesc că aş fi întâmpinat asemenea cuvinte cu cea mai mare neîncredere dacă le-as fi auzit de la altcineva. Nu am, în genere,

vreo predilecţie pentru cele mistice, iar mai ales ca muzician şi istoric sunt un adept pedant al categoriilor pure. Cum noi, cei din Castalia, nu suntem nici vreo congregaţie creştină, nici vreo mânăstire indiană sau taoistă, înscrierea cuiva printre sfinţi, aşadar într-o categorie pur religioasă, mi se pare a fi inadmisibilă pentru unul dintre noi, şi oricăruia altuia decât tine — iertaţi, decât domnia voastră, *domine*—i-as fi imputat această categorisire ca pe o deraiere. Mă gândesc însă că nu aveţi nicidecum intenţia de a iniţia o procedură de canonizare a venerabilului fost maestru al muzicii, pentru aşa ceva Ordinul nostru nici nu dispune de autorităţile corespunzătoare. Nu, nu mă întrerupeţi, vorbesc serios; nu am deloc dorinţa de a glumi. Mi-aţi povestit despre o revelaţie pe care aţi trăit-o şi trebuie să conced că m-am ruşinat puţin, fiindcă, deşi fenomenul pe care l-aţi descris nu n e-a scăpat, ce e drept, cu totul, mie şi colegilor mei din Monteport, totuşi n-am făcut altceva decât să luăm cunoştinţă de el, dându-i puţină atenţie. Reflectez la cauza acestei scăpări şi a indiferenţei mele.

Faptul că metamorfoza fostului maestru v-a izbit atât şi vi s-a părut senzaţională, în timp ce eu abia am observat-o, se explică fireşte prin aceea că această metamorfoză vi s-a înfăţişat pe neaşteptate şi ca un rezultat finit, în timp ce eu am fost martorul evoluţiei ei lente. Fostul magistru, cel pe care l-aţi văzut cu luni în urmă şi cel pe care l-aţi văzut astăzi sunt foarte deosebiţi unul de celălalt, în timp ce noi, vecinii, aproape că n-am constatat la el, de la o întâlnire la alta, vreo schimbare vădită. Recunosc, explicaţia nu mă satisface. Când se petrece în faţa ochilor noştri un astfel de fenomen, similar unei minuni, oricât de domol şi de încet ar fi el, ar fi trebuit, dacă am fi mai puţin prizonierii unor idei preconcepute, să fim mai puternic impresionaţi decât mi s-a întâmplat mie. Şi aici dau de cauza rezervei mele: n-am fost deloc lipsit de păreri preconcepute. N-am observat fenomenul, fiindcă n-am vrut să-l observ. Am băgat de seamă, ca toată lumea, retragerea în sine însuşi şi tăcerea venerabilului nostru maestru, sporirea concomitentă a amabilităţii sale, strălucirea mereu mai luminoasă şi mai spiritualizată a chipului său, când, întâlnindu-l, îmi răspundea fără vorbe la salut. Asta am observat-o fireşte foarte bine şi eu, şi oricare altul. Dar m-am

ferit să văd mai mult decât atât, şi ne-am ferit fiul din lipsă de veneraţie faţă de fostul magistru, ci, în parte, din aversiune faţă de cultul personalităţii şi faţă de fanatism în general, în parte din aversiune faţă de fanatism în acest caz special, anume faţă de acel soi de cult pe care-l practică *studiosus* Petrus cu al său maestru şi idol.

Lucrul acesta mi s-a lămurit pe deplin în timpul naraţiunii dumneavoastră.

— A fost totuşi, râse Knecht, un drum ocolit pe care l-ai parcurs, ca să-ţi descoperi ţie însuţi aversiunea faţă de bietul Petrus. Dar cum stau acum lucrurile? Practic şi eii interzisul cult al personalităţii şi al sfinţilor? Sunt şi eu un mistic şi un fanatic? Sau îmi admiţi mie ceea ce i-ai refuzat studentului, anume că noi doi am văzut şi am trăit nu visuri şi fantezii, ci ceva real şi obiectiv?

— Desigur că dumneavoastră vă admit, spuse Carlo încet şi reflectând, nimeni nu ar pune la îndoială revelaţia pe care aţi trăit-o, precum şi frumuseţea sau seninătatea fostului magistru, care poate să surâdă cuiva într-un mod atât de incredibil, întrebarea ce se pune acum e: cum să categorisim fenomenul, cum să-l denumim, cum să-l explicăm? Sună didactic, dar noi, castalienii, suntem doar profesori, şi dacă doresc să înseriez şi să denumesc trăirea dumneavoastră şi a noastră, o fac nu pentru a-i reduce realitatea şi frumuseţea în abstracţiuni şi generalizări, ci fiindcă as vrea s-o notez şi s-o consemnez cât se poate de precis şi de limpede. Când, în timpul vreunei călătorii, aud un sătean sau un copil fredonând o melodie pe care n-o cunosc, faptul acesta e pentru mine tot o trăire, iar dacă încerc să transcriu melodia pe note, îndată şi pe cât posibil exact, aceasta nu e o respingere şi o înlăturare, ci o cinstire şi o eternizare a trăirii mele.

Knecht îl aprobă cu o prietenoasă înclinare a capului.

— Carlo, spuse el, e păcat că noi doi ne putem vedea atât de rar. Nu toate prieteniile din tinereţe se confirmă la orice revedere. Am venit la tine cu istorisirea mea despre bătrânul magistru, deoarece în locul acesta tu eşti pentru mine singurul om indicat să ştii şi să iei parte la ceea ce am trăit eu. Acum trebuie să las în seama ta cele ce vrei să faci cu povestirea mea

şi cum să denumeşti starea de transfigurare a maestrului nostru. M-aş bucura dacă ai vrea să-l vizitezi o dată şi să poposeşti puţin în aura lui. Starea lui de har, de desăvârşire, de înţelepciune bătrânească, de beatitudine, sau oricum am vrea s-o numim, ar putea să aparţină vieţii religioase; chiar dacă noi, castalienii, nu avem o confesiune şi o biserică, totuşi cucernicia nu ne e ceva necunoscut; tocmai bătrânul nostru maestru al muzicii a fost întotdeauna un om foarte evlavios.

Iar dacă în multe religii se relatează despre oameni învestiţi cu har, desăvârşiţi, radioşi, iluminaţi, de ce nu ar putea să dea o dată şi evlavia noastră castaliană o astfel de floare?

— S-a făcut târziu, ar trebui să mă duc la culcare, mâine sunt nevoit să plec la drum cu noaptea-n cap. Sper să revin curând. Îngăduie-mi să-ţi istorisesc foarte pe scurt până la sfârşit povestea mea! Aşadar după ce mi-a spus: „Tu te istoveşti", am reuşit în fine să renunţ la strădaniile mele de a face introducerea unei conversaţii şi nu numai să rămân tăcut, ci şi să-mi abat voinţa de la ţelul eronat pe care mi-l propusesem, anume de a-l iscodi pe acest taciturn cu ajutorul vorbelor, al convorbirii şi de a obţine de la el un profit. Şi din clipa în care am renunţat, lăsând totul în seama celuilalt, lucrurile au mers ca de la s ine. Eşti liber mai târziu să înlocuieşti expresiile mele cu altele, acum însă ascultă-mă, chiar dacă ţi se va părea că vorbesc imprecis sau că amestec categoriile. Am stat la bătrân cam o oră sau o oră şi jumătate, şi nu-ţi pot împărtăşi ce s-a întâmplat între el şi mine sau ce ne-am comunicat unul altuia, cuvinte nu s-au rostit între noi. Am simţit doar, după ce rezistenţa îmi fusese înfrântă, că m-a primit în pacea şi lumina lui, pe el şi pe mine ne-au învăluit seninătatea şi un calm minunat. Fără a fi cugetat la aceasta voit şi conştient, totul părea oarecum aidoma unei meditaţii reuşite ce mă făcea fericit şi a cărei temă era viaţa fostului maestru al muzicii, îl vedeam sau îl simţeam pe el şi calea devenirii sale, începând din clipa în care m-a întâmpinat pentru prima dată, pe când eram un băieţaş, şi până în ceasul de acum. Era o viaţă de dăruire şi muncă, dar liberă de constrângere, liberă de ambiţii şi plină de muzică. Şi se desfăşura în aşa fel, de parcă, devenind muzician şi maestru al muzicii, el ar fi ales muzica pentru a face din ea o

cale spre ţelul cel mai înalt al omului, spre libertatea interioară, spre puritate, spre desăvârşire, de parcă n-ar fi făcut de atunci nimic altceva decât să se lase mereu mai îmbibat, metamorfozat, limpezit de muzică, de la mâinile îndemânatice şi pricepute de clavecinist şi de la cunoştinţele tai de muzician de o bogăţie uriaşă până în toate părţile şi organele trupului şi sufletului său, până în bătaia pulsului şi Aspiraţiei, până în somn şi vise, astfel că acum nu mai e altceva decât un simbol, mai exact o formă de întruchipare, o personificare a muzicii.

Mie cel puţin, ceea ce iradia din persoana lui sau ceea ce tălăzuia între mine şi dânsul asemeni unei respiraţii ritmice mi se părea întocmai ca o muzică, o muzică devenită complet imaterială, esoterică, al cărei cerc de vrajă captează pe oricine păşeşte în el, la fel cum un cântec pe mai multe voci topeşte" în ansamblu o voce nouă ce-şi face intrarea. Unui străin de muzică, harul i s-ar fi relevat poate în alte imagini, un astronom s-ar fi văzut probabil rotindu-se ca o lună în jurul unei planete, un filolog şi-ar fi imaginat că aude vorbindu-i-se o limbă veche, magică, în stare să exprime totul. Şi-acum, destul, mă retrag. A fost pentru mine o bucurie, Carlo.

Am relatat acest episod ceva mai amănunţit, deoarece maestru muzicii a ocupat un loc atât de important în viaţa şi inima lui Knecht; în plus ne-a stimulat sau ne-a ispitit împrejurarea că discuţia dintre Knecht şi Ferramonte ne-a rămas consemnată cu propria lui mână de cel din urmă, într-o scrisoare. Privitor la „iluminarea” fostului maestru al muzicii, relatarea aceasta este desigur cea dintâi şi cea mai vrednică de încredere, mai târziu în jurul teme i respective au apărut un noian de legende şi tâlcuri.

CEI DOI POLI

Jocul anual, cunoscut şi astăzi şi nu rareori citat sub denumirea de „Jocul casei chinezeşti”, le-a adus lui Knecht şi prietenului său roadele muncii lor şi a oferit Castaliei şi autorităţilor confirmarea că numirea lui Knecht în funcţia supremă fusese justă. Waldzellul, Satul jucătorilor şi elita au trăit încă o dată satisfacţia adusă de o perioadă festivă plină de strălucire şi înălţare; da, jocul anual nu mai fusese de multă vreme un eveniment ca de data aceasta, când cel mai tânăr şi cel mai discutat magistru a apărut pentru întâia oară în public, confirmându-se, şi când, pe deasupra, Waldzellul trebuia să-şi ia revanşa pentru paguba şi insuccesul suferit în anul anterior. De astă dată n-a căzut nimeni bolnav, iar marea ceremonie n-a fost condusă de un locţiitor sfios şi înfricoşat, pândit de reaua-voinţă şi neîncrederea de gheaţă şi neadormită a elitei, sprijinit de funcţionarii deveniţi nervoşi — un om, ce-i drept, plin de devotament, dar fără" energie.

În tăcere, intangibil, întocmai ca un mare preot, figură conducătoare înveşmântată în alb şi aur pe tabla de şah festivă a simbolurilor, magistrul şi-a celebrat opera lui şi a prietenului său; iradiind calm forţă şi demnitate, de neatins pentru orice chemare profană, el a apărut în sala festivă înconjurat de numeroşii săi ministranţi, a deschis cu gesturi rituale actele succesive ale jocului, a scris delicat cu strălucitorul său condei de aur un semn după altul pe mica tablă în fata căruia stătea, şi îndată aceleaşi semne apăreau în scriitura cifrată a jocului, mărite de o sută de ori, pe tabla uriaşă fixată pe peretele din

fund al sălii, erau silabisite în şoaptă de o mie de voci, strigate cu glas tare de crainic, retransmise prin radio în ţară şi în lumea întreagă; iar când, la sfârşitul primului act, notă pe tablă formula rezumativă a actului, dădu indicaţiile pentru meditaţie, cu o ţinută plină de farmec şi impresionantă, puse jos condeiul şi, aşezându-se, luă cu o ţinută exemplară atitudinea meditativă, credincioşii jocului cu mărgele de sticlă, nu numai cei din sală, din Satul jucătorilor şi din Castalia, ci şi cei din câteva ţări ale lumii luară şi ei loc, cu pietate, adâncindu-se în aceeaşi meditaţie, până în clipa când magistrul se ridică din nou în sală. Totul se petrecea ca de multe alte ori, şi totuşi mişca inimile şi părea ceva nou. Universul abstract şi aparent atemporal al jocului era destul de elastic, pentru a acţiona în sute de nuanţe asupra spiritului, vocii, temperamentului şi felului de a scrie al unei personalităţi, personalitatea era suficient de mare şi de cultivată, pentru ca ideile ei să nu fie considerate mai importante decât propria legitate impalpabilă a jocului, ajutoarele şi participanţii la joc, elita ascultau ca nişte soldaţi bine instruiţi şi totuşi fiecare dintre ei, chiar dacă nu făcea altceva decât să execute împreună cu ceilalţi plecăciunile sau să ajute la mânuirea draperiei din jurul maestrului, părea că-şi celebrează propriul său joc, născut din propria-i inspiraţie. Din mulţime însă, din marea comunitate ce umplea până la refuz sala şi întregul Waldzell, din miile de suflete care păşeau pe urmele maestrului, într-un mers fantastic şi hieratic, prin nesfârşitele, multidimensionalele spaţii imaginare ale jocului, solemnitatea capta acordul fundamental şi basul adânc vibrant de clopot, care pentru membrii mai puerili ai comunităţii constituie principala şi aproape unica trăire cu prilejul festivităţii, dar care e percepută cu un fior de veneraţie şi de către virtuoşii şi criticii rafinaţi din elită, de către ministranţi şi funcţionari până sus, la conducător şi maestru.

A fost o ceremonie înălţătoare, trimişii din afara Castaliei au simţit-o şi ei şi au confirmat-o prin declaraţii, unii novici au fost câştigaţi în aceste zile pentru totdeauna ca practicanţi ai jocului cu mărgele de sticlă. Ciudat însă sună cuvintele prin care Josef Knecht şi-a comunicat sintetic prietenului său Tegularius trăirea, după încheierea festivităţii de zece zile.

— Putem fi mulţumiţi, a spus el. Da, Castalia şi jocul cu mărgele de sticlă sunt nişte lucruri minunate, sunt ceva aproape desăvârsit. Poate că sunt ceva prea perfect, sunt prea frumoase; sunt atât de frumoase, încât aproape că nu le poţi contempla fără un sentiment de teamă în ceea ce priveşte viitorul lor. Nu te poţi gândi fără o strângere de inimă că ele, ca toate lucrurile de pe lume, vor trebui să piară cândva. Şi totuşi eşti nevoit să te gândeşti la asta.

Cuvintele acestea ce ne-au fost păstrate îl obligă pe biograf să se apropie de partea cea mai delicată şi cea mai plină de taină a sarcinii pe care şi-a asumat-o, de care cu dragă inimă s-ar mai fi ţinut departe încă un răstimp, pentru ca mai întâi să ducă ia bun sfârşit, cu calmul şi tihna pe care împrejurările clare şi fără echivoc le îngăduie celui ce le descrie, relatarea sa despre succesele lui Knecht, despre modul exemplar în care şi-a îndeplinit funcţia şi despre culmea plină de strălucire a vieţii lui. Ni s-ar părea însă greşit şi necorespunzător obiectivului nostru să nu recunoaştem şi să nu dăm la iveală dualitatea sau polaritatea fiinţei şi vieţii stimatului maestru încă din clipa in care, cu excepţia lui Tegularius, nu devenise vizibilă pentru nimeni. Mai mult chiar, de aci înainte sarcina noastră va fi de a lua în considerare şi de a confirma această scindare, sau mai bine spus această polaritate ce-a pulsat neîntrerupt în sufletul lui Knecht ca o trăsătură proprie şi ca o caracteristică a fiinţei veneratului. Pentru un autor ce-ar considera că îi e îngăduit să scrie biografia unui magistru castalian întocmai în sensul unei hagiografii *ad maiorem gloriam Castaliae*[73], n-ar fi nicidecum greu să alcătuiască relatarea despre anii de magistratură ai lui Josef Knecht, cu câteva excepţii datând din ultimele lor clipe, întru totul ca pe o elogioasă enumerare de merite, datorii îndeplinite şi succese, în ochii unui istoric ce se bizuie numai pe fapte atestate documentar, viaţa şi modul în care şi-a îndeplinit funcţia oricare dintre maeştrii jocului cu mărgele de sticlă — fără a-l excepta de pildă nici pe magistrul Ludwig Wassermaler, din perioada când jocul a fost îndrăgit la Waldzell mai mult ca niciodată — nu se arată a fi mai ireproşabile şi mai vrednice de

[73] Spre mai marea glorie a Castaliei *(lat)*

laudă decât viaţa magistrului Knecht şi modul în care el şi-a îndeplinit funcţia.

Cu toate acestea, magistratura lui a luat sfârşit într-un fel cu totul neobişnuit, senzaţional şi, după opinia unor critici, chiar scandalos, iar acest sfârşit n-â fost o întâmplare sau un accident, ci o consecinţă perfect logică, şi e sarcina noastră să arătăm că el nu se află nicidecum în contradicţie cu strălucitele şi vestitele realizări şi succese ale preacinstitului. Knecht a fost un mare şi un exemplar deţinător şi reprezentant al înaltei lui funcţii, un ireproşabil maestru al jocului cu mărgele de sticlă. Dar el a văzut s i a simţit strălucirea Castaliei, căreia i-a slujit, ca pe o măreţie periclitată şi labilă, nu a trăit în sânul ei nepăsător şi lipsit de îndoieli ca marea majoritate a castalienilor din vremea sa, ci îi cunoştea originea şi istoria, o socotea o existenţă istorică, supusă timpului, învăluită şi zguduită de forţa neînduplecată a acestuia. Această perspicacitate provenită din sentimentul viu al mersului istoric şi această considerare a propriei persoane şi activităţi ca o celulă aflată în mişcare şi activă în fluviul devenirii şi al metamorfozării continue se dezvoltaseră în el şi deveniseră conştiente datorită studiilor sale istorice şi sub "influenţa marelui *pater* Jakobus, dar predispoziţia şi germenii ce le-au dat naştere existaseră cu mult înainte, iar cel pentru care personalitatea lui Josef Knecht a luat într-adevăr contururi vii, cel ce se afla într-adevăr pe urmele a ceea ce e caracteristic şi constituie sensul acestei vieţi, poate lesne găsi predispoziţiile şi germenii respectivi.

Bărbatul care, într-una dintre cele mai strălucite zile ale vieţii sale, la sfârşitul primului său joc festiv, după o manifestare neobişnuit de reuşită şi impresionantă a spiritului castalian, a spus: „Nu te poţi gândi fără o strângere de inimă că jocul cu mărgele de sticlă şi Castalia vor trebui să piară cândva — şi totuşi eşti nevoit să te gândeşti la asta”, acest bărbat purta în el de timpuriu, cu mult înainte de a fi devenit un iniţiat în istorie, un anume simţământ al lumii şi intuia caducitatea oricărei deveniri şi problematici a tot ceea ce e creat de spiritul omenesc. Dacă ne întoarcem la anii copilăriei şi ai şcolarităţii lui, dăm de ştirea că ori de câte ori dispărea vreun coleg de scoală de la Eschholz, retrimis din la şcolile obişnuite, deoarece

îşi dezamăgise profesorii, Knecht resimţea o profundă stare depresivă şi nelinişte.

De la niciunul dintre aceşti exmatriculaţi nu ne-â parvenit vreo mărturie că ar fi fost prietenul personal al lui Knecht; nu pierderea, nu despărţirea şi dispariţia persoanelor îl tulburau şi-i împovărau sufletul cu o suferinţă plină de spaimă. Cauza ce-i provoca această suferinţă era mai curând uşoara zdruncinare a credinţei lui puerile în trăinicia orânduielii castaliene şi a desăvârşirii castaliene. Faptul că existau băieţi şi tineri care beneficiaseră de fericirea şi harul de a fi primiţi în şcolile de elită ale Provinciei, pentru ca mai apoi să piardă cu uşurinţă acest har şi să se lepede de el, constituia pentru dânsul, care-şi lua în serios cu atâta sfinţenie chemarea, ceva zguduitor, o dovadă a puterii lumii necastaliene. Nu avem dovezi, dar e posibil ca asemenea întâmplări să fi iscat în sufletul băiatului şi cele dintâi îndoieli în ceea ce priveşte până atunci acceptata infailibilitate a autorităţii educative, deoarece această autoritate aducea când şi când în Castalia şi şcolari pe care după o vreme trebuia să-i alunge. Fie că a acţionat sau nu şi acest gând, aşadar cel mai timpuriu impuls de critică faţă de autoritate, băiatul a resimţit fiecare deviere şi trimitere la urmă a vreunui elev de elită nu numai ca pe o nenorocire, ci şi ca pe o necuviinţă, o pată dezgustătoare care mânjea un ins, dar a cărei existenţă reprezenta în sine un reproş şi făcea răspunzătoare Castalia întreagă. Aici, credem, se află fundamentul sentimentului de tulburare şi zguduire de care era capabil elevul Knecht în asemenea prilejuri. Existau dincolo de graniţele Provinciei o lume şi o viaţă omenească aflate în contradicţie cu Castalia şi legile ei, străine de orânduielile şi schemele acestora, imposibil de înlănţuit şi de sublimat de către ele. Firește, el ştia de existenţa acestei lumi şi datorită propriei lui inimi, îl tulburau şi pe el impulsuri instinctuale, fantezii şi dorinţe aflate în contradicţie cu legile sub domnia cărora se afla, impulsuri a căror înfrânare i-a reuşit treptat şi l-a costat strădanii grele. Aceste impulsuri, aşadar, puteau deveni atât de puternice la unii elevi, încât îşi făceau drum peste toate avertismentele şi sancţiunile, determinând retrimiterea celor decăzuţi din lumea elitei în cealaltă lume dominată nu de scopul educaţiei şi al

cultivării spiritului, ci tocmai de impulsurile naturale, o lume care apărea celui ce se străduia să-şi însuşească virtutea castaliană când ca un infern plin de răutate, când ca un ademenitor teren de joacă şi zbenguială.

Generaţii de-a rândul, multe conştiinţe tinere şi-au cristalizat noţiunea de păcat în această formă castaliană. Şi mulţi ani după aceea, ca om matur şi ca pasionat de istorie, Knecnt trebuie să-şi fi dat seama mai clar că istoria nu s-ar fi putut constitui fără materia şi dinamica oferite de această lume păcătoasă a egoismului şi a vieţii instinctuale şi că până şi alcătuiri sublime ca aceea a Ordinului au luat naştere din acest torent tulbure, pentru a fi cândva înghiţite din nou de el. Aşadar, problema Castaliei a fost aceea care s-a aflat la baza tuturor violentelor mişcări, năzuinţe şi zguduiri din viaţa lui Knecht, şi niciodată aceasta n-a fost pentru el doar o problemă de speculaţie pur filosofică, ci una care l-a pătruns ca pe nimeni altul până în străfunduri de suflet şi de care s-a simţit răspunzător. El a făcut parte dintre acele naturi care se îmbolnăvesc, pot lâncezi şi muri când văd că ideea ce le e dragă şi în care cred, că patria şi comunitatea îndrăgită se îmbolnăvesc şi se află în primejdie.

Urmăm firul mai departe şi dăm de prima perioadă petrecută de Knecht la Waldzell de ultimii săi ani de şcoală şi de întâlnirea atât de semnificativă cu elevul-oaspete Designori, pe care am descris-o detaliat la locul cuvenit. Această întâlnire dintre un adept înflăcărat al idealului castalian şi un fiu al lumii profane, Plinio, a fost nu numai o ciocnire puternică şi cu consecinţe de lungă durată, ci a însemnat totodată pentru elevul Knecht şi o trăire foarte importantă şi simbolică. Căci rolul ce i s-a impus atunci, un rol pe cât de neînsemnat, pe atât de istovitor, şi care i s-a încredinţat aparent întâmplător, a corespuns în aşa măsură întregii lui fiinţe, încât aproape s-ar putea spune că viaţa lui ulterioară n-a fost nimic altceva decât o reluare a acestui rol şi o încadrare mereu mai desăvârşită în el, anume rolul apărătorului şi reprezentantului Castaliei, aşa cum avea să-l joace din nou cu vreo zece ani mai târziu faţă de *pater* Jakobus şi cum l-a jucat până la sfârşit ca maestru al jocului cu mărgele de sticlă, rolul unui apărător şi reprezentant al Ordinului şi al legilor sale, care însă era mereu gata şi dornic în forul său intim să înveţe de la

partener şi să stimuleze nu ferecarea şi izolarea rigidă a Castaliei, ci via confruntare şi controversă a acesteia cu lumea din afară. Ceea ce în întrecerea spirituală şi oratorică dintre el Şi Designori mai fusese în parte încă o joacă a devenit mai târziu, faţă de Jakobus, adversar şi prieten cu atâta greutate, ceva profund serios, iar în faţa ambilor parteneri s-a verificat el însuşi, s-a ridicat la nivelul lor, a învăţat de la ei, în luptă şi în schimbul de opinii a dat nu mai puţi n decât a primit, iar în ambele daţi, e adevărat, nu l-a învins pe adversar, ceea ce de altfel, de la bun început, nici nu era ţelul luptei, dar i-a impus recunoaşterea plină de stimă a persoanei sale, ca şi a principiului şi idealului pe care le reprezenta.

Chiar dacă disputa cu învăţatul benedictin nu ar fi dus nemijlocit la un rezultat practic, constând în înfiinţarea unei reprezentanţe semioficiale a Castaliei pe lângă Sfântul Scaun, ea tot ar fi avut o valoare mai mare decât au bănuit majoritatea castalienilor.

Datorită prieteniei şi disputei atât cu Plinio Designori, cât şi cu bătrânul *pater* înţelept, Knecht, care altminteri n-a avut niciun fel de contact mai apropiat cu lumea extracastaliană, a câştigat o cunoaştere sau mai curând o intuire a acelei lumi, aşa cum desigur puţini o aveau în Castalia. Cu excepţia şederii la Mariafels, care nici nu-i putea aduce cunoaşterea lumii profane propriu-zise, el n-a văzut niciodată această lume profană şi nici n-a trăit în mijlocul ei decât în fragedă copilărie, dar, datorită lui Designori, lui Jakobus şi studiului istoriei, a obţinut o imagine vie a realităţii, o imagine rezultată în cea mai mare parte din intuiţie şi dintr-o foarte restrânsă experienţă, care însă l-a făcut mâi ştiutor şi mai deschis pentru cele lumeşti decât majoritatea concetăţenilor săi castalieni, aproape fără a excepta nici autorităţile. A fost şi a rămas întotdeauna un adevărat şi devotat castalian, însă n-a uitat niciodată că această Castalie nu e decât o parte, o mică parte a lumii, chiar dacă cea mai preţioasă şi cea mai dragă.

Cum şedeau acum lucrurile cu prietenia lui faţă de Fritz, faţă de acest caracter dificil şi problematic, de acest artist sublim al jocului cu mărgele de sticlă, un castalian exclusivist, răsfăţat şi temător, care cu prilejul scurtei vizite la Mariafels, printre

benedictinii grosolani, se simţise atât de neliniştit şi de jalnic, încât mărturisise că nu poate rămâne acolo nici măcar o săptămână şi se minunase nespus de mult că prietenul său rezistase acolo doi ani? Ne-am făcut fel de fel de gânduri în legătură cu această prietenie, pe multe a trebuit sa le dăm deoparte, unele ni s-au părut că rezistă; aceste rânduri priveau toate problemele referitoare la rădăcinile şi semnificaţia prieteniei ce i-a legat timp de mulţi ani pe cei doi. Înainte de toate nu trebuie să uităm că în toate prieteniile lui Knecht, cel mult cu excepţia aceleia dintre el şi benedictin, nu el a fost partea care a căutat, a solicitat, a simţit nevoia de a se ataşa.

El a fost cel ce exercita atracţia, cel admirat, invidiat şi iubit, pur şi simplu din cauza fiinţei sale pline de nobleţe, iar de la o anumită treaptă a „trezirii" sale a şi devenit conştient de acest dar. Tot astfel, încă din primii ani de studenţie, a fost admirat de Tegularius, care a căutat să-i câştige prietenia, dar pe care l-a ţinut întotdeauna la o anumită distanţă. Cu toate acestea, unele indicii ne arată că el a fost realmente devotat prietenului său. Părerea noastră este că pe Knecht l-au atras la Tegularius nu numai talentul excepţional al acestuia, genialitatea lui în continuă acţiune, receptivă îndeosebi pentru toate problemele jocului cu mărgele de sticlă. Interesul său viu şi durabil a fost solicitat nu numai de marele talent al prietenului, ci, în egală măsură, şi de erorile lui, de constituţia sa bolnăvicioasă, tocmai de ceea ce restul elitei din Waldzell găsea a fi supărător şi adesea insuportabil la Tegularius. Omul acesta minunat era în aşa măsură castalian, întreg modul său de existenţă era atât de inimaginabil în afara Provinciei şi se arăta condiţionat într-atâta de atmosfera şi altitudinea culturii acesteia, încât, dacă n-ar fi fost caracterul său dificil şi straniu, ar fi putut fi considerat drept un prototip de castalian. Şi cu toate acestea, arhicastalianul Tegularius nu se potrivea cu camarazii săi, era la fel de puţin iubit printre ei ca şi printre superiori şi funcţionari, stânje nea mereu, scandaliza necontenit, şi fără protecţia şi îndrumarea bravului şi iscusitului său prieten s-ar fi dus probabil de timpuriu la fund. Ceea ce se numea boala lui era în ultimă instanţă mai ales un viciu, o incapacitate de înfrânare, un defect de caracter, anume o concepţie şi in mod de viaţă

profund antiierarhic, total individualist; el se încadra în ordinea existentă numai în măsura în care se vădea absolut necesar pentru a fi tolerat în Ordin. Era un bun, chiar un strălucit castalian în măsura în care se dovedea un spirit multilateral, neobosit şi de o sârguinţă niciodată îndestulată atât în studiul erudit, cât şi în arta jocului cu mărgele de sticlă; dar în privinţa caracterului, a atitudinii faţă de ierarhie şi faţă de morala Ordinului era un castalian de mijloc, chiar rău.

Viciul lui cel mai mare consta în uşurinţa şi neglijenţa permanentă cu care trata meditaţia, a cărei raţiune este încadrarea individului în comunitate şi a cărei cultivare conştientă l-ar fi putut foarte bine vindeca de boala lui de nervi, ceea ce se şi întâmpla oarecum, în mic şi în amănunt, ori de câte ori era constrâns de superiori, ca o sancţiune după o perioadă de rea comportare şi de agitaţie sau melancolie, la severe exerciţii de meditaţie sub supraveghere, mijloc la care s-a văzut obligat să recurgă adesea şi binevoitorul şi grijuliul Knecht. Nu, Tegularius era un caracter opiniatru, capricios, rezistent la o încadrare serioasă în colectivitate, ce-i drept, datorită vioiciunii sale de spirit mereu fermecător şi tot aşa şi în orele însufleţite, când duhul lui pesimist devenea sclipitor şi când nimeni nu putea să nu se lase captivat de îndrăzneala şi măreţia adesea mohorâtă a ideilor lui; dar în fond rămânea incurabil, deoarece nu voia nicidecum să se vindece, nu punea niciun temei pe armonie şi încadrare în ordine, nu iubea nimic altceva decât propria lui libertate, calitatea lui de veşnic studios şi, în loc de a păşi pe calea includerii în ierarhie şi a păcii, prefera să fie toată viaţa un suferind, un iraţional şi un singuratic stânjenitor, nebunul genial şi nihilistul. Nu punea niciun preţ pe pace, desconsidera ierarhia, lua prea puţin în seamă critica şi izolarea. Aşadar, o existenţă extrem de incomodă şi de nemistuit într-o comunitate ale cărei idealuri erau armonia şi ordinea! Dar tocmai datorită acestui caracter dificil şi acestei neconcordanţe cu colectivitatea, el reprezenta, înăuntrul micului univers atât de limpede şi aflat în bună rânduială, o permanentă nelinişte vie, un reproş, o admonestare şi un avertisment, un stimulator de gânduri noi, cutezătoare, interzise, insolente, o oaie încăpăţânată, neascultătoare în turmă. Şi tocmai faptul acesta,

credem noi, a fost ceea ce l-a captiva în ciuda tuturor, pe prietenul său. Desigur, în relaţiile lui Knecht cu el, compătimirea a jucat şi ea în permanenţă un rol, ca un fel de apel din partea celui aflat în primejdie şi mai întotdeauna nefericit adresat tuturor simţămintelor cavalereşti ale prietenului său. Dar aceasta n-a fost suficient ca să prelungească viaţa prieteniei lor şi după înălţarea lui Knecht la demnitatea de magistru, în cuprinsul unei activităţi oficiale supraîncărcate de muncă, îndatoriri şi răspunderi.

Suntem de părerea că în viaţa lui Knecht acest Tegularius n-a fost mai puţin necesar şi important decât au fost Designori şi *pater* Jakobus de la Mariafels, anume el a jucat la fel cu ceilalţi doi rolul unui catalizator, al unei ferestruici deschise spre noi privelişti, în acest prieten atât de ciudat, credem noi, Knecht a presimţit, apoi cu timpul a recunoscut conştient reprezentantul unui tip, un tip încă inexistent, cu excepţia acestei întruchipări anticipative unice, anume tipul castalianului aşa cum putea deveni cândva, dacă viaţa Castaliei n-ar fi putut fi reîntinerită şi fortificată prin noi competiţii şi impulsuri. Tegularius, ca majoritatea geniilor singuratice, a fost un precursor. El trăia de fapt într-o Castalie încă în nefiinţă, dar care putea să existe mâine, într-o Castalie şi mai ferecată pentru lumea din afară, degenerată în interior prin îmbătrânire şi slăbire a moralei meditative a Ordinului, o lume în care zborurile cele mai înalte ale spiritului şi dăruirea cea mai deplină în serviciul valorilor superioare erau încă posibile, dar în care o spiritualitate foarte dezvoltată şi activând liber nu mai avea alt ţel decât autosatisfacerea propriilor ei capacităţi, cultivate în gradul cel mai înalt.

Tegularius reprezenta pentru Knecht atât întruchiparea capacităţilor castaliene supreme, cât şi simptomele prevenitoare ale demoralizării şi declinului lor. Faptul că acest Fritz exista era ceva minunat şi preţios. Dar dezintegrarea Castaliei într-un imperiu himeric populat de nişte Tegularius puri trebuia împiedicată. Pericolul de a se putea ajunge acolo era încă îndepărtat, dar el exista. Castalia, aşa cum o cunoştea Knecht, nu avea decât să-şi mai înalţe puţin zidurile izolării ei aristocratice, nu era nevoie decât de o delăsare a cultivării

spiritului specific Ordinului, de o decădere a moralei ierarhice, iar Tegularius n-ar mai fi fost un singuratic bizar, ci reprezentantul unei Castalii degenerate şi aflate în declin. Faptul că existau posibilitatea, ba chiar începutul sau disponibilitatea unei asemenea decăderi, această foarte importantă înţelegere şi grijă i s-ar fi impus magistrului Knecht probabil mult mâi târziu sau niciodată, dacă n-ar fi trăit în preajma lui şi nu i-ar fi fost atât de bine cunoscut acest castalian al viitorului; pentru simţul treaz al lui Knecht, Tegularius a fost un simptom şi un semnal de alarmă, precum ar fi pentru un medic iscusit cel dintâi om atins de o boală necunoscută. Iar Fritz nu era un ins de mijloc, era un aristocrat, un talent de grad superior.

Dacă maladia încă necunoscută, vădită pentru prima oară la precursorul Tegularius, s-ar fi extins şi ar fi modificat imaginea omului castalian, dacă Provincia şi Ordinul ar fi luat cândva acest chip degenerat, bolnav, atunci castalienii viitorului n-ar mai fi fost nişte Tegularius puri, ei n-ar mai fi posedat darurile lui preţioase, genialitatea lui melancolică, pasiunea lui artistică înflăcărată, ci majoritatea lor ar fi avut numai minusul lui de conştiinciozitate, înclinaţia lui spre irosirea timpului, lipsa lui de disciplină şi de simţ al colectivităţii, în ceasurile lui pline de îngrijorare, Knecht trebuie să fi avut aceste aspre viziuni şi presimţiri, pe care le-a biruit în parte prin meditaţie, în parte printr-o activitate spirituală sporită, ceea ce l-a obligat desigur la un mare consum de energie.

Tocmai cazul Tegularius ne oferă un exemplu deosebit de frumos şi instructiv despre modul cum Knecht s-a străduit să biruie, fără a le evita, lucrurile problematice, dificile şi maladive ce i-au apărut în cale. Fără vigilenţa lui, fără grija şi îndrumarea lui educativă, nu numai că prietenul aflat în primejdie s-ar fi dus probabil de timpuriu la fund, ci, datorită aceluia, s-ar fi ajuns neîndoielnic şi la nesfârşite tulburări şi situaţii insuportabile în Satul jucătorilor, situaţii care n-au lipsit de fel încă de pe vremea când Tegularius făcea parte din elita jucătorilor. Arta cu care magistrul nu numai că şi-a menţinut de bine, de rău prietenul pe drumul cel bun, ci s-a şi priceput să-i valorifice talentele în folosul jocului cu mărgele de sticlă şi să i le

sporească în scopul unor realizări nobile, prudenţa şi răbdarea, cu care a suportat toanele şi bizareriile acestuia, biruindu-le prin apelul neobosit la ceea ce era preţios în fiinţa lui, se impune admiraţiei noastre ca o capodoperă a comportării faţă de oameni. De altfel, studierea şi analiza exactă a jocurilor anuale din vremea magistraturii lui Knecht, în originalitatea lor stilistică, a acestor jocuri maiestuoase şi totodată sclipitoare prin ideile şi formulările lor preţioase, strălucitoare, originale ca ritm şi totuşi atât de străine de orice virtuozitate luată ca scop în sine, a acestor jocuri al căror plan iniţial şi arhitectură, a căror dirijare a suitei de meditaţii îi aparţineau exclusiv lui Knecht, în timp ce cizelarea şi operaţia măruntă de prelucrare tehnică proveneau în cea mai mare parte de la colaboratorul său Tegularius, aşadar, studierea şi analiza acestor jocuri ar fi, de altfel, o temă frumoasă, care ar duce poate la concluzii surprinzătoare; noi am recomanda-o, cu toată seriozitatea, atenţiei unuia dintre istoricii noştri care şi-au dedicat activitatea jocului cu mărgele de sticlă.

Aceste jocuri ar fi putut să se piardă şi să fie uitate, fără ca prin aceasta viaţa şi activitatea lui Knecht să-şi fi irosit pentru generaţiile ulterioare prea mult din puterea lor de atracţie şi valoarea lor exemplară. Totuşi, spre norocul nostru, ele nu s-au pierdut, au fost consemnate şi păstrate ca toate jocurile oficiale, iar astăzi nu zac moarte în Arhivă, ci trăiesc transmise prin tradiţie, sunt studiate de tinerii studenţi, furnizează exemple agreate pentru unele cursuri şi seminarii dedicate jocului cu mărgele de sticlă. Iar în ele continuă să trăiască şi colaboratorul care altminteri ar fi fost uitat sau ar fi rămas ca o figură bizară a trecutului, rătăcind fantomatic prin unele anecdote, în felul acesta, reuşind să găsească totuşi prietenului său atât de greu de strunit un loc şi un câmp de activitate, Knecht a îmbogăţit întrucâtva tezaurul spiritual şi istoria Waldzellului cu ceva preţios şi a asigurat o anume dăinuire chipului şi amintirii acestui prieten. Ne amintim, în plus, că în strădaniile de a-şi ajuta prietenul marele educator a fost perfect conştient de mijlocul cel mai important de a exercita o influenţă educativă asupra lui. Acest mijloc a fost dragostea şi admiraţia pe care i le purta prietenul. Magistrul a cunoscut această admiraţie şi

dragoste, acest entuziasm provocat de viguroasa şi armonioasa lui personalitate, de prestigiul său de conducător, nu numai din partea lui Fritz, ci şi din partea multora dintre colaboratorii şi elevii săi, şi el a ştiut întotdeauna să-şi fundamenteze mai curând pe ele decât pe înalta lui funcţie oficială autoritatea şi puterea, pe care, în ciuda bunătăţii şi spiritului său conciliant, le-a exercitat totuşi faţă de mulţi. Knecht simţea exact ce efect pot avea un cuvânt adresat cuiva sau o vorbă de aprobare, ori dimpotrivă, o atitudine rezervată Şi indiferentă. Unul dintre elevii săi cei mai zeloşi a povestit odată, mult mai târziu, că Josef Knecht nu i-a adresat într-un rând niciun cuvânt timp de o săptămână la curs şi la seminar, ca şi cum nu l-ar fi văzut, tratându-l de parcă n-ar fi fost altceva decât aer, iar sancţiunea aceasta a fost cea mai amară Şi cea mai eficientă pe care a primit-o de-a lungul tuturor anilor săi de şcoală.

Aceste consideraţii şi reflecţii ni s-au părut necesare pentru a mijloci aici cititorului încercării noastre biografice înţelegerea celor două tendinţe fundamentale, cu acţiune polară, existente în personalitatea lui Knecht şi pentru a-l pregăti, după ce a parcurs povestirea noastră până la punctul culminant al vieţii acestuia, în vederea ultimelor faze ale acestei bogate existenţe.

Cele două tendinţe fundamentale sau polii acestei vieţi, ale sale Yin şi Yang, au fost tendinţa de conservare, de devotament, de slujire plină de abnegaţie a ierarhiei, iar pe de altă parte tendinţa spre „trezire”, spre progres, spre abordarea şi înţelegerea realităţii. Pentru credinciosul şi supusul Knecht Ordinul, Castaâia şi jocul cu mărgele de sticlă erau ceva sfânt şi preţios fără rezerve; pentru cel ce se trezise, pentru clarvăzător, pentru cel înzestrat cu simţul previziunii, ele erau nişte alcătuiri, desigur de mare valoare, dar create, obţinute prin luptă, schimbătoare în formele lor de viaţă, pândite de pericolul îmbătrânirii, sterilităţii şi decăderii, nişte alcătuiri a căror idee a rămas pentru el întotdeauna de o sfinţenie intangibilă, dar a căror stare de moment îi apărea totuşi ca trecătoare şi ca una ce avea nevoie de critică. El slujea unei comunităţi spirituale, faţă de forţa şi sensul căreia nutrea admiraţie, dar pe care o vedea în primejdie datorită înclinării ei de a se considera un scop în sine, de a uita că are sarcina să colaboreze cu ţara şi lumea întreagă,

fapt ce trebuia s-o ducă în cele din urmă la o izolare plină de strălucire, însă din ce în ce mai condamnată la sterilitate. Knecht a presimţit acest pericol încă din anii tinereţii, pe vremea când ezita şi se temea să se dedice cu totul jocului cu mărgele de sticlă, iar mai târziu, în cursul discuţiilor cu monahii şi îndeosebi cu *pater* Jakobus, a devenit mereu conştient de el, oricât de curajos se angaja în apărarea Castalică împotriva lor; iar apoi, revenind la Waldzell şi devenind *magister ludi,* l-a văzut mereu, manifestându-se prin simptome concrete, în stilul de muncă devotat, dar străin de lume şi pur formal al multor servicii şi al unora dintre propriii săi funcţionari, în specializarea ingenioasă, însă orgolioasă a repetitorilor săi din Waldzell şi nu în cele din urmă în fiinţa pe cit de emoţionantă, pe atât de înspăimântătoare a lui Tegularius. După încheierea primului an greu de magistratură, în cursul căruia nu şi-a putut face deloc timp şi n-a avut nici răgaz pentru viaţa lui particulară, s-a reîntors la studiile sale istorice, s-a adâncit pentru prima dată cu ochii deschişi în istoria Castaliei şi a ajuns la convingerea că în privinţa acesteia lucrurile nu stăteau aşa cum le considera conştiinţa de sine a Provinciei, că mai ales raporturile ei cu lumea din afară, interacţiunea dintre ea şi viaţa, politica şi cultura ţării se aflau de câteva decenii în regres.

E drept, autoritatea educativă îşi mai rostea ocazional cuvântul în Bundesrat, asupra problemelor privind şcoala şi educaţia, e drept, Provincia mai furniza ţării profesori buni şi-şi exercita influenţa în toate chestiunile ştiinţifice; totuşi, toate acestea căpătaseră un caracter de rutină şi de ceva mecanic. Rareori şi cu mai puţin zel se ofereau voluntar tineri din diversele grupări de elită ale Castaliei pentru posturi de profesori *extra muros*[74], mereu mai rar autorităţi şi particulari din ţară cereau sfaturi Castaliei, al cărui cuvânt fusese solicitat şi ascultat cu interes altădată, de exemplu până şi la procese importante. Dacă se compara nivelul cultural al Castaliei cu cel al ţării, se ajungea la constatarea că ele nu se apropie nicidecum, ci urmăresc într-un mod fatal ţeluri contradictorii: cu cât mai îngrijită, mai diferenţiată, mai supra-cultivată devenea

[74] în afara zidurilor *(lat).*

spiritualitatea castaliană, cu atât mai mult înclina lumea să lase Provincia să fie Provincie şi s-o considere, nu ca pe o necesitate şi o pâine zilnică, ci ca pe un corp străin, de care poţi fi, ce-i drept, mândru ca de un giuvaier antic, de care nu te-ai putea deocamdată lepăda şi dispensa, în faţa căruia însă preferi să te ţii la distanţă şi căruia îi admiţi, fără a avea o idee prea clară, că posedă o mentalitate, o morală şi o conştiinţă de sine ce nu prea se mai potrivesc în viaţa reală şi activă. Interesul concetăţenilor pentru viaţa Provinciei pedagogice, participarea lor la manifestările ei şi îndeosebi la jocul cu mărgele de sticlă se aflau de asemenea în regres, ca şi participarea castalienilor la viaţa şi soarta ţării. Pentru Knecht era limpede de mult că greşe alâ rezidă aici, iar faptul că în calitatea sa de maestru al jocului cu mărgele de sticlă avea a face exclusiv cu castalieni şi specialişti îl îngrijora. De aici strădania lui de a se dedica mereu mai mult cursurilor pentru începători, dorinţa lui de a avea pe cât posibil elevi tineri — cu cât erau mai tineri, cu atât erau mai legaţi de ansamblul lumii Şi al vieţii, cu atât mai puţin erau dresaţi şi specializaţi. Adesea îl cuprindea un dor fierbinte de lume, de oameni, de viaţa naivă — în cazul că o asemenea viaţă mai exista acolo, afară, în lumea necunoscută.

Ceva din nostalgia aceasta şi din această senzaţie de gol, de viaţă dusă într-o atmosferă prea rarefiată se trezeşte când şi când şi în sufletul celor mai mulţi dintre noi, şi chiar autoritatea educativă cunoaşte această apăsare, în orice caz ea a căutat întotdeauna, din când în când, mijloace să preîntâmpine lipsa şi s-o înlăture prin practicarea sporită a exerciţiilor şi jocurilor fizice, ca şi prin încercarea cu unele activităţi meşteşugăreşti şi munci în grădină. Dacă am băgat bine de seamă, conducerea Ordinului vădeşte în ultima vreme şi tendinţa de a transforma unele specialităţi considerate ca prea rafinate în întreprinderi ştiinţifice, şi anume în favoarea unei intensificări a practicii meditaţiei. Nu trebuie să fii un sceptic şi un om care să vadă totul în negru, şi niciun frate rău în cadrul Ordinului, ca să-i dai dreptate lui Josef Knecht atunci când, cu multă vreme înaintea noastră, a considerat aparatul complicat şi sensibil al republicii noastre drept un organism îmbătrânit şi care avea în anumite privinţe nevoie de înnoire.

Cum am spus-o, începând din al doilea an al magistraturii sale, îl găsim din nou întors la studiile istorice, şi anume ocupându-se în principal, în afara istoriei Castaliei, cu lectura tuturor lucrărilor mari şi mai mici scrise de *pater* Jakobus despre ordinul benedictin. Cu domnul Dubois şi cu u-nul dintre filologii de la Keuperheim, care lua parte întotdeauna la şedinţele autorităţii ca secretar, el afla şi prilejul de a-şi activiza sau de a-şi stimula din nou acest interes faţă de istorie, ceea ce era mereu pentru el o înviorare binevenită şi o bucurie. Desigur, în anturajul său zilnic prilejul a-cesta îi lipsea, iar aversiunea acestui anturaj faţă de orice preocupare istorică îl întâmpina întruchipată în sensul propriu al cuvântului în persoana prietenului său Tegularius. Găsim, între altele, o foaie de hârtie pe care este notată o convorbire, în cursul căreia Tegularius şi-a expus cu patimă ideea că pentru castalieni istoria este un obiect nevrednic de studiu. Fireşte, zice el, cineva se poate ocupa cu istoria, cu filosofia istoriei, tratate într-un mod spiritual şi amuzant, la nevoie chiar patetic, ar fi o glumă ca toate filosofiile, el n-ar avea nimic împotrivă dacă cineva s-ar distra cu asemenea lucruri. Dar lucrul însuşi, obiectul acestei glume, anume istoria, este ceva aşa de dezgustător, în acelaşi timp banal şi diavolesc, hidos şi plictisitor, încât nu înţelege cum se poate ocupa cineva cu el.

Conţinutul istoriei este doar egoismul omenesc şi lupta pentru putere, pentru puterea materială, brutală, animalică, o luptă veşnic aceeaşi, care se supraevaluează şi se glorifică singură, un lucru deci care nu se încadrează în universul de concepte al unui castalian sau care, cel puţin, nu are nici cea mai mică valoare. Istoria universală, după Tegularius, ar fi doar o nesfârşită relatare stupidă şi lipsită de tensiune dramatică despre îngenuncherea celor slabi de către cei puternici, iar a pune în corelaţie istoria propriu-zisă şi autentică, istoria atemporală a spiritului cu această ciomăgeală veche de când lumea, prostească, dintre ambiţioşii setoşi de putere şi cei ce năzuiesc să obţină un loc sub soare, sau chiar a încerca numai s-o explici ar egala cu o adevărată trădare faţă de spirit, ar fi ceva ce-i aminteşte de o sectă foarte răspândită în secolul al nouăsprezecelea sau al douăzecelea, despre care i s-a povestit

odată şi care credea cu toată seriozitatea că jertfele aduse de vechile popoare zeilor, zeii înşişi, templele şi miturile acelor popoare, ca şi toate celelalte lucruri frumoase, n-ar fi fost altceva decât rezultatul unui minus sau unui plus calculabil de mâncare şi muncă, consecinţe ale unei tensiuni determinabile din nivelul salariilor şi preţul pâinii, că artele şi religiile ar fi nişte lucruri de faţadă, nişte aşa-numite ideologii despre o lume preocupată exclusiv d e foame şi de îndestularea burţii. Knecht, pe care discuţia îl amuza, l-a întrebat de-a dreptul dacă istoria spiritului, a culturii, a artelor nu e tot o istorie şi nu se află totuşi într-o anumită legătură cu restul istoriei. Nu, strigă răstit prietenul său, tocmai faptul acesta îl contestă el. Istoria universală e o întrecere de-a lungul timpului, o concurenţă pentru câştig, pentru putere, pentru tezaure, întotdeauna e vorba numai despre cine are destulă forţă, noroc sau brutalitate, ca să nu rateze momentul. Fapta spirituală, fapta culturală, fapta artistică se află, dimpotrivă, la polul opus, este întotdeauna o evadare din servitutea timpului, o smulgere a omului din mocirla instinctelor şi a trândăviei lui, pentru a se ridica pe alt plan, atemporal, eliberat din cătuşele timpului, divin, cu totul Şi cu totul aistoric şi antiistoric. Knecht l-a ascultat cu satisfacţie, l-a provocat la noi descărcări nu lipsite de duh, apoi a încheiat calm discuţia cu observaţia: „Toată cinstea pentru dragostea ta faţă de spirit şi faptele sale!

Creaţia spirituală e ceva la care nu putem fi propriu-zis părtaşi, aşa cum cred unii. Un dialog de Platon sau o compoziţie corală de Heinrich Isaac[75]şi tot ceea ce numim faptă spirituală, sau operă artistică, sau spirit obiectivat sunt rezultate finale, ultimele rezultate ale unei lupte pentru limpezire şi eliberare, sunt, hai să zicem, aşa cum le numeşti tu, evadări din timp în atemporalitate, iar în cele mai multe cazuri opere desăvârşite sunt acelea din care nu se mai poate bănui nimic din lupta şi eforturile ce le-au precedat. E o mare fericire că suntem în posesia acestor opere, iar noi, castalienii, trăim aproape exclusiv de pe urma lor, noi nu mai suntem creatori altfel decât

[75] *Heinrich Isaac* (cea. 1445—1517) — compozitor flamand, autor de opere polifonice

în reproduceri, noi trăim permanent în acea sferă de dincolo, atemporală şi lipsită de lupte, care constă tocmai din acele opere şi fără acestea nici nu ne-ar fi cunoscută, în spiritualizare, sau, dacă vrei, în abstractizare, noi mergem încă şi mai departe: în jocul nostru cu mărgele de sticlă descompunem operele înţelepţilor şi ale artiştilor în părţile lor, extragem din ele reguli stilistice, scheme formale, interpretări sublimate şi operăm cu aceste abstracţiuni ca şi când ar fi pietre de construcţie. Ei da, toate acestea sunt foarte frumoase, nimeni nu-ţi contestă părerea în această privinţă, Dar nu oricine poate respira, mânca şi bea o viaţă întreagă numai abstracţiuni. Faţă de ceea ce un repetitor castalian consideră demn de interes, istoria posedă acest avantaj: ea are a face cu realitatea. Abstracţiunile sunt fermecătoare, dar părerea mea e că omul trebuie să şi respire aer şi să mănânce pâine."

Când şi când, Knecht îşi asigura posibilitatea de a face o scurtă vizită fostului maestru al muzicii. Venerabilul bătrân, ale cărui puteri scădeau acum vizibil şi care de mult se dezobişnuise cu totul să vorbească, a persistat până la sfârşit în starea lui de senină concentrare. Nu era bolnav, iar încetarea lui din viaţă n-a fost propriu-zis o moarte, ci o dematerializare continuă, o reducere a substanţei trupeşti şi a funcţiilor trupeşti, în vreme ce viaţa i se concentra mereu mai mult doar în privirea ochilor şi în uşoara iradiere a chipului său stafidit de moşneag.

Pentru cei mai mulţi dintre locuitorii Monteportului, acesta era un fenomen bine cunoscut şi acceptat cu veneraţie, numai pentru puţini alţii, ca Josef Knecht, Ferromonte şi tânărul Petrus, exista îngăduinţa unui fel de participare la această strălucire crepusculară şi la această stingere a unei vieţi pure şi altruiste. Aceste puţine persoane, intrând reculese şi pregătite sufleteşte în mica încăpere, în care bătrânul maestru şedea în fotoliul său, reuşeau să pătrundă în această strălucire domoală a disoluţiei, într-o comuniune spirituală cu perfecţiunea lipsită de vorbe, trăiau clipe de fericire, ca într-un imperiu al razelor invizibile, în sferele cristaline ale acestui suflet, părtaşi la o muzică nepământeană, şi se întorceau apoi, cu inimile limpezite şi întărite, în ziua lor, ca revenind de pe un înalt vârf de munte.

A sosit şi ziua în care Knecht a aflat vestea despre moartea bătrânului, a plecat numaidecât acolo şi I-a aflat pe cel adormit în pace culcat în patul său cu mica-i faţă stafidită şi suptă, străbătută de domoale semne runice şi arabescuri, b figură magică, imposibil de descifrat, dar p arcă istorisind totuşi despre zâmbet şi fericire desăvârşită. La mormânt, după maestrul muzicii şi Ferromonte, a vorbit şi Knecht, dar nu s-a referit la iluminatul înţelept al muzicii, la marele învăţător, la bunul, priceputul şi cel mai vechi membru al autorităţii supreme, ci a vorbit numai despre harul senectuţii şi al morţii lui, despre nemuritoarea frumuseţe a spiritului care s-a revelat tovarăşilor săi din ultimele lui zile.

Ştim din mai multe declaraţii că Josef Knecht nutrea dorinţa să descrie viaţa fostului maestru al muzicii, numai că funcţia nu-i dădea răgazul pentru o astfel de lucrare. Se deprinsese să acorde puţin spaţiu dorinţelor sale. Odată i-a spus unuia dintre repetitorii săi:

— Este păcat că voi, studenţii, nu vă daţi bine seama de abundenţa şi luxul în care trăiţi. Dar aşa mi s-a întâmplat şi mie pe vremea când eram încă student. Studiezi şi lucrezi, nu trândăveşti, te crezi îndreptăţit să te consideri sârguincios — dar aproape că nu-ţi dai seama ce-ai putea săvârşi, ce-ai putea face din toată această libertate. Apoi deodată soseşte o convocare din partea autorităţii, eşti utilizat, ţi se acordă un post de profesor, o misiune, o funcţie, te ridici de aici în una superioară şi te găseşti pe neaşteptate prins într-o reţea de sarcini şi îndatoriri, care devine mereu mai îngusta şi mai deasă, cu cât mai mult te mişti în ea.

Sunt în sine numai sarcini mărunte, dar fiecare îţi cere să te ocupi de ea la ceasul ei, iar ziua de serviciu are mai multe sarcini decât ore. E bine aşa, nu trebuie să fie altfel. Dar când, între sală de cursuri, arhivă, cancelarie, vorbitor, şedinţe, călătorii oficiale te gândeşti o clipă la libertatea pe care ai avut-o şi ai pierdut-o, la libertatea lucrărilor neporuncite, a studiilor nelimitate, vaste, în clipa aceea te poate cuprinde nostalgia după acea libertate şi îţi poţi spune: dacă ai mai avea-o din nou, ai savura până la fund bucuriile şi posibilităţile pe care ea ţi le-ar oferi, Knecht avea un simţ extrem de fin în a intui aptitudinile

elevilor şi ale funcţionarilor săi pentru diversele servicii în cadrul ierarhiei; pentru fiecare însărcinare, pentru fiecare post, el alegea oamenii cu grijă, iar certificatele şi foile de caracterizare, pe care le ţinea la curent, vădesc o mare siguranţă în apreciere, care privea mereu în primul rând însuşirile omeneşti, caracterul. I se cerea bucuros sfatul în legătură cu aprecierea unor caractere dificile şi comportamentul faţă de ele. Aşa s-a întâmplat, de exemplu, în cazul studentului Petruş, ultimul elev preferat al fostului maestru al muzicii. Acest tânăr din categoria fanaticilor tăcuţi se achitase până la sfârşit foarte bine de rolul său neobişnuit de însoţitor, îngrijitor, discipol şi adorator al veneratului. Când rolul acesta şi-a găsit sfârşitul firesc o dată cu moartea fostului magistru, Petruş a căzut mai întâi într-o stare de melancolie şi tristeţe, care a fost înţeleasă şi o vreme tolerată, dar ale cărei simptome i-au provocat în cu rând griji serioase mai-marelui de atunci de la Monteport, maestrul muzicii Ludwig. Anume, studentul stăruia să rămână cu locuinţa în pavilionul ce fusese reşedinţa de bătrâneţe a răposatului, păzea căsuţa, păstra scrupulos aranjamentul şi orânduiala exact în starea de mai înainte, îndeosebi considera camera în care locuise şi murise bătrânul, cu fotoliul, patul morţii şi clavecinul din ea, ca pe un sanctuar intangibil rămas sub paza lui şi, în afară de meticuloasa conservare a acestor relicve, nu mai avea nicio altă grijă şi nu-şi mai asuma nicio altă obligaţie decât îngrijirea mormântului în care se odihnea iubitul său maestru. Se considera chemat să-şi dedice toată viaţa cultului permanent al celui mort, în locuinţa memorială a acestuia, s-o supravegheze ca pe un loc sfânt, aidoma unui slujitor de templu, şi, poate, s-o vadă devenind un loc de pelerinaj, în primele zile după înmormântare a refuzat orice hrană, apoi s-a limitat la mesele sărace şi rare cu care maestrul se mulţumise în ultima vreme; s-ar fi zis că şi-a propus ca în modul acesta să preia succesiunea venerabilului şi să moară după el.

Neputând rezista mult, Petruş a luat o atitudine menită să-l legitimeze ca administrator al casei şi al mormântului, ca veşnic custode al locului memorial. Din toate acestea reieşea limpede că tânărul, bizar, fără îndoială, şi bucurându-se multă vreme de

o poziţie specială, pentru el foarte plăcută, voia să-şi păstreze cu orice chip această poziţie şi să nu se mai întoarcă în niciun caz la un serviciu obişnuit, de care în taină nu se mai simţea desigur capabil, într-un bilet al lui Ferromonte se spune scurt şi rece: „De altfel, acel Petruş, care a fost ataşat pe lângă fostul maestru, e cam sărit."

Fireşte, starea studentului muzician de la Monteport nu-l privea pe maestrul de la Waldzell, acesta nu era răspunzător pentru dânsul şi, fără îndoială, nici nu simţea vreo nevoie să se amestece într-o chestiune ce revenea celor de la Monteport, sporindu-şi astfel propria-i muncă. Dar nefericitul Petrus, care a trebuit să fie îndepărtat cu forţa din pavilionul său, nu s-a liniştit şi, în tristeţea şi tulburarea sa, a căzut într-o stare de izolare şi înstrăinare de realitate, în care nu mai putea fi desigur sancţionat cu măsurile obişnuite prescrise împotriva abaterilor de la disciplină şi, întrucât şefii săi cunoşteau atitudinea binevoitoare a lui Knecht faţă de el, cancelaria maestrului muzicii îi transmise lui Josef Knecht rugămintea de a da un sfat şi de a interveni, în vreme ce tânărul nesupus, considerat deocamdată bolnav, era ţinut sub supraveghere într-o rezervă a secţiei spitaliceşti. Knecht ar fi preferat să nu se lase implicat în această chestiune anevoioasă; dar o dată ce a reflectat asupra ei şi s-a decis să facă încercarea de a da ajutor, s-a apucat de treabă cu toată energia. Făcu Propunerea să-l ia pe Petruş la el, spre încercare, cu condiţia ca tânărul să fie tratat întru totul ca un om sănătos şi să fie lăsat să călătorească singur; anexă o scurtă şi prietenoasă invitaţie, în care-l ruga pe student să-i facă, dacă e de acord, 0 scurtă vizită şi îşi exprima speranţa să obţină de la el unele ţii asupra ultimelor zile ale fostului maestru al muzicii.

Cu ezitări, medicul de la Monteport îşi dădu consimţământul; se înmână studentului invitaţia lui Knecht şi, aşa cum presupusese acesta cu justeţe, nimic nu putea fi mai plăcut şi mai priincios pentru cel prăbuşit în mizerabila lui situaţie decât o grabnică îndepărtare de locul impasului său; Petruş se arătă numaidecât gata să întreprindă călătoria, luă fără şovăială o masă bună, căpătă o foaie de drum şi plecă. Ajunse la Waldzell într-o stare jalnică, înfăţişarea lui mohorâtă şi neliniştită fu,

conform indicaţiilor lui Knecht, ignorată, i se dădu găzduire printre oaspeţii arhivei; nu s-a văzut tratat nici ca un ins condamnabil, nici ca un bolnav, sau ca unul exclus din cine ştie ce alte motive din comunitate, şi totuşi nu fusese destul de bolnav, ca să nu preţuiască această atmosferă plăcută şi să nu se folosească de prilejul ce i se oferea, pentru a se angaja pe drumul reîntoarcerii spre viaţă, E adevărat, în decursul a mai multe săptămâni cât a durat şederea sa la Waldzell, i-a dat destulă bătaie de cap magistrului, care i-a găsit o ocupaţie fictivă, însă mereu controlată, cerându-i să facă însemnări despre ultimele exerciţii şi studii muzicale ale maestrului său şi, pe deasupra, dând dispoziţii să fie ţinut la arhivă, după un orar riguros, pentru mici servicii de mânuitor; a fost rugat să dea o mână de ajutor dacă-i îngăduie timpul, deoarece tocmai atunci sunt foarte ocupaţi şi duc lipsă de oameni. Pe scurt, rătăcitul a fost ajutat să ajungă din nou pe calea cea bună; abia când a devenit calm şi s-a arătat dispus să se reîncadreze, Knecht a început şi exercite asupra lui o influenţă educativă directă, în cursul unei scurte convorbiri, reuşind în cele din urmă să-l elibereze de ideea absurdă că un cult idolatru al răposatului ar putea fi ceva sfânt şi posibil în Castalia. Cum însă Petruş nu se putea scutura de teama reîntoarcerii la Monteport, i s-a dai însărcinarea, întrucât părea vindecat, să se ducă în calitate de ajutor al profesorului de muzică la una din şcolile elementare de elită unde s-a şi comportat onorabil.

Ar putea fi aduse şi alte exemple din activitatea de educator şi medic de suflete a lui Knecht, şi nu lipsesc cazuri de tineri studioşi, care au fost câştigaţi pentru o viaţă dusă "un pur spirit castalian prin forţa blândă a personalităţii salt întocmai cum se întâmplase cu el însuşi datorită maestrul muzicii. Toate aceste exemple ni-l arată pe *magister ludi* ca pe un caracter ce ar pune cine ştie ce probleme, ci sunt vezi de sănătate şi echilibru.

Dar osteneala plină de dragoste pe care venerabilul nu şi-a cruţat-o, ocupându-se de caractere labile şi aflate în primejdie, ca Petruş sau Tegularius, pare să indice o deosebită vigilenţă şi sagacitate faţă de asemenea îmbolnăviri sau predispoziţii maladive ale omului castalian, una dintre primele manifestări ale atenţiei lui, ce nu se va linişti şi nu va mai adormi niciodată,

faţă de problemele şi pericolele care rezidă în însăşi viaţa castaliană. A nu voi să vezi aceste pericole din uşurătate şi comoditate, aşa cum o face cea mai mare parte dintre concetăţenii noştri, aceasta a fost o atitudine străină de fiinţa lui lucidă şi temerară ca şi, presupunem, tactica majorităţii colegilor săi din cadrul autorităţii, care cunosc, ce-i drept, aceste pericole, dar le consideră din principiu ca inexistente. El le vedea şi le cunoştea, măcar pe unele dintre ele, iar familiarizarea cu istoria timpurie a Castaliei i-a îngăduit să interpreteze viaţa în mijlocul acestor pericole ca pe o luptă, să admită şi să îndrăgească această viaţă pândită de pericole, în timp ce atât de mulţi castalieni concep comunitatea şi viaţa lor pur şi simplu ca pe o idilă. Şi din operele *lui pater* Jakobus despre ordinul benedictinilor, imaginea ordinului i s-a relevat ca aceea a unei comunităţi militante, iar cucernicia, ca o atitudine combativă. „Nu există, a spus el cândva, o viaţă nobilă şi elevată fără cunoaşterea existenţei diavolului şi î demonilor şi fără o permanentă luptă împotriva lor.”

Prietenii declarate între deţinătorii funcţiilor supreme se întâlnesc la noi extrem de rar, aşa că nu ne miră faptul că în primii ani de magistratură Knecht n-a întreţinut relaţii amicale cu niciunul dintre colegii săi. O mare simpatie a nutrit el pentru filologul clasic din Keuperheim, iar conducerii Ordinului i-a purtat un profund respect; însă în această sferă, cele personale şi particulare sunt aproape total eliminate şi obiectivate, astfel că dincolo de colaborarea de serviciu aproape că nu sunt posibile niciun fel de apropiere şi împrietenire serioasă. Şi totuşi, a trebuit să i se întâmple şi asta.

Arhiva secretă a autorităţii educative nu ne stă la dispoziţie; despre atitudinea şi activitatea lui Knecht la şedinţele Şi voturile acesteia ştim numai ceea ce se poate deduce din declaraţiile ocazionale făcute unor prieteni. Se pare, e adevărat, că el n-a rămas mereu tăcut la aceste şedinţe, ca la începutul magistraturii sale, totuşi a luat rareori cuvântul, cu excepţia ocaziilor când era el însuşi iniţiatorul şi autorul vreunei propuneri.

Atestată expres este rapiditatea cu care şi-a însuşit tonul tradiţional folosit de vârfurile ierarhiei noastre, ca şi

delicateţea, marea inventivitate şi plăcerea amuzantă pe care le arăta în utilizarea acestor forme. După cum se ştie, vârfurile ierarhiei noastre, magiştrii şi bărbaţii din conducerea Ordinului convorbesc nu numai într-un stil ceremonios, îngrijit şi reţinut; între ei domneşte, nu ştim de când, şi înclinarea, sau o indicaţie secretă, ori o regulă de joc ca să facă uz de o politeţe cu atât mai riguroasă, cu atât mai îngrijit cizelată, cu cât mâi mari sunt divergenţele de opinii şi mai importante problemele disputate asupra cărora se exprimă. Probabil că această politeţe moştenită din vechime are, paralel cu alte funcţiuni ce le va mai fi având, şi pe aceea de a fi în primul rând o regulă de protecţie: tonul extrem de politicos al dezbaterilor le apără pe persoanele ce iau cuvântul de pericolul de a deveni pătimaşe şi le ajută să păstreze o atitudine desăvârşită, în plus, acest ton apără şi protejează demnitatea Ordinului şi a autorităţii însăşi, le învesmântă cu roba ceremonialităţii şi cu vălul sfinţeniei, aşa că această artă a complimentării, adesea luată în râs de către studenţi, îşi are bunele ei temeiuri, înainte de perioada lui Knecht, predecesorul său, magistrul Thomas von der Trave, fusese un maestru deosebit de admirat al acestei arte, Knecht n-ar putea fi numit propriu-zis un succesor al său în această privinţă, cu atât mai puţin un imitator; el era mai curând un discipol al chinezilor, iar modul curtoaziei sale mai puţin tăios şi străbătut de ironie. Dar printre colegii săi trecea drept o persoană invincibilă în politeţe.

O CONVORBIRE

În încercarea noastră de biografie am ajuns în acel punct în care atenţia ne e captivată integral de evoluţia pe care a luat-o viaţa maestrului în ultimii săi ani şi care l-a dus la părăsirea funcţiei şi a Provinciei, la trecerea într-o altă sferă de viaţă şi la sfârşitul său. Deşi până în clipa acestei despărţit şi-a îndeplinit funcţia cu un devotament exemplar şi s-a bucurat până în ultima zi de dragostea şi încrederea elevilor şi a colaboratorilor săi, renunţăm a continua descrierea magistraturii sale, deoarece îl vedem acum obosit în forul său intim de această funcţie şi preocupat de alte ţeluri.

El depăşise cercul posibilităţilor pe care funcţia i le oferea pentru desfăşurarea forţelor sale şi ajunsese în acel loc de unde marile naturi părăsesc calea tradiţiei şi a încadrării cuminţi şi, având încredere în puteri superioare, inefabile, caută noul, ineditul, nemaitrăitul, asupra căruia se simt obligaţi să-şi ia răspunderea.

Când a devenit conştient de acestea, şi-a examinat cu grijă şi chibzuială situaţia şi posibilităţile de a şi-o schimba. Ajunsese pe o culme la o vârstă neobişnuit de tânără, fapt pe care un castalian talentat şi ambiţios l-ar fi socotit vrednic de râvnit şi de atins prin strădanii, iar el urcase până acolo nu împins de ambiţie şi cu osteneală, ci fără nicio sforţare, fără s-o caute cu tot dinadinsul, aproape împotriva voinţei sale, deoarece o viaţă de erudit, neluată în seamă, independentă, neîmpovărată de obligaţii de serviciu ar fi corespuns mai mult propriilor lui dorinţe. Dintre bunurile şi privilegiile aristocratice, care-i reveniseră o dată cu demnitatea de magistru, nu le preţuia pe toate în egală măsură; unele dintre aceste distincţii şi împuterniciri i se părură după o scurtă perioadă de

magistratură aproape insuportabile. Astfel, colaborarea politică şi administrativă în cadrul autorităţii supreme i-a apărut întotdeauna ca o povară, fără a i se dedica fireşte cu mai puţină conştiinciozitate. De asemenea, sarcina caracteristică, unică şi proprie funcţiei sale, anume concentrarea la Waldzell a unui grup select de desăvârşiţi jucători cu mărgele de sticlă, a devenit probabil pentru el cu timpul tot mai mult o povară decât o satisfacţie, oricâte bucurii i-ar fi procurat când şi când grupul de jucători şi oricât de mândri erau aceştia de maestrul lor. Ceea ce-i făcea într-adevăr plăcere şi-i dădea satisfacţie era activitatea de profesor şi educator, iar în cadrul acesteia ajunsese la constatarea că plăcerea şi succesul erau cu atât mai mari, cu cât elevii său erau mai tineri, astfel că socotea o privaţiune şi un sacrificiu faptul că funcţia aducea în jurul său nu copii şi băieţandri, ci numai tineri şi maturi. Au mai existat şi alte constatări, experienţe şi concluzii care, în cursul anilor de magistratură, au determinat să ia o poziţie critică faţă de propria-i activi-l316 şi faţă de unele stări de lucruri de la Waldzell sau să închidă că funcţia sa reprezintă o mare piedică în calea desfăşurării celor mai bune şi mai rodnice dintre capacităţile sale.

Unele ne sunt cunoscute tuturor, pe altele le presupunem. Nu ne vom ocupa nici cu problema dacă magistrul Knecht, cu strădania lui de a se elibera de povara funcţiei, cu dorinţa sa după o muncă modestă, dar mai intensivă, cu critica lui la adresa stărilor de lucruri din Castalia a avut într-adevăr dreptate, dacă el trebuie considerat un exponent al ideii de propăşire şi un luptător temerar sau un fel de rebel, ori chiar un dezertor, vom trece şi peste această problemă, ea a fost discutată mai mult decât suficient; disputa în jurul ei a împărţit o vreme Waldzellul, ba chiar întreaga Provincie în două tabere şi nu a amuţit cu totul nici până astăzi. Nu vrem să luăm poziţie faţă de ea, deşi ne declarăm un admirator plin de recunoştinţă al marelui magistru; sinteza opiniilor şi sentinţelor rostite cu prilejul acestei dispute asupra persoanei şi vieţii lui Josef Knecht a fost de mult realizată, în ceea ce ne priveşte, noi nu am vrea să formulăm aprecieri sau corectări ci să povestim cât mai veridic posibil istoria sfârşitului acestui venerat maestru al

nostru. De fapt, n-avem a face propriu-zis cu o istorie, mai curând am numi-o o legendă, o relatare în care se amestecă informaţii exacte şi simple zvonuri, pornite din izvoare limpezi sau tulburi, aşa cum circulă printre noi, cei mai tineri din Provincie.

Într-o vreme în care începuse deja să fie preocupat de găsirea unei căi spre o ocupaţie în afara Castaliei, Josef Knecht a revăzut o dată, pe neaşteptate, un chip familiar din timpul tinereţii sale, de atunci pe jumătate uitat, anume pe Plinio Designori. Acest elev-oaspete de odinioară, fiu al unei vechi familii ce adusese servicii Provinciei, acum bărbat cu influenţă ca deputat şi ca publicist politic, a apărut pe neaşteptate într-o bună zi la autoritatea supremă a Provinciei, venind în calitate oficială. Anume, aşa cum se proceda la câţiva ani o dată, avusese loc o nouă alegere a comisiei guvernamentale pentru controlul gestiunii castaliene, iar Designori devenise unul dintre membrii acestei comisii Când şi-a făcut pentru prima dată apariţia în această calitate, tocmai se ţinea o şedinţă la reşedinţa conducerii Ordinul de la Hirsland; maestrul jocului cu mărgele de sticlă era şi el de faţă, iar întâlnirea i-a produs o impresie puternică şi n-a rămas fără consecinţe — ştim câte ceva despre asta datorita lui Tegularius şi apoi lui Designori însuşi, care, în aceasta perioadă insuficient clarificabilă din viaţa lui, i-a redevenit prieten, chiar prieten intim.

La acea primă reîntâlnire după decenii de uitare, crainicul i-a prezentat magistrului, conform uzanţei, pe domnii din comisia statală nou constituită. Când auzi numele lui Designori, maestrul nostru fu surprins, chiar jenat, deoarece nu-l recunoscuse la prima vedere pe camaradul tinereţii sale, pe care nu-l mai văzuse de mulţi ani. În timp ce, renunţând la plecăciunea şi formula de salut oficială, îi întindea mâna prietenește, îl privi cu atenţie în faţă, încercând să sondeze datorită căror schimbări scăpase recunoaşterii unui vechi prieten, în timpul şedinţei, privirea lui poposi iarăşi de mai multe ori pe chipul altădată atât de familiar. De altfel, Designori i se adresase cu dumneavoastră şi cu titlul de magistru şi fusese obligat să-l roage de două ori mai înainte ca acela să se poată decide a i se adresa ca altădată şi a-i spune din nou tu.

Knecht îl cunoscuse pe Plinio ca pe un tânăr furtunos şi vesel, comunicativ şi strălucitor, ca pe un elev bun şi în acelaşi timp ca pe un tânăr om de lume, care se simţea superior tinerilor castalieni străini de această lume şi căruia îi făcea plăcere adesea să-i provoace. Probabil că nu fusese lipsit de vanitate, dar era o fire deschisă, fără micimi de suflet şi, pentru cei mai mulţi tovarăşi de vârstă, un tânăr interesant, atrăgător şi drag, o apariţie de-a dreptul orbitoare datorită înfăţişării lui drăguţe, ţinutei sigure şi aromei de exotism ce-l înconjura ca *hospitani* şi fiu al lumii. După mai mulţi ani, către sfârşitul studenţiei sale, Knecht îl revăzuse, dar atunci i se păruse tern, grosolan şi cu totul păgubit de vechiul lui farmec, ceea ce-l dezamăgise. Fuseseră stingheriţi şi reci unul faţă de celălalt. Acum i se păru din nou cu totul altul, înainte de toate avu impresia că şi-a lepădat sau a pierdut pe de-a-ntregul tinereţea şi vioiciunea, comunicativitatea, plăcerea de a discuta în contradictoriu şi a face schimb de Ktei, felul său de a fi activ, combativ, exteriorizat. După cum, întâlnind un prieten de altădată, nu s-a făcut remarcat de acesta şi nu l-a salutat el primul, după cum, nici când li s-au rostit numele, nu s-a adresat maestrului cu tu şi n-a acceptat s-o facă decât la cererea cordială a acestuia şi opunând rezistenţă, tot astfel în ţinuta, în privirea, în felul său de a vorbi, în trăsăturile feţei şi în mişcări, combativitatea, francheţea şi înflăcărarea de altădată lăsaseră locul unei reţineri sau rezerve, unei cumpătări şi menţineri în expectativă, unui fel de rigiditate sau de crispare, ori poate de oboseală.

Farmecul tinereţii se înecase şi se stinsese în toate acestea, însă nu mai puţin pieriseră şi trăsăturile de superficialitate şi de prea mare grosolănie profană. Din cap până-n picioare, bărbatul acesta — dar mai ales chipul său — părea acum ca marcat, în parte devastat, în parte înnobilat de expresia suferinţei, în timp ce maestrul jocului cu mărgele de sticlă urmărea dezbaterile, o fărâmă din atenţia sa rămânea mereu îndreptată spre această înfăţişare, obligându-l să reflecteze ce fel de suferinţă ar putea fi aceea care-l stăpânea şi-l marcase astfel pe acest bărbat vioi, frumos şi plin de dragoste de viaţă. Părea să fie o suferinţă străină, necunoscută lui, şi cu cât se lăsa mai în voia acestei reflecţii analitice, cu atât Knecht se simţea mai pătruns de

simpatie şi compătimire faţă de cel în suferinţă, compătimirea şi dragostea aceasta îi trezeau în surdină sentimentul că a rămas dator faţă de acest prieten al tinereţii sale, care arăta acum aşa de trist, că e obligat să încerce să repare ceva. După ce a făcut câteva presupuneri asupra cauzelor tristeţii lui Plinio şi a renunţat la ele, i-a venit gândul următor: suferinţa de pe chipul acesta nu are o sorginte vulgară, e o suferinţă nobilă, poate tragică, iar expresia ei e de un fel necunoscut în Castalia, şi-a amintit că a mai văzut când şi când o expresie asemănătoare pe chipul, nu al unor castalieni, ci al unor oameni de lume, fireşte niciodată atât de intensă şi de captivantă. Ceva similar remarcase şi în portretele unor oameni din trecut, în portretele unor savanţi sau artişti, din care se puteau descifra o tristeţe, o însingurare şi ne-ajutorare emoţionante, în parte maladive, în parte decise de destin. Pentru magistrul care poseda un atât de fin simţ artistic al secretelor expresiei şi un treaz simţământ de educator în cunoaşterea caracterelor, existau de multă vreme anumite caracteristici fizionomice, pe care se bizuia instinctiv, fără a-şi fi construit din ele un sistem; aşa, de exemplu, pentru el exista un fel specific castalian şi unul specific lumesc de râs, de zâmbet şi voioşie, ca şi un fel specific lumesc de suferinţă şi tristeţe. Această tristeţe lumească socotea el acum că o recunoaşte pe chipul lui Designori, şi anume imprimată atât de apăsat şi pur, de parcă faţa aceasta ar fi fost aleasă să reprezinte multe altele şi să facă vădite suferinţa şi boala multor altora. Knecht fu neliniştit şi fascinat de acest chip se păru semnificativ că lumea i-a trimis acum aici prietenul pierdut şi că Plinio şi Josef reprezintă, ca odinioară în luptele lor oratorice de elevi, dar acum cu adevărat şi autentic, unul lumea, celălalt Ordinul.

Mai important încă şi mai simbolic i se părea faptul că în chipul acesta însingurat şi umbrit de tristeţe lumea nu trimitea Castaliei râsul, dragostea ei de viaţă, setea de putere, brutalitatea ei, ci impasul ei, suferinţa ei. Faptul acesta i-a dat şi el de gândit, şi nu i-a displăcut deloc că Designori părea mai curând să-l evite, decât să-l caute, că a capitulat şi s-a deschis încetul cu încetul şi opunând o mare rezistenţă. De altfel, şi aceasta i-a venit fireşte în ajutor lui Knecht, Plinio era un

camarad de şcoală, el însuşi educat în Castalia, şi nu un membru dificil, posac sau chiar răuvoitor al comisiei sale atât de importante pentru Castalia, cum se întâmplase să fie alţii, ci se număra printre cei ce respectau Ordinul şi protejau Provincia, putând să-i facă unele servicii. Desigur, la jocul cu mărgele de sticlă renunţase de mulţi ani.

N-am putea relata mai precis în ce mod a reuşit magistrul să recâştige treptat încrederea prietenului său; oricare dintre noi care cunoaşte seninătatea calmă şi amabilitatea agreabilă a maestrului îşi poate imagina faptul acesta în felul său. Knecht n-a ostenit în a încerca să-l cucerească pe Plinio, şi cine ar fi putut să-i reziste multă vreme, dacă el o făcea cu toată seriozitatea?

În cele din urmă, câteva luni după prima reîntâlnire, Designori acceptă invitaţia lui repetată de a face o vizită la Waldzell, şi amândoi porniră într-o după-amiază de toamnă cu nori şi vânt, prin ţinutul luminat şi umbrit alternativ, către locurile şcolarităţii şi ale prieteniei lor, Knecht stăpânit de o voioşie tihnită, însoţitorul şi oaspetele său tăcut, dar neliniştit, oscilând, asemeni câmpiilor goale când însorite, când acoperite de umbră, între bucuria revederii şi jalea înstrăinării, în apropierea aşezământului, coborâră d in vehicul şi parcurseră pe jos vechiul drum, pe care merseseră împreună ca elevi, îşi reamintiră de unii camarazi şi profesori şi de unele dintre discuţiile lor de atunci. Designori rămase timp de o zi oaspetele lui Knecht, care-i făgăduise să-i îngăduie a asista întreaga zi, ca spectator, la toate acţiunile şi luncile sale oficiale. La sfârşitul acestei zile — oaspetele voia să plece a doua zi în zori — şedeau numai ei doi în camera de locuit a lui Knecht, cu sentimentul că aproape şi-au regăsit familiaritatea de altădată.

Ziua în care putuse observa ceas cu ceas munca magistrului îi făcuse o mare impresie străinului, în această seară avu loc între ei o convorbire, pe care Designori o consemnă îndată ce se întoarse acasă. Deşi cuprinde în parte şi unele lucruri lipsite de însemnătate, iar redarea ei ai" putea întrerupe într-un mod supărător, pentru unii cititori, expunerea noastră sobră, am reproduce-o totuşi întocmai cum a notat-o Plinio.

— Aveam de gând să-ţi arăt atât de multe, spuse magistrul, şi uite că n-am reuşit s-o fac. De exemplu, frumoasa mea grădină

— îţi mai aminteşti de „grădina magistrului” şi de plantaţiile maestrului Thomas? —da, şi multe altele. Sper că vor veni odată ziua şi ceasul şi pentru asta. Totuşi, de ieri până acum ţi-ai putut Verifica unele amintiri şi ţi-ai putut face o idee despre felul obligaţiilor mele de serviciu şi despre viaţa mea de fiecare zi.

— Îţi sunt recunoscător pentru asta, replică Plinio. Deşi în anii în care m-am aflat departe m-am gândit la voi mai mult decât ţi-ai închipuit tu, abia astăzi au început să intuiesc din nou ce este propriu-zis Provincia voastră şi ce taine mari şi remarcabile ascunde. Mi-ai dat astăzi prilejul să arunc o privire în funcţia şi în viaţa ta, Josef, nădăjduiesc că n-a fost pentru ultima bară şi că noi doi vom mai vorbi de multe ori despre ceea ce am văzut aici şi despre ceea ce încă nu pot spune acum. La rându-mi, îmi dau seama desigur că încrederea ta mă obligă şi pe mine şi ştiu că rezerva mea de până acum ar fi trebuit să te înstrăineze. Ei bine, ai să-mi faci şi odată o vizită şi ai să vezi de unde sunt. Astăzi nu-ţi pot povesti decât puţine lucruri despre asta, numai atâtea de câte c nevoie ca să-ţi faci o ideea despre viaţa mea, iar povestirea asta, chiar dacă va fi pentru mine jenantă şi un fel de sancţiune, îmi va aduce totuşi oarecare uşurare.

Ştii că mă trag dintr-o veche familie care şi-a câştigat merite faţă de ţară şi s-a aflat în relaţii amicale cu Provincia voastră, o familie conservatoare, de latifundiari şi funcţionari superiori. Dar vezi, însăşi fraza asta mă pune în faţa prăpastiei care mă desparte de tine! Spun „familie” şi mi se pare denumesc cu asta ceva simplu, de la sine înţeles şi fără echivoc, dar aşa să fie? Voi, cei din Provincie, aveţi Ordinul vostru şi ierarhia voastră, însă familie nu aveţi, voi nu ştiţi înseamnă familie, sânge şi origine şi n-aveţi nicio idee despre tainica şi puternica vrajă şi despre forţa a ceea ce se numeşte familie.

Da, în fond aşa se întâmplă cu majoritatea cuvintelor şi noţiunilor în care se exprimă viaţa noastră: cele mai multe dintre ele, care pentru noi sunt importante, pentru voi nu sunt, foarte multe sunt pentru voi pur şi simplu fără niciun înţeles, iar altele însemnează la voi cu totul altceva decât la noi. Iar în condiţiile astea poftim de vorbeşte cu altul! Vezi ta, când vorbeşti cu mine, e ca şi când mi s-ar adresa un străin; oricum,

un străin a cărui limbă am învăţat-o şi am vorbit-o eu însumi în tinereţe, înţeleg aproape totul. Dar invers lucrurile nu stau aşa: când îţi vorbesc eu, tu auzi o limbă ale cărei expresii îţi sunt ştiute numai pe jumătate, iar ale cărei nuanţe şi subtilităţi îţi sunt total necunoscute, auzi istorisiri despre o viaţă omenească şi despre o formă de existenţă care nu sunt ale tale; cele mai multe lucruri, chiar dacă te-ar putea interesa, rămân pentru tine străine şi cel mult înţelese pe jumătate. Iţi aduci aminte de disputele şi convorbirile noastre numeroase de pe vremea când eram elevi; din partea mea, ele nu au fost nimic altceva decât o încercare, una din multe, de a pune de acord lumea şi limba Provinciei voastre cu cele ale universului meu. Tu ai fost cel mai sincer, cel mai binevoitor şi cel mai leal dintre toţi cei cu care am Scut atunci asemenea încercări; ai apărat curajos drepturile Castaliei, fără a te arăta totuşi indiferent faţă de cealaltă lume şi de drepturile ei sau a le dispreţui. Pe vremea aceea am ajuns relativ aproape unul de altul. Mai târziu am dat din nou înapoi.

Cum Designori tăcu şi rămase o clipă pe gânduri, Knecht spuse cu prudenţă:

— Lucrurile nu stau totuşi atât de rău în ceea ce priveşte posibilitatea înţelegerii reciproce. Fireşte, două popoare şi două limbi nu se vor înţelege niciodată aşa de bine şi nu vor Putea comunica atât de intim între ele ca doi indivizi ce aparţin aceleiaşi naţiuni şi limbi. Dar acesta nu e un motiv să Se renunţe la înţelegere şi comunicare. Chiar şi între naţionalii care vorbesc aceeaşi limbă există bariere ce împiedică o comunicare şi o înţelegere reciprocă desăvârşită, tot bariere ridicate de cultură, educaţie, talent, individualitate. Se poate afirma că fiecare om de pe pământ poate să se înţeleagă în principiu cu oricare altul, şi se poate afirma că nu există doi oameni pe lume între care să fie posibilă o comunicare şi o înţelegere adevărată, fără lacune, intimă ambele afirmaţii sunt la fel de adevărate.

Avem a face cu Yin şi Yang, cu ziua şi noaptea, dreptatea e de partea amândurora, de amândouă trebuie să ne aducem când şi când aminte, iar ţie îţi dau dreptate în măsura în care nici eu nu cred, fireşte, că noi doi ne putem face vreodată înţeleşi unul de altul pe deplin şi fără rest. Chiar de-ai fi tu un occidental, eu un

chinez, "chiar de am vorbi două limbi diferite, dacă am S animaţi de bunăvoinţă, ne-am putea comunica unul altuia multe şi am putea ghici şi intui încă foarte multe alte lucruri dincolo de comunicarea exactă, în orice caz, să încercăm, Designori consimţi cu o înclinare a capului şi continuă: — Vreau să-ţi istorisesc mai întâi cele câteva lucruri pe care trebuie să le ştii, ca să-ţi dai seama întrucâtva de situaţia mea. Aşadar, în primul rând e familia, forţa supremă în viaţa unui om tânăr, fie că acesta vrea s-o recunoască sau nu. Eu am scos-o bine la capăt cu ea, câtă vreme am fost *hospitant* al şcolilor voastre de elită, în cursul anului eram tratat bine la voi, în vacanţe eram sărbătorit şi răsfăţat acasă, ca unic fiu al familiei. De mama eram legat printr-o dragoste tandră, de-a dreptul pătimaşă, despărţirea de ea era singura durere pe care o resimţeam de fiecare dată când plecam de-acasă. Odată mă aflam în raporturi mai reci, însă prieteneşti, cel puţin aşa a fost în toţi anii copilăriei şi ai adolescenţei, pe care i-am petrecut cu voi; el era un vechi admirator al Castaliei şi era mândru să mă ştie educat în şcolile de elită şi iniţiat în lucruri atât de sublime ca jocul cu mărgele de sticli Vacanţele petrecute acasă aveau adesea cu adevărat ceva înălţător şi sărbătoresc, familia şi cu mine ne cunoşteam între noi în oarecare măsură numai în haine de duminici Uneori, când plecam aşa în călătoria de vacanţă, vă compătimeam pe voi care rămâneaţi pe loc şi nu ştiaţi nimic despre o astfel de fericire. N-am nevoie să-ţi spun prea multe despre toate astea, tu m-ai cunoscut mai bine decât oricare altul Eram aproape un castalian, unul puţin cam frivol, cam din topor şi poate superficial, dar plin de-o exuberanţă fericită, înaripat şi entuziast. A fost perioada cea mai fericită a vieţii mele, lucru de care fireşte nu-mi dădeam seama pe atunci deoarece în acei ani petrecuţi la Waldzell aşteptam fericit şi apogeul vieţii mele de la vremea în care aveam să părăsi şcoală voastră, să mă întorc acasă şi, cu ajutorul superiorităţii câştigate la voi, să cuceresc lumea de acolo, în loc să se întâmple aşa, după ce m-am despărţit de voi a început pentru mine o epocă de controverse, care continuă şi azi, şi o luptă, în care nu eu am ieşit victorios.

Căci patria, în care ne-am întors, nu mai consta doar din casa mea părintească şi nu mă aşteptase nicidecum ca să mă

îmbrăţişeze şi să-mi recunoască distincţia obţinută la Waldzell, şi chiar şi în casa părintească însăşi au apărut repede dezamăgiri, dificultăţi şi neînţelegeri. A trebuit să treacă un răstimp până când să-mi dau seama că de toate acestea eram apărat de încrederea mea naivă, de credinţa mea tinerească în mine şi în fericirea mea, că eram apărat de asemenea şi de morala Ordinului, primită de la voi, de deprinderea meditaţiei. Dar ce dezamăgire şi deziluzie mi-a adus universitatea, la care voiam să studiez ştiinţele politice! Tonul uzual al studenţilor, nivelul culturii lor generale şi comportarea lor în societate, felul de a fi al unor profesori, ce mult contrastau toate acestea cu ceea ce mă obişnuisem la voi! Îţi aduci aminte cum apăram odinioară lumea noastră împotriva celei a voastre şi cum, făcând asta, lăudam adesea în gura mare viaţa naivă, nealterată. Dacă aceasta merita o pedeapsă, prietene, atunci eu am fost greu pedepsit Căci această viaţă instinctuală, naivă, inocentă, această stare de copilărie şi genialitate nedresată a celor naivi va fi existând poate pe undeva, la ţărani poate sau la meşteşugari, ori altundeva, dar eu n-am reuşit s-o văd la faţă sau să fiu părtaş la ea. Îţi mai aminteşti, de asemenea, nu-i aşa, cum criticam în luările mele de cuvânt prezumţia şi orgoliul castalienilor, această castă încrezută şi moleşită, cu spiritul ei de castă şi cu îngâmfarea ei aristocratică. Ei bine, oamenii de lume nu erau mai puţin mândri de manierele lor grosolane, de cultura lor precară, de umorul lor grobian şi zgomotos, de limitarea lor viclean-prostească la ţeluri practice şi egoiste, în naturaleţea lor de oameni cu fruntea îngustă se socoteau nu mai puţin preţioşi, iubiţi de Dumnezeu şi distinşi decât ar fi putut s-o facă vreodată cel mai afectat elev-model din Waldzell. Mă luau în râs sau mă băteau pe umăr, uaii însă reacţionau la ceea ce era străin, castalian în mine cu acea ură vădită, făţişă pe care vulgaritatea o nutreşte faţă de tot ceea ce e nobil şi pe care eram hotărât s-o fac pe o distincţie.

Designori făcu *o* mică pauză şi aruncă o privire spre Knecht, întrebându-se dacă nu cumva îl oboseşte. Privirea lui o întâlni pe a prietenului şi descoperi în ea expresia unei atenţii şi cordialităţii profunde, care-i făcu bine şi îl linişti, îşi dădu seama că celălalt e cu totul captivat de destăinuirea lui, că îl ascultă nu

aşa cum e ascultată o flecăreală sau chiar o povestire interesantă, ci cu acea concentrare şi dăruire cu care te aprofundezi într-o meditaţie, şi totodată cu o bunăvoinţă curată, afectuoasă, a cărei expresie vădită în privirea lui Knecht îl mişcă, acesta îi apăru plin de afecţiune şi aproape copilăros şi îl cuprinse un fel de uimire că poate descoperi această expresie pe chipul aceluiaşi bărbat a cărui multilaterală activitate zilnică, a cărui competenţă şi autoritate oficială le admirase de la un capăt la altul al zilei. Cu un sentiment de uşurare, continuă:

— Nu ştiu dacă viaţa mea a fost ceva inutil şi doar o neînţelegere sau dacă are vreun sens. De va fi având un sens, acesta ar consta în aceea că un ins, un om concret al vremii noastre, a înţeles şi a trăit în modul cel mai clar şi mai dureros cât de mult s-â îndepărtat Castalia de ţara ei natală sau, din partea mea, şi invers: cât de mult s-a înstrăinat şi cât de lipsită de devotament a devenit ţara noastră faţă de Provincia ei cea mai nobilă şi faţă de spiritul ei, ce prăpastie există în ţara noastră între trup şi suflet, între realitate şi ideal, cât de puţin ştiu şi vor să ştie aceste lucruri unul despre celălalt. Dacă mi-am propus în viaţă o misiune şi un ideal, acestea au fost să realizez în persoana mea o sinteză a celor două principii, să devin între ele mijlocitorul, tălmaciul şi conciliatorul. Am încercat s-o fac şi am eşuat. Şi pentru că nu-ţi pot povesti totuşi întreaga mea viaţă şi pentru că nici tu nu ai putea înţelege totul, am să-ţi expun numai una dintre situaţiile semnificative pentru eşecul meu. Dificultatea de care m-a m izbit atunci, după începerea studiilor la universitate, n-a constat atât în a pune capăt zeflemelilor şi duşmăniilor al căror obiect eram în calitatea mea de castalian, de băiat-model. Cei câţiva tineri dintre noii mei camarazi, pentru care proveniența mea din şcolile de elită reprezenta o distincţie şi ceva senzaţional, mi-au dat mult mai mult de lucru şi m-au pus într-o mai mare încurcătură. Nu, dificultatea şi probabil imposibilitatea consta în aceea de a duce mai departe, mijlocul lumii profane, o viaţă în spirit castalian.

La început aproape că nu mi-am dat seama, m-am ţinut de reguli, aşa cum le învăţasem la voi; multă vreme mi s-a părut că ele se confirmă şi aici, mi se părea că mă fortifică şi mă apără, mi se părea că îmi menţin seninătatea şi sănătatea interioară şi

că mă întăresc în hotărârea mea, anume în hotărârea de a-mi trăi anii de studiu, singur şi independent, pe cât posibil după modul castalian, de a da ascultare numai setei mele de a şti şi de a nu mă lăsa împins pe calea acelor studii care nu au alt scop decât a-l specializa pe student cât mai repede şi mai temeinic cu putinţă pentru o profesie menită să-i asigure pâinea zilnică şi să ucidă în el orice idee de libertate şi universalitate. Dar protecţia pe care mi-o conferise Castalia s-a dovedit periculoasă şi îndoielnică, deoarece eu nu voiam să-mi păstrez pacea sufletească şi liniştea spirituală meditativă ca un om resemnat şi în condiţiile unui ermit, eu voiam să cuceresc lumea, s-o înţeleg, s-o constrâng să mă înţeleagă şi ea pe mine, voiam s-o confirm şi pe cât posibil s-o înnoiesc şi s-o fac mai bună, da, voiam să alătur şi să conciliez în persoana mea Castalia şi lumea. Ori de cât e ori, după o deziluzie, o ceartă, o iritare mă retrăgeam în meditaţie, faptul acesta însemna la început o binefacere, o destindere, o respiraţie profundă, o reîntoarcere spre forţele binevoitoare, prieteneşti. Cu timpul însă, am observat că tocmai meditaţia, grija faţă de cele sufleteşti şi exerciţiile spirituale erau lucrurile care mă izolau acolo, care mă făceau să apar în ochii celorlalţi atât de incomod şi străin şi îmi răpeau capacitatea de a-i înţelege cu adevărat. Mi-am dat seama că îi puteam înţelege cu adevărat pe ceilalţi, pe oamenii din lumea profană, numai dacă voi redeveni la fel cu ei, dacă nu-i voi mai depăşi prin nimic, nici chiar prin acest refugiu în meditaţie. Fireşte, se poate foarte bine întâmpla ca eu să înfrumuseţez acum lucrurile, prezentându-le aşa cum o fac. E posibil sau probabil că a fost ceva simplu ca în felul acesta, în lipsa unor camarazi cu studii similare şi cu aceeaşi mentalitate, în lipsa unui control exercitat de profesori, în lipsa atmosferei protectoare şi salubre de la Waldzell, să fi pierdut treptat, treptat disciplina, să fi devenit leneş şi neatent şi să fi căzut Pradă neglijenţei, iar în clipele când mă mustra conştiinţa să mă dezvinovăţesc, spunându-mi că neglijenţa e în definitiv unul din atributele acestei lumi, aşa că, lăsându-mă în voia ei, mă apropii de înţelegerea mediului înconjurător.

N-am nicidecum de gând să înfrumuseţez lucrurile în faţa ta, dar nici n-aş putea minţi sau tăinui că mi-am dat osteneala, că

m-am străduit şi am luptat chiar şi atunci când o luasem pe un drum greşit. Am făcut-o cu toată seriozitatea. Dar fie că încercarea de a mă încadra într-un mod rezonabil şi inteligent a fost sau nu o închipuire a mea, în orice caz s-a întâmplat ceea ce era firesc: lumea a fost mai tare decât mine şi pe încetul m-a învins şi m-a înghiţit; s-a întâmplat întocmai aşa de parcă trebuia să-mi văd confirmate cuvintele de acea viaţă şi să fiu complet asimilat de acea lume, a căror justeţe, naivitate, forţă şi superioritate ontică le lăudasem atât d e mult în disputele noastre de la Waldzell şi le apăra-sem împotriva logicii tale. Îţi aduci aminte.

Iar acum trebui să-ţi amintesc de altceva, ceva ce probabil tu ai uitat de mult, fiindcă pentru tine nu avea nicio însemnătate. Pentru mine însă avea foarte multă însemnătate, pentru mine era important, important şi înspăimântător. Anii mei de studenţie luaseră sfârşit, mă adaptasem, eram învins, dar nicidecum pe de-a-ntregul, mai curând mă consideram încă în forul meu intim la fel cu voi şi socoteam că am acceptat cutare şi cutare adaptare şi şlefuire mai mult dintr-o abilitate impusă de viaţă şi cu bună ştiinţă, decât în urma unei înfrângeri şi constrângeri. Totodată încă nu renunţasem la unele deprinderi şi nevoi însuşite în anii tinereţii, printre ele la jocul cu mărgele de sticlă, ceea ce probabil nu prea avea sens, deoarece fără un continuu exerciţiu şi fără un contact continuu cu parteneri de joc egali şi, îndeosebi, superiori nu poţi învăţa nimic, iar jocul de unul singur poate înlocui acest contact cel mult la fel cum un soliloc ar înlocui o convorbire reală şi adevărată. Fără a şti, aşadar, prea bine cum stau lucrurile cu mine, cu arta mea de jucător, cu cultura, cu însuşirile mele de fost elev al şcolilor de elită, am făcut totuşi efortul să salvez aceste bunuri, sau cel puţin ceva din ele, iar când mi se întâmpla să schiţez schema sau să analizez o frază tematică a unui joc pentru vreunul dintre amicii mei de atunci, care încercau să discute despre jocul cu mărgele de sticlă dar habar n-aveau de spiritul acestuia, lucrul putea să pară desigur prietenului complet neştiutor un fel de vrăjitorie, în al treilea sau al patrulea an de studenţie a luat parte la un curs despre joc ţinut la Waldzell; revederea locurilor, a orăşelului, a vechii noastre şcoli, a Satului jucătorilor mi-a

procurat o bucurie nostalgică, tu însă nu erai aici, studiai pe undeva la Monteport sau la Keuperheim şi treceai drept un ins zelos şi excentric.

Cursul de joc pe care l-am urmat era doar un curs de vacanţă pentru noi, bieţii oameni de lume şi diletanţi, cu toate acestea am făcut tot ce-am putut şi am fost mândru când la sfârşit am căpătat obişnuitul „trei", acel „suficient" înscris pe certificatul de jucător, care e tocmai îndestulător ca să confere posesorului dreptul de a reveni la asemenea cursuri de vacanţă.

Şi iarăşi, câţiva ani mai târziu, m-am smuls încă o dată, m-am înscris la un curs de vacanţă sub predecesorul tău şi mi-am dat toată osteneala să mă fac cât de cât prezentabil pentru Waldzell. Mi-am recitit vechile caiete de exerciţii, am Scut şi încercări de a mă familiariza din nou puţin cu exerciţiile de meditaţie, pe scurt m-am pregătit, cu modestele mele mijloace, pentru cursul de vacanţă, mi-am creat dispoziţia sufletească şi m-am concentrat cam cum o face un adevărat jucător cu mărgele de sticlă în vederea marelui joc anual. Aşa am sosit la Waldzell, unde, după o pauză de câţiva ani, m-am simţit cu o bucată bună încă mai înstrăinat, în acelaşi timp însă şi fermecat, ca şi când m-as fi întors într-o frumoasă patrie pierdută, a cărei limbă însă nu mai mi-ar fi fost destul de familiară. De astă dată mi-am îndeplinit şi via dorinţă de a te revedea, îţi poţi aduce aminte de asta, Josef?

Knecht îl privi cu seriozitate în ochi, dădu din cap şi zâmbi puţin, dar nu scoase o vorbă.

— Bine, continuă Designori, aşadar îţi aminteşti. Dar ce-ţi aminteşti? O revedere fugară cu un camarad de şcoală, o mică întâlnire şi dezamăgire; după aşa ceva îţi vezi mai departe de drum şi nu te mai gândeşti la ea decât dacă, după vreo zece ani, celălalt ţi-o aminteşte într-un chip nepoliticos. Nu e aşa? A însemnat revederea noastră de-atunci altceva, a fost ea pentru tine ceva mai mult decât atât?

Oricât de mult s-ar fi străduit, vizibil, să se stăpânească, Designori căzuse pradă unei mari agitaţii; părea că vrea să Se descarce de tot ceea ce acumulase şi nu putuse birui de-a lungul multor ani.

— Anticipezi, spuse Knecht cu multă prudenţă. Despre ce a însemnat pentru mine vom vorbi mai târziu, dacă îmi va veni şi mie rândul şi va trebui să dau şi eu socoteală. Acum ai tu cuvântul, Plinio! Bag de seamă că întâlnirea aceea n-a fost plăcută pentru tine.

N-a fost atunci nici pentru mine. Şi-a cum povesteşte mai departe ce s-a mai întâmplat. Vorbeşte fără reţineri!

— Am să încerc, zise Plinio. Reproşuri, oricum, nu ţin să-ţi fac. Trebuie să-ţi şi mărturisesc că atunci te-ai purtai faţă de mine extrem de corect, şi încă mai mult decât atât când am dat urmare actualei tale invitaţii de a veni în acest Waldzell, pe care nu l-am mai revăzut niciodată după acel al doilea curs de vacanţă, şi chiar când am acceptat alegerea ca membru în comisia pentru Castalia, intenţia mea a fost să mă confrunt cu tine şi cu trăirea de atunci, indiferent dacă asta ar fi fost sau nu plăcut pentru noi doi. Şi-acum am să continuu. Am venit la cursul de vacanţă şi am fost încartiruit în casa de oaspeţi. Participanţii la curs erau aproape toţi cam de vârsta mea, câţiva chiar cu mult mai în vârstă; eram cel mult douăzeci de oameni, în cea mai mare parte foşti elevi ai Castaliei, dar fie jucători cu mărgele de sticlă slabi, indiferenţi, neglijenţi, fie începători, cărora le venise atât de târzii ideea să cunoască şi ei niţeluş jocul; a fost o uşurare pentru mine că nu cunoşteam pe niciunul dintre ei. Deşi conducătorul cursului, unul dintre funcţionarii auxiliari de la arhivă, şi-a dat toată osteneala şi s-a arătat foarte prietenos cu noi, lucrurile au luat aproape de la început oarecum caracterul unei şcoli de mâna a doua şi inutile, al unui fel de scoală de corecţie, ai cărei participanţi îngrămădiţi ocazional laolaltă credeau tot atât de puţin ca şi profesorul lor în sensul şi succesul ei real, chiar "dacă niciunul nu voia să recunoască asta. Puteai să te întrebi uimit pentru ce se adunase acolo această mână de oameni, ca să facă din proprie voinţă un lucru pentru care forţele lor nu erai îndestulătoare, iar interesul lor insuficient de mare, ca să-i facă apţi de perseverenţă şi sacrificiu, şi de ce un specialist erudit consimţea să le p redea un curs şi să le dea explicaţii de la care nici el însuşi nu putea aştepta cine ştie ce succes N-am ştiut atunci, am aflat abia mai târziu de la oameni cu mai multă experienţă, că am avut mare

ghinion cu acest curs, că o altă grupare a participanţilor l-ar fi putut face interesant, stârnind emulaţia, ba chiar entuziasmul. Ar fi fost suficienţi — mi s-a spus mai târziu, doi părtaşi care să se stimuleze unu pe altul sau care să se cunoască s i să fie legaţi sufleteşte mai dinainte pentru ca să dea avânt mai mare unui asemenea curs, precum şi tuturor participanţilor la el, inclusiv profesorul lor. Eşti maestru al jocului cu mărgele de sticlă, trebuie să ştii asta.

Ei, am avut aşadar ghinion, din colectivitatea noastră întâmplătoare a lipsit mica celulă care să-i dea viaţă, n-am ajuns să ne încălzim, să luăm avânt, cursul a fost şi a rămas unul lânced, ca o suită de lecţii recapitulative la o scoală pentru adulţi. Zilele treceau, cu fiecare dezamăgirea sporea. Dar în afară de jocul cu mărgele de sticlă mai era acolo Waldzellul, pentru mine un loc de care mă legau amintiri sfinte şi vii, iar dacă respectivul curs eşuase, îmi rămâneau totuşi sărbătoarea unei întoarceri acasă, contactul cu foştii colegi, poate şi o revedere cu acel camarad de la care păstram cele mai multe şi mai puternice amintiri şi care reprezenta pentru mine, mai mult decât oricare altul, chipul Castaliei noastre: cu tine, Josef. Dacă aveam să revăd câţiva dintre tovarăşii mei din adolescenţă şi de la scoală, dacă în plimbările mele prin locurile frumoase şi atât de dragi aveam să mă reîntâlnesc cu duhurile bune din anii tinereţii mele, dacă şi tu aveai să mi te apropii iară şi să ne angajăm în convorbiri aidoma disputei de odinioară, mai puţin între tine şi mine, cât între problema mea castaliană şi eu însumi, atunci n-ar mai fi fost păcat de această vacanţă, atunci n-avea decât să se ducă-ncolo cursul şi toate celelalte.

Cei doi camarazi din vremea scolii, care mi-au ieşit în drum mai întâi, au fost nişte nevinovaţi, m-au bătut bucuroşi pe umăr şi mi-au pus întrebări puerile despre legendara mea viaţă din lumea mare. Ceilalţi câţiva însă n-au mai fost atât de naivi, făceau parte din Satul jucătorilor şi din elita mai tânără, nu mi-au mai pus întrebări copilăreşti, mă salutau, când mă întâlneau în vreuna din încăperile sanctuarului tău şi nu mă puteau ocoli, cu o politeţe rece şi cam exagerată, mâi mult complezenţă. Şi nu puteau accentua îndeajuns că sunt ocupaţi până peste cap cu lucruri importante, pentru mine inaccesibile, că le lipsesc

timpul, curiozitatea, interesul, dorinţa de a reînnoi vechea cunoştinţă. Ei, nu m-am vârât în sufletul lor, i-am lăsat în pace, în pacea lor olimpiană, senină, sfidătoare, castaliană. Priveam la ei şi la ziua lor de muncă voioasă întocmai ca un deţinut printre gratii, sau cum se uită sacii, flămânzii şi oprimaţii la aristocraţi şi la bogătaşi, oameni veseli, frumoşi, cultivaţi, bine crescuţi, odihniţi, cu feţe şi mâini îngrijite.

Şi-apoi ai apărut tu, Josef, şi bucuria şi o nouă speranţă mi s-au trezit în suflet când te-am văzut. Treceai prin curte, te-am recunoscut din spate după mers şi te-am strigat îndată pe nume. În sfârşit, un om! m-am gândit, în sfârşit, un prieten, poate şi un adversar, dar unul cu care se poate sta de vorbă; e adevărat, un castalian tipic, însă nu unul pentru care calitatea de castalian este o mască şi o platoşă rigidă, nu, ci un om, un om capabil să înţeleagă!

Nu se putea să nu bagi de seama cât eram de bucuros şi cât de multe aşteptam de la tine, şi de fapt m-ai şi întâmpinat cu cea mai mare amabilitate. Mă mai cunoşteai, mai însemnam ceva pentru tine, îţi făcea plăcere să-mi revezi chipul. Şi aşa, întâlnirea noastră nu s-a limitat la bucuroasa strângere de mână din curte, m-ai invitat şi mi-ai dedicat, mi-ai jertfit o seară întreagă! Dar, dragă Knecht, ce seară a fost asta! Ne-am chinuit, amândoi, să apărem cât mai puşi la punct, să ne purtăm cât mai politicos şi aproape camaradereşte unul cu altul, şi cât ne-a fost de greu să târâm convorbirea oloagă de la o temă la alta! Dacă ceilalţi fuseseră faţă de mine indiferenţi, ceea ce mi se întâmpla cu tine era şi mai rău, această sforţare încordată şi fără folos de dragul unei foste prietenii era mult mai dureroasă. Seara aceea a pus capăt definitiv iluziilor mele, mi-a arătat necruţător de clar că nu mai sunt un camarad, un tovarăş de idei, un castalian, un om de rang, ci un nătâng inoportun, gata să se bată pe burtă cu alţii, un străin necioplit; iar faptul că toate acestea s-au petrecut într-o formă atât de corectă şi frumoasă, că dezamăgirea şi nerăbdarea au rămas atât de ireproşabil mascate mi s-a părut a fi lucrul cel mai rău. Dacă m-ai fi ocărit, mi-ai fi făcut reproşuri, dacă m-ai fi acuzat: „Ce-ai făcut din tine, prietene, cum ai putut să decazi în halul ăsta?”, aş fi fost fericit şi gheaţa s-ar fi spart. Dar nimic din toate

acestea. Mi-am dat seama că se terminase cu apartenenţa mea la Castalia, cu dragostea mea faţă de voi şi studiile mele în arta jocului cu mărgele de sticlă, că s-a terminat cu camaraderia noastră. Repetitorul Knecht acceptase vizita mea inoportună la Waldzell, se chinuise şi se plictisise o seară împreună cu mine, iar acum îmi dădea din nou răvaş de drum, în forma cea mai ireproşabilă.

Luptând cu emoţia, Designori se întrerupse şi privi cu faţa crispată de chin spre magistru. Acesta stătea înaintea lui, un ascultător foarte atent, dar nu mai puţin emoţionat, şi se uita la prietenul său cu un surâs de totală participare cordială, întrucât celălalt continua să tacă, Knecht îşi lăsă privirea să se odihnească asupra lui, o privire plină de bunăvoinţă şi cu o expresie de mulţumire, chiar de plăcere, pe care prietenul o suportă cu un aer întunecat un minut sau mai mult.

— Râzi? strigă Plinio cu putere, însă nu supărat. Râzi? Găseşti că totul e în ordine?

— Trebuie să convin, zâmbi Knecht, că ai înfăţişat excelent împrejurarea, excelent, a fost întocmai cum ai descris-o, şi probabil că restul de jignire şi tonul acuzator din vocea ta au fost necesare ca să obţii acest rezultat şi să-mi reactualizezi atât de desăvârşit scena. Deşi, din păcate, priveşti lucrurile încă vădit cam cu ochii de-atunci şi m-ai jignit puţin, totuşi ţi-ai narat destul de obiectiv povestirea despre doi tineri aflaţi într-o situaţie cam penibilă, care au trebuit, amândoi, să fie cam prefăcuţi şi dintre care unul, anume tu, a făcut greşeala să-şi tăinuiască suferinţa reală şi serioasă sub impasul situaţiei, ca şi sub apariţia lui cilibie, în loc să pună capăt jocului cu măşti. S-ar părea oarecum că şi astăzi încă pui eşecul acelei întâlniri mai mult pe socoteala mea decât pe a ta, deşi tu ai avut în primul rând rolul de a schimba situaţia. Cu adevărat nu ţi-ai dat seama de asta? Dar descrierea a fost foarte bună, asta trebuie s-o spun. Am simţit într-adevăr din nou toată apăsarea şi jena din acel ciudat ceas de seară, am avut din nou pentru câteva clipe impresia că trebuie să lupt ca să-mi impun o anumită atitudine şi că mă ruşinez puţin pentru amândoi. Da, povestirea ta este exactă. E o plăcere să auzi pe cineva povestind astfel.

— Ei, începu Plinio, niţel cam mirat, iar în vocea lui încă mai răsuna un rest de jignire şi de neîncredere, e îmbucurător că măcar unul dintre noi a fost amuzat de povestirea mea. Pentru mine, trebuie să ştii, n-a fost niciun fel de amuzament.

— Dar acum vezi, zise Knecht, acum vezi totuşi cu câtă seninătate putem privi această poveste care n-a fost chiar faimoasă pentru niciunul dintre noi doi? Putem să facem haz de ea.

— Să facem haz? De ce?

— Deoarece povestea asta despre excastalianul Plinio, care-şi dă osteneala cu jocul cu mărgele de sticlă şi se luptă să fie recunoscut de camarazii de odinioară, a trecut şi s-a terminat definitiv, ca şi aceea despre politicosul repetitor Knecht care, în ciuda tuturor formelor castaliene în care şi-a învelit strâmtorarea, a reuşit atât de puţin să se ascundă în faţa acestui Plinio picat din nori, încât şi azi după aşa de mulţi ani se poate revedea reflectat ca într-o oglindă.

Încă o dată, Plinio, ai o memorie bună, ai povestit bine, eu n-aş fi putut s-o fac aşa. E o fericire pentru noi că această poveste s-a terminat cu totul şi putem face haz de ea.

Designori era încurcat. Fireşte, resimţea buna dispoziţie a magistrului ca ceva agreabil şi cordial, departe de orice gând batjocoritor, şi mai simţea că dincolo de această voioşie se află o mare seriozitate; totuşi în timpul povestirii retrăi se prea dureros amărăciunea acelei împrejurări, iar povestirea lui avusese prea mult caracterul unei spovedanii, pentru ca să poată schimba cu una cu două tonul.

— Poate că tu uiţi, zise el şovăind, deşi pe jumătate convertit la alte sentimente, că ceea ce ţi-am povestit a însemnat pentru mine altceva decât pentru tine. Pentru tine a fost, cel mult, ceva plictisitor, pentru mine însă o înfrângere şi o prăbuşire, ca şi, de altfel, începutul unor mari schimbări în viaţa mea. Când, îndată după terminarea cursului, am părăsit atunci Waldzellul, m-am hotărât să nu mă mai întorc aici niciodată şi eram aproape gata să urăsc Castalia şi să vă urăsc pe voi toţi. Îmi pierdusem iluziile şi înţelesesem că nu mai fac parte dintre voi, că poate nici înainte nu vă aparţinusem cu totul, aşa cum îmi închipuisem, şi

n-a lipsit mult să devin un renegat şi un duşman declarat al vostru.

Prietenul îl privea cu seninătate şi în acelaşi timp scrutător.

— Desigur, spuse el, toate astea, nădăjduiesc, ai să mi le povesteşti de asemenea în curând. Dar astăzi situaţia noastră, mi se pare, e totuşi aceasta: prieteni în prima tinereţe, ne-am despărţit şi am mers pe căi foarte diferite; apoi ne-am întâlnit din nou; asta a fost atunci, la acel nefericit curs de vacanţă; tu deveniseşi pe jumătate sau pe de-a-ntregul un om de lume, eu un waldzellian cam înfumurat şi împlătoşat în formele castaliene, iar această revedere dezamăgitoare şi jenantă ne-am amintit-o astăzi. Ne-am revăzut pe noi înşine şi perplexitatea noastră de-atunci, şi am putut suporta imaginea şi putem face haz de ea, deoarece lucrurile stau azi cu totul altfel. Nu vreau să ascund că impresia pe care mi-al făcut-o atunci m-a pus realmente în mare încurcătură, a fost o impresie extrem de neplăcută, negativă, nu ştiam cum s mă port cu tine, îmi apăreai ca un om neîndemânatic, necioplit, frivol, şi asta într-un mod neaşteptat, consternant şi iritant.

Eu eram un tânăr castalian care nu cunoştea lumea şi la drept vorbind nici nu voia s-o cunoască, iar tu erai un tânăr străin, despre care nu înţelegeam prea bine de ce ne caută şi de ce urmează un curs de joc, deoarece păreai a nu mai avea aproape nimic din însuşirile unui elev de elită. M-ai călcat pe nervi, cum te-am călcat şi eu. În ochii tăi, fireşte, trebuia să apar ca un waldzellian fudul şi fără niciun merit, care căuta să păstreze cu grijă distanţa între el şi un necastalian, diletant în ale jocului. Iar tu erai pentru mine un soi de barbar sau de semidoct, care părea să-mi solicite interesul şi prietenia cu pretenţii inoportune, nefondate şi sentimentale. Ne-am pus în gardă unul faţă de celălalt, am fost aproape să ne urâm unul pe altul. Nu puteam face altceva decât să ne despărţim, deoarece niciunul nu avea nimic de dat celuilalt şi niciunul nu era în stare să fie echitabil cu celălalt.

Azi însă, Plinio, am putut reactualiza amintirea îngropată cu jenă şi putem face haz de acea scenă, deoarece astăzi am venit unul în întâmpinarea celuilalt ca nişte oameni schimbaţi, având cu totul alte intenţii şi posibilităţi, fără sentimentalisme, fără

simţăminte tăinuite de gelozie şi ură, fără înfumurare, da, amândoi am devenit de mult alţi oameni.

Designori zâmbi eliberat. Totuşi, mai întrebă:

— Putem fi oare siguri de asta? în definitiv, bunăvoinţă am avut şi atunci.

— Asta aşa e, râse Knecht. Dar cu această bunăvoinţă ne-am chinuit şi ne-am străduit până la un grad insuportabil. Nu ne-am putut suferi, atunci, instinctiv, fiecare dintre noi îi apărea celuilalt nevrednic de încredere, iritant, străin, respingător, şi numai prejudecata unei obligaţii, a unei legături ne-a constrâns să jucăm o seară întreagă comedia aceea istovitoare. Lucrul acesta a devenit pentru mine limpede îndată după vizita ta. Fosta noastră prietenie, ca şi fosta noastră adversitate mai dăinuiau totuşi pentru amândoi. În loc de a te lăsa să moară, am crezut că trebuie să le deshumăm şi să le continuăm într-un fel oarecare. Ne simţeam culpabili faţă de ele şi nu ştiam cu ce poate fi plătită vina. Nu-i aşa?

— Cred, zise Plinio gânditor, că tu eşti şi astăzi încă niţel prea politicos. Zici „noi doi”, dar nu amândoi ne-am căutat unul pe altul fără să ne putem găsi.

Căutarea, dragostea se aflau cu totul de partea mea, la fel şi dezamăgirea şi suferinţa. Ce s-a schimbat, te întreb, în viaţa ta după întâlnirea noastră? Nimic! Pentru mine, dimpotrivă, întâlnirea aceasta a însemnat o cotitură profundă şi dureroasă, şi din pricina aceasta nu pot împărtăşi hazul cu care tu te lepezi de ea.

— Iartă-mă, îl îmbuna Knecht prieteneşte, am fost prea pripit. Nădăjduiesc însă că te voi determina cu timpul să râzi împreună cu mine. Ai dreptate, ai fost rănit atunci, e adevărat nu de mine, cum ai crezut şi cum s-ar părea că persişti să crezi, ci de prăpastia şi înstrăinarea dintre voi şi Castalia, pe care s-ar fi părut că noi doi reuşisem să le înfrângem în timpul prieteniei noastre din scoală şi care acum se căsca deodată în faţa noastră atât de îngrozitor de adâncă şi largă, în măsura în care mă faci vinovat personal de asta, te rog să-ţi rosteşti fără reţinere acuzaţia.

— Ah, despre o acuzaţia n-a fost vorba niciodată. Dar despre o tânguire, da. N-ai auzit-o atunci şi, cum se pare, nu vrei s-o

auzi nici azi. Ai răspuns atunci la ea cu zâmbete şi cu o ţinută corectă, astăzi faci acelaşi lucru.

Nu putea să înceteze a accentua asta, deşi citea în privirea maestrului prietenie şi o profundă bunăvoinţă; trebuia să se elibereze odată de povara aceasta dureroasă purtată atâta vreme.

Knecht nu-şi schimbă expresia feţei. Reflectă puţin, apoi în cele din urmă zise cu băgare de seamă:

— Abia acum încep să te înţeleg, amice. Poate că ai dreptate, şi va trebui să vorbim şi despre asta. Dar mai înainte aş vrea să-ţi reamintesc doar că ai fi avut totuşi dreptul să te aştepţi la o înţelegere din partea mea faţă de ceea ce tu numeşti tânguire, numai dacă ai fi rostit într-adevăr această tânguire. S-a întâmplat însă că în timpul convorbirii din acea seară petrecută în casa de oaspeţi n-ai formulat nicio tânguire, ci te-ai arătat, întocmai ca şi mine, cât se poate de solid înfipt pe picioare şi viteaz, ai jucat faţă de mine rolul celui ce n-are nimic reproşabil şi nici n-are despre ce se tângui. În sufletul tău însă, cum aflu azi, te aşteptai totuşi să iau act de tânguirea ta nerostită şi să-ţi descopăr, dincolo de mască, chipul adevărat. Ei, din asta am putut observa eu şi atunci câte ceva, chiar dacă nici pe departe totul. Dar cum aş fi putut, fără să-ţi rănesc mândria, să-ţi dau a înţelege că-mi fac griji în privinţa ta, că te compătimesc?

Şi cu ce folos, ţi-aş fi întins mâna, când mâna mea era goală şi nu aveam să-ţi dea nimic, niciun sfat, nicio mângâiere, nicio prietenie, când drumurile noastre erau total despărţite? Da, tăinuita stare de nemulţumire şi de nefericire, pe care o ascundeai înapoia înfăţişării tale elegante şi voioase, mă importuna şi mă deranja atunci, mi se părea, vorbind deschis, respingătoare, ea implica solicitarea unei participări şi compătimiri, cu care înfăţişarea ta nu se potrivea, avea ceva copilăros şi de stăruinţă indiscretă, aşa mi se părea mie, şi n-a avut altă urmare decât să-mi îngheţe simţirea. Ridicai pretenţii la camaraderia mea, voiai să fii un castalian, un jucător cu mărgele de sticlă, şi păreai totodată atât de nestăpânit, atât de bizar, atât de căzut pradă unor sentimente egoiste! Cam asta a fost sentinţa mea de atunci; căci eu vedeam bine că nu mai păstrai aproape nimic din însuşirile unui castalian, uitaseşi

evident chiar şi regulile de bază. Bine, asta nu era treaba mea. Dar de ce veniseşi atunci la Waldzell şi de ce voiai să ne întâmpini ca pe nişte camarazi? Cum ţi-am spus-o, lucrul acesta era pentru mine supărător şi respingător, iar tu ai avut perfectă dreptate, interpretând politeţea mea zeloasă drept o respingere. Da, instinctiv, te-am respins, şi nu pentru că erai un fiu al lumii, ci fiindcă aveai pretenţia să treci drept castalian. Când ai reapărut apoi după atât de mulţi ani, nu se mai simţea la tine nimic din toate acestea, arăta i ca un om din lumea profană şi vorbeai ca unul din afară, iar expresia de tristeţe, durere sau nefericire de pe chipul tău m-a mişcat într-un mod neobişnuit; însă totul, ţinuta, cuvintele tale, chiar şi tristeţea ta mi-au plăcut, erau frumoase, ţi se potriveau, erau demne de tine, nu mă stingherea nimic la ele, puteam. Să te accept şi să te confirm, fără rezistenţa interioară de altădată, acum nu mai era nevoie de vreun exces de politeţe Şi ţinută, şi astfel te-am întâmpinat numaidecât ca un prieten şi m-am străduit să-ţi arăt dragostea şi compasiunea mea. De astă dată s-a întâmplat mai curând invers decât odinioară, de astă dată mai curând eu am fost acela care am făcut eforturi Şi m-am luptat ca să te câştig, în vreme ce tu te menţineai foarte rezervat; acum, fireşte, păstrând tăcerea, am considerat apariţia ta în Provincie şi interesul tău pentru destinul ei ca Pe un fel de mărturisire a dependenţei şi a devotamentului tău faţă de ea. Şi uite, în cele din urmă ai răspuns strădaniilor mele, iar acum am ajuns atât de departe, încât să ne deschidem unul altuia sufletul şi, sper, putem să ne reînnoim vechea prietenie.

Spuneai adineauri că întâlnirea noastră din tinereţe a fost pentru tine ceva dureros, în timp ce pentru mine n-a avut nicio însemnătate. N-o să ne ciondănim din cauza asta, fie cum zici tu. Dar întâlnirea noastră de astăzi, amice, nu e deloc lipsită de importanţă, pentru mine însemnează mult mai mult decât îţi pot spune acum şi decât ai putea presupune. Ca să mă exprim pe scurt, ea însemnează pentru mine nu numai reîntoarcerea unui prieten pierdut multă vreme şi, prin aceasta, reînvierea unei perioade din trecut, învestită cu puteri şi sensuri noi. Înainte de toate, ea reprezintă pentru mine un apel, o ieşire în întimpinare, îmi deschide o cale spre lumea voastră, îmi pune din nou în faţă

vechea problemă a unei sinteze dintre voi şi noi, iar asta se întâmplă, ţi-o spun, în momentul cel mai potrivit. Chemarea nu mă găseşte de astă dată surd, mă aflu mai treaz decât niciodată, nu mă surprinde, îmi apare nu ca ceva străin şi venit din afară, în faţa căruia te poţi deschide sau şi închide, ci vine ca din mine însumi, este un răspuns la o cerinţă care a devenit foarte puternică şi presantă, la o nevoie şi la o nostalgie născute în mine însumi. Dar despre asta, altă dată, e târziu, ne trebuie odihnă amândurora.

Vorbeai mai înainte de voioşia mea şi de tristeţea ta şi erai de părere, mi se pare, că nici astăzi n-as fi gata să-ţi înţeleg „tânguirea", fiindcă răspund la această tânguire cu un surâs. Aici e ceva ce nu pot înţelege bine. De ce nu poate fi ascultata cu voioşie o tânguire, de ce trebuie să i se răspundă, nu cu un zâmbet/ci tot cu tristeţe? Din faptul că ai venit din nou în Castalia şi la mine, cu necazul tău şi cu povara ta sufletească, mi se pare că pot trage concluzia că probabil te bizui întrucâtva pe seninătatea noastră. Că nu mă alătur te tristeţea şi apăsarea ta sufletească şi nu mă las copleşit de ele, asta nu însemnează că nu pun preţ pe ele şi că nu le ia în serios. Expresia feţei tale, pe care viaţa şi soarta ta în lume şi-a pus pecetea, e pentru mine deplin grăitoare, ţi se potriveşte şi-ţi aparţine, mi-e dragă şi mi se pare vrednică de respect, deşi sper încă s-o mai văd schimbându-se. De unde provine, pot numai bănui, mai târziu îmi vei spune atât, şi îmi vei tăinui, cât ţi se va părea ţie just. Pot vedea doar pari a fi dus o viaţă grea. De ce crezi însă că nu vreau sau nu pot aprecia cum se cuvine greutatea ce te apasă?

Chipul lui Designori redevenise mohorât.

— Uneori, spuse el resemnat, am impresia nu numai că utilizăm două moduri de exprimare şi limbi diferite, din care flecare poate tălmăci în cealaltă numai cu aproximaţie, nu, ci că suntem două fiinţe în genere fundamental diferite, care nu Se vor putea înţelege niciodată. Şi iarăşi am îndoieli care dintre noi e omul adevărat şi pe deplin valabil, mă întreb dacă se găseşte printre voi sau printre noi, dacă în genere se află în rândurile noastre. Au fost perioade când mă uitam la membrii Ordinului vostru şi la jucătorii cu mărgele de sticlă cu veneraţie, cu un simţământ de micime şi cu gelozie, ca la nişte zei sau

supraoameni veşnic senini, ducându-şi viaţa ca într-o eternă joacă, savurându-şi propria existenţă, la adăpost de orice suferinţă, în alte perioade, mi-aţi apărut când demni de invidie, când vrednici de compătimire, când de dispreţ, nişte castraţi menţinuţi artificial în eterna voastră copilărie, puerili şi naivi în lumea voastră de jocuri, în grădiniţa voastră de copii lipsită de pasiuni, îngrădită frumuşel, bine dereticată, unde fiecare năsuc e bine curăţat şi fiecare impuls al simţirii şi al gândirii e redus la tăcere şi sugrumat, unde se joacă o viaţă întreagă jocuri cuminţi, nepericuloase şi nesângeroase şi fiecare pornire de viaţă ce-ar putea produce tulburare, fiecare sentiment mare, fiecare pasiune autentică, fiecare clocot al inimii e numaidecât controlat, modificat, neutralizat cu ajutorul terapiei meditative. Lumea în care vegetaţi ca nişte laşi nu e oare o lume artificială, sterilizată, croită didactic, doar o jumătate de lume, o lume fantomatică, o lume fără vicii, fără pasiuni, fără forme, fără sare şi piper, o lume fără familie, fără mame, fără copii, aproape fără femei! Viaţa instinctuală e încătuşată prin meditaţii, treburile periculoase, temerare şi de mare răspundere, ca economia, justiţia, politica, au fost de mai multe generaţii lăsate pe seama altora, castalienii îşi duc viaţa ca nişte poltroni puşi la adăpost, fără grija hranei şi fără multe obligaţii împovărătoare, o viaţă de trântori şi, ca să nu se plictisească, Se ocupă sârguincios cu toate aceste specialităţi savante, numără silabe şi litere, fac muzică şi practică jocul cu mărgele de sticlă, în vreme ce afară, în murdăria lumii, bieţii oameni hăituiţi trăiesc viaţa adevărată şi îndeplinesc munca adevărată.

Knecht îl ascultă cu o atenţie neobosită, prietenoasă.

— Dragă prietene, spuse el încet, cât de mult mi-au amintit vorbele tale de vremea şcolarităţii noastre, de critica şi combativitatea ta de atunci! Numai că eu nu mai am ace. Laşi rol ca pe vremea aceea; sarcina mea nu mai e acum apărarea Ordinului şi a Provinciei împotriva atacurilor tale, şi îmi pare foarte b ine că astăzi nu-mi mai revine aceasta grea sarcină, a cărei îndeplinire m-a stors de puteri chiar şi atunci. Tocmai la asemenea atacuri splendide, ca acela pe care l-ai rostit adineauri, este ceva mai greu de răspuns. Ai vorbit, de pildă, despre oamenii care acolo, afară, „trăiesc viaţa adevărată şi

îndeplinesc munca adevărată”. Asta sună atât de categoric, şi frumos, şi sincer, aproape ca o axiomă, iar dacă cineva ar voi să combată această spusă, ar trebui să devină de-a dreptul necuviincios şi să-i reamintească vorbitorului că totuşi „munca adevărată” prestată de el însuşi constă în parte în aceea de a conlucra într-o comisie ce are drept scop bunăstarea şi dăinuirea Castaliei. Dar să lăsăm pentru o clipă gluma! Din vorbele tale văd şi din tonul tău aud că inima ţi-e plină încă de ură împotriva noastră, dar îi acelaşi timp plină de o deznădăjduită dragoste pentru noi, plină de invidie sau nostalgie. Pentru tine, noi suntem laşi nişte trântori, sau nişte prunci ce se joacă într-o grădiniţă de copii, uneori însă şi nişte idoli veşnic senini. Ceva cred totuşi că pot deduce din cuvintele tale: de tristeţea ta, de nefericirea ta, sau cum am mai numi-o, nu e vinovată Castalia; sorgintea trebuie căutată altundeva. Dacă am fi vinovaţi noi, castalienii, atunci cu siguranţă că reproşurile şi obiecţii tale la adresa noastră n-ar mai fi şi astăzi aceleaşi ca în discuţiile de pe vremea când eram elevi. Când vom mai sta vorbă noi doi, îmi vei povesti mai multe, şi nu mă îndoiesc d vom găsi o cale care să te facă mai fericit şi mai senin sau cu puţin să facă raporturile tale cu Castalia mai puţin crispa şi mai plăcute. Atât cât se poate vedea până acum, te afli de noi şi Castalia, şi cu asta faţă de propria ta tinereţe şi şcolaritate, în raporturi false, reţinute, sentimentale, ţi-ai cat propriul suflet în unul castalian şi unul lumesc ş! văicăreşti de lucruri de care nu eşti răspunzător. Probabil însă că alte lucruri, de care eşti responsabil tu însuţi, le iei prea uşor.

Presupun că n-ai mai practicat multă vreme exerciţiile de meditaţie. Nu e aşa? Designori izbucni într-un râs forţat.

— Ce perspicace eşti tu, *domine!* De mai mult timp, zici? Sunt mulţi, mulţi ani de când am renunţat la vraja meditaţiei. Ce grijuliu te arăţi deodată faţă de mine! Odinioară, când cu prilejul acelui curs de vacanţă de aici din Waldzell mi-aţi arătat atâta politeţe şi dispreţ şi mi-aţi respins cu atâta distincţie încercarea de a vă recâştiga camaraderia, am plecat cu hotărârea de a pune capăt pentru totdeauna pornirilor mele castaliene. De atunci am renunţat şi la jocul cu mărgele de sticlă, n-am mai practicat meditaţia, m-am lepădat pentru mai

multă vreme chiar şi de muzică, în locul acestora am găsit camarazi noi, care mi-au dat lecţii în ştiinţa plăcerilor lumeşti. Am chefuit împreună şi am petrecut cu femei de stradă, am încercat toate narcoticele ce ne-au stat la îndemână, am scuipat şi am batjocorit tot ceea ce-nseamnă decenţă, lucru venerabil, ideal. Destrăbălarea asta crasă nu putea fireşte să dureze prea mult, dar destul de mult ca să râcâie de pe mine ultima poleială castaliană. Când apoi, după câţiva ani, mi-am dat seama întâmplător că m-am aşternut prea vârtos la treabă şi aş avea mare nevoie de oarecare tehnică a meditaţiei, devenisem prea mândru ca să mai încep din nou ceva.

— Prea mândru? întrebă Knecht încet.

— Da, prea mândru. Între timp, mă scufundasem în lume şi devenisem un om de lume. Nu voiam să fiu altceva decât unul dintre aceştia, nu voiam să am altă viaţă decât aceea dusă de ei, viaţa lor dominată de patimi, puerilă, îngrozitoare, nestăpânit ă şi care pâlpâie între fericire şi frică; am respins cu dispreţ gândul de a obţine o oarecare uşurare Şi o poziţie privilegiată cu ajutorul mijloacelor voastre.

Magistrul îl privi cu pătrundere.

— Şi ai suportat asta mulţi ani? N-ai recurs la alte mijloace, ca să pui capăt acestei situaţii?

— O, ba da, admise Plinio, am făcut-o şi o mai fac şi azi. Există perioade când beau din nou, iar de cele mai multe ori, ca să pot dormi, am nevoie de somnifere. Închise pentru o secundă ochii, ca obosit deodata, apoi îl fixă din nou cu privirea pe prieten, îl privi, în faţă, mai întâi cercetător şi cu seriozitate, apoi mereu mai blând, mai prietenos şi mai senin.

Designori avea să noteze în însemnările lui că nu mai întâlnise niciodată până atunci o asemenea privire a unor ochi omeneşti, care şi fie în acelaşi timp atât de pătrunzătoare şi plină de dragoste atât de ingenuă şi atât de severă, atât de luminată de strălucire! prieteniei şi atât de auto-ştiutoare. El va recunoaşte că această privire l-a derutat şi l-a iritat mai întâi, apoi l-a liniştii treptat, treptat şi l-a supus cu o blândă forţă. A încercat totuşi să se apere.

— Spuneai, rosti el, că ştii mijloace prin care să mă faci mai fericit şi mai voios. Dar nu mă întrebi deloc dacă eu doresc aşa ceva.

— Ei, râse Josef Knecht, dacă putem face un om mai fericit şi mai voios, avem datoria să-l facem, fie că el ne roagă sau nu. Şi cum oare ai putea să nu cauţi şi să ni râvneşti aşa ceva? Doar de asta eşti aici, de asta stăm mai faţă în faţă, de asta te-ai reîntors la noi. Urăşti Castalia, o dispreţuieşti, eşti mult prea mândru de calitatea ta de om d «lume şi de tristeţea ta ca să o poţi uşura prin puţină raţiuni şi meditaţie — şi totuşi, o nostalgie tainică şi de neînfrânt te-a condus în toţi aceşti ani şi te-a atras spre noi şi spre seninătatea noastră, până când a trebuit să revii şi să mai fac o încercare cu noi. Şi-ţi spun de astă dată că ai venit li momentul potrivit, într-un moment în care şi mie mi-e doi de o chemare din lumea voastră, de o poartă deschisă. Dai despre asta, data viitoare! Mi-ai făcut unele destăinuiţi prietene, pentru care îţi mulţumesc, şi vei vedea că şi eu au să-ţi fac unele confesiuni. E târziu, mâine pleci la drum devreme, iar pe mine mă aşteaptă o nouă zi de serviciu trebuie să ne ducem în curând la culcare. Mai dăruieşte-ni doar un sfert de oră, te rog.

Se ridică, se duse la fereastră şi-şi îndreptă privirea spre înălţimi, unde între nori mânaţi de vânt se zăreau pretutindeni fâşii dintr-un cer de noapte profund şi senin, plin de stele Cum nu se reîntoarse îndată, oaspetele se sculă şi el de f scaun şi se duse lângă dânsul la fereastră. Magistrul stă privind în sus şi, răsuflând ritmic, inspira cu plăcere aerul pur şi rece al nopţii de toamnă. Arătă cu mâna spre cer.

— Priveşte, zise el, acest peisaj cu nori şi fâşii de cer! La prima privire ai zice că profunzimea e acolo unde doinit, întunericul cel mai dens, dar numaidecât îţi dai seama această întunecime şi moliciune nu sunt altceva decât norii şi universul cu adâncimea lui începe abia la marginile şi în gordurile acestor munţi de nori, de acolo se scufundă în înfipt, acolo se află stelele cu strălucirea lor solemnă şi înfăţişând pentru noi, oamenii, simbolurile supreme ale limpezimii şi ordinii.

Adâncimile universului şi tainele lor nu sunt acolo unde se găsesc norii şi umbra lor neagră, adâncimea stă în limpezime şi seninătate, îngăduie-mi să te rog: înainte de a te culca, mâi

priveşte un răstimp în aceste golfuri şi strâmtori marine cu spuza lor de stele şi nu-ţi alunga fulurile sau visele pe care poate ţi le va trezi această privelişte.

O simţire stranie zvâcni în inima lui Plinio, nu-şi dădu seama dacă e durere sau fericire. Cu vorbe asemănătoare, îşi aminti, fusese pregătit pentru primele lui exerciţii de meditaţie, într-o vreme inimaginabil de îndepărtată, în frumoasa şi senina dimineaţă a vieţii lui de elev petrecute la Waldzell.

— Şi mai îngăduie-mi încă un cuvânt, începu din nou cu voce înceată maestrul jocului cu mărgele de sticlă. Mi-ar face plăcere să-ţi mai spun încă ceva despre seninătate, despre aceea a stelelor şi despre aceea a spiritului, ca şi despre seninătatea castaliană. Te stăpâneşte o pornire împotriva seninătăţii, a voioşiei, probabil pentru că a trebuit să parcurgi un drum al tristeţii, iar acum orice limpezime şi bună dispoziţie, îndeosebi cea castaliană a noastră, ţi se par ceva superficial şi pueril, şi las, o fugă de spaimele şi abisurile realităţii într-o lume limpede, aflată în bună rânduială, de forme şi formule pure, de abstracţiuni şi rafinamente pure. Dar, dragul meu rob al tristeţii, chiar dacă această fugă e reală, chiar dacă nu lipsesc castalienii laşi, fricoşi, care se joacă cu formule pure, chiar dacă aceştia reprezintă la noi majoritatea — toate acestea nu ştirbesc nimic din seninătatea adevărată, aceea a cerului şi a spiritului, nimic din valoarea şi strălucirea lor. În opoziţie cu aceia dintre noi care se mulţumesc cu o nimica toată şi cu o falsă seninătate, există şi oameni şi generaţii de oameni, a căror seninătate voioasă nu este o joacă şi ceva superficial, ci, dimpotrivă, ceva serios şi profund. Pe unul l-am cunoscut, e fostul nostru al muzicii, pe care l-ai văzut şi tu când şi când, odinioară, la Waldzell; în ultimii săi ani de viaţă, bărbatul a cunoscut în aşa măsură virtutea seninătăţii voioase, încât aceasta iradia din persoana lui ca o lumină solară, se reflecta ca o simţire de bunăvoinţă, de dragoste de viaţă, de bună dispoziţie, de încredere şi speranţă, în toţi cei care-i întâmpinau cu seriozitate strălucirea şi se lăsau învăluiţi de ea.

Şi eu am fost cuprins de această lumină a lui, şi mie mi-a dăruit ceva din sfinţenia şi din strălucirea inimii lui, la fel şi Ferromonte, colegul nostru, şi încă alţii câţiva. A atinge această

voioşie senină a fost pentru mine, şi pentru mulţi alţii împreună cu mine, ţelul cel mai înalt şi cel mai nobil dintre toate. O afli şi la câţiva părinţi din conducerea Ordinului. Această seninătate nu e nici lene, nici automulţumire, ci suprema cunoaştere şi iubire, este confirmarea întregii realităţi, o stare de trezire la marginea adâncimilor şi a genunilor, e o virtute a sfinţilor şi a cavalerilor, nu poate fi tulburată şi sporeşte o dată cu vârsta şi cu apropierea de moarte. Este secretul frumosului şi substanţa propriu-zisă a oricărei arte. Poetul care slăveşte aspectele măreţe şi înspăimântătoare din viaţă în paşii de dans ai versurilor sale, muzicianul care le face să răsune ca o actualitate pură, sunt făclieri, sunt personalităţi care sporesc bucuria şi seninătatea pe pământ, chiar şi atunci când ne conduc spre ea prin lacrimi şi crispări dureroase. Poate că poetul, ale cărui versuri ne farmecă, va fi fost un singuratic, iar muzicianul un visător melancolic, dar chiar şi atunci opera lor e părtaşă la seninătatea voioasă a zeilor şi a stelelor. Ceea ce ne dăruiesc ei nu mai e întunecimea, suferinţa sau spaima lor, ci o picătură din lumina pură, din seninătatea eternă. Chiar dacă popoare şi limbi luate în întregul lor caută să fundamenteze în mituri, cosmogonii şi religii abisurile universului, ultimul şi cel mai înalt lucru ce-l pot atinge rămâne această seninătate. Ţi-aminteşti de vechii indieni? Profesorul nostru de la Waldzell ne-a povestit odată lucruri frumoase despre ei: un popor al suferinţei, al pocăinţei, al ascezei; dar ultimele mari descoperiri ale spiritului său au fost luminoase şi senine, senin zâmbetul biruitorilor lumii şi al lui Buddha, senine chipurile mitologiei lor abisale. Lumea, aşa cum o reprezintă aceste mituri, începe la originea ei dumnezeieşte, în fericire, strălucind, frumoasă ca primăvara, începe ca o eră de aur; după aceea se îmbolnăveşte şi decade din ce în ce, se sălbăticeşte şi devine jalnică, iar la sfârşitul a patru ere de adâncă prăbuşi e coaptă pentru a fi strivită şi nimicită de râzătorul şi dănţuitorul Siva — dar cu asta universul nu ia sfârşit, el începe din nou cu zâmbetul visătorului Vişnu, care creează cu mâini jucăuşe o lume nouă, tânără, frumoasă, strălucitoare.

Este ceva uimitor: acest popor, inteligent şi capabil de suferinţă aproape ca niciun altul, a privit cu groază şi ruşine

jocul oribil al istoriei universale, roata lăcomiei şi î suferinţei, în veşnică învârtire, a văzut şi a înţeles caducitatea tuturor celor create, cupiditatea şi demonismul omului, în acelaşi timp, profunda lui nostalgie după puritate şi armonie şi a găsit, pentru toată frumuseţea şi tragismul creaţiei, aceste simboluri magnifice despre erele universului, despre prăbuşirea creaţiei, despre puternicul Siva, cel ce striveşte dănţuind universul decăzut, apoi despre surâzătorul Vişnu, care zace moţăind şi din vise dumnezeieşti de aur făureşte jucându-se o lume nouă.

În ceea ce priveşte propria noastră seninătate castaliană, ea poate că e doar o varietate târzie şi modestă a acesteia mari, însă întru totul legitimă. Erudiţia n-a fost întotdeauna şi pretutindeni senină, deşi ea ar fi trebuit să fie. La noi, erudiţia, concepută ca un cult al adevărului, este strâns legată de cultul frumosului şi, pe deasupra, de îngrijirea prin meditaţie a sufletului, ca atare nu-şi poate pierde niciodată pe de-a-ntregul seninătatea. Jocul nostru cu mărgele de sticlă reuneşte însă în sine toate acele principii: ştiinţă, cinstire a frumosului şi meditaţie, iar un adevărat jucător cu mărgele de sticlă ar trebui să fie îmbibat de seninătate ca un fruct copt de sucul dulce, ar trebui să fie plin înainte de toate de seninătatea muzicii, care nu-i nimic altceva decât eroism, un mers şi un dans senin, zâmbitor, prin mijlocul spaimelor şi al flăcărilor lumii, actul solemn al aducerii unei jertfe. Cu un asemenea soi de seninătate am avut eu a face pe vremea când, ca elev şi student, am început s-o înţeleg intuitiv, şi n-am să mai renunţ la ea nici în nefericire şi suferinţă.

Să mergem acum la culcare, mâine vei pleca devreme. Revino curând, povesteşte-mi mai multe despre tine, şi-ţi voi povesti şi eu, ai să afli că şi la Waldzell şi în viaţa unui magistru există lucruri problematice, dezamăgiri, chiar deznădejdi Şi demonisme. Acum însă trebuie să te dăruieşti somnului cu urechea plină de muzică. Contemplarea cerului înstelat şi urechea plină de muzică înainte de a te vârî în pat sunt mai bune decât toate somniferele tale.

Se aşează la pian şi cântă concentrat, în surdină, o parte dintr-o sonată de Purcell, o bucată preferată a lui *pater* Jakobus. Sunetele căzdeau în tăcere ca nişte picături dintr-o lumină de

aur, atât de încet, încât între ele mai putea fi auzit cântecul vechii fântâni ţâşnitoare din curte. Blânde şi aspre, reţinute şi dulci, vocile graţioasei muzici se întâlneau şi se delimitau, păşeau cu îndrăzneală şi voioşie în hora lor gingaşă prin neantul timpului şi al nestatorniciei, dădeau, pentru scurta lor durată, spaţiului şi ceasului de noapte dimensiuni vaste şi mari cât universul, iar când Josef Knecht se despărţi de oaspetele său, acesta avea un chip schimbat şi iluminat şi, totodată, ochii în lacrimi.

PREGĂTIRI

Knecht reuşise să spargă gheaţa; între el şi Designori se statorniciseră relaţii şi schimburi intense de idei, înviorătoare pentru amândoi. Plinio, acest bărbat care de ani de zile trăise într-o stare de melancolie resemnată, se văzu nevoit să dea dreptate prietenului său: ceea ce-l atrăsese din nou spre Provincia pedagogică fusese în fapt nostalgia după tămăduire, după limpezire, după seninătatea castaliană. Venea acum adesea, şi fără comisie şi treburi de serviciu, privit de Tegularius cu o neîncredere plină de gelozie, iar în curând magistrul Knecht ştiu despre el şi viaţa lui tot ceea ce îl interesa. Viaţa lui Designori nu fusese atât de extraordinară şi atât de complicată cum presupusese el după cele dintâi dezvăluiri ale acestuia, în tinereţe, Plinio suferise dezamăgirea şi înjosirea fiinţei sale entuziaste şi însetate de fapte, pe care le cunoştea, devenise nu un mijlocitor şi conciliator între lume şi Castalia, ci un ins însingurat şi copleşit de suferinţă; nu reuşise să realizeze o sinteză între părţile lumeşti şi castaliene ale originii şi caracterul său. Şi totuşi, nu fusese pur şi simplu un naufragiat, căci în ciuda înfrângerii şi a renunţării, îşi făurise un chip propriu şi un destin deosebit. Educaţia primită în Castalia păru a nu se confirma nicidecum în cazul său; oricum, la început nu-i aduse decât conflicte şi dezamăgiri, precum şi o profundă însingurare şi izolare greu suportabile pentru natura lui. Iar odată ajuns pe această cale spinoasă a însingurării şi a inadaptării, s-ar fi părut că el însuşi trebuia să mai facă totul pentru a se închide în sine şi a-şi mări dificultăţile.

Anume, încă din vremea studenţiei s-a pus într-un conflict ireconciliabil cu familia, în primul rând cu tatăl său. Acesta, deşi nu se număra în politică printre conducătorii propriu-zişi, fusese totuşi o viaţă întreagă, ca toţi cei din stirpea Designori, un

sprijinitor al politicii şi al partidului conservator pro-guvernamental, un inamic al oricărei înnoiri, un adversar al tuturor revendicărilor celor privaţi de drepturi şi excluşi de la împărţirea bunurilor, suspicios faţă de oamenii fără nume şi rang, devotat şi gata de sacrificiu pentru vechea orânduire, pentru tot ceea ce i se părea legitim şi consfinţit. Ca atare, fără a avea totuşi porniri religioase, era un prieten al bisericii şi, deşi nu-i lipseau nicidecum simţul de dreptate, bunăvoinţa şi disponibilitatea pentru binefacere şi ajutor, rămânea surd cu obstinaţie şi din principiu la năzuinţele fermierilor de a-şi îmbunătăţi situaţia, îşi justifica această atitudine rigidă aparent logic prin litera programului şi prin lozincile partidului său, în realitate însă nu se lăsa condus de convingeri şi de înţelegerea lucrurilor, ci de oarba fidelitate faţă de cei din clasa sa socială şi faţă de tradiţiile casei sale: pentru caracterul său erau definitorii un anume cavalerism şi o anume onoare cavalerească, precum şi o accentuată subapreciere a ceea ce avea calitatea de modern, progresist şi corespunzător vremurilor noi. Pe bărbatul acesta, fiul său Plinio l-a dezamăgit, l-a iritat şi l-a mâhnit prin aceea că încă de pe vremea studenţiei s-a apropiat şi a aderat la un partid categoric opoziţionist şi modernist. Tocmai atunci luase fiinţă o aripă de stingă, tinerească a unui vechi partid burghezo-liberal, condusă de Veraguth, publicist, deputat şi orator popular de mare şi orbitoare influenţă, un demofil şi un militant pentru libertate, plin de temperament, câteodată cam stăpânit de narcisism şi înduioşat de el însuşi, ale cărui eforturi de a câştiga tineretul prin prelegeri publice ţinute în oraşele universitare n-au rămas fără succes şi i-a u adus, între alţi auditori şi partizani entuziaşti, şi adeziunea tânărului Designori. Studentul, dezamăgit de universitate şi aflat în căutarea unui reazem şi a ceva ce să înlocuiască morala castaliană devenită pentru el o himeră, a unui nou ideal şi a unui program oarecare, a fost entuziasmat de prelegerile lui Veraguth, a început să admire patosul şi combativitatea acestuia, umorul său, atitudinea lui acuzatoare, frumoasa lui înfăţişare şi limbă şi s-a alăturat unei grupe de studenţi care se constituise dintre auditorii lui Veraguth şi milita pentru partidul şi ţelurile acestuia.

Când vestea ajunse la urechile tatălui lui Plinio, domnul Designori porni numaidecât la drum până la fiul său, tună şi fulgeră plin de mânie pentru prima dată în viaţa lui împotriva acestuia, îi aruncă în faţă acuzaţia de abjurare, de trădare a tatălui, a familiei şi a tradiţiei casei, şi-i porunci scurt să repare numaidecât greşeala şi să rupă legătura cu Veraguth şi cu partidul lui. Nu acesta era modul just de a exercita vreo influenţă asupra tânărului, care părea a-şi face din poziţia lui de-a dreptul un fel de martiriu. Plinio ţinu piept furtunii şi îi declară tatălui său că nu a frecventat zece ani şcolile de elită şi câţiva ani universitatea, ca să renunţe la propria-i înţelegere şi apreciere a lucrurilor şi să îngăduie ca un reprezentant al clicii baronilor de ţară egoişti să-i dicteze concepţia lui despre stat, despre economie şi justeţe. Şcoala lui Veraguth i-a fost de folos în toate, declară el, deoarece omul acesta, după modelul marilor tribuni, nu vrea să ştie nimic despre interesele lui personale sau ale clasei căreia îi aparţine şi nu e preocupat de nimic altceva pe lume decât de pura, absoluta dreptate şi omenie. Bătrânul Designori izbucni într-un hohot amar de râs şi-şi pofti fiul ca măcar să-şi termine studiile mai înainte de î se amesteca în treburile ce-i privesc pe bărbaţii maturi şi a-şi închipui că înţelege mai multe despre viaţa oamenilor şi despre dreptate decât venerabilele şiruri de generaţii ale familiilor nobile, al căror vlăstar decăzut este şi pe care acum le loveşte pe la spate prin trădarea lui. Cei doi s-au certat, s-au îndârjit şi s-au jignit reciproc cu fiecare cuvânt, până când bătrânul, ca şi cum şi-ar fi zărit în oglindă propriu-i chip desfigurat de mânie, a amuţit copleşit de o jenă îngheţată şi a plecat fără a mai rosti o vorbă. De aici înainte, vechea legătură candidă şi intimă cu casa tatălui său nu s-a mai reînnodat niciodată pentru Plinio, deoarece el nu numai că a rămas credincios grupei sale şi neoliberalismului acesteia, dar încă înainte de terminarea studiilor a şi devenit de-a dreptul discipol, ajutor şi colaborator al lui Veraguth, iar după numai câţiva ani şi ginerele lui. Acum, dacă însăşi educaţia primită în şcolile de elită sau totuşi dificultăţile de a se obişnui din nou cu lumea sau cu patria nimiciseră echilibrul sufletesc al lui Designori şi-i împovăraseră viaţa cu o problematică

devoratoare, aceste noi relaţii îl situară pe o poziţie expusă, grea, delicată.

El câştigă fără îndoială ceva preţios, anume un fel de crez, o convingere politică şi o apartenenţă de partid care corespundeau nevoii lui tinereşti de dreptate şi propăşire, iar în persoana lui Veraguth află un învăţător, un conducător şi un prieten mai vârstnic pe care-l admira şi-l iubea fără rezerve, care la rându-i părea a şti să-l utilizeze şi să-l preţuiască, obţinu un sens în viaţă şi un ţel, o muncă şi o misiune. Toate acestea nu au însemnat puţin lucru, dar au trebuit să fie plătite scump. Dacă tânărul s-a acomodat cu pierderea poziţiei fireşti şi moştenite în casa tatălui său şi în rândurile clasei sale, dacă a putut suporta cu o anumită voluptate fanatică de martir surghiunirea dintr-o castă privilegiată şi adversitatea acesteia, totuşi i-a mai rămas ceva ce n-a putut birui niciodată, şi anume sentimentul mistuitor că a făcut-o să sufere pe mult iubita lui mamă, că a pus-o într-o situaţie extrem de neplăcută şi delicată între tatăl lui şi el şi, probabil, prin aceasta i-a scurtat viaţa. Doamna Designori a murit la scurtă vreme după căsătoria lui; de la moartea ei, Plinio aproape că n-a mai fost văzut în casa tatălui său, iar după decesul bătrânului, a şi vândut această casă, o veche reşedinţă a familiei.

Există naturi care ajung să îndrăgească şi să se lege în aşa măsură de o poziţie în viaţă, de o funcţie, de o căsătorie, de o profesie obţinute prin sacrificiu, tocmai datorită acestui sacrificiu, încât ele să devină fericirea lor şi să le dea deplină satisfacţie. Cu Designori lucrurile stăteau altfel. E adevărat, el a rămas credincios partidului şi conducătorului acestuia, orientării şi activităţii lui politice, căsniciei, idealismului său, numai că, o dată cu trecerea timpului, toate acestea deveniră pentru dânsul la fel de pline de probleme cum ajunsese întreaga-i existenţă. Entuziasmul tineresc iscat de convingerile politice şi de concepţia despre lume i se stinse, lupta pentru dreptate îi aduse cu vremea tot atât de puţină fericire ca şi suferinţa şi sacrificiul cu care îşi plătise bravada, pe deasupra se mai adăugară experienţa şi deziluziile din viaţa profesională; în cele din urmă, începu să se întrebe dacă realmente simţul pentru adevăr şi dreptate fusese ceea ce-l făcuse partizan al lui

Veraguth, dacă nu cumva la aceasta contribuiseră măcar pe jumătate oratoria şi calitatea de tribun ale acestuia, farmecul şi abilitatea apariţiilor lui publice, sonoritatea vocii lui, minunatul lui râs bărbătesc, inteligenţa şi frumuseţea fiicei lui.

I se păru din ce în ce mai îndoielnic că bătrânul Designori, cu devotamentul lui de clasă şi neîndurarea lui împotriva fermierilor, reprezentase realmente un punct de vedere lipsit de nobleţe, începu să se întrebe şi dacă există în fond un bine şi un rău, o dreptate şi o nedreptate, dacă nu cumva vocea propriei conştiinţe e în ultima instanţă singurul judecător autentic, iar în cazul că lucrurile stăteau aşa, atunci însemna că el, Plinio, era cel ce avea o atitudine nedreaptă, căci nu trăia în fericire şi în pace, nu se considera confirmat, nu cunoştea încrederea şi certitudinea, ci trăia în nesiguranţă şi îndoială şi simţea că nu are conştiinţa curată. Ce-i drept, în înţelesul larg al cuvântului, căsnicia lui nu era nefericită şi ratată, dar plină de tensiune, de complicaţii şi rezistente, era probabil lucrul cel mai bun ce-l avea, dar nici ea nu-i oferea liniştea, fericirea, ingenuitatea, conştiinţa împăcată de care ducea lipsă, îi cerea multă circumspecţie şi stăpânire de sine, îl costa multe eforturi, şi chiar micul său fiu Tito, un băiat drăguţ şi dotat, deveni de timpuriu un motiv de luptă şi diplomaţie, de concurenţă şi gelozie, până când copilul, prea îndrăgit şi răsfăţat de ambii părinţi, trecu din ce în ce mai mult de partea mamei şi deveni aliatul ei. Aceasta fu ultima şi, se pare, cea mai amară durere şi pierdere din viaţa lui Designori. Nu-l doborâse, îi făcuse faţă, găsise şi păstrase o atitudine de stăpânire de sine, era o atitudine demnă, însă una reţinută, apăsătoare, melancolică.

În timp ce află treptat, treptat toate acestea de la prietenul său, în cursul câtorva vizite şi întâlniri, Knecht îi împărtăşi şi el în schimb multe din experienţele şi problemele sale, nu-l lăsă niciodată pe prietenul său să ajungă în situaţia aceluia care s-a spovedit şi, după trecerea ceasului de confesiune şi a stării sufleteşti ce-a prilejuit-o, regretă că a făcut-o şi doreşte să-şi retragă spusele, ci a obţinut şi a sporit încrederea lui Plinio prin propria-i sinceritate şi dăruire. Treptat, viaţa lui s-a dezvăluit în faţa prietenului, o viaţă aparent simplă, trasată pe o cale dreaptă, exemplară, conformă cu regulile, înăuntrul unei

orânduieli ierarhice de o construcţie clară, o carieră încununată de succes şi de recunoaşteri, cu toate acestea o viaţă aspră, plină de sacrificii şi singuratică, iar dacă multe aspecte ale ei nu erau pe de-a-ntregul pe înţelesul bărbatului din afară, acesta sesiză totuşi tendinţele principale şi stările sufleteşti esenţiale, şi nimic nu putea înţelege şi împărtăşi el mai bine decât dorul lui Knecht după tinereţe, bucuria lui de a se ocupa de elevi mici, cu sufletul încă nedeformat, năzuinţa lui după o activitate modestă, fără strălucire şi fără eterna constrângere de a se comporta ca un reprezentant, după o activitate constând de pildă în predarea latinei sau a muzicii la o scoală elementară.

Corespundea întru totul stilului şi metodei tămăduitoare de suflete şi educative ale lui Knecht faptul că nu numai că l-a cucerit pe acest pacient prin marea lui sinceritate, ci i-a dat şi sugestia că-l poate ajuta şi sluji la rându-i, stimulându-l astfel s-o facă într-adevăr. În fapt, Designori îi putea fi de oarecare folos magistrului, mai puţin în ceea ce priveşte problema principală, cu atât mai mult însă în satisfacerea curiozităţii şi a setei de a şti sute de amănunte despre viaţa lumii din afară.

Nu ştim de ce şi-a luat Knecht asupră-şi sarcina nu uşoară de a-l învăţa din nou pe melancolicul sau prieten din tinereţe să zâmbească şi să râdă, şi dacă în definitiv gândul că acela i-ar putea deveni util prin contraservicii n-a jucat vreun rol în aceasta. Designori, aşadar cel ce-ar fi trebuit s-o ştie mai bine decât oricine, nu a crezut în aşa ceva. El a povestit mai târziu: „Când încerc să-mi lămuresc cum a început prietenul meu Knecht să acţioneze asupra unui om atât de resemnat şi de închis cum eram eu, înţeleg din ce în ce mai clar că acţiunea aceasta s-a bizuit în cea mai mare parte pe vrăjitorie şi, trebuie s-o spun, pe şiretenie. El a fost un viclean mult mai mare decât bănuiau oamenii din jurul lui, un om care ştia să tragă sforile, plin de umor, plin de rafinament, bucuros să-şi exercite farmecul, capabil să se prefacă, să apară şi să se arate din nou într-un mod surprinzător. Cred că din prima clipă a reapariţiei mele la autoritatea castaliană el s-a hotărât să mă prindă în plasă şi să mă influenţeze în felul său, adică să mă recheme la viaţă şi să mă aducă într-o formă mai bună. În orice caz, încă din primul ceas şi-a dat osteneala să mă câştige. De ce a făcut-o, de

ce s-a împovărat cu mine, asta n-o pot spune. Cred că oamenii de felul lui fac aceasta de cele mai multe ori inconştient, că răsfrângând un apel din afară, ei se simt puşi în faţa unei sarcini, se aud chemaţi de un suflet aflat în suferinţă şi răspund, fără a sta pe gânduri. M-a găsit suspicios şi timid, nicidecum pregătit să-i cad în braţe sau chiar să-i cer ajutor; pe mine, prietenul atât de deschis şi comunicativ de altădată m-a găsit dezamăgit şi ferecat, şi tocmai această piedică, această dificultate nu mică a părut a fi ceea ce l-a stimulat.

N-a cedat, oricât de rece m-a găsit, şi a şi obţinut ceea ce a vrut. În aceasta s-a slujit, între altele, de dibăcia de a lăsa să se pară că relaţiile dintre noi ar fi reciproce, ca şi când forţei lui i-ar fi corespuns propria mea forţă, valorii lui, valoarea mea, ca şi când nevoii mele de ajutor i-ar fi corespuns şi o nevoie a lui. Încă de la prima noastră convorbire mai lungă, mi-a declarat că aştepta ceva de felul apariţiei mele, că ducea dorul după aşa ceva, apoi treptat, treptat m-a iniţiat în planul său de a se retrage din funcţie şi de a părăsi Provincia, lăsând mereu să se înţeleagă cât de mult se bizuie pe sfatul meu, pe asistenţa mea, pe discreţia mea, deoarece nu are în afară de mine niciun alt prieten şi niciun fel de experienţă în lumea exterioară. Recunosc că am ascultat toate acestea cu plăcere, ceea ce n-a contribuit puţin la câştigarea de către dânsul a întregii mele încrederi şi la faptul că m-am şi predat într-o anumită măsură în mâinile lui; i-am acordat cel mai deplin credit. Mai târziu însă, în cursul timpului, am început totuşi să am foarte mari îndoieli, iar toate acestea să mi se pară improbabile şi n-as mai fi putut spune deloc dacă şi în ce măsură aştepta el într-adevăr ceva de la mine, nici dacă felul său de a fi m-a captivat într-un chip inocent sau dimpotrivă diplomatic, naiv sau cu gânduri ascunse, sincer sau prefăcut şi teatral, îmi era cu mult superior şi mi-a făcut prea mult bine, pentru ca eu să fi cutezat în genere o asemenea analiză a atitudinii lui. În orice caz, eu consider astăzi povestea că situaţia lui ar fi fost similară celei în care mă aflam eu şi că el ar fi avut nevoie de simpatia şi ajutorul meu la fel cum aveam eu nevoie de ale lui drept nimic altceva decât o dibăcie, o sugestie captivantă şi agreabilă cu care m-a prins în plasă; n-as şti totuşi să spun în ce măsură jocul lui cu mine a fost conştient, gândit şi

voit şi în ce măsură a fost, în ciuda tuturor, ceva naiv, rezultat din firea lui. Căci magistrul Josef a fost un mare artist; pe de o parte, în aşa măsură nu putea să reziste la impulsul de a educa, de a-şi exercita influenţa, de a vindeca, de a ajuta, de a dezvolta, încât mijloacele îi erau aproape indiferente, pe de altă parte îi era de-a dreptul imposibil să întreprindă şi cea mai mică acţiune fără o totală dăruire.

Un lucru însă e sigur, anume că el m-a tratat atunci ca un prieten şi ca un mare doctor şi îndrumător, că nu mi-a dat drumul şi că în cele din urmă m-a trezit şi m-a vindecat, atât cât era cu putinţă. A mai fost un lucru remarcabil ce i se potrivea întru totul; în timp ce proceda în aşa fel, de parcă ar fi luat în considerare ajutorul meu pentru retragerea lui din funcţie, în timp ce asculta calm şi adesea chiar aprobator criticile mele brutale şi naive, contestările şi injuriile mele la adresa Castaliei, în timp ce el însuşi se lupta să se elibereze, m-a ademenit şi m-a condus de fapt din nou spre Castalia, m-a recâştigat pentru exerciţiile de meditaţie, m-a reeducat şi transformat cu ajutorul muzicii şi al meditaţiei castaliene, al seninătăţii castaliene, al eroismului castalian, m-a făcut din nou la fel ca voi, oricât aş fi fost eu de ne-şi anticastalian în dorul meu după voi, a făcut din dragostea mea nefericită pentru voi una fericită."

Aşa s-a exprimat Designori, şi el a avut desigur bune temeiuri pentru a-i purta lui Knecht o recunoştinţă plină de admiraţie. Poate că nu-i prea greu să-i educăm pe băieţi şi pe tineri, inculcându-le cu ajutorul metodelor noastre îndelung verificate stilul de viaţă al Ordinului, dar a reuşi asta cu un bărbat de aproape cincizeci de ani a fost desigur o sarcină grea, chiar dacă acest bărbat a avut multă bunăvoinţă. Firește, Designori nu a devenit un castalian desăvârşit şi exemplar. Dar ceea ce Knecht şi-a propus i-a reuşit pe deplin: l-a eliberat de obstinaţie şi de povara amară a tristeţii lui, a redat sufletului devenit hipersensibil şi închis în sine armonia şi seninătatea, a înlocuit un număr din relele sale deprinderi cu altele bune. Firește, magistrul jocului cu mărgele de sticlă n-a putut îndeplini singur toate muncile mărunte de care a fost nevoie pentru acestea; el s-a folosit în favoarea oaspetelui de onoare şi de aparatul şi forţele Waldzellului şi ale Ordinului, pentru o anumită vreme i-a

detaşat chiar, acasă, un maestru în arta meditaţiei de la Hirsland, reşedinţa conducerii Ordinului, ca să-i controleze permanent exerciţiile. Planul şi îndrumarea însă au rămas în mâinile sale.

Era în al optulea an al magistraturii, când a dat pentru prima dată urmare invitaţiilor mereu repetate ale prietenului său şi i-a făcut o vizită în casa lui din capitală. Obţinând permisiunea conducerii Ordinului, cu al cărui prezident Alexander se afla în relaţii cordiale, a folosit o sărbătoare pentru această vizită, de la care se aştepta la multe şi pe care ezitase totuşi un an întreg s-o facă, în parte fiindcă voise mai întâi să fie sigur de prietenul său, în parte poate şi dintr-o teamă firească, era primul său pas în lumea din care camaradul său Plinio adusese această stăruitoare tristeţe şi care ascundea pentru el atâtea taine importante.

A găsit casa modernă, pe care prietenul său o luase în schimbul vechii locuinţe din oraş a familiei Designori, gospodărită de o doamnă arătoasă, foarte inteligentă, rezervată, o doamnă autoritară, însă robită de băieţelul ei drăguţ, îndrăzneţ şi cam neascultător, în jurul persoanei căruia păreau că se desfăşoară aici toate şi care părea că deprinsese de la mama lui comportarea insolentă, voluntară, cam umilitoare pentru tatăl său. În rest, cei ai casei aveau o atitudine rece şi suspicioasă faţă de tot ceea ce era castalian, totuşi mama şi fiul n-au rezistat mult personalităţii magistrului, a cărui funcţie avea pentru ei şi ceva misterios, sacru şi legendar. Cu toate acestea, la prima vizită, întâlnirea a avut ceva extrem de rigid şi silnic. Knecht s-a menţinut într-o atitudine rezervată, de observaţie şi expectativă, a rămas tăcut, doamna l-a întâmpinat cu o politeţe formală rece şi cu o repulsie interioară, cam cum e primit în cartiruire un ofiţer superior inamic, fiul Tito s-a arătat cel mai puţin stingherit, probabil pentru că mai fusese destul de des martorul şi spectatorul amuzat al unor situaţii similare. Tatăl său părea că mai mult joacă rolul de şef al familiei decât îl are în realitate, între el şi soţia lui domnea un ton de amabilitate blândă, prudentă, ceva cam anxioasă, ca mergând în vârful picioarelor, mult mai uşor şi mai firesc respectată de soţie decât de soţ. Faţă de fiu, acesta din urmă vădea efortul unei

camaraderii pe care băiatul părea obişnuit când să o accepte ca să tragă foloase din ea, când să o respingă cu aroganţă. Pe scurt, a fost o întâlnire trudnică, lipsită de naturaleţe, înfierbântată sufocant de impulsuri reţinute, plină de temerea unor tulburări şi răbufniri, plină de tensiune, iar stilul de comportare şi vorbire, ca stilul întregii case, a fost unul prea îngrijit şi căutat, ca şi când cei de faţă ar fi fost îngrijoraţi că nu pot ridica un zid de apărare destul de solid, de gros şi de sigur împotriva unor posibile breşe şi atacuri neaşteptate. Şi încă o observaţie care l-a frapat pe Knecht: o mare parte din seninătatea recâştigată de Plinio pierise din nou de pe chipul acestuia;

Designori, care la Waldzell sau la reşedinţa din Hirsland a conducerii Ordinului părea să se fi eliberat complet de apăsare sufletească şi tristeţe, şedea din nou aici, în propria lui casă, cu totul în umbră şi solicita critică şi compasiune. Casa era frumoasă şi vădea bogăţie şi răsfăţ, fiecare încăpere era mobilată corespunzător dimensiunilor ei, fiecare era zugrăvită în două sau trei tonuri plăcute la culoare, ici şi colo privirea lui Knecht fu atrasă cu plăcere de câte o operă de artă valoroasă; totuşi, aceste desfătări ale ochiului trebuie să-i fi apărut în cele din urmă cu un grad prea frumoase, prea desăvârşite şi prea bine chibzuite, fără aparenţa unei deveniri, a vreunei mişcări şi reînnoiri, el a simţit că şi această frumuseţe a încăperilor şi a i obiectelor are sensul unui exorcism, al unui gest de apărare şi că aceste camere, tablouri, vaze şi flori circumscriu şi însoţesc o viaţă ce năzuie spre armonie şi frumuseţe, fără a o putea atinge altfel decât tocmai prin cultivarea unui mediu înconjurător atât de pus la punct.

În perioada de după această vizită, cu impresiile ei în parte neplăcute, Knecht îi trimise prietenului său acasă un profesor de meditaţie. Petrecând o zi în atmosfera atât de ciudat de apăsătoare şi încărcată a acestei case, el aflase unele lucruri cu totul nedorite, dar şi unele de care dusese lipsă şi pe care le căutase de dragul prietenului său. Nu se limită numai la această primă vizită, o repetă de mai multe ori, ajungând şi la convorbiri despre educaţie şi despre micul Tito, convorbiri la care a luat parte cu însufleţire şi mama băiatului. Magistrul câştigă treptat

încrederea şi simpatia acestei femei inteligente şi suspicioase. Când spuse odată, pe jumătate în glumă, că e păcat că Tito n-a fost trimis la timp în Castalia, pentru a i se face educaţia, doamna Designori luă remarca în serios, ca pe un reproş, şi se apără: este foarte îndoielnic că Tito ar fi fost primit acolo, băiatul e, într-adevăr, destul de talentat, dar greu tratabil, iar ea n-ar fi acceptat niciodată să intervină astfel în viaţa lui fără ca el să consimtă, şi-apoi tocmai această tentativă a eşuat o dată complet în ceea ce-l priveşte pe tatăl său. Ea şi soţul ei nu s-ar fi gândit să facă uz pentru fiul lor de privilegiul vechii familii Designori, întrucât ei o rupseseră cu tatăl lui Plinio şi cu întreaga tradiţie a vechii case. Afară de asta, adăugase ea în cele din urmă, zâmbind dureros, nu s-ar fi putut despărţi de fiul ei nici chiar în cu totul alte circumstanţe, deoarece în afară de el nu mai avea nimic altceva care să-i facă viaţa vrednică de trăit. Knecht se simţi nevoit să reflecteze mult la această observaţie mai curând involuntară decât intenţionată.

Aşadar, frumoasa ei casă, în care totul era atât de distins, magnific şi armonios, soţul ei, politica şi partidul ei, moştenirea tatălui ei pe care-l adorase, toate acestea nu erau pentru ea îndestulătoare ca să-i dea sens şi valoare vieţii, fapt izbutit numai de copil. Şi ea îngăduia mai curând ca acest copil să crească în condiţii atât de rele şi prejudiciabile ca acelea din casa şi căsnicia ei, decât să se lase despărţită de el spre binele lui. Pentru o femeie atât de inteligentă, aparent aşa de rece, cu o asemenea formaţie intelectuală, era o mărturisire surprinzătoare. Knecht nu putea s-o ajute la modul direct cum făcuse cu soţul ei, şi nici nu-i trecu prin minte să încerce. Dar datorită vizitelor sale, altminteri rare, şi datorită faptului că Plinio se afla sub influenţa lui, în circumstanţele obscure şi confuze ale familiei interveniră totuşi un anume echilibru şi un fel de punere în gardă. Pentru magistru însă, în vreme ce de la o dată la alta câştiga influenţă şi autoritate în casa Designori, viaţa acestor oameni de lume devenea mereu mai bogată în enigme, pe măsură ce o cunoştea mai bine. Noi ştim totuşi destul de puţine lucruri despre vizitele sale în capitală şi despre ceea ce a văzut şi a trăit acolo şi ne mulţumim cu ceea ce am spus până aici.

De prezidentul conducerii Ordinului din Hirsland Knecht nu se apropiase până acum mai mult decât o cereau funcţiunile oficiale, îl vedea desigur la şedinţele plenare ale autorităţii educative care aveau loc la Hirsland, şi chiar şi acolo prezidentul îndeplinea de cele mai multe or numai îndatoririle mai mult formale şi decorative ale funcţiei, salutul adresat colegilor la sosire şi la plecare, în timp ce munca principală de conducere a şedinţei revenea preşedintelui adunării. Fostul prezident, uri bărbat aflat la o vârstă venerabilă în momentul numirii lui Knecht, fusese, ce-i drept, foarte stimat de către *magister ludi,* însă acesta nu-i dăduse niciodată prilejul de a micşora distanţa, bătrânul aproape că nu mai era pentru dânsul un om, o persoană, ci plutea undeva sus, ca un mare preot, un simbol al demnităţii şi al reculegerii, o culme tăcută şi o încununare a edificiului autorităţii şi a întregii ierarhii. Venerabilul bărbat murise, iar în locul său.

Ordinul îl alesese pe noul său prezident, Alexander. Alexander era chiar maestrul în arta meditaţiei, pe care conducerea Ordinului îl delegase cu ani în urmă pe lângă Josef Knecht, la începuturile funcţiei sale, iar de atunci magistrul îi purta acestui membru exemplar al Ordinului o dragoste plină de admiraţie şi recunoştinţă, dar şi acesta, în vremea în care maestrul jocului cu mărgele de sticlă fusese obiectul grijii zilnice şi într-o anumită măsură un om ce i se spovedise, putuse la rându-i să-l observe şi să-i cunoască felul de a fi şi comportamentul îndestul, ca să-l îndrăgească. Prietenia rămasă până atunci latentă deveni pentru amândoi sensibilă şi-şi găsi chipul concret din momentul în care Alexander ajunse colegul lui Knecht şi prezidentul autorităţii, deoarece începând de atunci se vedeau mai des şi aveau d in nou activităţi comune. Fireşte, acestei prietenii îi lipseau contactul zilnic, ca şi trăirile comune din tinereţe, era o simpatie colegială între mari demnitari, iar manifestările ei exterioare se limitau la un mic spor de căldură cu prilejul venirilor şi plecărilor, o înţelegere reciprocă lipsită de lacune şi rapidă, pe deasupra câteva minute de taifas în pauzele şedinţelor.

Chiar dacă, după regulament, prezidentul conducerii Ordinului, numit şi maestru al Ordinului, nu era superior

ierarhic colegilor săi, magiştrii, totuşi, ca urmare a tradiţiei conform căreia maestrul Ordinului prezida şedinţele autorităţii supreme şi pe măsură ce Ordinul devenise în ultimele decenii mai meditativ şi mai monahal, autoritatea lui sporise, firește, numai în cadrul ierarhiei şi al Provinciei, nu şi în afară, în interiorul autorităţii educative, prezidentul Ordinului şi maestrul jocului cu mărgele de sticlă deveniseră tot mai mult exponenţii şi reprezentanţii propriu-zişi ai spiritului castalian; faţă de gramatică, astronomie, matematică sau muzică, discipline străvechi preluate din epoca precastaliană, educarea spiritului prin meditaţii şi jocul cu mărgele de sticlă se impuseră ca bunuri cu adevărat caracteristice pentru Castalia. Aşa stând lucrurile, nu era lipsit de importanţă faptul că amândoi reprezentanţii şi conducătorii lor actuali se găseau în relaţii reciproce amicale, era pentru amândoi o confirmare şi o înălţare a demnităţii, un adaos de căldură şi de satisfacţie în viaţă, un imbold mai mult pentru îndeplinirea sarcinii ce le revenea: a reprezenta şi a întruchipa exemplar în persoana lor cele două bunuri şi forţe intime, sacre, ale lumii castaliene.

Pentru Knecht, aceasta însemna o legătură în plus, o contragreutate în plus împotriva tendinţei ce ajunsese pentru el imperioasă de a renunţa la toate şi de a răzbate într-o altă sferă, nouă de viaţă. Tendinţa aceasta se dezvolta totuşi într-un chip de neofit. De când devenise el însuşi pe deplin conştient de ea, să fi fost cam în al şaselea sau al şaptelea an al magistraturii sale, ea se întărise, iar dânsul, bărbatul ce-şi trăia „trezirea”, o preluase fără sfială în viaţa şi în gândirea sa conştientă. Cam din acea vreme, credem că o putem spune, i se impusese gândul viitoarei despărţiri de funcţie şi de Provincie — câteodată cam în felul în care un deţinut speră în punerea sa în libertate, câteodată însă aşa cum unui om grav bolnav îi apare certitudinea morţii. Pentru prima dată, Knecht a dat expresie în cuvinte amintitei tendinţe în cea dintâi convorbire cu camaradul său din tinereţe, Plinio, reîntors la dânsul, poate numai din dorinţa de a-şi câştiga prietenul şi de a-i desfereca sufletul tăcut şi închis în sine, poate şi cu gândul ca, împărtăşind-o pentru prima dată altuia, să obţină pentru noua lui trezire, pentru noua lui stare sufletească un confident, o primă orientare în afară, un

prim impuls spre realizare, în convorbirile ulterioare cu Designori, dorinţa lui Knecht de a renunţa odată la actuala lui formă de viaţă şi de a cuteza un salt în una nouă căpătă caracterul unei hotărâri. Între timp, îşi consolida cu grijă prietenia cu Plinio, care acum era legat de el nu numai prin admiraţie, ci, în egală măsură, şi prin recunoştinţa celui restabilit şi vindecat, astfel că, datorită acestei prietenii, el, Knecht, avea o punte către lumea din afară şi către viaţa plină de enigme a acesteia.

Nu trebuie să ne mire că prietenului său Tegularius i-a îngăduit abia foarte târziu să ia cunoştinţă de secretul său şi de planul unei evadări. Cu oricâtă bunăvoinţă şi încurajare şi-a cultivat toate prieteniile, Knecht a ştiut totuşi să le trateze şi să le îndrume cu independenţă şi tact diplomatic. O dată cu reintrarea lui Plinio în via ţa lui, pentru Fritz apăruse un concurent, un nou vechi prieten ce solicita interesul şi inima magistrului, iar acesta mai că nu putuse fu surprins de faptul că Tegularius reacţionase la început cu o violentă gelozie; pentru un răstimp, anume până când îl câştigase complet pe Designori şi statornicise cu el relaţiile dorite, e posibil ca reţinerea îmbufnată a celuilalt să fi fost pentru el mai curând binevenită.

Cu timpul, firește, reconsiderarea acestui lucru căpătă importanţă. Cum să prezinte acceptabil şi uşor de mistuit pentru o fire ca a lui Tegularius dorinţa sa de a se retrage cu încetul de la Waldzell şi din demnitatea lui de magistru? Părăsind Waldzellul, Knecht urma să fie definitiv pierdut pentru acest prieten; ca să-l ia cu dânsul pe drumul îngust şi primejdios ce i se deschidea în faţă era ceva de neconceput, chiar dacă acela, în ciuda oricărei aşteptări, ar fi vădit dorinţa şi cutezanţa pentru aşa ceva. Knecht aşteptă, reflectă şi ezită foarte mult, mai înainte de a-l face pe Tegularius confident al intenţiilor sale. În cele din urmă o făcu totuşi, în momentul în care decizia de a pleca devenise pentru el de mult definitivă. Ar fi fost prea de tot împotriva firii lui să-şi lase prietenul orb până la sfârşit şi, într-o măsură, să-şi urzească în spatele lui planurile şi să-şi pregătească paşii, ale căror consecinţe avea să le suporte şi acela. Pe cât posibil, dorea să facă din Fritz, ca şi din Plinio, nu numai un confident, ci şi un ajutor şi colaborator real sau numai

imaginar, pornind de la ideea că activitatea face mai uşor suportabilă orice situaţie.

Părerile lui Knecht asupra iminentei prăbuşiri a existenţei castaliene erau fireşte de mult cunoscute prietenului său, în măsura în care el dorise să i le împărtăşească şi celălalt fusese apt să le priceapă. Din aceste păreri şi-a făcut magistrul punctul de plecare, atunci când s-a hotărât să se destăinuiască celuilalt, în ciuda aşteptărilor şi spre marea sa uşurare, Fritz n-a luat destăinuirea în tragic, mai mult chiar: ideea că un magistru s-ar lepăda de funcţie, depunând-o din nou în mâinile autorităţii, că şi-ar scutura praful Castaliei de pe tălpi şi şi-ar alege o viaţă după gustul său a părut să-i fie pe plac, ba chiar să-l înveselească. Ca individualist şi vrăjmaş al oricărei normări, Tegularius fusese întotdeauna de partea insului independent şi împotriva autorităţii; întotdeauna se arătase gata să combată, să tachineze, să păcălească într-un mod spiritual puterea oficială. Faptul acesta îi indicase lui Knecht calea de urmat şi, respirând uşurat, cu un râs interior, magistrul acceptă pe loc reacţia prietenului său. El îl lăsă să creadă că e vorba de un fel de lovitură împotriva autorităţii şi a pedantismului funcţionăresc şi îi încredinţa în acest atac rolul unui confident, al unui colaborator şi conjurat.

Trebuia să fie pregătită o cerere a magistrului adresată autorităţii, o expunere lămuritoare a tuturor motivelor ce-l determinau să se retragă din funcţie, iar pregătirea şi elaborarea acestei cereri avea să fie în principal o sarcină a lui Tegularius. Înainte de toate, Fritz trebuia să-şi însuşească concepţia istorică a lui Knecht asupra constituirii, dezvoltării şi stadiului actual al Castaliei, apoi să adune materialul istoric şi să justifice cu ajutorul acestuia dorinţele şi propunerile lui Knecht. Faptul că, acceptând însărcinarea, trebuia să pătrundă într-un domeniu până atunci respins şi dispreţuit de el, că trebuia să se ocupe de istorie, nu păru să-l tulbure, iar Knecht se grăbi să-i dea indicaţiile necesare. Şi astfel, Tegularius se adânci în noua sa misiune cu tot zelul şi tenacitatea de care era capabil să facă uz când era vorba de lucrări întreprinse de unul singur, în afara colectivului. Pentru un individualist îndârjit ca el, aceste studii, ce trebuiau să-l pună în situaţia de a dovedi

defectele şi caracterul dubios al bonzilor şi al ierahiei, ba chiar să-i irite pe cei dintâi, îi insuflară o satisfacţie ciudat de înverşunată.

Knecht împărtăşi această satisfacţie tot atât de puţin pe cât şi credea în succesul strădaniilor prietenului său. Era hotărât să se elibereze din cătuşele situaţiei sale actuale şi să se facă disponibil pentru sarcinile care simţea că-l aşteaptă, dar îi era limpede că nici nu va înfrânge autoritatea prin argumente raţionale, nici nu va putea trece o parte din cele ce avea de făcut pe seama lui Tegularius. Era foarte bucuros totuşi să-l ştie pe acesta ocupat şi îndrumat pe o cale convenabilă pentru răstimpul în care mai avea încă de trăit în apropierea lui. După ce-i povesti despre acestea lui Plinio, la întâlnirea lor imediat următoare, magistrul adăugă:

— Prietenul meu Tegularius este acum ocupat şi despăgubit pentru ceea ce crede că a pierdut prin reîntoarcerea ta. Aproape că s-a vindecat de gelozie, iar munca pe care o depune în acţiunea întreprinsă în folosul meu şi împotriva colegilor mei şi face bine, e aproape fericit. Dar să nu crezi, Plinio, că aştept altceva de la acţiunea lui decât tocmai binele ce decurge pentru el însuşi. Că autoritatea noastră supremă va da urmare cererii plănuite este absolut improbabil, de-a dreptul imposibil, în cel mai bun caz îmi va răspunde cu un avertisment de blândă mustrare. Ceea ce stă între intenţiile mele şi realizarea lor este principiul ierarhiei noastre însăşi, iar o autoritate care să-şi elibereze maestrul jocului cu mărgele de sticlă pe baza unei cereri, fie ea încă şi mai convingător argumentată, şi să-i încredinţeze o activitate în afara Castaliei n-ar fi deloc nici pe placul meu.

Afară de asta, mai există şi maestrul Alexander din conducerea Ordinului, un bărbat care nu poate fi încovoiat prin nimic. Nu, această bătălie va trebui s-o port singur. Dar să-l lăsăm aşadar mai întâi pe Tegularius să-şi pună la lucru agerimea! Cu asta nu pierdem altceva decât nişel timp, iar de timpul acesta oricum tot am nevoie, ca să las în urmă totul pus in bună rânduială, astfel ca plecarea mea să poată avea loc fără prejudicii pentru Waldzell. Tu însă trebuie să-mi faci rost între timp, a-colo, la voi, de un adăpost şi de o posibilitate de a munci,

fie cât de modeste, la nevoie mă mulţumesc şi cu un post, să zicem, de profesor de muzică, un post care n-ar fi decât un început, o trambulină.

Designori fu de părere că aşa ceva se va putea găsi şi că, atunci când va fi bătut ceasul, casa lui va sta deschisă prietenului pentru oricât timp va voi s-o folosească. Dar cu asta Knecht nu fu mulţumit.

— Nu, spuse el, nu pot rămâne un oaspete, trebuie să am de lucru. Şederea mea în casă la tine, oricât de frumoasă este, ar spori, dacă ar dura mai mult de câteva zile, tensiunile şi dificultăţile de acolo. Am multă încredere în tine, şi chiar soţia ta s-a deprins să-mi întâmpine cu sentimente amicale vizitele, dar toate acestea ar căpăta altă faţă, dacă n-as mai fi un musafir şi un *magister ludi,* ci un fugar şi un oaspete de durată.

— Prea eşti tipicar în chestia asta, opina Plinio. Că, îndată ce te vei elibera de aici şi-ţi vei avea locuinţa în capitală, ai să obţii un post demn de tine, cel puţin ca profesor la o universitate — e ceva pe care poţi conta cu certitudine. Totuşi pentru asemenea lucruri e nevoie de timp, asta o ştii şi tu, iar eu, fireşte, pot întreprinde ceva pentru tine numai când se va fi produs plecarea ta de aici.

— Evident, spuse magistrul, până atunci hotărârea mea trebuie să rămână un secret. Nu mă pot pune la dispoziţia autorităţilor voastre, mai înainte ca propriile mele autorităţi să fi fost informate şi ca ele să fi luat vreo decizie; lucrul acesta e de la sine înţeles. Dar eu nici nu caut mai dinainte un post oficial. Pretenţiile mele sunt mici, mai mici decât ai putea, probabil, să ţi le închipui.

Am nevoie de o odăiţă şi de plinea zilnică, însă mai înainte de toate de o muncă şi de un post de profesor şi educator, îmi trebuie unul sau câţiva elevi şi pupili, alături de care să trăiesc şi asupra cărora să acţionez; la o universitate mă gândesc cel mai puţin, mi-ar plăcea tot atât de mult, nu, încă mai mult să fiu profesorul particular al unui băiat sau ceva similar. Ceea ce caut şi de ceea ce am nevoie este o muncă simplă, firească, un om care să aibă nevoie de mine. Numirea la o universitate m-ar încadra din nou încă de la început într-un aparat oficial

tradiţional, consacrat şi mecanizat, iar ceea ce doresc din toată inima e tocmai contrariul.

Şovăind, Designori îşi exprimă acum o rugăminte pe care o purta în suflet încă de câtva timp.

— Aş avea să-ţi fac o propunere, zise el, şi te rog cel puţin s-o asculţi şi s ă reflectezi cu bunăvoinţă la ea. Poate că ai s-o accepţi, mi-ai face şi mie un serviciu. Din prima zi în care am fost aici oaspetele tău, m-ai ajutat în multe privinţe. Mi-ai cunoscut viaţa şi casa şi ştii cum stau lucrurile acolo. Nu stau bine, dar mai bine decât au stat vreme de mulţi ani. Problema cea mai dificilă constă în relaţiile dintre mine şi fiul meu. Băiatul e răsfăţat şi obraznic, şi-a creat în casa noastră o poziţie privilegiată şi menajată, i-a fost la îndemână şi uşor de obţinut în cursul anilor în care, copil încă, a fost* revendicat în concurenţă, de mama lui şi de mine. De-atunci s-a hotărât să treacă de partea mamei, iar mie mi-au scăpat treptat din mână toate mijloacele educative eficiente. M-am obişnuit cu asta, aşa cum m-am deprins în genere cu viaţa mea cam ratată. M-am resemnat. Dar acum, când, cu ajutorul tău, m-am reînsănătoşit întrucâtva, îmi fac din nou speranţe. Vezi la ce mă gândesc; m-as aştepta la mult bine, dacă Tito, care de altfel are dificultăţi la şcoala lui, ar obţine pentru o vreme un profesor şi un educator care să se ocupe de el. E o dorinţă egoistă, ştiu, şi nu-mi dau seama dacă sarcina aceasta te-ar putea atrage. Dar tu mi-ai dat curajul să-mi rostesc propunerea. Knecht zâmbi şi îi întinse mâna. — îţi mulţumesc, Plinio. Nicio altă propunere n-ar fi fost pentru mine mai binevenită. Lipseşte totuşi consimţământul soţiei tale. Iar apoi ar trebui să vă decideţi amândoi să-l lăsaţi pe fiul vostru la început cu totul pe seama mea. Ca să-l iau în mână, e nevoie să fie scos de sub influenţa de fiecare zi a casei părinteşti. Vorbeşte cu soţia ta şi convinge-o să-mi accepte această condiţie. Procedează cu prudenţă, nu vă grăbiţi!

— Şi tu crezi, întrebă Designori, că ai putea obţine vreun rezultat cu Tito?

— O da, de ce nu? E de soi bun şi bine înzestrat cu calităţi provenite de la ambii părinţi, îi lipseşte numai armonizarea acestor forţe. A trezi în el dorinţa acestei armonii, a o întări şi

mai mult şi în cele din urmă a-l face conştient de ea, iată care va fi sarcina pe care o iau cu plăcere asupră-mi.

În felul acesta se pricepu Josef Knecht să-şi antreneze ambii prieteni, pe fiecare în cu totul alt mod, în rezolvarea propriilor sale probleme, în timp ce, în capitală, Designori expunea soţiei sale noile planuri şi căuta s-o facă să le accepte, la Waldzell, Tegularius şedea într-o cămăruţă de lucru de la bibliotecă şi aduna, după indicaţiile lui Knecht, material pentru scrierea proiectată. Magistrul îl momise bine cu lectura propusă; Fritz Tegularius, marele dispreţuitor al istoriei, muşcă din momeală şi fu cuprins de pasiune pentru istoria epocii războinice. Extrem de harnic şi în această joacă, el adună cu un apetit crescând anecdote simptomatice din acea epocă, preistoria întunecată a Ordinului, şi aglomera atâtea, încât prietenul său nu putu reţine nici măcar a zecea parte când obţinu lucrarea după câteva luni.

În perioada aceasta, Knecht îşi repetă de mai multe ori vizita în capitală. El câştigă din ce în ce mai mult încrederea doamnei Designori, aşa cum adesea un om sănătos şi cu o alcătuire armonioasă găseşte uşor acces la cei aflaţi în dificultate şi apăsaţi de vreo povară, iar în curând ea fu câştigată pentru planul soţului ei. Despre Tito ştim că la una dintre aceste vizite i-a atras magistrului atenţia, cam cu aroganţă, că nu doreşte să i se adreseze cu tu, deoarece toată lumea, inclusiv profesorii de la şcoala lui, îi vorbesc cu dumneata. Knecht îi mulţumi foarte politicos şi se scuză, povestindu-i că în Provincia lui profesorii spun tu tuturor elevilor şi studenţilor, chiar celor de mult maturi. După dejun, îl rugă pe băiat să iasă cu el puţin şi să-i arate câte ceva din oraş. In cursul acestei plimbări, Ttto îl conduse şi pe o stradă impunătoare din vechiul oraş, unde se ridicau într-un şir aproape fără goluri casele multiseculare ale familiilor nobile şi avute din rândul patricienilor, în faţa uneia dintre aceste case solide, înguste şi înalte, Tito se opri, arătă o placă fixată deasupra portalului şi întrebă:

— O cunoaşteţi? iar la răspunsul negativ al lui Knecht spuse: Acesta este blazonul familiei Designori, iar asta e vechea noastră casă strămoşească, a aparţinut familiei timp de trei sute de ani. Dar noi locuim în casa noastră de azi, care e una oarecare, la fel cu toate celelalte, numai pentru că tata a avut

chef, după moartea bunicului, să vândă casa asta strămoşească atât de frumoasă şi de venerabilă şi să-şi construiască o locuinţă modernă, care de altfel acum nici nu mai e chiar atât de modernă. Puteţi oare înţelege aşa ceva?

— Dumitale îţi pare atât de rău după vechea casă? întrebă Knecht pe un ton prietenos, iar când Tito aprobă cu patimă şi-şi repetă întrebarea: „Puteţi oare înţelege aşa ceva?" spuse: Se poate înţelege orice, când pui lucrurile în lumină. O casă veche e un lucru frumos, iar dacă cea nouă s-ar fi aflat alături şi el ar fi trebuit să aleagă, ar fi păstrat-o desigur pe cea veche. Da, casele vechi sunt frumoase şi venerabile, îndeosebi una atât de frumoasă ca aceea de aici. Dar a construi tu însuţi o casă este ceva tot atât de frumos, iar dacă un bărbat zelos şi ambiţios se află în situaţia de a alege între a se instala comod şi docil într-un cuib primit de-a gata sau a-şi construi unul cu totul nou, atunci se înţelege perfect că alegerea lui se poate fixa şi asupra reconstruirii. Aşa cum îl cunosc pe tatăl dumitale, şi îl cunosc de pe vremea când avea vârsta dumitale şi era un adolescent cutezător şi pătimaş, vânzarea şi pierderea casei nu l-au durut pe nimeni altul atât de mult ca pe el însuşi. A avut un conflict grav cu tatăl său şi cu familia şi, cum se pare, educaţia primită la noi în Castalia n-a fost cea mai potrivită pentru el, în orice caz nu l-a putut apăra de unele pripeli pătimaşe. Una dintre ele a fost desigur şi vânzarea casei. Cu asta a vrut să aplice o lovitură făţişă şi să declare război tradiţiei familiale, tatălui, întregului trecut şi oricărei dependenţe, cel puţin lucrul acesta mi se pare foarte lesne de înţeles. Dar omul e o fiinţă ciudată, aşa că nu mi s-ar părea deloc neverosimilă nici altă idee, anume ideea că vânzătorul vechii case a vrut să provoace prin această vânzare o suferinţă nu numai familiei, ci şi lui însuşi. Familia îl dezamăgise, îl trimisese în şcolile noastre de elită, îl lăsase să fie educat acolo după sistemul nostru, iar apoi, la întoarcere, îl primise cu îndatoriri, cerinţe şi pretenţii, cărora el nu era în măsură să le facă faţă. Mai departe însă n-aş putea merge cu explicaţia mea psihologică, în orice caz, istoria cu vânzarea acestei case arată ce forţă considerabilă e conflictul dintre taţi şi fii, ura aceasta, iubirea aceasta convertită în ură. Rareori lipseşte acest conflict din viaţa firilor pline de vitalitate şi

înzestrate, istoria universală e plină de exemple, în rest, aş putea foarte bine să-mi închipui un viitor tânăr Designori care şi-ar face un ţel în viaţă din dorinţa de a readuce cu price preţ casa în proprietatea familiei.

— Şi nu i-aţi da dreptate, strigă Tito, dacă ar face-o?

— Nu m-as face judecătorul lui, tinere domn. Dacă un viitor Designori îşi va reaminti măreţia familiei sale şi îndatoririle ce-i revin în viaţă ca o consecinţă a acesteia, dacă el va sluji cu toate puterile sale oraşul, statul, poporul, dreptatea, prosperitatea şi va dispune de atâta forţă, încât să realizeze, pe deasupra, şi răscumpărarea vechii case, atunci va însemna că e un bărbat vrednic de respect şi ne vom scoate pălăria în faţa lui. Dacă însă nu va cunoaşte în viaţă alt ţel decât această poveste cu casa, atunci el nu va fi altceva decât un posedat şi un îndrăgostit, un bărbat stăpânit de patimă, cel mult poate unul care n-a înţeles niciodată sensul unor asemenea conflicte tinereşti dintre fiu şi tată şi n-a purtat niciodată în viaţă, nici chiar la maturitate, o asemenea povară, îl putem înţelege, chiar şi compătimi, dar faima casei sale el n-o s-o sporească. E frumos ca o veche familie să ţină cu drag la casa ei, dar întinerirea şi noua ei măreţie îi vin numai din aceea că fiii ei slujesc ţeluri mai mari decât acelea ale familiei.

Dacă în cursul acestei plimbări Tito l-a ascultat pe oaspetele tatălui său cu atenţie şi oarecum cu bunăvoinţă, în alte împrejurări i-a arătat din nou rezistenţă şi încăpăţânare, el presimţea în bărbatul acesta, la care amândoi părinţii săi, altminteri atât de ne-uniţi, păreau să ţină foarte mult, o forţă ce putea deveni periculoasă pentru propria-i independenţă de copil răsfăţat şi se arătă uneori extrem de neascultător; fireşte, de fiecare dată urmau regrete şi dorinţa de a repara lucrurile, deoarece amorul său propriu era rănit de faptul că dăduse o lovitură în gol în faţa politeţei senine care-l înconjura pe magistru ca o platoşă strălucitoare. Iar tainic, în inima lui neexperimentată şi puţin sălbăticită, el simţea că acesta e un bărbat care probabil că ar putea fi iubit şi stimat foarte mult.

Simţi aceasta cu deosebire într-o jumătate de oră, când îl găsi pe Knecht singur, aşteptându-l pe tatăl său reţinut de treburi. Intrând în cameră, Tito îl văzu pe musafir stând într-o poziţie

statuară, nemişcat, cu ochii pe jumătate închişi, iradiind calm şi pace, într-o stare de concentrare meditativă, în aşa fel încât îşi domoli fără să vrea paşii şi vru să se strecoare din nou afară în vârful picioarelor. Dar atunci cel ce şedea îşi deschise ochii, îl salută prietenos, se ridică, îi arătă spre un pian din încăpere şi-l întrebă dacă îi place muzica.

Da, spuse Tito, n-a mai avut ore de muzică de mai multă vreme şi nici n-a mai exersat, deoarece nu prea stă strălucit la şcoală şi se chinuie destul acolo cu toceala, dar să asculte muzică a fost pentru el întotdeauna o plăcere. Knecht deschise pianul, se aşeză în fata lui, se convinse că e acordat şi cântă un andante de Scarlată, pe care în acele zile îl pusese fa baza unui exerciţiu de joc cu mărgele de sticlă. Apoi făcu o pauză şi, pentru că îl vedea pe băiatul atent abandonându-se, începu să-i explice în puţine cuvinte cam despre ce e vorba într-un asemenea exerciţiu de joc cu mărgele de sticlă, descompuse muzica în elementele ei, înfăţişă câteva din modalităţile de analiză utilizabile şi lămuri calea de urmat pentru tălmăcirea muzicii în ieroglifele jocului. Pentru prima dată Tito văzu în maestru nu un musafir, nu celebritatea savantă pe care o respingea, deoarece exercita presiuni asupra amorului său propriu, ci îl văzu la munca lui, un bărbat ce-a deprins o arta foarte subtilă şi exactă, al cărei sens Tito nu putea, ce-i drept, decât să-l bănuiască, dar care părea să pretindă un om integru şi o totală dăruire, îşi şi simţi orgoliul satisfăcut, deoarece se vedea considerat destul de mare şi de inteligent, ca să i se solicite interesul pentru asemenea lucruri complicate. Rămase tăcut şi din această jumătate de oră începu să intuiască din ce izvoare provin seninătatea voioasă şi liniştea plină de siguranţă a acestui bărbat remarcabil.

În această ultimă perioadă, activitatea oficială a lui Knecht fu aproape tot atât de intensă ca în grelele timpuri ale preluării funcţiei. Dorea ca tot ceea ce era de resortul îndatoririlor sale să rămână în urma lui într-o stare exemplară. Ţelul acesta l-a şi atins, chiar dacă nu şi scopul implicit de a lăsa să se vadă că persoana lui e de prisos sau măcar uşor de înlocuit.

Cu funcţiile cele mai înalte de la noi se întâmplă întotdeauna cam aşa: magistrul pluteşte aproape ca un giuvaier aflat sus de

tot, o insignă strălucitoare, pe deasupra complicatei diversităţi a domeniului său de activitate; el vine şi pleacă repede, uşor ca un duh prietenos, rosteşte două vorbe, aprobă cu o înclinare a capului, lămureşte cu un gest o însărcinare şi a şi trecut mai departe la urmă torul, cântă la aparatul funcţiei lui ca un muzicant la instrumentul său, pare să nu aibă nevoie pentru asta de niciun consum de energie şi de nicio gândire, iar totul decurge întocmai cum trebuie. Dar fiecare funcţionar din acest aparat ştie ce înseamnă când magistrul e plecat sau bolnav, când trebuie suplinit fie şi numai pentru o oră sau pentru o zi 5 în timp ce parcurgea încă o dată, cu priviri cercetătoare, toate problemele statului miniatural din *Vicus Lusorum* şi, îndeosebi, se străduia cu toată grija să-şi pregătească, fără a bate la ochi, „umbra” pentru sarcina de a-i ţine în curând locul cu toată seriozitatea, Knecht putu să constate cum sufletul său se şi desfăcuse şi se înstrăinase de toate acestea, cum bijuteria acestei mici lumi atât de bine chibzuite nu-l mai făcea fericit şi nu-l mai încătuşa. Vedea Waldzellul şi magistratura ca lucruri de pe acum aproape rămase în urmă, un domeniu străbătut până la capăt, care-i dăruise multe şi-l învăţase multe, dar care acum nu-l mai putea ademeni la un nou consum de forţe şi la noi fapte, în această perioadă de înceată desprindere şi de rămas bun, pentru el deveni mereu mai clar că motivul propriu-zis al înstrăinării şi al dorinţei de a pleca nu era totuşi cunoaşterea pericolelor existente pentru Castalia şi grija privitoare la viitorul acesteia, ci pur şi simplu o bucată, rămasă goală şi fără utilizare, din fiinţa ui, din inima lui, din sufletul lui, care acum îşi revendica drepturile şi voia să fie umplută.

În acea vreme mai studie încă o dată temeinic constituţia şi statutele Ordinului şi constată că plecarea din Provincie nu e în fond atât de greu de obţinut, nu aproape imposibilă cum şi-o închipuise la început. Avea libertatea să-şi depună funcţia din motive de conştiinţă, de asemenea să părăsească Ordinul, legământul faţă de Ordin nu era unul pe viaţă, chiar dacă numai rareori un membru, niciodată însă şi un component al autorităţii supreme, făcuse uz de această libertate. Nu, ceea ce făcea ca pasul acesta să-i apară atât de greu nu era rigoarea legii, erau spiritul însuşi al ierarhiei, loialitatea şi devotamentul existente

în propria-i inimă. Desigur, nu avea de gând să fugă pe ascuns, pregătea o cerere amănunţită menită să-i aducă redarea libertăţii, copilărosul Tegularius îşi mânjea degetele cu cerneală scriind-o.

Dar nu credea în succesul aceste cereri. Va fi îmbunat, i se vor da sfaturi, i se va oferi probabil un concediu de odihnă, la Mariafels, unde *pater* Jakobus decedase de curând, sau poate la Roma. Dar eliberat nu va fi, de asta continua să creadă că poate fi sigur. Eliberarea lui ar contrazice întreaga tradiţie a Ordinului. Dacă i-ar acorda-o, autoritatea ar conveni că cererea lui e justificată, ar admite că viaţa în Castalia, chiar în posturile superioare, nu poate satisface, în anumite cazuri, un om, că această viaţă poate însemna pentru el o renunţare şi o detenţiune.

CIRCULARA

Ne apropiem de sfârşitul povestirii noastre. Aşa cum am mai spus-o, ştirile despre acest sfârşit sunt lacunare şi aproape că au mai mult caracterul unei legende decât al unei relatări istorice. Suntem nevoiţi să ne mulţumim cu atât. Tocmai de aceea e cu atât mai plăcut pentru noi să putem întregi acest penultim capitol din biografia lui Knecht cu un document autentic, anume cu acea scrisoare cuprinzătoare, în care însuşi maestrul jocului cu mărgele de sticlă îşi expune în faţa autorităţii motivele hotărârii sale şi solicită eliberarea din funcţie.

Fireşte, trebuie spus că Josef Knecht nu numai că nu mai credea, aşa cum o ştim mai de mult, într-un succes al acestei scrisori pregătite cu atâta minuţie, ci şi că, atunci când ea fusese gata, socotea că mai bine h-ar fi scris deloc şi înaintat această „cerere". I s-a întâmplat şi lui ca tuturor oamenilor care exercită o putere firească şi la început inconştientă asupra celorlalţi oameni: această putere acţionează nu fără urmări pentru posesorul său, şi când magistrul se bucurase că l-a câştigat, datorită ei, pe prietenul său Tegularius pentru intenţiile lui, că a făcut din el un apărător al acestora şi un colaborator la realizarea lor, ceea ce s-a întâmplat s-a dovedit a avea mai multă putere decât propriile-i gânduri şi dorinţe, îl câştigase sau îl ademenise pe Fritz pentru o lucrare în valoarea căreia, el, iniţiatorul, nu mai credea; când, în cele din urmă, prietenul îi puse în faţă această lucrare, el nu mai putu da înapoi, nici n-o mai putu pune deoparte şi lăsa nefolosită, fără a-

l jigni şi dezamăgi foarte tare pe Tegularius, căruia dorise ca prin e a să-i facă mai uşoară despărţirea.

Cum credem s-o ştim, în acea vreme mult mai corespunzător intenţiilor lui Knecht ar fi fost să-şi depună funcţia şi să-şi anunţe de-a dreptul retragerea din Ordin, în loc să aleagă calea ocolită, ajunsă în ochii săi aproape o comedie, cu această „cerere". Dar dorinţa de a-şi menaja prietenul l-a determinat să-şi pună Mu încă o dată nerăbdării, pentru un timp.

Ar fi probabil interesant să cunoaştem manuscrisul sârguinciosului Tegularius. Acest manuscris consta în principal din materialul istoric, pe care-l adunase în scopul de a demonstra sau a ilustra, totuşi nu am greşi mult dacă am presupune că el conţinea şi unele aprecieri critice formulate tăios şi spiritual la adresa ierarhiei, ca şi la adresa lumii şi a istoriei universale. Chiar dacă acest manuscris redactat cu o hărnicie neobişnuit de tenace de-a lungul câtorva luni ar mai exista, ceea ce e posibil, şi dacă ne-ar sta la dispoziţie, ar trebui totuşi să renunţăm ia comunicarea lui, deoarece cartea noastră n-ar fi locul potrivit pentru publicarea sa.

Pentru noi este important un singur lucru, anume ce utilizare a dat *magister luai* lucrării prietenului său. Când îi fu înmânată cu solemnitate, o primi cu vorbe cordiale de mulţumire şi, fiindcă ştia că-i va face o plăcere prietenului său, îl rugă să i-o citească. Timp de mai multe zile, Tegularius luă loc câte o jumătate de oră în grădina magistrului, căci era vară, şi îi citi cu satisfacţie numeroasele file din care consta manuscrisul, şi nu rareori lectura fu întreruptă de puternicele hohote de râs ale amândurora. Au fost câteva zile bune pentru Tegularius. După aceea însă, Knecht se retrase şi, folosind unele părţi din manuscrisul prietenului, redacta o scrisoare adresată autorităţii, pe care o transcriem textual şi la care nu e nevoie să adăugăm niciun comentariu.

Scrisoarea adresată de magister ludi *autorităţii educative*

Diverse consideraţii m-au determinat pe mine, *magister ludi,* să prezint autorităţii o rugăminte de un fel deosebit, nu incluzând-o în darea de seamă solemnă, ci prin această

scrisoare specială şi într-o anumită măsură particulară. E drept, anexez scrisoarea la raportul oficial scadent şi aştept rezolvarea ei oficială, totuşi o consider mai curând un fel de circulară adresată confraţilor mei magiştri.

Printre îndatoririle unui magistru se numără şi aceea de a avertiza autoritatea, atunci când în îndeplinirea regulamentară a funcţiei sale apar piedici sau ameninţarea unor pericole, în momentul de faţă, activitatea mea oficială, deşi fac efortul de a-mi sluji funcţia cu toate puterile, este (sau aşa mi se pare mie) ameninţată de un pericol ce-şi are lăcaşul, nu însă şi unica sorginte, în propria mea persoană. Eu, cel puţin, consider pericolul moral al slăbirii aptitudinii mele de a ocupa funcţia de maestru al jocului cu mărgele de sticlă drept un pericol în acelaşi timp obiectiv şi existent în afara persoanei mele. Pentru a mă exprima foarte concis: am început să am îndoieli în ceea ce priveşte capacitatea mea de a-mi îndeplini integral funcţia, deoarece mă văd în situaţia să consider ameninţată propria mea funcţie, ca şi jocul cu mărgele de sticlă pe care am datoria să-l cultiv. Intenţia acestei scrisori este de a atrage atenţia autorităţii că arătatul pericol există şi că, după ce mi-am dat seama de el, tocmai acest pericol mă cheamă imperios în alt loc decât acela în care mă aflu. Fie-mi îngăduit să lămuresc situaţia printr-o comparaţie: cineva stă într-o odaie de la mansardă, aplecat deasupra unei subtile lucrări erudite, când deodată bagă de seamă că în casă sub el a izbucnit un incendiu. Omul nu va sta în cumpănă, întrebându-se dacă o intervenţie intră sau nu în atribuţiile sale sau dacă nu trebuie mai bine să-şi treacă pe curat tabelele, ci va alerga numaidecât jos şi va încerca să salveze casa. Aşa stau eu, în unul dintre etajele cele mai de sus ale clădirii noastre castaliene, ocupându-mă cu jocul cu mărgele de sticlă, mânuind instrumente extrem de delicate, sensibile, iar instinctul, nasul mă fac atent că undeva sub mine a luat foc, că întreaga noastră clădire e ameninţată şi se află în pericol, că eu am acum datoria nu să analizez muzică sau să diferenţiez reguli de joc, ci să dau fuga acolo de unde iese fum.

Instituţia Castaliei, Ordinul nostru, aşezămintele noastre ştiinţifice şi şcolare, împreună cu jocul cu mărgele de sticlă şi cu toate celelalte par celor mai mulţi dintre noi, fraţii din Ordin,

lucruri de la sine înţelese, aşa cum sunt pentru fiecare om aerul pe care-l respiră şi pământul pe care stă. Mai niciunul nu se gândeşte vreodată că acest aer şi acest pământ pot să nu mai fie, că într-o zi aerul poate să ne lipsească şi că pământul poate să ne piară de sub picioare.

Avem fericirea să trăim bine apăraţi, într-o mică lume curată şi senină, iar majoritatea dintre noi, oricât ar putea să pară de ciudat, trăiesc în ficţiunea că această lume a existat dintotdeauna şi că noi ne-am născut în ea. Eu însumi am trăit în anii mei mai tineri în această amăgire extrem de plăcută, în timp ce realitatea îmi era totuşi cunoscută foarte bine, anume că nu m-am născut în Castalia, ci am fost trimis şi educat aici de autorităţi, şi că Ordinul, Castalia, autoritatea, locuinţele profesorilor, arhiva şi jocul cu mărgele de sticlă n-au existat nicidecum din totdeauna şi nu sunt o operă a naturii, ci o creaţie târzie, nobilă a voinţei omeneşti, trecătoare ca tot ceea ce făureşte omul. Toate acestea le-am ştiut, dar ele nu reprezentau pentru mine o realitate, pui Şi simplu nu mă gândeam la ele, le treceam cu vederea, şi ştiu că mai mult de trei pătrimi dintre noi vor trăi şi vor râvni în această iluzie bizară şi agreabilă.

Dar aşa cum au existat secole şi milenii fără Ordinul nostru şi Castalia, tot astfel vor veni din nou în viitor epoci fără ele. Iar dacă astăzi amintesc colegilor mei şi onoratei autorităţi acest fapt, acest adevăr banal şi le solicit să arunce o privire asupra pericolelor ce ne ameninţă, dacă aşadar îmi asum, pentru o clipă, rolul neagreat şi prea lesne de luat în râs al unui profet, al unuia care rosteşte avertismente şi cheamă la penitenţă, ei bine, sunt gata sa accept eventualele batjocuri, dar nădăjduiesc totuşi că cei mai mulţi dintre voi vor citi scrisoarea mea până la capăt şi că unii îmi vor da chiar dreptate în unele puncte. Măcar atât, şi tot ar fi mult.

O organizaţie cum e Castalia noastră, un mic stat al spiritului, este expus la pericole interne şi externe. Pericolele interne, sau măcar unele dintre ele, ne sunt cunoscute, le ţinem sub ochi şi le combatem. Retrimiteri tot mereu înapoi pe unii dintre elevii şcolilor de elită, deoarece descoperim la ei însuşiri şi impulsuri de nedezrădăcinat, care-i fac inapţi şi periculoşi pentru comunitatea noastră. Cei mai mulţi dintre ei, sperăm noi, nu

sunt, din cauza aceasta, oameni de mai mică valoare, ci doar nepotriviţi pentru viaţa castaliană şi, odată întorşi în lume, îşi pot găsi condiţii de existenţă mai pe potriva lor, devenind bărbaţi vrednici. Practica noastră s-a confirmat în această direcţie, iar în mare se poate spune despre comunitatea noastră că îşi păstrează demnitatea şi autodisciplina şi-şi îndeplineşte misiunea de a reprezenta şi de a reîmprospăta mereu o pătură de sus, o aristocraţie a spiritului. Probabil că nu avem printre noi mai mulţi nedemni şi trândavi decât este firesc şi suportabil. Mai puţin ireproşabil stau însă lucrurile în ceea ce priveşte vanitatea Ordinului, orgoliul de castă care constituie o tentaţie pentru orice aristocraţie, pentru orice poziţie privilegiată ş i care e imputată în mod obişnuit oricărei aristocraţii, când cu, când fără dreptate, în istoria socială se vorbeşte mereu despre tentative ce au drept ţel constituirea unei aristocraţii, ca o culme şi încununare a societăţii, iar un anume soi de aristocraţie, de supremaţie a celor buni pare a fi scopul şi idealul propriu-zis, chiar dacă nu întotdeauna mărturisit, al tuturor încercărilor din evoluţia societăţii, întotdeauna puterea, fie ea una monarhică sau anonimă, s-a arătat gata să favorizeze prin protecţie şi privilegii o aristocraţie născândă, indiferent dacă era vorba de o aristocraţie politică sau de alt fel, din naştere sau rezultată prin selecţie ori educaţie, întotdeauna, nobilimea privilegiată s-a întărit sub acest soare, întotdeauna însă şederea în soare şi situaţia privilegiată au devenit de la o anumită treaptă a evoluţiei o tentaţie şi au dus la corupţie. Dacă vom considera acum Ordinul nostru drept o aristocraţie şi vom încerca să analizăm în ce măsură comportarea noastră faţă de obştea poporului şi a lumii justifică poziţia specială, în ce măsură ne-a şi molipsit şi ne domină boala caracteristică a aristocraţiei, vanitatea, îngâmfarea, orgoliul de castă, savantlâcul, pornirile de profitori lipsiţi de recunoştinţă, atunci vom găsi unele motive de reflecţie. Se poate ca actualului castalian să nu-i lipsească supunerea faţa de legile Ordinului, sârguinţa, spiritualitatea cultivată; dar nu-i lipseşte oare destul de des prea mult din înţelegerea încadrării sale în structura poporului, în lume, în istoria universală? Are el conştiinţa fundamentului existenţei sale, ştie el că aparţine unui organism

viu, ca o frunză, floare, ramură sau rădăcină, intuieşte el ceva din sacrificiile pe care poporul le face pentru dânsul hrănindu-l, îmbrăcându-l şi creându-i posibilitatea de a învăţa în şcoli şi de a întreprinde studii multilaterale? Se sinchiseşte el mult de sensul existenţei noastre şi al poziţiei noastre speciale, are el o imagine adevărată despre scopul Ordinului şi al vieţii noastre?

Lăsând deoparte excepţiile, excepţii numeroase şi cunoscute — înclin să răspund la toate aceste întrebări cu nu. Castalianul de mijloc îl priveşte pe omul din lumea profană şi pe cel ne erudit probabil fără dispreţ, fără invidie, fără adversitate, dar | nu ca pe un frate, nu vede în el pe cel ce-i dă pâinea, nici nu se simte cât de cât răspunzător în mod solidar de ceea ce se întâmplă în lumea din afară. I se pare că scopul vieţii sale e cultivarea ştiinţelor de dragul lor, sau doar promenada plină de desfătare prin grădina unei culturi căreia-i place să-şi dea aerul că e universală, fără a fi chiar aşa. Pe scurt, aceasta cultură castaliană, o cultură înaltă şi nobilă, desigur, căreia-i sunt profund recunoscător, este pentru cei mai mulţi dintre cei ce-o posedă şi o reprezintă nu un organ şi un instrument, nu o cultură activă şi îndreptată spre un scop, nu una conştientă că trebuie să slujească un organ şi un instrument, nu o cultură activă şi îndreptată spre autosatisfacţie şi autoelogiere, spre desăvârşirea şi cultivarea extremă a specialităţilor spirituale. Ştiu că există un mare număr de castalieni integri şi foarte valoroşi, care nu doresc cu adevărat altceva decât a sluji, aceştia sârât profesorii educaţi la noi, îndeosebi cei ce lucrează afară, în ţară, departe de clima noastră plăcută şi de răsfăţul spiritual al Provinciei noastre, la şcolile profane, aducând servicii pline de abnegaţie, dar incalculabil de importante. Aceşti bravi profesori din afara Provinciei sunt propriu-zis, în sensul strict al cuvântului, singurii dintre noi care făptuiesc cu adevărat scopul Castaliei şi prin a căror muncă plătim ţării şi poporului multul bine pe care ni-l fac. Că misiunea noastră cea mai înaltă şi cea mai sfântă constă în a păstra fundamentul spiritual al ţării şi al lumii, care s-a adeverit a fi un element moral de cea mai mare eficacitate: anume simţul pentru adevăr, pe care se sprijină între altele şi dreptul — aceasta o ştie foarte bine oricare dintre noi, fraţii din Ordin, dar la un examen de

conştiinţă cei mai mulţi dintre noi ar trebui să admită că pentru ei prosperitatea lumii, conservarea onestităţii şi a purităţii spirituale şi în afara Provinciei noastre atât de curăţele nu e nicidecum lucrul cel mai important, ba chiar n-are nicio importanţă şi că noi lăsăm cu dragă inimă pe seama bravilor profesori din afară să achite, prin munca lor plină de dăruire, datoria noastră faţă de lume şi să legitimeze în oarecare măsură privilegiile de care ne bucurăm cu toţii, jucători cu mărgele de sticlă, astronomi, muzicieni şi matematicieni. De orgoliul şi spiritul de castă, menţionate mai sus, se leagă şi insuficienta noastră grijă faţă de faptul dacă ne facem sau nu vrednici de privilegii şi prin realizări corespunzătoare, ca şi faptul că nu puţini dintre noi îşi închipuie că moderaţia pe care regulile Ordinului o impun vieţii noastre materiale ar fi o virtute respectată numai de dragul ei, când în realitate ea nu e decât un contraserviciu minim adus ţării ce face posibilă existenţa castaliană.

Mă limitez doar la indicarea acestor deficienţe şi pericole interne, ele nu sunt de neglijat, chiar dacă în epoci liniştite nu ne-ar pune încă pentru multă vreme în primejdie existenţa. Dar noi, castalienii, nu suntem dependenţi numai de morala şi raţiunea noastră, ci, în mod esenţial, şi de starea ţării, ca şi de voinţa poporului. Ne mâncăm pâine a, ne folosim bibliotecile, ne desăvârşim şcolile şi arhiva — dar dacă poporul nu ar mai avea chef să ne dea această posibilitate sau dacă ţara n-ar mai fi în stare s-o facă din cauza sărăcirii, a războiului etc., atunci, chiar în aceeaşi clipă, s-ar sfârşi cu viaţa şi studiile noastre. Că ţara noastră va considera într-o bună zi Castalia şi cultura noastră drept un lux pe care nu şi-l mai poate îngădui, că, în loc de a mai fi cu bunăvoinţă mândră de noi, ca până acum, ne va socoti într-o bună zi drept nişte paraziţi şi nişte dăunători, ba chiar nişte eretici şi inamici — acestea sunt pericolele ce ne ameninţă din afară.

Dacă aş fi nevoit să înfăţişez aceste pericole unui castalian de mijloc, ar fi trebuit s-o fac desigur mai ales prin exemple din istorie şi, făcând-o, m-as fi lovit de o anumită rezistenţă pasivă, de o anumită ignoranţă şi indiferenţă ce aproape că ar putea fi numită puerilă. Precum ştiţi, interesul pentru istoria universală

e la noi, castalienii, extrem de slab, celor mai mulţi dintre noi le lipsesc nu numai interesul, ci, s-ar putea spune, chiar înţelegerea legitimităţii istoriei, ca şi orice consideraţie faţă de aceasta. Amestec de indiferenţă şi prezumţie, această aversiune faţă de orice studiere a istoriei universale m-a îndemnat adesea la reflecţii, în urma cărora am dedus că ea are două cauze, în primul rând, conţinutul istoriei — mă refer firește nu la istoria spiritului şi a culturii, pe care o cultivăm foarte mult — ni se pare ceva de o valoare inferioară; în măsura în care avem idee de ea, istoria universală constă din lupte brutale pentru putere, bunuri, ţări, materii prime, bani, pe scurt pentru obiective materiale şi cantitative, pentru lucruri pe care noi le considerăm în afara domeniului spiritual şi mai curând vrednice de dispreţ.

Pentru noi, secolul al şaptesprezecelea este epoca lui Descartes, Pascal, Froberger, Schutz, nu a lui Cromwell sau Ludovic al XIV-lea. A doua cauză a ororii noastre faţă de istoria universală constă în neîncrederea moştenită şi, după părerea mea, în mare parte justificată faţă de un anume mod de a interpreta şi de a scrie istoria, foarte îndrăgit în perioada de decadenţă de dinaintea întemeierii Ordinului nostru şi căruia dintru început nu-i acordăm nici cel mai mic credit: aşa-numita filosofie a istoriei, a cărei înflorire ingenioasă şi totodată influenţa cea mai periculoasă le aflăm la Hegel, care însă în secolul următor a dus până la cea mai respingătoare falsificare a istoriei şi demoralizare a simţului pentru adevăr. Pentru noi, predilecţia arătată filosofiei istoriei face parte dintre caracteristicile principale ale epocii de decadenţă spirituală şi de exacerbate lupte politice pentru putere, pe care o numim uneori „secolul războinic”, de cele mai multe ori însă „epoca foiletonistică”. Pe ruinele acelei epoci, din combaterea şi înfrângerea spiritului ei — sau a lipsei ei de spirit — a rezultat cultura noastră de azi, au luat naştere Ordinul şi Castalia. Acum, orgoliul nostru spiritual ne determină să avem faţă de istoria universală, îndeosebi faţă de aceea mai nouă, aproape aceeaşi atitudine pe care au avut-o faţă de scena lumii ascetul şi ermitul din vremea vechiului creştinism. Istoria ne apare ca o arenă a instinctelor, a modelelor, a concupiscenţei, a setei de câştig şi a setei de putere, a poftei de sânge, a forţei brutale, a

distrugerilor şi războaielor, a miniştrilor ambiţioşi, şi generalilor vânduţi, a oraşelor bombardate, şi uităm mult prea uşor că acesta nu reprezintă decât unul dintre multiplele ei aspecte. De asemenea, uităm mai ales că noi înşine suntem un fragment de istorie, ceva ce s-a constituit prin devenire şi ceva ce e osândit să piară, în cazul că-şi va pierde capacitatea unei continue deveniri şi transformări. Suntem de-a dreptul istorie, suntem copărtaşi la istoria universală şi la răspunderea faţă de poziţia noastră în cadrul ei. Conştiinţa acestei responsabilităţi ne lipseşte foarte mult.

Dacă aruncăm o privire asupra propriei noastre istorii, asupra epocii când s-au constituit provinciile pedagogice actuale, în ţara noastră ca şi în câteva altele, asupra constituirii diverselor ordine şi ierarhii, dintre care una e Ordinul nostru, atunci constatăm de îndată că ierarhia şi patria noastră, draga noastră Castalie, n-au fost întemeiate de oameni care s-au comportat faţă de istoria universală cu atâta resemnare şi cu atât orgoliu ca noi. Predecesorii şi ctitorii noştri şi-au început opera la sfârşitul erei războinice într-o lume devastată. Ne-am deprins să explicăm unilateral stările de lucruri din lumea acelei epoci, ce-a început cam o dată cu primul aşa-numit război mondial, numai prin aceea că tocmai atunci spiritul nu mai era la preţ şi că el devenise pentru puternicii conducători de state doar un mijloc de luptă utilizat ocazional, subordonat, fapt în care noi vedem o consecinţă a corupţiei „foiletonistice". Ei da, este uşor să se constate lipsa de spiritualitate şi brutalitatea cu care s-au purtat acele lupte pentru putere. Dacă le numesc lipsite de spiritualitate, o fac nu pentru că aş ignora marile lor realizări de ordin intelectual şi metodic, ci fiindcă noi suntem obişnuiţi şi ţinem să considerăm spiritul ca fiind în prima linie dorinţa de adevăr, iar spiritul utilizat în acele lupte pare ce-i drept a nu fi avut nimic comun cu dorinţa de adevăr. Nenorocirea acelei epoci a stat în faptul că neliniştea şi dinamica rezultate din extrem de rapida creştere numerică a populaţiei n-a avut drept corolar o ordine morală cât de cât solidă; resturile totuşi existente ale unei asemenea ordini au fost suprimate prin sloganurile de actualitate, astfel că în cursul acelor lupte nu mai dăm decât de fapte stranii şi oribile, întocmai ca la scindarea

bisericii provocată de Luther, cu patru sute de ani înainte, lumea întreagă a fost copleşită dintr-o dată de o nelinişte uriaşă, pretutindeni s-au format fronturi de luptă, pretutindeni a apărut brusc o crudă duşmănie de moarte între tineri şi bătrâni, între patrie şi umanitate, între roşii şi albi, iar noi, cei de azi, nu mai putem reconstitui forţa şi dinamica interioară a acelor „roşii" şi „albi", nu mai putem reconstitui conţinutul propriu-zis şi semnificaţiile tuturor acelor devize şi chemări la luptă, ca să nu mai spunem că nu le mai putem înţelege şi împărtăşi; în întreaga Europă, ba chiar pe jumătate din globul terestru, vedem, ca în vremea lui Luther, credincioşi şi eretici, tineri şi bătrâni, militanţi ai lui ieri şi militanţi ai lui mâine lovindu-se unii de alţii cu entuziasm sau cu deznădejde, adesea fronturile se-ntindeau de-a curmezişul hărţii unei ţări, tăiau în două popoare şi familii, şi nu trebuie să ne îndoim că majoritatea combatanţilor înşişi, sau cel puţin a conducătorilor, considerau toate acestea drept extrem d e pline de sens, după cum nu putem nega că mulţi dintre conducătorii şi purtătorii de cuvânt aduceau în acele lupte o anume bunăcredinţă robustă, un anume idealism, cum i se spunea pe atunci.

Pretutindeni, oamenii s-au luptat între ei, au ucis şi au devastat, şi pretutindeni şi de ambele părţi cu credinţa că lupta se dă în numele lui Dumnezeu împotriva diavolului.

În Castalia noastră, acea epocă sălbatică de mari entuziasme, de ură sălbatică şi de suferinţe nespuse s-a scufundat într-un fel de uitare aproape de neînţeles deoarece respectiva epocă e totuşi atât de strâns legată de apariţia aşezămintelor noastre, a căror premisă şi sorginte este. Un satiric ar putea asemui această uitare cu aceea arătată faţă de naşterea şi părinţii lor de aventurierii înnobilaţi şi ajunşi. Să mai stăruim puţin asupra epocii războinice. Am citit unele dintre documentele ei şi m-am interesat, făcând aceasta, mai puţin de popoarele subjugate şi de oraşele distruse, cât mai ales de comportamentul persoanelor cu preocupări intelectuale. Le-a fost greu acestora, iar cei mai mulţi nici n-au rezistat. Au existat martiri, atât printre savanţi, cât şi printre clerici, iar martirajul şi exemplul lor n-au rămas fără folos nici chiar în acele vremuri deprinse cu atrocităţile. Totuşi majoritatea reprezentanţilor intelectualităţii

n-au putut suporta presiunea acelei epoci de forţă brutală. Unii au capitulat şi şi-au pus la dispoziţia conducătorilor de state talentele, cunoştinţele şi metodele; este cunoscută expresia unui profesor universitar de-atunci din Republica Massagheţilor: „Cât fac doi şi cu doi, nu facultatea noastră trebuie să hotărască, ci al nostru domn gheneral”. Alţii au făcut opoziţie, câtă vreme au putut-o face pe un teren doar pe jumătate periclitat, şi au dat publicităţii proteste. Un autor de celebritate mondială — aflăm din lucrarea lui Ziegenhalβ — a semnat în decursul unui singur an peste două sute de asemenea proteste, avertismente, apeluri la raţiune etc., probabil mai multe decât a putut să citească în realitate.

Cei mai mulţi însă au învăţat să tacă, au învăţat să sufere de foame şi frig, să cerşească şi să se ascundă de poliţie, au murit prematur, iar cel ce murea era invidiat de supravieţuitori. Nenumăraţi dintre dânşii şi-au pus laţul de gât. Cu adevărat, nu mai era o satisfacţie şi o cinste să fii erudit sau literat: cine se punea în serviciul celui ce deţinea puterea şi al sloganurilor oficiale, acela obţinea, ce-i drept, slujbă şi pâine, dar şi dispreţul celor mai buni dintre colegii săi şi, desigur, în cele mai multe cazuri, se adăuga şi chinul mustrărilor de conştiinţă; cine refuza să colaboreze trebuia să flămânzească, trebuia să trăiască la voia întâmplării, ca păsările cerului, şi să moară în mizerie sau în exil. S-a produs astfel o selecţie îngrozitoare, nemaiauzit de aspră. A decăzut rapid nu numai cercetarea ştiinţifică, în măsura în care nu servea scopurilor politice şi războinice, ci şi învăţământul. Înainte de toate, istoria universală, adusă mereu la diapazonul naţiunii cu rol de conducător în acel moment, a fost simplificată şi neprelucrată, filosofia istoriei şi foiletonul domneau până şi în scoli.

Destul cu amănuntele. Au fost vremuri aspre şi sălbatice, vremuri haotice şi babilonice, în care popoarele şi partidele, bătrânii şi tinerii, roşiii şi albii nu se mai înţelegeau unii cu alţii. Sfârşitul acestora, după o suficientă sângerare şi mizerie, a fost o năzuinţă mereu mai puternică a tuturor de revenire la raţiune, de regăsire a unui limbaj comun, de ordine, de bună-cuviinţă, de măsuri valabile, de un alfabet şi de o tablă a înmulţirii care să nu mai fie dictate de interesele puterii şi să fie modificate în

fiecare clipă. A luat naştere o uriaşă nevoie de adevăr şi dreptate, de raţiune, de ieşire din haos. Acest vacuum de la sfârşitul unei epoci violente şi orientate numai spre exterior, această năzuinţă nespus de stăruitoare şi fierbinte a tuturor spre un nou început şi spre o ordine sunt fenomenele cărora le datorăm Castalia şi existenţa noastră. Ceata minusculă, vitează, pe jumătate înfometată, dar neîncovoiată a intelectualilor adevăraţi a început să devină conştientă de posibilităţile ei, a început să-şi dea, printr-o autodisciplină ascetică şi eroică, o ordine şi o constituţie, a început să lucreze din nou, pretutindeni, în grupe mici şi foarte mici, să pună capăt sloganurilor şi să edifice din nou, pornind de la temelie, o spiritualitate, un învăţământ, o cercetare ştiinţifică, o cultură.

Construcţia a reuşit; de la începuturile ei sărmane şi eroice a crescut treptat până la dimensiunile unei clădiri magnifice, a creat de-a lungul generaţiilor Ordinul, autoritatea educativă, şcolile de elită, arhiva şi colecţiile, şcolile speciale şi seminarele, jocul cu mărgele de sticlă, iar noi suntem cei ce locuim, ca moştenitori şi uzufructuari, în clădirea aceasta aproape prea luxoasă! Şi, fie zis încă o dată, locuim în ea ca nişte musafiri cam ignoranţi în ceea ce priveşte situaţia noastră şi cam comozi, nu vrem să ştim nimic despre uriaşele jertfe omeneşti pe care sunt clădite temeliile noastre, nimic despre experienţele pline de suferinţă, ai căror moştenitori suntem, nimic despre istoria universală, care ne-a înălţat sau tolerat construcţia, care ne poartă şi ne tolerează pe noi cei de astăzi şi poate încă pe alţi castalieni şi magiştri de după noi, dar care va doborî cândva din nou construcţia noastră şi o va înghiţi, aşa cum doboară şi înghite tot ceea ce a îngăduit să crească.

Mă întorc din istorie, iar consecinţa, aplicarea la ziua de azi şi la noi este aceasta: sistemul şi Ordinul nostru au şi depăşit punctul culminant al înfloririi şi al fericirii, pe care jocul enigmatic al evenimentelor internaţionale le îngăduie când şi când frumosului şi altor valori vrednice de a fi râvnite. Suntem în declin, o situaţie care se va prelungi încă multă vreme, dar în orice caz nu ne va mai reveni nimic mai măreţ, mai frumos şi mai demn de dorit decât ceea ce avem în prezent, drumul merge la vale; istoriceşte, cred eu, suntem copţi pentru lichidare, iar

aceasta nu se va produce astăzi sau mâine, însă poimâine sigur. Trag această concluzie nu numai dintr-o apreciere prea morală a realizărilor şi a capacităţilor noastre, ci mai cu seamă din mişcările pe care le văd pregătindu-se în lumea din afară. Se apropie vremuri critice, pretutindeni se simt semne prevestitoare că lumea vrea să-şi deplaseze din nou centrul de greutate. Se pregătesc noi dislocări ale puterii, acestea nu se vor realiza fără război şi acte de violenţă, o ameninţare nu numai a păcii, ci şi a vieţii şi a libertăţii vine dinspre Orientul îndepărtat. Chiar dacă ţara noastră şi politica ei se vor menţine neutre, chiar dacă întregul nostru popor va persevera (ceea ce totuşi n-o face) în menţinerea stărilor de lucruri de până acum şi va voi să rămână devotat idealurilor castaliene, totul va fi zadarnic.

Încă de pe acum unii dintre parlamentarii noştri vorbesc, ocazional, destul de clar despre faptul că sistemul castalian s-a transformat într-un lux cam costisitor pentru ţară. Îndată ce vor deveni necesare în mod serios înarmări de război, înarmări destinate exclusiv apărării, iar aceasta se poate întâmpla curând, se va ajunge la mari măsuri de economie şi, în ciuda bunelor intenţii ale guvernului faţă de Castalia o mare parte dintre aceste măsuri ne va afecta şi pe noi. Suntem mândri de faptul că ordinul nostru şi permanenţa culturii spirituale, pe care el o garantează, pretind din partea ţării sacrificii relativ modeste. De fapt, în comparaţie cu alte epoci, îndeosebi cu perioada foiletonistică, cu universităţile ei dotate generos, cu nenumăratele ei consilii şi institute luxurioase, aceste sacrificii nu sunt mari, iar în comparaţie cu acelea înghiţite de război şi înarmare în secolul războinic apar infinit de mici. Dar tocmai această înarmare va redeveni poate în curând porunca supremă, în parlament vor domina din nou generalii şi, dacă poporul va fi pus să aleagă între a jertfi Castalia sau î se expune pericolului războiului şi pieirii, e limpede pentru noi la ce hotărâre se va ajunge. Fără îndoială, atunci va lua numaidecât avânt şi o ideologie războinică însuşită îndeosebi de tineret, o concepţie lozincardă asupra lumii, conform căreia savanţii şi ştiinţa, latina, matematica, cultura, preocupările spirituale vor fi

considerate vrednice de a exista numai în măsura în care vor putea sluji scopurile războinice.

Valul se şi rostogoleşte spre noi, odată ne va mătura cu totul. Poate că asta va fi bine şi necesar. Mai înainte însă, prea stimaţi colegi, în măsura în care ne vom trezi şi vom avea curaj, ne stă la îndemână acea libertate limitată de a decide şi de a acţiona, care e îngăduită omului şi care face din istoria universală o istorie a oamenilor. Putem, dacă vrem, să închidem ochii, deoarece pericolul e încă oarecum îndepărtat; probabil că noi, cei ce suntem astăzi magiştri, vom funcţiona în linişte până la capăt şi ne vom sfârşi zilele în bună pace, mai înainte ca pericolul să se apropie şi să devină vizibil pentru toţi. Pentru mine totuşi, şi desigur nu numai pentru mine singur, această pace nu va fi aceea a conştiinţei curate. N-aş putea să-mi îndeplinesc mai departe funcţia şi să practic jocul cu mărgele de sticlă în linişte şi pace satisfăcut de faptul că cele ce vor urma nu mă vor mai găsi în viaţă.

Nu, mie mi se pare necesar să-mi aduc aminte că şi noi, cei din afara politicii, aparţinem istoriei universale şi avem datoria să contribuim la evoluţia ei. De aceea am spus în introducerea scrisorii că destoinicia mea în îndeplinirea funcţiei e diminuată sau măcar ameninţată, din cauză că nu mă pot opune ca o mare parte dintre gândurile şi grijile mele să fie solicitată de pericolul ce ne ameninţă. Interzic, e drept, fanteziei mele să se joace cu formele pe care le-ar putea lua pentru noi şi pentru mine dezastrul. Dar nu pot rămâne surd la întrebarea: ce avem de făcut noi, ce am de făcut eu pentru a preîntâmpina pericolul? în legătură cu aceasta, să-mi mai fie îngăduită o vorbă.

N-as putea pleda în favoarea cerinţei lui Platon ca învăţatul, mai mult chiar înţeleptul să aibă un rol conducător în stat. Pe vremea aceea, lumea era mai tânără. Iar Platon, deşi ctitor al unui fel de Castalie, n-a fost nicidecum un castalian, ci un aristocrat prin naştere, de origine regească. E adevărat, şi noi suntem aristocraţi şi formăm o nobilime, dar aceasta e una de spirit, nu de sânge. Nu cred că omul va reuşi vreodată să producă o aristocraţie de sânge care să fie totodată şi una a spiritului, aceasta ar fi o aristocraţie ideală, dar ea rămâne un vis. Noi, castalienii, deşi oameni manieraţi şi foarte inteligenţi,

nu suntem apţi să devenim stăpânitori; dacă ar trebui să domnim, n-am putea-o face cu forţa şi naivitatea necesare unui conducător adevărat, totodată câmpul nostru propriu de activitate şi grija noastră specifică, aceea de a cultiva o viaţă spirituală exemplară, ar fi repede neglijate. Pentru a domni nu e neapărat nevoie să fii prost şi brutal, cum cred uneori intelectualii vanitoşi, dar totuşi ca să domneşti trebui să-ţi placă fără rezerve activitatea orientată spre exterior, să posezi pasiunea de a te identifica pe de-a-ntregul cu ţelurile şi scopurile, ca şi o anume rapiditate şi lipsă de scrupule în alegerea căilor spre succes. Aşadar numai însuşiri pe care un erudit — căci înţelepţi nu vrem să ne numim — nu trebuie să le aibă şi nu le are, deoarece pentru noi contemplaţia e mai importantă decât fapta, iar în alegerea mijloacelor şi a metodelor de atingere a ţelurilor ne-am învăţat să fim cât se poate de scrupuloşi şi suspicioşi. Aşadar, nu ne revine sarcina de a domni şi nu putem face politică. Suntem specialişti în cercetare, analiză şi măsurători, suntem păstrătorii şi reexaminatorii permanenţi ai tuturor alfabetelor, tablelor înmulţirii şi metodelor, suntem verificatorii măsurilor şi greutăţilor spirituale.

Fireşte, mai suntem încă multe altele, putem fi, dacă e cazul, şi înnoitori, descoperitori, aventurieri, cuceritori şi autori de interpretări inedite, dar prima şi cea mai importantă funcţie a noastră, aceea pentru care poporul are nevoie de noi şi ne întreţine, este de a păstra curate toate izvoarele ştiinţei. Un A poate fi preschimbat în B în comerţ, în politică şi oriunde aşa ceva ar putea fi, ocazional, o realizare şi un act de genialitate, la noi însă niciodată.

În epocile anterioare, când începeau vremuri tulburi, aşa-numitele „vremuri mari”, când izbucneau războaie şi revoluţii, se cerea uneori intelectualilor să se politizeze. Acesta a fost cazul îndeosebi în epoca foiletonistică târzie. Printre cerinţele acestei epoci s-a numărat şi aceea a politizării sau a militarizării spiritului. Aşa cum clopotele bisericilor erau întrebuinţate pentru turnarea ţevilor de tun, cum tinerimea necoaptă din scoli era chemată să completeze trupele decimate, tot astfel spiritul era mobilizat şi utilizat ca mijloc de război.

Firește, noi nu putem fi de acord cu această cerinţă. E în afară de orice discuţie că, la nevoie, un învăţat poate fi scos de la catedră sau de la masa de lucru şi făcut soldat, că, în anumite cazuri, el se poate oferi voluntar pentru aşa ceva, că, mai departe, într-o ţară secătuită de război, savantul trebuie să se mulţumească în privinţa celor materiale cu un minimum, mergând până la a îndura foamea. Cu cât e mai vastă cultura unui om, cu cât mai mari îi sunt privilegiile, cu atât mai mari trebuie să fie în caz de nevoie sacrificiile pe care le face; sperăm că lucrul acesta va deveni odată de la sine înţeles pentru fiecare castalian. Dar dacă suntem gata să jertfim poporului bunăstarea, comoditatea şi viaţa noastră atunci când el se află în primejdie, de aici nu decurge că am fi gata să sacrificăm pentru interesele zilei, ale poporului sau ale generalilor până şi spiritul însuşi, tradiţia şi morala spiritualităţii noastre. E un las cel ce se sustrage de la obligaţiile, sacrificiile şi pericolele cărora trebuie să le facă faţă poporul său. Dar nu mai puţin este un laş şi un trădător cel ce trădează principiile vieţii spirituale de dragul unor interese materiale, cel care, de exemplu, e gata să lase pe seama deţinătorilor puterii a decide cât fac doi ori doi! Este o trădare să sacrifici oricăror alte interese simţul pentru adevăr, onestitatea intelectuală, devotamentul faţă de legile şi metodele spiritului.

Când, în lupta dintre interese şi sloganuri, adevărul se află în pericolul de a fi devalorizat, falsificat şi siluit la fel ca limba, la fel ca artele, la fel ca tot ceea ce e organic şi extrem de cultivat sub aspect artistic, atunci unica noastră datorie este de a ne împotrivi şi de a salva adevărul, adică năzuinţa după adevăr, ca fiind crezul nostru suprem. Savantul care, ca orator, profesor, spune cu bună ştiinţă neadevăruri, care sprijină cu bună ştiinţă minciunile şi falsificările, acela nu numai că acţionează împotriva unor legi fundamentale, el nici nu aduce foloase poporului său, în ciuda aparenţei de moment, ci grave prejudicii, îi alterează aerul şi pământul, mâncarea şi băutura, otrăveşte gândirea şi dreptatea şi dă astfel un ajutor tuturor relelor şi inimiciţiilor ce ameninţă poporul cu pieirea.

Castalianul nu trebuie, aşadar, să devină un politician; la nevoie, el trebuie să-şi sacrifice persoana, niciodată însă

devotamentul faţă de spirit. Spiritul e binefăcător şi nobil numai dacă respectă adevărul; îndată ce trădează adevărul, îndată ce se leapădă de ceea ce-i asigură stima deplină, devenind mercantil şi maleabil în faţa oricui, el întruchipează o putere demonică, ceea ce este mult mai rău decât bestialitatea animalică, instinctuală, care mai păstrează totuşi întotdeauna ceva din inocenţa naturii.

Las pe seama fiecăruia dintre dumneavoastră, stimaţi colegi, să meditaţi asupra obligaţiilor ce revin Ordinului în cazul că ţara şi Ordinul însuşi s-a r afla în pericol. Vor exista în privinţa aceasta concepţii diferite. Şi eu le am pe ale mele, iar în îndelungata chibzuire asupra tuturor problemelor ridicate aici am ajuns, în ceea ce priveşte propria mea persoană, la o concluzie clară asupra a ceea ce constituie pentru mine o obligaţie şi un ţel vrednic de atins în viaţă. Faptul acesta m-a determinat acum să adresez onoratei autorităţi o cerere personală, cu care se va încheia memorandumul meu.

Dintre magiştrii care alcătuiesc autoritatea noastră, eu, ca *magister ludil* mă aflu, datorită desigur funcţiei, cel mai departe de lumea din afară. Matematicianul, filologul, fizicianul, pedagogul şi toţi ceilalţi magiştri lucrează în domenii care au puncte comune cu lumea profană; şi în şcolile necastaliene, obişnuite, din ţara noastră şi din toate ţările matematica şi ştiinţa limbii formează bâzele învăţământului; astronomia, fizica se predau şi la universităţile laice, chiar cei total ignoranţi fac muzică; toate aceste discipline sunt străvechi, mult mai vechi decât Ordinul nostru, au existat mult înaintea lui şi îi vor supravieţui.

Numai jocul cu mărgele de sticlă este propria noastră descoperire, specialitatea noastră, favoritul nostru, jucăria noastră, este ultima şi cea mai diferenţiată expresie a modului special castalian de spiritualitate. El este totodată giuvaierul cel mai scump şi cel mai inutil, cel mai drag şi în acelaşi timp cel mai fragil din tezaurul nostru. E cel dintâi care va dispărea în momentul în care dăinuirea Castaliei va fi pusă în discuţie; nu numai fiindcă este cel mai fragil dintre bunurile noastre, ci şi fiindcă pentru laici reprezintă fără îndoială partea cea mai de prisos din Castalia. Când va fi vorba ca ţara să fie scutită de

orice cheltuială inutilă, atunci şcolile de elită vor fi restrânse, fondurile pentru conservarea şi sporirea bibliotecilor şi colecţiilor vor fi scăzute şi în cele din urmă suprimate, prânzurile noastre vor fi reduse, hainele noastre nu vor mai fi reânnoite, dar toate disciplinele principale din a noastră *Universitas Litterarum* vor fi lăsate să continue a exista, cu excepţia jocului cu mărgele de sticlă. De matematică e nevoie şi pentru a se inventa noi arme de foc, dar nimeni nu va crede, iar militarii cel mai puţin, că din închiderea micului *Vicus Lusorum* şi din suprimarea jocului nostru ar putea să decurgă fie şi cea mai neînsemnată pagubă pentru ţară şi popor. Jocul cu mărgele de sticlă este partea cea mai extremă şi cea mai periclitată a clădirii noastre. Probabil că din pricina aceasta, tocmai *magister ludi,* conducătorul celei mai străine de lume dintre disciplinele noastre, este cel dintâi care presimte cutremurul ce va veni, sau măcar cel dintâi care vesteşte autorităţii acest presentiment.

Aşadar, eu consider că în cazul unor răsturnări politice, şi mai cu seamă războinice, jocul cu mărgele de sticlă este pierdut. El va pieri repede, chiar dacă se bucură încă de ataşamentul multor persoane, şi nu va fi reînfiinţat niciodată. N-o va mai îngădui atmosfera ce va urma după o nouă perioadă de război. Jocul cu mărgele de sticlă va dispărea la fel ca anumite practici extrem de cultivate în istoria muzicii, cum au fost corurile formate din cântăreţi profesionişti de pe la 1600 sau compoziţiile duminicale de muzică figurală[76] din bisericile de pe la 1700. Pe vremea aceea, urechile omeneşti au ascultat sunete pe care nicio ştiinţă şi nicio vrajă nu le putea reevoca în puritatea lor angelică şi radioasă.

Tot astfel, nici jocul cu mărgele de sticlă nu va fi uitat, dar nici nu va putea fi vreodată reînviat, iar cei ce vor studia mai târziu istoria lui, apariţia, înflorirea şi sfârşitul său vor suspina şi ne vor invidia că ne-a fost dat să trăim într-o lume spirituală atât de paşnică, atât de armonioasă şi pură.

Deşi sunt *magister ludi,* nu consider nicidecum a fi de datoria mea (sau a noastră) împiedicarea sau amânarea sfârşitu-lui jocului nostru. Lucrurile frumoase şi foarte frumoase sunt şi ele

[76] Muzica figurală — compoziţie împodobită cu multe figuri, spre deosebire de coralul simplu.

trecătoare, din chiar clipa când au devenit istorice şi au căpătat chip concret pe pământ. Faptul acesta ne e cunoscut şi ne poate pricinui o adâncă tristeţe, dar nu putem încerca în mod serios să-l schimbăm, căci este de neschimbat. Când jocul cu mărgele de sticlă va pieri, Castalia, lumea vor suferi o pierdere, dar în momentul acela lumea aproape că nu-şi va da seama, în aşa măsură va fi preocupată, în cursul marii crize, să salveze ceea ce se mai poate salva. O Castalie fără jocul cu mărgele de sticlă este imaginabilă, nu însă şi fără un respect profund faţă de adevăr, fără devotament faţă de spirit. O autoritate educativă o poate scoate la capăt fără *magister ludi.* Dar, lucru pe care aproape că l-am uitat, expresia *magister ludi* denumeşte la origine şi în esenţă nu specialitatea pe care o etichetăm cu ea. La origine, *magister ludi* însemnează pur şi simplu învăţător. Iar de învăţător, de bunul şi bravul învăţător, ţara noastră va avea cu atât mai multă nevoie, cu cât mai periclitată e Castalia şi cu cât mai perimate şi mai zdrobite în fărâme sunt giuvaierurile ei. De învăţători avem mai multă nevoie decât de orice altceva, avem nevoie de bărbaţi care să înzestreze tineretul cu capacitatea de a măsura şi" a aprecia şi care să fie pentru el modele în ceea ce priveşte respectul faţă de adevăr, obedienţa faţă de spirit, slujirea cuvântului. Remarca aceasta se referă nu numai şi nu în primul rând la şcolile noastre de elită, a căror existenţă va avea şi ea un sfârşit cândva, ci şi la şcolile profane din afară, acolo unde sunt educaţi şi formaţi orăşenii şi ţăranii, meşteşugarii şi soldaţii, politicienii, ofiţerii şi conducătorii de state, la vârsta când sunt copii încă şi educabili. Acolo este baza vieţii intelectuale din ţară, nu în seminare sau în jocul cu mărgele de sticlă, întotdeauna am procurat ţării învăţători şi educatori, am mai spus-o; aceştia sunt cei mai buni dintre noi.

Dar trebuie să facem mai mult decât până acum. Nu ne mai putem bizui pe faptul că din şcolile de afară se îndreaptă mereu către noi şuvoiul elitei celor talentaţi şi contribuie la menţinerea Castaliei. Trebuie să admitem din ce în ce mai mult* că serviciul umil şi plin de răspundere pe care îl aducem şcolilor, şcolilor lumeşti, este partea cea mai importantă şi cea mai vrednică de cinste a sarcinii noastre, pe care se şi cuvine să o extindem.

Cu acestea am ajuns acum şi la cererea personală pe care vreau s-o adresez stimatei autorităţi. Prin prezenta, rog autoritatea să mă elibereze din funcţia de *magister ludi* şi să-mi încredinţeze în ţară, în afara Castaliei, o şcoală obişnuită, mare sau mică, şi să-mi îngăduie a aduce treptat la această scoală, ca învăţători, un grup de tineri fraţi din Ordin, oameni în care să am încredere că mă vor ajuta cu devotament a face ca principiile noastre să fie însuşite organic şi din toată inima de tinerii din lumea profană.

Fie ca stimata autoritate să ia în considerare cu bunăvoinţă cererea mea şi motivarea ei, pentru a-mi notifica apoi dispoziţiile sale.

Maestrul jocului cu mărgele de sticlă

Post-scriptum:

Fie-mi îngăduit să citez o spusă a venerabilului *pater* Jakobus, pe care am notat-o cu prilejul unuia din neuitatele *sleprivatissimuri:*

„Pot să vină vremuri de spaimă şi de cel mai profund dezastru. Dacă în dezastru mai e posibilă vreo fericire, aceasta nu poate fi decât una spirituală, care să privească înapoi cu dorinţa de a salva cultura vremurilor trecute, care să privească înainte cu hotărârea de a reprezenta senin şi statornic spiritul într-o perioadă ce altminteri ar putea să cadă pe deplin pradă materiei.”

Tegularius n-a ştiut cât de puţin din lucrarea lui a rămas în această scrisoare; Knecht nu i-a îngăduit să vadă cererea în această ultimă redactare. E probabil însă că magistrul i-a dat să citească două versiuni anterioare, mult mai amănunţite. Maestrul jocului cu mărgele de sticlă a expediat scrisoarea şi a aşteptat răspunsul autorităţii cu mult mai puţină nerăbdare decât prietenul său. El se hotărâse să nu-i mai împărtăşească acestuia paşii săi viitori; de aceea a evitat noi discuţii asupra chestiunii şi i-a spus doar că până la sosirea unui răspuns va trece fără îndoială multă vreme.

Când apoi răspunsul sosi după un răstimp mai scurt decât îşi închipuise el însuşi, Tegularius nu află nimic. Scrisoarea din Hirsland suna astfel:

Onor. *Magister Ludi* din Waldzell

Mult preţuite coleg!

Atât conducerea Ordinului, cât şi colegiul magiştrilor au luat cunoştinţă cu un interes nu obişnuit de conţinutul plin de căldură sufletească şi de observaţii profunde al circularei dumneavoastră. Reflecţiile istorice din această scrisoare, nu mai puţin decât privirea îngrijorată aruncată în viitor ne-au captat atenţia, şi e cert că unii dintre noi vor face loc în gândurile lor şi de aici înainte consideraţiilor dumneavoastră tulburătoare şi în parte, cu siguranţă, nu lipsite de temei, pentru a scoate din ele foloase. Am apreciat cu bucurie şi cu recunoştinţă toate sentimentele ce vă însufleţesc, sentimente ale unui castalian adevărat şi lipsit de egoism, sentimente de dragoste profundă şi devenită o a doua natură faţă de Provincia noastră, faţă de viaţa şi datinile ei, o dragoste plină de grijă şi în acelaşi timp cam umbrită de nelinişte. Cu aceeaşi bucurie şi recunoştinţă am luat act de nota personală şi de dispoziţia de moment a acestei dragoste, de înclinaţia ei spre sacrificiu, de setea ei de activitate, de seriozitate şi zelul şi pornirea spre eroism, în toate aceste trăsături recunoaştem caracterul maestrului jocului cu mărgele de sticlă, energia lui, înflăcărarea lui, temeritatea lui. Cât de mult i se potriveşte acestuia, ca elev al vestitului benedictin, faptul că studiază istoria nu cum ar face-o un observator lipsit de afecţiune, privind-o ca un scop în sine, pur ştiinţific şi în oarecare măsură ca pe un joc estetic, ci ca un om gata să-şi folosească nemijlocit şi pe dată cunoştinţele de istorie pentru a făptui şi a da o mân ă de ajutor! Şi cât de mult se potriveşte, stimate coleg, caracterului dumneavoastră faptul că ţelul dorinţelor domniei voastre este unul atât de modest, că nu vă simţiţi atras de sarcini şi misiuni politice, de posturi care să vă aducă influenţă şi onoruri, că nu doriţi a fi altceva decât un *magister ludi,* un învăţător!

Acestea sunt câteva din gândurile şi impresiile care ni s-au impus firesc de la prima lectură a circularei dumneavoastră. Ele au fost aceleaşi sau măcar similare la majoritatea colegilor. Dimpotrivă, în ceea ce priveşte aprecierea în continuare a comunicărilor, avertismentelor şi rugăminţilor dumneavoastră, autoritatea nu a putut ajunge la o luare de poziţie tot atât de unanimă, în şedinţa ce s-a ţinut în acest scop, a fost discutată cu însufleţire mai ales problema măsurii în care poate fi acceptată opinia dumneavoastră asupra pericolului ce ne ameninţă existenţa, ca şi problema felului, a dimensiunilor şi a apropierii în timp a pericolelor, şi cea mai mare parte a membrilor au luat vădit în serios aceste probleme, arătându-se pasionaţi de ele. Totuşi, precum ne vedem obligaţi să vă aducem la cunoştinţă, în niciuna din aceste probleme majoritatea vocilor nu s-a pronunţat în favoarea părerilor dumneavoastră. Au fost recunoscute numai forţa imaginativă şi perspicacitatea consideraţiilor dumneavoastră istorico-politice; în amănunt însă, niciuna dintre ipotezele, sau să le spunem profeţiile, dumneavoastră nu a fost acceptată în întregul ei şi considerată drept convingătoare. De asemenea, în problema privitoare la măsura în care Ordinul şi orânduiala castaliană participă la menţinerea perioadei de pace neobişnuit de lungi, privitoare la măsura în care ele pot fi considerate în genere şi principial ca factori ai istoriei şi ai circumstanţelor politice, puţini v-au dat dreptate, şi chiar şi aceia cu rezerve. Opinia majorităţii a fost oarecum aceasta: liniştea ce s-a înstăpânit după încheierea epocilor războinice pe partea noastră de pământ trebuie atribuită parţial epuizării generale şi pierderilor de sânge cauzate de îngrozitoarele războaie precedente, dar încă mai mult împrejurării că Occidentul a încetat atunci a mai fi focarul istoriei universale şi câmpul de luptă al pretenţiilor la hegemonie. Fără a pune nici la cea mai mică îndoială meritele Ordinului, nu se poate totuşi recunoaşte ideii castaliene, ideii unei culturi spirituale înalte sub semnul educaţiei sufleteşti contemplative, vreo forţă cu implicaţii propriu-zise în istorie, adică o influenţă vie asupra stărilor de lucruri politice din lume, după cum orice impuls şi ambiţie de această natură sunt străine de întreg caracterul spiritului castalian şi inimaginabile.

Nu este, s-a subliniat în câteva foarte serioase expuneri asupra acestei teme, nici voinţa, nici destinaţia Castaliei să acţioneze pe plan politic şi să exercite vreo influenţă asupra păcii sau războiului, despre o asemenea destinaţie nici n-ar putea fi vorba, deoarece tot ceea ce este castalian se raportează la raţiune şi se desfăşoară în limitele rezonabilului, ceea ce nu se poate spune despre istoria universală, decât dacă am cădea în exaltarea teologico-politică a filosofiei romantice asupra istoriei şi am declara întregul aparat de ucidere şi distrugere al puterilor ce fac istoria drept metode ale raţiunii lumii. Chiar şi la cea mai fugitivă privire de ansamblu asupra istoriei spirituale reiese vădit că marile epoci de înflorire a spiritului nu se pot niciodată explica în fond din circumstanţele politice, mai mult chiar cultura sau spiritul sau sufletul îşi au propria lor istorie care îşi parcurge drumul paralel cu aşa-numita istorie universală, cu acest lanţ de lupte niciodată ostoite pentru puterea materială, ca o a doua istorie, tainică, nesângeroasă şi sacră. Numai cu această sacră şi tainică istorie are de a face Ordinul nostru, nu cu „adevărata” şi brutala istorie universală, şi niciodată misiunea sa nu poate fi aceea de a supraveghea istoria politică şi, încă mai puţin, de a contribui la evoluţia ei.

Este posibil deci ca imaginea constelaţiei politice mondiale să fie într-adevăr aşa cum o schiţează circulara dumneavoastră sau nu, în orice caz nu stă în competenţa Ordinului să ia altă poziţie decât să aştepte cu răbdare. Ca atare, cu câteva voturi contra, majoritatea a respins hotărât părerea dumneavoastră că am avea datoria să considerăm această constelaţie ca un apel la o luare de poziţie activă, în ceea ce priveşte părerea dumneavoastră asupra actualei situaţii mondiale şi aprecierile asupra viitorului apropiat, acestea au făcut o vădită impresie în rândurile majorităţii colegilor, pe unii dintre domni i-a impresionat chiar ca un lucru senzaţional, totuşi nici în acest punct nu s-a putut constata un acord al majorităţii cu dumneavoastră, ba dimpotrivă, deşi cei mai mulţi dintre vorbitori şi-au mărturisit respectul faţă de cunoştinţele şi perspicacitatea dumneavoastră. Preponderentă a fost tendinţa ca afirmaţiile dumneavoastră în privinţa aceasta să fie

considerate, ce-i drept, vrednice de atenţie şi interesante într-un grad înalt, totuşi ca fiind excesiv de pesimiste.

A luat cuvântul şi un vorbitor care a pus întrebarea dacă nu cumva este o primejdie şi o nelegiuire, cel puţin o uşurinţă ca un magistru să-şi înspăimânte autoritatea cu imaginile atât de sumbre ale unor pretinse pericole şi încercări apropiate. Desigur, este îngăduită oricui reamintirea ocazională a caducităţii tuturor lucrurilor, şi oricine, chiar cei ce ocupă posturi înalte şi de răspundere, pot evoca din când în când avertismentul *memento mori*[77] a vesti totuşi generalizând şi de pe o poziţie nihilistă întregului corp al magiştrilor, întregului Ordin, întregii ierarhii un sfârşit presupus apropiat, nu este numai un atac nedemn împotriva liniştii sufleteşti şi a fanteziei colegilor, ci şi o periclitare a autorităţii însăşi, ca şi a capacităţii ei de muncă. Ar fi imposibil ca activitatea unui magistru să câştige ceva prin aceea că el s-ar duce în fiecare dimineaţă la munca lui cu gândul că funcţia sa, munca sa, elevii săi, răspunderea sa faţă de Ordin, viaţa sa pentru şi în Castalia — toate acestea vor pieri şi vor fi nule mâine sau poimâine. Chiar dacă vorbitorul, care a exprimat aceste păreri, nu a fost confirmat de majoritate, totuşi el s-a bucurat de unele aprobări.

Comunicarea noastră este scurtă, vă stăm la dispoziţie pentru o explicaţie verbală. Din relatarea noastră concisă constataţi totuşi, venerabile, că circulara dumneavoastră nu a avut efectul pe care l-aţi putut spera de la ea. În cea mai mare parte, insuccesul provine din motive obiective, din diferenţele reale dintre opiniile şi dorinţele dumneavoastră actuale şi acelea ale majorităţii. Au mai intervenit totuşi şi motive formale. Noi, cel puţin, avem impresia că o dispută orală între dumneavoastră şi colegi ar fi decurs esenţial-mente mai armonios şi pozitiv. Şi nu numai forma aceasta a unei circulare, credem noi, a fost stânjenitoare pentru expunerea rugăminţii dumneavoastră; mult mai stânjenitoare a fost ataşarea, neobişnuită altminteri în relaţiile noastre, a unei rugăminţi personale, a unei cereri la o comunicare colegială. Cei mai mulţi dintre noi văd în acest amalgam o tentativă nefericită de înnoire, unii au numit-o de-a dreptul nepermisă.

[77] Aminteşte-ţi că vei muri *(lat.).*

Cu acestea ajungem la punctul cel mai delicat al chestiunii dumneavoastră, anume la cererea de a fi eliberat din funcţie şi de a fi utilizat în serviciul învăţământului profan. Că autoritatea supremă nu poate fi de acord cu cererea formulată atât de abrupt şi motivată într-un mod atât de ciudat, că îi este imposibil să o poată încuviinţa şi accepta, aceasta solicitantul ar fi trebuit s-o ştie de la bun început. Este de la sine înţeles că autoritatea răspunde cu nu.

Ce s-ar întâmpla cu ierarhia noastră, dacă sarcina de a pune pe fiecare în locul său n-ar mai aparţine Ordinului şi autorităţii! Ce s-ar întâmpla cu Castalia, dacă fiecare şi-ar aprecia el însuşi persoana, talentele şi însuşirile şi şi-ar alege corespunzător postul! Recomandăm maestrului jocului cu mărgele de sticlă să reflecteze câteva clipe asupra acestor lucruri şi îl însărcinăm să exercite în continuare funcţia vrednică de cinste, a cărei conducere i-am încredinţat-o.

Cu aceasta, rugămintea dumneavoastră de a primi un răspuns la scrisoare a fost îndeplinită. Nu am putut să dăm răspunsul pe care îl speraţi. Totuşi, nu am putea trece sub tăcere valoarea tulburătoare de avertisment a documentului dumneavoastră. Contăm pe faptul că asupra conţinutului acestuia ne vom mai întreţine cu dumneavoastră verbal, şi anume curând, deoarece, deşi conducerea Ordinului crede că se poate bizui pe dumneavoastră, punctul din scrisoare, în care vorbiţi despre o scădere sau o primejduire a capacităţii dumneavoastră de a vă îndeplini în continuare funcţia, constituie pentru ea motive de îngrijorare.

Knecht citi scrisoarea fără speranţe deosebite, dar cu cea mai mare atenţie. Că autoritatea are „motive de îngrijorare” se gândise desigur şi el, iar pe deasupra se considera îndreptăţit s-o deducă şi dintr-un indiciu precis. De curând sosise în Satul jucătorilor un oaspete din Hirsland, cu o dovadă legală şi cu o recomandare din partea conducerii Ordinului, în care se menţiona că persoana respectivă solicita dreptul de a fi găzduită câteva zile pentru nişte pretinse lucrări în arhivă şi bibliotecă; ceruse şi permisiunea de a audia ca *hospitant* câteva prelegeri ale lui Knecht, era tăcut şi atent, un bărbat ceva mai în vârstă,

care apăruse mai în toate secţiunile şi încăperile aşezării, se interesase de Tegularius şi-l vizitase de mai multe ori pe directorul şcolii de elită din Waldzell, care locuia în apropiere; nu putea să existe nicio îndoială că bărbatul acesta era un observator, trimis să constate cum stau lucrurile în Satul jucătorilor, dacă se simte ceva delăsare, dacă magistrul este sănătos şi la post, dacă funcţionarii sunt sârguincioşi, iar elevii nu dau semne de oarecare nelinişte.

Rămase la Waldzell o săptămână întreagă, nu scăpase nicio prelegere a lui Knecht, privirile lui cercetătoare şi omniprezenţa lui tăcută fuseseră remarcate de doi dintre funcţionari. Aşadar, conducerea Ordinului aşteptase şi raportul acestei iscoade, mai înainte de a-şi fi trimis răspunsul adresat magistrului.

Ce se putea reţine din scrisoarea de răspuns şi cine putea să fie autorul ei? Stilul nu-l trăda, era stilul curent, impersonal al autorităţii, aşa cum îl cerea împrejurarea. La o palpare mai sensibilă, scrisoarea dădu totuşi la iveală mai multă originalitate şi personalitate decât s-ar fi presupus la prima lectură. Baza întregului document erau spiritul ierarhic al Ordinului, echitatea şi dragostea faţă de Ordin. Se putea vedea clar ce efect nedorit, incomod, chiar inoportun şi scandalizator avusese cererea lui Knecht, respingerea acesteia fusese decisă de autorul răspunsului încă de la prima ei citire şi fără să fi fost influenţată de aprecierile celorlalţi. Şi dimpotrivă, în opoziţie cu indignarea şi repulsia, în răspuns se aflau şi o altă pornire şi tonalitate, o simpatie sensibilă, o accentuare a aprecierilor şi a declaraţiilor bltode şi prieteneşti ce fuseseră formulate în şedinţă asupra cererii lui Knecht. *Magister ludi* nu avu nicio îndoială că autorul răspunsului era Alexander, prezidentul conducerii Ordinului.

Am ajuns aici la capătul drumului nostru şi nădăjduim că am spus tot ceea ce este esenţial în biografia lui Josef Knecht. Despre sfârşitul acestei vieţi, un biograf de mai târziu va mai stabili şi comunica fără îndoială încă unele amănunte.

Renunţăm să dăm o expunere personală asupra ultimelor zile ale magistrului, nu ştim despre aceasta nimic mai mult decât oricare student de la Waldzell şi nici n-am putea-o face mai bine decât *Legenda despre maestrul jocului cu mărgele de sticlă,* care circulă la noi în numeroase copii şi ai cărei autori trebuie

să fie probabil câţiva dintre elevii preferaţi ai celui dispărut, încheiem cartea noastră cu această legendă.

LEGENDA

Când ascultăm convorbirile camarazilor despre dispariţia maestrului nostru, despre cauzele acesteia, despre justeţea sau injusteţea hotărârilor şi paşilor săi, despre sensul sau nonsensul destinului său, ele ne evocă spusele lui Diodorus Siculus[78] asupra cauzelor presupuse ale revărsărilor Nilului, şi ni s-ar părea nu numai inutil, ci şi nejust să sporim aceste spuse cu altele noi. În loc să facem aceasta, vom cultiva în inima noastră amintirea maestrului, care, îndată după plecarea lui plină de taine în lume, a trecut într-o lume de dincolo, încă mai străină şi mai învăluită în taine. Pentru a sluji amintirii sale ce ne e scumpă, vom nota aici ceea ce ne-a ajuns la urechi despre aceste întâmplări.

După ce a citit scrisoarea, prin care autoritatea decidea negativ asupra cererii sale, maestrul simţi o uşoară înfiorare, o senzaţie de răcoare ca în zori de zi şi o dezmeticire, care îi arăta că bătuse ceasul şi că nu mai era loc pentru ezitări şi zăbavă. Acest simţământ caracteristic, pe care el îl numea „trezire”, îi era cunoscut din clipele hotărâtoare ale vieţii sale, era un simţământ înviorător şi în acelaşi timp dureros, un amestec de despărţire şi plecare, o zguduire profundă în zonele inconştiente ale sufletului, similară unei furtuni de primăvară. Se uită la ceas, peste o oră avea de ţinut o lecţie în cadrul unui curs. Se hotărî să dedice această oră reculegerii şi se duse în liniştita grădină a magistrului. Pe drumul într-acolo îl însoţi un vers care-i venise deodată în minte:

[78] *Diodor din Sicilia* (80 — 29 î. Chr.), istoric grec, autor al unei prime încercări de sinteză asupra istoriei Antichităţii, *Biblioteca istorică,* păstrată fragmentar.

În orice început e-o vrajă peste fire... pe care-l rosti pentru sine însuşi, neştiind la ce poet îl citise, dar care-i plăcea şi-i părea foarte adecvat pentru ceea ce trăia în această oră. În grădină se aşeză pe o bancă presărată cu cele dinţii frunze veştede, îşi regla respiraţia şi se strădui să obţină liniştea interioară, până când se scufundă cu inima limpezită în contemplare, iar constelaţia acestei ore de viaţă se orândui în imagini generale, suprapersonale.

Dar pe drumul de reîntoarcere spre micul amfiteatru, versul îi reveni în minte, fu nevoit să reflecteze din nou la el şi găsi că sensul său trebuie să fie altul. Până când, luminându-i-se deodată, amintirea îi veni în ajutor. Rosti încet pentru sine însuşi: în orice început e-o vrajă peste fire, Ne apără şi să trăim ne-ajută...

Dar abia către seară, când ţinuse de mult ora de curs şi îndeplinise tot felul de activităţi zilnice, descoperi originea acestor versuri. Nu făceau parte din opera vreunui poet vechi, aparţineau uneia dintre propriile sale poezii scrise odinioară, pe când era elev şi student, iar poezia se termina cu versul:

Hai, inimă, la drum şi fii voioasă! încă în aceeaşi seară îl chemă la dânsul pe locţiitorul său şi-l vesti că a doua zi trebuie să plece pentru un timp ne-hotărât. Îi predă toate chestiunile curente, cu indicaţii scurte, şi-şi luă rămas bun prietenește şi fără emoţie, ca înaintea unei călătorii oficiale oarecare.

De mai multă vreme îşi dăduse seama că va trebui să-l părăsească pe Tegularius fără a-l iniţia şi scutindu-l de povara grea a salutului de despărţire. Trebuia să procedeze astfel, nu numai pentru a-şi cruţa prietenul atât de sensibil, ci şi pentru a nu-şi pune în pericol întregul plan. O dată acţiunea săvârşită şi faptul împlinit, celălalt avea probabil să se acomodeze, în vreme ce o convorbire explicativă şi o scenă de despărţire venită prin surprindere l-ar fi putut împinge la nedorite gesturi lipsite de stăpânire. Knecht intenţionase un timp să plece chiar fără a-l mai vedea încă o dată. Reflectând la aceasta, găsi că o asemenea plecare ar fi fost prea asemănătoare cu o fugă din faţa dificultăţilor. Oricât de înţelept şi de just ar fi fost să-şi scutească prietenul de o scenă care putea să-l tulbure şi să-i dea prilejul de a face vreo nebunie, pe atât de puţin îi era lui

îngăduit să-şi asigure o asemenea scutire. Mai era o jumătate de oră până să se ducă la culcare, îi mai putea face o vizită lui Tegularius, fără a-l deranja pe el sau pe altcineva. Vasta curte interioară, pe care o străbătu, se şi afla învăluită în întunericul nopţii. Bătu la uşa chiliei locuite de prietenul său, cu sentimentul ciudat: e pentru ultima oară — şi îl găsi singur.

Surprins, Tegularius, care tocmai citea îl salută bucuros, puse cartea deoparte şi îl pofti pe musafir să ia loc.

— Astăzi, începu Knecht să tăifăsuiască, mi-a venit în minte o poezie veche, sau doar numai câteva dintre versurile ei. Vei fi ştiind poate tu unde să găsesc poezia întreagă?

Şi recită: „În orice început e-o vrajă peste fire…” Repetitorul nu avea nevoie să facă un efort prea mare. După o scurtă reflecţie, recunoscu poezia, se ridică şi aduse din sertarul unui pupitru manuscrisul poeziilor lui Knecht, manuscrisul original al autorului, pe care acesta i-l dăruise cândva. Îl răsfoi şi scoase din el două file, care conţineau prima redactare a poeziei. Le întinse magistrului.

— Iat-o, spuse el zâmbind, onorabilul o are la dispoziţie aici. Este pentru prima oară după mulţi ani că binevoiţi să vă aduceţi aminte de poeziile dumneavoastră.

Knecht privi foile cu atenţie şi nu fără emoţie. Aşternuse versuri pe aceste două foi pe vremea când era student şi se afla la Institutul de studii est-asiatice, un trecut îndepărtat îl cerceta din manuscris, totul vorbea despre un odinioară aproape uitat, redeşteptat acum în chip dureros şi parcă pentru a-i da un avertisment — hârtia ce se şi îngălbenise uşor, caligrafia juvenilă, tăieturile şi corecturile din text. Constată că-şi aminteşte nu numai anul şi anotimpul ci şi ziua şi ora, totodată şi starea sufletească, acel sentiment puternic şi mândru, care-l stăpânise şi-l fericise atunci şi căruia îi dăduse expresie în versuri. Le scrisese în acea zi deosebită când cunoscuse trăirea sufletească pe care o numea trezire.

Era vădit că titlul poeziei fusese scris înainte de poezia însăşi, înainte de a se fi cristalizat primele versuri. Aşternut cu litere mari, într-o caligrafie furtunoasă, suna aşa: *Transcende!*

Abia mai târziu, în altă perioadă, cu altă dispoziţie sufletească şi într-o altă etapă a vieţii, titlul acesta împreună cu semnul

exclamării fusese şters, fiind înlocuit cu altul, scris cu litere mai mici, mai subţiri, mai modeste. Noul titlu era: *Trepte.*

Knecht îşi amintea acum din nou cum, însufleţit de ideile poeziei sale, scrisese cuvântul *Transcende!* ca o chemare, o poruncă şi un avertisment către el însuşi, ca o decizie, formulată şi confirmată din nou, de a-şi pune activitatea şi viaţa sub acest semn şi de a face din ele un zbor transcendental, o trecere hotărâtă şi senină mai departe, o ocupare şi o lăsare în urmă a fiecărui spaţiu, a fiecărei etape.

Citi cu voce înceată câteva versuri:

Un spaţiu să schimbăm cu celelalte, Şi nicio vatră nu ne fie dragă; Al lumii duh în lanţuri nu ne leagă, Ci vrea din treaptă-n treaptă să ne salte.

— Am uitat vreme de mulţi ani versurile mele, spuse el, şi când unul dintre ele mi-a venit astăzi întâmplător în minte, n-am mai ştiut de unde mi-e cunoscut şi că de fapt a fost scris de mine. Cum ţi se par ţie astăzi? îţi mai spun ceva?

Tegularius reflectă o clipă.

— Tocmai această poezie, spuse el apoi, mi-a făcut întotdeauna o impresie ciudată. Poezia face parte dintre cele câteva scrise de dumneavoastră, care nu-mi plac, în care e ceva ce-mi repugnă sau mă tulbură. Ce va fi fiind acest ceva nu mi-am dat seama înainte. Acum cred că ştiu. Poezia dumneavoastră, venerabile, căreia i-aţi dat drept titlu ordinul de marş *Transcende!,* titlu pe care, slavă Domnului, l-aţi înlocuit mai târziu cu altul mult mai bun, nu prea mi-a plăcut, deoarece conţine ceva ca o poruncă, ceva moralizator sau didactic. Dacă s-ar putea înlătura din ea acest element sau, mai curând, această tentă, atunci poezia ar deveni una dintre cele mai frumoase pe care le-aţi scris, asta am remarcat-o acum din nou. Conţinutul propriu-zis al poeziei nu e în dezacord cu titlul *Trepte;* aţi fi putut-o intitula tot aşa de bine sau încă mai bine *Muzică* ori *Esenţa muzicii.* Căci, înlăturând tonul moralizator sau de predică, poezia este de fapt o prezentare a esenţei muzicale ori, să zicem, un imn de slavă muzicii, permanentei sale actualităţi, seninătăţii şi energiei sale, vivacităţii, neostoitei sale hotărâri şi dorinţe de a păşi rapid mai departe, de a părăsi spaţiul sau porţiunea de spaţiu abia atinse. Dacă aţi fi rămas la

această idee sau la acest imn de slavă adus spiritului muzicii, atunci n-aţi fi făcut din poezie, deşi evident stăpânit încă de pe atunci de ambiţii educative, un avertisment şi o predică, iar poezia ar fi putut să fie o bijuterie desăvârşită. Aşa cum ne stă în faţă, poezia nu e numai didactică, prea didactică, ea mi se pare că suferă şi de un viciu de gândire.

Numai de dragul efectului moralizator, versurile pun pe acelaşi plan muzica şi viaţa, ceea ce este cel puţin foarte discutabil şi contestabil, ele fac din motorul firesc şi lipsit de ţeluri moralizatoare, din resortul muzicii o „viaţă" care-şi propune să ne educe şi să ne formeze prin apeluri, porunci şi sfaturi bune. Pe scurt, în această poezie, o vizuine, ceva unic, frumos şi magnific e falsificat şi utilizat în scopuri educative, şi aceasta e ceea ce m-a făcut întotdeauna să fiu împotriva ei.

Maestrul ascultase cu satisfacţie, văzându-şi prietenul cuprins de o anumită înflăcărare mânioasă, care-i plăcea la el.

— Poate că ai dreptate! zise el pe un ton pe jumătate glumeţ, în orice caz, ai dreptate în cele ce spui despre raporturile acestei poezii cu muzica. „Străbaterea spaţiilor" şi ideea fundamentală a versurilor mele provin de fapt, fără ca eu să fi ştiut sau să fi băgat de seamă, din muzică. Nu ştiu dacă am prăpădit ideea şi am falsificat viziunea; poate că dreptatea e de partea ta. Când am scris versurile, nu mai era vorba despre muzică, ci despre o trăire, anume despre trăirea constând în faptul că frumosul simbol muzical îmi revelase latura sa morală şi devenise în mine o trezire şi un avertisment, o chemare a vieţii. Forma imperativă a poeziei, aceea care îţi displace ţie cu deosebire, nu este expresia unei intenţii de a porunci şi de a educa, deoarece porunca şi avertismentul îmi sunt adresate exclusiv mie. Asta, dragul meu, chiar dacă n-aveai desigur de unde s-o ştii, puteai s-o vezi din ultimul vers. Aşadar, eu am trăit o revelaţie, am descifrat un sens, un chip interior şi am vrut să invoc şi să dăltuiesc pentru mine însumi această revelaţie. De aceea, deşi nu mi-am dat seama, poezia mi-a rămas în memorie. Bune sau rele, aceste versuri şi-au atins deci scopul, avertismentul a continuat să trăiască în mine şi nu a fost uitat. Astăzi, acest avertisment îmi sună din nou în auz; e o frumoasă trăire măruntă, ironia ta nu mi-o poate nimici. Dar e timpul să

punem punct. Ce frumoase au fost acele vremuri, camarade, când noi, amândoi studenţi, ne puteam îngădui adesea să ocolim prescripţiile regulamentului din cămin şi să rămânem împreună adânciţi în discuţii până târziu noaptea. Ca magistru, aşa ceva nu se mai poate, păcat!

— Ah, opina Tegularius, ar fi totuşi cu putinţă, numai că vă lipseşte curajul.

Knecht îi puse râzând mâna pe umăr.

— În ceea ce priveşte curajul, dragul meu, aş fi capabil de cu totul alte feste. Noapte bună, bătrâne cârcotaş!

Knecht părăsi chilia vesel, totuşi pe drum, parcurgând gangurile şi curţile, pustii ca în orice noapte, ale aşezământului, seriozitatea puse din nou stăpânire pe dânsul. Era seriozitatea despărţirii. Rămasul bun redeşteaptă întotdeauna imagini din memorie, iar în timp ce mergea i se impuse amintirea zilei în care, încă băieţandru, şi-a făcut prima plimbare plină de presimţiri şi speranţe, ca elev nou venit, prin Waldzell şi prin *Vicus Lusorum,* şi abia acum, între copacii şi clădirile învăluite de liniştea şi de răcoarea nopţii, simţi el stăruitor şi dureros că are în faţa ochilor pentru ultima dată toate acestea, că aude pentru ultima oară scufundarea în tăcere şi în somn a aşezământului atât de plin de viaţă în timpul zilei, că vede pentru ultima oară mica lumină de deasupra căsuţei portarului oglindindu-se în bazinul fântânii arteziene, că priveşte pentru ultima oară norii noptatici de deasupra pomilor din grădina lui de magistru. Parcurse cu paşi domoli toate drumurile şi colţurile Satului jucătorilor, simţi nevoia să mai deschidă încă o dată poarta grădinii lui şi să intre, dar nu avea cheia la el, ceea ce îl ajută numai-decât să revină la realitate şi să se dezmeticească. Se întoarse în locuinţa lui, mai redacta câteva scrisori, printre care una ce-l vestea pe Designori de sosirea lui în capitală, apoi se eliberă, printr-o meditaţie scrupuloasă, de zbuciumul sufletesc al acestui ceas, pentru ca a doua zi să aibă puterea de a-şi îndeplini ultimele munci în Castalia şi de a duce la bun sfârşit discuţia explicativă cu conducerea Ordinului.

A doua zi de dimineaţă, magistrul se scula Ia ora obişnuită, ceru să-i vină maşina şi porni la drum, numai puţini îi observară

plecarea, nimeni nu-şi făcu gânduri în legătură cu ea. În dimineaţa umedă din pricina celor dintâi valuri de ceaţă ale începutului de toamnă parcurse drumul până la Hirsland, sosi acolo către prânz şi se anunţă la magistrul Alexander, prezidentul conducerii Ordinului. Avea la el, învelită într-o pânză, o frumoasă casetă de metal, pe care o luase dintr-un sertar secret al cancelariei şi care conţinea insignele demnităţii sale, pecetea şi cheile.

Fu primit cu oarecare surpriză în „marea" sală oficială a conducerii Ordinului, aproape că nu se mai întâmplase niciodată ca un magistru să apară neanunţat din vreme sau neinvitat. I se oferi din însărcinarea conducătorului Ordinului un prânz, apoi i se deschise o chilie de odihnă de pe vechiul gang boltit şi i se aduse la cunoştinţă că venerabilul speră să se facă liber pentru dânsul în două sau trei ore. Ceru să i se dea un exemplar din regulamentul Ordinului şi se aşeză într-un fotoliu, citi întreaga broşură şi se asigură pentru ultima dată de simplitatea şi legalitatea intenţiei sale, al cărei înţeles şi a cărei îndreptăţire intimă i se păreau totuşi, încă şi în acest ceas, de-a dreptul imposibil de exprimat prin cuvinte, îşi aminti de o frază din regulament, asupra căreia fusese pus să mediteze odinioară, în ultimele zile ale libertăţii lui tinereşti şi ale epocii de studiu, în momentul dinaintea primirii în Ordin. Reciti fraza, reflectă asupra ei şi simţi cât de diferit era el acum, în acest ceas, faţă de tânărul repetitor cam înspăimântat de atunci. „Dacă te cheamă autorităţile superioare într-o funcţie, aşa suna fraza din regulament, atunci să ştii: fiecare urcare a unei trepte nu e un pas spre libertate, ci spre încătuşare. Cu cât e mai mare puterea pe care ţi-o dă funcţia, cu atât mai riguros e serviciul. Cu cât e mai puternică personalitatea, cu atât mai prohibit e arbitrariul." Cum sunaseră odinioară atât de definitiv şi clar, şi cât de mult îşi modificaseră pentru el sensul, ba chiar căpătaseră un înţeles contrariu unele cuvinte, mai ales cuvinte îndoielnice ca „încătuşare", „personalitate", „arbitrariu"! Şi totuşi cât erau de frumoase, de limpezi, de bine închegate şi admirabil de sugestive aceste fraze, în ce măsură puteau ele să apară unui spirit tânăr ca absolute, eterne şi pe de-a-ntregul adevărate! Oh, ele ar fi într-adevăr aşa, dacă restrânsa Castalie ar fi fost lumea,

lumea întreagă, diversă şi totuşi de nedesfăcut, în loc de a fi o lume mititică sau un fragment insolent şi silnic din ea! Dacă pământul ar fi o şcoală de elită, dacă Ordinul ar fi obstia tuturor oamenilor, iar prezidentul Ordinului Dumnezeu, cât de desăvârşite ar fi asemenea fraze şi regulamentul întreg! Ah, dacă ar fi totuşi aşa, ce plăcută, ce înfloritoare şi inocentă ar fi viaţa! Cândva a şi fost realmente aşa, pe atunci aşa putuse el să vadă şi să trăiască aceste lucruri: Ordinul şi spiritul castalian îi apăruseră ca ceva dumnezeiesc şi absolut. Provincia fusese pentru el lumea, castalienii, umanitatea, iar partea necastaliană a întregului, un fel de lume puerilă, o treaptă spre Provincie, un teren sălbatic care încă îşi aştepta cultura şi mântuirea supremă, care privea cu veneraţie spre Castalia şi care îi trimitea când şi când oaspeţi plăcuţi, ca tânărul Plinio.

Cât de bizară era totuşi propria lui situaţie, a lui Josef Knecht şi a propriului său spirit! Nu considerase el mai înainte, ieri încă, acel mod propriu de înţelegere şi cunoaştere, acea trăire a realităţii, pe care o numea trezire, drept un pas înainte spre inima lumii, spre miezul adevărului, ceva oarecum absolut, un drum sau un progres pe care îl putea face numai pas cu pas, dar care în idee era continuu şi rectiliniu? Nu-i apăruse lui odinioară, în tinereţe, ca o trezire, ca un progres, ca un lucru de necondiţionată valoare şi justeţe să recunoască în fiinţa lui Plinio lumea din afară, dar totodată să se distanţeze de ea în mod conştient şi întocmai ca un castalian? Şi din nou a fost un progres şi a fost un act de sinceritate hotărârea de a se dedica, după ani de îndoieli, jocului cu mărgele de sticlă şi vieţii waldzelliene. Şi tot la fel, acceptarea încadrării lui, de către maestrul Thomas, în serviciu şi a intrării, prin intermediul maestrului muzicii, în Ordin, iar mai târziu consimţirea dată la numirea în funcţia de magistru. Au fost numai nişte paşi mici sau mari pe un drum aparent rectiliniu — şi totuşi, acum la capătul drumului, el nu se afla nicidecum în inima lumii şi în miezul adevărului, ci constata că şi actuala trezire fusese doar o deschidere a ochilor şi o regăsire într-o situaţie nouă, o încadrare într-o constelaţie nouă. Aceeaşi cărare precisă, limpede, fără echivoc, rectilinie care îl condusese la Waldzell, la Mariafels, în Ordin, la magistratură, îl scotea acum din nou în

afara lor. Ceea ce fusese o succesiune de acte ale trezirii era în acelaşi timp o succesiune de plecări. Castalia, jocul cu mărgele de sticlă, demnitatea de maestru fuseseră fiecare o temă, care trebuise să fie prelucrată şi rezolvată, un spaţiu care trebuise să fie parcurs în mers transcendent. Acum toate se şi aflau în urma lui. În mod evident, odinioară, când gândise şi făptuise contrariul a ceea ce gândea şi făptuia astăzi, el ştiuse sau numai bănuise ceva din caracterul îndoielnic al situaţiei de fapt; nu intitulase el oare poezia scrisă ca student, şi care trata despre trepte şi plecări, cu exclamaţia *Transcende!?*

Drumul său parcursese astfel un cerc, sau o elipsă, ori o spirală, sau cine ştie ce altceva, numai drept nu fusese, deoarece linia dreaptă aparţine vădit geometriei, nu naturii şi vieţii. Dar avertismentului şi încurajării pe care şi le adresase lui însuşi în poezie le dăduse urmare cu credinţă, chiar şi după ce uitase de mult poezia şi trezirea lui de atunci, ce-i drept, le urmase nu în mod desăvârşit, nu fără ezitări, îndoieli, smucituri şi lupte, însă păşind de pe o treaptă pe alta, străbătând un spaţiu după altul, temerar, concentrat şi relativ senin, nu atât de radios ca fostul maestru al muzicii, totuşi fără trudă şi mohoreală, fără apostazii şi dezertări. Iar dacă acum comitea apostazii şi dezertări faţă de noţiunile castaliene, dacă, împotriva oricărei morale a Ordinului, acţiona aparent în serviciul unor interese personale, aşadar pe planul arbitrariului, atunci şi aceasta se întâmpla în spiritul temerităţii şi al muzicii, deci cu siguranţă de sine şi seninătate, în rest fie ce-o fi. Dacă ar putea totuşi să-i explice şi să-i dovedească celuilalt ceea ce lui i se părea atât de limpede: anume că „arbitrariul” acţiunii lui actuale era în realitate slujire şi supunere, că el nu pleca spre libertate, ci spre încătuşări noi, necunoscute şi neliniştitoare, că nu era un fugar, ci un chemat, nu un om pus în mişcare de propria-i voinţă, ci unul obligat să se supună, nu un stăpân, ci o victimă! Cum stăteau însă lucrurile cu virtuţile, cu seninătatea, cu siguranţa de sine, cu temeritatea? Toate acestea căpătaseră proporţii reduse, dar continuau să fiinţeze. Chiar de nu exista niciun fel de mers, ci doar posibilitatea de a fi purtat, chiar de nu exista niciun fel de transcendenţă prin puteri proprii, ci numai o rotire a spaţiului în jurul celui aflat în centrul acestuia,

virtuţile dăinuiau totuşi şi-şi păstrau valoarea şi vraja, ele constau în a spune da, în loc de nu, în a da ascultare, în loc de a căuta subterfugii şi poate niţel şi în faptul că puteai acţiona şi gândi ca şi când ai fi stăpân şi factor activ, că acceptai fără nicio verificare viaţa şi autoiluzionarea, acest curaj cu aparenţa unei autodeterminări şi responsabilităţi, că în fond, totuşi, erai creat din motive necunoscute mai mult pentru a făptui decât pentru a judeca, mai mult dominat de porniri instinctuale decât de spirit. O, dacă ar fi putut avea o discuţie despre toate acestea cu *pater* Jakobus!

Gânduri sau reverii de felul acestora au fost ecoul meditaţiei sale. În ceea ce priveşte „trezirea”, i se părea lui, nu era vorba despre adevăr şi înţelegere, ci despre realitate, despre trăirea şi existenţa acesteia.

Datorită trezirii nu te apropiai de miezul lucrurilor, de adevăr, ci doar sesizai, realizai sau suportai punerea de acord a propriului eu cu situaţia de moment a lucrurilor. Nu descopereai cu acest prilej legi, ci luai hotărâri, nu ajungeai în centrul lumii, ci în centrul propriei tale persoane. De aceea şi era atât de greu comunicabil, atât de în afara posibilităţii de a spune şi de a formula ceea ce trăiai atunci; comunicările din această sferă a vieţii nu păreau a se număra printre scopurile vorbirii. Dacă, în mod excepţional, o parte din această trăire ar fi totuşi inteligibilă, atunci cel capabil să înţeleagă trebuia să fie un bărbat aflat într-o situaţie similară, un tovarăş de suferinţă sau de trezire. O părticică înţelesese când şi când Fritz Tegularius, la o înţelegere mai largă ajunsese Plinio. Pe cine ar mai putea numi? Pe nimeni.

Începuse să se lase amurgul, iar el se afla răpit cu totul şi prins în plasa jocului de idei, când cineva bătu la uşă. Deoarece nu-şi venise în fire şi nu răspunse numaidecât, cel de-a-fară aşteptă puţin şi încercă din nou cu bătăi uşoare. De data aceasta, Knecht răspunse, se ridică şi îl însoţi pe trimis, care-l conduse în clădirea cancelariei şi îl introduse fără a-l mai anunţa în biroul prezidentului. Maestrul Alexander îi ieşi în întâmpinare.

— Îmi pare rău, spuse acesta, că aţi venit fără să ne vestiţi din vreme; din cauza aceasta a trebuit să aşteptaţi. Sunt

nerăbdător să aflu ce v-a adus aşa deodată aici. Doar nu e nimic rău?

Knecht râse:

— Nu, nimic rău. Dar vin într-adevăr chiar cu totul pe neaşteptate şi nu vă puteţi închipui ce mă va fi adus aici?

Alexander îl privi în ochi cu seriozitate şi îngrijorare.

— Ei da, spuse el, de închipuit, îmi pot închipui una sau alta. Mă gândeam, de exemplu, chiar zilele acestea că pentru dumneavoastră problema circularei pe care ne-aţi trimis-o nu este cu siguranţă deloc rezolvată. Autoritatea a trebuit să vă răspundă cam prea concis şi într-un sens şi pe un ton ce v-au dezamăgit probabil, *domine*.

— Nu, replică Josef Knecht, în fond aproape că nu m-am aşteptat la altceva decât la ceea ce cuprinde, în înţelesul său, răspunsul autorităţii. Cât priveşte tonul, vedeţi, tocmai tonul mi-a făcut bine. Citind scrisoarea, am remarcat că autorul ei şi-a dat osteneala, ba chiar aproape şi-a făcut griji şi a simţit nevoia să amestece câţiva stropi de miere în răspunsul neplăcut şi cam jenant pentru mine, iar aceasta i-a reuşit de minune, pentru care îi sunt recunoscător.

— Aşadar, preastimate, aţi acceptat şi conţinutul scrisorii?

— Am acceptat să iau cunoştinţă de el, da, iar în fond l-am şi înţeles şi aprobat. Răspunsul nu putea să cuprindă altceva decât respingerea cererii mele, corelată cu o blândă somaţie. Circulara mea a fost ceva neobişnuit şi de-a dreptul neplăcut pentru autoritate, în privinţa aceasta n-am avut niciodată vreo îndoială. Dar în afară de asta, în măsura în care conţinea o cerere personală, probabil că nici n-a fost redactată într-un mod corespunzător. Aproape că nu mă puteam aştepta la altceva decât la un răspuns negativ.

— Ne pare bine, spuse prezidentul conducerii Ordinului, cu o umbră de asprime, că priviţi lucrurile astfel şi că deci scrisoarea noastră nu v-a putut surprinde într-un chip dureros. Ne pare foarte bine. Dar ceva tot nu înţeleg. Dacă la redactarea şi expedierea scrisorii—v-am înţeles oare bine? — nu aţi crezut într-un succes şi într-un răspuns afirmativ, ba chiar aţi fost sigur dinainte de insucces, de ce totuşi aţi transcris pe curat şi aţi

expediat în cele din urmă circulara, fapt care a însemnat oricum o mare muncă?

Knecht îl privi prietenos, răspunzându-i:

— Domnule prezident, scrisoarea mea avea două conţinuturi, două intenţii, iar eu nu cred că amândouă au rămas tot atât de fără rezultat şi fără succes. Ea cuprindea o rugăminte personală, aceea de a fi eliberat din funcţie şi de a fi utilizat în alt loc; această cerere personală trebuie s-o consider drept ceva relativ secundar, orice magistru e obligat desigur să-şi pună pe cât posibil chestiunile personale pe ultimul plan. Rugămintea a fost respinsă, cu aceasta trebuia să mă împac. Dar circulara mea mai cuprindea încă multe altele, pe lângă amintita rugăminte, mai cuprindea o mulţime de fapte, în parte gânduri, pe care am socotit de datoria mea să le aduc la cunoştinţa autorităţii şi să le recomand atenţiei sale. Toţi magiştrii sau în orice caz majoritatea magiştrilor au citit expunerea mea, ca să nu zic avertismentul, şi chiar dacă cei mai mulţi au consumat, desigur, cu neplăcere mâncarea aceasta, reacţionând mai degrabă cu indignare, totuşi ei au citit-o şi au luat contact cu ceea ce am crezut că trebuie să le spun.

Că nu aţi primit scrisoarea cu aprobări, aceasta nu e în ochii mei urî insucces, eu n-am căutat aprobare şi consimţământ, scopul meu a fost mai mult să provoc nelinişte şi zguduiri. M-as fi căit foarte tare dacă din motivele pe care le-aţi numit as fi renunţat la expedierea lucrării mele. Fie că a avut un ecou adânc sau numai superficial, oricum ea a fost totuşi un apel la dezmeticire, o chemare.

— Desigur, spuse şovăind prezidentul, totuşi cu asta enigma n-a fost dezlegată. Dacă doreaţi ca avertismentele, apelurile la dezmeticire, avertizările dumneavoastră să ajungă la autoritate, de ce v-aţi împuţinat sau aţi pus de-a dreptul în pericol efectul vorbelor de aur, anexând la ele o rugăminte particulară, o rugăminte în a cărei satisfacere sau posibilitate de satisfacere nu aţi crezut dumneavoastră înşivă? Aceasta n-o înţeleg deocamdată. Dar lucrurile se vor lămuri desigur, dacă vom discuta împreună totul, în orice caz, aici stă punctul slab al circularei dumneavoastră, în anexarea unei cereri la apelul spre demeticire, a unei rugăminţi la avertisment. Era limpede că nu

există niciun motiv care să vă oblige a folosi cererea ca un vehicul pentru rostirea avertismentului. Puteaţi găsi destul de lesne acces la colegii dumneavoastră, pentru a le vorbi sau a le scrie, dacă socoteaţi că e de trebuinţă să-i treziţi zgâlţâindu-i. Iar cererea şi-ar fi urmat calea oficială proprie.

Knecht îl privi prietenos.

— Da, zise el, cu gândul parcă aiurea, s-ar putea să aveţi dreptate. Totuşi — mai luaţi încă o dată în considerare această chestiune spinoasă! Nici în avertisment, nici în cerere nu era vorba despre ceva de fiecare zi, despre ceva obişnuit şi normal, amândouă erau înrudite prin aceea că au rezultat din circumstanţe neobişnuite, dintr-un impas şi se plasau astfel în afara convenţiilor. Nu este ceva nici obişnuit nici normal ca fără vreun motiv aparent şi presant un om să-şi conjure colegii a-şi aduce aminte că sunt muritori şi că întreaga lor existenţă se află sub semnul întrebării, tot astfel nu este ceva obişnuit şi de fiecare zi ca un magistru castalian să solicite un post de învăţător în afara Provinciei, în această privinţă, ambele conţinuturi ale scrisorii se potriveau destul de bine împreună. După părerea mea, pentru un cititor, care ar fi luat realmente în serios întreaga scrisoare, concluzia lecturii ar fi trebuit să fie aceasta: aici nu e vorba de un bărbat cam bizar care-şi informează colegii despre supoziţiile sale şi-şi propune să le ţină o predică, ci despre unul ale cărui idei şi al cărui impas trebuie privite cu toată seriozitatea, care se arată gata să se lepede de funcţie, de demnitate, de trecut şi s-o ia de la capăt într-un post modest, care e sătul de demnitate, de pace, de onoruri şi autoritate şi doreşte să se desfacă de ele şi să le lepede.

Din această concluzie — încerc în continuare să judec lucrurile din unghiul de vedere al cititorilor scrisorii mele — ar fi fost posibile, cred eu, două deducţii: autorul acestei predici moralizatoare este din păcate cam nebun, aşadar nu mai poate oricum rămâne magistru — sau: întrucât autorul acestei predici supărătoare nu este, în mod vădit, nebun, ci normal şi sănătos, dincolo de predicile şi pesimismul său trebuie să se ascundă ceva mai mult decât cine ştie ce capriciu sau extravaganţă, anume o realitate, un adevăr. Cam aşa mi-am imaginat eu că se vor petrece lucrurile în capetele cititorilor şi trebuie să recunosc

că m-am înşelat. Cererea şi apelul meu la trezire, în loc să se sprijine şi să se confirme reciproc, s-au văzut amândouă neluate în serios şi respinse. N-am fost nici foarte mâhnit, nici propriu-zis surprins de această respingere, căci în fond, şi asta trebuie s-o repet, m-am aşteptat totuşi la ea şi, în fond, recunosc, era meritată. Vreau să spun, cererea mea, în succesul căreia nu credeam, a fost un fel de vicleşug, a fost un gest, un act formal.

Chipul maestrului Alexander devenise încă mai grav, aproape sumbru. Totuşi el nu-l întrerupse pe magistru.

— În ceea ce mă priveşte, continuă acesta, când am expediat scrisoarea nu speram serios şi nu mă bucuram că voi obţine un răspuns favorabil, dar nici nu mă consideram gata să accept cu supunere un răspuns negativ, ca pe o decizie superioară.

— ... Nu vă consideraţi gata să acceptaţi răspunsul autorităţii dumneavoastră ca pe o decizie superioară? — am auzit bine, magi*stert îl î*ntrerupse prezidentul, accentuând apăsat fiecare cuvânt. Era vădit că acum înţelesese toată seriozitatea situaţiei.

Knecht făcu o uşoară plecăciune.

— Desigur, aţi auzit bine. Lucrurile stau aşa, că, deşi aproape nu credeam în vreo perspectivă favorabilă pentru cererea mea, m-am gândit că totuşi cererea trebuie prezentată, pentru a da satisfacţie Ordinului şi formelor.

Procedând astfel, am pus oarecum la îndemâna onoratei autorităţi posibilitatea de a tranşa chestiunea pe cale amiabilă. Dacă nu avea să încline spre această soluţie, ei bine, eu eram oricum încă de atunci hotărât să nu zăbovesc şi să nu mă las domolit, ci să acţionez.

— Şi cum să acţionaţi? întrebă Alexander cu voce slabă.

— Aşa cum îmi dictau inima şi raţiunea. Eram decis să demisionez din funcţie şi să încep o activitate în afara Castaliei, chiar şi fără a primi această însărcinare sau un concediu din partea autorităţii.

Conducătorul Ordinului închise ochii şi păru a nu mai asculta, Knecht îşi dădu seama că e în impas şi că execută exerciţiul cu ajutorul căruia membrii Ordinului încearcă să-şi asigure, în cazul unui pericol şi al unei ameninţări neaşteptate, stăpânirea de sine şi liniştea interioară şi care e însoţit de două reţineri foarte lungi ale respiraţiei cu plămânii goi de aer. Privi chipul

bărbatului, de a cărui situaţie neplăcută se ştia vinovat, îl văzu mai întâi pălind, apoi recâştigându-şi culorile, o dată cu reînceperea înceată a respiraţiei, vădită de mişcarea muşchilor abdominali, văzu ochii redeschişi ai omului foarte preţuit şi chiar iubit de dânsul privind o clipă ţintă şi parcă rătăciţi, dar trezindu-se deodată şi recăpătând putere; văzu uşor înspăimântat aceşti ochi limpezi, stăpâniţi, ţinuţi întotdeauna în Mu ai bărbatului, tot atât de mare în supunere ca şi în poruncă, îndreptându-se către el, observându-l cu o răceală reţinută, examinându-l, judecându-l. Trebui să suporte îndelung şi în tăcere această privire.

— Acum cred că v-am înţeles, zise în cele din urmă Alexander, cu voce calmă. Eraţi de multă vreme obosit de funcţie, sau istovit de Castalia, sau torturat de dorul după viaţa lumească. V-aţi decis să ascultaţi mai curând de această dispoziţie sufletească decât de legi şi de obligaţiile dumneavoastră, nu aţi simţit nevoia să vă destăinuiţi nouă şi să căutaţi sfat şi sprijin în Ordin. Ca să respectaţi formele şi să vă uşuraţi conştiinţa, ne-aţi adresat aşadar cererea aceea, o cerere despre care ştiaţi că e inacceptabilă pentru noi, dar la care, dacă s-ar fi ajuns la o explicaţie, să vă puteţi referi. Să admitem că aţi avut temeiurile dumneavoastră pentru o comportare atât de neobişnuită şi că intenţiile dumneavoastră au fost cinstite şi respectabile, cum nici nu-mi pot închipui altfel.

Dar cum a fost posibil să rămâneţi atâta vreme, fără o vorbă, în funcţie şi să continuaţi a o îndeplini aparent ireproşabil, cu asemenea gânduri, dorinţe şi hotărâri în inimă, fiind încă de pe atunci în forul intim un dezertor?

— Mă aflu aici, rosti cu aceeaşi amabilitate maestrul jocului cu mărgele de sticlă, pentru a discuta toate acestea cu dumneavoastră, pentru a răspunde la toate întrebările, şi trebuie să vă spun că, o dată ce am păşit ferm pe drumul ales, mi-am propus să nu părăsesc Hirslandul şi casa dumneavoastră mai înainte de a şti că mi-aţi înţeles cât de cât situaţia şi acţiunea.

Maestrul Alexander reflectă o clipă.

— Asta vrea să însemneze că vă aşteptaţi ca eu să vă încuviinţez vreodată comportarea şi planurile? întrebă el apoi, şovăind.

— Ah, la încuviinţare nici nu vreau să mă gândesc. Nădăjduiesc şi mă aştept să fiu înţeles de dumneavoastră şi să păstrez măcar un rest din stima dumneavoastră, după ce voi fi plecat de aici. Este singurul rămas bun pe care îl mai am de luat în Provincia noastră. Waldzellul şi Satul jucătorilor le-am părăsit astăzi pentru totdeauna.

Alexander închise din nou ochii timp de câteva secunde. Comunicarea acestui lucru de neînţeles îl umpluse de consternare.

— Pentru totdeauna? întrebă el. Aşadar nu mai aveţi deloc intenţia să vă întoarceţi la post? Trebuie să spun că vă pricepeţi în materie de surprize. O întrebare dacă mi-e permis: vă mai consideraţi oare încă maestru al jocului cu mărgele de sticlă sau nu?

Josef Knecht întinse mâna după micuţa casetă pe care o adusese cu sine.

— Am fost până ieri, spuse el, şi mă socotesc astăzi eliberat, de vreme ce înapoiez prin dumneavoastră în mâinile autorităţii sigiliul şi cheile. Sunt intacte, de asemenea veţi găsi în ordine şi Satul jucătorilor, dacă vă veţi duce acolo în inspecţie.

Prezidentul Ordinului se ridică acum încet din jilţ, arăta trudit şi ca îmbătrânit deodată.

— Astăzi vom lăsa caseta dumneavoastră aici, spuse el sec. Dacă primirea sigiliului trebuie să însemneze eliberarea dumneavoastră din funcţie, atunci oricum aceasta nu este de competenţa mea exclusivă, e necesar să fie de faţă cel puţin o treime din membru autorităţii. Aţi avut altădată un foarte acut simţ al vechilor datini şi forme, eu nu mă pot acomoda atât de repede cu această nouă procedură. Veţi avea poate amabilitatea să-mi daţi răgaz până mâine, când să ne continuăm discuţia?

— Vă stau întru totul la dispoziţie, venerabile. Mă cunoaşteţi şi ştiţi încă de câţiva ani cât respect vă port, credeţi-mă că nu s-a schimbat nimic în privinţa aceasta. Sunteţi singura persoană de la care îmi iau rămas bun, mai înainte de a părăsi Provincia, iar faptul acesta nu se datorează numai funcţiei dumneavoastră

de prezident al conducerii Ordinului. Cum am înapoiat în mâinile dumneavoastră sigiliul şi cheile, tot astfel sper de la dumneavoastră, *domine,* ca atunci când ne vom fi încheiat discuţia, să obţin şi dezlegarea de jurământ ca membru al Ordinului.

Alexander îl privi trist şi stăruitor în ochi, înăbuşindu-şi un suspin.

— Lăsaţi-mă acum singur, preastimate, mi-aţi dat destule griji pentru o zi şi destul material, ca să am la ce reflecta de aci înainte. E suficient pentru astăzi. Mâine vom continua să stăm de vorbă, reveniţi aici cam cu o oră înainte de prânz.

Îl concedie pe magistru cu un gest politicos, iar acest gest plin de resemnare şi de o politeţe forţată, care nu se mai adresa unui coleg, ci unui om de pe acum cu totul străin, îl îndurera pe maestrul jocului cu mărgele de sticlă mai mult decât toate cuvintele sale.

Tânărul famulus, care-l pofti ceva mai târziu pe Knecht la cină, îl conduse la o masă de oaspeţi şi-l informă că maestrul Alexander se retrăsese pentru un exerciţiu ceva mai lung, presupunând că şi domnul magistru doreşte să rămână astăzi singur, pentru care îi stătea la dispoziţie o cameră de oaspeţi.

Alexander fusese extrem de surprins de vizita şi de spusele maestrului jocului cu mărgele de sticlă. Firește, după ce redactase răspunsul autorităţii la scrisoarea acestuia, se aşteptase să-l vadă apărând şi se gândise cu o uşoară neliniște la convorbirea explicativă ce urmau s-o aibă. Dar că magistrul Knecht, cu supunerea sa exemplară, cu respectul său faţă de bunele forme, cu modestia şi echilibrul său sufletesc se va prezenta într-o zi la el neanunţat, îşi va depune funcţia cu de la sine putere şi fără o consultare prealabilă cu autoritatea, lovind, derutant, în obraz toate obiceiurile şi datinile, aşa ceva i s-ar fi părut cu desăvârşire imposibil.

E adevărat, asta trebuia s-o admită, comportarea, tonul şi modul de exprimare, politeţea lui firească fuseseră aceleaşi de totdeauna, dar cât de teribil şi jignitor, cât de nou şi de neaşteptat, oh, cât de absolut necastalian fuseseră conţinutul şi spiritul spuselor lui! Nimeni, văzându-l şi auzindu-l pe *magister ludi,* nu ar fi putut avea bănuiala că e poate bolnav, surmenat,

iritat şi lipsit de stăpânire de sine; nici cercetările minuţioase, pe care autoritatea le întreprinsese foarte recent la Waldzell, nu scoseseră la iveală fie şi cel mai mic indiciu de tulburare, dezordine sau neglijenţă în viaţa şi activitatea Satului jucătorilor. Şi totuşi iată-l acum aici pe acest bărbat înspăimântător, până ieri cel mai drag dintre colegii săi, lepădându-şi caseta cu insignele funcţiei ca pe o geantă de voiaj, declarând că a încetat de a mai fi magistru, că a încetat de a mai fi membru al autorităţii, că a încetat de a mai fi frate al Ordinului şi castalian şi că a venit în grabă doar ca să-şi ia rămas bun. A fost situaţia cea mai teribilă, cea mai grea şi cea mai urâtă, în care l-a pus vreodată funcţia de prezident al conducerii Ordinului; şi-a dat mare osteneală ca să nu-şi iasă din sărite. Iar acum? Trebuia oare să recurgă la mijloace de constrângere, de pildă să-l aducă pe *magister ludi* în faţa unui juriu de onoare, să trimită numaidecât, încă în seara aceasta, curieri grabnici la toţi membrii autorităţii şi să-i convoace? Pleda ceva împotriva acestei măsuri, nu era cea mai la îndemână şi cea mai justă? Şi totuşi, ceva pleda împotrivă. Căci ce se putea oare obţine prin asemenea măsuri? Pentru magistrul Knecht doar o umilire, pentru Castalia nimic, cel mult pentru el însuşi, prezidentul, o anume despovărare şi uşurare a conştiinţei, de vreme ce nu s-ar mai afla singur răspunzător în faţa acestui caz foarte neplăcut şi dificil. Dacă, în genere, s-ar mai putea îndrepta ceva în această chestiunea fatală, dacă ar mai fi posibil, de exemplu, încă un apel la simţul de onoare al lui Knecht, dacă ar mai fi imaginabilă o răzgândire a lui, aşa ceva s-ar putea obţine numai între patru ochi. Ei doi, Krâecht şi Alexander, aveau de dus această luptă cumplită, nu altcineva, în timp ce făcea aceste reflecţii, maestrul se simţea nevoit să admită că în fond Josef Knecht acţionează just şi cu nobleţe, evitând autoritatea, pe care nu o mai recunoştea, dar prezentându-se la dânsul, prezidentul, pentru lupta finală şi pentru rămas bun.

Acest Josef Knecht, chiar dacă săvârşea ceva interzis şi odios, îşi păstra stăpânirea de sine şi proceda cu tact.

Maestrul Alexander se hotărî să accepte concluziile acestui raţionament şi să lase în afara jocului întregul aparat oficial.

Abia acum, când ajunsese la această decizie, începu să analizeze problema în amănunt şi să se întrebe mai înainte de orice ce este just şi ce nejust în felul de a acţiona al magistrului, care îi făcea categoric impresia că este convins de probitatea sa şi de îndreptăţirea pasului său nemaiauzit. Când reduse la o formulă intenţia cutezătoare a maestrului jocului cu mărgele de sticlă şi începu s-o analizeze în lumina legilor Ordinului, pe care nimeni nu le cunoştea mai bine decât dânsul, îşi dădu seama cu surprindere că de fapt Josef Knecht nu se abătuse de la litera regulamentului şi nu avusese de gând s-o facă, deoarece, conform legilor neanalizate fireşte de mai multe decenii în litera lor, ca urmare a respectării lor integrale, orice membru al Ordinului putea să se retragă oricând, în măsura în care renunţa totodată la drepturile şi la comunitatea de viaţă din Castalia. Înapoindu-şi sigiliul, anunţând că se retrage din Ordin şi că pleacă în lumea profană, Knecht săvârşea într-adevăr ceva nemaiauzit de când îşi mai putea aduce aminte cineva, ceva neobişnuit, teribil şi poate neîngăduit, nu însă o abatere de la litera regulamentului Ordinului. Faptul că voia să facă acest pas de neînţeles, dar nicidecum contrar legii din punct de vedere formal, nu în spatele prezidentului, ci ochi în ochi cu el, aceasta era mai mult decât îi cerea litera regulamentului.

— Dar cum ajunsese bărbatul acesta stimat, unul dintre stâlpii ierarhiei, aici? Cum putea el să-şi sprijine pe regulile scrise pasul pe care-l făcea şi care rămânea oricum o dezertare, câtă vreme existau totuşi sute de alte legături nescrise, nu mai puţin sacre şi de la sine înţelese, care trebuiau să i-l interzică?

Maestrul Alexander auzi bătaia unui ceas, se smulse din gândurile lui fără folos, se duse să-şi ia baia, făcu timp de zece minute atente exerciţii de respiraţie şi intră în chilia sa de meditaţie, pentru ca, timp de o oră, să acumuleze forţe şi calm, după care să nu se mai gândească până dimineaţa la această chestiune.

A doua zi, un tânărul famulus îl aduse pe magistrul Knecht, din casa de oaspeţi a conducerii Ordinului, în faţa prezidentului şi fu martor la salutul reciproc al celor doi. Tânărul, care era obişnuit cu înfăţişarea maeştrilor în meditaţie şi autodisciplină, ca şi cu viaţa lor, fu izbit totuşi de aspectul exterior, de

comportamentul şi de modul de a se saluta al celor doi venerabili, deoarece în toate acestea era ceva nou, o concentrare şi o seninătate neobişnuită, extremă. N-a fost, ne-a povestit el, salutul obişnuit dintre doi înalţi demnitari, care putea fi după împrejurări un ceremonial voios şi interpretat în grabă sau un act solemn şi prietenos, câteodată chiar o emulaţie în politeţe, supunere şi umilinţă accentuată. Era ca şi când avea loc primirea unui străin, a unui mare maestru în yoga sosit de departe, care venise să-şi exprime respectul faţă de prezidentul Ordinului şi să se măsoare cu el. Cuvintele şi gesturile fuseseră foarte modeste şi reţinute, dar privirile şi feţele ambilor demnitari erau pline de linişte, calm şi concentrare, pe deasupra de o ciudată încordare, ca şi când amândoi ar fi fost iluminaţi sau încărcaţi cu un curent electric. Mai multe omul nostru de încredere n-a putut să vadă şi să audă din această întâlnire. Cei doi au dispărut în interiorul încăperilor, probabil în cabinetul particular al maestrului Alexander, şi au rămas acolo împreună mai multe ore, nefiind nimănui îngăduit să-i tulbure. Ceea ce ni s-a păstrat cu privire la convorbirea lor provine din istorisirile ocazionale ale domnului delegat Designori, căruia Josef Knecht i-a comunicat una sau alta.

— Ieri mi-aţi pricinuit o surpriză, începu prezidentul, şi aproape că m-aţi scos din fire. Între timp, am mai putut reflecta puţin asupra celor discutate. Fireşte, punctul meu de vedere nu s-a schimbat, sunt membru al autorităţii şi al conducerii Ordinului. Dreptul de a ne comunica retragerea dumneavoastră şi demisia din funcţie vă este asigurat de litera regulamentului. Aţi ajuns la concluzia că funcţia v-a devenit o povară şi că e necesar să faceţi o încercare de a vă încadra în viaţa din afara Ordinului. Dacă v-aş propune acum să cutezaţi într-adevăr această încercare, e drept, nu în sensul hotărârii dumneavoastră categorice, ci, de pildă, în forma unui concediu mai lung sau chiar nelimitat? Ceva similar urmărea de altfel şi cererea dumneavoastră.

— Nu chiar, spuse Knecht. Dacă cererea mea ar fi fost aprobată, aş fi rămas în Ordin, nu însă şi în funcţie. Ceea ce îmi propuneţi cu atâta amabilitate ar fi un subterfugiu. De altfel, Waldzellul şi jocul cu mărgele de sticlă ar profita foarte puţin de

pe urma unui magistru plecat într-un concediu lung, pe timp nelimitat şi despre care nu se ştie dacă se va mai întoarce sau nu. Şi chiar dacă s-ar întoarce după un an, după doi, el îşi va fi uitat, nu sporit cunoştinţele în legătură cu funcţia şi cu disciplina sa, jocul cu mărgele de sticlă.

Alexander:

— Poate că totuşi va fi învăţat fel de fel de lucruri. De exemplu, va fi aflat că lumea din afară este altfel decât şi-a închipuit-o, că el are tot atât de puţin nevoie de ea, cât ea de dânsul, s-ar întoarce liniştit şi ar fi bucuros să-şi ducă din nou viaţa în cadrul unor orânduieli vechi şi confirmate.

— Bunătatea dumneavoastră merge foarte departe. Vă sunt recunoscător, dar n-o pot totuşi accepta. Ceea ce caut eu nu este atât satisfacerea unei curiozităţi sau a unui dor după viaţa din lumea profană, cât mai ales eliberarea de orice restricţie. Nu vreau să plec, purtând în buzunar asigurarea că mă voi putea întoarce în cazul unei dezamăgiri, ca un călător prudent care vrea să vadă niţelus lumea. Dimpotrivă, eu râvnesc riscul, complicaţiile şi pericolul, sunt însetat de realitate, de dăruire şi faptă, chiar de privaţiuni şi suferinţă, îmi pot îngădui a vă ruga să nu stăruiţi în binevoitoarea dumneavoastră propunere şi, în genere, în încercarea de a mă face să şovăi şi de a mă ademeni să rămân? Nu aţi ajunge la niciun rezultat. Audienţa mea la dumneavoastră şi-ar pierde pentru mine valoarea şi caracterul sacru, dacă mi-ar aduce aprobarea tardivă şi acum nedorită de mine a cererii mele. După ce am expediat cererea, nu am rămas inactiv; drumul pe care am păşit e acum pentru mine unicul posibil, e legea mea, patria mea, îndatorirea mea.

Suspinând, Alexander îşi dădu consimţământul.

— Să admitem aşadar deocamdată, spuse el răbdător, că nu puteţi fi înduplecat şi convins să vă schimbaţi părerea, că sunteţi, în ciuda aparenţelor, un om cuprins de amoc, turbat şi orb, care nu mai dă ascultare nici unei autorităţi, nici unei raţiuni, nici unei dovezi de bunătate, căruia nu trebuie să-i ieşi în drum. Am să renunţ deocamdată a mai voi să vă schimb părerea şi să vă influenţez.

Dar spuneţi-mi acum ceea ce aţi venit să-mi spuneţi aici, povestiţi-mi istoria apostaziei dumneavoastră, lămuriţi-mi

faptele şi hotărârile cu care ne îngroziţi! Fie asta o spovedanie, o justificare, o acuzaţie, vreau s-o ascult. Knecht se înclină.

— Cel cuprins de amoc vă mulţumeşte şi se bucură. Nu am de formulat nicio acuzaţie. Ceea ce as vrea să spun — dacă nu mi-ar veni atât de greu, atât de incredibil de greu s-o exprim în cuvinte — are pentru mine semnificaţia unei justificări; pentru dumneavoastră, fie o spovedanie.

Se lăsă pe speteaza jilţului şi-şi ridică ochii spre bolta tavanului, pe care mai dăinuiau încă urme palide din vechea pictură, de pe vremea când Hirslandul era mânăstire, nişte umbre subţiri şi fantomatice de linii şi tonuri de culoare, de flori şi ornamente.

— Gândul că de funcţia de magistru te poţi şi sătura, dorind să demisionezi, mi-a venit pentru prima dată chiar după câteva luni de la numirea mea ca magistru al jocului cu mărgele de sticlă. Şedeam într-o zi şi citeam din cărticica predecesorului meu, odinioară celebru, Ludwig Wassermaler, în care acesta dă indicaţii şi sfaturi urmaşilor lui, pentru întregul an de slujbă, lună cu lună. Am citit atunci avertismentul său de a te gândi din vreme la jocul public cu mărgele de sticlă din anul ce vine şi, în cazul în care nu te simţi dispus pentru aşa ceva, ori îţi lipsesc ideile, de a te pregăti sufleteşte prin eforturi de concentrare. Când am citit acest avertisment, eu, cel mai tânăr magistru, cu sufletul meu viguros, am cam zâmbit, e drept, în prezumţia mea juvenilă, văzând ce griji îşi făcea bătrânul autor, dar din rândurile scrise de el mi s-a părut totuşi că respiră ceva serios şi periculos, ceva ameninţător şi depresiv. Reflectând apoi la toate acestea, am ajuns la hotărârea: dacă va veni vreodată o zi, în care gândul la viitorul joc festiv să-mi insufle în loc de bucurie, îngrijorare, în loc de mândrie, teamă, atunci, în loc de a mă chinui trudnic cu un nou joc festiv, să mă retrag şi să înapoiez autorităţii insignele. Aceasta a fost prima dată când m-au preocupat asemenea gânduri, dar e adevărat că, atunci, în timp ce tocmai făceam faţă cu bine la ostenelile mari ale încadrării în funcţie şi aveam toate pânzele-n vânt, nu mă gândeam cu adevărat în sinea mea la posibilitatea că voi fi şi eu odată un om bătrân, obosit de muncă şi de viată, că voi putea şi eu să mă aflu

posac şi stingherit în faţa sarcinii de a scutura din mânecă idei pentru noi jocuri cu mărgele de sticlă.

Şi totuşi, hotărârea atunci a luat naştere în mine. Mă cunoşteaţi foarte bine pe vremea aceea, venerabile, probabil mai bine decât mă cunoşteam eu însumi, fuseseraţi sfătuitorul şi duhovnicul meu în perioada grea de la începutul funcţiei şi părăsiseraţi abia de curând Waldzellul.

Alexander îl cercetă cu privirea.

— Aproape că n-am avut niciodată o însărcinare mai frumoasă, spuse el, şi am fost foarte mulţumit atunci de dumneavoastră şi de mine însumi, ceea ce se întâmplă rar. Dacă e drept să plăteşti orice plăcere din viaţă, ei bine, atunci trebuie să-mi ispăşesc astăzi entuziasmul de-atunci. Am fost atunci cu adevărat mândru de dumneavoastră. Astăzi nu mai pot fi. Dacă, datorită dumneavoastră, Ordinul trăieşte o dezamăgire, iar Castalia o zguduire, atunci eu mă simt răspunzător de asta. Poate că, pe vremea când vă eram însoţitor şi sfătuitor, trebuia să rămân câteva săptămâni mai mult în Satul jucătorilor sau să vă tratez cu mai mare severitate, ori să vă controlez mai atent.

Knecht îi întâmpină privirea cu seninătate.

— Nu trebuie să vă faceţi asemenea scrupule, *domine,* ar trebui să vă reamintesc unele admonestări pe care aţi fost nevoit să mi le faceţi atunci când, ca foarte tânăr magistru, mi-am luat prea în serios obligaţiile şi responsabilităţile funcţiei. Chiar îmi aduc aminte că într-un asemenea ceas mi-aţi spus odată: dacă eu, *magister luai,* aş fi un scelerat sau un incapabil şi dacă as săvârşi tot ceea ce unui magistru îi este interzis, ba chiar dacă, în înalta mea poziţie, aş provoca intenţionat cel mai mare rău posibil, toate acestea n-ar mai putea să tulbure şi să atingă Castalia noastră dragă mai mult decât o pietricică azvârlită într-un lac. Câteva vălurele şi cercuri, şi s-a dus. Atât de solidă, atât de sigură e orânduială noastră castaliană, atât de intangibil spiritul ei. Vă aduceţi aminte? Nu, cu siguranţă nu sunteţi vinovat de tentativa mea de a fi castalian cât se poate de rău şi de a aduce Ordinului prejudicii cât de mari posibile. Afară de asta, ştiţi că n-am reuşit şi că nici nu voi reuşi să vă tulbur în mod serios liniştea. Dar să povestesc mai departe.

— Faptul că încă de la începutul magistraturii am luat acea hotărâre şi că n-am uitat-o, ci acum am ajuns s-o pun în practică se leagă de o anumită trăire sufletească, avută din când în când şi pe care eu o numesc trezire. Dar despre asta ştiţi ceva, v-am vorbit o dată pe când îmi eraţi mentor şi guru, şi anume m-am plâns dumneavoastră că de la intrarea în funcţie acea trăire mă ocoleşte şi se pierde din ce în ce mai mult în depărtare.

— Îmi aduc aminte, adeveri prezidentul, am fost izbit atunci de capacitatea dumneavoastră de a avea o astfel de trăire, aşa ceva se întâlneşte altminteri rareori la noi, iar în lumea din afară apare în forme foarte diverse: de pildă, la genii, îndeosebi la bărbaţii de stat şi la comandanţii de oşti, apoi însă şi la inşii slabi, cazuri pe jumătate patologice, în genere oameni mai curând subdotaţi ca ghicitorii, telepatii, mediile. Cu aceste două categorii de oameni, cu eroii belicoşi ca şi cu ghicitorii şi solomonarii mi se pare că nu aveţi nimic a face. Mai curând, de atunci până astăzi, mi-aţi făcut impresia unui bun membru al Ordinului: chibzuit, senin, supus. Nu mi s-a părut deloc că vi s-ar potrivi să fiţi bântuit şi dominat de voci misterioase, dumnezeieşti sau demonice, ori chiar voci ale propriului eu interior. De aceea am tâlcuit stările de „trezire”, aşa cum mi le descrieţi, pur şi simplu ca nişte ocazionale sesizări conştiente ale procesului de creştere personală. De aici a rezultat şi faptul că aceste trăiri sufleteşti nu s-au mai produs atunci un interval de timp mai îndelungat: tocmai ocupaserăţi o funcţie şi preluaserăţi o însărcinare ce vă atârnau încă pe umeri ca o mantie prea largă, până la dimensiunile căreia abia trebuia să creşteţi. Dar spuneţi-mi: aţi crezut vreodată că aceste treziri ar fi ceva ca un fel de revelaţii ale unor puteri superioare, comunicări sau chemări venite din sfera unui adevăr obiectiv, etern sau divin?

— Cu acestea, zise Knecht, am ajuns la nevoia şi dificultatea mea de acum, anume să exprim în cuvinte ceea ce se refuză totuşi mereu cuvintelor, să fac raţional ceea ce este evident iraţional. Nu, cu prilejul trezirilor nu m-am gândit niciodată la manifestări ale unui Dumnezeu sau demon, ori la un adevăr absolut. Ceea ce dă acestor trăiri greutate şi putere de convingere nu este conţinutul lor de adevăr, o eventuală

provenienţă superioară, divină sau ceva similar, ci realitatea lor. Sunt nemaipomenit de reale, cam ca o puternică durere fizică, sau ca un neaşteptat fenomen al naturii, o furtună sau un cutremur de pământ, care mi se par a fi încărcate cu o prezenţă reală, inevitabilă, absolut diferită de momentele şi stările obişnuite.

Rafala de vânt, care precede o furtună gata să-nceapă, care ne goneşte de grabă acasă şi încearcă să ne smulgă din mână uşa locuinţei sau o teribilă durere de dinţi care pare a concentra în maxilarul nostru toate tensiunile, suferinţele şi conflictele din lume, acestea sunt lucruri de realitatea sau însemnătatea cărora, după părerea mea, putem să începem a ne îndoi mai târziu, dacă suntem înclinaţi spre asemenea glume, dar în ceasul când le trăim nu ne îngăduie niciun fel de dubiu şi sunt atât de pline de realitate, că stau să plesnească. „Trezirea" reprezintă pentru mine un fel asemănător de realitate concentrată, de acolo îşi şi trage numele; în asemenea ceasuri am într-adevăr impresia că as fi zăcut vreme îndelungată în somn sau într-o stare de somnolenţă, iar acum m-aş fi trezit cu mintea mai limpede şi mai receptivă ca niciodată. Clipele de mari dureri sau zguduiri, chiar şi în istoria universală, au necesitatea lor convingătoare, ele dezlănţuie un simţământ de actualitate şi de tensiune neliniştitoare. Ca o consecinţă a zguduirii pot apărea frumosul şi lumina sau nebunia şi obscuritatea; în toate cazurile, ceea ce se întâmplă va avea aparenţa măreţiei, a necesităţii şi a importanţei şi se va deosebi şi ridica deasupra întâmplări lor de fiecare zi!

Dar, continuă el după ce făcu o pauză ca să-şi tragă răsuflarea, îngăduiţi-mi să încerc a aborda această chestiune şi dintr-o altă latură. Vă amintiţi cumva legenda sfântului Cristofor? Da? Aşadar, acest Cristofor era un bărbat foarte puternic şi viteaz, dar nu voia să devină stăpânitor şi să domnească, ci să slujească, a sluji era forţa şi arta lui, la asta se pricepea. Totuşi nu-i era indiferent cui îi slujeşte. Trebuia să fie cel mai mare, cel mai puternic stăpânitor. Iar când auzea de un stăpânitor mai puternic încă decât cel slujit până atunci, îşi oferea serviciile acestuia. Acest mare slujitor mi-a plăcut întotdeauna, şi probabil că-i seamăn puţin, în orice caz, în

singura perioadă a vieţii mele în care puteam dispune singur de mine însumi, mă refer la anii de studenţie, am căutat şi am şovăit îndelung cărui stăpân să-i slujesc. M-am apărat ani în şir şi m-am păstrat într-o rezervă suspicioasă faţă de jocul cu mărgele de sticlă, în care recunoscusem încă de mult fructul cel mai preţios şi cel mai propriu al Provinciei noastre.

Gustasem din momeală şi ştiam că nu există pe pământ nimic mai plin de farmec şi mai ales decât a te dedica jocului, de asemenea mai observasem relativ de timpuriu că acest joc încântător nu avea nevoie de amatori naivi, ci de jucători care au şi intrat parţial sub stăpânirea lui, pe care îi revendica pe de-a-ntregul şi-i punea în serviciul său. Împotriva tentaţiei de a-mi dărui toate forţele şi tot interesul acestei vrăji mă apăra un instinct, un simţ naiv pentru lucrurile simple, pentru ansamblu şi pentru cele sănătoase, care mă preveneau împotriva spiritului ce domneşte în acest *Vicus Lusorum* de la Waldzell, ca în faţa unui spirit subordonat specializării şi virtuozităţii, e adevărat un spirit foarte instruit şi extrem de cultivat, dar care era totuşi rupt de ansamblul vieţii şi al umanităţii şi rătăcit pe culmile unei solitudini orgolioase. Am şovăit şi am reflectat ani în şir, până când s-a copt în mine hotărârea şi, în ciuda tuturor, m-am decis să mă dedic jocului. Am făcut-o tocmai pentru că exista în mine impulsul de a-mi căuta împlinirea în absolut şi de a sluji celui mai mare stăpân.

— Înţeleg, spuse maestrul Alexander. Dar, oricum as vedea lucrurile şi oricum le-aţi înfăţişa, dau mereu peste aceeaşi cauză a tuturor bizareriilor dumneavoastră. Aţi fost prea plin de simţământul propriei persoane, sau aţi depins mult de ea, ceea ce nu-i totuna cu a fi o mare personalitate. Cineva poate fi o stea de prima mărime prin calităţile sale, prin puterea voinţei, prin perseverenţă, dar atât de bine centrat în sistemul din care face parte, în cât se roteşte împreună cu el fără fricţiuni şi risipă de energie. Altul are aceleaşi mari calităţi, poate încă mai frumoase, dar axul existenţei lui nu trece exact prin centru, şi el îşi iroseşte jumătate din putere în mişcări excentrice, care-l slăbesc pe el însuşi şi-i tulbură mediul înconjurător. Acestei categorii de oameni trebuie că-i aparţineţi. Mărturisesc, firește, că aţi ştiut s-o ascundeţi perfect. Cu atât mai violent pare a se

descărca acum răul. Mi-aţi istorisit despre sfântul Cristofor, eu trebuie să adaug: dacă această figură are şi ceva măreţ şi emoţionant, un model pentru slujitorii ierarhiei noastre ea nu este. Cine vrea să slujească, trebuie să slujească şi la bine şi la rău stăpânului căruia i-a jurat credinţă, şi nu cu rezerva tainică de a-şi schimba stăpânul îndată ce găseşte altul mai măreţ. Dacă procedează aşa, îşi asumă rolul de judecător al stăpânului său, exact ceea ce faceţi şi dumneavoastră. Vreţi să slujiţi mereu stăpânului celui mai mare şi aveţi naivitatea de a hotărî singur asupra rangului stăpânilor între care alegeţi.

Knecht ascultă atent, nu fără ca o umbră de tristeţe să alunece pe faţa lui. Reluă vorba:

— Nu m-am putut aştepta la o altă apreciere în această chestiune de onoare. Dar permiteţi-mi să povestesc mai departe, încă puţin. Am devenit deci maestru al jocului cu mărgele de sticlă şi am şi fost convins, în fapt, că-l slujesc pe cel mai mare dintre stăpâni. În orice caz, prietenul meu Designori, sprijinitorul nostru din Bundesrat, mi-a şi descris odată extrem de expresiv ce arogant, fudul şi blazat virtuoz în ale jocului şi ce mândru cerb al elitei am fost cândva. Dar trebuie să vă mai spun ce semnificaţie a avut pentru mine în vremea anilor de studenţie şi de „trezire" cuvântul a transcende. L-am prins din zbor, cred, la lectura unui filosof iluminist şi sub influenţa maestrului Thomas von der Trave, iar de atunci a devenit pentru mine, ca şi „trezirea", un adevărat cuvânt magic, încurajator şi stimulator, mângâietor şi plin de făgăduinţe. Viaţa mea, îmi imaginam, trebuie să fie o transcendenţă, un progres din treaptă în treaptă, trebuia să parcurgă şi să lase în urmă un spaţiu după altul, precum muzica trece de la o temă la alta, de la un tempo la altul, ducându-le până la capăt, încheindu-le şi lăsându-le în urmă, niciodată obosită, niciodată dormitând, ci mereu trează, mereu desăvârşit ancorată în prezent, în legătură cu trăirea trezirii, am constatat că există astfel de trepte şi spaţii şi că de fiecare dată ultima perioadă a unei epoci din viaţă poartă în sine o notă de veşted şi de agonie, care duce apoi spre trecerea într-un spaţiu nou, la trezire, la un nou început. Vă împărtăşesc şi această imagine a transcenderii, ca un mijloc care ar fi în măsură poate să vă ajute la înţelegerea vieţii mele. Hotărârea

de a mă dedica jocului cu mărgele de sticlă a fost o treaptă importantă, nu mai puţin şi prima încadrare simţită în ierarhie. Am trăit asemenea urcări de trepte şi în funcţia de magistru. Cel mai bun lucru pe care mi l-a adus funcţia a fost descoperirea că nu numai muzica şi jocul cu mărgele de sticlă sunt activităţi ce te pot face fericit, ci şi munca de profesor şi educator. Cu timpul am descoperit apoi că activitatea educativă îmi făcea o bucurie cu atât mai mare, cu cât mai tineri şi mai neformaţi îmi erau învăţăceii.

Constatarea aceasta, ca şi câteva altele, m-a determinat, de-a lungul anilor, să-mi doresc elevi tineri şi mereu mai tineri, să înţeleg că mi-ar plăcea cel mai mult să fiu învăţător la o şcoală de începători, pe scurt, să-mi dau seama că fantezia mea era preocupată uneori cu lucruri care se găseau în afara activităţii mele.

Knecht făcu o pauză, să se odihnească. Prezidentul observă:

— Mă uimiţi mereu mai mult, *magister.* Îmi vorbiţi despre viaţa dumneavoastră, şi totuşi mai că nu e vorba despre nimic altceva decât despre trăiri particulare, subiective, despre dorinţe personale, evoluţii şi decizii personale! N-am ştiut într-adevăr că un castalian de rangul dumneavoastră se poate vedea pe sine şi îşi poate vedea viaţa în felul acesta.

Vocea lui avea o notă între reproş şi tristeţe, care-l îndurera pe Knecht, totuşi acesta se reculese şi strigă cu voioşie:

— Dar, preastimate, în clipa asta noi nu discutăm despre Castalia, despre autoritate şi ierarhie, ci numai despre mine, despre psihologia unui bărbat care s-a văzut în situaţia de a vă pricinui, din păcate, mari neplăceri. Nu am intenţia să discut despre felul cum mi-am îndeplinit funcţia, despre felul cum mi-am făcut datoria, despre valoarea sau lipsa mea de valoare în calitatea de castalian şi de magistru. Modul cum m-am achitat de obligaţiile mele oficiale, ca şi întreaga latură exterioară a vieţii mele sunt lucruri vizibile ce pot fi examinate de dumneavoastră; nu veţi găsi multe greşeli vrednice de sancţiune. Ceea ce intră în discuţie acum e cu totul altceva, anume dorinţa mea de a vă face să vedeţi drumul pe care l-am parcurs ca individ şi care m-a condus acum în afara

Waldzellului, iar mâine mă va conduce în afara Castaliei. Mai ascultaţi-mă puţin, fiţi atât de bun!

Că ştiam de existenţa unei lumi din afara micii noastre Provincii, acesta era un fapt pe care nu-l datoram studiilor mele, în care lumea aceasta apărea numai ca un trecut îndepărtat, ci la început colegului meu Designori, un oaspete din afară, iar mai târziu şederii mele la părinţii benedictini, precum şi lui *pater* Jakobus. Ceea ce văzusem cu propriii mei ochi din această lume era foarte puţin, dar datorită lui *pater* Jakobus am căpătat o idee de ceea ce se numeşte istorie, şi poate că prin însuşi faptul acesta am pus baza izolării în care m-am pomenit după ce m-am întors. Căci m-am întors din mânăstire într-o ţară aproape fără istorie, într-o Provincie a erudiţilor şi a jucătorilor cu mărgele de sticlă, o societate extrem de distinsă şi pe deasupra extrem de plăcută, în care însă mi se părea că mă aflu singur de tot cu puţinul ce-l ştiam despre lume, cu dorinţa mea plină de curiozitate de a o cunoaşte, cu interesul meu pentru ea.

Era destul şi atât, pentru a găsi în aceasta o despăgubire; existau aici câţiva bărbaţi pe care-i stimam mult, iar faptul de a le deveni coleg era pentru mine o cinste ce mă ruşina şi totodată mă făcea fericit, exista o mulţime de oameni bine educaţi şi foarte cultivaţi, exista şi mult de lucru, de asemenea erau destul de mulţi elevi înzestraţi şi vrednici de dragoste. Ca discipol al *lui pater* Jakobus făcusem însă descoperirea că nu sunt numai un castalian, ci şi un om, că lumea, lumea întreagă, mă priveşte şi pe mine şi că-mi pretinde şi mie să fiu părtaş la viaţa ei. Din această descoperire decurgeau necesităţi cerinţe, îndatoriri, cărora nu le puteam răspunde în niciun fel. Viaţa lumii, aşa cum e considerată în Castalia, era ceva înapoiat, ceva de mică valoare, o viaţă în neorânduială şi grosolănie, dominată de patimi şi de haos, adică nimic frumos şi demn de a fi dorit. Dar lumea cu viaţa ei era nesfârşit mai mare şi mai bogată decât reprezentările pe care şi le putea face despre ea un castalian, era plină de devenire, de istorie, de încercări şi începuturi veşnic noi, era poate haotică, era totuşi patria şi pământul natal al tuturor destinelor, al tuturor înălţărilor, al tuturor artelor, al întregii umanităţi, ea produsese limbile, popoarele, statele, culturile, ea ne crease şi pe noi şi Castalia noastră, şi tot ea avea

să vadă murind din nou toate acestea, supravieţuindu-le. Învăţătorul meu Jakobus trezise în mine dragostea faţă de această lume, o dragoste care a crescut şi şi-a căutat mereu hrana, iar în Castalia nu era nimic care s-o poată hrăni, aici eram în afara lumii, Castalia însăşi era o lume mică, desăvârşită, incapabilă de orice devenire şi de orice creştere.

Respiră adânc şi păstră o vreme tăcerea. Cum prezidentul nu replică nimic, ci îl privi aşteptând, se înclină spre el gânditor şi continuă:

— Am avut de purtat două poveri, câţiva ani. Trebuia să îndeplinesc o funcţie înaltă şi să port răspunderea acesteia, apoi trebuia să fac faţă şi dragostei mele. Funcţia, asta mi-a fost clar de la început, nu trebuia să sufere din cauza acestei dragoste. Dimpotrivă, mă gândeam, trebuia să câştige de pe urma ei.

Dacă aveam să-mi îndeplinesc munca într-un chip ceva mai puţin desăvârşit şi ireproşabil, decât era de aşteptat de la un magistru — ceea ce speram să nu se întâmple — eu ştiam totuşi că în inima mea eram treaz şi mai viu decât unii dintre colegii mei nepătaţi şi că puteam dărui câte ceva elevilor şi colaboratorilor mei. Am socotit că datoria mea consta în a lărgi şi a încălzi încet şi cu blândeţe viaţa şi gândirea castaliană, fără a o rupe cu tradiţia, de a-i infuza un sânge nou adus din lume şi din istorie; o fericită concidenţă a făcut ca în aceeaşi vreme, afară în lume, un fiu al aceste i lumi să simtă şi să gândească întocmai, să viseze despre o înfrăţire şi o întrepătrundere a Castaliei cu lumea: era Plinio Designori. Maestrul Alexander făcu o mică grimasă, când spuse:

— Ei da, niciodată nu m-am aşteptat la ceva prea îmbucurător de la influenţa acestui domn asupra dumneavoastră, şi tot aşa de la nechibzuitul dumneavoastră protejat Tegulafius. Aşadar, Designori este cel ce v-a adus la ruptura definitivă cu Ordinul?

— Nu, *domine,* dar el m-a ajutat să ajung aici, în parte fără s-o ştie. El este cel ce mi-a adus ceva aer în atmosfera mea stătută, datorită lui am intrat din nou în contact cu lumea din afară, şi abia aşa mi-a fost cu putinţă să pricep şi să-mi confirm mie însumi că am ajuns la sfârşitul carierei mele actuale, că mi-am pierdut bucuria propriu-zisă procurată de munca mea şi că a venit timpul să pun capăt chinului. Lăsasem din nou în urmă o

treaptă, străbătusem un spaţiu, iar spaţiul era de data aceasta Castalia.

— Cum spuneţi asta! remarcă Alexander, clătinând din cap. Ca şi când spaţiul Castaliei n-ar fi fost suficient de mare, ca să vă preocupe în chip demn o viaţă întreagă! Credeţi cu toată seriozitatea că aţi parcurs şi epuizat acest spaţiu?

— O, nu, strigă celălalt cu vioiciune, niciodată n-am crezut aşa ceva. Când spun că am ajuns la hotarul acestui spaţiu, înţeleg doar atât: ceea ce pot realiza ca individ în postul meu de aici a fost făcut. De un răstimp încoace mă aflu la hotarul de la care munca mea ca maestru al jocului cu mărgele de sticlă devine o veşnică repetare, un exerciţiu şi o formă goală, la acel hotar dincolo de care as practica-o fără bucurie, fără entuziasm, câteodată chiar fără credinţă. Era timpul să pun capăt.

Alexander suspină.

— Aceasta este părerea dumneavoastră, nu însă a Ordinului şi a regulilor sale. Că un frate din Ordin trece printr-o dispoziţie sufletească apăsătoare, că este câteodată istovit de munca lui, aceasta nu e nimic nou şi ciudat. Regulile îi indică atunci calea, pentru a-şi regăsi armonia şi a se concentra din nou. Aţi uitat asta?

— Nu cred, preastimate. Puteţi să-mi examinaţi modul în care mi-am îndeplinit funcţia, şi chiar de curând, când aţi primit circulara mea, aţi dat dispoziţii să se facă un control la Satul jucătorilor şi să fiu controlat şi eu. Aţi putut stabili că munca e îndeplinită cum trebuie, că arhiva şi cancelaria sunt în ordine, că *magister ludi* nu suferă nici de vreo boală nici de toane. Sunt recunoscător regulilor, în cunoaşterea cărora m-aţi iniţiat cândva cu măiestrie, că am rezistat şi că nu mi-am pierdut nici puterile, nici calmul. Dar asta mi-a cerut mari eforturi. Iar acum am nevoie, din păcate, de eforturi tot atât de mari, ca să vă conving că nu e vorba de dispoziţii sufleteşti de moment, de toane sau de cine ştie ce pofte, de care m-as lăsa împins. Dar fie că voi reuşi sau nu să vă conving, insist oricum să recunoaşteţi că persoana şi activitatea mea au fost integre şi utile până în clipa în care aţi făcut ultimul control. M-aş aştepta, cerându-vă asta, la prea mult din partea dumneavoastră?

Maestrul Alexander clipi din ochi puţin, parcă ironic.

— Domnule coleg, spuse el, îmi vorbiţi ca şi când am fi două persoane particulare, care se întreţin într-o conversaţie ce nu-i obligă la nimic. Asta vi se potriveşte numai dumneavoastră, care sunteţi acum de fapt o persoană particulară. Eu însă nu sunt, iar ceea ce gândesc şi spun, nu spun eu, ci o spune prezidentul conducerii Ordinului, iar acesta e responsabil faţă de autoritatea sa pentru fiecare cuvânt rostit. Ceea ce spuneţi astăzi aici va rămâne fără consecinţe; poate fi chestiunea dumneavoastră cât de serioasă, totuşi vorbiţi ca o persoană particulară ce-şi susţine interesele. Pentru mine însă, funcţia şi responsabilitatea durează mai departe şi ceea ce spun sau fac astăzi poate avea urmări, în faţa dumneavoastră şi în chestiunea ce vă priveşte reprezint autoritatea. Nu este indiferent dacă autoritatea va voi să accepte, ori eventual chiar să aprobe modul în care vă înfăţişaţi comportarea, îmi prezentaţi aşadar lucrurile, ca şi când, deşi cu tot felul de gânduri bizare în minte, aţi fost până ieri un castalian şi un magistru ireproşabil şi fără cusur; aţi trecut prin stări de nelinişte şi prin crize de oboseală în îndeplinirea funcţiei, dar le-aţi combătut şi le-aţi biruit cu regularitate. Fie, s-o admitem, dar cum să înţeleg atunci acest lucru teribil că un magistru ireproşabil, integru, care încă ieri respecta întru totul regulile, astăzi dezertează deodată? Mi-ar fi uşor să-mi imaginez un magistru cu sufletul schimbat şi bolnav de mai multă vreme şi care, deşi continuă să se considere încă un bun castalian, nu mai era în realitate de mult aşa ceva. Mă mai întreb şi de ce puneţi atâta preţ pe constatarea că aţi fost până în ultima clipă un magistru ce şi-a îndeplinit integral datoria. De vreme ce aţi făcut pasul ieşirii de sub ascultare şi aţi comis dezertarea, nu are de ce să vă mai pese de aşa ceva. Knecht se apără.

— Permiteţi-mi, preastimate, de ce să nu-mi pese? Este vorba de faima şi de numele meu, de amintirea pe care o las aici. Mai este vorba şi de posibilitatea de a acţiona pentru Castalia şi în afara ei. Nu mă aflu aici ca să salvez ceva pentru mine ori chiar să obţin încuviinţarea de către autoritate a pasului meu. Am contat, cu resemnare, pe faptul că în viitor colegii mei mă vor socoti o apariţie dubioasă şi aflată sub semnul întrebării. Dar trădător sau smintit nu vreau să fiu considerat, ar fi o sentinţă

pe care n-o pot accepta. Am săvârşit ceva ce sunteţi obligat să dezaprobaţi, dar am făcut-o fiindcă nu puteam altfel, fiindcă a fost de datoria mea, fiindcă acesta este destinul meu în care cred şi pe care îl iau asupră-mi de bunăvoie. Dacă nu-mi puteţi concede nici asta, atunci sunt învins şi v-am vorbit în zadar.

— Ne învârtim în jurul aceluiaşi lucru, răspunse Alexander. Mă puneţi în situaţia de a admite că, în anumite circumstanţe, voinţa unui ins poate să aibă dreptul de a încălca legile în care eu cred şi pe care am îndatorirea să le reprezint. Dar eu nu pot să cred în acelaşi timp în orânduielile noastre şi în îndreptăţirea dumneavoastră personală de a nesocoti aceste orânduieli.

— Nu mă întrerupeţi, vă rog. Ceea ce vă pot concede este că, după toate aparenţele, sunteţi convins de îndreptăţirea şi raţiunea pasului dumneavoastră fatal şi că, vădit, credeţi într-o chemare ce v-ar justifica intenţiile. Nu vă aşteptaţi nicidecum să vă aprob pasul însuşi. Dimpotrivă, aţi reuşit în orice caz să mă faceţi să renunţ la gândul meu iniţial de a vă recâştiga şi de a vă schimba hotărârea.

Iau act de ieşirea dumneavoastră din Ordin şi voi comunica autorităţii ca aţi demisionat voluntar din funcţie. Mai departe nu vă pot veni în întâmpinare, Josef Knecht.

Maestrul jocului cu mărgele de sticlă făcu un gest de resemnare. Apoi spuse liniştit:

— Vă mulţumesc, domnule prezident. Caseta v-am şi încredinţat-o. Vă predau acum, pentru a le înmâna autorităţii, şi câteva notiţe despre stările de lucruri din Waldzell, mai ales despre grupul repetitorilor şi despre cele câteva persoane care cred că pot fi luate în primul rând în considerare pentru delegarea succesorului meu în funcţie.

Scoase din buzunar câteva foi împăturite şi le puse pe masă. Apoi se ridică, ceea ce făcu şi prezidentul. Knecht se apropie de acesta, îl privi îndelung în ochi cu o amabilitate întristată, se înclină şi zise:

— Voiam să vă rog ca la despărţire să-mi daţi mâna, dar la asta trebuie desigur să renunţ acum. V-am preţuit întotdeauna, ziua de astăzi n-a schimbat nici ea nimic din asta. Rămâneţi cu bine, dragul meu şi preastimate.

Alexander rămase tăcut, cam palid; o clipă se păru că vrea să ridice mâna şi s-o întindă celui ce pleca. Simţi că i se umezesc ochii; atunci îşi înclină capul, răspunse plecăciunii lui Knecht şi-l lăsă să se ducă.

După ce omul ce pleca închise după el uşa, prezidentul rămase nemişcat, ascultând paşii care se îndepărtau, iar când răsună ultimul şi nu se mai auzi nimic, străbătu, un răstimp, încolo şi încoace încăperea, până ce afară se auziră din nou paşi şi cineva bătu la uşă. Intră slujitorul cel tânăr şi anunďe3 un vizitator care solicita să-i vorbească.

— Spune-i că îl pot primi peste o oră şi că îl rog să fie concis, deoarece mă aşteaptă treburi urgente, — Nu, stai! Du-te şi la cancelarie şi comunică primului secretar să convoace imediat şi grabnic întreg colectivul autorităţii pentru poimâine, la o şedinţă, cu menţiunea că este necesară prezenţa unanimă, absenţele fiind motivate numai în cazurile de boală gravă. Apoi du-te la administrator şi spune-i că mâine dimineaţă devreme trebuie să plec la Waldzell, automobilul să fie gata la ora şapte…

— Permiteţi-mi, spuse tânărul, v-ar putea sta la dispoziţie automobilul domnului *magister ludi.*

— Cum adică?

— Venerabilul a venit ieri cu automobilul. Chiar acum a părăsit casa, spunând că pleacă mai departe pe jos şi lasă aici automobilul, la dispoziţia autorităţii.

— Bine. Atunci voi pleca mâine cu automobilul de la Waldzell. Repetă, te rog.

Slujitorul repetă:

— Vizitatorul va fi primit peste o oră, va trebui să fie concis. Primul secretar să convoace pentru poimâine autoritatea, e necesară prezenţa unanimă, se admit absenţe numai în caz de boală gravă. Mâine dimineaţă la şapte călătorie la Waldzell, cu automobilul domnului *magister luai.*

După ce tânărul ieşi, maestrul Alexander respiră adânc. Se duse la masa lângă care stătuse Knecht; în auz îi mai răsunau încă paşii acestui om de neînţeles, pe care-l iubise mai mult decât pe oricine şi care-i pricinuise o durere atât de mare. Îi fusese mereu drag acest bărbat, încă din vremea când s îl asistase la începutul funcţiei, iar ceea ce-i plăcuse la el, j între

alte calităţi, fusese tocmai felul său de a merge, un pas i hotărât şi sigur de el, dar uşor, aproape un fel de plutire, un pas demn şi copilăros, şi solemn ca al preoţilor şi jucăuş ca al dănţuitorilor, un pas specific, plăcut şi distins care se potrivea excelent cu chipul şi vocea lui Knecht. Se potrivea nu mai puţin cu modul său particular de a fi castalian şi de a-şi îndeplini magistratura, cu modul său de a conduce şi cu seninătatea lui, care aminteau câteodată comportamentul aristocratic şi cumpănit al predecesorului său, maestrul Thomas, iar alteori felul simplu şi cordial de a fi al fostului maestru al muzicii.

Acum aşadar şi plecase, grăbitul, pe jos, cine ştie încotro, şi probabil că nu-â va revedea niciodată, nu-i va mai auzi niciodată râsul şi nu-i va mai vedea frumoasa mână cu degete lungi, zugrăvind ieroglifele unei teme pentru un joc cu mărgele de sticlă. Luă foile, care rămăseseră pe masă, şi începu să le citească. Era un testament scurt, foarte concis şi obiectiv, alcătuit în numeroase locuri mai mult din cuvinte indicatoare decât din fraze, şi avea drept scop să folosească autorităţii pentru controlul ce urma să fie făcut în Satul jucătorilor şi să-i uşureze aledegerea unui nou magistru. Observaţiile pătrunzătoare se înşirau aşternute cu litere mici şi frumoase, cuvintele şi caligrafia purtau pecetea fiinţei de odinioară şi mereu aceeaşi a acestui Josef Knecht, întocmai ca faţa, vocea, mersul său. Greu ar mai găsi autoritatea un bărbat de valoarea lui, ca să-i facă din el un succesor; adevăraţii conducători şi adevăratele personalităţi erau totuşi rare, iar o asemenea apariţie reprezenta un caz fericit şi un dar, chiar şi aici, în Castalia, Provincia elitei.

Mersul îi făcea plăcere lui Knecht, de ani întregi nu mai parcursese drumuri lungi pe jos. Da, dacă încerca să-şi aducă aminte exact, i se părea că ultima lui călătorie pe jos fusese aceea pe care o făcuse ca să se întoarcă de la mânăstirea Mariafels în Castalia şi care-l dusese la Waldzell, la acel joc anual ce fusese umbrit atât de apăsător de moartea „excelenţei”, magistrul Thomas von der Trave, şi care trebuia să facă din el însuşi succesorul acestuia. Altădată, când se gândea la acele vremuri şi chiar la anii de studenţie şi la Bambusgeholz, avusese mereu impresia că parcă s-ar afla într-o încăpere goală

şi rece, din care privea un peisaj vast, vesel şi însorit, un paradis al amintirilor, pierdut pentru vecie; întotdeauna asemenea gânduri, chiar dacă nu-i insuflaseră melancolie, fuseseră o priveliştе deschisă spre mari depărtări, spre altceva, spre ceva ce se deosebea tainic şi sărbătoreşte de ziua de azi şi de banalitatea cotidiană. Acum însă, în această după-amiază senină şi luminoasă de septembrie, cu intensele culori din apropiere, cu tonurile depărtărilor, uşoare ca aburul, gingaşe ca-n vis, nuanţate de la albastru la violet, în timp ce păşea tihnit şi cerceta în voie peisajul, călătoria aceea pe jos de altădată nu-i mai apărea ca un paradis de demult răsfrânt într-un astăzi resemnat, ci ca însăşi această călătorie pe care o făcea în prezent Josef Knecht cel de odinioară, cel de acum, înrudit frăţeşte cu acela, totul era iarăşi nou, plin de taine, de făgăduinţe, tot ceea ce mai fusese cândva se putea reîntoarce, aducând şi multe aspecte inedite. Ziua şi lumea nu-l mai priviseră de multă vreme atât de senin, atât de frumos şi cu atâta candoare, fericirea de a fi liber şi de a dispune singur de sine însuşi îi străbătea întreaga fiinţă ca o băutură tare; de câtă vreme nu mai avusese această senzaţie, această iluzie plăcută şi încântătoare! Reflectând, îşi aduse aminte de ora în care acest simţământ preţios îi fusese vătămat şi încătuşat, se întâmplase în timpul unei convorbiri cu magistrul Thomas, sub privirea prietenoasă şi ironică a acestuia, şi îşi amintea bine senzaţia tulburătoare din acel ceas, când şi-a pierdut libertatea; nu fusese propriu-zis o suferinţă, o durere arzătoare, ci mai mult o spaimă, un fior abia simţit în ceafă, o senzaţie organică, un semnal de alarmă în diafragmă, o modificare de temperatură şi îndeosebi o schimbare de ritm în simţul vital.

Senzaţia de neliniştе, de contractare ce-l ameninţa de departe cu sufocarea, resimţită în acel ceas decisiv, era astăzi compensată sau vindecată.

În timp ce se îndrepta în ajun spre Hirsland, Knecht luase această hotărâre: indiferent de ce se va întâmpla acolo, să nu facă în niciun caz un act de căinţă. Acum îşi interzisese pentru astăzi să se gândească la amănuntele convorbirilor lui cu Alexander, la lupta pe care o dăduse cu dânsul, la lupta purtată pentru el însuşi. Era receptiv numai pentru sentimentul de

destindere şi de libertate care-i umplea sufletul aşa cum, la sfârşitul unei zile de muncă, bucuria calmă a trudei duse la capăt umple sufletul unui ţăran; se ştia în siguranţă şi lipsit de orice obligaţie, se ştia pentru o clipă cu desăvârşire disponibil şi independent, neconstrâns să muncească, să gândească, iar ziua învesmântată în culori luminoase îl înconjura blinda, strălucitoare, fiind în întregul ei un tablou ce concretiza numai prezentul, fără nicio cerinţă, fără ieri şi fără mâine. Când şi când, călătorul beat de mulţumire fredona în mers câte unul din marşurile pe care le cântase cândva în corurile pe trei sau patru voci, în timpul excursiilor făcute ca mic elev de elită la Eschholz, iar din senina dimineaţă a vieţii lui îi reveneau în minte mici amintiri luminoase şi sunete vii, asemeni unui ciripit de păsări.

Făcu un pas sub un cireş cu frunzişul zugrăvit de pe acum în purpuriu şi se aşeză în iarbă. Vârî mâna în buzunarul de la piept al hainei şi scoase un obiect, pe care maestrul Alexander n-ar fi bănuit că îl are la el, un mic flaut de lemn, şi-l privi cu o anumită duioşie. Avea acest obiect naiv şi cu înfăţişare de jucărie pentru copii de puţină vreme, cam de vreo jumătate de an, şi-şi aminti cu plăcere de ziua în care intrase în posesia lui. Se dusese la Monteport, ca să discute cu Carlo Ferromonte câteva probleme de teorie a muzicii, venise vorba şi despre instrumentele de suflat din lemn dintr-o anumită epocă, şi el îl rugase pe prietenul său să-i arate colecţia de instrumente muzicale de la Monteport. După ce parcursese cu încântare câteva săli pline de orgi, harfe, lăute, piane vechi, ajunseseră într-o magazie, unde erau depozitate instrumentele destinate şcolilor.

Knecht văzuse acolo o ladă plină cu asemenea flaute, luase unul să se uite la el şi-l probase, apoi îşi întrebase prietenul dacă ar putea să-l păstreze. Râzând, Carlo îl rugase să-şi aleagă unul, îl pusese, tot râzând, să semneze o chitanţă, apoi însă îi descrisese foarte amănunţit modul de construcţie al instrumentului, mânuirea lui şi felul cum se cântă la el. Knecht luase cu dânsul drăguţa jucărioară şi exersase când şi când la ea, fiindcă de pe vremea când avusese, ca elev la Eschholz, flautul său de model vechi, cu ambusură la capăt, nu mai cântase la un instrument de suflat şi-şi propusese mereu să înveţe iară. După ce deprinsese gamele, mai folosise un caiet cu

melodii vechi, publicat de Ferromonte pentru începători, iar când şi când din grădina magistrului sau din camera lui de culcare răsunaseră sunetele molcome şi dulci ale micului flaut. Era departe de a fi devenit un maestru, dar învăţase să cânte un număr de corale şi de lieduri, ştia melodiile pe dinafară, iar la unele şi textul, îi veni în minte unul dintre aceste cântece, foarte potrivit pentru ceasul pe care-l trăia. Rosti câteva versuri:

Cu trupul său destins,
Stătusem întins,
Acum mă trezesc,
Sunt vesel, zâmbesc
Şi faţa mi-o-nalţ spre seninul ceresc.

Apoi duse instrumentul la buze şi începu să cânte melodia, privea spre depărtările învăluite într-o blândă strălucire, spre munţii ce se înălţau la orizont, asculta cântecul voios şi cucernic plutind într-acolo în note dulci de flaut, se simţea împăcat şi se contopea cu bolta cerului, cu munţii, cântecul şi ziua. Simţea cu plăcere lemnul neted şi rotund între degete şi se gândea că, în afară de hainele cu care era îmbrăcat, flautul acesta micuţ era singura lui bogăţie pe care îşi îngăduise s-o ia cu el de la Waldzell. De-a lungul anilor adunase câte ceva în jurul său, obiecte ce aveau mai mult sau mai puţin însuşirea de proprietate personală, îndeosebi caiete de însemnări şi de excerpte, precum şi altele asemenea: toate acestea le lăsase în locuinţa lui, Satul jucătorilor n-avea decât să le folosească oricând. Micul flaut îl luase însă cu sine şi îi părea bine că îl are; era un tovarăş de drum modest şi agreabil.

A doua zi, călătorul ajunse în capitală şi se prezentă la casa Designiori. Plinio îi ieşi în întâmpinare, coborând treptele, şi îl îmbrăţişa emoţionat.

— Te-am aşteptat cu dor şi îngrijorare, strigă el. Ai făcut un pas important, prietene, fie ca acest pas să ne aducă tuturor mult bine. Te-au lăsat totuşi să pleci! N-aş fi crezut-o.

Knecht râse.

— Iată-mă, sunt aici. Dar despre asta voi mai avea prilejul să-ţi povestesc. Acum as vrea să-mi salut elevul şi, fireşte, s-o salut

pe soţia ta, apoi să stăm de vorbă despre felul în care urmează să-mi îndeplinesc noua slujbă. Sunt nerăbdător să încep.

Plinio chemă o slujnică şi-i ceru să-l aducă numaidecât pe fiul lui.

— Pe tânărul domn? întrebă ea, aparent mirată, apoi fugi degrabă, în vreme ce stăpânul casei îşi conduse prietenul în camera de oaspeţi şi începu să-i povestească pe nerăsuflate cum proiectase să cum pregătise totul în vederea sosirii lui Knecht şi a convieţuirii lui cu micul Tito.

Totul putuse să fie aranjat cum o dorise Knecht, chiar şi mama lui Tito, după o oarecare rezistenţă, înţelesese aceste dorinţe şi le acceptase. Aveau o căsuţă de vacanţă în munţi, îi spuneau Belpunt, era aşezată foarte drăguţ pe malul unui lac, acolo aveau să locuiască mai întâi profesorul cu pupilul său, serviciul va fi asigurat de o menajeră bătrână; femeia a şi plecat de câteva zile la Belpunt, ca să facă pregătirile. Fireşte, va fi numai o şedere scurtă, cel mult până la începutul iernii, dar tocmai pentru această perioadă de început era desigur necesară o asemenea despărţire a copilului de părinţi. Se bucura că lui Tito îi sunt foarte dragi munţii şi căsuţa aceea; băiatului îi pare bine să sadă acolo şi se arată gata să plece fără mofturi. Lui Designori îi veni în minte că are o mapă cu fotografii ale casei şi ale împrejurimilor; îl trase pe Knecht cu el în birou, căută înfrigurat mapa şi, după ce o găsi şi o deschise, începu să-i arate oaspetelui casa şi să-i descrie odaia ţărănească, soba de teracotă, boschetele, locul de baie în lac, căderea de apă.

— Îţi place? întrebă el cu solicitudine. Ai să te poţi simţi bine acolo?

— De ce nu? spuse Knecht, oarecum cu nepăsare. Dar de ce nu vine Tito? A trecut destul de mult de când ai trimis după el.

Mai vorbiră de una, de alta, apoi se auziră paşi afară, uşa se deschise şi intră cineva, însă nu Tito, nici slujnica trimisă după el. Era mama lui Tito, doamna Designori. Knecht se ridică s-o salute, ea îi întinse mâna şi-i adresă un zâmbet prietenos cam forţat, în timp ce oaspetele constata că dincolo de acest zâmbet amabil stăruia o expresie de îngrijorare sau de supărare. Abia rostise câteva cuvinte de bun sosit, când se întoarse spre soţul ei şi-i comunică impetuos vestea care-i împovăra sufletul.

— E într-adevăr penibil, strigă ea, gândeşte-te, băiatul a dispărut şi nu-i de găsit nicăieri.

— Ei, va fi ieşit în oraş, o linişti Plinio. Trebuie să se întoarcă.

— Din păcate, nu pare să fie aşa, zise mama, a plecat încă de azi-dimineaţă. Am băgat de seamă devreme de tot.

— Şi de ce aflu abia acum?

— Fiindcă, natural, am aşteptat să se întoarcă de la o oră la alta şi n-am vrut să te tulbur de pomană. La început nici nu m-am gândit la ceva rău, mi-am spus că s-a dus să se plimbe. Abia când nu s-a întors nici la prânz, am început să-mi fee griji. Astăzi n-ai fost la masă, altminteri ai fi aflat de-atunci. Chiar şi la prânz am vrut să mă conving că nu-i decât o nepăsare din partea lui, să mă lase să-l aştept atât. Dar n-a fost nici asta.

— Permiteţi-mi o întrebare, doamnă, spuse Knecht. Tânărul ştia de sosirea mea apropiată şi de intenţiile dumneavoastră în legătură cu el şi cu mine?

— Dar fireşte, domnule magistru, şi părea aproape mulţumit de aceste intenţii, în orice caz îi părea mai bine să vă aibă pe dumneavoastră ca profesor, decât să fie trimis din nou la cine ştie ce şcoală.

— Dacă-i aşa, opina Knecht, atunci e bine. Fiul dumneavoastră, *signora,* s-a deprins cu foarte multă libertate, mai ales în ultima vreme, din care pricină intenţia de a fi dat în seama unui educator şi temnicer i s-a părut, lucru lesne de înţeles, mai degrabă fatală. De aceea, mai înainte de clipa când urma să treacă sub autoritatea unui învăţător, a şters-o, probabil nu atât cu speranţa de a scăpa cu adevărat de soarta ce-l aşteaptă, ci cu gândul că nu poate avea nimic de pierdut, smulgând o amânare. În afară de asta, poate că a vrut să dea şi o mică lovitură părinţilor şi învăţătorului angajat de ei, precum şi să-şi exprime îndârjirea împotriva întregii lumi a celor maturi şi a învăţătorului.

Lui Designori îi făcu plăcere că Josef Knecht lua întâmplarea atât de puţin în tragic. El însuşi era însă năpădit de griji şi de nelinişte, pentru inima lui iubitoare băiatul putea fi victima tuturor pericolelor. Probabil, reflecta el, Tito fugise cu adevărat, poate că avea de gând chiar să-şi facă vreun rău? Ah, tot ceea ce fusese neglijat sau greşit în educaţia acestui băiat părea că vrea

să se răzbune acum, exact în clipa când exista speranţa unei îndreptări.

În ciuda sfatului lui Knecht, el stărui să nu se stea în expectativă, să se facă ceva; se simţea incapabil să accepte nenorocirea îndurerat şi inactiv, astfel că fu cuprins de o stare de nerăbdare şi de o agitaţie nervoasă, care-i displăcură foarte mult prietenului său. Se luă astfel hotărârea să fie trimişi oameni la câteva case, unde Tito se ducea când şi când la prieteni de-o vârstă cu el. Knecht fu mulţumit când doamna Designori ieşi, ca să dea urmare acestei hotărâri, lăsându-i prietenul numai pe seama lui.

— Plinio, spuse el, faci o figură, de parcă ţi-ar fi fost adus acasă băiatul mort. Doar nu mai e un copilaş, şi nici n-a ajuns sub roţile unui automobil, nici n-a mâncat mătrăgună. Aşadar, vino-ţi în fire, dragul meu. Fiindcă băieţaşul tău nu e aici, dă-mi voie să te muştruluiesc o clipă pe tine, în locul lui. Te-am observat oleacă şi găsesc că nu eşti în formă bună. În clipa în care un atlet suferă o lovitură sau o presiune neaşteptată, musculatura lui execută ca de la sine mişcările necesare, se dilată sau se contractă şi-l ajută să facă faţă situaţiei. Aşa ar fi trebuit să reacţionezi şi tu, elev Plinio, în clipa în care ai primit lovitura — sau ceea ce ţi s-a părut într-un mod excesiv a fi o lovitură — trebuia să recurgi la primul mijloc de apărare împotriva crizelor sufleteşti, să-ţi aduci aminte de respiraţia înceată, reglată cu grijă, în loc să faci asta, ai respirat ca un actor care trebuie să interpreteze o emoţie zguduitoare. Nu eşti suficient de înarmat; voi, oamenii de lume, păreţi a fi într-un mod cu totul deosebit expuşi la suferinţă şi la griji. Daţi impresia unei ne-ajutorări care are ceva emoţionant şi, uneori, anume când e vorba de suferinţe reale şi martiriul are sens, chiar ceva măreţ.

Dar pentru întâmplările de fiecare zi, renunţarea la orice apărare nu e o armă, mă voi îngriji ca fiul tău să fie cu vremea mai bine înarmat, când va avea nevoie de aşa ceva. Iar acum, Plinio, fii atât de bun şi fă cu mine câteva exerciţii, ca să văd dacă într-adevăr ai şi uitat din nou totul.

Prin câteva exerciţii de respiraţie, pentru care dădu comenzi strict ritmate, Knecht îşi abătu în chip salutar prietenul de la

autotortura lui, iar apoi îl văzu dispus să-i dea ascultare pe planul raţiunii, aşa că putu să-i înlăture motivele de teamă şi de îngrijorare. Se duseră sus, în camera lui Tito; Knecht privi cu plăcere harababura obiectelor băieţeşti, luă o carte ce se afla pe măsuţa de lângă pat, zări ieşind dintre filele ei o bucată de hârtie şi, iată, era un bileţel cu o comunicare din partea celui dispărut. Râzând, îi întinse lui Designori foaia; faţa acestuia se lumină şi ea din nou. În bileţel, Tito îşi încunoştinţa părinţii că a ieşit dis-de-dimineaţă şi că pleacă singur la munte, unde îl va aştepta la Belpunt pe noul său profesor. Să i se îngăduie această plăcere, mai înainte ca libertatea să-i fie îngrădită atât de supărător; n-a putut să-şi înfrângă sila de a face această mică şi frumoasă călătorie însoţit de un profesor, de pe acum ca un ins pus sub supraveghere şi luat prizonier.

— E lesne de înţeles, opina Knecht. Am să plec deci mâine după el şi cu siguranţă că am să-l găsesc în vila ta. Acum însă, înainte de toate, du-te şi comunică-i soţiei tale vestea.

În restul zilei, atmosfera din casă fu senină şi destinsă. Seara, la insistenţele lui Plinio, Knecht îi povesti acestuia întâmplările din ajun şi îndeosebi ambele convorbiri cu maestrul Alexander. În aceeaşi seară, el mai scrise o strofă ciudată pe un petic de hârtie, care se află astăzi în posesia lui Tito Designori. Cu strofa aceasta lucrurile s-au întâmplat aşa:

Înainte de cină, Plinio l-a lăsat pentru o oră singur. Knecht a văzut un dulap plin de cărţi, care i-a trezit curiozitatea. Şi aceasta era o plăcere de care se dezobişnuise în numeroşii ani de abstinenţă, pe care aproape că o uitase şi care îi amintea acum anii de studenţie: să se afle în faţa unor cărţi necunoscute, să ia una dintre ele la întâmplare, să pescuiască ici şi colo un volum, către care l-au atras literele aurite de pe cotor sau numele autorului, formatul sau culoarea pielii copertei.

Parcurse cu plăcere mai întâi titlurile de pe cotoarele cărţilor şi constată că are în faţă numai opere de literatură beletristică din secolele al nouăsprezecelea şi al douăzecelea. În cele din urmă trase afară un tom legat în piele decolorată, al cărui titlu — î*nţelepciunea brahmanului* — îl atrase. Mai întâi în picioare, apoi stând pe un scaun, răsfoi cartea, care conţinea sute de mici poeme didactice, un amestec curios de limbuţie profesorală şi

de reală înţelepciune, de gânduri mărginite şi de duh poetic veritabil. Avu impresia că acestei cărţi ciudate şi emoţionante nu-i lipsea nicidecum esoterica, dar aceasta era vârâtă într-o carapace grosolană şi prozaică, şi cele mai frumoase poezii nu erau acelea în care îşi căutau într-adevăr întruchiparea o învăţătură şi o înţelepciune, ci acelea în care găseau expresie sentimentele poetului, capacitatea lui de iubire, buna lui credinţă îşi dragostea de oameni, vigurosul lui caracter cetăţenesc, în timp ce încerca să pătrundă în universul cărţii, cu un straniu amestec de respect şi de amuzament, ochii îi căzură pe o strofă pe care sufletul lui o recepţiona cu satisfacţie şi aprobare, care-l făcu să se încline surâzând, ca şi când această strofă ar fi fost scrisă anume pentru el şi pentru această zi. Strofa suna aşa:

Trec zile preţioase şi noi dorim să zboare, Comori de preţ mai mare sperând c-or da în floare: O plantă foarte rară scăldată-n zori de rouă, Un prunc pe care-l creştem, o cărticică nouă.

Trase sertarul unui birou, căută şi găsi o foaie de hârtie, scrise pe ea versurile. Mai târziu i le arătă lui Plinio şi spuse:

— Versurile mi-au plăcut, au ceva deosebit: sunt atât de uscate, iar în acelaşi timp atât de adânc simţite! Apoi sunt aşa de potrivite cu situaţia mea actuală şi cu dispoziţia mea sufletească. Chiar dacă nu sunt grădinar şi nu intenţionez să-mi dedic zilele cultivării unei plante rare, sunt totuşi profesor şi educator şi mă aflu pe calea spre misiunea mea, spre copilul pe care vreau să-l educ. Cât de mult mă bucură asta! în ceea ce-l priveşte pe autorul acestor versuri, poetul Ruckert[79], de presupus că el a avut toate aceste trei pasiuni nobile, aceea de grădinar, de educator şi de autor, şi tocmai aceasta din urmă trebuie să fi fost desigur cea mai importantă pentru el, o şi numeşte pe ultimul şi cel mai semnificativ loc, este aşa de îndrăgostit de obiectul pasiunii sale, încât devine tandru şi-i spune nu carte, ci „cărticică”.

Ce lucru mişcător.

Plinio râse.

[79] *Friedrich Ruckert* (1788—1866), poet liric german, exponent al romantismului. Paralel cu volumele de versuri originale, a publicat tălmăciri din poezia orientală.

— Cine ştie, fu el de părere, dacă acest drăgălaş diminutiv nu e altceva decât un tertip al făcătorului de rime, care a avut nevoie aici de un cuvânt din patru silabe în loc de două.

— Să nu-l subapreciem totuşi, se apără Knecht. Un om care a scris zece mii de versuri în viaţa lui nu se lasă vârât la strâmtoare de nişte biete necesităţi metrice. Nu, ascultă ce gingaş şi puţin ca m sfios sună: „o cărticică nouă”! Poate că nu numai dragostea a făcut din „carte” o „cărticică”. Poate că aici există şi o intenţie de a prezenta lucrurile într-o lumină favorabilă şi conciliantă. Poate, ba chiar e aproape sigur că acest poet era un autor atât de captivat de activitatea lui, încât resimţea el însuşi, când şi când, înclinarea de a scrie cărţi ca pe un fel de pasiune şi de viciu. Aşa stând lucrurile, el va fi dat cuvântului nu numai sensul şi intonaţia de ceva drag, ci şi pe acela menit să exprime o înfrumuseţare, o mică înşelăciune şi o scuză, cum o face cartoforul care nu invită la o partidă de cărţi, ci la o „partiduţă”, sau chefliul care mai cere încă un „păhărel” sau o „sticluţă”. Ei da, acestea nu-s decât presupuneri, în orice caz, poetul a obţinut toată aprobarea şi simpatia mea pentru copilul pe care vrea să-l crească, şi pentru cărticica nouă, pe care intenţionează s-o scrie. Căci nu numai pasiunea educaţiei îmi e cunoscută; nu-mi e străină deloc nici pasiunea de a scrie cărţi. Iar acum, după ce m-am eliberat din funcţie, a devenit din nou delicios şi ademenitor pentru mine gândul acesta: să scriu odată, în tihnă şi într-o stare de bună dispoziţie, o carte, nu: o cărticică, o mică scriere destinată prietenilor şi tovarăşilor de idei.

— Despre ce? întrebă Designori curios.

— Ah, mi-e indiferent, nu e vorba de obiectul lucrării. Ar fi pentru mine un simplu prilej să visez şi să savurez fericirea de a avea mult timp liber. Ceea ce m-ar interesa atunci ar fi tonul, o medie decentă între veneraţie şi intimitate, între seriozitate şi joacă, un ton nu didactic, ci de mărturisire şi de conversaţie amicală despre cutare şi cutare lucru, pe care cred că l-am trăit şi l-am învăţat.

Felul în care acest Friedrich Ruckert amestecă în versurile lui didacticismul şi gândirea, confesiunea şi pălăvrăgeala nu va fi desigur şi al meu; şi totuşi, în amestecul acesta e ceva ce-mi

place, e ceva personal şi totuşi nu arbitrar, e un fel de joacă, totuşi ceva ce se supune unor reguli formale riguroase: asta-mi place. Ei da, deocamdată sunt încă departe de bucuriile şi problemele legate de scrierea unei cărţi, acuma trebuie să mă concentrez pentru altceva. Dar mai târziu, cândva, mă gândesc, ar putea să înflorească şi pentru mine fericirea de a fi autor: mi-o închipui ca rezidând în bucuria de a aborda lucrurile în tihnă, însă cu toată grija, nu numai pentru plăcerea mea, ci gândindu-mă necontenit la cei câţiva buni prieteni şi cititori.

A doua zi de dimineaţă, Knecht plecă spre Belpunt. Designori îi declarase în ajun că vrea să-l însoţească până acolo, el însă refuzase cu hotărâre, iar când celălalt cutezase să mai adauge câteva cuvinte pentru a-l convinge, aproape că-l repezise: „Băiatul, spuse el scurt, va avea destulă bătaie de cap, ca să-l întâmpine şi s-o scoată la cap cu noul şi funestul lui profesor, nu trebuie să-i mai pretindem să suporte şi prezenţa tatălui său, prezenţă care tocmai acum cu greu l-ar bucura”.

În timp ce parcurgea drumul prin proaspăta dimineaţă de septembrie, cu un automobil angajat de Plinio pentru dânsul, Knecht îşi simţi din nou sufletul invadat de buna dispoziţie ce-l stăpânise în cursul călătoriei din ajun. Se întreţinu adesea cu şoferul, îi ceru când şi când să oprească sau să conducă încet, atunci când îl atrăgea peisajul, cântă chiar, de mai multe ori, din micul flaut. A fost o călătorie frumoasă şi captivantă, pornind din capitală şi de pe şesul premontan, mereu mai departe spre munţii cei înalţi, un drum ce ducea totodată din vara pe sfârşite către o toamnă din ce în ce mai înaintată. Cam către prânz începu ultimul mare urcuş, în curbe largi, prin pădurea de conifere ce se şi rărea, de-a lungul unor pâraie de munte înspumate vâjâind printre stânci, peste poduri şi pe lângă gospodării izolate, împrejmuite cu ziduri groase ca nişte cetăţui, spre inima unui univers montan mereu mai sălbatic şi mai aspru, în a cărui străşnicie şi severitate numeroasele mici paradisuri florale erau de două ori mai încântătoare.

Mica vilă, la care ajunseră în sfârşit, era situată pe malul unui lac de munte şi ascunsă între stâncile cenuşii, de care aproape că nici nu se distingea. La vederea ei, călătorul fu impresionat de austeritatea, chiar mohoreala arhitecturii în armonie cu

asprimea masivului muntos; îndată însă un zâmbet voios îi lumină faţa, deoarece în uşa deschisă a casei văzu o siluetă de băiat în jachetă colorată şi pantaloni scurţi, nu putea fi decât elevul său Tito, aşa că, deşi nu fusese propriu-zis şi serios îngrijorat din pricina acestui fugar, respiră totuşi uşurat şi recunoscător. Dacă Tito se afla aici şi-şi întâmpina profesorul în pragul casei, atunci era bine şi piereau toate complicaţiile posibile la care se gândise totuşi pe drum.

Băiatul îi ieşi înainte, zâmbind prietenos şi doar puţin de tot stingherit, îl ajută să coboare şi spuse:

— N-am avut niciun gând rău lăsându-vă să faceţi singur călătoria. Şi mai înainte ca Josef Knecht să poată răspunde, adăugă pe un ton familiar: Cred că aţi înţeles la ce m-am gândit. Altminteri, l-aţi fi adus cu siguranţă şi pe tata. L-am şi anunţat că am sosit cu bine.

Knecht îi strânse mâna râzând şi se lăsă condus în casă, unde îl salută şi menajera, grăbită să-l anunţe că îndată le va servi cina. Abia când, ca urmare a unei nevoi neobişnuite pentru el, se întinse puţin, înainte de masă, pe pat, îşi dădu seama că frumoasa călătorie cu automobilul îl obosise surprinzător de mult, ba chiar îl epuizase; mai târziu, tăifăsuind seara cu elevul său şi cercetându-i colecţiile de flori de munte şi de fluturi, oboseala aceasta crescu şi mai mult, simţi chiar ceva ca o ameţeală, un gol, nemaicunoscut altă dată, în creier, o slăbiciune supărătoare şi o dereglare a ritmului în bătaia inimii. Rămase totuşi cu Tito până Ia ora Ia care conveniseră să meargă la culcare şi îşi dădu osteneala să nu lase să se vadă deloc că nu se simte bine. Elevul se miră puţin că magistrul nu spuse o vorbă despre începerea lecţiilor, despre orar, despre certificatele lui şcolare şi despre alte lucruri de felul acestora, ba chiar când Tito cuteză să încerce a se folosi de această atmosferă favorabilă ca să propună pentru a doua zi în zori o excursie mai lungă, cu scopul de a-i arăta profesorului împrejurimile necunoscute, propunerea lui fu acceptată cu bunăvoinţă.

— Mă bucur să fac această plimbare, adăugă Knecht, şi aş vrea să-ţi ofer şi dumitale o plăcere. Privind colecţiile de plante, mi-am putut da seama că ştii mult mai multe despre plantele de

munte decât mine. Unul dintre scopurile convieţuirii noastre este şi acela de a face schimb de cunoştinţe şi de a ajunge să ştim fiecare ceea ce ştie şi celălalt; să începem prin aceea ca dumneata să-mi controlezi cunoştinţele de botanică şi să mă ajuţi să fac un oarecare progres în acest domeniu.

După ce îşi urară unul altuia noapte bună, Tito se simţi foarte mulţumit şi se gândi că totul va merge strună. Şi de data aceasta, magistrul Knecht îi plăcuse cât se poate de mult. Fără a folosi vorbe mari şi a-i perora despre ştiinţă, virtute, nobleţea spiritului şi altele asemenea, aşa cum le plăcea s-o facă profesorilor de pe la scoli, bărbatul acesta senin, prietenos avea în felul său de a fi şi de a vorbi ceva ce te i obliga şi-ţi solicita pornirile şi puterile nobile, bune, cavalereşti, superioare. Putea fi o plăcere sau chiar un merit să păcăleşti şi să înşeli pe oricare alt profesor, dar în faţa acestui bărbat nu-ti veneau deloc asemenea gânduri. El era — dar ce şi cum era oare? Tito încercă să-şi dea seama ce însuşiri îi plăceau atât de mult la acest străin şi, în acelaşi timp, îi impuneau; în cele din urmă, ajunse la concluzia că ele erau nobleţea, distincţia, aerul de stăpânitor. Însuşirile acestea erau cele care-l atrăgeau înainte de toate. Acest domn Knecht era distins, un adevărat domn, un aristocrat, deşi nimeni nu-i cunoştea familia, iar tatăl său putea să fi fost vreun cizmar. Era mai nobil şi mai distins decât majoritatea domnilor pe care-i cunoştea Tito, mai distins chiar decât tatăl său. Băiatul, care preţuia foarte mult instinctele şi tradiţiile patriciene ale familiei sale şi nu-i ierta tatălui său că se lepădase de ea, se întâlnea pentru prima oară cu nobleţea spirituală, cultivată, cu acea forţă care, în împrejurări fericite, poate săvârşi minunea ca, făcând un salt peste un lung şir de strămoşi şi de generaţii, să transforme, în cuprinsul unei singure vieţi de om, un copil de plebeu în mare aristocrat, în adolescentul înflăcărat şi mândru se trezi presimţirea că, poate, datoria lui de onoare ar fi să aparţină şi să slujească acestei aristocraţii, că, poate, prin faptul acesta, ce i s-a revelat şi întruchipat în fiinţa profesorului său, care, cu toată atitudinea lui blândă şi prietenoasă, este din cap până-n picioare un domn, el se apropie de sensul vieţii lui, că faptul acesta e menit să-i fixeze ţelurile de atins.

După ce fu condus în odaia lui, Knecht se culcă, nu însă numaidecât, deşi simţea mare nevoie s-o facă. Seara îl obosise, îi fusese greu şi împovărător să-şi controleze expresia feţei, ţinuta, vocea, în aşa fel încât băiatul, care-l observa desigur cu atenţie, să nu bage de seamă ciudata lui stare, ce se agrava mereu, de oboseală, sau de indispoziţie, sau de boală. Cu toate acestea, se pare că reuşise. Acum însă trebuia să înfrunte şi să biruie acest gol, această indispoziţie, această înfricoşătoare senzaţie de ameţeală, această oboseală de moarte, care era totodată şi o stare de nelinişte; mai întâi trebuia să-i pună diagnosticul şi să înţeleagă despre ce e vorba. Nu i-a fost greu să ajungă la un rezultat, deşi destul de târziu. Starea lui maladivă nu avea altă cauză, după părerea sa, decât călătoria din acea zi, care-l purtase într-un timp atât de scurt de pe câmpie la o altitudine de vreo două mii de metri. De la cele câteva excursii făcute pe când era foarte tânăr, se dezobişnuise cu şederea la asemenea altitudini, suportase greu această ascensiune rapidă. Va trebui probabil să mai rabde cel puţin o zi sau două acest rău, iar dacă nici atunci nu-i va trece cu adevărat, va trebui să se întoarcă acasă cu Tito şi cu menajera, ceea ce va însemna că planul lui Plinio în legătură cu acest încântător Belpunt va fi eşuat. Era păcat, nu însă o nenorocire prea mare.

După ce chibzui la toate acestea, se vâri în pat şi-şi trecu noaptea aproape fără să doarmă, fie rememorându-şi călătoria făcută după plecarea de la Waldzell, fie încercând să-şi potolească bătăile inimii şi nervii încordaţi. Se gândi mult şi la elevul său, cu plăcere, dar fără a face planuri; i se păru că deocamdată e mai bine să pună frâul acestui mânz nobil şi nărăvaş, arătându-i bunăvoinţă şi lăsându-l să se obişnuiască; în cazul lui, graba şi constrângerea nu-şi aveau locul. Se gândi să-l facă pe Tito treptat, treptat conştient de aptitudinile şi puterile lui şi, totodată, să hrănească în el acea nobilă curiozitate, acea insatisfacţie superioară care dă forţă dragostei pentru ştiinţă, pentru cele spirituale şi pentru frumos. Misiunea era minunată, iar elevul său era nu numai un tânăr talent, ce trebuia trezit şi adus în formă; ca unic fiu al unui patrician influent şi bogat, era şi un viitor conducător, unul dintre cei ce aveau să decidă

tiparul social şi politic al ţării şi al poporului, să devină un model şi un îndrumător.

Castalia îi rămăsese întrucâtva datoare acestei vechi familii Designori; Provincia nu-l educase cândva destul de temeinic pe tatăl acestui Tito, ce-i fusese încredinţat, nu-l făcuse destul de puternic pentru poziţia lui grea între lume şi spirit, iar prin aceasta nu numai înzestratul şi amabilul tânăr Plinio devenise un bărbat nefericit, cu b viaţă dezechilibrată şi rău orânduită, ci şi unicul fiu fusese pus în pericol şi împins în viitoarea zbuciumului patern. Aici era nevoie de o acţiune care să vindece şi să dea o reparaţie, trebuia să fie ispăşit un fel de păcat, iar el era bucuros şi i se părea semnificativ că misiunea aceasta îi revenea tocmai lui, nesupusul şi aparent renegatul.

De dimineaţă, când îşi dădu seama că ai casei s-au pus în mişcare, se sculă, găsi lângă pat un halat de baie pus la îndemână, pe care îl îmbrăcă peste pijamaua uşoară şi ieşi, aşa cum Tito îi arătase în seara din ajun, printr-o uşă din dos a casei, pe culoarul semideschis care lega vila de cabina de baie şi de lac.

În faţa lui se afla micul lac verde-cenuşiu, încremenit, iar dincolo de lac, un înalt povârniş stâncos, abrupt, cu muchia ascuţită, zimţată, decupată pe cerul transparent, verzui, rece al zorilor, dur şi îngheţat în părţile întunecate de umbră. Dar dincolo de această muchie, se şi prevestea soarele gata să apară; lumina lui scânteia ici şi colo în aşchii minuscule pe colţul ascuţit al unei pietre; aveau să treacă numai câteva minute şi soarele se va arăta peste crestele muntelui, inundând lacul şi platoul cu lumină. Knecht contemplă cu atenţie şi concentrare tabloul, a cărui linişte, gravitate şi frumuseţe se păreau ceva străin şi totuşi ceva ce-l privea direct şi-l avertiza, încă mai intens decât în timpul călătoriei din ajun, el simţi forţa, răceala şi demnitatea acestui univers montan străin, care nu-l întâmpină cu prietenie pe om, nu-t invită în el, abia că-l tolerează. Şi i se păru straniu şi semnificativ că primul său pas în libertatea noii sale vieţi în lumea cea mare îl purtase tocmai încoace, în această măreţie calmă şi rece.

Tito apăru în chiloţi de baie, îi dădu magistrului mâna şi spuse, arătând spre stânca din faţă:

— Aţi venit tocmai la timp, îndată va răsări soarele. Ah, e splendid aici sus.

Knecht dădu din cap prietenos. Ştia de mult că Tito obişnuieşte să se scoale devreme, că practică alergările, luptele şi excursiile, chiar şi ca un protest împotriva ţinutei şi modului de viaţă sedentar, nemilităresc şi comod al tatălui său, motiv pentru care refuza şi vinul. Aceste deprinderi şi înclinaţii aduceau câteodată, ce-i drept, a poză băieţoasă, amintind comportamentul tinerilor ce disprețuiesc cele spirituale — predispoziţia pentru excese părea înnăscută la toţi cei din familia Designori — Knecht însă le socotea salutare şi era decis să utilizeze şi camaraderia sportivă ca pe un mijloc cu ajutorul căruia să-l câştige pe focosul tânăr şi să-i pună frâul. Era un mijloc între altele, nu dintre cele mai importante; muzica, de exemplu, va fi mult mai eficientă. Evident, nu-i trecea prin minte să-l egaleze pe băiat în exerciţiile fizice ori chiar să-l întreacă. O simplă participare nevinovată ar fi suficientă pentru a-i arăta tânărului că educatorul său nu e niciun om las, niciunul deprins să clocească la gura vetrei.

Tito privea încordat spre întunecata muchie de stâncă, dincolo de care cerul unduia în lumina zorilor. Acum fulgeră intens o bucăţică din spinarea de piatră, întocmai ca un metal incandescent ce a început să se topească; muchia îşi toci ascuţimea şi deveni parcă deodată mai scundă, părea că se lasă în jos, topindu-se, iar din golul incandescent apăru, orbitor, astrul zilei, în aceeaşi clipă, faţa platoului, casa, cabina de baie şi malul de dincoace al lacului se luminară, iar cele două fiinţe, stând în această strălucire puternică, simţiră numaidecât căldura plăcută a luminii. Băiatul, plin de frumuseţea sărbătorească a clipei şi de simţământul de fericire născut din tinereţea şi vigoarea lui, se propti încordat pe picioare şi începu să-şi mişte ritmic braţele, cărora le urmă îndată corpul întreg, ca să celebreze într-un dans entuziast ivirea zilei şi să-şi exprime acordul intim cu elementele ce tălăzuiau şi iradiau în jurul său. Paşii lui zburau cu bucurie spre soarele biruitor, omagiindu-l, se dădeau înapoi cu veneraţie din faţa astrului, braţele desfăcute trăgeau muntele, lacul şi cerul către inima lui; îngenunchind părea că salută pământul matern, întinzând

braţele în lături, părea că aduce un omagiu apei lacului şi că se oferă pe sine însuşi, că-şi dăruie tinereţea, libertatea, simţul vital înflăcărat ca b jertfă solemnă adusă puterilor naturii. Pe umerii lui bronzaţi se oglindea lumina soarelui, ochii îi erau aproape închişi, ca să nu orbească, faţa tinerească îi era încremenită ca o mască, având expresia unei gravităţi entuziaste, aproape fanatice.

Magistrul era şi el captivat şi emoţionat de spectacolul sărbătoresc al începutului de zi în singurătatea acestui tăcut univers stâncos. Însă mai mult decât priveliştea îl captiva şi-l înlănţuia evenimentul omenesc ce se desfăşura în faţa ochilor săi — dansul solemn prin care elevul său saluta dimineaţa şi soarele, ceremonialul care-l înălţa pe băiatul acesta nevârstnic, capricios, până la atitudinea gravă a unui preot, slujind la altar şi care-i dezvăluia lui, spectatorului, înclinaţiile, aptitudinile şi pornirile cele mai profunde şi cele mai nobile ale acestuia, punându-le în lumină tot aşa de brusc, de strălucitor şi de revelator, cum apariţia soarelui desferecase şi luminase valea rece, întunecată din jurul lacului. Tânărul îi apăru încă mai viguros şi mai plin de însemnătate decât îl socotise până acum, dar şi mai dur, mai inaccesibil, mai străin de cele spirituale, mai păgân. Acest dans solemn ca la celebrarea unui sacrificiu, străbătut de ardoarea lui Pan, era mai elocvent decât fuseseră cândva cuvântările şi versurile tânăru-lui Plinio, îl înălţa cu câteva trepte mai sus, dar îl şi făcea să apară mai străin, mai inabordabil, mai surd la chemarea cuiva.

În ceea ce-l privea, băiatul fusese cuprins de entuziasm fără să ştie ce se întâmplă cu el. Nu executa un dans cunoscut, dansat sau imaginat de el altădată; nu era un ritual în cinstea soarelui şi a dimineţii, pe care să-l fi născocit mai demult şi a cărui practicare să fi fost pentru el ceva familiar; aşa cum avea să-şi dea seama ceva mai târziu, la dansul său, când fusese parcă posedat de o putere magică irezistibilă, contribuiseră nu numai aerul de munte, soarele, dimineaţa şi senzaţia de libertate, ci şi, în egală măsură, presentimentul că viaţa lui tânără va urca o nouă treaptă şi va cunoaşte o schimbare, ivite în persoana pe cât de prietenoasă, pe atât de venerabilă a magistrului, în acest ceas al dimineţii, destinul şi sufletul

tânărului Tito captară atâtea ecouri, încât, distingându-se între o mie altele, va rămâne un ceas de înălţare, solemn şi sacru. Fără să ştie ce face, liber de orice înclinare critică şi de orice suspiciune, băiatul a săvârşit ceea ce i-a cerut momentul sufletesc, şi-a dansat cucernicia, s-a închinat soarelui, şi-a mărturisit în mişcările şi gesturile pline de dăruire bucuria, încrederea în viaţă, evlavia şi veneraţia, cu mândrie şi supunere totodată a adus ca jertfă, dansând, soarelui şi zeilor propriu-i suflet pios şi, nu mai puţin, pe omul acesta admirat şi temut, pe înţeleptul şi muzicianul, pe maestrul jocului magic, venit din sfere tainice, pe viitorul său educator şi prieten.

Toate acestea, asemeni beţiei de lumină a răsăritului de soare, au durat numai câteva minute. Emoţionat, Knecht a privit spectacolul uimitor, în cuprinsul căruia elevul său a trăit o adevărată schimbare la faţă şi i s-a dezvăluit, arătându-i-se nou şi străin şi pe de-a-ntregul asemeni cu dânsul. Amândoi se aflau pe cărarea dintre casă şi cabină, îmbăiaţi de belşugul de lumină revărsată dinspre răsărit, profund emoţionaţi de vârtejul celor tocmai trăite, când Tito, abia terminând ultimul pas al dansului, trezindu-se din beţia fericirii şi rămânând încremenit ca un animal surprins în jocul lui solitar, îşi dădu seama că nu e singur, că nu numai că a trăit şi a făptuit ceva neobişnuit, ci şi că a avut un spectator. Cu iuţeala fulgerului, el dădu urmare celei dinţii idei, care-i îngăduia să iasă din situaţia ce i se păru deodată periculoasă şi jenantă şi care trebuia să spulbere violent vraja acestei clipe stranii ce-l înlănţuise cu totul.

Dădu chipului său, până atunci rigid ca o mască şi fără vârstă, o expresie copilăroasă şi cam nătângă, ca a cuiva trezit brusc din somn, se legănă puţin din genunchi, îndreptă o privire stupid-mirată spre profesor, întinse deodată cu o mişcare rapidă braţul drept, ca şi cum i-ar fi venit în minte ceva important ce era cât pe-aci să uite, arătând cu gestul spre malul de dincolo, aflat, ca şi jumătate din lăţimea lacului, încă sub umbra groasă pe care masivul stâncos biruit de razele dimineţii o aduna treptat spre baza lui, îngustând-o mereu.

— Dacă înotăm repede, strigă el iute, cu o ardoare băieţească, putem ajunge pe malul celălalt înaintea soarelui.

Cuvintele abia fuseseră azvârlite, parola unei întreceri de înot cu soarele abia fusese dată, că Tito, cu un elan puternic, şi dispăruse cu capul înainte în lac, ca şi cum i s-ar fi părut, din orgoliu sau din jenă, că nu poate s-o şteargă din loc destul de repede, pentru a face uitată, printr-o acţiune energică, scena solemnă dinainte. Apa ţâşni în aer şi se închise deasupra lui, peste câteva clipe capul, umerii şi braţele îi apărură din nou şi rămaseră vizibile pe oglinda albastră-verzuie, îndepărtându-se repede.

Când ieşise pe malul lacului, Knecht nu avusese nicidecum de gând să facă baie şi să înoate, îi era prea frig, iar după noaptea pe care o petrecuse pe jumătate bolnav ar fi fost şi mai puţin recomandabil. Acum însă, sub soarele acesta frumos, îmboldit de cele tocmai văzute, poftit şi chemat camaradereşte de învăţăcelul său, găsi riscul mai puţin înfricoşător. Mai mult încă se temea că tot ceea ce urnise şi făgăduise acest ceas de dimineaţă se va duce la fund şi va pieri din nou dacă îl va lăsa singur şi-l va dezamăgi pe băiat, refuzând dintr-o raţiune rece şi matură această încercare a puterilor. Senzaţia de nesiguranţă şi slăbiciune pe care i-o provocase rapida ascensiune a muntelui îl îndemna desigur la prudenţă, dar poate că indispoziţia putea fi învinsă tocmai prin constrângere şi printr-un asalt violent. Chemarea fu mai puternică decât avertismentele, voinţa mai tare decât instinctul, îşi scoase în grabă uşorul halat de dimineaţă, trase adânc aer în piept şi se aruncă în apă în acelaşi loc în care se cufundase elevul său.

Lacul, alimentat de topirea gheţarilor şi prielnic chiar sub arşiţa verii numai pentru cei foarte căliţi, îl primi cu o răceală de gheaţă, tăioasă, ostilă. Se aşteptase la un fior straşnic, nu însă la această răceală îngrozitoare, care-l învălui de jur împrejur ca o văpaie de flăcări şi, după o clipă de clocot fierbinte, începu să-i pătrundă iute în tot corpul. După săritură, ieşi repede la suprafaţă, îl revăzu pe Tito care înota în faţa lui cu un mare avans, se simţi crunt încolţit de răceala glacială, de sălbăticia şi vrăjmăşia apei, dar continua să creadă că dă bătălia pentru micşorarea distanţei, pentru atingerea ţintei concursului de înot, pentru stimă şi camaraderie, pentru sufletul băiatului, când el şi lupta în realitate cu moartea, care i se înfăţişase şi,

îmbrăţişându-l, se luase cu el la trântă. Îi făcu faţă luptând din răsputeri, atât cât îi mai bătu inima.

Tânărul înotător privise de mai multe ori înapoi şi constatase cu satisfacţie că magistrul îl urmase în apă. Acum îşi aruncă din nou ochii spre acesta, nu-l mai zări, fu cuprins de nelinişte, iscodi iar faţa lacului, strigă, se întoarse şi înotă în grabă, să-i vină în ajutor. Nu-l mai găsi şi-l căută pe cel cufundat, înotând şi dându-se la fund, până când, în răceala cumplită, i se secătuiră şi lui puterile.

Ameţit, cu răsuflarea tăiată, ajunse în cele din urmă pe mal, văzu halatul de baie aruncat pe jos, îl ridică şi începu să-şi frece mecanic cu el corpul şi membrele, până când pielea amorţită i se încălzi din nou. Se aşeză pe mal în bătaia soarelui, ca orbit, rămase cu ochii holbaţi spre apa a cărei faţă albastră-verzuie şi rece îl privea acum straniu de goală, de străină şi rea, se simţi copleşit de nedumerire şi de o jale profundă, până când, o dată cu dispariţia epuizării fizice, deveni conştient de ceea ce se întâmplase şi groaza puse stăpânire pe el.

O, vai, gândi el copleşit de oroare, eu sunt vinovat de moartea lui! Şi abia acum, când nici apărarea mândriei, nici rezistenţa nu mai aveau niciun rost, băiatul simţi în durerea inimii lui înspăimântate cât de mult îl şi îndrăgise pe acest bărbat. Iar în timp ce, împotriva tuturor argumentelor contrarii, se simţea copărtaş la vina morţii maestrului, avu, cu un fior sfânt, presimţirea că această vină îl va schimba pe el însuşi şi-i va schimba viaţa, va pretinde de la el ceva mult mai mare decât îşi ceruse sieşi vreodată până atunci.

SCRIERILE POSTUME ALE LUI JOSEF KNECHT

POEZIILE DIN VREMEA ŞCOLII ŞI A STUDENŢIEI

Tânguire

N-avem odihnă. Lunecând prin vad,
Străbatem forme ca un râu, supuşi:
Prin zi şi noapte, paradis şi iad
De setea de a fi suntem conduşi.

Si astfel umplem forme iar şi iar,
Niciuna nu ni-i ţară, fericire, jug,
Mereu pe drum, cu soartă de homar,
Nu coacem pâine, n-avem lan şi plug.

Nu ştim nicicum ce-n ceruri ne-a fost scris,
Se joacă Dumnezeu cu noi neîncetat,
Cel mut şi orb nu ştie plâns şi râs,
Nu-i pus în lanţuri, nici stigmatizat.

Să dăinuim! Să-ncremenim granit!
Aceasta ni-i dorinţa necurmată,
Dar teama noastră nu va lua sfârşit,
N-om poposi pe cale niciodată.

Întâmpinare

Naivii toţi şi cei cu chibzuială
De îndoieli, ca noi, n-au nici habar.
Ca-n palmă-i lumea, ne declară clar,
Şi adâncimea, simplă flecăreală.
Căci dacă-n astă lume ar fi fost

Dimensiuni mai multe decât două,
Cum te-ai simţi biet om la adăpost?
Cum ne-ar fi traiul fără grijă nouă?
Deci, pentru-a fi în pace totdeauna,
Din trei dimensiuni să ştergem una.
De-i respectăm pe cei cuminţi şi-al lor folos,
Şi-adâncul e ceva primejdios,
Atunci dimensiunea-a treia-i de prisos.

Dar tainic ne e dor...

Cu graţie de arabescuri fine,
A noastră viaţă pare să-nconjoare
În danţ de basm nimicul pentru care
Îţi vinzi prezentul, te jertfeşti pe tine.

Splendidă joacă şi minune vie,
Gingaşă ca zefirul şi curată,
Adânc sub crusta-ţi veselă se-arată
Un vis de sânge, noapte, barbarie.

În gol se-nvârte viaţa mai departe,
Nesilnicită, şi-are jocu-n fire,
Dar tainic ne e dor de-nfăptuire,
De procreare, suferinţă, moarte.

Litere

Luăm pana câteodată şi-ntr-o doară
Aşternem semne-n şir pe albe foi,
Pentru oricine, spusa lor e clară,
Un simplu joc, codificat de noi.
Dar un sălbatic sau un om din lună
Aceste mâzgăleli de le-ar privi,
O lume neştiută şi nebună
Din scrisul colţuros l-ar iscodi.
Ca în panopticum i-ar sta-nainte
Un A şi B cu chip de om sau lup,

În zvârcoliri ori adăstând cuminte,
Un ochi, o limbă, mâini, picioare, trup,
O urmă pe zăpadă i-ar părea,
Ar pătimi şi ar zbura cu ea.
şi tot ce nasc puterile naturii în negre semne ar lua fiinţă,
Ar luneca-n podoaba scriiturii,
Iubire ar zări, şi suferinţă.
Ar râde, ar plânge, uluit de ele.
Căci dincolo de-a scrisului zăbrele întreaga lume-n oarba ei mişcare
Păşind, pitică, într-o închisoare
I-ar apărea ca-n vrajă micşorată,
În semne ce aidoma arată,
Că veselie, chinuri, moarte, viaţă
Tot una par şi au aceeaşi faţă…
Pân' la sfârşit, sălbaticul deodată
Ar scoate-un răcnet şi, de jar aproape,
Lovindu-şi fruntea-n rugă murmurată
Ar da pe foc hârtia blestemată.
Şi poate că atunci, cu somnu-n pleoape,
Simţi-va că nimicul lumii scunde
Ca un coşmar se-ntoarce în neştire,
Parcă sorbit de-o ţară de neunde —
Şi, surâzând, îşi va veni în fire.

Citind un filosof vechi

Ce-a fost până mai ieri un gând ales,
De-un veac înnobilat şi-n floare,
Deodată-i veşted, stins, neînţeles,
Asemeni unei partituri din care
S-au şters diezi şi chei; s-a prăbuşit
Castelul zguduit din temelie,
Se pierde trist, ca într-un gângăvit,
Ce tu credeai eternă armonie.
La fel, un drag şi admirat obraz,
Bătrân şi alb, în cute se boţeşte,
Iar duhu-i luminos şi-atât de treaz

Agonizează trist, se ofileşte.
Şi-un simţământ ce te urca în slavă,
Abia născut, e retezat în zbor,
De mult de-un gând ţi-e inima bolnavă
Că toate-n lume putrezesc şi mor.
Ci totuşi peste leşuri şi duhoare
Se-nalţă, dureros, dar cu putere
A spiritului faclă arzătoare;
învinge moartea şi în veci nu piere.

Ultimul jucător cu mărgele de sticlă

Ţinând în mână jocul colorat,
Stă ghemuit, iar ţara-n lung şi-n lat
După război şi ciumă e-n ruine,
Iar printre iederi zumzăie albine.
Trudită pace-n stihuri de psaltire
Răsună stins peste bătrâna fire.
Moşneagul stă mărgele numărând,
Albastră-i una, albă alta-n şir, şi mari şi mici alege după rând.
Le-aşază-n cerc, ca pentru joc, pe fir.
A fost cândva maestru în simboluri,
Artist dotat şi poliglot a fost, şi lumea a ştiut-o pe de rost, dar faima lui răzbise pân' la poluri,
Colegi avea, şi-nvăţături da multe.
Acum, bătrân, căzut, însingurat,
Niciun şcolar nu vine să-l asculte,
Nu-l cheamă niciun meşter la duel;
S-au dus, şi templele s-au spulberat, şi şcoli şi cărţi pieriră. Numai el
Printre ruine stă cu jocu-n mână,
Aceste ieroglife-n sens bogate
Cândva sunt astăzi doar pestriţe cioburi.
Maestrului îi scapă, deşirate,
Şi pier, amestecându-se-n ţărână...

La o tocată de Bach

Domneşte bezna… Linişte din veci…
O rază scăpărând în norii reci
Adâncul lumii îl arată viu,
Creează spaţii, şi-n lumini solare
Dă la iveală creste, culmi, ponoare,
Pământul dur şi-un aer siniliu.
Chemând la viaţă nenăscutul plod,
Trezeşte raza lupta şi rodirea:
Cu spaimă lumea arde în văpăi.
Sământa de lumină ce-a căzut în văi
Preschimbă rânduind, e preamărirea
Acestei vieţi şi-a razei ce-a dat rod.
Şi-naintând, sub lamura credinţei,
Sădeşte în creata omenire
Al Tatălui ceresc sublim avânt.
Devine chin şi bucurie, grai şi cânt,
Bolteşte lumea-n dom al biruinţei,
E faptă, duh, e luptă şi iubire.

Un vis

În biblioteca unei mânăstiri
Din munţi, mă-ngăduiră, singur, fraţii.
Era-n amurg, cu molcome sclipiri
Pe toţi pereţii, mii de încrustaţii
La şir, pe pergamente mă-ncântară.
Din raft, o primă carte trag afară,
Uimit şi foarte curios citesc:
Spre cvadratura cercului un ultim pas.
Eu tomul ăsta — îmi zisei — din mâini nu-l las.
O altă carte-n quarto, aurie,
Mărunt, pe-al ei cotor de piele scrie:
Adam mâncat-a şi alt fruct ceresc.
Din care pom? Din cel al vieţii doară.
O fi Adam etern? Deci astă-seară
Nu în zadar venii aici. Şi altă carte
Scânteie minunată, de departe,
Un curcubeu, cu litere-nflorite

De mâna unui meşter zugrăvite:
Culori şi tonuri corespunzătoare.
Arată cum nuanţă şi culoare
Îşi află un răspuns în melodie.
Ce coruri de culori, ce-armonie
Mă fermecară! Şi-mi trecu prin minte:
Aici e raiul cărţilor, fireşte,
Iar fiece volum mi-o dovedeşte;
La tot ce-am vrut să ştiu cândva în viaţă,
La tot ce-am căutat, aflu povaţă,
Pâini coapte şi fântâni la orice pas.
Căci orice tom priveam întrebător, grăbit,
Purta pe scoarţă titlul mult dorit,
Făgăduind răspunsuri la şarade;
Puteai să ieşi din orişice impas,
S-ajungi la miezul orişicărei roade,
Pe care de când lumea cărturarul
L-a tot visat şi l-a râvnit şcolarul.
Ştiinţa, poezia, dintr-o filă,
Îşi arătau profundul sens curat,
Probleme, întrebări de rezolvat
Şi chei şi vorbe îşi găseau, cea mai subtilă
Esenţă-a spiritului sta păstrată
În aste minunate cărţi de vis,
Iar cheile cu care-ai fi deschis
A tainelor de orice fel lăcată
Sta la-ndemână în vrăjitul ceas.
Deci, curios, cu mâini tremurătoare
Am pus pe masă-o carte oarecare
Şi magicele slove descifrai,
Precum în vis ades dezlegi deodată
Vreun semn ce de niciunde nu-l ştiai,
Şi într-o clipă bolta înstelată
M-a smuls spre ea, ca-n lumi de zodiace;
În juru-mi se ciocneau cu duşmănie
Şi iar se contopeau în bună pace
Tot ce această omenire ştie
Şi-n mii de ani popoarele aflară,

Sau în imagini îşi închipuiră.
Din vechi simboluri, gânduri iar şi iară
Noi întrebări în faţă-mi se iviră,
Aşa că într-un ceas sau o clipită
Al omenirii drum din nou îl parcurgeam
Şi vechea-nţelepciune-ntinerită
Cu înţelesul ei mi-o însuşeam.
Citeam, şi scriitura desenată
Se împletea, se desfăcea îndată,
Se aşeza în şir pe cer, ca-n pagini,
Şi, frântă iar, se aduna-n imagini,
Caleidoscop de chipuri învestite
Cu chei şi înţelesuri inedite.
Într-un târziu, orbit de-acestea toate,
Privirea ridicându-mi de pe foi,
Văzui că-n vasta sală eram doi.
Întors spre cărţi, bibliotecarul poate,
Un serios şi harnic bătrânel,
Lucra la tomurile lui în grabă.
Ce-o fi făcând — mă-ntreb — cu-atâta zel?
Voiam să ştiu neapărat ce treabă
Avea de săvârşit. Şi-l văd că ia
Cu mâna-i de moşneag o carte grea,
O saltă uşurel spre ochi, citeşte
Ce-i scris pe ea şi-apoi, suflând o dată
Cu buze albe, titlul abureşte —
Ce titlu şi ce carte minunată! —
Îl şterge-ncet c-un deget, surâzând,
Şi scrie-n loc un altul, nou, cu care
Cel vechi n-avea nicicum asemănare,
Şi-aşa luă tomurile rând pe rând,
Punând un titlu nou la fiecare.
Nimic nu pricepeam, mă copleşea uimirea
Şi-ntr-un târziu mi-am reîntors privirea
Spre cartea mea deschisă înainte,
Abia-ncepută şi pulsând de viaţă,
Dar tot ce mă-ncântase dispăruse,
Pieriseră imagini şi cuvinte,

Se-mprăştiase lumea de simboluri,
Iar sensul ei se risipise-n goluri,
Se tot rotea, se tulbura ca-n ceaţă
Şi-n locul ei nu rămânea decât
Un pergament cu faţa de cenuşă.
Pe umăr mă atinse cineva,
Mă-ntorc, bătrânul arhivar era.
Cum mă ridic, el ia surâzător
Volumul meu, şi-n vreme ce-un fior
Mă-ngheaţă, cu un deget, uşurel,
El şterge tot; pe pielea fără pete
Aşterne-un titlu nou, reia dilemele
Străvechi şi, rezolvând toate problemele,
Silabisind le scrie pe-ndelete.
Apoi, tăcut, şi tom şi pană ia cu el.

Îndatorire

Cucernici crai vegheară cu dreptate,
La început, ca omul muritor
Să taie-n tihnă brazdă pe ogor,
S-aducă jertfe, cumpătat în toate.

Pe-atunci cu toţii adorau puterea
Ce cumpăneşte sori şi luni pe cer,
Cu-ntruchipări ce nu cunosc durerea
Şi, luminoase-n veci, nicicând nu pier.

S-a stins de mult preasfânta dinastie,
Iar muritorii singuri au rămas,
Într-un vârtej de patimi şi-n impas,
Împinşi arazna, fără pioşie.

Dar dorul dup-un trai cinstit nu moare
Şi-avem îndatorirea pe pământ
Prin jocul de simboluri şi prin cânt
Să ţinem treaz ăst vis de înălţare.

Şi, poate, noaptea se va risipi,
Şi, poate, altă eră va să vie,
Când iară zeul soare va domni,
Ofrandele primind cu bucurie.

Baloane de săpun

Ani îndelungi de cugetare pune
Bătrânul învăţat în al său op
Şi, ca-ntr-un joc, din dulcea-nţelepciune
Anină-n ramuri veştede un strop.

Studentul plin de zel şi-nflăcărat
Arhive răscoleşte şi anale,
Însufleţindu-şi lucrul avântat
Cu gânduri tinereşti şi geniale.

C-un pai, un băieţaş înalţă-n zbor
Baloane de săpun, pestriţe stele,
Şi ca un psalm măreţ, strălucitor
Baloanele duc sufletu-i cu ele.

Tustrei, moşneag, student şi băieţel,
Din vălurile Mayei ţes vrăjite
Minuni de vis atât de felurite,
Dar fiecare vis adună-n el
Lumina cea din veci, zâmbind la fel.

După o lectură din „Summa contra Gentiles”

Cândva un trai mai drept a fost se pare,
Mai bună lumea, minţile mai clare,
A şti-nsemna să faci filosofie.
Acei bătrâni trăiau cu voioşie,
Cum de la Plato-i ştim, de ia chinezi
Şi-n tomurile vechi, uimit, îi vezi —
De câte ori pătruns-am cu sfială
În *Summa* vastă, ca-ntr-o catedrală,

Ne-a-ntâmpinat o lume-ndepărtată
De dulce adevăr şi preacurată:
Un spirit luminos stăpân pe firea-ntreagă
Pe Dumnezeu de om, pe om de cer îl leagă
Frumosul, legea şi orânduirea
Întregului îi dau desăvârşirea.
Noi ce-am venit în era mai târzie
Părem sortiţi la luptă, pribegie,
La îndoieli şi ironie-amară,
Trudiţi de nostalgii ca de-o povară.
Dar, poate, pentru cei ce or să vină
Şi noi s-avem o faţă mai senină,
Ca nişte înţelepţi privind spre astre,
Căci corul încălcat al vieţii noastre
Până la ei se va preface-n armonie
Şi-n mit impasul, trista bătălie.
Iar cel ce-acum deloc nu crede-n el,
Purtând în suflet deznădejdea grea,
Va deveni cu vremea un model
Pe care tinerii îl vor urma;
Şi cel ce azi în îndoieli se zbate
Invidiat odată fi-va, poate,
Ca unul ce-a trăit netemător
În raiul unui veac surâzător
Şi care fericit ca pruncii fu.
Căci şi în noi, ca-n orice ev, trăieşte
Eternul spirit ce ne înfrăţeşte:
El dăinuie mereu, nu Eu şi Tu.

Trepte

Cum tot ce-i tânăr şi-nflorit apune
Îmbătrânind, aşijderea oricare
Virtute, vârstă sau înţelepciune
La vremea ei dă-n floare, apoi piere.
Oricând rosteşte viaţa vreo chemare,
Al nostru suflet, gata de-nnoire,
Cu eroism şi fără de durere

Pătrunde-n lumea cea necunoscută.
În orice început, e-o vrajă peste fire,
Ne apără şi să trăim ne-ajută.

Un spaţiu să schimbăm cu celelalte,
Şi nicio vatră nu ne fie dragă;
Al lumii duh în lanţuri nu ne leagă,
Ci vrea din treaptă-n treaptă să ne salte.
De-om poposi în vreun ungher al vieţii,
Vom picoti sub coaja de rugină;
Doar cel ce-o ia la drum prin valul ceţii
Se mântuie de lene şi rutină.
Şi, cine ştie, chiar şi-a morţii coasă
Noi spaţii largi în faţă ne-o desface,
Chemarea vieţii-n veci de veci nu tace…
Hai, inimă, la drum şi fii voioasă!

Jocul cu mărgele de sticlă

Pioşi, a universului cântare
Şi muzica maeştrilor îndată
Vom asculta, poftind la sărbătoare
Mari spirite din era minunată.
Formulele cu sens adânc şi tainic
Precum o vrajă-n slăvi ne va sui,
Furtuna, infinitul, viaţa trainic
S-or închega în clare-alegorii.
Răsună-n ele limpezi lumi celeste,
Să le slujim e-al vieţii noastre har;
Nu poţi să cazi din cercurile-aceste
Decât în sfântul lor focar.

CELE TREI BIOGRAFII

Aducătorul de ploaie

S-a întâmplat acum câteva mii de ani, iar stăpânirea se afla în mâna femeilor: în gintă şi în familie, mamele şi bunicile erau acelea cărora li se acorda veneraţie şi ascultare; la naştere, o fetiţă avea mult mai mare preţ decât un băiat.

În sat trăia o străbunică, în vârstă de o sută de ani sau mai mulţi, cinstită şi temută de toţi ca o regină, deşi, de când îşi aduceau aminte oamenii, rareori mai mişcase im deget sau rostise un cuvânt. Adesea, ea şedea în faţa intrării colibei sale, înconjurată de un alai de rude ce-o slujeau, iar femeile din sat veneau să-i arate cinstire, să-i povestească despre ale lor, să-i prezinte copiii şi să-i ceară să le dea acestora bine-cuvântarea; veneau neveste însărcinate şi o rugau să le atingă pântecele şi să pună un nume pruncului aşteptat. Străbunica punea uneori mâna, alteori numai înclina sau clătina capul, ori rămânea nemişcată. Cuvinte rostea rareori; nu făcea altceva decât să fie acolo; era acolo, şedea şi domnea, şedea şi-şi purta părul alb-gălbui în şuviţe subţiri căzute în jurul chipului nobil, pergamentos, cu priviri pătrunzătoare, şedea şi primea omagii, daruri, rugăminţi, veşti, informaţii, plângeri, şedea şi era cunoscută tuturor ca mamă a şapte fiice, ca bunică şi străbunică a numeroşi nepoţi şi strănepoţi, şedea şi purta în trăsăturile feţei cu zbârcituri adânci şi înapoia frunţii oacheşe înţelepciunea, tradiţia, justiţia, datinile şi onoarea satului.

Era într-o seară de primăvară noroasă, când întunericul se lăsase devreme, în faţa colibei de lut a străbunei şedea nu ea însăşi, ci fiica ei, care era doar ceva mai puţin înţeleaptă şi demnă decât ea şi cu foarte puţin mai tânără decât dânsa. Şedea şi se odihnea, aşezată pe pragul uşii, un bolovan neted, acoperit pe vreme rece cu o blană, iar ceva mai departe, afară,

stăteau în semicerc, ciuciţi pe jos, pe nisip sau pe iarbă, câţiva prunci şi câteva femei şi câţiva băieţi; aceştia se ghemuia u aici în fiecare seară, când nu ploua sau nu se lăsa îngheţul, fiindcă voiau s-o asculte pe fiica străbunicii istorisind poveşti sau cântând scurte cântece.

Mai înainte, lucrul acesta îl făcuse străbunica însăşi, acum însă era mult prea bătrână şi închisă în ea, aşa că în locul ei se cinchea acolo şi povestea fiica cea mai ân vârstă, care, precum preluase poveştile şi cântecele toate de la străbună, tot aşa îi moştenise vocea, înfăţişarea, demnitatea calmă a ţinutei, a mişcărilor şi a felului de a vorbi, iar cei mai mici dintre ascultători o cunoşteau mult mai bine pe dânsa decât pe mama ei şi aproape că nici nu mai ştiau că bătrână aceasta, rostind poveştile şi vorbele înţelepte ale gintei, ţinea locul alteia. Serile, gura ei devenea izvorul celor vrednice de ştiut, sub părul ei alb păstra comoara gintei, înapoia frunţii bătrâne uşor încreţite îşi aveau sălaşul amintirea şi spiritul aşezării. Dacă vreunul ştia ceva şi cunoştea zicale sau poveşti, ei i le datora, în afară de ea şi de străbună, ginta mai avea un singur ştiutor, care însă rămânea ascuns, un bărbat misterios şi foarte tăcut, omul care schimba vremea sau aducătorul de ploaie.

Printre ascultători şedea ciucit şi băiatul Rnecht, iar lângă el o fetiţă, numită Ada. Această fetiţă îi era dragă, o însoţea şi o apăra adesea, nu propriu-zis din iubire — de aşa ceva încă nu ştia nimic, el însuşi era încă un copil —, ci pentru că era fata aducătorului de ploaie. Pe el, aducătorul de ploaie, Knecht îl venera şi-l admira foarte mult, ca pe nimeni altul şi îndată după străbună şi fiica ei. Dar acestea erau femei. Lor puteai să le arăţi toată cinstirea, puteai să le ştii de frică, dar nu puteai să-ţi vâri în cap şi să doreşti a ajunge ceea ce erau ele. Aducătorul de ploaie era un bărbat care se cam ţinea deoparte, nu era uşor pentru un băiat să ajungă în preajma lui; trebuia să urmezi căi ocolite, iar o asemenea cale spre aducătorul de ploaie o găsise Knecht în grija pe care i-o arăta copilei acestuia. Cât de des cu putinţă se ducea s-o ia de la coliba oarecum izolată a tatălui ei, ca să se aşeze seara în faţa sălaşului bătrânei şi s-o asculte povestind, după care o însoţea din nou acasă. Aşa făcuse şi astăzi şi sta ghemuit lângă ea, în ceata întunecată, şi asculta.

Bătrână povestea acum despre satul vrăjitoarelor. Ea istorisea:

— Uneori trăieşte în câte un sat o femeie de un soi rău care nu nutreşte gânduri bune faţă de nimeni. Ale mai multe dintre muierile astea nu fac copii. Câteodată, una din astea e aşa de a naibii, că satul nu mai vrea să aibă cu dânsa nici în clin, nici în mânecă. Atunci muierea e luată noaptea şi, după ce bărbatu-său a fost legat fedeleş, e snopită în bătaie cu nuielele, pe urmă alungată departe prin păduri şi prin mlaştini, afurisită cu un blestem şi lăsată acolo. După asta, bărbatul e dezlegat, iar dacă nu-i prea bătrân îşi poate lua altă nevastă.

Cea izgonită însă, dacă nu crapă, hoinăreşte prin codri şi prin mlaştini, deprinde limba fiarelor şi, după ce-a rătăcit şi-a pribegit multă vreme, nimereşte într-o bună zi într-un sătuleţ numit Satul vrăjitoarelor. Acolo s-au strâns toate muierile rele alungate de prin sate şi şi-au înjghebat un sat al lor. Astea trăiesc acolo, pun la cale fel de fel de răutăţi şi fac vrăji, mai cu seamă le place să ademenească copiii din satele cinstite, fiindcă ele n-au avut prunci, iară când un copil s-a rătăcit prin pădure şi nu se mai întoarce niciodată acasă, atunci poate că nici nu s-a înecat în mlaştină, nici nu l-a sfârtecat vreun lup, ci a fost momit pe-o cale greşită de vreo cotoroanţă şi dus de ea în Satul vrăjitoarelor. £e vremuri, când eu eram încă micuţă şi bunică-mea a mai bătrână din sat, o fetiţă s-a dus cu alţii după afine şi, în timp ce culegea boabele, a doborât-o osteneala şi a adormit; era de-o şchioapă, ferigile au ascuns-o cu totul, iar ăilalţi copii s-au dus mai departe şi n-au băgat de seamă şi abia după ce s-au întors în sat şi se lăsase seara au văzut că fetiţa nu mai era cu ei. Au fost trimişi numaidecât flăcăii, ăştia au căutat-o şi au strigat-o prin pădure până s-a făcut de-a binelea noapte, apoi s-au întors şi ei, fără s-o fi găsit. Micuţa, după ce se săturase de somn, a plecat mai departe şi tot mâi departe în codru. Şi cu cât se simţea mai înfricoşată, cu atât fugea mai repede, numai că de mult nu mai ştia unde se află, aşa că s-a tot îndepărtat de sat, până acolo unde nu mai fusese nimeni. La gât, fetiţa purta un colţ de mistreţ aninat de un fir de rafie, dăruit de tată-său care-l adusese cu el de la vânătoare şi-l bortelise cu o aşchie de piatră, ca să treacă prin găurică rafia, după ce mai întâi fiersese de trei

ori dintele m sânge de mistreţ şi rostise şi nişte descântece potrivite, iară cine purta la el un dinte ca ăsta era la adăpost de orişice vrajă. Acu, uite că dintre copaci iese la iveală o femeie, asta era vrăjitoare, face ochi dulci şi zise:

„Bună vremea, copilaş drăgălaş, te-ai rătăcit? Hai cu mine să te duc acasă.”

Copila s-a dus cu ea. Numai că şi-a adus aminte de ce-i spuseseră mumă-sa şi tată-său: să nu cumva să arate vreunui străin colţul de mistreţ, şi aşa, tot mergând, a desfăcut pe nevăzute dintele de firul de rafie şi l-a vârât în cingătoare. Străina a tot gonit cu fetiţa ceasuri întregi, se şi înnoptase când au ajuns în sat, dară nu era nicicum satul nostru, era Satul vrăjitoarelor.

Acolo, copila a fost zăvorită într-un coteţ întunecos, şi vrăjitoarea s-a dus în coliba ei să se culce. De dimineaţă, vrăjitoarea zise:

„N-ai cumva un colţ de mistreţ la tine?”

Copila dete un răspuns: nu, a avut fireşte unul da l-a pierdut prin pădure, şi arătă la gât legătura din rafie, de care nu mai atârna niciun din te. Atunci cotoroanţa aduse o oală de piatră, plină cu pământ, şi în pământ creşteau trei buruieni. Fetiţa se uită la buruieni s i întrebă ce-i cu ele. Vrăjitoarea arătă întâia buruiană şi zise:

„Asta-i viaţa maică-ti.”

O arătă pe a doua şi zise:

„Asta-i viaţa lui tată-tău.”

Apoi o arătă pe a treia şi zise:

„Iar asta e viaţa ta însăţi. Câtă vreme buruienile astea or fi verzi şi-or creşte, o să fiţi” cu toţii în viaţă şi sănătoşi. Când s-o vesteji vreuna, atunci se îmbolnăveşte ăi a cărui viaţă o arată, bacă e smulsă vreuna, aşa cum o să smulg eu acu una, ăla a cărui viaţă o arată moare.

Vrăjitoarea prinse cu degetele buruiana care arăta viaţa tatălui copilei şi începu să tragă de ea, şi când o săltă niţel din pământ şi putu să se vadă o bucăţică din rădăcina albă, buruiana scoase un oftat adânc...

La aceste vorbe, fetiţa de lângă Knecht sări în picioare, ca muscată de un şarpe, scoase un ţipăt şi o luă la goană, de-i

sfâniau călcâiele. Se luptase îndelung cu spaima pe care i-o pricinuise povestirea, acum nu mai putuse să se stăpânească. O femeie bătrână izbucni în râs. Alţi ascultători mai că nu erau mai puţin înfricoşaţi decât micuţa, dar îşi ţinură firea şi rămaseră pe loc. Knecnt insă, cum se trezi bine din visarea în care-l scufundase povestea şi din spaimă, se ridică şi el şi o luă la fugă după fetiţă. Bătrână îşi continuă istorisirea.

Coliba aducătorului de ploaie se afla lângă iazul satului, într-acolo o căută Knecht pe cea care fugise, încercă s-o momească să vină la el, cu murmure, lălăieli şi zumzăieli liniştitoare, ademenitoare, îndulcindu-şi şi tărăgănându-şi vocea, ca s-o încânte, cum fac femeile când cheamă găinile.

— Ada, striga el şi cânta, Ada, Adalina, vino-ncoa. Ada, nu-ţi fie teamă, sunt eii, Knecht.

Aşa repetă el ca o melopee iar şi iară, până când, mai înainte de a o fi auzit sau văzut, îi simţi dintr-o dată mânuţa moale vârându-se în a lui. Stătuse pe marginea drumului, cu spatele rezemat strâns de peretele unei colibe şi-l aşteptase din clipa în care chemarea lui ajunsese până la ea.

Răsuflând uşurată, se lipi de el, care i se părea mare şi puternic şi aproape un bărbat.

— Ţi-a fost frică, da? o întrebă el. Nu trebuie să-ţi fie, nu-ţi face nimeni nimic, la toţi le e dragă Ada. Hai, să mergem acasă.

Fetiţa tot mai tremura şi scâncea niţel, dar începuse să se liniştească şi porni cu el, plină de recunoştinţă şi încredere.

Prin uşa colibei licărea o lumină roşie slabă, înăuntru aducătorul de ploaie sta încovoiat în fata vetrei, printre şuviţele de păr ce-i atârnau sclipeau străluciri roşii, omul aţâţase focul şi fierbea ceva în două ulcele. Mai înainte de a intra cu Ada, Knecht se iţi câteva clipe de afară, plin de curiozitate; îşi dădu seama numaidecât că pe vatră nu se fierbea mâncare, asta se făcea în alte oale, şi-apoi era şi mult prea târziu pentru aşa ceva. Dar aducătorul de ploaie fi şi auzise:

— Cine-i la uşă? strigă el. Hai intră! Tu eşti, Ada? Puse nişte capace pe micile oale, le înconjură cu un morman de jar şi cenuşă şi se întoarse.

Knecht tot trăgea cu coada ochiului spre misterioasele oale, era stăpânit de curiozitate, de veneraţie şi nelinişte, ca

întotdeauna când păşea pragul acestei colibe. Intra aici ori de câte ori putea, căuta fel de fel de prilejuri şi pretexte s-o facă, însă de fiecare dată îl încerca acest simţământ pe jumătate voluptuos, pe jumătate anxios de uşoară stinghereală, în care curiozitatea lacomă şi bucuria luptau cu spaima. Bătrânul trebuia să fi văzut totuşi că băiatul îl urmărea de multă vreme şi că apărea în apropiere, oriunde bănuia că l-ar putea găsi, călcându-i pe urme ca un vânător, arătându-se, fără o vorbă, gata să-l slujească şi să-i ţină tovărăşie.

Turu, aducătorul de ploaie, îl privi cu ochii lui sclipitori de pasăre de pradă.

— Ce cauţi tu aici? îl întrebă rece. Nu e un ceas potrivit ca să calci pragul unor colibe străine, băiete.

— Am adus-o acasă pe Ada, meştere Turu. A fost la străbuna, am ascultat-o istorisind poveşti, despre vrăjitoare, şi deodată Adei i s-a făcut frică şi a ţipat, atunci am venit cu ea până aici.

Tatăl se întoarse spre fetiţă:

— Eşti un iepuraş sperios, Ada. Fetele cuminţi n-au de ce să se teamă de vrăjitoare. Iar tu eşti o fetiţă cuminte, nu?

— Da, fireşte. Numai că vrăjitoarele ştiu farmece tare rele, şi dacă nu ai la tine un colţ de mistreţ..!

— Aşa, ai vrea să ai un colţ de mistreţ? O să vedem noi. Eu însă ştiu ceva, care-i încă mai bun. Ştiu o rădăcină, o să ţi-o aduc, trebuie s-o căutăm la toamnă şi s-o smulgem din pământ, asta le apără pe fetele cuminţi de orice solomonie şi pe deasupra le face şi mai drăgălaşe.

Ada zâmbi bucuroasă, se liniştise de când o înconjurase izul colibei şi puţintică lumină a vetrei. Knecht întrebă cu sfială:

— Nu m-as putea duce eu să caut rădăcina? Ar trebui să-mi spui cum arată…

Turu miji ochii.

— Unii băieţi ar putea s-o ştie, zise el, dar în vocea lui nu era răutate, ci numai o brumă de batjocură. Mai avem timp destul. La toamnă, poate.

Knecht se retrase şi pieri înspre casa băieţilor, unde dormea. Părinţi nu avea, era orfan, din care pricină şi găsea atâta farmec la îda şi în coliba ei.

Aducătorului de ploaie Turu nu-i erau dragi palavrele, nu-i plăcea să-i audă vorbind nici pe alţii nici pe sine; mulţi îl socoteau un om ciudat, alţii morocănos. Nu era. El ştia întotdeauna mult mai multe din cele ce se întâmplau decât s-ar fi putut crede, ţinând seama de treburile lui de om învăţat şi singuratic. Între altele ştia foarte bine de ce-l urmarea şi-l observa acest băiat cam supărător, însă drăguţ şi, vădit, isteţ la minte, îşi dăduse seama de la început de tot, trecuse de-atunci un an şi mai bine. Ştia şi ce însemnătate avea asta. Avea o mare însemnătate şi pentru băiat, şi pentru el, bătrânul. Însemna că băiatul acesta îndrăgise meşteşugul schimbării vremii şi nu dorea nimic altceva mai pătimaş decât să-l înveţe. Mereu se ivea un asemenea băiat în cuprinsul aşezării. Când şi când mai venise încoace câte unul. Unii se lăsau lesne înspăimânţaţi şi descurajaţi, alţii nu, iar el, meşterul, avusese ani în şir ca învăţăcei şi ucenici, doi dintre ei, care mai apoi se însuraseră departe în alte sate şi ajunseseră acolo aducători de ploaie sau culegători de buruieni; de atunci, Turu rămăsese singur, iar acum, dacă avea să mai primească vreodată un ucenic, apoi avea s-o facă pentru a-şi lăsa urmaş. Aşa fusese întotdeauna, aşa era drept şi nu putea fi altfel: mereu trebuia să iasă la iveală un băiat înzestrat, să fie atras şi să dea târcoale bărbatului, pe care-l vedea stăpânindu-şi meseria ca un meşter. Knecht era înzestrat, avea tot ce-i trebuia şi mai avea şi alte câteva semne vrednice de luat în seamă, mai ales privirea iscoditoare, în acelaşi timp ascuţită şi visătoare, apoi felul de a fi reţinut şi tăcut, iar în expresia feţei şi în mişcările capului aerul cuiva care caută, adulmecă şi veghează, atent la zgomote şi la mirosuri, ceva de pasăre şi de vânător.

Cu siguranţă că din băiatul ăsta s-ar putea scoate un meşter în schimbarea vremii, poate şi un magician, merita osteneala. Dar nicio grabă, era încă prea mic, nu era nevoie deloc să i se arate că a fost ales, nu trebuia să i se facă nicio înlesnire, nu trebuia să fie scutit de niciun drum. Dacă putea fi intimidat, speriat, dezbărat, descurajat, nicio pagubă. Datoria lui era să aştepte şi să slujească, să dea târcoale în jurul meşterului şi să-i câştige bunăvoinţa.

Cu sufletul stăpânit de mulţumire şi de o aţâţare plăcută, Knecht păşea agale spre sat, în noaptea în care se lăsa sub cerul înnorat, punctat de două, trei stele. Dintre plăcerile, frumuseţile şi rafinamentele care ni se par nouă, celor de astăzi, lucruri de la sine înţelese şi indispensabile şi de care se bucură până şi cei mai săraci, aşezarea aceasta nu cunoştea niciuna, ea nu ştia nici ce e cultura ori arta, nu cunoştea altfel de case decât strimtele colibe de lut, nu avea habar de unelte de fier şi oţel, ori de lucruri cum sunt grâul sau vinul, scorneli ca lumânarea ori lampa li s-ar fi părut oamenilor minuni strălucitoare. Totuşi viaţa lui Knecht şi lumea lui de reprezentări nu erau din pricina asta cu nimic mai sărace, lumea îl înconjura ca un mister fără sfârşit şi ca o imensă carte cu poze, din care îşi însuşea în fiecare zi o noua fărâmă, de la viaţa animalelor şi a plantelor, până la stelele cerului, iar între natura mută, plină de taine, şi sufletul lui singuratic, respirând în pieptu-i temător de băietan, îşi găseau locul toate legăturile de înrudire, dar şi toate ciocnirile şi spaimele, întreaga curiozitate şi dorinţă de a se face stăpân, de care e în stare sufletul omenesc. Dacă în lumea lui nu existau cunoştinţe înregistrate în scris, istorie, cărţi, alfabet, dacă tot ceea ce s e afla la o depărtare mai mare de trei, patru ore de satul său îi era cu totul necunoscut şi de neatins, el trăia totuşi pe de-a-ntregul şi în chip desăvârşit viaţa acestei lumi a lui, a satului său. Satul, patria, adică obştea ginţii aflate sub conducerea mamelor îi dădea tot ceea ce pot da omului poporul şi statul: o bucată de pământ plin de mii de rădăcini, în împletitura cărora era şi el un fir şi un părtaş la toate.

Păşea domol, mulţumit, mai departe, în copaci murmura adierea nopţii şi trosnea abia auzit, mirosea a pământ jilav, a stuf şi a nămol, a fum de lemn pe jumătate verde, un miros dulceag de grăsime, care însemna mai mult decât orice căminul, iar în sfârşit, când se apropie de coliba băieţilor, îi adulmecă izul, adulmecă mirosul băieţilor, duhoarea unor trupuri de oameni tineri. Se strecură fără zgomot pe sub rogojina de papură în întunericul încălzit de răsuflarea celor ce dormeau, se întinse în culcuşul de iarbă şi începu să se gândească la povestea despre vrăjitoare, la colţul de mistreţ, la Ada, la

aducătorul de ploaie şi la ulcelele lui puse la foc, până când adormi.

Turu veni în întâmpinarea băiatului numai cu paşi mici de tot, nu voia să-i uşureze calea până la el. Knecht era însă mereu pe urmele lui, dădea de bătrân adesea fără să ştie nici el cum. Uneori, când bătrânul se afla pe undeva, în locurile cele mai tăinuite din pădure, din mlaştină, sau de pe câmp, adulmeca urma unui animal, scotea vreo rădăcină sau culegea seminţe, simţea deodată privirile băiatului, care-l urmărea şi-l pândea tăcut şi nevăzut, de ore întregi. Câteo-dată se făcea că n-a băgat de seamă nimic, alteori bombănea şi-l alunga fără milă pe urmăritor, uneori îi făcea semn să se apropie şi-l ţinea cu el o zi întreagă, îi îngăduia sări ajute, îi arăta una şi alta, îi dădea sfaturi, îl punea la încercare, îi spunea nume de buruieni, îi cerea să-i aducă apă sau să aprindă focul, şi la fiecare treabă îi dezvăluia gesturi, foloase, taine, formule, cerându-i să-şi bage bine în cap că toate astea nu avea voie să le spună nimănui, în cele din urmă, când băiatul se făcu ceva mai mare, îl opri cu totul pe lângă el, îl primi ca ucenic şi-l mută din căminul băieţilor în coliba lui. Cu asta, Knecht căpătă o poziţie nouă în ochii întregului norod: nu mai era un băiat oarecare, era ucenic la meşterul care aducea ploaia, iar asta însenina: dacă face faţă şi va fi vrednic, va ajunge urmaşul acestuia.

Din clipa în care Knecht a fost luat de bătrân în coliba lui, între ei doi căzu o barieră, nu bariera respectului şi a supunerii, ci aceea a neîncrederii şi a reţinerii. Turu capitulase şi se lăsase învins în bătălia aprigă pe care o dăduse Knecht ca să-l cucerească; acum nu mai voia altceva decât să facă din el un meşter şi un urmaş vrednic. Pentru a-l învăţa, nu-i împărtăşea cunoştinţe, învăţăminte, metode, însemnări scrise, cifre, chiar şi cuvinte rostea foarte puţine, iar ceea ce instruia erau mai mult simţurile decât raţiunea lui Knecht.

Era vorba nu numai de a păstra şi a folosi în practică, ci şi de a transmite un mare tezaur de tradiţie şi de experienţă, cuprinzând tot ceea ce ştiau oamenii de atunci despre natură. În faţa tânărului se dezvăluia şi se lumina încet un vast şi complicat sistem de cunoştinţe empirice, observaţii, instincte şi deprinderi iscoditoare, aproape nimic din toate acestea nu era

formulat în noţiuni, aproape totul trebuia intuit, însuşit, verificat cu ajutorul simţurilor. Temeiul şi miezul acestei ştiinţe erau însă cunoştinţele despre lună, despre fazele şi înrâuririle ei, despre această lună care creştea mereu şi mereu pierea, locuită de sufletele morţilor, pe care le trimitea pe pământ pe firul razelor, spre noi naşteri, ca să facă loc altor morţi.

La fel ca seara aceea când plecase de lângă povestitoare spre coliba în care fierbeau oalele pe vatra bătrânului, în mintea lui Knecht s-a întipărit şi amintirea altui ceas, un ceas între noapte şi ziuă, când meşterul îl trezise la două ore după miezul nopţii şi ieşise cu el în beznă, ca să-i arate cel din urmă răsărit al unui crâmpei subţire de lună în scădere. Meşterul, tăcut şi nemişcat, băiatul, cam înfricoşat şi tremurând de frig, fiindcă nu-şi făcuse somnul, aşteptară cu nerăbdare multă vreme, în vârful colinei împădurite, pe o lespede de piatră ceva mai ridicată, într-un luminiş până când, în locul arătat mai dinainte de meşter şi cu înfăţişarea şi înclinarea pe care le descrisese dânsul, se ivi luna subţire, ca o linie uşor curbată, înfricoşat şi vrăjit, Knecht îşi aţinti privirile spre astrul ce urca încet, plutind domol pe o insulă de cer senin, printre întunecimile norilor.

— Curând o să-şi schimbe înfăţişarea şi o să crească din nou, atunci e vremea să punem în pământ seminţele de hrişcă, spuse aducătorul de ploaie, numărând zilele pe degete.

Apoi se adânci din nou în tăcerea mai dinainte, Knecht, ca rămas singur, se ghemui tremurând de frig pe lespedea ce strălucea de rouă, din adâncul pădurii se auzi strigătul prelung al unei bufniţe. Bătrânul rămase multă vreme pe gânduri, apoi se ridică, îi puse lui Knecht mâna pe creştet şi rosti încet, ca în vis:

— Când am să mor, duhul meu o să zboare în lună. Atunci tu ai să fii bărbat şi ai să ai o femeie, fiica mea Ada o să fie femeia ta. Dacă Ada o să nască un băiat al tău, atunci duhul meu se va întoarce şi-şi va afla sălaş în fiul vostru, iară tu ai să-i dai numele de Turu, precum eu mă numesc Turu.

Ucenicul ascultă uimit, nu cuteză să spună o vorbă, secera subţirică de argint cobora, norii o şi înghiţiseră pe jumătate. Pe băiat îl încerca în chip ciudat bănuiala că între lucruri şi întâmplări sunt multe legături şi înlănţuiri, repetări şi

încrucişări, în chip ciudat se simţea şi privitor şi părtaş la tot ce se întâmpla sub cerul acesta străin, întunecat de noapte, în faţa căruia sta şi pe care se arătase, peste codrii fără sfârşit şi peste coline, secera ascuţită şi subţire, întocmai la locul vestit dinainte de meşter; i se părea ciudat şi învăluit în mii de taine meşterul a cesta ce se gândea la propria lui moarte şi al cărui duh va poposi în lună şi se va întoarce din lună într-un om care va fi fiul său şi va trebui să poarte numele fostului meşter. Viitorul, soarta lui îi apărură în chip straniu ca dezvăluite în faţa lui, pe alocuri străvezii ca însuşi cerul acesta pe care pluteau norii, i se păru că le poate cunoaşte, că le poate da un nume, că poate vorbi despre ele, ca şi când ar fi fost o privelişte deschisă către spaţii de necuprins cu privirea, pline de minuni şi totuşi aflate în cea mai bună rânduială. O clipă, i se păru că duhul lui poate înţelege totul, poate şti şi iscodi totul, mersul domol şi de neclintit al aştrilor de pe cer, viaţa oamenilor şi animalelor, legăturile şi vrăjmăşiile lor, ciocnirile şi luptele lor, toate cele mici şi mari şi chiar însăşi moartea ce sălăşluieşte în fiecare fiinţă vie, toate acestea le văzu sau le simţi într-un prim fior de presimţire ca pe un întreg ce-l rânduia şi-l cuprindea în sine şi pe el, ca un ce în desăvârşită ordine, pus sub domnia unor legi şi accesibil spiritului. Aceste gânduri au fost prima presimţire a marilor taine, a măreţiei şi a adâncimii lor, ca şi a putinţei de a le cunoaşte, care l-a atins ca mâna unui duh pe băiat, în răcoarea emanată de pădure în acest ceas dintre noapte şi zori, pe stâncă, deasupra miilor de vârfuri de copac şoptitoare. N-ar fi putut rosti în cuvinte cele simţite, nici atunci, nici de-a lungul întregii lui vieţi, dar de gândit la ele avea să se gândească de multe ori, ba chiar în toată viaţa lui de mai târziu, şi în tot ce urma să i se întâmple avea să aibă mereu prezente în minte această oră şi această trăire. „Gândeşte-te, îşi atrăgea sieşi atenţia, gândeşte-te că fiinţează toate astea, că între tine şi Turu şi Ada curg raze şi curenţi, că se află o moarte şi o ţară a duhurilor şi o întoarcere de acolo şi că la toate icoanele şi întruchipările lumii se găseşte un răspuns în inima ta, că toate astea te privesc pe tine, că trebuie să ştii despre ele tot ceea ce stă în puterea unui om să ştie.”

Cam aşa glăsuia această voce. Pentru Knecht, atunci a fost întâia oară când s-a auzit astfel vocea spiritului, ispita, porunca, chemarea ei magică. Mai privise el şi alteori luna călătorind pe cer, mai auzise şi alte strigăte de bufniţă noaptea, mai ascultase din gura meşterului, cât era acesta de puţin vorbăreţ, şi alte cuvinte izvorâte din vechea înţelepciune sau din propriile-i observaţii de om singuratic, dar în ceasul acesta totul a fost nou şi altfel, l-au bântuit presentimentul întregului, simţământul corelaţiilor şi al raporturilor, al ordinii, ce-l includea şi pe el şi-l făcea răspunzător. Cine avea cheia acestei înţelegeri, acela putea fi în stare nu numai să recunoască un animal după urme, o plantă după rădăcini sau seminţe, acela trebuia să înţeleagă toată lumea în întregul ei: aştrii, duhurile, oamenii, animalele, leacurile şi otrăvurile, să înţeleagă totul în întregul său şi să ştie să des cifreze din fiecare parte şi din fiecare semn toate celelalte părţi. Existau vânători buni care puteau să recunoască mult mai multe decât alţii dintr-o urmă, dintr-o lăsătură, dintr-un smoc de păr şi din nişte resturi: din câteva firişoare de păr îşi dădeau seama nu numai de la ce fel de animal erau, ci şi dacă fusese bătrân sau tânăr, mascul sau femelă. Unii ştiau să prevadă vremea pentru a doua zi după forma unui nor, după mirosurile din aer, după comportarea deosebită a animalelor şi înfăţişarea plantelor; meşterul lui era neîntrecut în privinţa asta şi aproape că nu dădea greş niciodată. De asemenea, alţii aveau câte o iscusinţă înnăscută: erau băieţi care puteau să nimerească o pasăre cu piatra de la treizeci de paşi, fără să fi învăţat asta, pur şi simplu erau în stare s-o facă şi o făceau fără osteneală, datorită unei vrăji sau unui har, piatra din mâna lor zbura singură, piatra voia să lovească şi pasărea voia să fie nimerită. Alţii ştiau dinainte viitorul: ştiau dacă un bolnav va muri sau dacă nu, dacă p femeie însărcinată va naşte băiat sau fată; fiica străbunicii era vestită în privinţa asta, iar aducătorul de ploaie stăpânea şi el, se spunea, ceva din această ştiinţă, în clipa aceea de taină, lui Knecht i se păru că în uriaşa împletitură de legături trebuie să existe un centru, din care totul ar putea fi ştiut, din care ar putea fi văzut şi descifrat întreg trecutul şi viitorul. Ştiinţa ar converge spre cel ce s-ar afla în acest centru, cum se adună apa în vale şi iepurii la varză, vorba lui ar fi ageră

şi ar nimeri fără greşeală, întocmai ca piatra azvârlită de un ochitor iscusit, datorită duhului său ar înmănunchea în sine toate aceste daruri şi aptitudini şi le-ar pune în lucrare: acesta ar fi omul desăvârşit, înţelept, de neîntrecut! A ajunge asemenea lui, a te apropia de el, a te afla pe cale către dânsul, iată drumul drumurilor, iată ţinta ce-ar da unei vieţi sfinţenie şi sens.

Cam asta le-a simţit Knecht atunci, iar ceea ce încercăm noi acum să redăm într-un limbaj naţional, necunoscut lui, nu reuşeşte să comunice nimic din fiorul şi văpaia trăirii sale sufleteşti. Trezitul în plină noapte, mersul prin pădurea întunecată, tăcută, plină de primejdii şi taine, aşteptarea încordată pe lespedea de piatră acolo sus, în răcoarea dimineţii, răsăritul lunii subţiri, fantomatice, vorbele zgârcite ale înţeleptului bărbat, singurătatea în care s-a aflat numai cu meşterul în acel ceas neobişnuit, toate acestea au fost trăite şi păstrate în amintire de Knecht ca o sărbătoare şi un misteriu, ca o solemnitate de iniţiere şi de primire a lui într-o ligă şi într-un cult, ca o punere în legătură cu cele nenumite, cu misterul lumii, o legătură ce-l obliga să slujească, dar însemna în acelaşi timp şi o cinste. Această trăire şi câteva altele asemănătoare nu se puteau întruchipa în gânduri şi cuvinte, iar dintre toate celelalte gânduri acesta ar fi fost cel mai departe de putinţa de a-l exprima: „Oare eu însumi, singur, sunt cel ce dă naştere acestei trăiri sau o realitate obiectivă? Simte meşterul ceea ce simt şi eu sau dânsul face haz de mine? Sunt gândurile care mă tulbură acum noi, proprii, unice sau meşterul şi alţii dinaintea lui au trăit şi au gândit cândva întocmai acelaşi lucru?” Nu, aceste separări şi diferenţieri nu existau, totul era realitate, totul era îmbibat şi plin de realitate cum e aluatul de pâine plin de dospeala drojdiei. Norii, luna, scena schimbătoare a cerului, lespedea de piatră rece sub picioarele umede, răcoarea jilavă de rouă din aerul spălăcit al nopţii, mângâietorul iz familiar, de fum de vatră şi de aşternut din frunziş, adunat în blana cu care era înfăşurat meşterul, tonul demn şi uşorul ecou de bătrâneţe împăcată cu gândul morţii din vocea lui aspră — toate acestea erau ceva mai presus de realitate şi s-au năpustit aproape cu forţa în simţurile băiatului. Iar pentru amintiri, impresiile

senzoriale reprezintă un teren mai propice şi mai adânc decât cele mai bune sisteme şi metode de gândire.

Aducătorul de ploaie făcea parte dintre puţinii care practicau un meşteşug, care să desăvârşiseră înadins într-o anume artă şi iscusinţă, totuşi viata lui de fiecare zi nu era chiar atât de deosebită pe dinafară faţă de a tuturor celorlalţi. Era un înalt slujbaş şi se bucura de vază, ginta îi plătea chiar şi o dare şi o simbrie, ori de câte ori avea de lucru pentru obşte, ceea ce se întâmpla totuşi cu prilejuri deosebite.

Pe departe cea mai de seamă şi cea mai solemnă, chiar sfântă funcţie a lui, era să hotărască în primăvară ziua în care să se semene fiecare soi de fruct şi plantă; el făcea aceasta ţinând seama foarte exact de faza lunii, în parte după reguli moştenite, în parte după propria-i experienţă. Solemnitatea însăşi a începerii semănăturilor, azvârlirea celei dintâi mâini de grăunţe şi seminţe în ogorul obştei, nu mai făcea parte din slujba lui, un bărbat nu avea un rang atât de mare; această solemnitate era oficiată în fiecare an de străbuna însăşi sau de cea mai vârstnică rudă a ei. Meşterul devenea cea mai însemnată persoană din sat în cazurile când trebuia cu adevărat să-şi îndeplinească slujba de schimbător al vremii. Aceasta se întâmpla atunci când seceta, ploaia sau frigul năpăstuiau prea multă vreme câmpiile, iar ginta era ameninţată cu foametea. Atunci Turu trebuia să folosească mijloacele cunoscute pentru combaterea uscăciunii şi a stării proaste a recoltei: sacrificii, exorcisme, procesiuni. Conform legendei, dacă o secetă îndărătnică sau p ploaie fără sfârşit nu puteau fi învinse prin niciunul din mijlocele obişnuite, iar duhurile nu puteau fi înduplecate prin invocaţii, implorări sau ameninţări, mai exista încă un ultim mijloc, infailibil, care trebuise să fie folosit adesea pe timpul mamelor şi bunicilor: sacrificarea de către obşte a meşterului însuşi. Străbunica, se povestea, trăise şi văzuse aşa ceva.

În afară de grija vremii, meşterul mai practica şi un fel de meşteşug particular, constând în invocarea spiritelor, în confecţionarea de amulete şi de obiecte cu puteri vrăjitoreşti şi în practicarea medicinii, însă numai în acele cazuri care nu se aflau în seama străbunei, în rest însă, meşterul Turu îşi trăia viaţa ca oricare altul. Când îi venea rândul, participa la

cultivarea ogorului obştesc, în afară de care mai avea şi grădina lui proprie de lingă colibă. Culegea fructe, ciuperci, aduna vreascuri pentru foc şi punea totul la păstrare. Prindea peste şi vâna, ţinea o capră sau două. Ca sătean era aidoma celorlalţi, ca vânător, pescar şi culegător de buruieni nu era la fel cu alţii, era un ins cu însuşiri deosebite şi un geniu, avea faima unuia ce cunoaşte o mulţime de îndemânări, meşteşuguri, practici şi leacuri naturale şi magice. Dintr-o cursă de răchită împletită de el, se spunea, nu putea să scape niciun animal prins, se pricepea să dea momelilor pentru peşti un miros şi un gust atrăgător prin mijloace numai de el ştiute, să ademenească racii, ba chiar erau oameni care credeau că el înţelege şi graiul unor animale. Domeniul său propriu-zis era însă ştiinţa magică: observarea lunii şi a stelelor, cunoaşterea semnelor vremii, presimţirea intemperiilor şi a felului cum vor creşte plantele, ocupaţia cu tot ceea ce slujea ca leac cu efecte magice.

Aşa, el era un mare cunoscător şi culegător de produse din lumea vegetală şi animală, care puteau sluji ca leacuri şi otrăvuri, ca amulete, ca mijloace sacre şi de apărare împotriva puterilor funeste. Cunoştea şi găsea orice buruiană, chiar şi pe cea mai rară, ştia unde şi când înfloreşte şi face seminţe, când e timpul prielnic să-i scoată rădăcina. Cunoştea şi găsea toate soiurile de şerpi şi de broaşte, se pricepea în folosirea coarnelor, copitelor, ghearelor, perilor, se pricepea să interpreteze toate diformităţile şi pociturile, vedeniile şi arătările de spaimă, umflăturife, excrescenţele şi negii de pe copaci, frunze, grăunţe, fructe cu coajă lemnoasă, coarne şi copite.

Knecht avea de învăţat mai mult cu simţurile, cu picioarele şi cu mâinile, cu ochii, cu pipăitul, cu auzul şi mirosul decât cu raţiunea, iar Turu îi transmitea cunoştinţele în mai mare măsură prin exemple şi acţiuni concrete decât prin cuvinte şi învăţături. Rareori se întâmpla în genere ca meşterul să i se adreseze coerent, şi chiar şi atunci cuvintele erau doar o încercare de a-i lămuri ceva mai mult gesturile excepţional de sugestive, învăţătura lui Knecht nu se deosebea mult de învăţătura primită, de pildă, de un tânăr vânător sau pescar de la un meşter bun, iar această învăţătură îi pricinuia o mare bucurie, fiindcă învăţa

ceea ce se şi afla în însăşi fiinţa lui. Învăţa să stea la pândă, să ciulească urechile, să se strecoare pe furiş, să observe, să fie gata oricând şi treaz, să adulmece şi să recunoască după urme; dar sălbăticiunile, pe care le pândeau el şi meşterul său, nu erau numai vulpea, viezurele, vipera şi broasca, pasărea şi peştele, ci şi duhul, întregul, sensul, legăturile dintre fenomene. A hotărî, a recunoaşte a ghici şi a prevesti vremea schimbătoare şi capricioasă, moartea apropiată provocată de înghiţirea unor boabe de fructe sau de muşcătura unui şarpe, a iscodi taina, după care norii şi furtunile se aflau în legătură cu fazele lunii, influenţând semănăturile şi creşterea plantelor, ca şi prosperitatea ori pierirea vieţii dintr-un om sau animal, la asta se limita ceea ce făceau împreună, în fond, străduania lor urmărea acelaşi ţel ca şi ştiinţa şi tehnica din mileniile ulterioare, anume stăpânirea naturii şi posibilitatea de a-i folosi voluntar legile, numai că o făceau pe cu totul altă cale. Ei nu se desprindeau de natură şi nu încercau să pătrundă cu forţa în tainele ei, nu se plasau pe o poziţie contradictorie şi ostilă faţă de natură, ci rămâneau mereu o parte din ea şi i se dăruiau cu veneraţie.

Este cu putinţă, fireşte, ca ei s-o fi cunoscut mai bine şi să fi avut cu ea relaţii mai înţelepte decât oamenii de mai târziu. Ceva însă le era absolut cu neputinţă, chiar şi în gândurile cele mai îndrăzneţe: să se comporte faţă de natură şi lumea duhurilor fără devotament şi teamă şi mâi puţin încă să li se simtă superiori. Această semeţie nici nu le trecea prin minte, iar o altă atitudine decât aceea poruncită de teamă faţă de forţele naturii, faţă de moarte şi faţă de demoni le-ar fi apărut ca imposibilă. Teama era stă până pe viaţa oamenilor. A o învinge li s-ar fi părut cu neputinţă. Dar deosebitele sisteme de sacrificii aveau rostul s-o îmblânzească, s-o înlănţuie în formule, s-o însele şi s-o mascheze, s-o rânduiască în întregul vieţii. Teama era apăsarea sub care se afla viaţa acestor oameni, iar fără această mare apăsare viaţa lor ar fi fost şi mai săracă în spaime, dar şi mai puţin intensă. Cel ce reuşea să înnobileze o parte din această teamă preschimbând-o în veneraţie, acela obţinea un mare câştig, oamenii de soiul acesta, oamenii, a căror teamă devenise cucernicie, erau inşii de valoare şi avansaţii acelei

epoci. Se aduceau multe jertfe şi în multe forme, iar o anumită parte dintre aceste jertfe şi ritualurile respective făceau parte din domeniul de activitate al aducătorului de ploaie.

Alături de Knecht, în colibă crescu mica Ada, o copilă frumuşică, foarte dragă bătrânului, iar când acesta socoti că a venit vremea, o dădu de nevastă învăţăcelului său. De atunci înainte, Knecht fu considerat ajutorul aducătorului de ploaie, Turu îl înfăţişă străbunei ca pe ginerele şi urmaşul său şi îl lăsă să-i ţină locul în îndeplinirea unor funcţii şi îndatoriri ale slujbei sale. Cu vremea, tot perindându-se anotimpurile şi anii, bătrânul aducător de ploaie se adânci în pacea reculeasă şi singuratică a bătrâneţilor înaintate şi-şi trecu întreaga slujbă pe seama lui Knecht, iar când muri — fu găsit fără viaţă, ghemuit peste focul vetrei, aplecat deasupra câtorva mici oale cu fierturi magice, cu părul alb pârlit de jar — tânărul, învăţăcelul Knecht trecea de mult în faţa satului ca meşter aducător de ploaie. El ceru sfatului obştesc al satului o îngropăciune cu mari semne de cinstire a învăţătorului său, apoi arse ca jertfă deasupra mormântului acestuia un snop mare de buruieni de leac şi de rădăcini nobile şi preţioase. Trecuse de mult şi această întâmplare, iar printre copiii lui Knecht, din pricina numărului cărora coliba Adei părea strimtă, era şi un băiat cu numele de Turu: în el se întruchipase bătrânul reîntors acasă, după călătoria lui în lună.

Viaţa lui Knecht urmă calea parcursă cândva şi de învăţătorul său. O parte din teama lui se preschimbă în cucernicie şi duh. O parte din năzuinţele şi din dorurile lui adânci din tinereţe rămase vie, o parte muri şi, pe măsură ce înainta în vârstă, se risipi în munca lui, în iubirea şi grija pentru Ada şi copii. Dragostea lui cea mai mare şi observaţiile lui cele mai stăruitoare continuau să fie dedicate lunii şi influentei acesteia asupra anotimpurilor şi asupra intemperiilor; in privinţa aceasta îl ajunse pe meşterul său Turu, şi în cele din urmă îl şi depăşi. Iar pentru că descreşterea şi creşterea lunii sunt atât de strâns legate de moartea şi naşterea oamenilor, pentru că dintre toate spaimele sub care trăiesc oamenii cea mai mare e inevitabilitatea morţii, Knecht, adorator şi cunoscător al lunii, ajunse, ca urmare a raporturilor sale intime şi vii cu luna, în

raporturi sacre şi iluminate cu moartea; în anii maturităţii sale, el fu mai puţin robul fricii de moarte decât alţi oameni. Putea convorbi cu luna arătându-i veneraţie, sau rugând-o, sau alintând-o cu gingăşie, se ştia legat de ea prin relaţii spirituale delicate, cunoştea foarte exact viaţa lunii şi participa intim la fenomenele şi destinele acesteia, îi trăia dispariţia şi înnoirea ca un misteriu petrecut în propria-i fiinţă, pătimea o dată cu ea şi era cuprins de groază când se petrecea ceva neobişnuit, iar luna părea ameninţată de îmbolnăviri şi primejdii, de schimbări şi vătămări, când îşi pierdea strălucirea, când îşi schimba culoarea, când se întuneca aproape până la stingerea completă. Fireşte, în asemenea perioade, toată lumea lua parte la cele ce i se Întâmplau lunii, tremura de teamă pentru ea, descifra în întunecarea ei ameninţări şi apropierea nenorocirii, se uita ţintă, cu teamă, la chipul ei îmbătrânit şi bolnav. Dar tocmai atunci ieşea la iveală că aducătorul de ploaie Knecht se afla într-o legătură mai intimă cu luna şi ştia despre ea mai multe decât alţii; desigur, el pătimea solidar cu soarta ei, desigur, inima i se strângea îngrijorată, dar amintirea lui despre i întâmplări asemănătoare era mai vie şi mai cultivată, încrederea lui mai cu temei, credinţa lui în eternitate şi renaştere, în îndreptarea şi înfrângerea morţii, mai mari; m ai mare era şi gradul dăruirii sale; în asemenea ceasuri, el se simţea gata să trăiască împreună cu astrul soarta acestuia, de la prăbuşirea până la renaşterea lui, când şi când simţea chiar un fel de cutezanţă, de curaj şi hotărâre temerară de a se opune prin spirit morţii, de a-şi întări eul printr-o dăruire în slujba ursitei supraomeneşti.

Ceva din toate acestea iradia din fiinţa lui şi devenea sensibil şi pentru ceilalţi; el trecea drept un bărbat ce ştie multe, cucernic, cu sufletul în deplină pace şi puţin temător de moarte, un om care stă bine cu puterile tainice.

I-a fost dat să-şi confirme aceste daruri şi virtuţi în câteva probe grele. Odată a avut de înfrânt o perioadă de peste doi ani, în cursul căreia culturilor le-a mers rău şi s-au succedat intemperii vrăjmaşe; a fost încercarea cea mâi grea din viaţa lui de până atunci! Adversităţile şi semnele rele începuseră încă de la semănatul, de mai multe ori amânat, apoi semănăturile se aflaseră sub zodia cea mai rea, fuseseră lovite de cele mai grele

vătămături imaginabile, iar în cele din urmă nimicite aproape în întregime; obştea pătimise cumplit din pricina foametei, iar Knecht împreună cu ea, şi chiar şi faptul că rezistase acestui an îngrozitor, că el, aducătorul de ploaie, nu-şi pierduse pe de-a-ntregul încrederea celorlalţi şi influenţa asupra lor, că putuse ajuta ginta să suporte nenorocirea cu umilinţă şi fără să-şi piardă de tot cumpătul, toate acestea însemnaseră în sine foarte mult. Când anul următor, după o iarnă aspră, bogată în cazuri mortale, repetă toate necazurile şi întreaga mizerie a celui dinainte, când ogorul obştesc se usca şi crăpă în timpul verii din pricina unei secete îndărătnice, cârid şoarecii se înmulţiră înspăimântător, când invocaţiile şi sacrificiile celebrate în singurătate de aducătorul de ploaie rămaseră neauzite şi fără rezultat, ca şi ceremoniile publice, bătăile în tobe, procesiunile întregii comunităţi, când se constată cu groază că aducătorul de ploaie nu e în stare să aducă de data asta ploaia, lucrurile s-au arătat a nu fi uşoare şi a fost nevoie de un bărbat mai mult decât obişnuit, ca să poarte răspunderea şi să se ţină în picioare în faţa norodului îngrozit şi aţâţat. Au fost atunci două sau trei săptămâni, când Knecht s-â găsit singur de tot, având împotriva lui obştea întreagă, foamea şi deznădejdea, vechea credinţă populară că numai jertfirea aducătorului de ploaie ar putea să împace din nou puterile supranaturale. Ieşise victorios cedând. Nu opusese nicio rezistenţă în fata ideii de a fi jertfit, se oferise voluntar pentru sacrificiu. In afară de asta, conlucrase cu osteneli şi cu o dăruire nemaiauzite la uşurarea nenorocirii, descoperise mereu rezerve de apă, adulmecase un izvor, un pârâiaş, se opusese ca oamenii aflaţi în cea mai mare nevoie să-şi ucidă toate vitele şi, mai ales, o ferise pe străbuna de-atunci a satului, o bătrână pradă unei funeste deznădejdi şi slăbiciuni sufleteşti, să se prăbuşească cu totul şi să lase lucrurile să evolueze iraţional, stătuse alături de ea, îi dăduse sfaturi, o amenințase, o legase prin vrăji şi rugăciuni, prin exemplul său şi prin intimidare.

Se vădise atunci că în vremuri de nelinişte şi de îngrijorare generală e nevoie cu atât mai mult de un bărbat, că el, Knecht, pe măsură ce-şi îndreptase viaţa şi gândirea spre cele spirituale şi aflate mai presus de propria lui fiinţă, cu atât mai mult

învăţase să venereze, să observe, să se roage, să slujească şi să jertfească. Cei doi ani îngrozitori, care-l duseseră până în pragul sacrificiului şi al nimicirii, l-au ridicat în cele din urmă, după ce au trecut, şi mai sus în cinstirea şi preţuirea oamenilor, e adevărat nu în rândurile mulţimii iresponsabile, ci printre cei puţini, învestiţi cu răspunderi şi în stare să preţuiască un bărbat ca el.

Înfruntând aceste încercări şi câteva altele, viaţa lui îşi urmă cursul şi iată-l ajuns la vârsta maturităţii coapte, în punctul culminant al existenţei sale. Luase parte la înhumarea a două străbune, îşi pierduse un fiu drăgălaş în vârsta de sase ani, răpit de lupi, biruise fără ajutorul altcuiva o boală gravă, fiind propriul său doctor. Pătimise de foame şi de frig. Toate acestea îşi puseseră pecetea pe chipul şi nu mai puţin pe sufletul lui. Făcuse şi constatarea că oamenii ce lucrau cu mintea trezeau la ceilalţi un fel ciudat de aversiune şi repulsie, erau preţuiţi, ce-i drept, de departe şi solicitaţi la nevoie, dar nicidecum iubiţi şi socotiţi în rând cu lumea, ci mai curând ocoliţi. Mai băgase de seamă că descântecele şi formulele de afurisenie tradiţionale sau scornite după împrejurări erau primite de bolnavi şi de cei loviţi de nenorocire cu mult mai multă supunere decât un sfat înţelept, că omul e mai bucuros să suporte un chin şi un canon fizic, exterior, decât să se schimbe sau să încerce să se schimbe sufleteşte, că se încrede mai lesne în vrăji decât în raţiune, în formule decât în rezultatele experienţei: toate acestea sunt pe de-a-ntregul lucruri care în cele câteva mii de ani ce-au trecut de-atunci nu s-au schimbat probabil atât de mult, cum susţin unele cărţi de istorie. Knecht mai învăţase însă şi că unui om ce se străduie să înţeleagă cele spirituale nu-i e îngăduit să-şi piardă iubirea, că trebuie să întâmpine fără înfumurare dorinţele şi nebuniile oamenilor, dar nu şi să se lase dominat de ele, că întotdeauna de la înţelept la şarlatan, de la preot la boscar, de la fratele gata de ajutor la profitorul linge-blide nu e decât un pas şi că oamenii sunt în fond mai dispuşi să plătească un coţcar să se lase traşi pe sfoară de un impostor, decât să accepte un ajutor oferit fără plată şi fără gândul de a trage foloase.

Nu erau bucuroşi să plătească prin încredere şi iubire, ci mai curând prin bani şi produse. Se înşelau unii pe alţii şi se aşteptau să fie înşelaţi. Trebuia să te deprinzi să vezi în om o fiinţă slabă, egoistă şi laşă, trebuia să-ţi dai seama în ce măsură erai părtaş tu însuşi la toate aceste însuşiri şi instincte rele, şi totuşi să continui să crezi şi să-ţi hrăneşti sufletul cu gândul că omul e şi duh şi iubire, că in el sălăşluieşte ceva ce se opune instinctelor şi năzuie să le înnobileze. Dar, desigur, noi am descifrat şi am formulat aceste gânduri mult mai limpede decât ar fi fost în stare s-o facă meşterul Knecht. Să spunem aşa: el se găsea pe calea spre ele, drumul lui avea să-l poarte cândva până la ele şi încă mai departe.

In vreme ce parcurgea acest drum, năzuind să dea trup unor gânduri, trăind totuşi mai departe sub imperiul simţurilor, vrăjit de lună, de mirosul unei plante, de sarea unei rădăcini, de gustul unei scoarţe de copac, de cultivarea buruienilor de leac, de fierberea unor alifii, el şi-a dezvoltat unele îndemânări pe care noi, cei de mai târziu, nu le mai posedăm şi nu le mai înţelegem decât pe jumătate. Meşteşugul cel mai de seamă dintre acestea era fireşte aducerea ploii. Chiar dacă uneori, în împrejurări deosebite, cerul rămânea neîndurător şi părea a-şi bate joc fără cruţare de ostenelile sale, totuşi Knecht adusese de sute de ori ploaie, şi aproape de fiecare dată într-un chip întrucâtva deosebit. & adevărat, în practica jertfelor şi în ritualul procesiunilor, al invocaţiilor, al bătăilor de tobe nu ar fi cutezat să schimbe sau să lase deoparte nicio iotă. Dar aceasta constituia numai partea oficială, publică a activităţii sale, latura ei sacerdotală; desigur era foarte frumos şi un prilej de minunată înălţare, când în seara unei zile în care se săvârşiseră jertfe şi avuseseră loc procesiuni, cerul se dădea învins, norii se îngrămădeau la orizont, vântul începea să miroasă a umezeală şi aducea primii stropi. Chiar şi în asemenea împrejurări fusese nevoie de arta lui de schimbător al vremii, ca să se aleagă bine ziua şi să nu se năzuiască orbeşte la ceva lipsit de speranţă; era desigur îngăduit să implori, ba chiar să constrângi puterile tainice, însă cu simţul măsurii, cu supunere faţă de voinţa lor. Mai dragi încă decât asemenea evenimente frumoase şi triumfale, decât asemenea succese şi invitaţii ascultate îi erau

alte întâmplări, despre care nu mai ştia nimeni în afară de dânsul şi despre care el însuşi nu ştia decât cu sfială şi mai mult prin simţuri decât prin raţiune.

Existau stări ale vremii, presiuni atmosferice şi apăsări ale arşiţei, înnourări şi vânturi, mirosuri deosebite ale apei, ale pământului şi ale prafului, existau ameninţări sau făgăduinţe, porniri şi toane ale demonilor vremii pe care Knecht le presimţea şi le resimţea în pielea, în părul, în toate simţurile lui, în aşa fel încât nu putea fi surprins sau înşelat de nimic, în cât concentra, vibrând, starea vremii şi o purta în sine însuşi într-un mod ce-l făcea capabil să poruncească norilor şi vânturilor: i fireşte, nu în mod arbitrar şi după cum avea chef, ci tocmai pornind de la această legătură imperativă dintre el şi starea vremii, care făcea să piară orice deosebire dintre dânsul şi; lume, dintre fiinţa lui interioară şi cele din afară. Atunci putea să stea ca vrăjit şi să-şi ascută auzul, să se tupileze în extaz, cu toţi porii deschişi, nu numai să simtă în trupul lui viaţa curenţilor de aer şi a norilor, ci şi s-o îndrume şi să-i dea naştere, cam aşa cum putem noi trezi şi reproduce în minte o compoziţie muzicală, pe care o cunoaştem bine. Atunci n-avea decât să-şi tină răsuflarea — iar vântul sau tunetul amuţeau, n-avea decât să-şi încline capul sau să-l cutremure — şi grindina pornea să cadă sau se oprea, n-avea decât să dea expresie printr-un zâmbet împăcării dintre forţele aflate în luptă — şi sus pe cer cutele norilor se desfăceau şi dădeau la iveală albastrul luminos şi străveziu, în unele perioade de armonie netulburată şi de perfect echilibru sufletesc, el purta în sine, presimţită întocmai şi infailibil, starea vremii din ziua următoare, ca şi când în sângele său ar fi fost înscrisă întreaga partitură, după care trebuie să cânte lumea din afară. Acestea erau zilele lui bune şi foarte bune, răsplăţile sale, desfătările sale.

Când totuşi această legătură intimă cu mediul înconjurător era întreruptă, când starea vremii şi lumea i se arătau străine, de neînţeles şi cu neputinţă de cuprins în socoteli, atunci era tulburată şi ordinea lui interioară, erau întrerupţi şi curenţii din fiinţa sa, atunci simţea că nu e cu adevărat aducător de ploaie, găsea că slujba şi răspunderea de a se îngriji de starea vremii şi de recoltă sunt împovărătoare şi nemeritate, în aceste perioade

tândălea pe-acasă, se arăta supus faţă de Ada şi-i dădea ajutor, gospodărea zelos împreună cu ea, făcea jucării şi unelte copiilor, fierbea leacuri, simţea nevoia să i se arate dragoste, resimţea impulsul de a se deosebi cât mai puţin posibil de ceilalţi bărbaţi, de a se alătura e deplin datinilor şi obiceiurilor şi chiar de a asculta istorisirile, care altminteri îl plictiseau, ale nevestei lui şi ale vecinelor despre viaţa, starea sănătăţii şi purtările altor oameni, în perioadele bune însă, era puţin văzut pe-acasă, atunci hoinărea şi-şi petrecea timpul în mijlocul naturii, pescuia, vâna, căuta rădăcini, stătea trântit în iarbă sau se căţăra în arbori, adulmeca, ciulea urechile, imita strigătele animalelor, aprindea mici focuri şi compara formele norilor de fum cu acelea ale norilor de pe cer, îşi îmbiba pielea şi părul cu ceaţă, cu ploaie, cu aer, cu soare sau cu lumina lunii, aduna, aşa cum meşterul şi predecesorul său Turu o făcuse o viaţă întreagă, lucruri în care păreau a se întruchipa realităţi şi forme concrete din diverse domenii, în care înţelepciunea sau toanele naturii păreau a-şi trăda o părticică din legile jocului lor şi din tainele creaţiei, lucruri ce reuneau simbolic în ele aspecte foarte deosebite, de pildă, noduri de crengi cu chipuri de oameni şi animale, pietricele şlefuite de apă, împestriţate în aşa fel că păreau bucăţi de lemn, forme pietrificate de animale din ere străvechi, fructe diforme sau îngemănate, pietre cu înfăţişare de rinichi sau de inimă, cifra nervurile de pe o frunză de copac, reţeaua de linii de pe capul unui hârciog şi presimţea în toate acestea ceva misterios, legat de duh, viitor şi posibil: o magie a semnelor, o intuire a cifrelor şi a scrisului, vraja captării celor fără de sfârşit şi cu mii de chipuri în ceva simplu, într-un sistem, în noţiuni. Căci în ele se aflau toate aceste posibilităţi de cuprindere a lumii de către spirit, ce-i drept, anonime, fără putinţă de a fi exprimate, dar nu imposibile şi nebănuite, existau în el doar ca germene şi mugure, dar erau în fiinţă, crescând organic în dânsul. Dacă ne-am întoarce în epoci încă mai vechi, cu milenii, decât aceea, pe care o presupunem timpurie şi primitivă, a acestui aducător de ploaie, am găsi pretutindeni, o dată cu omul, credem noi, şi spiritul său, spiritul care este fără sfârşit şi a purtat în el întotdeauna tot ceea ce avea să dea la iveală mai târziu.

Nu-i era sortit aducătorului de ploaie să-şi veşnicească vreuna dintre intuiţii şi s-o apropie de posibilitatea unei demonstraţii de care, în ceea ce-l priveşte, aproape că nici nu simţea nevoia. Knecht n-a devenit unul dintre numeroşii inventatori ai scrisului, ori ai geometriei, sau ai medicinei şi ai astronomiei. A rămas o verigă necunoscută a lanţului, dar o verigă tot atât de indispensabilă ca oricare alta: a transmis mai departe ceea ce primise şi a şi adăugat înţelegeri noi, câştigate şi obţinute prin luptă. Căci şi el a avut învăţăcei, în cursul anilor a format doi aducători de ploaie, dintre care unul i-a devenit mai târziu urmaş.

Ani în şir şi-a practicat meseria şi şi-a dus existenta nepândit de nimeni şi singur, iar când s-â arătat pentru întâia oară — era nu mult după o recoltă proastă şi o mare foamete — un băietan, care, împins de dorinţa de a ajunge meşter în aducerea ploii, a început să-i calce pragul, să-l observe, să-l pândească în preajmă, să-l venereze şi să-i umble pe urme, Knecht a recunoscut cu o tresărire ciudată şi nostalgică a inimii repetarea şi întoarcerea marelui eveniment din propria lui adolescenţă şi, în acelaşi timp, a avut pentru prima dată simţământul matur şi grav, totodată stingheritor şi înviorător: anume că tinereţea lui trecuse, că păşise peste pragul amiezii, că floarea vieţii sale devenise fruct! Şi, ceea ce nu s-ar fi gândit niciodată că avea să facă, se arătă cu totul nepăsător faţă de băiat, întocmai cum se purtase odinioară bătrânul Turu faţă de el, iar această purtare aspră, de refuz, de aşteptare, de şovăială i s-a impus ca de la sine, cu totul instinctiv, n-a fost o imitaţie a răposatului meşter, nici n-a provenit din cine ştie ce intenţie, morală sau educativă, de a-l cântări mai întâi îndelung pe tânăr, ca să vadă dacă e destul de serios, de a nu-i uşura deloc accesul spre iniţierea în taine, ci dimpotrivă de a i-o îngreuna cât de mult şi altele asemenea. Nu, Knecht s-a purtat faţă de ucenicul său pur şi simplu aşa cum se poartă orice singuratic independent şi învăţat, aflat în pragul bătrâneţii, faţă de cineva care-i arată veneraţie şi vrea să-i devină învăţăcel: stânjenit, reţinut, distant, gata de fugă, plin de teama că-şi va pierde frumoasa singurătate şi libertate, putinţa de a hoinări prin natura sălbatică, de a vâna şi a culege seminţe solitar şi netulburat, de a visa şi de a sta ia

pândă, plin de b geloasă dragoste faţă de toate deprinderile şi pasiunile, tainele şi meditaţiile sale. Nu l-a îmbrăţişat nicidecum pe tânărul sfios, care se apropia de el cu o curiozitate respectuoasă, nu l-a ajutat în niciun fel să se elibereze de această sfială şi nu l-a încurajat, n-a socotit nicidecum drept o bucurie şi o răsplată, o recunoaştere şi o reuşită plăcută faptul că în sfârşit lumea celorlalţi îi trimitea un sol şi o declaraţie de dragoste, că există cineva care se străduia să-l câştige, care îi era devotat şi înrudit şi se simţea chemat ca şi el în slujba tainelor. Nu, el a resimţit apropierea tânărului mai întâi ca o stingherire supărătoare, ca o lezare a drepturilor şi a deprinderilor sale, ca o încercare de jaf împotriva independenţei, despre care abia acum îşi dădea seama cât îi era de dragă; zburlindu-se, a devenit inventiv în vicleşuguri şi ascunzişuri, în ştergerea urmelor, în ocolişuri şi sustrageri din calea băiatului.

Dar i s-a întâmplat, şi în această privinţă, la fel ca odinioară lui Turu, strădaniile îndelungate, mute ale tânărului i-au muiat încet inima, i-au istovit şi topit încet, încet rezistenţa şi, pe măsură ce băiatul câştiga teren, el i-a ieşit cu paşi mici în întâmpinare şi i-a devenit accesibil, i-a încuviinţat solicitarea, s-a lăsat biruit şi s-a deprins să vadă în obligaţia adesea atât de împovărătoare de a învăţa pe altul şi de a avea un discipol ceva inevitabil, hotărât de soartă şi dorit de spirit. Din ce în ce mai mult a trebuit să-şi ia rămas bun de la visare, de la simţămintele şi desfătările pe care i le insufla intuirea unor posibilităţi nelimitate şi a unui viitor cu mii de feţe. În locul visului ce-i înfăţişa o propăşire fără de sfârşit şi o sinteză a întregii înţelepciuni, iată-l acum pe acest învăţăcel, o mică realitate apropiată ce-l solicita, ce dăduse buzna peste el şi-i tulbura liniştea dar care nu putea fi izgonită şi evitată, fiind singura cale spre viitorul adevărat, unica şi cea mai de seamă îndatorire, unicul drum îngust pe care puteau fi apărate împotriva morţii şi făcute să trăiască mai departe într-un mic mugure nou viaţa şi faptele aducătorului de ploaie, părerile, gândurile şi intuiţiile lui. Knecht acceptă situaţia oftând, scrâşnind din dinţi şi surâzând.

Aducătorul de ploaie n-a fost scutit de o foarte grea şi amară experienţă şi dezamăgire nici în acest domeniu important, poate cel mai plin de răspundere al slujbei sale, care consta în transmiterea tradiţiilor şi în instruirea urmaşilor. Cel dintâi ucenic, care s-a străduit să-i câştige bunăvoinţa şi căruia i-a devenit meşter după o lungă aşteptare şi împotrivire, se numea Maro şi i-a prilejuit o deziluzie niciodată uitată pe de-a-ntregul. Băiatul s-a arătat supus şi linguşitor, a jucat mult timp rolul ucenicului ascultător fără rezerve, dar era lipsit de o serie de însuşiri, îi lipsea înainte de toate curajul, se temea îndeosebi d e noapte şi de întuneric, slăbiciune pe care a căutat s-o ascundă şi pe care Knecht, observând-o totuşi, a socotit-o vreme îndelungată drept un rest de copilărie, de care se va lepăda. Dar nu s-a lepădat. Acestui învăţăcel îi mai lipsea în întregime darul de a se dedica dezinteresat şi fără intenţii ascunse observaţiilor, activităţilor şi procedeelor profesiei, eforturilor de gândire şi de intuiţie. Era isteţ, înţelegea uşor şi repede, învăţa lesne şi temeinic ceea ce se putea învăţa fără dăruire.

Cu timpul însă ieşi mereu mai mult la iveală că voia să deprindă meşteşugul de a aduce ploaia mânat de intenţii şi ţeluri egoiste. Ceea ce voia înainte de toate era să treacă drept cineva, să joace un rol şi să facă impresie, avea orgoliul celui înzestrat, nu însă al celui chemat. Năzuia să obţină succese, se lăuda în faţa celor de-o vârstă cu primele sa le cunoştinţe şi iscusinţe, fapt care putea să fie tot ceva copilăros şi reparabil. Dar nu căuta numai să aibă succese, năzuia şi să obţină putere asupra celorlalţi, să tragă profituri; când meşterul începu să observe aceste înclinări, se îngrozi şi-l îndepărtă treptat de inima lui. În două sau trei rânduri, când se afla de mai mulţi ani la învăţătură pe lângă Knecht, tânărul se făcu vinovat de greşeli grave. Fără ca meşterul să fi ştiut şi să-i fi îngăduit, el se lăsă ispitit când să dea leacuri, cu de la sine putere şi contra plată, unui copil bolnav, când să rostească într-o colibă afurisenii împotriva guzganilor, iar după ce, împotriva tuturor ameninţărilor şi a făgăduinţelor, fu prins din nou îndeplinind practici asemănătoare, Knecht îl izgoni de la el, înfăţişă străbunei chestiunea şi încercă să-l şteargă din amintire pe tânărul acesta nerecunoscător şi inutilizabil.

Fu despăgubit pentru această nereuşită de către cei doi ucenici mai târziu şi în mod cu totul deosebit de al doilea dintre ei, propriul său fiu Turu. Pe acest cel mai tânăr şi cel mai din urmă dintre învăţăceii şi ucenicii săi l-a iubit foarte mult, gândindu-se că ar putea deveni un meşter mai bun decât el însuşi, era vădit că în băiat se reîntorsese duhul bunicului său. Knecht trăi astfel satisfacţia, ce-i întărea sufletul, de a avea cui să-i transmită pentru viitorime suma cunoştinţelor şi credinţelor sale, de a şti că există un om, de două ori fiul său, căruia îi putea preda în orice zi slujba, îndată ce avea să se simtă prea obosit. Dar primul său elev, cel nereuşit, nu se lăsă totuşi alungat din viaţa şi din gându-rile lui, el ajunse în satul lor un bărbat care, ce-i drept, nu se bucura de prea multă cinstire, era totuşi foarte iubit de mulţi şi nu lipsit de influentă, se însurase, era îndrăgit ca un fel de scamator şi poznaş, ajunsese şef al cetei de toboşari şi păstra în inima lui duşmănie şi invidie faţă de aducătorul de ploaie, din partea căruia acesta trebuia să sufere câteva neplăceri mici şi chiar mari. Knecht nu fusese niciodată un om care să lege prietenii şi să caute societatea consătenilor, avea nevoie de singurătate şi de libertate, nu se străduise niciodată, de pe vremea când îl câştigase ca băiat pe meşterul Turu, să obţină stima şi dragostea celorlalţi.

Acum însă începu totuşi să simtă ce înseamnă să ai un duşman care te urăşte; asta i-a şi scurtat din zilele vieţii.

Maro făcuse parte din acel soi de învăţăcei foarte talentaţi, care, în ciuda înzestrării lor, sunt în toate epocile dezagreabili şi împovărători pentru profesori, pentru că la ei talentul nu e o forţă crescută din adânc şi din interior, fundamentată organic, acea trăsătură delicată ce înnobilează o natură aleasă, un sânge sănătos şi un caracter vrednic, ci o însuşire parcă prinsă din zbor, accidentală, ba chiar uzurpată şi furată. Un elev fără caracter, dar înzestrat cu o inteligentă superioară sau cu o fantezie strălucită, îl pune inevitabil in încurcătură pe profesor: acesta se vede în situaţia de a-l învăţa pe respectivul elev cunoştinţele şi metodele moştenite şi de a-l face capabil să conlucreze la viaţa spirituală — şi totuşi trebuie să simtă că datoria lui propriu-zisă, mai înaltă încă, ar fi tocmai aceea de a apăra ştiinţele şi artele de asaltul celor doar talentaţi; căci

profesorul nu are datoria de a-şi sluji elevul, ci amândoi au datoria de a sluji spiritul. Acesta este motivul pentru care profesorii simt reţinere şi groază în faţa anumitor talente orbitoare; un elev din această categorie falsifică întregul sens şi rost al muncii didactice. Orice încurajare a unui elev, capabil, e adevărat, să strălucească, nu însă să slujească, reprezintă în fond o lezare adusă obligaţiei de a sluji, un fel de trădare faţă de spirit. Cunoaştem în istoria unor popoare perioade când, rânduielile spirituale fiind adânc tulburate, a avut loc o adevărată năvală a celor numai talentaţi spre conducerea comunităţilor, a şcolilor şi academiilor, a statelor, când toate funcţiile au fost ocupate de oameni foarte talentaţi, care cu toţii voiau să domnească, fără a fi în stare să slujească. A recunoaşte acest soi de talente la vreme, mai înainte de a fi pus stăpânire pe fundamentele unei profesii intelectuale, şi a le îndruma cu asprimea necesară pe calea profesiilor neintelectuale este desigur ceva adesea foarte greu. Knecht greşise şi el, avusese prea multă răbdare cu ucenicul Maro, încredinţase unui arivist şi unui ins superficial ceva din tezaurul de cunoştinţe destinat adepţilor, păgubind acestui tezaur. Consecinţele au fost şi pentru el însuşi mai grave decât şi-ar fi închipuit vreodată.

Veni un an — barba lui Knecht încărunţise binişor —-când rânduielile dintre cer şi pământ părură a fi zdruncinate şi tulburate de nişte demoni de o forţă şi de o perfidie neobişnuite.

Aceste tulburări începură toamna într-un chip înfiorător şi magnific, îngrozind până în adânc sufletele şi paralizându-le de spaimă, cu un spectacol ceresc nemaivăzut, îndată după echinocţiu, perioadă observată şi trăită întotdeauna de către aducătorul de ploaie cu o anumită solemnitate, cu o cucernicie plină de veneraţie şi cu o atenţie sporită. S-a întâmplat într-o seară senină, vântoasă şi ca m rece, cu un cer limpede ca sticla până la câţiva norişori neliniştiţi care pluteau la foarte mare înălţime, reţinând neobişnuit de mult lumina trandafirie a soarelui ce apusese: mănunchiuri mobile, afinate, spumoase de lumină în spaţiul cosmic rece, spălăcit, încă de câteva zile, Knecht simţise ceva, ceva mai intens şi mai ciudat decât ceea ce se putea simţi în această perioadă când începeau zilele mai scurte, o frământare a puterilor tainice în spaţiul ceresc, o

înfiorare de spaimă a pământului, a plantelor şi a animalelor, o nelinişte în aer, ceva nestatornic, un fel de aşteptare, de teamă, de presimţire în natura întreagă; norişorii ce reţineau îndelung lumina pâlpâitoare a acestui ceas de seară făceau şi ei parte dintre aceste semne stranii, cu mişcările lor fluturânde, care nu corespundeau vântului ce bătea pe pământ, cu lumina lor roşie, care parcă se ruga şi se lupta, jeluindu-se, îndelung, să se apere de stingere, pentru ca, îndată ce-a îngheţat şi a pierit, norişorii să se facă şi ei brusc nevăzuţi, în sat era" linişte, oaspeţii şi copiii veniţi să asculte se risipiseră de mult din faţa colibei străbunei, doar câţiva băieţi se mai fugăreau şi se hârjoneau, altminteri toţi ceilalţi oameni se aflau în colibe şi cinaseră de mult. Mulţi se şi culcaseră, aproape nimeni, în afară de aducătorul de ploaie, nu mai băgase de seamă norii înroşiţi de amurg. Knecht se plimba de colo, colo prin mica plantaţie din spatele colibei lui, bătându-şi capul cu semnele vremii, încordat şi neliniştit, uneori se aşeza să se odihnească o clipă pe butucul de spart lemne dintre urzici. O dată cu stingerea ultimei făclii din nori, stelele de pe cerul ce încă păstra reflexe luminoase, verzui, deveniră brusc mai vizibile, numărul şi strălucirea lor sporiră; acolo unde putuseră fi văzute adineauri două sau trei, apăruseră zece, douăzeci. Mai multe dintre ele şi dintre grupările şi familiile lor erau cunoscute de aducătorul de ploaie, le văzuse de sute de ori; revenirea lor neschimbată avea ceva liniştitor, stelele îţi puteau împăca sufletul, şedeau într-adevăr îndepărtate şi reci acolo sus, fără să iradieze căldură, dar îţi inspirau încredere, aşa cum erau înşirate în locuri fixe, vestind ordine, făgăduind trăinicie, în aparenţă atât de străine şi îndepărtate şi opuse vieţii de pe pământ, vieţii oamenilor, atât de nepăsătoare faţă de căldura, zvâcnirile, suferinţele şi extazele ei, atât de superioare, aproape până la batjocură, prin maiestatea şi veşnicia lor nobilă şi rece, stelele se aflau totuşi în legătură cu noi, ne îndrumau şi ne erau poate stăpâne; iar dacă s-au obţinut şi statornicit o oarecare ştiinţă omenească, un tezaur spiritual, o poziţie a spiritului sigură şi superioară în raport cu cele trecătoare, atunci aceste cuceriri erau asemeni stelelor, iradiau ca şi ele într-o linişte îngheţată, aduceau mângâiere cu un fior rece, priveau veşnic şi cam batjocoritor.

Această părere îi trecuse adesea prin minte aducătorului de ploaie, şi chiar dacă nu se simţea nicidecum unit de stele prin acele relaţii intime, emoţionante, mereu verificate prin schimbări şi reîntoarceri, ce-l legau de lună, astrul cel mare, apropiat şi umed, dolofanul peste fermecat din marea cerului, el le purta totuşi o adâncă Veneraţie şi se simţea dependent de ele prin anumite credinţe. A le privi îndelung, a primi în sine reflexul lor şi, la rându-i, a oferi privirilor reci şi calme căldura şi teama lui, aceasta fusese pentru el adesea un fel de baie şi de băutură lecuitoare.

Şi astăzi ele priveau în jos ca întotdeauna, numai că foarte luminoase şi parcă ascuţite în aerul încremenit, rarefiat, dar Knecht nu găsea foi priveliştea lor liniştea de altădată, ca să i se dăruie, din spaţii necunoscute se îndrepta spre dânsul o putere pe care o resimţea dureros în toţi porii, care-i sugea ochii, făcându-se sensibilă în tăcere şi fără întrerupere, ca un curent, ca un tremur, ce-l avertiza. Alături, în colibă, mocnea lumina caldă, slabă, de un roşu tulbure a jarului din vatră, îşi urma mica viaţă călduţă, răsunau o chemare, un râset, un căscat, dăinuiau un miros de trupuri, căldură de piele omenească, porniri materne, somn de copii, iar prezenţa candidă şi apropiată a acestora părea a face şi mai adâncă noaptea ce se lăsa, împingea parcă şi mai mult stelele spre depărtări şi înălţimi inimaginabile.

Chiar în clipa în care Knecht auzi din interiorul colibei vocea Adei, liniştind un copil, bombănind şi fredonând melodios pe un ton grav, pe cer începu catastrofa de care satul avea să-şi aducă aminte ani în şir. În reţeaua cu strălucire calme a stelelor apărură ici şi colo o licărire şi o vâlvătaie de parcă firele altminteri nevăzute ale acestei reţele ar fi zvâcnit in flăcări, câteva stele singuratice căzură pieziş prin spaţiu, aruncate ca nişte pietre, aprinzându-se şi stingându-se repede din nou, ici una, colo două, dincoace câteva, şi în timp ce ochiul încă nu părăsise prima stea căzătoare dispărută, iar inima, împietrită de priveliştе, încă nu reîncepuse să bată, deodată începură să se alunge pe cer linii piezişe sau uşor curbate, lumini căzătoare sau azvârlite în roiuri de duzini, de sute, în stoluri nenumărate, purtate ca de o furtună mută, uriaşă, de-a curmezişul nopţii

tăcute, de parcă o toamnă a universului ar fi smuls toate stelele ca pe nişte frunze veştede din copacul cerului şi le-ar fi mânat fără zgomot departe, în neant.

Ca nişte foi veştede, ca nişte fulgi de zăpadă spulberaţi de viscol, stelele, mii şi mii, zburau spre depărtări şi în jos, într-o linişte înfiorătoare, piereau undeva în imensităţi, dincolo de munţii împăduriţi din sud-est, acolo unde nu căzuse niciodată, de când îşi aduceau aminte oamenii, vreo stea.

Cu inima încremenită, cu ochii scânteietori, cu capul tras între umeri, Knecht rămase locului îngrozit şi totuşi îndreptându-şi privirile nesătule spre cerul schimbat şi vrăjit, nevenindu-i s ă-şi creadă ochilor şi totuşi perfect conştient de înspăimântătorul fenomen. Ca toţi ceilalţi, care au fost martori ai acestui spectacol nocturn, el credea că vede clătinându-se, zburând şi prăbuşindu-se înseşi stelele bine cunoscute şi se aştepta, dacă pământul nu avea să-l înghită mai înainte, să vadă în curând bolta întreagă înnegrită şi golită. Fireşte, după un răstimp el îşi dădu seama de un lucru, pe care alţii nu erau în stare să-l observe, anume că stelele bine cunoscute continuau să rămână pe locurile lor, ici, colo şi pretutindeni, că norul de stele nu se rotea în hora lui nebunească şi înfricoşătoare printre vechile stele familiare, ci într-un spaţiu intermediar, între pământ şi cer, că aceste lumini căzătoare sau azvârlite, noi, care apăreau atât de repede şi piereau la fel de repede, ardeau cu flăcări întrucâtva altfel colorate decât stelele cele vechi, adevărate. Observaţia aceasta fu pentru el liniştitoare, îl ajută să se regăsească, dar chiar dacă stelele, al căror viscol îngrozitor, cumplit, umplea aerul, erau altele, noi, trecătoare, totuşi ele anunţau o nenorocire şi o neorânduială, iar asta îl făcu pe Knecht să scoată un suspin profund din gâtlejul uscat, îşi îndreptă privirile spre pământ, trase cu urechea, ca să-şi dea seama dacă acest spectacol fantastic i se arăta numai lui şi dacă nu-l văd şi alţii, îndată auzi dinspre celelalte colibe gemete, ţipete, strigăte de spaimă; priveliştea fusese văzută şi de alţii, aceştia o vestiseră mai departe, îi alarmaseră şi pe cei ce nu aveau habar de ea, ca şi pe cei ce dormeau, într-o clipită satul întreg avea să fie cuprins de spaimă şi de panică. Oftând adânc, Knecht luă lucrurile asupra lui. Înaintea tuturor pe el îl privea

această nenorocire, pe el, aducătorul de ploaie, care era în oarecare măsură răspunzător de orânduiala de pe cer şi din aer. Întotdeauna recunoscuse sau simţise dinainte marile catastrofe: inundaţii, grindină, furtuni mari, de fiecare dată pregătise şi avertizase mamele şi pe cei mai bătrâni, prevenise dezastrul, datorită ştiinţei şi curajului şi încrederii sale în puterile de sus se aşezase între sat şi deznădejde. De ce nu ştiuse şi de astă dată dinainte, ca să pună lucrurile la cale? De ce nu spusese o vorbă unui om măcar despre presimţirea întunecată, pe care totuşi o avusese şi care-l pusese în gardă?

Ridică rogojina de la intrarea colibei şi-şi chemă pe nume, cu voce slabă, femeia. Ada se apropie cu cel mai mic dintre copii la sân, el îi luă pruncul şi-l aşeză pe aşternut, o apucă de mână, duse un deget la gură cerându-i să tacă, o trase afară din colibă şi văzu cum chipul ei răbdător şi liniştit se desfigurează dintr-o dată de teamă şi groază.

— Lasă copiii să doarmă, şopti el poruncitor, ei nu trebuie să vadă asta, înţelegi? Nu-l lăsa pe niciunul afară, nici pe Turu. Rămâi şi tu înăuntru.

Knecht şovăi, neştiind cât să-i spună, cât să dea pe faţă din gândurile lui, apoi adăugă cu solemnitate:

— Ţie şi copiilor n-o să vi se întâmple nimic.

Ada îl crezu pe dată, deşi chipul şi sufletul ei nu-şi reveniseră din spaimă.

— Ce se-ntâmplă? întrebă ea, trăgându-se pe lângă el cu ochii holbaţi spre cer. E ceva rău de tot?

— E rău, zise el cu blândeţe, cred chiar că e rău de tot. Dar nu te priveşte pe tine şi pe micuţ. Rămâneţi în colibă, tine leasă bine închisă. Trebuie să mă duc la oameni, să vorbesc cu ei. Treci înăuntru, Ada.

O împinse prin deschizătura colibei, trase cu grijă rogojina, mai stătu cât să-şi tragă de câteva ori răsuflarea, cu fata întoarsă spre ploaia de stele care continua, apoi lăsă capul in jos, oftă încă o dată din fundul inimii împovărate şi porni prin noapte spre coliba străbunei.

Aici se şi adunase jumătate din sat, într-un vuiet surd, o îngrămădeală de fiinţe paralizate de spaimă, un vârtej de frică şi de disperare aproape înăbuşit. Erau muieri şi bărbaţi care se

lăsau cu un fel de furie şi voluptate în seama groazei pricinuite de simţământul nimicirii, care şedeau înlemniţi ca în extaz sau îşi agitau dezordonat mâinile şi picioarele, o femeie avea spumă la gură, dansa pentru ea însăşi un dans deznădăjduit şi obscen, smulgându-şi smocuri întregi din părul lung.

Knecht îşi dădu seama: zăpăceala şi începuse, aproape toţi îşi pierduseră minţile ca într-o beţie, vrăjiţi şi înnebuniţi de stelele căzătoare, avea să urmeze poate o orgie de demenţă, de furie şi auto-nimicire, era clipa din urmă când mai putea să-i adune şi să-i întărească sufleteşte pe cei câţiva oameni curajoşi şi chibzuiţi. Străbuna era liniştită; credea că sosise sfârşitul lumii, însă rămânea nepăsătoare şi înfăţişa soartei o faţă fermă, dură, aproape batjocoritoare în aspra ei indiferenţă. Reuşi s-o convingă să-l asculte, încercă să-i demonstreze că stelele cele vechi, dintotdeauna erau la locul lor, totuşi nu izbuti s-o facă să ia în seamă lucrul acesta, fie pentru ca ochii ei nu mai aveau puterea să le vadă, fie pentru că ideea ei despre stele şi legătura ei cu acestea erau atât de deosebite de cele ale aducătorului de ploaie, încât ar fi fost cu neputinţă să se înţeleagă unul cu altul. Bătrâna clătină din cap şi-şi păstră rânjetul cutezător, dar când Knecht o conjură să nu-i lase pe oamenii beţi de frică să cadă pradă propriei lor panici şi demonilor, ea îi dădu în sfârşit ascultare, în jurul ei şi al aducătorului de ploaie se formă un mic grup de oameni înspăimântaţi, dar nu cuprinşi de nebunie, care se arătară gata să se lase conduşi.

Cu o clipă înainte de a ajunge între oameni, Knecht nădăjduise că va putea pune frâu panicii prin exemplu şi raţiune, prin cuvinte, lămuriri şi vorbe de îmbărbătare. Dar însăşi scurta convorbire cu străbuna îl făcu să înţeleagă că e prea târziu. Sperase că va putea împărtăşi celorlalţi cele trăite de el, că le va putea dărui constatările lui, convingându-i să le accepte, sperase că, la îmbărbătarea lui, ei vor recunoaşte mai întâi că nu stelele înseşi, sau că nu toate stelele au căzut şi au fost spulberate de furtuna cosmică, pentru ca mai apoi să treacă de la spaima şi uluiala neajutorată la observaţia activă, ceea ce i-ar fi făcut în stare să-şi stăpânească emoţia. Dar el văzu îndată că în tot satul numai pe foarte puţini i-ar putea influenţa, iar până să-i câstige şi pe aceştia, ceilalţi aveau să cadă cu totul

pradă nebunie i. Nu, ca de atâtea ori, aici nu era nimic de obţinut prin raţiune şi vorbe înţelepte. Din fericire, existau şi alte mijloace. Dacă era imposibil să se înlăture frica de moarte prin impunerea raţiunii în locul ei, era totuşi cu putinţă ca această frică de moarte să fie îndrumată, organizată, să i se dea o formă şi un chip, să se obţină din vânzoleala deznădăjduită a celor înnebuniţi o unitate solidă, din vocile sălbatice, nestăpânite, un cor.

Knecht trecu numaidecât la treabă, recurse îndată la acest mijloc. Păşi în faţa oamenilor, răcni bine cunoscutele cuvinte de rugă, cu care erau deschise de obicei practicile publice de doliu şi pocăinţă, bocetele la moartea unei străbune sau ceremoniile de sacrificiu şi penitenţă organizate cu prilejul unor pericole obşteşti, ca molimele şi inundaţiile. Strigă vorbele ritmându-le şi întări ritmul cu bătăi din palme, în acelaşi ritm se încovoie aproape până la pământ, se îndreptă din nou, se aplecă iar, se ridică, şi iată zece, douăzeci dintre ceilalţi repetară mişcarea o dată cu el, bătrâna mamă a satului şedea, murmura ritmic şi arăta cu mici înclinări mişcările rituale. Cei ce veneau încoace de la alte colibe se încadrau fără a mai sta pe gânduri în tactul şi spiritul ceremoniei, cei câţiva cu totul posedaţi se prăbuşiră în curând secătuiţi de puteri şi rămaseră ţepeni sau fură siliţi de corul de murmure şi de ritmul plecăciunilor să se încadreze în ceremonia rituală, încercarea reuşise, în loc de o hoardă de nebuni cuprinşi de disperare, acum se afla acolo un norod de inşi cucernici, gata de jertfă şi pocăinţă, ceea ce îl făcea pe fiecare să-şi vină în fire şi să-şi simtă inima întărită, să nu-şi mai ferece în el frica de moarte şi groază sau să le urle doar pentru el, ci să le topească în corul regulat, ritmic al mulţimii, în ceremonia de rugă fierbinte, într-o asemenea practică rituală acţionează multe forţe tainice, alinarea cea mai mare stă în aceea că ea sporeşte îndoit simţământul de unitate şi comunitate, iar leacul ei infailibil constă în măsură şi ordine, în ritm şi muzică.

În timp ce întreg cerul nopţii era în continuare acoperit de mulţimea stelelor căzătoare, ca o cascadă de picături de lumină în prăbuşire mută, care şi-a risipit încă vreo două ore în şir marii stropi roşietici de foc, groaza satului s-a preschimbat în

credinţă ş i devoţiune, în invocaţie şi pocăinţă, iar cerului zdruncinat în orânduiala lui i s-au împotrivit frica şi slăbiciunea oamenilor în forma ordonată a armoniei rituale, încă mai înainte ca ploaia de stele să-şi istovească puterile şi să curgă în şiroaie mai subţiri, minunea se îndeplinise, lecuind sufletele, şi când cerul păru a se linişti şi a-şi reveni cu încetul, penitenţii frânţi de oboseală aveau cu toţii simţământul mântuitor că prin ruga lor îmblânziseră puterile divine şi puseseră din nou cerul în bună rânduială.

Noaptea aceasta de groază n-a fost uitată, s-a vorbit despre ea toată toamna şi iarna, dar în curând discuţiile nu s-au mai purtat în şoaptă şi cu evlavie, ci pe tonul obişnuit şi cu satisfacţia cu care e reamintită o nenorocire întâmpinată curajos, o primejdie combătută cu succes. Oamenii se simţeau înviorați evocând amănunte, fiecare dintre ei fusese surprins în felul său de priveliştea nemaipomenită, fiecare voia să arate că el o descoperise întâiul, cutezau să ia în râs pe unii dintre cei mai fricoşi şi nestăpâniţi, în sat a continuat să persiste încă multă vreme o anume stare de animaţie: oamenii trăiseră ceva deosebit, se întâmplase ceva măreţ, se dezlănţuise ceva extraordinar!

Knecht n-a avut nicio contribuţie la crearea acestei dispoziţii sufleteşti, la treptata potolire a spaimei şi la uitarea marelui eveniment. Pentru el, evenimentul neliniştitor rămase un avertisment de neuitat, un imbold ce nu se domolea; după părerea lui, prin procesiuni, rugăciuni şi pocăinţă, răul fusese doar îmblânzit, nicidecum însă lichidat şi îndepărtat pentru totdeauna. Mai mult chiar, pe măsură ce trecea timpul, însemnătatea evenimentului devenea pentru el mereu mai mare, fiindcă îl socotea plin de semnificaţie, fapt ce-l făcea să mediteze numai la el, încercând să-i afle înţelesul. Pentru el, evenimentul în sine, acel spectacol uimitor din natură, era o problemă infinit de mare şi de grea, cu multe perspective: un om care văzuse aşa ceva putea să reflecteze asupra fenomenului p viaţă întreagă. Un singur ins din tot satul ar fi putut porni în considerarea ploii de stele de la premise asemănătoare şi cu aceiaşi ochi ca el însuşi, anume propriul său fiu şi discipol Turu, numai confirmările sau corecturile acestui unic martor ar fi avut

valoare pentru Knecht. Dar pe acest fiu al său îl lăsase să doarmă, şi cu cât mai mult cugeta de ce anume o făcuse, de ce renunţase la singurul martor şi observator vrednic de luat în serios al nemaipomenitei întâmplări, cu atât mai mult se întărea în credinţa că procedase bine şi just şi că dăduse ascultare unui gând înţelept. Voise să-i ferească de privelişte pe ai săi, chiar şi pe învăţăcelul şi colegul său, mai ales pe acesta, deoarece la el ţinea cel mai mult. Îi tăinuise căderea de stele şi-l împiedicase s-o vadă, mai întâi deoarece credea în duhurile bune ale somnului, îndeosebi ale celor tineri, iar apoi fiindcă, dacă nu-l înşela memoria, chiar în clipa aceea, îndată după arătarea prime lor semne cereşti, se gândise mai puţin la ° primejduire de moment a vieţii tuturor, cât mai ales la un semn ce prevestea o nenorocire viitoare şi anume una ce nu avea să-l privească şi să-l lovească pe nimeni altcineva atât de direct ca pe el singur, aducătorul de ploaie.

Se pregătea atunci ceva, un pericol şi o ameninţare venite din sferele de care-l lega slujba lui, iar primejdia şi ameninţarea, indiferent de ce chip aveau să ia, îl vizau doar pe el şi anume pe el. Să întâmpine această primejdie treaz şi hotărât, să-şi pregătească sufletul, să accepte pericolul, dar să nu se lase umilit şi înjosit de el, acestea au fost avertismentul şi hotărârea pe care le-a descifrat din marele semn prevestitor. Soarta aceasta iminentă cerea un bărbat matur şi curajos, de aceea n-ar fi fost bine să-l tragă după el pe fiu, să-l facă părtaş la suferinţă sau numai la cele ce ştia, căci oricât bine gândea despre el, nu ştia dacă un om tânăr şi neîncercat ar fi fost la înălţimea lui, a tatălui.

Fiul Tuni fu, firește, foarte nemulţumit că pierduse marele spectacol şi dormise. Fie că i se dădea un înţeles sau altul, un lucru extraordinar fusese totuşi, şi probabil că în toată viaţa lui nu se va mai arăta ceva asemănător, îi scăpaseră un eveniment şi o minune a lumii, fapt pentru care fu supărat multă vreme pe tatăl său. Apoi, îmbufnarea îi trecu, fiindcă bătrânul îl despăgubi cu atenţii gingaşe sporite şi îl atrase din ce în ce mai mult în toate practicile funcţiei lui, îşi spori vizibil osteneala, în aşteptarea celor presimţite, de a face pe deplin din Turu un urmaş cât se poate de desăvârşit şi iniţiat. Chiar dacă a vorbit

rare ori cu el despre ploaia de stele, îl introduse totuşi cu mereu mai puţine reţineri în tainele lui, în practicile, cunoştinţele şi cercetările lui, îi îngădui să-l însoţească şi în drumurile pe care le făcea, la experienţe şi în observarea naturii, activităţi pe care nu le mai împărţise până atunci cu nimeni.

Iarna veni şi trecu, o iarnă umedă şi mai curând blândă. Nu mai căzură stele, nu se mai întâmplă niciun lucru mare şi neobişnuit, în sat se înstăpâni liniştea, vânătorii se duseră sârguincioşi după pradă, atârnate de prăjinile de deasupra colibelor pocăniră pretutindeni, când se lăsa gerul şi bătea vântul, legăturile de piei de animale îngheţate bocnă, oamenii, lunecând prin zăpadă pe despicături de lemn netezite, aduseră din pădure vreascuri. Chiar în scurta perioadă de ger, în sat muri o femeie bătrână şi nu fu cu putinţă să fie îngropată numaidecât; leşul îngheţat zăcu lângă uşa colibei zile în şir, până când pământul se mai muie puţini.

Abia primăvara confirmă în parte relele presimţiri ale aducătorului de ploaie. Fu o primăvară cât se poate de urâtă, trădată de lună, lipsită de bucurii şi de farmec, luna se arătă mereu în întârziere, niciodată semnele de care era nevoie ca să se hotărască ziua pentru semănături nu se potriviră unele cu altele, florile sălbatice înfloriră sărăcăcios, mugurii rămaseră nedesfăcuţi, atârnând pe ramuri. Knecht se simţi foarte îngrijorat, fără să lase să se bage de seamă, numai Ada şi, mai ales, Turu vedeau cum îl rod gândurile. Puse la cale nu numai invocaţiile obişnuite, ci aduse şi unele sacrificii particulare, personale, fierse pentru demoni terciuri şi zemuri cu miros plăcut, aţâţătoare, îşi scurtă barba şi arse perii într-o noapte cu lună nouă, amestecându-i cu răşină şi coajă de copac umedă, ca să scoată mult fum. Cât îi stătu în putere, evită ceremoniile publice, sacrificiile aduse de obşte, procesiunile, corurile de tobe, mai mult ca niciodată vremea afurisită din această primăvară haină rămase grija lui personală. Totuşi, când termenul obişnuit al semănăturilor fusese cu mult depăşit, se văzu nevoit s-o încunoştinţeze pe străbună; şi iată, şi aici îi fu dat să se izbească de nenoroc şi necaz. Bătrâna, care-i arăta prietenie şi o bunăvoinţă aproape maternă, nu-l primi, se simţea rău, zăcea în aşternut, trecuse toate îndatoririle şi grijile în

seama surorii ei, iar această soră nutrea faţă de aducătorul de ploaie o anume ostilitate, nu avea caracterul serios, drept al celei mai bătrâne, era oarecum înclinată spre distracţii şi petreceri, iar pornirea aceasta i-l adusese în preajmă pe toboşarul şi şarlatanul Maro, care se pricepea să-i pregătească ore plăcute şi s-o linguşească, iar Maro era duşmanul lui Knecht. Încă de la întâia convorbire, Knecht simţi răceală şi aversiune, deşi nu fusese contrazis nici cu o iotă. Lămuririle şi propunerile lui, anume să se mai aştepte cu semănăturile, cu eventualele sacrificii şi procesiuni fură aprobate şi acceptate, dar bătrâna îl primise şi-l tratase totuşi rece şi ca pe un subaltern, iar dorinţa lui de a o putea vedea pe străbuna bolnavă sau măcar de a-i pregăti leacuri fu respinsă. Se întoarse de la această convorbire tulburat şi ca sărăcit, cu un gust rău în cerul gurii, şi timp de o jumătate de lună se strădui în felul său să schimbe starea vermii, ca să se poată face semănăturile. Dar vremea, adesea atât de armonios acordată cu tainicii curenţi din fiinţa lui, se menţinu cu obstinaţie batjocoritoare şi dușmănoasă, nici vrăjile, nici jertfele nu duseră la niciun rezultat. Aducătorul de ploaie nu avu încotro, trebui să meargă din nou la sora străbunei, de astă dată ca pentru a implora îndurare, păsuire; îşi dădu seama numaidecât că bătrâna stătuse probabil de vorbă cu Maro, măscăriciul, despre el şi despre treburile lui, deoarece, discutând despre necesitatea de a se hotărî ziua semănăturilor sau de a se organiza ceremoniile publice de invocare, bătrâna juca prea vădit rolul atotştiutoarei şi folosi unele expresii pe care nu le putea şti decât de la Maro, ucenicul de odinioară în meşteşugul aducerii ploii.

Knecht ceru încă trei zile, apoi refăcu zodiacul în întregime şi mai favorabil şi stabili semănăturile pentru întâia zi a celui de-al treilea pătrar al lunii. Bătrâna căzu de acord şi rosti formula rituală; hotărârea fu vestită satului, cu toţii se pregătiră pentru sărbătoarea semănăturilor. Şi iată, acum când pentru o vreme totul părea din nou pus în rânduială, demonii îşi arătară iarăşi reaua-voinţă. Chiar cu o zi înainte de mult aşteptata şi pregătita serbare a semănăturilor bătrâna străbună muri, serbarea trebui să fie amânată, pentru ca în locul ei să fie înştiinţată şi pregătită înhumarea. Fu o solemnitate de primul rang; în spatele noii

mame a satului, a surorilor şi a fiicelor ei îşi avu locul aducătorul de ploaie, în odăjdiile marilor procesiuni, cu o căciulă înaltă şi ascuţită din blană de vulpe, asistat de fiul său Turu, care bătea toaca din lemn tare cu două tonuri. Atât moartei, cât şi surorii ei, acum cea mai bătrâna, li se arătă multă cinstire. Maro, cu toboşarii conduşi de el, se vârî mereu în faţă şi se bucură de atenţie şi succes. Satul plânse şi petrecu, se des fătă luând parte la bocete şi la serbare şi fa sacrificiu, ascultă bătaia tobelor, fu o zi frumoasă pentru toţi, dar semănăturile fuseseră din nou amânate. Knecht stătu demn şi concentrat, însă cuprins de o adâncă îngrijorare; avu impresia că, o dată cu străbună, înmormânta şi toate zilele bune ale vieţii lui.

Curând după aceea semănăturile avură loc cu aceeaşi măreţie deosebită, din dorinţa noii străbune. Procesiunea ocoli solemn câmpiile, bătrâna azvârli solemn primii pumni de seminţe pe ogorul obştesc, alături de ea păşeau surorile ei, purtând fiecare o desagă cu grăunţe, din care lua cea mai bătrâna. Knecht răsuflă oarecum uşurat, când această ceremonie se termină în sfârşit.

Dar boabele semănate atât de sărbătoreşte nu aveau să aducă nicio bucurie şi nicio recoltă, anul se arătă fără milă. Începu cu o revenire a iernii şi a îngheţului, vremea din această primăvară şi vară făcu uz de toate vicleşugurile şi vrăjmăşiile imaginabile, iar în decursul verii, când în sfârşit plantele rare, crescute numai pe jumătate, slăbănoage acopereau câmpiile, se abătu răul cel din urmă şi cel mai mare, o secetă cu totul nemaiauzită, aşa cum nu mai fusese de când îşi aduceau aminte oamenii.

Săptămâni în şir, soarele fierse într-un abur albicios de arşiţă, pâraiele mai mici secară, din iazul satului nu mai rămase decât o mlaştină murdară, rai al libelulelor şi al unei prăsile uriaşe de ţânţari, în pământul uscat se despicară crăpături adâncă, se putea vedea cu ochii cum recolta se îmbolnăveşte şi se veştejeşte. Când şi când se îngrămădeau nori, însă furtuna rămânea aridă, iar dacă se întâmpla să cadă vreodată o ploaie rece, zile întregi îi urma un vânt uscat dinspre răsărit, adesea trăsnetul lovea copacii înalţi, ale căror vârfuri pe jumătate veştejite ardeau cu vâlvătăi.

— Turu, îi spuse într-o zi Knecht fiului său, treaba asta n-o să se sfârşească bine, toţi demonii sunt porniţi împotriva noastră. A început cu stelele căzătoare. Mă gândesc că o să mă coste viaţa. Ţine minte: când va trebui să fiu jertfit, atunci tu să-mi iei în aceeaşi clipă slujba, iar cel dintâi lucru pe care ai să-l ceri o să fie ca trupul meu să fie ars şi cenuşa împrăştiată peste câmpii. O să aveţi o iarnă cu foamete mare. Dar atunci nenorocirea va fi înfrântă. Trebuie să porţi de grijă ca nimeni să nu se atingă de rezerva de seminţe a obştii, să se statornicească pentru asta pedeapsa cu moartea. Anul ce vine va fi mai bun, şi se va spune: bine că-l avem pe aducătorul ăsta de ploaie nou, tânăr.

În sat stăpânea deznădejdea, Maro aţâţa lumea, nu rareori aducătorului de ploaie i se strigau ameninţări şi afurisenii. Ada căzu bolnavă şi zăcea zguduită de vărsături şi febră. Procesiunile, sacrificiile, bătăile îndelungate de tobă, care mişcau inimile, nu mai puteau să îndrepte nimic. Cel ce le conducea era Knecht, asta era slujba lui, dar când lumea se împrăştia, el rămânea singur, un bărbat ocolit de toţi. Ştia ce era acum de trebuinţă şi mai ştia că Maro îi şi ceruse mamei satului jertfirea lui. Spre cinstea sa şi de dragul fiului său, făcu cel din urmă pas: îl îmbrăcă pe Turu cu odăjdiile solemne, îl duse cu el la străbună, i-l înfăţişă ca pe urmaşul său Şi se retrase din funcţie, arătându-se gata pentru sacrificiu. Bătrâna îl privi o clipă, cercetându-l curioasă, apoi se înclină Şi zise da.

Sacrificiul fu adus la îndeplinire chiar în aceeaşi zi. Ar fi luat parte tot satul, dar mulţi zăceau bolnavi de pântecăraie. Ada era şi ea grav bolnavă. Turu, în odăjdiile sale, cu căciula înaltă şi ascuţită din blană de vulpe, abia scăpă de un atac de insolaţie. Se înşiruiră în alai toţi oamenii de vază şi toţi demnitarii, câţi nu erau bolnavi, străbuna şi cele două surori ale ei, cei mâi bătrâni din sat, şeful toboşarilor, Maro. În spatele lor păşea în neorânduială mulţimea norodului. Nimeni nu-i adresă vreo batjocură fostului aducător de ploaie, totul se desfăşură destul de liniştit şi cu destulă strângere de inimă. Alaiul pătrunse în pădure, îndreptându-se către un mare luminiş rotund, pe care Knecht însuşi îl hotărâse ca loc al ceremoniei. Cei mai mulţi bărbaţi îşi luaseră topoarele de piatră ca să pregătească stiva de lemne pentru rug. Ajunşi în luminiş, îl lăsară pe aducătorul de

ploaie la mijloc, în picioare, se formă în jurul lui un mic cerc, dincolo de care, într-un alt cerc, îndepărtat şi mai mare, se îngrămădi mulţimea. Fiindcă păstrau cu toţii o tăcere şovăitoare şi stingherită, aducătorul de ploaie luă el însuşi cuvântul.

— Am fost aducătorul vostru de ploaie, zise el, mulţi ani în şir mi-am făcut datoria cât am putut mai bine. Acum, demonii sunt împotriva mea, nu-mi mai reuşeşte nimic. De aceea m-am oferit ca jertfă. Asta o să-i împace pe demoni. Fiul meu Turu va fi nou vostru aducător de ploaie. Acuma, ucideţi-mă, iar când voi fi mort, urmaţi întocmai cele ce vi le va porunci fiul meu. Rămâneţi cu bine! Şi cine mă va ucide? Eu zic că toboşarul Maro, el va fi omul potrivit.

Tăcu şi nimeni nu făcu nicio mişcare, Turu, roşu-vânăt sub căciula lui grea de blană, îşi roti privirile chinuite de jur-împrejurul cercului, gura tatălui său se strâmbă a batjocură. In cele din urmă, străbuna izbi mânioasă cu piciorul în pământ, îl chemă printr-un semn pe Maro şi-i strigă:

— Hai, înainte! la-ţi toporul şi fă-o!

Maro, cu toporul în mână, păşi în faţa meşterului său de odinioară, îl ura mai mult ca niciodată, trăsătura de batjocură care strâmbă gură tăcută şi bătrână îl îndurera cumplit. Ridică toporul, îl avântă peste umăr, îl opri, ochind, suspendat în „aer, privi ţintă victima în faţă şi o aşteptă să închidă ochii, însă Knecht n-o făcu, rămase neclintit cu ochii deschişi, uitându-se la omul cu toporul, aproape fără nicio expresie, dar ceea ce totuşi exprima era ceva ce oscila între compătimire şi batjocură.

Turbat de furie, Maro azvârli toporul.

— N-o fac, mormăi el, îşi deschise drum prin cercul demnitarilor şi se pierdu în mulţime.

Câţiva râseră încet. Străbuna pălise de mânie, atât împotriva laşului Maro, care se arăta a n un om de nimic, şi nu mai puţin împotriva acestui înfumurat aducător de ploaie. Făcu semn unuia dintre cei mai vârstnici, un bărbat demn, tăcut, care şedea sprijinit în coada toporului şi părea ruşinat de toată această scenă neplăcută. Bătrânul ieşi în faţă, se înclină scurt şi prietenește înaintea victimei, se cunoşteau de pe când erau băieţaşi, iar acum Knecht închise de bunăvoie ochii, îi închise strâns şi îşi plecă puţin capul. Bătrânul îl izbi cu toporul, el se

prăbuşi la pământ. Niru, noul aducător de ploaie, nu reuşi să îngaime niciun cuvânt, porunci numai cu gesturi ceea ce era de făcut, şi îndată se alcătui o stivă de lemne, iar mortul fu aşezat deasupra. Ritualul solemn al zgândăririi focului cu ce le două lemne sfinţite fu cea dintâi acţiune prin care Turu îşi începu îndeplinirea slujbei.

Duhovnicul

Era cam pe vremea când sfântul Hilarion[80] se afla încă în viaţă, chiar dacă foarte înaintat în vârstă; pe atunci trăia în oraşul Gaza unul pe nume Josefus Famulus care dusese până la treizeci de ani sau mai mult o viaţă lumească şi studiase cărţile păgâne, iar apoi cunoscuse învăţătura dumnezeiască şi dulceaţa virtuţilor creştineşti, prin femeia lui, a cărui pildă urmă, se supusese sfântului botez, se pocăise de păcate şi stătuse vreme de mai mulţi ani la picioarele prezbiterilor oraşului, îndeosebi ca să asculte cu o curiozitate arzătoare mult îndrăgitele istorisiri despre viaţa cuvioşilor sihastri din pustie, până când într-o zi, în vârstă cam de treizeci şi şapte de ani, porni şi el pe drumul urmat mai înainte de sfinţii Paulus şi Antonius şi de atunci încoace de alţi cuvioşi. Îşi încredinţa resturile averii în mâinile bătrânilor, ca să le împartă celor săraci, îşi luă rămas bun în faţa porţii de la prieteni şi plecă din oraş în desert, ca să treacă din lumea cea ticăloasă în viaţa sărmană a penitenţilor.

Ani mulţi l-a doborât şi l-a uscat soarele, şi-a ros genunchii pe stâncă şi pe nisip rugându-se, a aşteptat ajunând apusul soarelui, pentru ca abia după aceea să-şi mestece cele câteva curmale; l-au chinuit diavolii, turnându-i în suflet nelinişti, batjocuri şi ispite, i-a doborât prin rugăciune, pocăinţă şi jertfire de sine, precum găsim toate acestea descrise în vieţile preafericiţilor părinţi.

Multe nopţi a mai privit el spre stelele din înalt fără să lipească geană de geană, iar stelele i-au adus şi ele ispite şi zăpăceala minţii, citea în constelaţii, în care se deprinsese cândva să descifreze povesti despre idoli şi simboluri ale naturii

[80] *Sftntul Hilarion* (291—371) s-a născut lângă Gaza, a fost discipolul sfântului Antonie şi fondator al vieţii monahale în Palestina.

omeneşti, o ştiinţă anatemizată cu străşnicie de către prezbiteri, care l-a urmărit încă multă vreme insuflându-i închipuiri şi gânduri din vremea când era încă păgân.

Pretutindeni, unde sălbăticia goală şi stearpă a acestui ţinut era întreruptă de un izvor, de un mănunchi de iarbă, de o oază mare sau mică, trăiau pe atunci ermiţi, unii singuri de tot, alţii în frăţii restrânse, aşa cum sunt înfăţişaţi într-un tablou din Camposanto[81] de la Pisa, practicând sărăcia şi dragostea faţă de aproapele, fiind adepţi ai unui fel de nostalgică *ars moriendi*, o artă a morţii, a despărţirii prin moarte de lumea aceasta şi de propriul eu şi a trecerii dincolo, la el, Mântuitorul, în lumină şi veşnicie. Erau cercetaţi de îngeri şi de diavoli, compuneau imnuri, alungau demonii din posedaţi, lecuiau şi binecuvântau şi păreau a fi luat asupra lor povara plăţii, printr-un puternic val de entuziasm şi dăruire, printr-un plus extatic de renunţare la lume, pentru toate plăcerile lumeşti, grosolănia şi poftele trupeşti ale multor epoci viitoare. Unii dintre ei stăpâneau vechi practici păgâne de purificare, metode şi exerciţii provenind din sisteme de spiritualizare foarte cultivate de secole în Asia, dar despre asta nu se vorbea, şi aceste metode şi exerciţii Yoga nu mai erau propriu-zis predate altora, ci se aflau sub interdicţia cu care creştinismul combătea din ce în ce mai energic toate cele păgâneşti.

La unii dintre penitenţi, ardoarea acestei vieţi dezvolta daruri deosebite, darul rugăciunii, al lecuirii prin punere de mână, al profeţiei, al izgonirii diavolului, darul de a judeca şi a pedepsi, de a mângâia şi a binecuvânta. Şi în Iosefus zăcea un asemenea dar şi cu trecerea anilor, când părul începu să-i încărunţească, darul acesta dădu în floare. Era darul ascultării. Când un frate din una dintre aşezări sau un om din lume îndemnat de conştiinţa neliniştită veneau la Iosef şi-i istoriseau faptele, suferinţele, ispite le şi păcatele lor, îi povesteau viaţa lor, lupta lor pentru biruinţa binelui şi înfrângerea lor, ori îi vorbeau despre o pierdere, o durere, o jale, Iosef se pricepea să-i asculte, să le deschidă şi să le dăruiască urechea şi inima, să le primească şi să le adăpostească în fiinţa lui suferinţa şi grija, ca să-i lase apoi să plece despovăraţi şi liniştiţi.

[81] Cimitir din Pisa, datând din secolul al XIII-lea.

Pe încetul, de-a lungul multor ani, această slujbă a lui puse stăpânire pe dânsul şi şi-l făcu o unealtă, o ureche căruia i se acorda încredere. Virtuţile sale erau o anumită răbdare, o anumită pasivitate absorbitoare şi o mare discreţie. Veneau la el mereu mai mulţi oameni, ca să i se spovedească, să-şi lepede povara unor supărări de nesuportat, iar unii dintre ei, deşi trebuiseră să bată drum lung până la coliba lui de trestie, se simţeau, după ce sosiseră şi-l salutaseră, stingheriţi şi nu mai aveau curajul să se spovedească, ci se împotriveau şi se ruşinau, îşi tăinuiau păcatele, oftau şi tăceau îndelung, ore întregi, iar el îşi ţinea firea în faţa oricăruia la fel, fie că acela vorbea de bunăvoie sau în sil ă, fie că se mărturisea glăsuind curgător sau poticnindu-se, fie că-şi dădea în vileag tainele cu mânie sau se fudulea cu ele. Toţi erau pentru dânsul aidoma, fie că îl învinovăţeau pe Dumnezeu sau se învinovăţeau pe ei înşişi, că îşi măreau sau îşi micşorau păcatele şi suferinţele, că mărturiseau o crimă sau numai o imoralitate, că se plângeau de o iubită necredincioasă sau de pierderea mântuirii sufletului. Nu-l înspăimânta dacă vreunul dintre ei povestea despre relaţii intime cu demonii şi părea a fi prieten apropiat cu diavolul, nu se supăra nici dacă cineva istorisea îndelung multe şi de toate, ascunzând vădit esenţialul, nu-şi pierdea răbdarea nici dacă vreunul se învinovăţea de păcate imaginare şi născocite. Tot ceea ce auzea — tânguiri, confesiuni, învinuiri, mustrări de conştiinţă — părea că piere în auzul lui ca apa în nisipul desertului, s-ar fi zis că nu are nicio părere despre toate astea, că nu simte pentru mărturisitori nici compasiune, nici dispreţ şi totuşi, ori tocmai de aceea părea că mărturisirile nu fuseseră rostite în gol, ci preschimbate în spuse şi auzite, aducând uşurare şi izbăvire. Rareori pronunţa admonestare sau un avertisment, mai rar încă dădea un sfat sau o poruncă; asta părea a nu fi misiunea lui, iar cei ce se adresau simţeau parcă şi ei că asta nu intra în atribuţiile sale.

Misiunea lui era să trezească şi să i se arate încredere, să asculte cu răbdare şi bunăvoinţă, să ajute în felul acesta ca o spovedanie încă insuficient pregătită să capete în cele din urmă chip, să ridice zăgazul ca preaplinul sau zgura sufletelor să devină şuvoi şi torent, să preia totul şi să-l învăluie în tăcere.

Misiunea lui era ca la sfârşitul spovedaniilor, al celor înspăimântătoare şi al celor nevinovate, al celor pline de căinţă şi al celor vanitoase, să-l pună pe mărturisitor să îngenuncheze lângă el, să spună un *Tatăl nostru* şi, mai înainte de a-l lăsa să plece, să-l sărute pe frunte. A porunci penitenţe şi canoane nu era misiunea lui, nu se simţea împuternicit să rostească absoluţiuni propriu-zise ca un preot, nici judecarea, nici iertarea păcatelor nu erau treaba lui. În timp ce asculta şi înţelegea, părea că ia asupră-şi complicitatea la vină, părea că îl ajută pe vinovat să-şi poarte păcatul, în timp ce tăcea, părea adâncit în cele auzite şi reîntors în trecut, în timp ce se ruga, împreună cu mărturisitorul, după spovadă, părea că-şi asumă şi-şi mărturiseşte aceleaşi păcate, ca un frate al aceluia şi ca un ins asemenea lui. În timp ce-l săruta, părea că îl binecuvântează într-un fel mai mult frăţesc decât preoţesc, mai mult tandru decât solemn.

Faima lui se răspândi în tot ţinutul din jurul Gâzei, era cunoscut până departe şi asemuit uneori chiar cu marele duhovnic şi ermit aflat la mare cinste, Dion Pugil, al cărui renume era oricum cu zece ani mai vechi şi se bizuia pe cu totul alte aptitudini, căci părintele Dion era vestit prin aceea că se pricepea să citească mai adânc şi mai repede în sufletele ce i se încredinţau decât în cuvintele rostite, astfel încât un mărturisitor şovăielnic constata nu rareori cu surprindere că îl învinovăţea de păcate pe care încă nu le mărturisise. Acest cunoscător al sufletelor, despre care Iosef auzise istorisindu-se sute de povestiri uimitoare şi cu care el însuşi n-ar fi cutezat niciodată să se compare, era şi un înzestrat sfetnic al sufletelor rătăcite, un mare judecător, împărţitor de pedepse şi porunci: dicta penitenţe, mortificări şi pelerinaje, întemeia căsnicii, silea înduşmăniţii să se împace, iar autoritatea lui era similară aceleia a unu i episcop. Trăia în apropiere de Ascalon, dar veneau la el solicitanţi până şi din Ierusalim şi chiar din locuri încă mai îndepărtate.

Asemeni celor mai mulţi dintre ermiţi şi penitenţi, Iosefus Famulus dusese timp de ani îndelungaţi o luptă pătimaşă şi extenuantă. Părăsise, ce-i drept, viaţa lumească, se lepădase de avere şi de casă şi plecase din oraşul cu atâtea ademeniri spre

plăceri lumeşti şi trupeşti, dar pe el însuşi trebuise să se ia cu sine, iar în el dăinuiau toate pornirile trupului şi ale sufletului, care îl pot duce pe om în impas şi în ispită. Mai întâi se luptase împotriva trupului, fusese nemilos şi aspru cu el, îl deprinsese cu arşiţa şi frigul, cu foamea şi setea, cu rănile şi bătăturile, până când îl veştejise şi-l uscase, dar chiar şi în învelişul slăbănog de ascet vechiul Adam tot îl mai putea surprinde şi necăji ruşinos cu cele mai f smintite dorinţe şi pofte, visuri şi năluciri; noi ştim doar că diavolul poartă o grijă cu totul deosebită sihastrilor şi penitenţilor.

Când, mai târziu, îl vizitaseră întâmplător oameni dornici să afle mângâiere şi să se spovedească, Iosef descoperi cu recunoştinţă în aceasta o chemare a harului şi, totodată, găsi o uşurare a vieţii lui de penitent: fiinţa lui căpătase un sens şi un conţinut mai presus de el însuşi, i se încredinţase o misiune, putea sluji altora sau putea sluji ca unealtă a lui Dumnezeu, pentru a atrage sufletele la sine. Fusese un simţământ minunat şi cu adevărat înălţător. Cu timpul însă ieşi la iveală că până şi bunurile sufletului aparţin celor pământeşti şi pot duce la ispite şi capcane. Anume, adesea, când un asemenea călător venea pe jos sau călare şi se oprea în faţa peşterii lui din stâncă, rugându-l să-i dea o înghiţitură de apă şi, după aceea, să-i îngăduie să se spovedească, lui Iosef al nostru îi dădeau târcoale un sentiment de mulţumire şi de satisfacţie, de auto-satisfacţie, o vanitate şi o dragoste de sine, de care, îndată ce-şi dădea seama, se îngrozea foarte tare. Nu rareori îl ruga în genunchi pe Dumnezeu să-l ierte şi-l mai ruga să nu mai vină la el, nevrednicul, niciun mărturisitor, nici din colibele fraţilor penitenţi din apropiere, nici din satele şi oraşele lumii. Cu toate acestea, chiar când într-adevăr nimeni nu-i mai călca pragul o vreme, el nu se simţea cu mult mai bine, iar când după aceea veneau iară în număr mare se surprindea păcătuind din nou: i se întâmpla acum ca, ascultând cutare sau cutare mărturisire, să simtă porniri de răceală şi nepăsare, ba chiar de dispreţ faţă de cei ce se spovedeau. Oftând, lua asupră-şi şi aceste lupte, şi erau perioade când, după ascultarea fiecărei spovedanii, se supunea în singurătate unor exerciţii de umilinţă şi penitenţă, în afară de asta, îşi poruncea nu numai să-i trateze pe toţi mărturisitorii ca

pe nişte fraţi, ci şi să le arate o veneraţie deosebită, iar aceasta cu atât mai mult, cu cât persoana respectivă avea să-i placă mai puţin: îi primea ca pe nişte soli ai lui Dumnezeu, trimişi ca să-l pună la încercare, în felul acesta, o dată cu trecerea anilor, destul de târziu, când ajunsese un bărbat în pragul bătrâneţii, viaţa lui obţinu un anumit echilibru, iar cei ce locuiau în vecinătate îl socoteau un om fără cusur, care-şi găsise pacea întru Domnul.

Totuşi, chiar şi pacea e ceva viu, şi ea, ca tot ceea ce vieţuieşte, trebuie să crească şi să scadă, să se potrivească împrejurărilor, să facă faţă unor încercări şi să sufere modificări; aşa stăteau lucrurile şi cu pacea lui Iosefus Famulus; era labilă, uneori căpăta chip vădit, alteori nu, uneori era apropiată ca o luminare ţinută în mână, alteori îndepărtată ca o stea de pe cerul iernii. Cu vremea, un fel deosebit şi nou de păcat şi ispită începu din ce în ce mai des să-i facă viaţa grea. Nu era o mişcare violentă, pătimaşă, o răzvrătire sau o intensificare a instinctelor, mai curând părea a fi contrariul, în primele stadii a fost o senzaţie foarte uşor de suportat, aproape nesesizabilă, o stare ce nu-i provoca propriu-zis suferinţe şi nu-i cerea privaţiuni, o stare sufletească lâncedă, căldicică, plictisitoare, care nu putea fi definită decât negativ, ca o îndepărtare, scădere şi, în cele din urmă, absenţă a bucuriei. Treptat zilele vieţii lui Iosefus, aflat în pragul bătrâneţii, ajunseră asemenea acelor zile când nici soarele nu străluceşte, nici ploaia nu cade, iar cerul se scufundă şi se ferecă în el însuşi, cenuşiu, totuşi nu negru, apăsător, totuşi nu până la tensiunea vestitoare" de furtună; dimineţile s e deosebeau din ce în ce mai puţin de seri, sărbătorile de zilele obişnuite, orele avântate de cele tânjitoare, totul se târa trândav sub semnul oboselii oloage şi al dezgustului. Va fi fiind bătrâneţea, se gândi el cu întristare. Era trist, fiindcă se aşteptase ca îmbătrânirea şi stingerea treptată a instinctelor şi a patimilor să însemneze o înseninare şi o uşurare a vieţii, un pas înainte spre râvnita armonie şi linişte sufletească matură, iar acum bătrâneţea părea că-l dezamăgeşte şi-l înşeală, căci nu-i aducea decât acest pustiu istovit, cenuşiu, lipsit de bucurii, această senzaţie de saţietate fără leac. Se simţea sătul de toate: de singurătate, de faptul că

respira, de somnul din timpul nopţii, de viaţa dusă in grota lui de la marginea micii oaze, de amurguri şi dimineţi, de perindarea călătorilor şi a pelerinilor, a celor călare pe cămile şi pe asini, era sătul mai ales de oamenii care veneau să-l viziteze, oameni nătângi, înspăimântaţi şi în acelaşi timp încrezători ca nişte copii, împinşi de nevoia de a-i povesti viaţa, păcatele şi spaimele, zbuciumurile şi remuşcările. Câteodată avea impresia aceasta: aşa cum micul izvor din oază îşi aduna apa în bazinul de piatră, curgea prin iarbă formând un pârâiaş, iar mai apoi răzbătea în pustiul nisipos şi acolo seca şi pierea după o scurtă cale, tot astfel veneau aceste spovedanii, aceste registre de păcate, aceste biografii, aceste mustrări de conştiinţă, mari şi mici, serioase şi înfumurate, tot astfel veneau ele, curgând în urechea lui, duzini, sute, mereu altele noi.

Dar urechea lui nu era moartă ca nisipul deşertului, urechea lui era vie şi nu putea să bea, să înghită şi să sugă veşnic, se simţea istovită, violentată, arhiplină, dorea intens ca şuvoiul şi plescăitul vorbelor, mărturisirilor, grijilor, plângerilor, auto-învinuirilor să înceteze odată, ca în locul acestui şuvoi nesfârşit să se instaureze odată odihna, moartea şi tăcerea. Da, dorea sfârşitul, era obosit, îi era destul şi prea destul, viaţa lui devenise searbădă şi de nimic, uneori ajungea atât de departe, încât se simţea ispitit să-şi pună capăt zilelor, să se pedepsească şi să se stingă, aşa cum a făcut-o Iuda trădătorul, când s-a spânzurat. Precum în stadiile mai vechi ale vieţii lui de pocăinţă diavolul îi strecurase în suflet dorinţe, închipuiri şi năluciri ale simţurilor şi ale plăcerilor lumeşti, tot astfel îl bântuia acum cu închipuiri ale sinuciderii, încât se pomenea cercetând fiecare creangă de copac, dacă e potrivită să se spânzure de ea, fiecare stâncă abruptă din împrejurimi, dacă e destul de abruptă şi de înaltă, ca să se omoare, azvârlindu-se de pe ea. Rezista ispitei, se lupta, nu se lăsa înfrânt, dar trăia zi şi noapte în focul urii faţă de sine însuşi şi al setei de moarte, viaţa îi devenise insuportabilă şi odioasă.

Aici ajunseseră aşadar lucrurile cu Iosef. Într-o zi, stând din nou pe culmea unei stânci, văzu că apar în depărtare, între cer şi pământ, două siluete minuscule, poate nişte călători, poate nişte pelerini, poate nişte oameni care voiau să-l viziteze, cu

gândul să i se spovedească — şi deodată îl apucă o dorinţă irezistibilă de a pleca îndată şi cât mai repede din acest loc, departe de această viaţă. Dorinţa îl asalta instinctiv şi cu atâta putere, încât îi dădu peste cap toate gândurile, obiecţiile şi scrupulele, căci firește nu ducea lipsă de aşa ceva; cum ar fi putut un cucernic penitent să dea urmare unui instinct, fără tresăriri de conştiinţă? O luă îndată la fugă, ajunse numaidecât în peştera lui, lăcaş al atâtor ani de lupte grele, recipient al atâtor înălţări şi căderi. Cu grabă şi fără a mai sta pe gânduri luă câteva mâi ni de curmale şi o tigvă cu apă, le vârî în vechea lui desagă de călătorie, şi-o atârnă pe umăr, apucă toiagul şi-şi părăsi pacea verde amicii lui patrii, ca un fugar şi un pribeag, fugind de Dumnezeu şi de oameni, fugind mai ales de ceea ce socotise cândva a fi isprava lui cea mai de preţ, slujba şi misiunea lui. Mai întâi merse ca fugărit, de parcă figurile acelea ce se iviseră din depărtare şi pe care le zărise de pe stâncă ar fi fost cu adevărat nişte urmăritori şi nişte duşmani.

Dar după o oră de drum graba plină de spaimă îl părăsi, mişcarea îi pricinui o oboseală binefăcătoare, iar la primul popas, în timpul căruia nu-şi îngădui nicio îmbucătură — ajunsese pentru el o obişnuinţă sfântă să nu mănânce nimic înainte de apusul soarelui — raţiunea lui, exersată în reflecţii singuratice, şi începu să se trezească, încercând cu sfială să-i judece comportarea instinctivă. Iar raţiunea nu-i condamnă această comportare, oricât ar fi fost ea de fără minte, ci o privi mai curând cu bunăvoinţă, căci pentru întâia oară de multă vreme îi găsea fapta ca fiind nevătămătoare şi nevinovată. Ceea ce săvârşise era o fugă, o fugă bruscă şi negândită, e adevărat, însă nu una ruşinoasă. Părăsise un post, de care nu mai era apt, fugind îşi recunoscuse faţă de el însuşi şi faţă de cineva ce l-ar fi putut vedea refuzul de a mai rămâne acolo, renunţase la o luptă reluată zilnic şi fără folos şi se dăduse bătut şi învins. Fapta aceasta, aprecia raţiunea lui, era lipsită de măreţie, de eroism şi sfinţenie, dar era cinstită şi părea să fi fost inevitabilă; Iosef se mira acum că fugise atât de târziu, că putuse rezista atât de mult, atât de foarte mult. Lupta şi încăpăţânarea cu care se menţinuse atâta vreme pe o poziţie pierdută i se păreau acum o greşeală, mai mult chiar o luptă şi o convulsie a egoismului, a

vechiului Adam din el, era de părere că acum înţelege de ce încăpăţânarea aceasta îi făcuse atâta rău, de ce avusese consecinţe drăceşti, de ce îi pricinuise asemenea sfâşieri interioare şi-i adormise sufletul, inspirându-i, ca unui posedat de diavol, dorinţa de a muri şi de a se autonimici. Fireşte, Christ nu putea fi un vrăjmaş al morţii, fireşte, un penitent şi un sfânt trebuia să-şi considere viaţa numai ca pe o jertfă; dar gândul sinuciderii rămânea ceva pur drăcesc şi nu putea să apară decât într-un suflet ai cărui stăpâni şi paznici nu mai erau îngerii Domnului, ci demonii cei răi. Un răstimp, el stătu pierdut cu totul şi zăpăcit, în cele din urmă plin de căinţă şi cutremurat, în vreme ce de la distanţa celor câtorva mile parcurse viaţa pe care abia o încheiase căpăta contururi şi îi pătrundea în conştiinţă, viaţa deznădăjduită şi hăituită a unui bărbat îmbătrânit ce-şi greşise ţinta şi fusese necontenit torturat de ispita îngrozitoare de a se spânzura de creanga unui copac, întocmai ca trădătorul Mântuitorului. În timp ce gândul morţii voite îl îngrozea astfel, în groaza aceasta se iţea fireşte şi un rest din cele ce ştia despre practica străveche, precreştină, păgână a sacrificiului uman, căruia îi erau destinaţi regele, sfântul, omul ales al gintei şi pe care aceştia erau ţinuţi nu rareori să-l îndeplinească cu propria lor mână. Îl îngrozea nu numai faptul că această practică interzisă îşi avea originea în preistoria păgână, ci încă mai mult gândul că, în fond, moartea prin care Mântuitorul sfârşise pe cruce nu fusese altceva decât tot un sacrificiu uman consimţit, într-adevăr: acum, când se gândea bine, îşi dădea seama că presimţirea acestei înţelegeri existase şi în pornirile şi dorinţele lui de a se sinucide, un impuls sălbatic, încăpăţânat, malign de a se jertfi pe sine însuşi, pentru ca în felul acesta să-l imite în chip neîngăduit pe Mântuitorul — sau să dovedească într-un chip neângăduit că opera de mântuire nu-i reuşise Aceluia pe deplin.

Gândurile acestea îl înspăimântară profund, dar totodată el simţi şi că scăpase de pericol.

Fugarul îl cerceta îndelung pe acest penitent Iosef, care fusese el însuşi şi care acum, în loc de a-l urma pe Iuda sau pe cel crucificat, îşi luase tălpăşiţa şi se dăduse astfel din nou în mâinile Domnului. Pe măsură ce-şi realiza mai bine iadul din

care scăpase, în sufletul său sporiră ruşinea şi mâhnirea, iar în cele din urmă jalea îl sufocă întocmai ca o îmbucătură rămasă în gât, deveni o apăsare insuportabilă, pentru ca deodată să-şi afle capătul şi izbăvirea într-un potop de lacrimi, care îi făcu uimitor de bine. O, de câtă vreme nu mai putuse să plângă! Lacrimile îi curgeau, nu mai vedea nimic înaintea ochilor, dar apăsarea ce-l sufocase de moarte pierise, iar când îşi veni în fire şi simţi gustul sărat şi-şi dădu seama că plânge, o clipă avu din nou impresia că redevenise copil şi nu mai ştia nimic despre cele rele. Zâmbi, îi fu oleacă ruşine că plânsese, în cele din urmă se ridică şi porni din nou la drum. Se simţea şovăielnic, nu ştia încotro îl va duce fuga aceasta şi ce avea să se întâmple cu el, i se părea că e un copil, dar în sufletul lui nu mai exista nici luptă, nici voinţă, se simţea mai uşor şi parcă îndrumat de cineva, chemat şi ademenit de o voce îndepărtată şi binevoitoare, ca şi când călătoria lui n-ar fi fost o fugă, ci b întoarcere acasă. Era trudit, raţiunea îi obosi şi ea, tăcu sau se dedă odihnei, ori îi apăru de prisos.

La adăpătoare, unde Iosef îşi petrecu noaptea, făceau popas câteva cămile; fiindcă mărunta caravană număra şi două femei, se mulţumi să facă un gest de salut şi evită să intre în vorbă. Totuşi după ce, la lăsarea întunericului, ronţăise câteva curmale. Se rugase şi se întinsese să doarmă, nu putu să nu asculte convorbirea cu voce joasă dintre doi bărbaţi, unul bătrân şi altul mai tânăr, fiindcă aceştia se culcaseră foarte aproape de el.

Nu auzi decât o mică parte din dialogul lor, restul fu rostit doar în şoaptă. Dar şi această frântură îi atrase atenţia şi-l făcu să tragă cu urechea, dându-i de gândit pentru o jumătate din noapte.

— E bine, îl auzi el glăsuind pe bătrân, e bine că vrei să te duci la un bărbat cucernic şi să te spovedeşti. Oamenii ăştia se pricep la toate alea, ţi-o spun eu, ştiu mâi mult decât să mănânce pâine, iar câte unul dintre ei e meşter şi în farmece. Dacă vreunul dintre ăştia strigă doar un cuvinţel unui leu ce se azvârle asupra lui, fiara se tupilează la pământ, îşi lasă coada în jos şi o şterge frumuşel. Pot îmblânzi până şi leii, ţi-o spun eu; unuia dintre ei, un om nemaipomenit de sfânt, când a murit, leii

lui domesticiţi i-au săpat groapa, au îngrămădit apoi cum se cuvine pământul peste el, şi doi dintre ei i-au păzit multă vreme mormântul, ziua şi noaptea. Ştiu să domesticească nu numai leii, oamenii ăştia. Odată unul l-a muştruluit pe un centurion roman, o bestie îngrozitoare de soldat şi ăl mai mare curvar din tot Ascalonul, până când i-a muiat mima păcătosului, aşa că ticălosul s-a făcut mititel şi a plecat ca un şoarece, să caute o gaură unde să se ascundă. După aia, flăcăul ăsta ajunsese aproape de nerecunoscut, aşa se făcuse de liniştit şi de umil. Oricum, şi asta dă de gândit, omul a murit nu după multă vreme.

— Omul cel sfânt?

— O, nu, centurionul, îl chema Varro. De când îl săpunise sihastrul şi-i trezise conştiinţa, s-a prăbuşit destul de repede, l-au lovit de două ori frigurile şi după un sfert de an era un om mort. Ei, nu-i nicio paguba. Numai că m-am tot gândit adesea: sihastrul nu numai că a alungat diavolul din el, a mai rostit asupra lui şi un descântecel care l-a băgat în pământ.

— Un om atât de cucernic? Nu-mi vine să cred.

— N-ai decât să crezi sau nu, dragul meu. Dar din ziua aia omul a fost parcă altul, ca să nu zic legat printr-o vrajă, iar după un sfert de an...

Urmă un scurt răstimp de linişte, apoi tânărul începu din nou:

— E pe-aici un penitent, trebuie să-şi ducă traiul undeva prin apropiere, îşi are sălaşul singur de tot, în preajma unui mic izvor, pe drumul spre Gaza, îl cheamă Iosefus, Iosefus Famulus. Despre ăsta am auzit multe.

— Aşa, şi anume ce?

— Pare să fie grozav de evlavios şi mai cu seamă n-a văzut niciodată o femeie. Dacă trec pe lângă sălaşul lui singuratic niscai cămile, iar pe una stă ghemuită vreo femeie, poate să fie ea înfăşurată în văluri cât de dese, el îşi întoarce spatele şi piere numaidecât în văgăuna lui. Au fost să se spovedească la el mulţi, foarte mulţi.

— N-o fi el chiar atât de al naibii, altminteri aş fi auzit şi eu despre dânsul. Şi ce putere are ăsta, acest Famulus al tău?

— O, lumea se duce la dânsul numai ca să se spovedească, şi dacă n-ar fi bun şi nu s-ar pricepe, atunci oamenii n-ar alerga la

el. Afară de asta se mai vorbeşte că aproape nu rosteşte un cuvânt, la el nu se află dojana şi răsteală, pedeapsă sau altele asemenea, trebuie să fie un bărbat blând şi chiar sfios.

— Bine, şi ce face ăsta, dacă nu dojeneşte, nu dă canoane şi nu-şi deschide botul?

— Se zice că doar ascultă şi oftează într-un chip ciudat şi-şi tot face cruce.

— Ia te uită, frumos sfâtuleţ mai aveţi voi pe-aici! Doar n-ăi fi atât de smintit ca să te duci la un mutulică aşa ca ăsta.

— Ba da, mă duc. De găsit, îl găsesc eu, prea departe nu poate să fie de-aici. Aseară, un frate sărman dădea târcoale pe-aicişa, pe la adăpătoare, am să-l întreb mâine dimineaţă pe el, şi ăsta arăta tot a pustnic.

Bătrânul se aprinse.

— Lasă-l pe sihastrul ăsta al tău să stea ghem în peştera lui de lângă izvor! Un om care numai ascultă şi oftează şi se sperie de muieri şi nu ştie nimic şi nu se pricepe la nimic! Nu, am să-ţi spui eu la cine trebuie să te duci. Ce-i drept, e mai departe de-aici, dincolo de Ascalon, dar n-are a face, e ăl mai bun sihastru şi duhovnic care se află. II cheamă Dion, şi i se spune Dion Pugil, adică luptătorul cu pumnii, fiindcă se încaieră cu toţi diavolii, iar când un om îi mărturiseşte faptele ruşinoase, atunci, dragul meu, Pugil nu oftează şi nu-şi ţine gura, ci-i dă drumul şi-i freacă omului ridichea "de ţi-e mai mare dragul. Pe unii trebuie că i-a ciomăgit, pe unul l-a pus să stea o noapte întreagă cu genunchii goi pe pietre, şi după aia abia că i-a mai cerut să dea patruzeci de gologani la săraci. Ăsta bărbat, frăţioare, ai să vezi şi ai să te minunezi; când se uită o dată bine la tine, ţi se bâţâie mădularele, vede prin tine ca prin apă. La el nu merge cu oftaturi, ăsta-i bărbat o dată, iar dacă nu mai poţi dormi bine sau ai vise ori vedenii urâte şi altele de-astea, Pugil te pune iar pe picioare, ascultă-mă pe mine.

Ţi-o spun, nu pentru că aş fi auzit muierile pălăvrăgind despre el. Ţi-o spun, fiindcă a m fost eu însumi la dânsul. Da, da, eu însumi, oricât aş fi eu ăla, un nimic, am fost la pustnicul Dion, luptătorul cu pumnii, omul lui Dumnezeu. M-am dus la el cu inima plină de jale, cu mare ruşine şi scârnă în suflet, iar după aia am plecat de-acolo limpezit şi curat ca luceafărul, lucru tot

atât de adevărat pe cât e de adevărat că mă cheamă David. Bagă la cap: numele lui e Dion, iar porecla Pugil. Pe el să-l cauţi, îndată ce-ai să poţi, şi-ai să vezi minunea. Prefecţi, demnitari şi episcopi s-au dus la el, să-i ceară sfatul.

— Da, fu celălalt de părere, când m-oi duce prin ţinutul ăla, am să mă mai gândesc. Dar azi e azi, şi aici e a ici, iar fiindcă azi sunt aici şi trebuie să mă aflu aproape de acel losefus, despre care am auzit atâtea lucruri bune…

— Ai auzit lucruri bune! Ce nebunie te-o fi apucat după Famulus ăsta?

— Mi-a plăcut că nu ocărăşte şi nu te zăpăceşte de cap. Îmi place asta, trebuie s-o spun. Eu nu sunt nici centurion, nici episcop; sunt un om simplu şi mai curând sfios, n-as putea suporta să mă muştruluiască prea rău; n-am nimic împotrivă, Dumnezeu ştie de ce, dacă cineva se poartă cu mine blând, aşa-s eu.

— Aşa le place unora. Să se poarte cu ei blând! După ce te-ai spovedit şi te-ai pocăit şi ţi-ai luat pedeapsa şi ţi-ai curăţat sufletul, după aia, treacă de la mine, o fi potrivit să se poarte cu tine şi cu blândeţe, dar nu atunci când eşti murdar şi puţi ca un şacal în faţa duhovnicului şi judecătorului tău!

— Ei, bine, bine. Să nu facem atâta gălăgie, oamenii vor să doarmă.

Deodată tânărul chicoti înveselit.

— Afară de asta, mi s-a povestit şi ceva hazliu despre el.

— Despre cine?

— Despre el, despre sihastrul Iosefus. Aşa, se zice că, după ce omul i-a povestit necazul şi s-a spovedit, ăsta are obiceiul să-l salute şi să-l binecuvânteze la plecare şi să-l mai şi sărute pe obraz sa u pe frunte.

— Aşa face? Caraghios obicei mai are.

— Şi pe urmă e nemaipomenit de sfios faţă de femei, ştii tu. Cică o târfă din împrejurimi s-a dus o dată la el îmbrăcată în haine bărbăteşti, iar el nu bagă nimic de seamă şi stă şi ascultă scornelile ei, iar când ea termină cu spoveditul, el se pleacă în faţa ei şi o sărută cu evlavie.

Bătrânul izbucni într-un hohot puternic de râs, celălalt făcu numaidecât „pst, pst!”, iar pe urmă Iosef nu mai putu să audă o vreme altceva decât râsul acesta pe jumătate înăbuşit.

Privi spre cer, secera lunii stătea ascuţită şi subţire dincolo de coroanele palmierilor, răcoarea nopţii îi dădu un fior. Într-un chip straniu şi ca într-o oglindă spartă, totuşi edificator, convorbirea dintre cei doi conducători de cămile îi adusese în faţa ochilor propria lui persoană şi rolul, pe care şi-l trădase. Aşadar şi o târfă îşi bătuse joc de el. Ei, ăsta nu era lucrul cel mai rău, chiar dacă destul de rău. A trebuit să reflecteze mult asupra discuţiei celor doi bărbaţi străini. Când în sfârşit, târziu de tot, reuşi să adoarmă, izbuti s-o facă numai pentru că nu cugetase în zadar. Ajunsese la un rezultat, la o hotărâre, şi cu această hotărâre nouă în inimă dormi adânc şi netulburat până în zori.

Decizia lui sta tocmai în ceea ce tânărul conducător de cămile nu putuse să înţeleagă. Ea era să urmeze sfatul celui mai bătrân şi să-l caute pe Dion, poreclit Pugil, despre care auzise de multă vreme şi care fusese ridicat astăzi în slăvi, cu atâta stăruinţă. Acest duhovnic, judecător de suflete şi sfătuitor vestit, va găsi şi pentru el un sfat, o sentinţă, o pedeapsă, o cale; se va înfăţişa în faţa lui ca înaintea unui locţiitor al lui Dumnezeu şi va primi cu dragă inimă tot ce-i va porunci.

De dimineaţă părăsi locul de popas, pe când cei doi bărbaţi încă dormeau, iar în aceeaşi zi, după un drum obositor, ajunse într-un loc unde ştia că îşi au lăcaşul nişte cuvioşi fraţi, de la care nădăjduia să afle calea obişnuită spre Ascalon.

Când sosi acolo către seară, îl întâmpină prieteneşte o mică oază verde, văzu înălţându-se nişte copaci şi auzi behăind o capră; i se păru că zăreşte în umbra verde contururile unor acoperişuri de colibe şi că adulmecă vecinătatea unor oameni, iar când se mai apropie şovăind, avu impresia că simte o privire îndreptată asupra lui. Rămase locului şi iscodi de jur împrejur, şi iată că sub cel dintâi dintre copaci văzu pe cineva stând, rezemat de un trunchi, ţinându-se drept, era un bărbat bătrân, cu barba căruntă, cu faţa demnă, dar severă şi încremenită, care se uita la el şi care probabil că-l văzuse încă mai de mult. Privirea bătrânului era fermă şi Pătrunzătoare, dar fără nicio

expresie, ca uitătura unui bărbat obişnuit numai să observe, nu însă şi curios sau interesat, care-i lăsa pe oameni să se apropie şi căuta să-i cântărească, dar nu ii atrăgea şi nu-i poftea spre el.

— Lăudat fie Isus Christos, zise Iosef. Moşneagul îi răspunse cu un mormăit.

— Îmi daţi voie, vorbi Iosef, sunteţi şi dumneavoastră un străin ca mine sau sunteţi un locuitor al acestei frumoase aşezări?

— Un străin, răspunse bărbatul cu barba albă.

— Venerabile, aţi fi oare în măsură să-mi spuneţi, dacă se poate, cum să ajung de aici pe drumul spre Ascalon?

— Se poate, zise bătrânul.

Se ridică încet, cu picioarele cam ţepene, era un uriaş uscat iască. Rămase aşa, cu privirile îndreptate departe spre întinderile pustii. Iosef simţi că acest moşneag uriaş are puţin chef de vorbă, dar o întrebare voia totuşi să mai cuteze a-i pune.

— Mai îngăduiţi-mi încă o singură întrebare, venerabile, zise el cu politeţe, şi văzu ochii bărbatului reîntorcându-se din depărtare. Aceşti ochi îl priveau cu răceală şi atenţie. Cunoaşteţi poate locul unde e de găsit părintele Dion, numit Dion Pugil?

Străinul îşi încruntă puţin sprâncenele, iar privirea lui deveni şi mai rece.

— Îl cunosc, zise scurt.

— Îl cunoaşteţi? strigă Iosef. Oh, atunci spuneţi-mi, fiindcă într-acolo, spre părintele Dion, duce calea mea.

Bătrânul cel înalt privi cercetător în jos, spre el. Îl lăsă să aştepte îndelung răspunsul. Apoi se întoarse spre copacul lui, se lăsă din nou, încetişor, pe pământ şi se sprijini de trunchi, întocmai cum stătuse mai înainte. Cu o mică mişcare a mâinii, îi ceru lui Iosef să se aşeze şi el. Supus, ace sta dădu urmare gestului, aşezându-se, simţi o clipă în mădulare marea lui oboseală, o uită însă numaidecât, ca să-şi îndrepte toată atenţia spre moşneag. Acesta părea adâncit în gânduri, o trăsătură de asprime distantă apăru pe faţa lui plină de demnitate, peste care părea că se aşterne o altă expresie, de-a dreptul alt chip, ca o mască străvezie, o expresie de suferinţă veche şi însingurată, care nu îngăduia mândriei să iasă la iveală.

A durat mult, până când privirea venerabilului s-a întors iară spre el. Privirea aceasta l-a cercetat din nou cu mare ascuţime, şi deodată bătrânul puse pe un ton poruncitor întrebarea:

— Dar cine eşti dumneata, omule?

— Sunt un penitent, zise Iosef, am dus vreme de mulţi ani viaţa sihastrilor.

— Asta se vede. Te întreb cine eşti.

— Mă numesc Iosef, cu porecla de Famulus.

Când Iosef îşi rosti numele, bătrânul, rămânând altminteri nemişcat, încruntă atât de tare din sprâncene, încât pentru un răstimp ochii lui aproape că nu se mai văzură, părea impresionat, înspăimântat sau dezamăgit de cele ce-i spusese Iosef; sau poate era doar o oboseală a ochilor, o micşorare a atenţiei, ori vreun uşor acces de slăbiciune, cum le vine uneori oamenilor bătrâni. Oricum, străinul rămase într-o totală nemişcare, îşi ţinu o vreme ochii strânşi, iar când îi deschise din nou, privirea lui păru schimbată, părea că devenise, dacă era cu putinţă, încă mai bătrânească, mai însingurată, mai împietrită, ma i plină de aşteptare. Deschise buzele încetişor, ca să întrebe:

— Am auzit de dumneata. Eşti cel la care se duc oamenii să se spovedească?

Iosef confirmă nestingherit, faptul de a fi recunoscut îl necăjea ca o demascare nedorită, iar această a doua întâlnire cu faima lui îl umplea de ruşine.

Bătrânul întrebă din nou, în felul său lapidar:

— Si-acum doreşti aşadar să te duci la Dion Pugil? Ce vrei de fa el?

— Aş vrea să mă spovedesc.

— Ce nădejde îţi legi de asta?

— Nu ştiu. Am încredere în el, ba chiar simt că parcă o voce de sus m-ar îndruma şi m-ar trimite spre dânsul.

— Şi după ce te vei fi spovedit în faţa lui, ce-ai să faci?

— Am să fac ce-mi va porunci.

— Şi dacă te sfătuieşte sau îţi porunceşte ceva greşit?

— N-am să cântăresc dacă e greşit sau nu, ci am să dau ascultare.

Moşneagul nu mai rosti nicio vorbă. Soarele se lăsase jos de tot, o pasăre strigă în frunzişul copacului. Fiindcă bătrânul

rămase tăcut, Iosef se ridica. Reveni sfios încă o dată la rugămintea lui.

— Aţi spus că ştiţi locul unde poate fi găsit părintele Dion. Îmi e îngăduit să vă rog să-mi spuneţi cum se numeşte locul şi să-mi descrieţi drumul într-acolo?

Bătrânul îşi strânse buzele într-un fel de zâmbet reţinut.

— Crezi, întrebă el cu blândeţe, că ai să fii binevenit la el?

Înspăimântat într-un chip straniu de întrebare, Iosef nu răspunse.

Rămase încurcat. Apoi spuse:

— Aş putea nădăjdui cel puţin să vă revăd? Bătrânul făcu un gest de salut şi răspunse:

— Am să dorm aici şi am să rămân până cu puţin după răsăritul soarelui. Acum du-te, eşti trudit şi flămând.

Salutându-l respectuos, Iosef plecă mai departe şi, la lăsarea amurgului, ajunse într-o mică aşezare. Aici locuiau, ca într-o mânăstire, aşa-numiţii retraşi din lume, creştini din diferite oraşe şi comune, care-şi făcuseră, în izolare, un adăpost, ca să se dedice netulburaţi unei vieţi simple, curate, de linişte şi contemplare. I se oferiră apă, hrană şi un culcuş pentru noapte, fu cruţat de întrebări şi conversaţii, fiindcă se vedea cât e de istovit. Unul rosti rugăciunea de noapte, la care ceilalţi luară parte îngenunchind, la sfârşit spuseră „amin” cu toţii. Popasul în comunitatea acestor cuvioşi ar fi fost în alte vremuri pentru el un eveniment şi o bucurie, dar acum nu avea în minte decât un singur lucru, iar cum se crăpă de ziuă porni înapoi spre locul unde îl lăsase în ajun pe bătrân. Îl găsi culcat pe pământ şi dormind, înfăşurat într-o rogojină subţire, şi se aşeză deoparte sub copaci, ca să-l aştepte să se trezească, Curând, cel adormit începu să se agite, se trezi, dădu în lături rogojina, se ridică anevoie şi-şi întinse membrele amorţite, apoi îngenunche pe pământ şi-şi făcu rugăciunea. După ce se ridică iar, Iosef se apropie şi se înclină fără o vorbă.

— Ai mâncat? întrebă străinul.

— Nu. M-am deprins să mănânc numai o dată pe zi, şi abia după apusul soarelui. Vă e foame, venerabile?

— Ne aflăm în călătorie, spuse acela, şi nu mai suntem, niciunul, nici celălalt, oameni tineri. E mâi bine ca înainte de plecare să luăm o îmbucătură.

Iosef îşi deschise desaga şi-i oferi din curmalele lui, mai căpătase de la oamenii prietenoşi, la care înnoptase, şi o pâine de mei, pe care o împărţi cu bătrânul.

— Acum putem pleca, spuse moşneagul, după ce mâncară.

— Oh, mergem împreună? strigă Iosef cu bucurie.

— Fireşte. M-ai rugat doar să te conduc la Dion. Haide.

Mirat şi fericit, Iosef se uită la dânsul.

— Ce bun sunteţi, strigă el şi voi să se pornească pe mulţumiri.

Dar, cu o mişcare repezită din mână, străinul îl făcu să tacă.

— Bun e numai Dumnezeu, zise el. Acum, să mergem. Şi spune-mi tu, precum îţi spun şi eu ţie. Ce rost au formele şi politeţurile între doi bătrâni penitenţi?

Bărbatul ce înalt porni la drum, Iosef i se alătură, se făcuse ziuă. Călăuza părea să cunoască bine direcţia şi calea, către prânz urmau să ajungă la un loc cu umbră, unde puteau face un popas în orele cu arşiţă prea mare. Altele nu mai fură rostite pe drum.

Abia când, după ceasuri fierbinţi, ajunseră la locul de popas şi se aşezară să se odihnească la umbra unor stânci crăpate, Iosef adresă din nou cuvântul călăuzei sale. Îl întrebă de câte zile de mers aveau nevoie, ca să ajungă la Dion Pugil.

— Asta depinde numai de tine, zise bătrânul.

— De mine? strigă Iosef. Dacă ar fi după mine, atunci as fi chiar astăzi în faţa lui.

Bătrânul părea că nici acum nu are chef de vorbă.

— O să vedem noi, spuse el scurt, se lăsă pe-o coastă şi închise ochii.

Iosef se simţea stingherit să stea să se uite la el cum adoarme, se trase încet puţin mai la o parte, se întinse şi adormi fără veste, căci noaptea rămăsese multă vreme treaz. Călăuza îl trezi când părea că sosise vremea de plecare.

Către seară ajunseră la un loc de odihnă, cu apă, copaci şi iarbă, aici băură, se spălară, iar bătrânul hotărî să facă masul în acest loc. Iosef nu fu de aceeaşi părere şi se opuse cu sfială.

— Spuneai astăzi, zise el, că numai de mine depinde dacă vom ajunge mai devreme sau mai târziu la părintele Dion. Sunt gata să mai merg încă multe ceasuri, dacă într-a-devăr pot sosi la el astăzi sau mâine.

— Ah, nu, zise celălalt, pentru azi am ajuns destul de departe.

— Iartă-mă, vorbi Iosef, dar nu-mi poţi înţelege nerăbdarea?

— O înţeleg. Dar nu ţi-e de niciun folos.

— Atunci de ce-ai spus că depinde de mine?

— E întocmai precum ţi-am spus. Îndată ce-ai să fii sigur că vrei să te spovedeşti şi ai să te simţi gata şi copt să-ţi faci spovedania, ai să poţi să ţi-o faci.

— Chiar şi astăzi?

— Chiar şi astăzi.

Uluit, Iosef privi faţa bătrână, calmă.

— E cu putinţă? strigă el copleşit. Tu însuţi eşti părintele Dion?

Bătrânul confirmă cu o mişcare din cap.

— Odihneşte-te aici sub copaci, zise el prietenos, însă nu adormi, ci reculege-te, şi eu vreau să mă odihnesc şi să mă reculeg. Apoi poţi să-mi spui ceea ce doreşti să-mi spui.

Şi aşa, Iosef se pomeni ajuns deodată la ţintă, iar acum aproape că nu înţelegea cum de nu-l recunoscuse mai devreme pe venerabilul bărbat şi nu înţelesese lângă cine bătuse drumul o zi întreagă. Se retrase deoparte, îngenunche şi se rugă şi-şi îndreptă apoi toate gândurile spre ceea ce avea să-i spună duhovnicului. După o oră se întoarse şi-l întrebă pe Dion dacă e gata.

Iar acum putu să se spovedească. Tot ceea ce trăise de ani şi ani şi ceea ce i se păruse că de multă vreme şi-a pierdut preţul şi sensul începu să-i curgă acum de pe buze, sub forma unor povestiri, tânguiri, întrebări, auto-învinuiri, toată istoria vieţii lui de creştin şi penitent, pe care o alesese cu gândul limpezirii şi al sfinţeniei şi care la sfârşit ajunsese derută, întunecare şi deznădejde. Nu tăinui nici ceea ce trăise acum în urmă, fuga şi simţământul de eliberare şi nădejdea pe care i le adusese această fugă, chipul cum ajunsese la hotărârea de a se duce la Dion, întâlnirea cu el şi cum simţise numaidecât pentru dânsul, pentru bătrân, încredere şi dragoste, dar şi cum îl judecase de

mai multe ori în cursul acestei zile ca rece şi bizar, ba şi plin de toane.

Soarele coborâse mult spre asfinţit, când termină ceea ce avea de spus. Bătrânul Dion ascultase cu o atenţie neobosită şi se abţinuse de la orice întrerupere şi întrebare. Şi chiar şi acum, când spovedania se sfârşise, de pe buzele lui nu se auzi niciun cuvânt. Se ridică trudnic, îl privi pe Iosef cu mare prietenie, se aplecă spre el, îl sărută pe frunte şi făcu asupra lui semnul crucii. Abia mai târziu îi trecu prin minte lui Iosef că acesta era acelaşi gest mut, frăţesc şi liber de orice gând de a rosti o sentinţă, cu care el însuşi se despărţise de atâţia mărturisitori.

Îndată după aceea mâncară, rostiră rugăciunea de noapte şi se întinseră în iarbă. Iosef mai reflectă o vreme şi-şi rumegă gândurile, se aşteptase de fapt la o osândă şi la q predică plină de ocări, şi cu toate acestea nu era dezamăgit sau neliniştit, privirea şi sărutul de frate al lui Dion îl mulţumiseră, în sufletul lui se lăsase pacea şi în scurtă vreme se scufundă într-un somn binefăcător.

Fără risipă de vorbe, bătrânul îl luă de dimineaţă cu el, făcură o lungă zi de călătorie, apoi încă patru sau cinci, după care ajunseră la sihăstria lui Dion. De aici înainte locuiră acolo, Iosef îl ajută pe Dion la micile munci cotidiene, îi cunoscu viaţa de fiecare zi şi fu părtaş la ea, nu era prea deosebită de aceea pe care o dusese el însuşi mulţi ani. Numai că acum nu mai era singur, trăia în umbra şi sub protecţia altuia, iar ca atare, era totuşi o viaţă cu totul diferită. Din aşezările înconjurătoare, din Ascalon şi de mai departe continuau să vină mereu oameni dornici de sfat şi de spovedanie. La început, ori de câte ori soseau asemenea vizitatori, Iosef se retrăgea în grabă şi nu se arăta decât atunci când oamenii plecau. Din ce în ce mai des însă Dion îl chema înapoi, aşa cum chemi o slugă, îi cerea să aducă apă sau să dea o mână de ajutor la cine ştie ce, iar după ce o ţinu astfel câtăva vreme, Iosef se obişnui să asiste când şi când, ca ascultător, la câte o spovadă, dacă mărturisitorul nu avea nimic împotrivă. Mulţi însă, chiar cei mai mulţi se sfiau să rămână sau să şadă sau să îngenuncheze singuri înaintea temutului Pugil, ci voiau să fie de faţă şi acest ajutător cu privire prietenoasă şi zelos, în felul acesta, Iosef ajunse treptat să

cunoască felul în care Dion asculta spovedaniile, felul cum adresa cuvinte de îmbărbătare şi mângâiere, felul cum intervenea şi îndruma, în sfârşit, felul pedepselor şi al sfaturilor sale! Rareori îşi îngăduia câte o întrebare, ca de pildă atunci când se prezentă un învăţat sau un om luminat, aflat în trecere.

Acesta, cum reieşi din istorisirile lui, avea prieteni printre magicieni şi cititorii în stele; făcând popas, stătu un ceas sau două la cei doi penitenţi bătrâni, era un oaspete politicos şi impunător, vorbi îndelung, cu pricepere şi frumos despre aştri şi despre drumul pe care trebuie să-l parcurgă omul, împreună cu toţi idolii săi, de la începutul până la sfârşitul unei perioade cosmice, prin toate căsuţele zodiacului. Vorbi despre Adam, întâiul om, zicând că acesta e unul şi acelaşi cu Isus, crucificatul, spuse că mântuirea adusă de dânsul e o călătorie a lui Adam de la pomul cunoaşterii până la pomul vieţii, pe şarpele din rai îl numi păzitorul sfântului izvor de obârşie din adâncimea întunecoasă, din ale cărui ape nocturne îşi trag originea toate cele în fiinţă, toţi oamenii şi zeii. Dion îl ascultă cu atenţie pe acest bărbat, a cărui vorbire siriană era mult împănată cu spuse greceşti, iar Iosef se miră de asta, ba chiar se şi supără că moşneagul nu-l repede cu înflăcărare şi mânie pe acest eretic păgân, că nu-l combate şi nu-l alungă ci că pare a urmări cu interes şi curiozitate monologul isteţ al mult-ştiutorului pelerin, fiindcă nu numai că asculta cu atenţie, ci şi zâmbea şi dădea adesea din cap la câte un cuvânt al vorbitorului, de parcă ar fi fost pe placul lui.

După ce plecă omul acesta, Iosef întrebă pe un ton aprins şi aproape cu reproş:

— Cum se face că ai ascultat cu atâta răbdare ereziile acestui păgân necredincios? Ba chiar, aşa mi s-a părut mie, ai ascultat nu numai cu răbdare, ci de-a dreptul cu interes şi cu o anumită plăcere. De ce nu i te-ai împotrivit? De ce nu ai încercat să-l combaţi pe acest om, să-l pedepseşti şi să-l converteşti la credinţa în Dumnezeul nostru?

Dion îşi legănă capul pe gâtu-i subţire cu pielea încreţită şi răspunse:

— Nu l-am combătut, fiindcă n-ar fi fost de niciun folos, mai mult chiar, fiindcă n-as fi fost deloc în stare s-o fac. În ştiinţa

vorbirii şi a combinărilor, ca şi în cunoaşterea mitologiei şi a stelelor, bărbatul acesta îmi e fără îndoială mult superior, n-aş fi izbutit nimic în faţa lui. Iar mai departe, fiule, nu e nici treaba mea, nici a ta să ne împotrivim credinţei unui om sub cuvânt că în ceea ce crede el e o minciună şi o erezie. Mărturisesc că l-am ascultat pe bărbatul acesta învăţat cu o anumită plăcere, ceea ce ţie nu ţi-a scăpat. Mi-a făcut plăcere, fiindcă vorbea foarte b ine şi ştia multe, dar mai ales fiindcă mi-a adus aminte de vremea tinereţii mele, căci în tinereţe m-am ocupat şi eu mult cu astfel de studii şi ştiinţe. Lucrurile din mitologie, despre care a pălăvrăgit atât de frumos străinul, nu sunt nicidecum erezii. Sunt imagini şi simboluri ale unei credinţe, de care nu mai avem nevoie, deoarece noi am câştigat credinţa în Isus, singurul Mântuitor. Însă pentru cei ce încă n-au găsit credinţa noastră şi poate că nu sunt în stare s-o găsească, aceasta e credinţa lor, izvorâtă din vechea înţelepciune a străbunilor şi pe bună dreptate venerată. Fireşte, dragul meu, credinţa noastră e alta, cu totul alta. Dar fiindcă această credinţă a noastră nu are nevoie de învăţătura despre aştri şi despre eoni[82], despre apele originare şi despre mumele lumii şi toate aceste simboluri, asta nu însemnează nicidecum că acele învăţături sunt în sine erezie, minciună şi înşelăciune.

— Dar credinţa noastră, strigă Iosef, e totuşi mai bună, iar Isus a murit pentru toţi oamenii; ca atare cei ce-o cunosc trebuie să combată învăţăturile învechite şi să pună în locul lor pe cele noi şi drepte.

— Asta ani făcut-o vreme îndelungată, tu şi eu şi mulţi alţii, zise Dion liniştit. Noi suntem credincioşi, fiindcă am fost cuceriţi de credinţă, anume de puterea Mântuitorului şi a morţii lui mântuitoare. Ceilalţi însă, mitologii şi teologii zodiacului şi ai altor învăţături, n-au fost cuceriţi de această putere, încă n-au fost, şi nu ne e dat nouă să-i silim să se lase cuceriţi. N-ai băgat de seamă, Iosef, cât de frumos şi foarte iscusit ştia să vorbească acest mitolog şi se pricepea să-şi alcătuiască jocul de imagini, şi cât de bine se simţea, cu câtă pace şi armonie trăia el în a sa înţelepciune bizuită pe simboluri? Ei bine, ăsta e un semn că pe omul acesta nu-l apasă nicio suferinţă grea, că este mulţumit, că

[82] În filozofia gnostică, eonul („timp, durată") denumeşte lumea ideală.

îi merge bine. Oamenilor, cărora le merge bine, noi nu avem însă a le spune nimic. Pentru ca un om să aibă nevoie de mântuire şi de o credinţă mântuitoare, pentru ca să-şi piardă bucuria dată de înţelepciunea şi de armonia gândurilor sale şi să ia asupra lui marea cutezanţă de a crede în minunea mântuirii, trebuie mai întâi să-i meargă rău, foarte rău, trebuie să trăiască mai întâi suferinţe şi dezamăgiri, amărăciuni şi deznădejdi, trebuie ca apa să-i ajungă până la gât. Nu, Iosef, să-l lăsăm pe acest învăţat păgân în starea lui prosperă, să-l lăsăm în fericirea înţelepciunii sale, a gândirii şi a artei lui de vorbitor! Poate că mâine, poate că într-un an în zece ani va cunoaşte suferinţa ce-i va nimici arta şi înţelepciunea, poate că femeia pe care o iubeşte sau unicul său fiu îi vor da o lovitură de moarte, poate că îl vor doborî boala ori sărăcia; dacă îl vom întâlni atunci din nou, îl vom lua pe seama noastră şi-i vom povesti în ce chip am încercat noi să ne învingem durerea. Iar dacă ne va întreba atunci: „De ce nu mi-aţi spus-o ieri, acum zece ani?” atunci îi vom răspunde: „Pe vremea aceea nu-ţi mergea destul de rău.”

Moşneagul luă o înfăţişare serioasă şi rămase câtva timp tăcut. Apoi, ca revenind d intr-un vis al amintirilor, adăugă:

— M-am jucat şi m-am desfătat şi eu odinioară mult cu înţelepciunea străbunilor, şi chiar când mă aflam pe drumul crucii, preocupările teologice mi-au produs adesea bucurie şi, fireşte, şi necazuri, în gândurile mele stăruiam îndeosebi asupra creaţiei lumii şi asupra faptului că la sfârşitul genezei toate ar fi trebuit să fie bune, căci se spune: „Domnul privi tot ceea ce făptuise, şi iată, toate erau bune.”

În realitate însă, nu au fost bune şi desăvârşite decât o clipă, clipa paradisului, şi chiar în clipa următoare vina şi blestemul îşi făcură loc în cele desăvârşite, căci Adam mâncase din pomul din care fusese oprit să mănânce. Erau învăţători care spuneau: Dumnezeu, care a făptuit creaţia şi, o dată cu ea, pe Adam şi pomul cunoaşterii, nu este Dumnezeul unic şi preaînalt, ci numai o parte din el sau un sub-Dumnezeu, demiurgul, iar creaţiunea nu e desăvârşită, nu i-a reuşit, şi ca atare lumea creată a fost blestemată pentru o perioadă cosmică şi dată în seama răului, până când El însuşi, Duhul sfânt unic, Dumnezeu, a hotărât să pună capăt prin Fiul său epocii aflate sub

afurisenie, începând de atunci, propovăduiau ei, şi aşa credeam şi eu, a început pieirea prin moarte a demiurgului şi a creaţiunii sale, iar lumea moare treptat şi se vestejeşte, până când în altă perioadă cosmică nu vor mai fi nici creaţiune, nici lume, nici carne, nici pofte şi nici păcate, nici trupuri de carne fecundă, nici naştere şi moarte, ci va apărea o lume desăvârşită, spirituală şi mântuită, eliberată de blestemul lui Adam, eliberată de blestemul şi imboldul poftelor, al rodirii, al naşterii, al morţii. Puneam nefericirea de astăzi a lumii mai mult pe seama demiurgului decât pe seama primului om, eram de părere că demiurgului, dacă era cu adevărat însuşi Dumnezeu, i-ar fi fost foarte uşor să-l creeze pe Adam altfel sau să-l scutească de ispită. S» i aşa, la sfârşitul deducţiilor noastre ne-am pomenit cu doi Dumnezei, Dumnezeu-creatorul şi Dumnezeu-tatăl, şi nu ne-am sfiit să-l judecăm şi să-l condamnăm pe cel dintâi. Ba chiar au existat unii care au făcut încă un pas mai departe şi au afirmat că toată creaţiunea nu a fost deloc opera lui Dumnezeu, ci a diavolului. Credeam că prin isteţimile noastre venim în sprijinul Mântuitorului şi al viitoarei ere a spiritului, şi aşa am scornit noi nişte dumnezei şi universuri şi planuri pentru viitorul acestora, şi ne-am dondănit şi am făcut teologie, până ce într-o zi m-au doborât frigurile şi m-am îmbolnăvit de moarte, iar în visurile fierbinţi am avut mereu a face cu demiurgul, a trebuit să mă războiesc şi să sângerez, iar nălucirile şi spaimele au devenit mereu mai înspăimântătoare, până când într-o noapte de febră foarte ridicată am crezut că trebuie să-mi ucid mama, ca să fac să piară naşterea mea prin carne, în noaptea aceea, diavolul m-a aţâţat cu toate vicleşugurile lui. Dar m-am însănătoşit şi, spre dezamăgirea prietenilor de mai înainte, m-am întors la viaţă ca un om nătâng, tăcut şi sărac cu duhul, care, e adevărat, şi-a recăpătat curând puterile trupeşti, nu însă şi plăcerea de a face filosofie.

Căci în zilele şi nopţile convalescenţei mele, când visurile îngrozitoare pe care mi le pricinuiseră febra se domoliseră şi dormeam aproape tot timpul, îl simţeam în fiece clipă de trezie pe Mântuitorul lângă mine şi simţeam cum iradiază din el şi pătrunde în mine putere, iar când m-am însănătoşit, m-a cuprins tristeţea, fiindcă nu mai puteam să simt această apropiere a lui.

În locul ei însă, m-a cuprins un dor mare s-o caut: îndată ce am asistat din nou la dispute, am simţit că acest dor — era pe atunci bunul meu cel mai de preţ — s e află în pericol, gata să piară în gânduri şi în vorbe, precum apa se pierde în nisip. Gata, dragul meu, se sfârşise cu isteţimea şi teologia mea. De-atunci mă număr printre cei inocenţi. Dar cine ştie să facă filosofie şi mitologie, cine se pricepe la acele jocuri în care m-am încercat şi eu odată, pe acela nu-l pot împiedica s-o facă şi nu pot să-i ascult cu mai puţină consideraţie. Dacă a trebuit să admit atunci că demiurgul şi Dumnezeu-duhul, creaţiunea şi mântuirea, în neînţeleasa lor întrepătrundere şi identitate, rămân pentru mine o enigmă nedezlegată, atunci trebuie să admit şi că filosofia nu poate face credincioşi. Nu e misiunea ei.

Odată, după ce spovedise un ucigaş şi un adulter, Dion îi spuse ajutorului său:

— O crimă şi un adulter, asta sună zguduitor şi ca o mare nelegiuire, şi chiar şi este ceva destul de rău, da. Dar îţi spun ţie, Iosef, în realitate oamenii aceştia din lumea laică nu sunt nişte păcătoşi adevăraţi. Ori de câte ori încerc să mă imaginez in pielea unuia dintre ei, îmi apar doar ca nişte copii. Desigur, nu sunt cuminţi, nu sunt buni, nu sunt nobili, sunt egoişti, mânaţi de pofte, vanitoşi, gata să se mânieze, dar propriu-zis şi în fond sunt nevinovaţi, nevinovaţi chiar în felul în care sunt nevinovaţi copiii.

— Şi totuşi, spuse Iosef, îi iei atât de des la trei păzeşte şi le zugrăveşti în faţa ochilor iadul.

— Tocmai de aceea. Sunt nişte copii, iar când au mustrări de cuget şi vin să se spovedească, vor să fie luaţi în serios şi sa fie muştruluiţi serios. Cel puţin, asta e părerea mea. Tu ai procedat altfel, la vremea ta, tu n-ai mustrat şi n-ai pedepsit Şi n-ai dat canoane, ci te-ai arătat prietenos şi i-ai lăsat pe oameni să plece doar cu un sărut de frate. Nu vreau să te Dojenesc, dar eu n-aş putea s-o fac.

— De ce, întrebă Iosef şovăind, de ce atunci când m-am spovedit eu, n-ai procedat la fel ca faţă de ceilalţi mărturisitori, ci m-ai sărutat în tăcere şi n-ai spus un cuvânt despre pedeapsă?

Dion Pugil îndreptă spre el privirea-i pătrunzătoare.

— N-a fost drept cum am făcut-o? întrebă dânsul.

— Nu spun că n-ar fi fost drept. Cu siguranţă că a fost drept, altminteri spovada aceea nu mi-ar fi făcut atât de bine.

— Ei, atunci s-o lăsăm. De altfel, ţi-am şi dat atunci o aspră şi lungă penitentă, chiar dacă fără s-o rostesc în cuvinte. Te-am luat cu mine şi te-am tratat ca pe sluga mea şi te-am constrâns să revii la misiunea de la care încercaseşi să te sustragi.

Se întoarse să plece, era un vrăjmaş al discuţiilor lungi. Dar Iosef se arătă de astă dată îndărătnic.

— Tu ştiai atunci dinainte că îţi voi arăta ascultare, ţi-o făgăduisem încă înainte de spovedanie şi încă înainte de a şti cine eşti. Ei bine, spune-mi: numai din pricina asta te-ai purtat cu mine aşa?

Celălalt făcu câţiva paşi încolo şi încoace, se opri în faţa lui, îi puse mâna pe umăr ş i îi spuse:

— Oamenii din lumea largă sunt copii, fiul meu. Iar sfinţii, vezi bine, ei nu vin la noi să se spovedească. Noi însă, tu şi eu şi alţii de-o seamă, noi, penitenţii şi căutătorii şi cei fugiţi de iunie, noi nu suntem copii şi nu suntem nevinovaţi şi nu putem fi puşi în bună rânduiala prin predici şi pedepse. Noi, noi suntem adevăraţii păcătoşi, noi cei care ştim şi gândim, care am mâncat din pomul cunoaşterii, aşa că nu trebuie să ne purtaţi unii cu alţii ca nişte copii, care sunt atinşi cu nuiaua şi lăsaţi să alerge iarăşi la ale lor. După spovedanie şi căinţă, noi nu ne mai refugiem în lumea copiilor, unde se ţin sărbători şi se fac afaceri şi câteodată şi omoruri, noi nu trăim păcatul ca un scurt vis urât, de care te poţi lepăda prin spovada şi jertfă: noi stăruim în păcat, noi nu suntem niciodată nevinovaţi, noi suntem întotdeauna păcătoşi, rămânem în păcat şi în focul ce ne arde conştiinţa şi ştim că nu ne vom putea răscumpăra niciodată marea vină, decât numai dacă Dumnezeu ne priveşte cu bunăvoinţă după ce murim şi ne primeşte în harul său. Acesta a fost, Iosef, motivul pentru care nu pot să ţin predici şi să dictez canoane pentru mine şi pentru tine. N-oi nu mai avem a face cu cutare sau cutare abatere ori faptă rea, ci de-a pururi cu păcatul originar însuşi; de aceea, unul dintre noi poate dărui celuilalt doar cunoaşterea alor sale şi dragostea de frate, dar să-l mântuie printr-o pedeapsă nu poate. Tu n-ai ştiut asta?

Cu voce joasă, Iosef dădu răspunsul:

— Aşa este. Am ştiut-o.

— Aşadar, haide să nu mai spunem vorbe de prisos, încheie scurt bătrânul şi se îndreptă spre bolovanul din faţa colibei lui pe care obişnuia să se roage.

Trecură câţiva ani, şi părintele Dion începu să fie încercat când şi când de slăbiciune, astfel că Iosef trebuia acum să-l ajute dimineaţa, fiindcă singur nu mai putea să se scoale din aşternut. Apoi moşneagul se ducea să se roage, şi nici după rugăciune nu putea să se mai ridice singur. Trebuia să-l ajute Iosef, după care şedea ziua întreagă şi privea în depărtări. Asta se întâmpla numai în unele zile, în altele bătrânul se scula singur în culcuş. Nici spovedanii nu putea să asculte în fiecare zi, iar după ce câte unul se spovedea la Iosef, Dion îl chema la dânsul şi-i spunea:

— Mi se apropie sfârşitul, copilul meu, mi se apropie sfârşitul. Spune oamenilor: acest Iosef e urmaşul meu.

Iar când Iosef voia să-l contrazică şi să adauge câte un cuvânt, moşneagul îi arunca o privire ce-i da fiori, străbătându-l ca o rază de gheaţă.

Într-o zi, când se sculase fără ajutor şi părea mai în puteri, îl strigă pe Iosef la el şi-l duse într-un loc de la marginea micii lor grădini.

— Aici, spuse el, este locul în care ai să mă îngropi. Groapa o vom săpa amândoi, mai avem încă ceva timp. Adu-mi hârleţul.

De atunci înainte săpară câte o bucăţică în fiecare zi, în zori. Dacă Dion era în putere, scotea el însuşi câteva lopeţi de pământ, cu mare greutate, însă cu o anume voioşie, ca şi când munca i-ar fi făcut plăcere. Nici în timpul zilei această voioşie nu-l mai părăsea; de când începuseră săparea gropii era mereu în toane bune.

— Pe mormântul meu vei sădi un palmier, zise el într-o zi, în timp ce săpau. Poate că ai să ajungi să mai mănânci din fructele lui. Dacă nu, are s-o facă altul. Eu am sădit când şi când câte un pom, dar prea puţini, mult prea puţini. Unii spun că un bărbat nu trebuie să moară mai înainte de a fi sădit un pom şi de a fi lăsat în urmă un fiu. Ei bine, eu las în urma mea un pom şi te las pe tine, tu eşti fiul meu.

Era liniştit şi mai voios decât îl ştiuse vreodată Iosef şi deveni tot mai liniştit şi mai senin, într-o seară, se lăsase întunericul, iar ei doi mâncaseră şi se rugaseră, îl chemă pe Iosef lângă culcuşul lui şi îl rugă să mai rămână puţin cu el.

— Vreau să-ţi povestesc ceva, spuse el prietenos, nu părea nici obosit, nici somnoros, îţi mai aminteşti, Iosef, ce timpuri grele ai trăit cândva, acolo, la Gaza, şi cum erai sătul de viaţa ta? Şi cum apoi ai fugit şi te-ai hotărât să-l cauţi pe bătrânul Dion şi să-i istoriseşti povestea ta? Şi cum pe urmă l-ai găsit în acea aşezare a unor fraţi pe bătrânul pe care l-ai întrebat unde locuieşte Dion Pugil? Ei, da. Şi n-a fost o minune că bătrânul acela era Dion însuşi? Acum vreau să-ţi povestesc cum s-a întâmplat; şi pentru mine a fost tot un lucru ciudat şi un fel de minune.

Ştii cum e când un penitent şi un duhovnic îmbătrâneşte, după ce a ascultat multe spovedanii ale păcătoşilor care-l cred un om fără de păcat şi un sfânt şi nu ştiu că el este un păcătos şi mai mare decât ei. Atunci tot ceea ce a făptuit i se arată fără folos şi zadarnic, iar ceea ce i se păruse mai înainte sfânt şi de seamă, anume că Dumnezeu l-a pus în locul său şi l-a învrednicit să asculte şi să uşureze sufletele oamenilor, curăţindu-le de murdărie şi de scârnă, îi apare acum ca o mare, ca o prea mare povară, ba chiar ca un blestem, iar până la sfârşit îl cuprinde groaza în faţa oricărui sărman care vine la el cu păcatele lui copilăreşti, doreşte să-l alunge şi să se alunge şi pe el însuşi, fie şi vârându-şi gâtul într-un ştreang agăţat de craca unui copac. Aşa s-a întâmplat cu tine. Iar acum a venit pentru mine ceasul spovedaniei, şi mă spovedesc: şi cu mine s-a întâmplat la fel, şi eu am crezut că nu aduc niciun folos şi că mi s-a stins făclia duhului şi că nu mai pot suporta ca oamenii să vină mereu plini de încredere şi să-mi aducă toată scârnă şi duhoarea vieţii omeneşti, cu care nu mai puteam termina şi căreia nici eu nu mai puteam să-i dau de capăt.

Ei, auzisem adesea vorbindu-se de un penitent pe nume Iosef Famulus. Şi la el, am aflat, oamenii veneau cu plăcere să se spovedească, iar mulţi se duceau la dânsul cu mai mult drag decât la mine, fiindcă era un om blând şi prietenos, şi se spunea că nu cerea nimic de la mărturisitori şi nu-i mustra, ci se purta

cu ei frăţeşte, îi asculta şi se despărţea de ei cu un sărut. Eu nu făceam aşa, o ştii, iar când mi s-a povestit întâia oară despre acest Iosef, felul lui de a se purta mi s-a părut mai curând nerod şi prea copilăros; când însă am ajuns să mă îndoiesc atât de mult dacă felul meu de a spovedi va fi fiind bun la ceva, am avut toate temeiurile să renunţ la a mai judeca purtarea acestui Iosef şi a mă socoti pe mine ca mai priceput.

Ce puteri va fi având acest bărbat? Ştiam că e mai tânăr decât mine, şi totuşi în pragul bătrâneţii, ceea ce m-a bucurat, unuia tânăr nu i-as fi acordat atât de uşor încredere. Către acesta însă mă simţeam atras. Şi aşa m-am hotărât să plec în pelerinaj la Iosef Famulus, să-i mărturisesc impasul în care mă aflam şi să-i cer sfatul, iar dacă nu avea să-mi dea niciun sfat, să capăt poate de la el mângâiere şi puteri noi. Însăşi hotărârea aceasta mi-a făcut bine şi mi-a adus uşurare.

Am pornit la drum în pelerinaj, către locul unde se spunea că îşi are sihăstria, în vremea aceasta, fratele Iosef trăise acelaşi zbucium şi făcuse acelaşi lucru ca şi mine, amândoi fugisem ca să cerem sfatul celuilalt. Când i-am văzut faţa, încă mai înainte de a-i fi găsit coliba, l-am recunoscut de la întâile vorbe, arăta întocmai cum mă aşteptasem. Dar fugise, îi mersese rău, tot atât de rău ca şi mie sau încă mai rău, şi nu avea nici de gând să asculte spovedanii, ci era mânat de dorinţa să se spovedească el însuşi şi să-şi lepede impasul în mâinile altuia, în ceasul acela asta a fost pentru mine o ciudată dezamăgire, m-a copleşit tristeţea. Căci dacă şi acest Iosef, care nu mă cunoştea, era istovit de slujba lui şi, copleşit de deznădejde, găsea că viaţa lui nu are niciun sens — nu însemna oare asta că amândoi trăisem fără folos şi eşuasem?

Îţi povestesc lucruri ştiute, lasă-mă s-o scurtez. Am rămas în noaptea aceea singur în aşezarea unde m-ai aflat; în timp ce tu ţi-ai găsit adăpost la fraţi, m-am adâncit în i gânduri, mă puneam în locul tău şi-mi spuneam: ce va face el când va afla mâine că a fugit în zadar şi că în zadar şi-a pus nădejdile plin de încredere în Pugil, când va afla că şi Pugil e un fugar şi un învins? Cu cât mai mult mă închipuiam în locul lui, cu atât Iosef mă îndurera mai tare şi cu atât mai vârtos voiam să cred că Dumnezeu mi l-a trimis pentru a-l recunoaşte şi a-l tămădui, iar

prin el, şi pe mine însumi. Cu aceste gânduri, am putut adormi, o jumătate din noapte şi trecuse. A doua zi ai pornit în pelerinaj cu mine şi ai devenit fiul meu.

Această povestire am vrut să ţi-o spun. Aud că plângi. Plângi, îţi face bine. Iar pentru că am ajuns atât de necuviincios de vorbăreţ, fă-mi hatârul şi mai ascultă şi cuvintele astea şi primeşte-le în inima ta: omul e o fiinţă ciudată, puţină încredere poţi avea în el, aşa că nu este cu neputinţă ca într-o vreme suferinţele şi zbuciumul să se năpustească din nou asupra ta şi să încerce să te biruie.

Fie ca Domnul să-ţi trimită atunci un fiu şi un pupil tot atât de prietenos, de răbdător şi de mângâietor aşa cum mi-a dat mie în persoana ta! Cât priveşte creanga de copac, la care ispititorul te-a făcut să visezi atunci, şi moartea bietului Iuda Iscariotul, pot să-ţi spun un singur lucru: e numai un păcat şi o nebunie să-ţi dai o asemenea moarte, deşi pentru Mântuitorul nostru e o nimica toată să ierte şi acest păcat. Dar dincolo de asta e mare păcat ca un om să moară cu deznădejdea în suflet. Dumnezeu ne trimite deznădejdea, nu ca să ne omorâm, ne-o trimite ca să trezească în noi o viaţă nouă. Când însă ne trimite moartea, Iosef, când ne desprinde de pământ şi de trup şi ne cheamă dincolo, atunci e o mare bucurie. Să poţi dormi, când eşti trudit, să poţi lepăda o povară, pe care ai purtat-o prea mult, ăsta e un lucru încântător şi minunat. De când am început să săpăm groapa — să nu uiţi de palmierul pe care trebuie să-l sădeşti acolo —, de când am început să săpăm groapa, am fost mâi voios şi mai mulţumit decât n-am mai fost de mulţi ani.

Am pălăvrăgit mult, fiule, probabil că eşti obosit. Du-te la culcare, du-te în coliba ta. Domnul cu tine!

A doua zi, Dion nu se arătă la rugăciunea de dimineaţă şi nici nu-l chemă pe Iosef. Când acesta fu cuprins de teamă şi intră în vârful picioarelor în coliba lui Dion şi se apropie de patul lui, îl găsi pe bătrân adormit, cu faţa iluminată de un zâmbet copilăros, de o palidă strălucire.

Îl înmormântă, sădi pomul pe groapă şi mai ajunse să trăiască până în anul în care pomul dădu primele roade.

Biografie indiană

Unul dintre principii demonilor pe care Vişnu, mai curând acea parte a lui Vişnu devenită om sub întruchiparea lui Rama, l-a ucis cu săgeata cornului de lună în timpul uneia din cumplitele lui bătălii cu demonii, luase trup omenesc reintrând în circuitul plăsmuirilor, se numea Ravana şi trăia sub chipul unui principe războinic pe malul marelui Ganga[83]. Acesta a fost tatăl lui Dasa. Mama lui Dasa a murit de timpuriu, şi îndată ce urmaşa ei, o femeie frumoasă şi mândră, i-a născut principelui un fiu, micul Dasa a şi început să-i stea maşterei în cale; în locul acestuia, primul născut, ea se gândea să-l vadă cândva uns ca domnitor pe fiul ei Nala, şi aşa începu să-l înstrăineze pe Dasa de tatăl său cu gândul ca, îndată ce se va ivi un prilej nimerit, să-l îndepărteze din drum.

Unuia dintre brahmanii de la curtea lui Ravana, Vasudeva, cel priceput în jertfă, intenţiile ei nu-i rămaseră totuşi tăinuite, iar înţeleptul se pricepu să i le zădărnicească, îl durea inima de băiat, i se părea că micul prinţ moştenise de la mama lui o înclinaţie spre pioşenie şi simţul dreptăţii, îşi ţinea ochii aţintiţi asupra lui Dasa, ca să nu i se întâmple nimic şi aştepta numai un prilej, ca să-l scoată din preajma mamei vitrege.

Acum, rajahul Ravana avea o cireada de vaci consacrate lui Brahma, care erau socotite sfinte şi din laptele şi untul cărora se aduceau dese jertfe zeului. Pentru ele se păstrau cele mai bune păşuni din ţară. Într-o zi sosi unul dintre păstorii acestei cirezi de vaci consacrate lui Brahma, ca să aducă un transport de unt şi să dea de veste că în ţinutul în care cireada păscuse până atunci se arată semnele unei secete apropiate, aşa că ei, păstorii, s-au unit în părerea să o mâne mai departe spre munte,

[83] Numele indian al Gangelui

unde chiar şi pe vremea cea mai uscată nu va duce lipsă de izvoare şi de hrană proaspătă. Acestui păstor, pe care-l cunoaşte a de mult, îi încredinţa brahmanul taina, era un om prietenos şi devotat, iar când a doua zi micul Dasa, fiul lui Ravana, dispăruse şi nu mai putu fi găsit, Vasudeva şi păstorul erau singurii care cunoşteau taina dispariţiei lui." Ci băiatul Dasa fusese luat de păstor şi dus spre ţinutul colinelor, iar când ajunseră acolo, găsiră cireada care înainta încet, iar Dasa se alătură prietenos şi cu plăcere păstorilor şi crescu printre ei ca un băiat de păstor; el dădea o mână de ajutor la paza şi mânatul vacilor, învăţa să mulgă, se hârjonea cu viţeii şi dormea sub copaci, bea lapte dulce şi avea picioarele goale mânjite de bălegar. Toate astea îi erau pe plac, ajunse să-i cunoască pe păstori, vacile şi viaţa lor, să cunoască pădurea şi pomii şi fructele ei, a îndrăgit arborele de mangoa, smochinul de pădure şi arborele voringa, pescuia rădăcini dulci de lotus în lacurile verzi din pădure, purta în zilele de sărbătoare o cunună din flori roşii de flăcăruia pădurii, se deprinse să se păzească de fiarele sălbatice, să ocolească tigrul, să lege prietenie cu mangusta cea isteaţă şi cu ariciul cel vioi, să reziste perioadelor ploioase, adăpostindu-se în colibele întunecate; atunci, băieţii se jucau jocuri copilăreşti, cântau stihuri sau împleteau coşuri şi rogojini din papură. Dasa nu şi-a uitat cu totul căminul şi viaţa de mai înainte, dar acestea deveniră curând pentru el un fel de vis.

Iar într-o zi când cireada fusese mânată în alt ţinut, Dasa se duse în pădure, cu gândul să caute miere. Pădurea, de când o cunoscuse, îi era nespus de dragă, iar pe deasupra aceasta de aici i se părea a fi una deosebit de frumoasă; prin frunziş şi printre ramuri lumina zilei se strecura ca nişte şerpi de aur, şi, la fel cum strigătele păsărilor, şoaptele vârfurilor de copaci, vocile maimuţelor, toate compunând un cântec de lăută, se împleteau şi se încrucişau într-o plasă cu blândă strălucire, asemenea luminii printre copaci, tot aşa se adunau, se uneau şi se despărţeau mirosurile de flori, de esenţe de lemn, de frunze, ape, muşchi, animale, fructe, pământ şi putregai, aspre şi dulci, sălbatice şi intime, înviorătoare şi adormitoare, vesele şi neliniştitoare. Când şi când, într-o râpă împădurită vâjâia nevăzut un pârâu, când şi când deasupra unei plante umbelifere

dănţuia un fluture verde cu pete negre şi galbene, când şi când îri umbra albastră a desişului trosnea o ramură şi greu se lăsa frunzişul peste frunziş, în întunecime boncăluia vreo sălbăticiune sau o maimuţă femelă gâlcevitoare se ocăra cu ai săi. Dasa uită că plecase să caute miere şi, în timp ce pândea nişte pestriţe păsăruici pitice, cu zbor fulgerător, zări pierzându-se printre ferigile înalte, care formau o mică pădure deasă în pădurea cea mare, o urmă, ceva ca un drum, o potecă îngustă, strâmtă de tot, pe care pătrunse şi înainta precaut şi fără zgomot, până când descoperi sub un copac cu multe trunchiuri o colibă mică, un fel de cort ţuguiat, construită şi împletită din ferigi, iar lângă colibă zări stând pe pământ, într-o poziţie dreaptă, un bărbat nemişcat, care-şi ţinea mâinile între picioarele încrucişate şi de sub al cărui păr alb şi frunte lată priveau, fără să vadă, nişte ochi calmi, îndreptaţi spre pământ, deschişi, dar cu privirea întoarsă spre interior. Dasa îşi dădu seama că acesta trebuie să fie un bărbat sfânt şi un yoghin, nu era cel dintâi pe care-l vedea, erau bărbaţi venerabili şi iubiţi de zei, era bine să le faci daruri şi să le arăţi respect. Dar acesta de aici, care şedea în faţa frumoasei sale colibe din ferigi atât de bine ascunsă, într-o ţinută dreaptă, cu braţele tihnit atârnate şi era adâncit în meditaţie, îi plăcu băiatului mai mult şi i se păru mai ciudat şi mai venerabil decât toţi cei pe care îi văzuse altă dată. II înconjurau pe bărbatul acesta, care şedea ca într-o plutire şi cu ochii pierduţi, părând totuşi că vede şi că ştie totul, un fel de aură de sfinţenie, o aureolă de demnitate, un val şi o flacără de ardoare concentrată şi de forţă yoghină, pe care băiatul n-ar fi cutezat s-o încalce sau s-o întrerupă cu un salut sau cu o chemare.

Demnitatea şi măreţia figurii lui, lumina izvorâtă din interior, în care îi strălucea chipul, concentrarea şi calmul de neclintit al trăsăturilor sale emiteau valuri şi raze, în mijlocul cărora el trona ca o lună, iar forţa spirituală, voinţa liniştită şi concentrată a înfăţişării sale trăgeau în jurul lui un cerc de vrajă care te făcea să simţi clar: acest bărbat ar fi putut, doar prin simpla-i voinţă şi gândire, chiar fără a ridica măcar privirea, să ucidă pe cineva şi apoi să-i redea viaţa.

Încremenit ca un copac, care totuşi se mişcă respirând cu frunzişul şi cu ramurile, nemişcat ca statuia de piatră a unui idol, yoghinul stătea pe locul său, şi tot aşa, din clipa în care-l văzuse, băiatul rămase încremenit, fascinat, cu tălpile parcă lipite de pământ, parcă legat în lanţuri şi atras de priveliştе ca de o vrajă. Stătea şi se uita ţintă la maestru, îi vedea pata de soare de pe umăr, b pată de soare oprită pe mâinile-i ce se odihneau, văzu petele de soare îndepărtându-se încet şi altele noi apărând şi, cum şedea aşa uimit, începu să înţeleagă că petele de lumină solară nu au nimic a face cu acest bărbat, cum nu au a face nici cântecele de păsări şi glasurile de maimuţă din pădurea înconjurătoare, nici albina cafenie de pădure, care se aşează pe faţa celui adâncit în meditaţie, îi mirosi pielea, merse o bucăţică pe obrazul lui, apoi se ridică din nou de pe el şi-şi luă zborul, nici toată viaţa multiplă a pădurii. Toate acestea, simţi Dasa, tot ceea ce văd cu ochii, ceea ce aud urechile, ceea ce e frumos sau urât, ceea ce e plăcut sau înspăimântător, toate acestea nu se află în niciun fel de raporturi cu bărbatul cel sfânt, ploaia nu i-ar da senzaţia de răceală şi nu l-ar necăji, focul n-ar putea să-l ardă, lumea toată din jurul lui devenise pentru el ceva superficial şi fără însemnătate. De aici i se născu bănuiala că, poate, întreaga lume va fi fiind în fapt doar un joc şi ceva de suprafaţă, doar o adiere de vânt şi o încreţitură de val deasupra unor adâncimi necunoscute, dar bănuiala aceasta nu se concretiza pentru prinţul-păstor care privea, sub forma unor gânduri, ci ca un fior fizic şi ca o uşoară ameţeală, ca o senzaţie de groază şi primejdie, iar în acelaşi timp ca o atracţie |i ca un dor plin de râvnă. Căci, aşa simţea el, yoghinul co-borâse prin crusta superficială a lumii în adâncimile firii, în taina tuturor lucrurilor, spărsese şi se smulsese din plasa de vrajă a simţurilor, din jocul luminii, al zgomotului, al culorilor, al senzaţiilor şi poposea solid înrădăcinat în esenţă şi în imuabil.

Deşi educat cândva de brahmani şi înzestrat de ei cu câteva raze de lumină spirituală, băiatul nu înţelegea acestea cu raţiunea şi nu s-ar fi priceput să spună nimic despre ele în cuvinte, dar le simţea, aşa cum e simţită în ceasuri bine-cuvântate apropierea celor dumnezeieşti, le simţea ca pe un fior de veneraţie şi de admiraţie faţă de acest bărbat, le simţea ca pe

o dragoste faţă de el şi ca un dor după o altă viaţă, ca aceea pe care părea s-o trăiască cel ce şedea adâncit în meditaţie. Şi aşa stătea Dasa, amintindu-şi într-un chip ciudat, datorită bătrânului, de originea lui, de calitatea lui de prinţ şi rege şi, cu inima mişcată, la marginea păduricii de ferigi, lăsa păsările să zboare, copacii să-şi poarte convorbirile blând foşnitoare, lăsa pădurea să fie pădure şi cireada îndepărtată, cireada, se dăruia vrajei şi privea spre sihastrul în extaz, captivat de liniştea şi de imobilitatea de neînţeles a făpturii acestuia, de calmul luminos al chipului său, de forţa şi concentrarea atitudinii lui, de desăvârşita dăruire faţă de misiunea sa.

Mai târziu n-ar fi putut spune dacă a stat în faţa acelei colibe două sau trei ore, sau zile. Când vraja îl părăsi, când se strecură înapoi, fără zgomot, pe poteca dintre ferigi, căută drumul spre marginea pădurii şi ajunse în sfârşit din nou la pădurea deschisă şi la cireada, făcu toate acestea fără să ştie ce face, căci inima îi era încă vrăjită, şi se trezi abia când îl strigă unul dintre păstori. Acesta îl întâmpină cu vorbe de dojana, fiindcă lipsise atât de mult, dar când Dasa îl privi cu ochi mari şi uimiţi, ca şi când n-ar fi înţeles cuvintele, păstorul tăcu îndată, mirat de privirea atât de neobişnuită, de străină a băiatului şi de atitudinea lui solemnă. După un răstimp însă, îl întrebă:

— Unde ai fost, dragul meu? Ai văzut un zeu sau te-ai întâlnit cu vreun demon?

— Am fost în pădure, spuse Dasa, m-am simţit atras într-acolo, voiam să caut miere. Pe urmă însă, am uitat, fiindcă am văzut acolo un bărbat, un sihastru, care stătea şi era cufundat în gânduri sau în rugăciune, iar când m-am uitat la el şi am văzut cum îi strălucea chipul, a trebuit să rămân încremenit pe loc mult timp şi să-l privesc. M-aş întoarce diseară acolo, să-i duc daruri, e un bărbat sfânt.

— Fă-o, zise păstorul, du-i lapte şi unt dulce; trebuie să le arătăm cinstire şi să le facem daruri sfinţilor.

— Dar cum să-i vorbesc?

— Nu trebuie să-i vorbeşti, Dasa, încovoaie-te doar şi aşează darurile jos, în faţa lui, de mai mult nu e nevoie.

Aşa şi făcu. Îi trebui un răstimp, până să regăsească locul. Terenul din faţa colibei era gol, iar să intre chiar în colibă nu

cuteză, aşa că puse darurile în faţa intrării, jos pe pământ, şi se îndepărtă.

Câtă vreme păstorii au rămas cu vacile în apropierea locului, Dasa duse în fiecare seară oboluri, şi chiar şi ziua se ducea câteodată într-acolo, îl găsea pe venerabilul bărbat adâncit în meditaţie şi nu rezista nici atunci să primească în fiinţa lui, ca un spectator fericit, o rază din puterea şi fericirea desăvârşită a sfântului. Chiar după ce părăsiră ţinutul, iar Dasa dădu o mână de ajutor la minarea cirezii spre păşuni noi, el nu putu totuşi să uite multă vreme cele văzute în pădure şi, după cum fac băieţii, se legăna în visul de a deveni şi el sihastru şi maestru în yoga. Totuşi, cu timpul, amintirea şi visul păliră, cu atât mai mult, cu cât Dasa crescu şi ajunse repede un flăcău viguros şi se dărui cu o bucuroasă sârguinţă jocurilor şi luptelor cu cei de-o seamă, în inima lui rămaseră cu toate acestea o scânteie şi o uşoară intuiţie că va putea înlocui cândva pierduta lui demnitate de prinţ şi domnitor prin demnitatea şi puterea de yoghin.

Într-o zi, pe când se găseau în preajma oraşului, un păstor aduse vestea că se pregăteşte o mare sărbătoare: bătrânul prinţ Ravana, părăsit de puteri şi şubrezit, a fixat o zi în care fiul său Nala să-i devină urmaş şi să fie proclamat domnitor. Dasa dori să asiste şi el la serbare, să vadă o dată oraşul, despre care în sufletul său dăinuia doar o slabă urmă de amintire, din copilărie, să audă muzica, să privească alaiul şi întrecerile în luptă ale celor nobili, să vadă şi el acea lume necunoscută a orăşenilor şi a oamenilor mari, care îi fusese descrisă de atâtea ori în legende şi poveşti şi despre care ştia că fusese cândva, tare demult, şi propria lui lume, dacă nu era cumva şi aceasta doar o legendă sau o poveste. Păstorii primiseră poruncă să ducă la curte o cantitate de unt, pentru jertfa din ziua festivităţii, iar Dasa, spre bucuria lui, făcea parte dintre cei trei pe care starostele lor îi hotărâse pentru această treabă.

Ca să predea untul, se prezentară la curte în seara din ajun, iar cel care-i primi fu Vasudeva, căci el conducea solemnitatea jertfelor, dar pe tânăr nu-l recunoscu. După aceea, cei trei păstori luară parte cu mare nesaţ la serbare, văzură cum sunt începute în zori jertfele, sub conducerea brahmanului, şi cum grămada de unt cu străluciri de aur e cuprinsă de flăcări şi se

transformă în flăcări înălţate spre cer, cum vâlvătăile şi fumul gras se ridică spre infinit, plăcute celor de trei ori zece zei.

Văzură în alai elefanţii cu baldachine aurite deasupra platformelor pe care şedeau călăreţii, văzură trăsura regală împodobită cu flori şi pe tânărul rajah Nala şi auziră foarte răsunătoarea muzică de tâmpine. Totul era magnific şi strălucitor şi puţin comic pe deasupra, cel puţin aşa i se păru tânărului Dasa; era orbit şi fermecat, ba chiar ameţit de larmă, de trăsuri şi cai împodobiţi, de toată această pompă şi risipă făloasă, era foarte încântat de dansatoarele care precedau trăsura prinţului, fete cu membre subţiri, vârtoase ca tulpina de lotus, era uimit de mărimea şi frumuseţea oraşului şi totuşi, în ciuda tuturor, cuprins de ameţeală şi bucurie, contempla toate acestea puţintel cu simţirea naivă a unui păstor, care, în fond, îi dispreţuieşte pe orăşeni. Nu se gândea nicidecum că el însuşi era primul născut, că aici, în faţa ochilor săi, era mir uit, sfinţit şi sărbătorit fratele său vitreg Nala, despre care nu păstra propriu-zis nicio amintire, că, de fapt, el însuşi, Dasa, ar fi trebuit să se afle, în locul acestuia, în trăsura împodobită cu flori. Dimpotrivă, acest tânăr Nala îi displăcu cu adevărat foarte mult, i se părea prost şi rău în răsfăţul său şi nesuferit de fudul în adoraţia de sine, cu plăcere i-ar fi făcut o festă şi i-ar fi dat o lecţie acestui tânăr ce se juca de-a domnitorul, dar nu era un prilej potrivit pentru aşa ceva, astfel că îl uită repede din nou, de dragul celor ce erau de văzut, de auzit, de râs, de savurat. Orăsencele erau drăguţe şi aveau priviri, mişcări şi un fel de a vorbi îndrăzneţe, aţâţătoare, cei trei păstori auziră câteva cuvinte, care le răsunară multă vreme în urechi. E adevărat, cuvintele fuseseră strigate pe un ton de batjocură, căci cu orăşeanul se întâmplă la fel ca şi cu păstorul: unul îl dispreţuieşte pe celălalt; cu toate acestea, femeilor de la oraş le plăcură mult flăcăii frumoşi, viguroşi, hrăniţi cu lapte şi brânză, care trăiau mai tot timpul anului sub cerul liber.

Când se întoarse de la această serbare, Dasa devenise un bărbat, începu să se ţină pe urmele fetelor şi fu nevoit să dea câteva bătălii grele, luptându-se cu pumnii şi luându-se la trântă cu alţi flăcăi. Apoi ajunseră din nou într-un alt ţinut, un ţinut cu păşuni line şi câteva ape stătătoare, înconjurate de pipirig şi

bambuşi. Aici, Dasa văzu o fată, o chema Pravati, şi fu cuprins de o dragoste nebună faţă de această frumoasă copilă.

Era fiica unui fermier, iar dragostea lui Dasa fu atât de mare, încât el uită şi se lepădă de toate, pentru a o dobândi. Când, după câtăva vreme, păstorii părăsiră din nou ţinutul, flăcăul nu ţinu seamă nici de avertismentele, nici de sfaturile lor, ci-şi luă rămas bun de la ei şi de la viaţa de păstor, care-i fusese atât de dragă, rămase pe loc şi reuşi s-o capete de nevastă pe Pravati. De aci înainte cultivă ogoarele de mei şi de ovăz ale socrului, dădu o mână de ajutor la moară şi la pădure, îi construi femeii lui o colibă de bambus şi lut şi o ţinu închisă acolo. Trebuie să fi fost o putere mare aceea care-l făcuse pe un bărbat tânăr să renunţe la bucuriile şi tovarăşii şi deprinderile de până atunci, să-şi schimbe viaţa şi să ia printre străini rolul de neinvidiat al unui ginere. Atât de mare era frumuseţea lui Pravati, atât de mare şi de ademenitoare era făgăduinţa desfătărilor de iubire ce radia de pe chipul şi din făptura ei, încât Dasa deveni orb pentru toate celelalte şi se dărui pe deplin acestei femei, în braţele căreia îşi găsi de altfel o mare fericire, în legendele despre unii zei şi sfinţi se povesteşte că, fermecaţi de o femeie încântătoare, au ţinut-o îmbrăţişaţi zile, luni şi arii întregi, topindu-se laolaltă cu ea, scufundaţi cu totul în desfătare, uitând de orice alte treburi. Tot astfel ar fi dorit şi Dasa să-i fie soarta şi iubirea. Dar îi era scris altceva, iar fericirea lui nu dăinui mult. A durat cam un an, şi nici acest răstimp n-a fost plin doar de fericire, a mai rămas loc şi pentru altele, pentru unele pretenţii împovărătoare ale socrului, pentru zeflemeli din partea cumnaţilor, pentru toane ale tinerei femei, îndată insă ce se vâra in pat alături de dânsa, toate acestea erau uitate şi nu mai însemnau nimic, atât de fermecător îl atrăgea zâmbetul ei, atât de drag îi era să-i mângâie picioarele zvelte, atât de împodobită cu mii de flori, miresme şi umbre înflorea grădina voluptăţii lângă trupul ei.

Fericirea nu împlinise un an întreg, când într-o zi împrejurimile fură tulburate de forfotă şi larmă. Se arătară olăcari călare şi vestiră sosirea tânărului rajah, apăru şi rajahul însuşi, Nala, cu oameni, cai şi calabalâc, ca să vâneze prin ţinut, fură ridicate ici şi colo corturi, se auzeau bidivii sforăind şi goarne sunând. Da sa nu luă în seamă toate acestea, muncea la

câmp, avea grijă de moară şi se ferea din calea vânători-lor şi a curtenilor. Dar, când se întoarse într-una din zile acasă în coliba lui şi nu-şi găsi femeia, căreia îi interzisese cu toată străşnicia să mai iasă în vremea aceasta din casă, el simţi o înţepătură în inimă şi presimţi că nenorocirea se abătuse asupra capului său.

Alergă de grabă la socru-său, Pravati nu era nici acolo, şi toţi pretindeau că nu o văzuseră. Apăsarea de spaimă din inima lui spori. Cercetă câmpul de varză, lanurile, colindă o zi, două zile locurile dintre coliba lui şi cea a socrului său, iscodi ogorul, coborî în fântâni, se rugă, o strigă pe nume, o ademeni cu vorbe dulci, blestemă, căută urme de paşi. Cel mai tânăr dintre cumnaţi, un băiat încă, îi destăinui în cele din urmă că Pravati e la rajah, locuieşte în cortul acestuia, a fost văzută călărind pe calul lui. Dasa pândi în jurul taberei de corturi a lui Nala, nevăzut, avea la el praştia, pe care o folosise cândva ca păstor, îndată ce cortul princiar părea nepăzit o clipă, ziua sau noaptea, se furişa apropiindu-se de el, dar de fiecare dată apăreau numaidecât străjile şi trebuia să fugă. Dintr-un arbore, între ramurile căruia se ascunsese şi de unde privea tabăra, îl zări pe rajah, al cărui chip îi era cunoscut şi odios de când fusese la festivitate la oraş, îl văzu încălecând pe cal şi plecând, iar când se întoarse după câteva ore, coborî de pe cal şi dădu deoparte pânza cortului, Dasa zări mişcându-se în umbra cortului o tânără femeie care-l salută pe cel întors, şi n-a lipsit mult să cadă din copac, când recunoscu în această tânără femeie pe Pravati, nevasta lui. Acuma era sigur, iar apăsarea din inimă îi deveni şi mai puternică. Dacă fericirea dragostei cu Pravati fusese mare, nu mai mică, ba chiar mai mare încă îi erau acum suferinţa, furia, simţământul că era păgubit şi jignit. Aşa se întâmplă când un om şi-a concentrat întreaga capacitate de a iubi asupra unui singur obiect; o dată cu pierderea acestuia, totul se prăbuşeşte şi el rămâne sărac printre ruine. O zi şi o noapte rătăci Dasa prin pădurea din împrejurimi, jalea inimii îl mâna mai departe din scurtele popasuri de odihnă, trebuia să alerge şi să se mişte, simţea că trebuie să fugă şi să pribegească până la capătul lumii şi până la capătul vieţii lui, care-şi pierduse orice preţ şi strălucire. Totuşi nu fugi mai departe spre locuri necunoscute, ci se ţinu mereu în apropierea nenorocirii

lui, se învârti în jurul colibei sale, a morii, a ogoarelor, a cortului princiar de vânătoare. În cele din urmă se ascunse din nou în copacii din preajma cortului, stătu ghemuit în ascunzişul de frunze şi pândi crunt şi aprig ca o fiară flămândă, până ce sosi clipa pentru care îşi ţinea încordate ultimele puteri, când rajahul apăru în faţa cortului. Atunci îşi dădu drumul, alunecând fără zgomot de pe creangă, îşi luă avânt, repezi praştia şi îl nimeri pe cel pe care-l ura cu piatra în frunte, încât acesta se prăbuşi şi rămase nemişcat, întins pe spate.

Nu se arătă nimeni; în furtuna de desfătare şi pofta de răzbunare, care vâjâia prin simţurile lui Dasa, interveni o clipă de linişte adâncă, înspăimântătoare şi stranie. Şi mai înainte ca în jurul celui doborât să se facă zgomot şi să înceapă a forfoti slujitorii, el ajunse în pădure şi pieri în stufărişul sălbatic de bambus, cu care codrul se prelungea către vale.

În timp ce sărise din copac, în timp ce, în beţia faptei, îşi rotise praştia şi trimisese moartea, fusese ca şi când îşi stinsese totodată şi propria-i viaţă, ca şi când l-ar fi părăsit ultimele puteri şi s-ar fi azvârlit, zburând o dată cu piatra ucigătoare, m prăpastia nimicirii, împăcat cu gândul sfârşitului, acum când duşmanul urât cădea cu o clipă înaintea lui. Apoi însă, când faptei îi urmă acea neaşteptată clipă de linişte, setea de viaţă, de care încă nu era conştient, îl trase din prăpastia ce se căscase, instinctul străvechi puse stăpânire pe simţurile şi picioarele sale, îi ceru să caute pădurea şi desişul de b ambus, ii porunci să fugă şi să se facă nevăzut. Deveni conştient de ce se întâmpla cu el abia după ce ajunse la adăpost şi scăpă de primul pericol, în timp ce se prăbuşea istovit şi-şi trăgea răsuflarea, în timp ce îşi recăpăta puterile sugrumate de beţia faptei şi-şi venea în fire, simţi mai întâi o dezamăgire şi un dezgust pricinuite de faptul că se vedea în viaţă şi scăpat. Dar abia i se potolise respiraţia şi-i pierise ameţeala epuizării, că acest simţământ încet şi silnic lăsă loc încăpăţânării şi dorinţei de a trăi, iar în inima lui se întoarse încă o dată bucuria sălbatică pe care i-o pricinuia fapta săvârşită.

Curând simţi prin apropiere mişcare, începuse căutarea şi vânătoarea după ucigaş care dură toată ziua, iar el scăpă numai datorită faptului că rămase fără să facă zgomot în ascunzişul în

care nimeni nu cuteza să pătrundă prea adânc de frica tigrilor. Dormi puţin, stătu iarăşi la pândă, se târî mai departe, făcu din nou un popas, a treia zi după faptă se şi găsea dincolo de lanţul de coline şi fără să se oprească merse mai departe, spre munţii cei înalţi.

Viaţa de pribeag îl duse ici şi colo, îl făcu mai tare şi mai nepăsător, dar şi mai înţelept şi mai resemnat, totuşi noaptea o visa mereu pe Pravati şi fericirea lui de altădată, sau ceea ce numea el acum aşa, visa de multe ori şi despre urmărirea şi fuga lui, vise înspăimântătoare ce-i umpleau inima de nelinişte, ca de pildă acesta: se făcea că aleargă prin Păduri, auzind înapoia lui tobele şi cornurile de vânătoare ale urmăritorilor, că trage după sine prin păduri şi mlaştină, prin spinării şi peste punţile putrede, gata să se prăbuşească, ceva ca o povară, o legătură, ceva înfăşurat, învelit, ceva necunoscut despre care nu ştia decât că e ceva preţios şi că nu îi e îngăduit să-i dea drumul din mâini pentru nimic în lume, ceva de mare valoare şi aflat în primejdie, o comoară, ceva furat poate, înfăşurat într-o pânză, o stofă colorată cu un desen rosu-cafeniu şi albastru, ca acela de pe rochia de sărbătoare a lui Pravati — că, aşadar, fuge şi se strecoară cu această boccea, încărcată cu un lucru furat sau cu o comoară, printre pericole şi cazne, cocoşându-se pe sub crengi mult aplecate şi pe sufe stânci ieşite *in* afară, pe lângă şerpi şi pe podeţe înguste, clătinătoare, peste râuri pline de crocodili, că, în sfârşit, rămâne locului, hăituit şi stors de puteri, că pipăie stângaci nodurile cu care e legată bocceaua lui, că le deznoadă unul după altul şi desface pânza şi că bănuita comoară, pe care o scoate acum şi o ţine în mâinile ce-i tremură de groază, e propriul său cap.

Trăia ascuns şi mereu pribeag, acum nu propriu-zis fugind de oameni, ci mai curând evitându-i. Iar într-o zi, paşii îl duseră printr-un ţinut de coline cu iarbă bogată, care-l chema de departe frumos şi voios, părând că-l salută, ca şi când i-ar fi fost cunoscut: ici era o păşune, cu iarba înflorită ce se legăna domol, ici un pâlc de sălcii, pe care Ie recunoscu şi care îi aduseră aminte de vremea senină şi nevinovată când încă nu ştia nimic despre dragoste şi gelozie, despre ură şi răzbunare. Era ţinutul de păşuni, în care păzise odinioară cu tovarăşii săi turma, fusese

atunci cea mai senină perioadă a tinereţii sale, care-l privea acum din adâncurile îndepărtate ale ireversibilităţii. O dulce tristeţe din inima lui dădu răspuns vocilor ce-l salutau aici, vântului ce adia făcând să fluture ramurile sălciilor argintii, veselului şi sprintenului cântec de pribegie al micilor pâraie, cântecului de păsări şi bâzâitului profund al bondarilor de aur. Totul răsuna aici şi împrăştia miresme ca într-un loc de refugiu şi ca acasă; niciodată, obişnuit cum era cu viaţa hoinară de păstor, nu simţise că un ţinut îi aparţine astfel şi că e pentru el ca o patrie.

Însoţit şi condus de aceste voci care-i umpleau sufletul cu un sentiment asemănător celui încercat de un om care se întoarce în ţara lui, colindă prietenoasa regiune, pentru întâia oară după cele câteva luni îngrozitoare nu ca un străin, ca un fugar şi ca un osândit la moarte, ci cu inima largă, fără să se gândească la nimic, fără să dorească nimic, dăruindu-se pe de-a-ntregul prezentului şi naturii înconjurătoare senine şi liniştite, captând impresii, plin de gratitudine şi niţel mirat de el însuşi şi de această stare sufletească nouă, neobişnuită, trăită cu încântare pentru întâia oară, de această receptivitate calmă, de această destindere voioasă, de această bucurie contemplativă, vie şi recunoscătoare. Ca atras de o putere tainică, străbătu păşunile verzi, îndreptându-se către pădure, pătrunse sub copaci, în amurgul învrâstat cu mici petice de soare, iar aici sentimentul că s-a întors în patrie deveni şi mai puternic şi-l conduse pe drumul pe care picioarele păreau a-l găsi singure, până când, tăind un desiş de ferigi, o mică pădure deasă în mijlocul pădurii celei mari, ajunse la minuscula colibă şi, iată, în faţa colibei, pe pământ, şedea nemişcat yoghinul, pe care-l privise cândva cu atâta atenţie şi căruia îi adusese lapte.

Dasa încremeni pe loc, ca trezit din somn. Aici totul era întocmai cum fusese odinioară, aici timpul stătuse pe loc, nu fusese ucis nimeni şi nimeni nu pătimise; se părea că aici timpul şi viaţa sunt tari cum e cristalul, liniştite şi eterne, îl privi îndelung pe bătrân, iar în inima lui se reîntoarseră admiraţia, dragostea şi dorul resimţite atunci când dăduse pentru întâia oară de această privelişte. Cercetă cu privirea coliba şi se gândi că ar avea nevoie *de* unele reparaţii, înainte de începerea

viitoarei perioade ploioase. Apoi îşi luă inima în dinţi şi făcu prudent câţiva paşi, intră în colibă şi iscodi ce e în ea; nu erau multe, aproape că nu era nimic: un aşternut din frunziş, o tigvă cu puţină apă şi o traistă de rafie goală. Luă traista şi porni cu ea, căută prin pădure de-ale gurii, adună fructe şi măduvă dulce de copac, apoi se duse cu tigva şi o umplu cu apă proaspătă. Ceea ce era de făcut aici făcuse. Atât de puţin îi trebuia unui om ca să trăiască. Dasa se ghemui pe pământ şi se scufundă în visare. Era mulţumit de această odihnă şi de aceste visuri liniştite în pădure, era mulţumit de el însuşi, de vocea dinăuntrul fiinţei lui, care-l condusese încoace, spre locul acesta unde încă de pe când era copil presimţise ceva ce s-ar putea numi pace, fericire şi cămin.

Şi astfel, Dasa rămase la bătrânul cel tăcut, îi împrospăta aşternutul de frunziş, căută hrană pentru amândoi, repară coliba cea veche şi începu să construiască o a doua, pe care o înălţă pentru el la o mică distanţă. Bătrânul părea că-l tolerează, deşi nu ţi-ai fi putut da seama dacă a luat propriu-zis act de prezenta lui.

Când se trezea din extaz era numai ca să se ducă să se culce în colibă, să mănânce o îmbucătură sau să facă o scurtă plimbare prin pădure. Dasa trăia în preajma venerabilului, ca un slujitor în apropierea unui om de seamă sau mai curând cum trăieşte pe lângă oameni un mic animal de casă, o pasăre domestică sau o mangustă, slujind şi abia luat în seamă. Pentru că dusese multă vreme o viaţă de fugar, tăinuită, nesigură, cu conştiinţa împovărată şi ştiindu-se în permanenţă urmărit, viaţa liniştită, munca uşoară şi vecinătatea omului ce părea că nici nu-l vede i-au făcut pentru o vreme foarte bine, dormea fără coşmaruri şi uita pentru o jumătate de zi ori pentru zile întregi ce se întâmplase. La viitor nu se gândea, iar dacă avea vreo nostalgie sau vreo dorinţă era aceea de a rămâne aici, de a fi acceptat şi iniţiat de yoghin în secretul traiului de sihastru, de a deveni el însuşi un yoghin şi de a fi părtaş al practicii yoga şi al mândrei sale indiferenţe! începu să imite adesea poziţia venerabilului, să se aşeze ca el cu picioarele încrucişate şi, nemişcat, să contemple la fel ca dânsul un univers necunoscut şi ireal, să devină insensibil la cele înconjurătoare. Făcând asta, de

cele mai multe ori obosea destul de repede, îi amorţeau membrele şi-l fulgerau dureri în spate, era necăjit de ţânţari sau de senzaţii ciudate ce-i furnicau pielea, de mâncărimi şi iritaţii, care-l obligau să se mişte din nou, să se scarpine şi în cele din urmă să se ridice. De câteva ori simţise însă şi altceva, anume un fel de vacuum, de imponderabilitate şi plutire, cam cum se întâmplă uneori în vise, când cel ce visează abia atinge când şi când pământul şi e respins blând de el, pentru ca să plutească din nou aidoma unei scame de nor. În clipele acestea, simţise cum ar trebui să te simţi dacă ai zbura necontenit, dacă propriul tău trup şi propriul tău suflet şi-ar pierde greutatea şi ar pluti împreună cu tine în răsuflarea unei vieţi însorite mai vaste, mai pure, înălţat şi sorbit de un univers transcendent, atemporal şi imuabil. Dar toate acestea rămăseseră doar nişte intuiţii de câteva clipe. Când revenea dezamăgit din asemenea clipe în banalitatea de totdeauna, trebuia să admită că e necesar ca maestrul să-i devină profesor, să-l iniţieze în exerciţiile şi artele sale secrete şi să facă din el un yoghin. Dar cum avea să se întâmple asta? Nu părea că bătrânul va lua vreodată act cu ochii de prezenţa lui, că între ei doi s-ar putea schimba vreodată cuvinte. Bătrânul părea ca se află dincolo de zi şi de oră, de pădure şi de colibă, chiar şi dincolo de cuvinte.

Şi totuşi într-o zi el rosti un cuvânt. Venise acum o vreme, în care Dasa visa din nou noapte de noapte, adesea ameţitor de dulce, adesea ameţitor de oribil, fie despre nevasta lui, Pravati, fie despre spaimele vieţii de fugar. Ziua nu făcea niciun fel de progrese, nu-şi putea prelungi mult exerciţiile de imobilitate şi de stăpânire de sine, se pomenea gândindu-se la femei şi la dragoste, rătăcea îndelung prin pădure. Poate că era de vină starea vremii, erau zile sufocante cu rafale de vânt fierbinţi. Veni din nou o astfel de zi, ţânţarii zumzăiau, Dasa avusese iar în timpul nopţii un vis urât ce-i lăsase în suflet spaimă şi apăsare, dar al cărui conţinut nu şi-l mai amintea şi care, după ce se trezise, îi apărea ca o jalnică şi neîngăduită şi foarte ruşinoasă prăbuşire în împrejurările şi perioadele vieţii sale de mai înainte. Toată ziua se furişă şi se ciuci întunecat şi nelinişti t prin-prejurul colibei, îşi p ier du timpul făcând una sau alta, se aşează de mai multe ori ca să încerce un exerciţiu de adâncire în

extaz, dar de fiecare dată se simţi asaltat numaidecât de o neliniştе febrilă, membrele îi zvâcneau, prin picioare parcă îi mişunau furnici, ceafa îi ardea, nu putu rezista decât câteva clipe şi-şi întoarse privirile cu sfială şi ruşine spre bătrân, care şedea ghemuit într-o poziţie desăvârşită şi a cărui faţă, cu ochii întorşi spre interior. Plutea într-o calmă seninătate intangibilă, ca o corolă de floare.

Când, în această zi, yoghinul se ridică şi se îndreptă spre coliba lui, Dasa, care pândea de mult clipa, îi ieşi în drum şi, cu îndrăzneala celui cuprins de panică, îi vorbi.

— Venerabile, spuse el, iartă-mă că am năvălit în tăcerea ta. Caut pace, caut linişte, as vrea să trăiesc ca tine şi să devin asemeni ţie. Iată, sunt încă tânăr, dar a trebuit să gust multă suferinţă în viaţă, soarta s-a jucat cu mine într-un chip îngrozitor. M -am născut principe, am fost alungat printre păstori, am ajuns păstor, am crescut voios şi robust ca o vită tânără, şi am avut inima nevinovată. Apoi ochii mi s-au deschis asupra femeilor, iar atunci când m-am aflat în faţa celei mai frumoase, mi-am robit ei viaţa, aş fi murit, dacă n-ar fi ajuns a mea. Mi-am părăsit tovarăşii, păstorii, am peţit-o pe Pravati, mi-au dat-o, am devenit ginere şi am slugărit, a trebuit să trudesc din greu, dar Pravati era a mea şi mă iubea, sau aşa credeam eu că mă iubeşte, în fiecare seară mă întorceam în braţele ei, mă culcam lângă inima ei. Şi iată, într-o zi, a venit în ţinut rajahul, acelaşi din pricina căruia fusesem alungat pe când eram copil, a venit şi mi-a răpit-o pe Pravati, a trebuit s-o văd în braţele lui.

A fost cea mai mare durere pe care am cunoscut-o, m-a schimbat pe mine şi mi-a dat peste cap viaţa. L-am doborât pe rajah, l-am ucis, am dus viaţă de ucigaş hăituit, erau pe urmele mele, în nicio clipă nu puteam fi sigur de viaţa mea, până când am nimerit aici. Sunt un nerod, venerabile, sunt un ucigaş, poate că tot mă vor prinde şi mă vor sfâşia în patru. Nu mai pot îndura această viaţă îngrozitoare, as vrea să-i pun capăt.

Yoghinul ascultase răbufnirea în linişte şi cu ochii lăsaţi în jos. Acum îi deschise şi-şi îndreptă privirea spre faţa lui Dasa, o privire senină, pătrunzătoare, aproape insuportabil de dură, de concentrată şi luminoasă, iar în timp ce privea chipul lui Dasa şi

reflecta la pripita lui povestire, îşi strâmbă încet gura ca pentru un surâs şi un râs, clătină din cap cu un râs mut şi spuse râzând:

— Maya! Maya!

Dasa rămase foarte încurcat şi ruşinat, celălalt, înainte de a mânca, se plimbă puţin pe poteca îngustă dintre ferigi, păşind solemn şi singur încolo şi încoace, iar după câteva sute de paşi se întoarse şi intră în colibă, şi faţa lui era din nou ca întotdeauna, întoarsă spre altundeva decât spre lumea reală. Ce fel de surâs fusese totuşi acesta, care îi răspunsese bietului Dasa de pe acest chip mereu la fel de imobil? Tânărul trebui să reflecteze mult la el. Fusese binevoitor sau batjocoritor acest râs teribil din clipa în care Dasa îşi rostise mărturisirea şi rugămintea deznădăjduită, fusese o mângâiere sau o osândă, fusese divin sau demonic? Fusese behăitul cinic al unui moşneag, care nu mai putea lua nimic în serios, sau veselia unui înţelept pricinuită de nerozia altuia? Avusese înţelesul unei respingeri, al unui rămas bun, al unei izgoniri f Sau voise să fie un sfat, un îndemn adresat lui Dasa, ca să facă şi el la fel şi să râdă împreună? Nu reuşi să dezlege şarada. Noaptea târziu continua să se gândească la acest râset, in care părea că se concentraseră pentru acest bătrân viaţa, fericirea şi nefericirea lui, gândurile sale mestecară acest râset ca pe o rădăcină tare, care are totuşi un anumit gust şi miros. Şi tot aşa mestecă şi reflectă şi se trudi cu vorba pe care bătrânul o rostise atât de limpede, pe care o rostise râzând, voios şi satisfăcut într-un mod de neînţeles: „Maya! Maya!” Dasa ştia pe jumătate, pe jumătate bănuia cam ce însemna acest cuvânt, şi chiar felul cum îl rostise râzând bătrânul părea că trădează un înţeles. Maya, cuvântul acesta, era viaţa lui Dasa, tinereţea lui Dasa, dulcea fericire şi amara jale a lui Dasa.

Maya era frumoasa Pravati. Maya era dragostea şi plăcerile ei, Maya era viaţa întreagă. Viaţa lui Dasa şi viata tuturor oamenilor, totul era în ochii acestui bătrân yoghin aceeaşi Maya, era ceva ca o copilărie, un spectacol, un teatru, o închipuire, un nimic în înveliş pestriţ, un balon de săpun, era ceva de care puteai să râzi cu o anumită încântare şi, în acelaşi timp, ceva ce puteai dispreţui, însă în niciun caz lua în serios.

Dacă pentru bătrânul yoghin viaţa lui Dasa fusese rezolvată şi lichidată prin acel râset şi prin cuvântul Maya, pentru Dasa însuşi lucrurile nu stăteau aşa şi, oricât ar fi dorit să fie şi el un yoghin râzător şi să nu vadă în propria lui viaţă altceva decât Maya, totuşi, începând cu aceste zile şi nopţi neliniştite, în el se trezi din nou tot ceea ce părea că uitase de-o vreme, aici, în refugiul său de după epuizanta perioadă de fugă. Extrem de mică îi apărea speranţa de a învăţa cândva cu adevărat arta yoga sau măcar de a-l putea imita pe bătrân. Şi atunci — ce sens mai avea şederea lui în această pădure? Fusese un refugiu, îşi trăsese aici puţin sufletul şi-şi refăcuse puterile, îşi mai venise puţin în fire, era şi asta ceva, era destul de mult. Poate că intre timp acolo, în ţară, vânătoarea după ucigaşul prinţului încetase, aşa că putea să plece din nou mai departe, fără mare pericol. Se hotărî s-o facă, a doua zi voia să pornească la drum, lumea era mare, nu mai putea rămâne în acest ascunziş. Hotărârea aceasta îl linişti oarecum.

Avusese de gând să se scoale devreme în zori, însă când se trezi după un somn lung, soarele se şi afla pe cer, yoghinul îşi şi începuse adâncirea în extaz, iar Dasa nu voia să plece fără a-şi lua rămas bun, apoi mai avea şi o rugăminte de făcut. El aşteptă astfel oră după oră, până când bătrânul se ridică, îşi întinse membrele şi începu să păşească încolo şi încoace. Atunci i se aşeză în cale, făcu câteva plecăciuni şi nu se lăsă, până când maestrul în yoga nu-şi îndreptă privirea întrebătoare spre el.

— Maestre, spuse el cu umilinţă, îmi văd de drum mai departe, n-am să-ţi mai tulbur liniştea. Dar mai îngăduie-mi, preacinstite, o rugăminte. Când nu i-am istorisit viaţa, ai râs şi ai strigat „Maya”. Te implor, fă-mă să ştiu ceva mai multe despre Maya.

Yoghinul se îndreptă spre colibă, privirea lui îi porunci lui Dasa să-l urmeze. Bătrânul luă vasul cu apă, i-l dădu şi îi ceru să-şi spele mâinile. Dasa, ascultător, o făcu. Apoi maestrul turnă restul de apă din tigvă peste ferigi, îi întinse tânărului vasul gol şi-i porunci să aducă apă proaspătă.

Dasa se supuse şi porni în fugă, iar în timp ce parcurgea această potecă îngustă spre izvor, în timp ce întindea pentru ultima oară uşoara tigvă goală, cu marginile netede, uzate, spre

mica oglindă de apă, în care se reflectau ferigile, coroanele boltite ale copacilor, albastrul dulce al cerului în puncte luminoase, risipite, în care, aplecându-se, se contura acum şi propriul său chip, într-un crepuscul cafeniu, inima lui fu năpădită de simţămintele celui gata de plecare. Scufundă vasul în apă, gânditor şi încet, se simţi cuprins de nesiguranţă şi nu-şi putea lămuri de ce-l tulbură o senzaţie ciudată, de ce, cât ă vreme era hotărât să plece, îl doare faptul că bătrânul nu l-a poftit să mai rămână, să rămână poate pentru totdeauna.

Se aplecă peste marginea izvorului, luă o înghiţitură de apă, se ridică precaut cu tigva, ca să nu verse niciun strop şi voi să pornească pe scurtul drum de întoarcere, când urechea lui prinse un sunet ce-l încântă şi-l îngrozi, era sunetul unei voci pe care o auzise în unele dintre visurile sale şi la care se gândise cu o nostalgie amară şi în câteva ore de trezie. Răsuna dulce, îl ademenea dulce, copilăros şi voluptuos prin amurgul pădurii, încât inima i se înfiora de spaimă şi de plăcere. Era vocea lui Pravati, femeia lui.

— Dasa, îl ademeni ea.

Nu-i venea să creadă, privi în jurul său, cu tigva de apă încă în mână, şi iată, între trunchiurile copacilor, apărea ea, zveltă şi elastică, cu picioare lungi, Pravati, femeia cea dragă, neuitata, necredincioasa. Lăsă să-i cadă vasul şi alergă în întâmpinarea ei. Surâzând şi cam ruşinoasă, ea sta în faţa lui, privindu-l cu ochi mari de căprioară şi abia acum, de aproape, Dasa băgă de seamă că poartă sandale de piele roşie şi vesminte foarte frumoase şi bogate, o brăţară de aur la mână, pietre scumpe, scânteietoare, colorate în părul negru. Dasa se trase înapoi. Pravati mai era şi acum tot târfa unui prinţ? Oare nu-l doborâse el pe acei Nala? Se mai plimba ea purtând darurile lui? Cum putea Pravati, împodobită cu aceste brăţări şi nestemate, să apară în faţa lui şi să-l strige pe nume?

Dar Pravati era mai frumoasă ca niciodată şi, mai înainte ca ea să poată începe a vorbi, Dasa se pomeni că o strânge în braţe, îşi lasă fruntea în părul ei, îi aplecă faţa spre el şi o sărută pe gură, iar în timp ce făcea toate astea, simţea că tot ceea ce fusese cândva al lui se reîntorcea la el şi îi aparţinea iară, fericirea, iubirea, voluptatea, dragostea de viaţă, pasiunea, în

gândurile lui se şi găsea departe de această pădure şi de acest sihastru bătrân, pădurea, sihăstria, meditaţia şi yoga pieriseră şi fuseseră uitate; nu se mai gândea nici la vasul cu apă pe care trebuia să-l ducă bătrânului.

Tigva rămase căzută lângă izvor, în timp ce el grăbea cu Pravati spre marginea pădurii. Şi, în toată graba, ea începu să-i povestească cum ajunsese aici şi cum se întâmplaseră toate.

Uimitor era ceea ce povestea femeia, uimitor, fermecător şi fabulos. Dasa pătrundea în noua lui viaţă ca într-un basm. Nu numai că Pravati era din nou a lui, nu numai că acel odios Nala murise, iar urmărirea ucigaşului fusese oprită de mult, în afară de asta, Dasa, fiul de rege, devenit odinioară păstor, fusese proclamat în oraş drept moştenitorul şi domnitorul legiuit, un păstor bătrân şi un brahman vârstnic reamintiseră şi împărtăşiseră tuturor vestea aproape uitată a îndepărtării lui de la curte, iar acelaşi bărbat care fusese căutat o vreme pretutindeni ca ucigaş ai lui Nala, pentru a fi supus la chinuri şi ucis, era căutat acum, cu mai mult zel încă, prin toată ţara, ca să fie înscăunat rajah şi să se reîntoarcă, primit sărbătoreşte, în oraş şi în palatul tatălui său. Era ca un vis, iar ceea ce îi plăcu mai mult celui copleşit de surprindere era fericita coincidenţă că dintre toţi trimişii care răscoleau împrejurimile, aceea care-l găsise şi-l salutase mai întâi fusese tocmai Pravati. La marginea pădurii, Dasa găsi instalate corturi, mirosea a fum şi a vânat pus în irigare. Pravati fu întâmpinată zgomotos de suita sa şi, îndată ce îl înfăţişă pe Dasa, soţul ei, începu o mare serbare. Se afla de faţă un bărbat, fost tovarăş al lui Dasa de pe când trăise printre păstori, el fusese acela care-o călăuzise pe Pravati cu alaiul încoace, spre unul dintre locurile pe unde îşi dusese viaţa. Bărbatul râse de mulţumire când îl recunoscu pe Dasa, alergă spre dânsul şi tare l-a r fi bătut prieteneşte pe umăr sau l-ar fi strâns în braţe, dar acum fostul său tovarăş devenise rajah, aşa că se opri din fugă ca paralizat, apoi păşi mai departe încet şi respectuos şi-l salută cu o adâncă plecăciune. Dasa îl ridică, îl strânse în braţe, îi spuse tandru pe nume şi-l întrebă cum poate să-l răsplătească. Păstorul îi răspunse că doreşte un viţel, şi îi fură trimişi trei, din cel mai bun soi de care avea rajahul. Noului princip e îi fură prezentaţi mereu alţi oameni, slujbaşi, maeştri

de vânătoare, brahmani de la curte, le primi omagiile, fu servit un prânz, răsună muzică de tobe, chitare şi flaute, iar sărbătoarea asta şi toată splendoarea i se părură lui Dasa un vis; nu putea să creadă cu adevărat în realitatea lor, reală deveni mai întâi pentru el numai Pravati, tânăra lui femeie, pe care o ţinea în braţele sale.

Parcurgând distanţe scurte în timpul zilei, alaiul se apropie de oraş, înainte fuseseră trimişi curieri grabnici, să împrăştie fericita veste că tânărul rajah fusese găsit şi se află pe drum, iar când oraşul se arătă privirilor, străzile lui se umpluseră de răsunetul gongurilor şi al tobelor, solemnul alai al brahmanilor înveşmântaţi în alb îi ieşi în întâmpinare, în fruntea lui păşea urmaşul acelui Vasudeva care, cu vreo douăzeci de ani înainte, îl trimisese pe Dasa la păstori şi care răposase abia de curând. Îl salutară cu toţii, cântară imnuri şi-l conduseră spre palat, în faţa cărui aprinseseră câteva focuri mari pentru jertfe. Dasa fu purtat în casa lui, noi saluturi, omagii, binecuvântări şi vorbe de bun venit îl întâmpinară şi aci. Afară, oraşul petrecu până noaptea târziu, bucurându-se.

Instruit în fiecare zi de doi brahmani, Dasa învăţă în scurtă vreme tot ce părea indispensabil să ştie, luă parte la jertfe, rosti sentinţe şi se exersa în meşteşugurile cavalereşti şi războinice. Branmanul Gopala îl iniţie în ale politicii; îi povesti cum stau lucrurile în legătură cu el, cu dinastia şi cu privilegiile acesteia, cu drepturile viitorilor săi fii şi ce duşmani are. Printre aceştia din urmă se număra în primul rând mama lui Nala, aceea care-i răpise cândva drepturile prinţului Dasa, care voise să-i ia viaţa şi care trebuia acum să-l urască şi ca ucigaş al fiului ei. Femeia fugise, se pusese sub protecţia prinţului vecin Govinda şi trăia în palatul acestuia, iar acest Govinda şi dinastia lui fuseseră dintotdeauna duşmani periculoşi, se războiseră cu strămoşii lui Dasa şi ridicau pretenţii asupra anumitor părţi ale teritoriului său. Dimpotrivă, vecinul de la miazăzi, prinţul din Gaipali, fusese prieten cu tatăl lui Dasa şi nu-l putuse suferi niciodată pe răposatul Nala; a-l vizita, î-i face daruri şi a-l pofti la prima vânătoare pe acest vecin era o îndatorire de seamă.

Pravati se deprinse în chip desăvârşit cu noua ei situaţie de femeie nobilă, se pricepea să se înfăţişeze ca o prinţesă şi arăta

minunat în veşmintele ei frumoase şi cu giuvaierurile ei, ca şi când ar fi fost de origine tot atât de înaltă ca domnul şi soţul său. Au trăit amândoi ani şi ani de dragoste fierbinte, iar fericirea le dădea o anume splendoare şi strălucire, ca acelora îndrăgiţi de zei, astfel că poporul îi cinstea şi-i iubea. Iar când, după ce aşteptase multă vreme în zadar, Pravati îi dărui un băiat frumos, căruia îi dădu numele tatălui lui, Ravana, fericirea lui Dasa fu desăvârşită, şi tot ceea ce avea, ţară şi putere, case şi grajduri, lăptarii, vite şi cai, căpătară în ochii săi o însemnătate şi o importanţă îndoită, în acelaşi timp o strălucire şi o valoare sporită: toată această avere fusese frumoasă şi îmbucurătoare, ca s-o înconjoare pe Pravati, s-o îmbrace, s-o împodobească şi s-o omagieze, acum era cu mult mai frumoasă, mai îmbucurătoare şi mai însemnată ca moştenire şi fericire viitoare a fiului său, kavana.

Dacă plăcerea cea mai mare a lui Pravati sta în serbări, în cortegii, în îmbrăcăminte luxoasă şi somptuoasă, în giuvaieruri şi în mulţimea servitorilor, Dasa găsea cea mai mare bucurie în grădina sa, unde pusese să se sădească pomi şi flori rare şi scumpe, unde fuseseră deprinşi să trăiască în libertate papagali şi alte păsări multicolore, pe care îşi făcuse obiceiul să le hrănească şi cu care stătea de vorbă în fiecare zi. În afară de asta îl atrăgea erudiţia, ca un discipol plin de recunoştinţă al brahmanilor învăţă multe versuri şi zicale, arta de a citi şi a scrie şi ţinea pe lângă el un scrib priceput în prepararea foii de palmier pentru scris, de sub ale cărui mâini delicate începu să ia fiinţă o mică bibliotecă. Aici, între cărţi, într-o încăpere splendidă, cu pereţii ncn lemn scump, împodobit în întregime cu sculpturi în parte aurite ce înfăţişau viaţa zeilor, îi poftea uneori pe brahmani, pe cei mai îi ieşi învăţaţi şi gânditori dintre preoţi ca să discute despre lucrurile sacre, despre creaţia lumii şi despre Maya marelui Vişnu, despre sfintele *Vede,* despre puterea jertfelor şi despre puterea încă mai mare a penitenţei, datorită căreia un om muritor putea să ajungă până acolo, încât zeii să tremure de frică înaintea lui. Aceia dintre brahmanii care vorbiseră, replicaseră şi argumentaseră cel mai bine primeau daruri măreţe, câte unul ducea cu el, ca premiu pentru o dispută în care ieşise victorios, o vacă frumoasă, iar uneori priveliştea

avea ceva comic şi emoţionant în acelaşi timp, când marii învăţaţi, ce tocmai citaseră şi interpretaseră zicerile *Vedelor* şi se arătaseră cunoscători în toate ale cerurilor şi ale mărilor lumii, plecau mândri şi umflaţi în pene cu darurile lor de onoare sau, din cauza acestora, se luau invidioşi la harţă.

Aflându-se în mijlocul bogăţiilor sale, al fericirii sale, al grădinii sale, al cărţilor sale, prinţului Dasa i se părea uneori că tot ceea ce aparţine vieţii şi existenţei omeneşti este în genere ciudat şi îndoielnic emoţionant şi comic în acelaşi timp, ca brahmanii cei vanitoşi, luminos şi în acelaşi timp întunecat, vrednic de a fi dorit şi totodată dispreţuit. Când îşi desfăta ochii, privind florile de lotus de pe faţa lacurilor din grădină, strălucitorul joc de culori al penelor păunilor, fazanilor şi păsărilor-rinocer, sculpturile aurite din palat, toate aceste lucruri puteau să-i apară uneori divine, ca străbătute de focul veşnic, iar alteori, ba chiar şi în acelaşi timp, ireale, neverosimile, incerte, ca supuse caducităţii şi pieirii, gata să se scufunde din nou în nefiinţă, în haos. Aşa cum el însuşi, rajahul Dasa, fusese un prinţ, devenise păstor, căzuse până ia treapta unui ucigaş şi a unui pribeag în afara legii, pentru ca în cele din urmă să urce din nou pe culmea demnităţii princiare, fără să ştie ce puteri îi îndrumă şi-i hotărăsc soarta, fără să aibă habar ce-i poate aduce ziua de mâine şi de poimâine, tot astfel în viaţă jocul Mayei include pretutindeni şi în acelaşi timp înălţimile şi josniciile, eternitatea şi moartea, măreţia şi ridicolul. Chiar ea, cea iubită, chiar frumoasa Pravati îi apărea în unele clipe smulsă din aura de vrajă şi vrednică de râs, prea multe inele purta pe braţe, prea multă îngâmfare şi triumf îi străluceau în priviri, prea multă demnitate forţată se vedea în mersul ei.

Mai drag decât grădina şi decât cărţile îi era Ravana, micuţul fiu, împlinirea dragostei şi a vieţii lui, ţinta afecţiunii şi a grijii sale, un copil gingaş, frumoşi un adevărat prinţ, cu ochi de căprioară ca ai mamei şi înclinări spre gândire şi visare ca ale tatălui. Uneori, când îl vedea pe micuţ stând îndelung, în grădină, în faţa unui pom ornamental, sau ghemuindu-se pe un covor, ca să se adâncească în contemplarea unei pietre, a unei jucării cioplite, a unei pene de pasăre, cu sprâncenele puţin ridicate şi cu ochii ţintă, ca îndreptaţi spre altundeva, atunci i se

părea că fiul acesta îi semăna lui foarte. Atât de mult îl iubea, de asta îşi dădu seama Dasa într-un rând, când fu nevoit să-l părăsească întâia oară pentru un timp nedeterminat.

Anume, într-o zi se înfăţişă un olăcar venit în grabă din ţinutul unde ţara lui avea hotar cu ţara lui Govinda, vecinul, şi aduse vestea că oamenii lui Govinda năvăliseră acolo, răpiseră vite, luaseră şi oameni în robie şi îi trecuseră cu ei dincolo. Fără întârziere, Dasa se pregătise, îi luase cu sine pe comandantul gărzii personale, câteva duzini de cai şi oameni şi se avântase în urmărirea jefuitorilor; atunci, în clipa dinaintea plecării, luându-şi micul fiu în braţe şi sărutându-l, dragostea îi izbucnise în inimă ca vâlvătaia unei dureri de foc. Durerea aceasta de foc, a cărei intensitatea îl surprinsese şi-l zguduise ca un avertisment venit din necunoscut, deveni în cursul lungului lui drum parcurs călare o înţelegere, o revelaţie.

Anume, în timp ce gonea călare, îşi puse întrebarea de ce se află el pe cal şi de ce goneşte atât de necruţător şi de grabnic prin ţară; ce putere e în definitiv aceea care-l sileşte la o asemenea faptă şi trudă. Tot gândindu-se, îşi dădu seama că în fundul inimii lui nu-i păsa şi nu-l durea dacă undeva la hotare i se răpeau vite şi oameni, că jaful şi jignirea drepturilor sale de suveran n-ar fi fost îndestulătoare ca să-i aprindă mânia şi să-l împingă la acţiune şi că mai chibzuit ar fi fost să întâmpine vestea răpirii vitelor cu un zâmbet de compătimire. Procedând astfel, o ştia, i-ar fi făcut o cumplită nedreptate trimisului, care gonise până la epuizare, ca să aducă vestea, şi nu mai puţin oamenilor jefuiţi şi celor care fuseseră prinşi, smulşi din patrie şi din viaţa lor paşnică şi târâţi în ţară străină şi în sclavie. Da, renunţând la răzbunarea războinică, ar fi comis o nedreptate faţă de toţi ceilalţi supuşi ai săi, cărora acum nu li se clinitise niciun fir de păr din cap, cu toţii ar fi suportat greu şi n-ar fi putut înţelege purtarea domnitorului lor care nu-şi apăra mai bine ţara, iar fiecare dintre ei s-ar fi gândit că, dacă ar fi fost şi el victima unui act de violenţă, nu putea să se aştepte la răzbunare şi ajutor, în felul acesta, Dasa ajunse la încheierea că era datoria lui să întreprindă această acţiune de răzbunare. Dar ce însemnează datorie? Câte datorii nu sunt, pe care le uităm adesea şi fără nicio tresărire a inimii! Din ce pricină, această

îndatorire vindicativă nu era dintre cele indiferente, de ce n-o putea face uitată, de ce n-o îndeplinea cu nepăsare şi cu inima îndoită, ci atât de zelos şi cu atâta patimă? Abia se ivise în minte întrebarea, că inima lui şi dădu răspunsul, tresărind încă o dată, străpunsă de durerea resimţită şi la despărţirea de Ravana, prinţul. Dacă domnitorul, înţelese el acum, ar îngădui să i se răpească vite şi oameni, fără a opune rezistenţă, atunci jarul şi violenţa s-ar apropia dinspre hotarele ţării din ce în ce mai spre interior, iar în cele din urmă duşmanul ar ajunge în imediata lui apropiere şi l-ar lovi acolo unde durerea i-ar fi cea mai mare şi mai cumplită: în fiul său. Vrăjmaşii i-ar răpi fiul, urmaşul, i l-ar răpi şi l-ar ucide, poate în chinuri, iar asta ar fi durerea cea mai teribilă pe care ar putea-o cunoaşte, mai grozavă, mult mai grozavă decât însăşi moartea lui Pravati. De aceea gonea călare cu atâta zel spre hotare şi se arăta a fi un domnitor atât de grijuliu faţă de datoria lui. N-o făcea determinat de gândul de a nu-şi pierde vitele şi ţara, n-o făcea din mândria de a nu vedea pătat numele de principe al tatălui său, o făcea împins de dragostea puternică, dureroasă, nebună faţă de copil, împins de teama cumplită, nebună pe care i-o inspira durerea ce i-ar pricinui-o pierderea acestui copil.

Expediţia călare avu ca rezultat doar această înţelegere a lucrurilor, încolo, el nu reuşi să-i ajungă din urmă şi să-i pedepsească pe oamenii lui Govinda, aceştia scăpaseră cu pradă cu tot, iar ca să-şi vădească voinţa puternică şi să-şi arate curajul, trebui acum ca el însuşi să năvălească peste hotare şi să pustiască un sat al vecinului, să răpească vreo câteva vite şi câţiva sclavi. Rămăsese departe de ai săi câteva zile, dar pe drumul întoarcerii victorioase se scufundă din nou în gânduri profunde şi ajunse acasă foarte tăcut şi parcă întristat, căci în reflecţiile sale trebuise să admită cât de solid şi cât de loial lipsit de speranţa unei salvări era prins şi legat într-o plasă vicleană, cu toată fiinţa şi faptele sale. În vreme ce, pe de o parte, înclinarea lui spre meditaţie, nevoia de contemplare calmă şi dorul după o viaţă inactivă şi nevinovată creşteau şi creşteau necontenit, pe de alta, din dragoste faţă de Ravana, din teamă şi grijă pentru el, pentru viaţa şi viitorul lui, creştea tot aşa impulsul spre acţiune şi complicaţii, din tandreţe creştea

gâlceava, din dragoste, războiul; iată, deşi numai cu gândul de a fi drept şi de a îndeplini o răzbunare, târâse cu forţa oameni sărmani, nevinovaţi, jefuise o cireada, vârâse un sat în groaza morţii, iar din asta aveau să crească desigur iar o nouă răzbunare şi o nouă violenţă, şi aşa mai departe, până când toată viaţa lui şi toată ţara nu vor mai fi altceva decât război, violenţă şi zăngănit de arme. Acest gând sau această viziune îl făcuseră atât de tăcut şi-i dăduseră expresia de tristeţe la întoarcerea acasă.

Şi, într-adevăr, vecinul duşmănos nu-i dădu pace. El îşi repetă invaziile şi jafurile. Dasa fu nevoit să pornească la luptă pentru a-l pedepsi şi a se apăra, iar când duşmanul se retrăgea din faţa lui, trebuia să îngăduie ca soldaţii şi vânătorii lui să pricinuiască noi pagube vecinului. Prin capitală erau văzuţi mereu mai des călăreţi şi oameni înarmaţi, în unele sate de graniţă stăteau acum în permanenţă soldaţi de strajă, consiliile şi pregătirile de război umpleau zilele de nelinişte, Dasa nu reuşea să priceapă ce sens şi ce folos puteau să aibă veşnicele hărţuieli războinice, suferea din pricina suferinţelor celor loviţi, din pricina morţii celor căzuţi, suferea din pricina grădinii, a cărţilor sale, pe care era obligat să le neglijeze din ce în ce mai mult, din pricina păcii pierdute a zilelor şi a inimii sale.

Vorbea adesea despre toate acestea cu Gopala brahmanul, iar de câteva ori stătu de vorbă şi cu soţia lui, Pravati. Ar trebui, spunea el, ca unul dintre principii învecinaţi, un om aflat la mare cinste, să fie chemat ca arbitru şi să facă pace, dinspre partea lui ar fi gata cu dragă inimă să contribuie la statornicirea păcii, făcând concesii şi cedând câteva păşuni şi sate. Fu dezamăgit şi cam supărat când văzu că atât brahmanul, cât şi Pravati nici nu voiau să audă de aşa ceva.

Cu Pravati, divergenţa de opinii duse la un conflict violent, chiar la vrajbă. Dasa îi înfăţişă motivele şi gândurile lui şi o conjură să-l înţeleagă, ea însă primi fiecare cuvânt ca şi când ar fi fost îndreptat numai împotriva propriei sale persoane. Asta este şi intenţia vrăjmaşului, îl lămuri ea cu un belşug de vorbe aprinse, tocmai să se folosească în avantajul său de firea blajină şi de dragostea de pace a lui Dasa (ca să nu spună, de frica lui de război), îl va face să încheie o pace după alta şi s-o plătească

pe fiecare cu o mică cedare de pământ şi populaţie, iar în cele din urmă nu va fi totuşi deloc mulţumit, ci, îndată ce Dasa va fi destul de slăbit, va trece la un război pe faţă şi-i va smulge ceea ce i-a mai rămas. Aici nu este vorba de turme şi de sate, de avantaje şi dezavantaje, ci de ansamblu, e vorba de rămânerea în fiinţă sau de pieire. Iar dacă Dasa nu ştie ceea ce îi incumbă demnitatea lui, ce datorii are faţă de hui şi femeia lui, atunci trebuie să-l înveţe chiar ea. Ochii lui Pravati aruncau flăcări, vocea îi tremura, nu mai arătase de multă vreme atât de frumoasă şi pătimaşă, dar el nu simţi altceva decât întristare.

Între timp încălcările de frontieră şi nerespectarea păcii continuară, abia în perioada marilor ploi le puse deocamdată capăt. La curtea lui Dasa existau acum două partide. Unul, partidul păcii, era foarte mic, în afară de Dasa mai făceau parte din el numai câţiva dintre brahmanii mai bătrâni, bărbaţi învăţaţi şi cufundaţi în meditaţiile lor. Partidul războinic însă, partidul lui Pravati şi al lui Gopala, avea de partea lui majoritatea preoţilor şi pe toţi ofiţerii. Se lucra sârguincios pentru înarmare şi se ştia că, dincolo, vecinul inamic face acelaşi lucru. Băiatul Ravana era instruit de şeful vânătorilor în trasul cu arcul, iar mama lui îl lua cu ea la toate defilările trupelor.

Uneori, Dasa îşi amintea de vremea petrecută cândva în pădure ca sărman fugar, de bătrânul cu păr alb, care trăia acolo în sihăstrie şi meditaţie. Uneori îşi aducea aminte de dânsul şi simţea nevoia să-l caute, să-l revadă şi să-i audă sfatul.

Nu ştia însă dacă bătrânul mai trăieşte, dacă l-ar asculta şi i-ar da un sfat, iar chiar dacă ar mai fi trăit într-adevăr şi i-ar fi dat vreun sfat lucrurile şi-ar fi urmat totuşi calea mâi departe, nemaiputându-se schimba nimic. Meditaţia şi înţelepciunea erau lucruri bune, nobile, dar se părea că ele înfloreau numai în izolare, la marginea vieţii, iar faptele şi suferinţele celui ce înota în fluviul vieţii şi se lupta cu valurile sale nu aveau nimic a face cu înţelepciunea, îi erau date, erau soarta lui, trebuiau săvârşite şi îndurate. Nici zeii nu trăiau în pace şi înţelepciune veşnică, şi ei cunoşteau primejdia şi teama, lupta şi bătălia sângeroasă, Dasa o ştia din multe povestiri. Aşadar se dădu bătut, nu se mai certă cu Pravati, ieşi călare să-şi treacă trupele în revistă, văzu

războiul apropiindu-se, îl presimţi în visele chinuitoare din timpul nopţilor, iar în vreme ce trupul îi slăbea şi chipul îi devenea mâi întunecat, fericirea şi bucuria de î trăi i se vestejiră şi păliră, îi rămase numai dragostea pentru băiat, ea îi crescu b dată cu grija, crescu o dată cu înarmările şi exerciţiile militare, era floarea de un roşu aprins din grădina lui pustiită de uscăciune. Era uimit cât gol sufletesc şi câtă lipsă de bucurie putea îndura un om, cât de mult se poate deprinde cu grija şi dezgustul, se minuna şi cât de aprinsă şi de poruncitoare poate înflori o asemenea dragoste plină de spaimă şi de griji într-o inimă aparent secătuită de pasiuni. Dacă viaţa lui era poate văduvită de sens, nu era totuşi lipsită de un miez şi de un centru, ea se rotea în jurul dragostei pentru fiul său. În ceea ce-l privea, se scula de dimineaţă din pat şi-şi petrecea ziua cu ocupaţii şi activităţi trudnice, al căror ţel era războiul şi care toate îi erau neplăcute. Conducea sfaturile şefilor cu răbdare şi se împotrivea hotărârilor majorităţii numai atât, cât să mai obţină cel puţin o oarecare amânare şi să nu se arunce în mod total nechibzuit în aventură. Aşa cum bucuria de a trăi, grădina, cărţile îi deveniseră treptat mai străine şi mai necredincioase, sau el lor, tot astfel îi devenise străină şi necredincioasă şi aceea care fusese ani în şir fericirea şi plăcerea vieţii lui. Înstrăinarea începuse din cauza politicii, iar atunci când Pravati îi ţinuse acea cuvântare pătimaşă, în care îi luase în râs teama de păcat şi dragostea de pace, numindu-le aproape făţiş laşitate, când ii vorbise cu obraji îmbujoraţi, cu cuvinte aprinse, despre onoarea princiară, despre eroism şi despre ocara suportată, el simţise şi văzuse, consternat şi cuprins brusc de o senzaţie de ameţeală, cât de mult se îndepărtase soţia lui de el sau el de dânsa.

De-atunci, prăpastia dintre ei se adâncise şi creştea mereu, fără ca vreunul dintre ei să întreprindă ceva pentru a pune capăt acestei situaţii. Mai mult chiar: numai Dasa ar fi fost în măsură să facă ceva, căci prăpastia era propriu-zis vizibilă numai pentru el, iar această prăpastie devenea în imaginaţia lui o genune a tuturor genunilor, un abis cosmic între bărbat şi femeie, între da şi nu, între suflet şi trup. Când privea în urmă, avea impresia că vede foarte limpede: cum odinioară Pravati, frumoasa plină de farmec, îi câştigase dragostea şi se jucase cu

el, până când se despărţise de tovarăşii şi de prietenii săi, păstorii, şi de viaţa lui de păstor, până atunci atât de senină, cum după aceea el a trăit slugărind printre străini, ca ginere într-o casă de oameni ne-prietenoşi, care au profitat de dragostea lui pentru Pravati, ca să-l pună să trudească pentru ei. Apoi apăruse Nala, şi nefericirea lui începuse. Nala îi răpise soţia, rajahul, cu podoabele lui bogate, cu veşmintele şi corturile lui frumoase, cu caii şi slujitorii săi, o sedusese pe femeia săracă, neobişnuită cu asemenea splendori, lucru care-l costase prea puţină osteneală. Dar — ar fi putut-o ademeni el atât de repede şi uşor, dacă ea ar fi fost în fundul sufletului ei credincioasă şi cinstită? Ei da, rajahul o sedusese deci, sau mai curând b luase, şi-i pricinuise cea mai cumplită suferinţă pe care-i fusese dat s-o îndure până atunci. El însă, Dasa, se răzbunase, îl doborâse pe jefuitorul fericirii lui, aceasta constituise o clipă de mare triumf. Totuşi, când fapta abia fusese săvârşită, trebuise să fugă; trăise zile, săptămâni şi luni prin desişuri şi păpuriş, la voia întâmplării, bănuitor faţă de toţi oamenii. *Şi* ce făcuse Pravati în acest timp? Despre asta nu vorbiseră multe ei doi. În orice caz: nu fugise după el, îl căutase şi-l găsise abia când el fusese proclamat prinţ domnitor, datorită naşterii lui, iar ea avea nevoie e dânsul ca să se suie pe tron şi să se instaleze în palat. Atunci Pravati apăruse, îl îndepărtase de pădure şi din vecinătatea venerabilului sihastru, el, Dasa, fusese îmbrăcat în vesminte frumoase, încărcate cu podoabe, fusese făcut rajah, şi totul nu fusese decât strălucire şi fericire vană — dar, în realitate, ce părăsise el atunci şi ce primise în schimb? Primise splendoarea şi îndatoririle unui prinţ, îndatoriri uşoare la început, de atunci însă mereu mai grele şi mai grele, o recâştigase pe frumoasa-i soţie, dulcile ceasuri de iubire, apoi un fiu, dragostea pentru el şi grija crescândă că viaţa şi fericirea acestuia sunt primejduite, iar acum, iată, războiul bătea la uşă.

Acestea i le adusese atunci Pravati, când îl descoperise în pădure lângă izvor. Dar ce părăsise şi ce dăduse el în schimb pentru toate acestea? Părăsise pacea pădurii, pacea unei singurătăţi cucernice, părăsise vecinătatea şi exemplul unui yoghin sfânt, părăsise speranţa de a-i deveni discipol şi urmaş, de a cunoaşte profunda, strălucitoarea, netulburata linişte

sufletească a înţeleptului, eliberarea de luptele şi patimile vieţii. Ispitit de frumuseţea lui Pravati, robit de femeie şi molipsit de vanitatea ei, părăsise singurul drum care duce la libertate şi pace. Aşa îi apărea astăzi istoria vieţii lui, şi în realitate ea se lăsa foarte lesne interpretată în felul acesta, era nevoie numai de câteva ştersături şi omisiuni, ca să o poţi vedea aşa. Între altele, omisese împrejurarea că el nu devenise nicidecum învăţăcelul sihastrului, ba chiar fusese pe cale să-l părăsească iar, din buna lui voie.

Cu totul altfel vedea aceste lucruri Pravati, deşi ea îşi făcea mult mai puţine asemenea gânduri decât soţul ei. La Nala nu se gândea deloc. Dimpotrivă, dacă memoria n-o înşela, ea singură fusese aceea care-i statornicise şi-i adusese lui Dasa fericirea, îl făcuse din nou rajah, îi dăruise un fiu, îl copleşise cu dragoste şi fericire, pentru ca în cele din urmă să-l găsească inferior măreţiei sale, nedemn de planurile ei mândre. Căci pentru ea era limpede că războiul ce bătea la uşă nu putea duce decât la nimicirea lui Govinda şi la dublarea puterii şi a posesiunii lor. În loc să se bucure de asta şi să conlucreze cu tot zelul la pregătirea acţiunii, Dasa, cu o atitudine nevrednică de un principe domnitor, cum i se părea ei, se ridica împotriva războiului şi a cuceririlor, fiind mai bucuros să îmbătrânească tândălind printre florile, pomii, papagalii şi cărţile lui. Altfel de bărbat era Vişwamitra, comandantul suprem al cavaleriei, alături de dânsa, cel mai înflăcărat partizan şi militant pentru războiul iminent. Orice comparaţie între cei doi nu putea să se încheie decât în favoarea ce lui din urmă.

Dasa vedea, desigur, cât de mult se împrietenise soţia lui cu acest Vişwamitra, cât de mult îl admira şi se lăsa admirată de el, de acest ofiţer vesel şi viteaz, poate cam superficial, poate nu prea deştept, dar gata să râdă din toată inima, cu dinţii frumoşi şi puternici şi cu o barbă îngrijită. Le privea prietenia cu amărăciune şi totodată cu dispreţ, cu o indiferenţă batjocoritoare, cu care se înşela pe el însuşi. Nu-i spiona şi nu dorea să ştie dacă prietenia lor se menţinea sau nu în limitele celor permise şi ale bunei-cuviinţe.

Privea dragostea lui Pravati pentru frumosul călăreţ, gesturile prin care ea îşi arăta preferinţa pentru el, în defavoarea soţului

mult prea puţin brav, cu aceeaşi resemnare aparent nepăsătoare, în sufletul lui însă amară, cu care se deprinsese să privească toate cele ce se întâmplau. Îi era indiferent dacă ceea ce părea hotărâtă să înfăptuiască împotriva lui femeia era necredinţă şi trădare sau numai o expresie a dispreţului ei faţă de felul de a gândi al lui Dasa, înstrăinarea lui Pravati exista şi progresa şi creştea, creştea în faţa lui ca şi războiul şi fatalitatea, nu exista niciun mijloc de împotrivire şi nicio altă atitudine decât acceptarea, supunerea resemnată, aceasta era bărbăţia şi eroismul lui Dasa, nu pornirea agresivă a cuceritorului.

Admiraţia lui Pravati faţă de ofiţerul de cavalerie sau a lui faţă de ea putea să se menţină sau nu în limitele bunei-cuviinţe, în orice caz, asta o înţelegea el, Pravati era mai puţin vinovată decât el însuşi. El, Dasa, fire reflexivă şi ezitantă, înclina, e adevărat, foarte mult s-o facă pe ea vinovată de nimicirea fericirii lor sau, în orice caz, s-o considere şi pe ea în mod egal responsabilă pentru faptul că el se pomenise vârât şi prins în aceste mreje, în dragoste, orgoliu, acte de răzbunare şi jaf, da, în gândurile lui, el îşi făcea răspunzătoare soţia, iubirea şi voluptatea, de tot ceea ce se întâmpla pe pământ, de întreg dansul, de întreaga hăituiala a pasiunilor şi a dorinţelor, a adulterului, a morţii, a uciderii, a războiului. Dar totodată el ştia foarte bine că Pravati nu e vinovată şi nu e o cauză, ci e ea însăşi o victimă, că ea nu şi-a făurit nici frumuseţea, nici iubirea de sine şi nu poartă vreo răspundere pentru ele, că nu era decât un firişor de praf în razele soarelui, o undă în fluviu, ştia că ar fi fost treaba lui, numai a lui, să se sustragă femeii şi iubirii, setei de fericire şi vanităţii şi ori să fi rămas un păstor mulţumit printre păstori, ori să fi învins în sufletul lui cele neîndestulătoare, angajându-se pe calea tainică a practicilor yoga. El fusese cel ce pierduse prilejul, cel ce dăduse greş, nu era un om chemat să înfăptuiască lucruri mari sau nu se arătase devotat chemării sale, iar soţia lui avea în fond dreptate să-l socotească un laş. Oricum, ea îi dăruise un fiu, acest băiat frumos, gingaş, pentru care se temea atâta şi a cărui fiinţă mai dădea totuşi vieţii lui sens şi valoare, care era pentru el o mare fericire, o fericire plină de suferinţă, de spaimă, totuşi o fericire,

o fericire. Această fericire o plătea acum cu durerea şi amărăciunea ce-i întunecau inima, cu pregătirile pentru război şi moarte, cu conştiinţa că merge în întâmpinarea unei fatalităţi.

Dincolo, în ţâra lui, se afla rajahul Govinda, sfătuit şi aţâţat de mama ucisului Nala, trădătorul de tristă amintire, mereu mai dese şi mai neobrăzate deveneau incursiunile şi provocările lui Govinda; numai o alianţă cu puternicul rajah din Gaipali l-ar fi făcut pe Dasa suficient de tare, ca să obţină pacea şi încheierea unor tratate de bună vecinătate. Dar rajahul acesta, deşi bine intenţionat faţă de Dasa, era înrudit cu Govinda şi se eschivase în modul cel mai politicos de la toate încercările de a fi câştigat pentru o asemenea alianţă. Nu exista nicio scăpare, nicio speranţă în raţiune sau umanitate, fatalitatea se apropia şi trebuia suportată. Acum, Dasa aproape că dorea el însuşi războiul, descărcarea fulgerelor ce se adunaseră şi o precipitare a evenimentelor, care oricum nu mai puteau fi prevenite, îl mai vizită încă o dată pe prinţul din Gaipali, schimbă cu el amabilităţi fără niciun rezultat, propuse în consiliu moderaţie şi răbdare, dar o făcu fără nicio nădejde; în rest, se înarma. Ciocnirea de opinii din consiliu se limita acum doar la aceea dacă trebuia ca la viitoarea invazie a inamicului să se răspundă cu intrarea trupelor în ţara acestuia şi cu războiul, sau să se aştepte atacul principal al inamicu-fui, pentru ca acela să rămână în faţa poporului şi a lumii întregi cel vinovat de încălcarea păcii.

Inamicul, fără să-i pese de asemenea probleme, puse capăt chibzuielilor, consiliilor şi ezitării şi, într-o zi, porni la atac. Înscena o incursiune mai mare cu scop tâlhăresc, care-l momi pe Dasa şi pe comandantul cavaleriei să alerge de îndată, cu cei ma i buni oameni ai lor, la graniţă, iar în timp; ce ei se aflau pe drum, duşmanul se azvârli cu forţele lui principale asupra tării, asalta capitala lui Dasa, sparse porţile şi asedie palatul. Când află şi făcu numaidecât cale întoarsă, Dasa îşi ştia soţia şi fiul închişi în palatul ameninţat, ştia că pe uliţe se dau lupte sângeroase, iar când se gândea ia ai săi şi la pericolele ce-i ameninţau, inima i se strângea străbătută de o durere îngrozitoare. Acum nu mai era un şef războinic fără voie şi prudent, ardea de durere şi furie, gonea într-o sălbatică iuţeală

cu oamenii lui spre casă, găsi bătălia tălăzuind pe toate străzile, îşi tăie calea spre palat, înfruntă inamicul şi se luptă ca un turbat, până când, o dată cu amurgul sângeroasei zile, se prăbuşi epuizat şi cu trupul brăzdat de răni.

Când îşi recapătă cunoştinţa, se văzu luat prizonier, bătălia fusese pierdută, oraşul s i palatul se aflau în mâinile inamicilor.

Fu adus legat în faţa lui Govinda, acesta îl salută batjocoritor şi-l conduse într-o încăpere; era încăperea cu pereţii sculptaţi şi auriţi, în care se găseau sulurile conţinând scrieri. Aici, pe un covor, şedea, dreaptă şi cu obrazul împietrit, soţia lui, Pravati, cu străji înarmate în spatele ei, iar în poală avea băiatul; ca o floare retezată, trupuşorul gingaş zăcea mort, cu faţa cenuşie, cu hainele îmbibate de sânge. Când bărbatul ei fu adus înăuntru, femeia nu-şi întoarse ochii, nu-l privi, se uita încremenită, fără nicio expresie, la micuţul mort; lui Dasa îi apăru ciudat de schimbată, abia după un răstimp băgă de seamă că părul ei pe care până acum câteva zile îl ştia încă negru de tot, strălucea încărunţit pe de-a-ntregul. Părea că sade aşa de multă vreme, cu băiatul m poală, rigidă, cu faţa ca o mască.

— Ravana! strigă Dasa, Ravana, copilul meu, floarea mea!

Se azvârli în genunchi, faţa lui se lăsă pe capul mortului; şedea în genunchi ca un om ce se roagă, în faţa femeii fără grai şi a copilului, plângându-i pe amândoi, închinându-se în faţa amândurora. In nări îi pătrundea mirosul de sânge şi de moarte, amestecat cu mirosul uleiului de flori cu care era uns părul copilului. Cu o privire îngheţată, Pravati se uita în jos la amândoi.

Cineva îl atinse pe umăr, era una din căpeteniile lui Govinda, care-i porunci să se ridice şi îl scoase de acolo. Nu-i adresă niciun cuvânt lui Pravati, şi nici ea lui.

Legat, fu suit într-o căruţă şi dus într-o închisoare din oraşul lui Govinda, acolo lanţurile îi fură în parte dezlegate, un soldat aduse un ulcior de apă şi-l puse pe lespezile de piatră, apoi îl lăsă singur, închizând şi zăvorind uşa. O rană la umăr îl ardea ca focul. Pipăi după ulciorul cu apă şi-şi udă mâinile şi faţa. Ar fi putut să şi bea, dar renunţă: aşa, gândi el, va muri mai repede. Cit de mult va mai dura până atunci, cât de mult! îşi dorea moartea, cum un gâtlej uscat doreşte apa. Numai o dată cu

moartea avea să ia sfârşit chinul din inima lui, numai atunci se va stinge în el imaginea mamei cu fiul lor mort în poală. Dar, în mijlocul tuturor chinurilor, osteneala şi slăbiciunea se îndurară de el, se lăsă pe lespezi şi aţipi.

Când îşi reveni din scurta lui aţipeală, voi să-şi frece orbit ochii, dar nu putu; amândouă mâinile îi erau ocupate, ţinea strâns ceva, iar când se trezi de-a binelea şi deschise ochii, văzu că în jurul lui nu se aflau ziduri de închisoare, ci o lumină verde ce curgea limpede şi intens peste frunze şi muşchi, clipi îndelung, lumina îl izbi ca o lovitură surdă, dar violentă, un fior şi o spaimă spasmodică îi trecură prin ceafă şi spinare, clipi încă o dată, îşi strâmbă gura ca într-un scâncet şi făcu ochii mari.

Era într-o pădure şi ţinea în amândouă mâinile o tigvă plină cu apă, la picioarele lui sclipea ca o oglindă cafenie şi verde bazinul unui izvor, ştia că dincolo de desişul de ferigi se afla coliba şi-l aştepta yoghinul, care-l trimisese după apă, acela care râsese atât de ciudat şi pe care-l rugase să-i spună câte ceva despre Maya. Nu pierduse nici vreo bătălie, nici vreun fiu, nu fusese nici prinţ, nici tată; cu siguranţă însă că yoghinul îi îndeplinise dorinţa şi-l învăţase ce este Maya: palatul şi grădina, cărţile şi păsările pe care le creştea, grijile de domnitor şi iubirea de tată, războiul şi gelozia, dragostea pentru Pravati şi marea neîncredere în ea, toate acestea nu fuseseră nimic — nu, nu nimic, fuseseră Maya! Dasa se sculă în picioare zguduit, pe obraji îi curgeau lacrimi, mâinile îi tremurau, clătinând tigva, pe care adineauri o umpluse pentru sihastru, apa dădu afară şi îi udă picioarele. Avea senzaţia că i se tăiase unul dintre membre, că i se îndepărtase ceva din cap, în el se deschisese un gol, anii lungi pe care-i trăise, comorile pe care le păzise, bucuriile pe care le savurase, suferinţele pe care le îndurase; spaima suferită, deznădejdea gustată până în apropierea morţii, totul îi fusese luat deodată din nou, totul fusese stins şi preschimbat în nimic — şi totuşi, nu în nimic! Căci amintirea dăinuia, imaginile rămăseseră în el, încă o mai vedea stând pe Pravati, mare şi încremenită, cu părul încărunţit brusc, în poala ei zăcea fiul său, ca şi când ea însăşi l-ar fi zdrobit, zăcea ca o pradă, iar picioarele micuţului atârnau veştede peste genunchii ei. O, cât de repede şi de îngrozitor, cât de temeinic fusese învăţat ce este

Maya! Se perindaseră în el de toate, ani mulţi, plini de evenimente se concentraseră în câteva clipe, tot ceea ce încă părea o realitate presantă fusese doar un vis, probabil că tot un vis fuseseră şi toate cele ce se întâmplaseră mai înainte, poveştile despre fiul de prinţ Dasa, despre viaţa lui de păstor, despre căsnicia lui şi răzbunarea împotriva lui Nala, refugiul lui la sihastru; toate acestea erau numai nişte imagini, aşa cum le poţi admira pe un perete sculptat de prin palate, pe care se văd flori şi păsări, maimuţe şi zei, între ramuri înfrunzite. Iar tot ceea ce trăia şi avea sub ochi chiar acum, această trezire din somnul în care fusese principe domnitor, purtase războaie şi fusese azvârlit în temniţă, această şedere lângă izvor, această tigvă, din care tocmai vărsase puţină apă, toate gândurile ce-i treceau prin minte aici — nu erau toate acestea, în fond, făurite din aceeaşi materie, nu erau ele tot doar un vis, o nălucire, tot Maya?

Şi tot ce avea să mai trăiască în viitor, să vadă cu ochii şi să pipăie cu mâinile, până Ia moarte — aveau să fie oare din alt material, ceva de alt soi? întreaga perindare de imagini din viaţă, imagini frumoase şi îngrozitoare, fermecătoare şi pline de deznădejde, cu desfătări arzătoare şi arzătoare suferinţe, era un joc şi aparenţă, spumă şi vis, era Maya.

Dasa continua să stea pe loc, ca orbit şi paralizat. Tigva i se clătină din nou în mâini şi din ea se vărsă puţină apă, îi pleoscăi rece pe degetele picioarelor şi se scurse pe pământ. Ce trebuia să facă? Să umple iar tigva, s-o ducă înapoi la yo-ghin, să se lase luat în râs de către acesta pentru tot ceea ce pătimise în vis? Nu era ceva atrăgător. Aplecă tigva, o goli şi o aruncă în muşchi. Se aşeză pe iarbă şi începu să cugete serios. Era sătul şi prea sătul de toate aceste visări, de acest păienjeniş diavolesc de întâmplări trăite, de bucurii şi suferinţe, care zdrobeau inima unui om şi-i îngheţau sângele, apoi deodată deveneau Maya şi-l lăsau în urmă ca pe un nebun, era sătul de toate, nu mâi voia nici nevastă, nici copil, nici tron, nici victorii şi răzbunare, nici fericire şi nici deşteptăciune, nici putere şi nici virtute. Nu dorea nimic altceva decât pace şi un sfârşit, nu dorea decât să oprească această roată în veşnică învârtire, să stingă această nesfârşită perindare de imagini, voia să-şi dea lui însuşi linişte şi

să se stingă, aşa cum o dorise cândva, când năvălise în ultima lui bătălie asupra inamicului, când lovise în juru-i şi fusese lovit, când împărţise şi primise răni, până când se prăbuşise. Dar ce se întâmpla se pe urmă? Pe urmă fusese pauza unui leşin, sau o aţipeală, sau o moarte. Şi îndată după aceea se trezise din nou, trebuise să lase iarăşi să-i pătrundă în inimă efluviile de viaţă, iar în ochi fluviul înspăimântător, frumos şi oribil de imagini, şi aşa mereu, la nesfârşit, fără putinţa unei evadări, până la viitorul leşin, până la viitoarea moarte. Acest leşin sau această moarte aveau să fie, probabil, o pauză, un mic, un foarte mic popas, doar cât să-şi tragă răsuflarea, apoi totul avea să continue, iar el avea să fie din nou una din miile de figuri din dansul sălbatic, ameţitor, deznădăjduit al vieţii. Ah, nu existau nicio stingere, niciun sfârşit.

Neastâmpărul îl ridică din nou în picioare. Dacă în această horă blestemată nu există nicio odihnă, dacă nici măcar singura lui dorinţă vie nu putea fi împlinită, atunci putea tot atât de bine s ă-şi umple tigva cu apă şi s-o dea bătrânului, care-i poruncise să i-o aducă, deşi propriu-zis nu-i poruncise nimic.

Era doar un serviciu ce-i fusese cerut, era o însărcinare, puteai să te supui şi s-o îndeplineşti, tot era mai bine decât să stai pe loc şi să meditezi la metodele de sinucidere, a te supune şi a sluji era, în definitiv, mult mai uşor şi mai bine, mult mai nevinovat şi mai priincios, asta o ştia el, decât a domni şi a avea răspunderi. Bine, Dasa, ia-ţi tigva, umple-o frumuşel cu apă şi du-o stăpânului tău!

Când ajunse la colibă, maestrul îl întâmpină cu p privire ciudată, înţelegătoare, uşor interogativă, pe jumătate compătimitoare, pe jumătate înveselită, o privire cam ca aceea cu care un băiat mai mare se uită la unul mai mic, pe care-l vede întorcându-se dintr-o aventură istovitoare şi cam umilitoare, dintr-o probă de curaj la care fusese supus. Acest prinţ-păstor, acest sărman ins ce se refugiase la el, venea într-adevăr doar de la izvor, adusese apă şi nu lipsise nici măcar un sfert de oră; cu toate acestea venea dintr-o temniţă, pierduse o femeie, un fiu şi un principat, încheiase o viaţă de om şi aruncase o privire asupra roţii învârtitoare. Probabil că acest bărbat tânăr se mai trezise o dată sau de câteva ori şi mai înainte, şi respirase o

gură de realitate, altminteri n-ar fi venit încoace şi n-ar fi stat atât de mult; acum însă părea că se trezise de-a binelea şi că era copt să păşească pe drumul cel lung. Va fi nevoie de câţiva ani, pentru a-l învăţa bine pe acest tânăr fie şi numai poziţia şi respiraţia, turnai cu această privire, care conţinea o urmă de simpatie şi o aluzie la noile relaţii statornicite între ei, relaţiile dintre maestru şi învăţăcel — numai cu această privire îşi ratifică yoghinul admiterea discipolului. Această privire alungă din capul învăţăcelului gândurile de prisos şi-l făcu gata pentru a învăţa şi a sluji. Mai multe nu sunt de povestit despre viaţa lui Dasa, restul s-a împlinit dincolo de imagini şi de fapte ce s-ar putea istorisi. El n-a mai părăsit pădurea.